B. Sambasadasiva Rao, B.A.,
INSPECTOR OF CENTRAL EXCISE.
GUNTUR.

శ్రీయుత సాంబ [illegible]గారి

హృదయపూర్వకాభినందనలతో

B. [illegible]

14/10/49

Chandogyopanishad

By

Rao Sahib: B. Papaiya Chetty.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

(ఆంధ్రానువాద సహితము)

రావుసాహెబు

బచ్చు పాపయ్యశ్రేష్ఠి

కృతిసమర్పణము

బ్రహ్మవిద్యలు వెలయు ము-ప్పదియు రెండు
అందు బదుమూడు ఛాందోగ్య-మందె గలవు
అట్టిశ్రుతి యెవ్వరికి శక్య-మనువదింప
బ్రహ్మమే దీని జేకొని - పలికెగాని

* * *

హృదయపీఠి వసించు జీ-వేశులందు
జీవుడు భుజించు; బ్రహ్మ సా-క్షిగ వసించు;
అట్లు గాక జీవుడు సాక్షి-యగుచు బ్రహ్మ
మున కె సర్వం బిడుట ప్రప-న్నునిపథంబు

ఉపోద్ఘాతము

శ్రీమదాచార్యస్వీకృతంబులగు దశోపనిషత్తులలో ఛాందోగ్యము తొమ్మిదవది. మొదటి యెనిమిదియుపనిషత్తులకంటె ఇయ్యది మిక్కిలి విపులమగు గ్రంథము. ఇది ఎనిమిదిప్రపాఠకములుగా విభజింపబడి యున్నది. ప్రథమప్రపాఠకము మొదలు పంచమప్రపాఠకాంతమువరకు కర్మము అంగముగా గలయుపాసనలు విశేషించి చెప్పబడియున్నను, అట్టి కర్మాంగోపాసనలు బ్రహ్మవిద్యోపయోగము లగుటంజేసి యుపనిషద్భాగములుగానే పరిగణింపబడియె.

షష్ఠ సప్తమ అష్టమ ప్రపాఠకములయందు బ్రహ్మోపాసనలే చెప్పబడియుండుటచే ఈమూడుప్రపాఠకములును అత్యంతముఖ్యభాగములుగ స్వీకరింపబడుచున్నవి.

మొత్తముమీద ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యములగు బ్రహ్మవిద్యలు అనగా బ్రహ్మోపాసనలు ముప్పదిరెండు అని ప్రసిద్ధి. ఏయేయుపనిషత్తునం దేయే బ్రహ్మవిద్యలు కలవో ఈక్రింద వివరింపబడుచున్నవి.

బ్రహ్మవిద్య	ఉపనిషత్తు	
1 ఈశావాస్యవిద్య	ఈశావాస్యము సమగ్రము	
2 నాచికేతవిద్య	కఠోపనిషత్తు	సమగ్రము [వ-3 వా-17
3 అంగుష్ఠప్రమితవిద్య	,,	అ-2 వ-1 వా 12, 13; అ-2
4 సత్యకామవిద్య	ప్రశ్న	ప్రశ్న-5 సమగ్రము
5 అక్షరపరవిద్య	ముండకము	ముం-1,2 సమగ్రము
6 ఆనన్దమయవిద్య	తైత్తిరీయము	ఆనందవల్లి సమగ్రము
7 పురుషవిద్య	,,	నారాయణవల్లి; ఛాం. ప్ర-3 ఖం 16-17 సమగ్రము
8 సద్విద్య	ఛాందోగ్యము	ప్ర-6 సమగ్రము
9 ఆన్తరాదిత్యవిద్య	,,	ప్ర-1 ఖం-6 వా-6,7,8

10 ఆకాశవిద్య	ఛాందోగ్యము	ప్ర-1 ఖం-9 సమగ్రము
11 ప్రాణవిద్య	,,	ప్ర-1 ఖం-10, 11సమగ్రము
12 పరంజ్యోతిర్విద్య	,,	ప్ర-3 ఖం-12, 13సమగ్రము
13 శాండిల్యవిద్య	,,	ప్ర-3 ఖం-14 సమగ్రము
14 ఉపకోసలవిద్య	,,	ప్ర-4 ఖం-10 మొదలు 15 వరకు సమగ్రము
15 వైశ్వానరవిద్య	,,	ప్ర-5 ఖం-11 మొదలు 24 [వరకు
16 భూమవిద్య	,,	ప్ర-7 సమగ్రము
17 దహరవిద్య	,,	ప్ర-8 సమగ్రము
18 మధువిద్య	,,	ప్ర-3 ఖం-1 మొదలు 11వరకు
19 సంవర్గవిద్య	,,	ప్ర-4 ఖం-1,2,3 సమగ్రము
20 పఞ్చాగ్నివిద్య	,,	ప్ర-5 ఖం-3 మొదలు 10 వరకు సమగ్రము
21 ఉద్దాలకాంతర్యామివిద్య	బృహదారణ్యకము	అ-5 బ్రా-7 సమగ్రము
22 గార్గ్యక్షరవిద్య	,,	అ-5 బ్రా-8 సమగ్రము
23 జ్యోతిషాంజ్యోతిర్విద్య	,,	అ-6 బ్రా-4 వా 16,17,18
24 మైత్రేయీవిద్య	,,	అ-6 బ్రా-5 సమగ్రము
25 ఆదిత్యమండలస్థసత్యబ్రహ్మవిద్య	,,	అ-7 బ్రా-4,5 సమగ్రము
26 అక్షిస్థసత్యబ్రహ్మవిద్య	,,	
27 ఉషస్తికహోళవిద్య	,,	అ-5 బ్రా 4,5 సమగ్రము
28 ప్రతర్దనవిద్య	కౌషీతకి	అ-3 సమగ్రము
29 బాలాకివిద్య	,,	అ-4 సమగ్రము
30 అజావిద్య	శ్వేతాశ్వతరము	అ-4 బ్రా-5
31 రుద్రవిద్య	ఇతరోపనిషత్తులు	
32 చతుర్ముఖవిద్య		

ఈ ముప్పదిరెండుబ్రహ్మవిద్యలలోను, ఎక్కుడుసంఖ్య అనగా పదుమూడువిద్యలు ఛాందోగ్యమునందే కలవు. దీనినిబట్టికూడ యీయుపనిషత్తుయొక్క ప్రాధాన్యము విశదమగుచున్నది.

ఇదిగాక కామ్యవిద్య లనునవి మొత్తము పదునాలుగువిద్యలు కలవు. కామ్యవిద్య లనగా- కేవలము మోక్షసంబంధములు గాక తదితరములగు ఐహికాముష్మికఫలములంగూర్చెడివిద్యలు. వీనియం దేయేవిద్యలు ఏయే యుపనిషత్తునందు గలవో వివరింతము.

కామ్యవిద్య	ఉపనిషత్తు	
1 తైత్తిరీయే పురుషవిద్య	తైత్తిరీయము	నారాయణము-అను-80
2 ఉద్గీథోఽఖువప్రణవవిద్య	ఛాందోగ్యము	ప్ర-1ఖం-1,2సమగ్రము
3 ప్రణవే పరోవరీయస్త్వాదిదృష్టివిద్య	,,	ప్ర-1 ఖం-9
4 ప్రణవే హిరణ్మయవిశిష్టభగవద్దృష్టివిద్య	,,	ప్ర-1 ఖం-6
5 జ్యైష్ఠ్యశ్రైష్ఠ్యప్రాణవిద్య	,,	ప్ర-5 ఖం-1;బృహఅ-8 [బ్రా-1
6 ప్రాణవాసస్త్వదృష్టివిద్య	,,	ప్ర-5 ఖం-2 ; బృహ అ-8 బ్రా-1, వా 14
7 ఛాందోగ్యే పురుషవిద్య	,,	ప్ర-3 ఖం-15, 17
8 హానోపాయనచింతనవిద్య	,,	ప్ర-8 ఖం-13 వా-1; ముం-3-2-8
9 ప్రణవే రసతత్త్వాదిదృష్టివిద్య	,,	ప్ర-1 ఖం-1
10 నామప్రకృతిషు బ్రహ్మదృష్టివిద్య	,,	ప్ర-7 ఖం 1-15
11 ఉద్గీథాదౌ ఆదిత్యదృష్టివిద్య	,,	ప్ర-1 ఖం-3 వా-1
12 మనశ్చితవాక్చితాదివిద్య	బృహదారణ్య	అగ్నిరహస్యము
13 కృత్స్నోద్గీథవిద్య	,,	కము అ-3 బ్రా-3 వా - 1 మొదలు 7 వరకు
14 జీవే బ్రహ్మదృష్టివిద్య	,,	అ-3,4,7 అచ్చటచ్చట

ఈకామ్యవిద్యలు పదునాలుగులోను ఛాందోగ్యమునందే పదివిద్యలున్నవి. కనుక కామ్యవిద్యలవిషయమునంగూడ నీయుపనిషత్తు ప్రథమగణ్యత వహించుచున్నది.

ఈయుపనిషత్తునకు పిమ్మట బృహదారణ్యకోపనిషత్తు రాగలదు.

హరిః ఓమ్

ఛాందోగ్యోపనిషత్

(సామవేదాంతర్గతమ్)

శాంతిపాఠమంత్రమ్

శ్లో॥ ఓమ్ ఆప్యాయన్తు మమాఙ్గాని
వాక్ప్రాణశ్చక్షుశ్శ్రోత్ర
మథో బల మిన్ద్రియాణి చ సర్వాణి;
సర్వం బ్రహ్మౌపనిషదమ్ ;
మా ఽహం బ్రహ్మ నిరాకుర్యామ్,
మా మా బ్రహ్మ నిరాకరో
దనిరాకరణ మ
స్త్వనిరాకరణం మే ఽస్తు
తదాత్మనిరతే య ఉపనిషత్సు ధర్మా
స్తే మయి సన్తు తే మయి సన్తు

ఓమ్ శాన్తి శ్శాన్తి శ్శాన్తిః

హరిః ఓమ్

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

(సామవేదాంతర్గతము)

శాంతిపాఠమంత్రము

తే. అంగములు వాక్కు ప్రాణంబు - లక్షియుగము
చెవులు సర్వేంద్రియములు స-త్త్వయు నెపుడు
చేయ దగుపను ల్చక్కగా - జేయుగాక;
ఔపనిషద మా బ్రహ్మంబె - యఖిలజగతి;

తే. నేను బ్రహ్మము న్విడనాడ - లేను, అదియు
నన్ను వీడ కుండెడిగాక, - నాకు బ్రహ్మ
మందె మనసు నిల్చెడిగాక, - యల్లె బ్రహ్మ
మగుత నాకు ప్రత్యక్ష, మే - ననవరతము
బ్రహ్మనిరతుల కుపనిష-త్పరము లైన
ధర్మముల నెల్ల నాయందు - దాల్తుగాక.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

ఛాందోగ్యోపనిషత్

ప్రథమః ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ ఓ మి త్యేత దక్షర ముద్గీథ ముపాసీత,
ఓ మి త్యుద్గాయతి త స్యోపవ్యాఖ్యానమ్. ౧

టీ॥ ఓమ్ ఇతి ఏతత్ అక్షరమ్ = (ఉద్గీథావయవమగు) ఓమ్ అను నీయక్షరమును, ఉపాసీత=ఉపాసింపవలయును,

ఓమ్ ఇతి ఉద్గాయతి = ఓమ్ అని ప్రారంభించి గానముచేయుచున్నాడు, తస్య=ఆ 'ఓమ్' అనునక్షరమునకు, ఉపవ్యాఖ్యానమ్=వివరణము (చేయబడుచున్నది.)

శ్రు॥ ఏషాం భూతానాం పృథివీ రసః పృథి
వ్యా ఆపో రసః అపా మోషధయో
రసః ఓషధీనాం పురుషో రసః పురుషస్య
వా గ్రసో వాచ ఋ గ్రస ఋచ స్సామ
రస స్సామ్న ఉద్గీథో రసః. ౨

టీ॥ ఏషామ్ భూతానామ్=ఈప్రాణులకు, పృథివీ=భూమి, రసః= ఆధారము; పృథివ్యాః ఆపః రసః = భూమికి జలములు ఆధారములు; అపామ్ ఓషధయః రసః = జలములకు ఓషధులు ఆధారము; ఓషధీనామ్

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

ప్రథమ ప్రపాఠకము

ప్రథమ ఖండము

(సామవేదమం దుద్గీథ-నామ భాగ
మునకు శీర్ష మై ప్రఖ్యాతి-గనినయట్టి)
ప్రణవశబ్దం బుపాసిత-వ్యము జనులకు

* * *

ఓమ్ అటంచని వచియించు-మంత్రముగాదె;
దానివ్యాఖ్యాన మీరీతి-గానవలయు. ౧
ప్రాణికోటుల కాధార-రసము భూమి;
భూమి నిల్చు నంబువుల; నం-బువుల కెల్ల
నోషధిద్రవ్యములు రసం-బోషధులకు
నన్నమయ మహాశరీరంబె-యగు రసంబు;

* * *

అన్నమయ రూపముం దాల్చు-నట్టిపురుషు
డిల బ్రకాశించుచుండు వా-గ్బలమువలన;
వాక్సమూహంబు ఋక్కు-లవలన బొల్చు;
ఋక్కులందు సామంబు పెం-పెక్కియుండు;
సామ ముద్గీథ మనెడు ర-సంబు దాల్చు. ౨

పురుషః రసః=ఓషధులకు పురుషుడు ఆధారము ; పురుషస్య వాక్ రసః=పురుషునకు వాక్కు సారమైనది; వాచః ఋక్ రసః=వాక్కునకు ఋగ్వే

శ్రు॥ స ఏష రసానాగ్ం రసతమః పరమః
పరార్ధ్యో ఽష్టమో య దుద్గీథః. 3

టీ॥ యత్ ఉద్గీథః అష్టమః = అష్టమమును ఉద్గీథమును అగు, సః ఏషః=ఆ యీ ప్రణవము, రసానామ్ = రసములయందు, రసతమః = ఉత్తమరసము; పరమః=శ్రేష్ఠము ; పరార్ధ్యః=బ్రహ్మముతో సమానముగా నుపాసింపదగినది.

శ్రు॥ కతమా కతమ ర్క్కతమ త్కతమ త్సామ
కతమః కతమ ఉద్గీథ ఇతి విమృష్టం భవతి. ౪

టీ॥ కతమా కతమా ఋక్=ఋక్కనగా నేదిరో, కతమత్ కతమత్ సామ = సామమనగా నేదిరో, కతమః కతమః ఉద్గీథః = ఉద్గీథమనగా నేదిరో, విమృష్టమ్ భవతి=విమర్శించి చెప్పబడుచున్నది.

శ్రు॥ వా గేవ ర్క్ప్రాణ స్సా మో మి త్యేత
దక్షర ముద్గీథ స్త ద్వా ఏత న్మిథునం
య ద్వాక్చ ప్రాణ శ్చ ర్క్చ సామ చ. ౫

టీ॥ వాక్ ఏవ ఋక్=వాక్కే ఋక్కు ; ప్రాణః సామ=ప్రాణమే సామ ; ఓమ్ ఇతి ఏతత్ అక్షరమ్ ఉద్గీథః = ఓమ్ అను నక్షరమే యుద్గీథము ;

దము సారమైనది; ఋచః సామ రసః = ఋక్కులకు సామవేదము సారమైనది; సామ్నః ఉద్గీథః రసః=సామవేదమునకు ఉద్గీథము సారమైనది.

అట్లు రసములం దష్టమం-బైన ప్రణవ
ముత్తమరసంబు గాగ జె-ల్వొందుచుండు ;
దానికంటెను శ్రేష్ఠంబు-గానబడదు ;
అది పరబ్రహ్మ మనగ న-ర్హంబు సుమ్మి. 3

ఏది ఋ క్కనంబడుచుండు ; - నేది సామ
మనగబడియెడి; నుద్గీథ-మనగ నేది ;
వీని నెరుగంగవలయు స-విస్తరముగ. ౪

వాక్కు ఋ క్కండ్రు ; సామంబు-ప్రాణ మండ్రు
ప్రణవ ముద్గీథ మనుపేర-బరగు నండ్రు ;

* * *

వాక్కునుం బ్రాణము న్సతీ-పతు లటండ్రు
కనుక ఋక్సామముల నట్లె-యనగవలయు ౫

యత్ వాక్ చ ప్రాణః చ = వాక్ప్రాణములు. తత్ వై ఏతత్ మిథునమ్ = సతీపతులు ; యత్ ఋక్ చ సామ చ = ఋక్సామములు, (అట్లే మిథునమగుచున్నవి.)

శ్రు॥ త దేత న్మిథున మోమి త్యేతస్మి న్న
క్షరేసగ్స్సృజ్యతే, యదా వై మిథునౌ
సమాగచ్ఛత ఆపయతో వై తా వన్యో
న్యస్య కామమ్. ౬

టీ॥ తత్ ఏతత్ మిథునమ్ ఓమ్ ఇతి ఏతస్మిన్ అక్షరే సంసృజ్యతే=ఈమిథునము ఓమ్ అనునక్షరమునందు చేరియుండును; యదా వై మిథునౌ సమాగచ్ఛతః = ఎప్పుడైతే యీరెండుమిథునములు కలయునో,

శ్రు॥ ఆపయితా హ వై కామానాం భవతి
య ఏత దేవం విద్వా నక్షర ముద్గీథ
ముపాస్తే. ౭

టీ॥ యత్ ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్=ఎవడు దీని నిట్లు తెలిసికొనువాడై, ఉద్గీథమ్ అక్షరమ్ ఉపాస్తే=ప్రణవమును ఉపాసించునో,(వాడు)

శ్రు॥ తద్వా ఏత దనుజ్ఞాక్షరం యద్ధి కిం
చానుజానా త్యో మిత్యేవ త దాహ,
ఏషావేవ సమృద్ధి ర్య దనుజ్ఞా సమర్ధయి
తా హ వై కామానాం భవతి య ఏత
దేవం విద్వా నక్షర ముద్గీథ ముపాస్తే. ౮

టీ॥ తత్ వై ఏతత్ అనుజ్ఞాక్షరమ్=ఈప్రణవాక్షరము అంగీకారసూచకమగు అక్షరముగా నుపయోగింపబడుచున్నది; యత్ హి కించ అనుజానాతి=ఏకొంచెము అంగీకరించినను, ఓమ్ ఇతి తత్ ఆహ=ఓమ్

ఆసతీపతుల్ ఓమ్ అను-నక్షరమున
చేరికొనియుందు రెపుడు ప్ర-సిద్ధిగాగ ;

* * *

ఎప్పు డీరెండుమిథునంబు - లిట్లు చేరు
అప్పు డన్యోన్యకామా ప్తి - యవి ఘటించు. ౬

(అప్పుడు) ఏతౌ అన్యోన్యస్య కామమ్ ఆపయతః = వానియన్యోన్యములకు అభీష్టములు పొందించుదురు ;

దీని నీప్రకారంబుగా - దెలిసి యెవడు
ప్రణవమునుగూర్చి సేయు ను-పాసనంబు,
వాడు సర్వకామా ప్తికి-ప్రాపకుడగు ౭

కామానామ్ ఆపయితా హ వై భవతి = సర్వకామములను సిద్ధింప జేయును.

అదియ యజ్ఞంబులం దను-జ్ఞాక్షరంబు ;
అనుమతియొసంగవలసిన-యట్టి యెడల,
ఓమ్ అటంచని వచియించు-చుందురచట ;

* * *

అనుమతినిదెల్పు నీప్రణ-వాక్షరంబు
నకు జెలంగు సమృద్ధిగు-ణంబు మిగుల ;

* * *

ఎవ్వడీప్రణవాక్షరం - బిట్టిదగుట
యెఱిగి పూజించునో వాడ-భీష్టసిద్ధి
గడనసేయుసమర్థత - గాంచగలడు. ౮

అని ఆయనుమతిని తెలియబరచుచున్నారు ;

యత్ అనుజ్ఞా = అనుజ్ఞయైనది, ఏషా ఉ ఏవ సమృద్ధిః = అదియే సమృద్ధిగుణముగలది ; యః ఏతత్ ఏవం విద్వాన్ = ఎవడు దీని నిట్లు

శ్రు॥ తేనేయం త్రయీవిద్యా వర్తతే ఓమి
త్యాశ్రావయ త్యోమితి శగ్ంసత్యో మి
త్యుద్గాయ, త్యేతస్యైవాక్షర స్యాప
చిత్యై మహిమ్నా రసేన. ౯

టీ॥ తేన ఇయం త్రయీవిద్యా వర్తతే = ఇటువంటి ఓంకారము చేత వేదత్రయవిహితకర్మము ప్రవర్తించుచున్నది.

రసేన=సారవంతమును, మహిమ్నా=మహిమాతిశయముగలదియును అగు, ఏతస్య అక్షరస్య=ఈ అక్షరముయొక్క, అపచిత్యై=పూజార్థమై ఓమ్ ఇతి ఆశ్రావయతి=ఓమ్ అని వినిపించును ; ఓమ్ ఇతి శంసతి=ఓమ్

శ్రు॥ తేనోభౌ కురుతో యశ్చైత దేవం
వేద యశ్చ న వేద నానాతు విద్యా చా
విద్యాచ, యదేవ విద్యయా కరోతి
శ్రద్ధ యోపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరం
భవతీతి ఖ ల్వేతస్యైవాక్షర స్యోపవ్యా
ఖ్యానం భవతి. ౧౦

టీ॥ యః చ ఏతత్ ఏవమ్ వేద, యః చ న వేద = ఎవడుగాని యిట్లు తెలిసినవాడగునో ఎవడు తెలియనివాడగునో, ఉభౌ = ఇరువురును, తేన కురుతః=దానిచేత కర్మమును చేయుదురు; విద్యా అవిద్యాచ నానా=

తెలిసికొనినవాడై, ఉద్గీథమ్ అక్షరమ్ ఉపాస్తే = ప్రణవాక్షరమునుపాసించునో, (వాడు), కామానాం సమర్థయితా భవతి = కామములను సమర్థించువాడగును.

ప్రణవసాహాయ్యముననె ప్ర-వర్తనంబు
మూడు వేదంబులకు జగం-బున జెలంగు

* * *

సారభూతము మహిమాతి-శయమునైన
యిట్టి ప్రణవాక్షరము నాశ్ర-యించుకొనుచు
ఓమ్ అటంచని వినిపించు-చుంద్రు; మరియు
ఓమ్ అటంచు ప్రశంసింత్రు;-ఓమ్ అటంచు
గానమొనరించుచుందురు - కంఠమెత్తి. ౯

అని ప్రశంసించుచుండును; ఓమ్ ఇతి ఉద్గాయతి = ఓమ్ అని బిగ్గరగా గానము చేయును.

ప్రణవమహిమంబు దెలిసిన-వారు, తెలియ
నట్టివారును కర్మంబు-లాచరింత్రు;
వారలకుగల్గు ఫలములు - వేఱు వేఱు.

* * *

తెలిసికొని, శ్రద్ధతోడ వ-ర్తించి, బ్రహ్మ
విషయకంబగు జ్ఞానంబు - వెలయునట్లు,
ప్రణవసహితంబుగాఁ జేయ-బడెడు కర్మ
వీర్యవత్తరంబగునంద్రు - వేదవిదులు;

* * *

కనుక దాని యుపాసనా-క్రమము గనుడు; ౧౦

విద్యాపూర్వక ఫలమును విద్యావిరహితకర్మఫలమును వేఱు వేఱు;

విద్యయా శ్రద్ధయా ఉపనిషదా యత్ కర్మ కరోతి = తెలివితో డను బ్రహ్మజ్ఞానముతోడను ఏకర్మముచేయబడునో, తత్ ఏవ వీర్యవత్తరం

ద్వితీయః ఖణ్డః

శ్రు॥ దేవాసురా హ వై యత్ర సంయేతిర
ఉభయే ప్రాజాపత్యా స్తద్ధ దేవా
ఉద్గీథ మాజహ్రు రనేనైనా నభిభవి
ష్యామ ఇతి. ౧

టీ॥ ఉభయే ప్రాజాపత్యాః దేవాసురాః హ వై యత్ర సంయే తిరే = బ్రహ్మసంతతివారగు దేవాసురులు ఉభయులు పోరాడినప్పుడు, తత్ =ఆసమయమున, అనేన=ఈయుద్గీథము చేత, ఏనాన్ =ఈయసురులను,

శ్రు॥ తే హ నాసిక్యం ప్రాణ ముద్గీథ ముపా
సాంచక్రిరే, తగ్ హాసురాః పాప్మనా
వివిధుః, తస్మా త్తేనోభయం జిఘ్రతి సుర
భిచ దుర్గన్ధిచ పాప్మనా హ్యేష విద్ధః. ౨

టీ॥ తే = ఆదేవతలు, నాసిక్యమ్ ప్రాణమ్ ఉద్గీథమ్ ఉపాసాం చక్రిరే=ఉద్గీథమును నాసికాప్రాణముగా నుపాసించిరి; తం హ అసురాః పాప్మనా వివిధుః=అసురులు దానిని పాపముతోగూర్చిరి.

తస్మాత్ తేన ఉభయం జిఘ్రతి సురభిచ దుర్గన్ధిచ = దానివలన నాసికచేత సువాసనలును దుర్వాసనలును రెండును ఆఘ్రాణించు

భవతి" ఇతి ఖలు = అదియే వీర్యవత్తరము గునుగదా.

ఏతస్య అక్షరస్య ఏవ ఉపవ్యాఖ్యానమ్ భవతి = ఈయక్షరము యొక్క - యుపాసనాక్రమము చెప్పబడుచున్నది.

ద్వితీయఖండము

బ్రహ్మసుతులు సురాసురు-ల్పగవహించి
యొండొరులతోడ బోరెడు - భండనమున
ప్రణవమహిమంబుచే గెల్వ-బడయుజాలు
టెఱిగి దేవతల్దాని గ్ర-హించి రపుడు. ౧

అభిభవిష్యామ ఇతి = జయింపగలము అని, దేవాః = దేవతలు, ఉద్గీథమ్ ఆజహ్రుః = ఉద్గీథము గ్రహించిరి.

ప్రణవమును సురల్నాసికా-ప్రాణముగ గ్ర
హించి తద్రూపమున నుపా-సించుచుండ,
అసురులది గ్రహించిరి పాప-మందు గూర్చి;

* * *

కనుక ముక్కు సుగంధ దు-ర్గంధములగు
వాసనల రెంటినిం బీల్ప-వలసివచ్చె;
ప్రాణవాయువు కల్గు పా-పంబు గల్గె. ౨

చున్నాడు.

ఏషః = ఈ నాసికసంబంధమగు ప్రాణము, పాప్మనా విద్ధః = పాపముతో కూడినదై నది.

శ్రు॥ అథ హ వాచ ముద్గీథ ముపాసాంచక్రి
రే, తాగ్ం హాసురాః పాప్మనా వివిధుః,
తస్మాత్తయోభయం వదతి సత్యంచా
నృతంచ, పాప్మనా హ్యేషా విద్ధా. 3

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ఉద్గీథమ్ వాచమ్ ఉపాసాంచక్రిరే = ఉద్గీథ
మును వాక్కుగా ఉపాసించిరి; తాం హ=దానిని, అసురాః=అసురులు,
పాప్మనా వివిధుః=పాపముతో గూర్చిరి;

తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, తయా = ఆవాక్కుచేత, సత్యంచ

శ్రు॥ అథ హ చక్షు రుద్గీథ ముపాసాంచక్రిరే,
తద్ధాసురాః పాప్మనా వివిధుః, తస్మా
త్తేనోభయం పశ్యతి దర్శనీయంచాదర్శ
నీయంచ, పాప్మనా హ్యేత ద్విద్ధమ్. 4

టీ॥ అథ హ ఉద్గీథం చక్షుః ఉపాసాం చక్రిరే=పిమ్మట ఉద్గీథ
మును చక్షుస్సుగా ఉపాసించిరి; తత్ =దానిని, అసురాః = రాక్షసులు,
పాప్మనా వివిధుః=పాపయుతమొనర్చిరి;

తస్మాత్ =అందువలన, తేన = చక్షుస్సుచేత, దర్శనీయంచ అదర్శ
నీయంచ = చూడదగినదానిని చూడదగనిదానిని, ఉభయమ్ = రెంటిని,

శ్రు॥ అథ హ శ్రోత్ర ముద్గీథ ముపాసాంచ
క్రిరే, తద్ధాసురాః పాప్మనా వివిధు
స్తస్మాత్తేనోభయగ్ం శృణోతి శ్రవణీ

అప్పుడమరులు వాగింద్రియంబుగాఁగ
ప్రణవమును గొని చేసి రు-పాసనంబు
పాపవచనము ల్రాక్షసు-ల్పలుకుచుండ

* * *

అందుచేతనె వాగింద్రి-యంబువలన
బల్కబడుట సత్యాసత్య-వచనసమితి ;
వాక్కునకుఁ బాప మీరీతి - బట్టువడియె. 3

అసత్యంచ ఉభయం=సత్యాసత్యములరెంటిని, వదతి=పలుకుచున్నాడు.
ఏషా=ఈవాక్కు, పాప్మనా విద్ధా=పాపహతమైనది.

చక్షురింద్రియముగఁ నుపా-సనముచేసి
రపుడు ప్రణవంబు భక్తిన-య్యమరులెల్ల ;
అసుర లఘము గూర్చిరి దాని-యందుగూడ

* * *

అందుచేఁ గండ్లు దర్శనీ-యము లదర్శ
నీయములు రెండునుం జూచు-టాయె జగతి ;
పాప మీరీతి కండ్లకుం - బట్టువడియె. ౪

పశ్యతి=చూచుచున్నాడు.
పాప్మనా హి ఏతత్ విద్ధమ్=ఈచక్షుస్సు పాపహతమైనది కదా.

పిదప శ్రోత్రేంద్రియముగ న-య్యది గ్రహించి
దివిజు లాప్రణవంబు న-ర్థించుచుండ,
అసురసంతతి పాపశ-బ్దాళిగూర్చె ;

* * *

యం చాశ్రవణీయంచ, పాప్మనా హ్యేతత్
ద్విద్ధమ్. ౫

టీ॥ అథ హ ఉద్గీథమ్ శ్రోత్రమ్ ఉపాసాంచక్రిరే = పిమ్మట ఉద్గీథమును శ్రోత్రముగా ఉపాసించిరి; తత్ = దానిని, అసురాః=అసురులు, పాప్మనా వివిధుః=పాపయుతముగా జేసిరి.

తస్మాత్=అందువలన, తేన=ఆశ్రోత్రముచేత, శ్రవణీయంచ అశ్ర

శ్రు॥ అథ హ మన ఉద్గీథ ముపాసాంచక్రిరే,
తద్ధాసురాః పాప్మనా వివిధు స్తస్మాత్తే
నోభయమ్ సంకల్పయతే సంకల్పనీయం
చాసంకల్పనీయంచ, పాప్మనా హ్యేతత్
ద్విద్ధమ్. ౬

టీ॥ అథ హ ఉద్గీథం మనః ఉపాసాంచక్రిరే = పిమ్మట ఉద్గీథమును మనస్సుగా నుపాసించిరి ; తత్ హ అసురాః పాప్మనా వివిధుః = ఆమనస్సును అసురులు పాపయుక్తము జేసిరి.

తస్మాత్ = అందుచేత, తేన = ఆమనస్సుచేత, సంకల్పనీయం అసం

శ్రు॥ అథ హ య ఏవాయం ముఖ్యఃప్రాణ
స్తముద్గీథ ముపాసాఞ్చక్రిరే, తగ్ హా
సురా ఋత్వా విదధ్వంసు ర్యథాఽశ్మా
నమాఖణం మృత్వా విధ్వగ్ సే తైవమ్. ౭

వీను లద్దానిచేతనే-విన(గ వలసె
శ్రావ్య మేనియు లేక య-శ్రావ్యమేని;
వీనులం బాపమిట్లు ప్ర-వేశమందె. ౫

వణీయంచ ఉభయమ్ శృణోతి = శ్రవణీయాశ్రవణీయముల రెంటిని వినుచున్నాడు.

ఏతత్=ఈశ్రోత్రము, పాప్మనా విద్ధమ్=పాపోపహతమైనదిగదా.

అమరు లంతట బ్రాణవశ-బ్దమును తమ మ
నస్సుగా నెంచుచు నుపాస-నంబొనర్ప,
నఘముగూర్చిరి దానియం-దసురతతులు;

* * *

కావున న్మానసంబు సం-కల్పనీయ
మును నసంకల్పనీయమ్ముం - గొనుటగల్గె
మనమునంగూడ పాపంబు-తనరె నిట్లు. ౬

కల్పనీయమ్ ఉభయమ్=సంకల్పనీయాసంకల్పనీయములు రెండును, సంకల్పతే=సంకల్పించుచున్నాడు.

ఏతత్=ఈమనస్సు, పాప్మనా విద్ధమ్=పాపోపహతమైనదిగదా.

అపుడు సురలు ముఖ్యప్రాణ-మనుచు, ప్రణవ
మును నుపాసింప, వెంటనే - దనుజులెల్ల
రాతిపై బడు మట్టిపె-ళ్లలును బోలె
దాని మహిమంబుచేత వి-ధ్వంసులైరి. ౭

టీ॥ అథ=పిమ్మట, యః ఏవ అయం ముఖ్యః ప్రాణః = ఈముఖ్య ప్రాణము ఏదికలదో, తమ్=దానినిగా, ఉద్గీథమ్=ఉద్గీథమును, ఉపాసాం చక్రిరే=ఉపాసించిరి.

యథా=ఏప్రకారముగా, అశ్మానమ్ = రాతిని, ఆఖణమ్=మృత్పిం

శ్రు॥ యథాఽశ్మాన మాఖణ మృత్వా విధ్వ
గ్సతి ఏవగ్ హైవ స విధ్వగ్సతే య
ఏవంవిది పాపంకామయతే యశ్చైన
మభిదాసతి స ఏషోఽశ్మాఖణః. ౮

టీ॥ యథా = ఏప్రకారము, అశ్మానమ్ ఆఖణమ్ ఋత్వా విధ్వంసతే = మట్టిపెళ్ళ రాతికితగిలి ధ్వంసమగుచున్నదో, ఏవమ్ = ఇట్లే, సః= వాడు, విధ్వంసతే = నశించుచున్నాడు ;

యః ఏవంవిది = ఎవడు దీనిని తెలిసియుపాసించునో వానివిష

శ్రు॥ నైవైతేన సురభి నదుర్గన్ధి విజానాత్యప
హతపాప్మా హ్యేష తేన యదశ్నాతియత్పి
బతి తేనేతరా న్ప్రాణా నవత్యేత ము
ఏవాన్తతో ఽవిత్వోత్క్రామతి వ్యాద
దాత్యేవాన్తత ఇతి. ౯

టీ॥ ఏతేన = ఈముఖ్యప్రాణముచేత, సురభి దుర్గంధి న విజానాతి= సుగంధదుర్గంధములు తెలిసికొనడు ; ఏషః అపహతపాప్మా హి = ఈ ముఖ్యప్రాణము, పాపసంబంధములేనిది ; తేన=కనుక, యదశ్నాతి యత్పి

డము, ఋత్వా=పొంది, విధ్వంసేత=నశించునో, ఏవమ్=ఈప్రకారముగా, తమ్=ఆముఖ్యప్రాణమును, అసురాః = అసురులు, ఋత్వా = పొంది, విధ్వంసుః=నశించిరి.

ఇట్టిప్రణవమాహాత్మ్యంబు - నెరుగు జనున
కెవ్వడేని హానిొనర్ప - నెంచెనేని,
ఇంచుకేనియు బాధగా-వించెనేని
శిలదగిలి మట్టిపెళ్ళలు - శిథిలమైన
పగిది వానివినాశనం - బగు నిజముగ. ౮

యస్మై, పాపమ్ కామయతే = పాపము సంకల్పించునో, యః చ ఏనమ్ అభిదాసతి = ఎవడైతే వానికి బాధగలించునో సః ఏషః అశ్మాఖణః= అట్టివాడు అరాతినిపొందిన మట్టిపెళ్ళవంటివాడు.

అట్టిదైన ముఖ్యప్రాణ-మందు జేర
జాలదు సుగంధ దుర్గంధ-జాల మెప్పుడు
పాపములకది హంతయై-పరగుగాన

* * *

అన్నపానము ల్గ్రహించు-నట్లొనర్చి
నరునియందలి యితరప్రా-ణముల నెల్ల
రక్షణముసేయు ముఖ్యమా-ప్రాణ మెప్పుడు
అంత్యకాలంబునం దలి - యన్నపాన

బతి తేన = భోజనముచేతను పానముచేతను, ఇతరాన్ ప్రాణాన్ = ఇతర ప్రాణములను, అవతి = రక్షించుచున్నాడు ;

అంతతః = అంతకాలమందు, ఏతమ్ ఉ ఏవ అవిత్వా = ఈయన్న పానములనుపొందక, ఉత్క్రామతి = ఆ యితరప్రాణములు లేచిపోవు చున్నవి.

శ్రు॥ తగ్ హాఙ్గిరా ఉద్గీథ ముపాసాఞ్చక్ర
ఏతము ఏవాఙ్గిరసంమన్యతే, అఙ్గానాం
యద్రసః. ౧౦

టీ॥ తమ్ ఉద్గీథమ్ హ అంగిరాః ఉపాసాంచక్రే = ఆయుద్గీథ మును అంగిరసమహర్షి యుపాసించెను ;

ఏతమ్ ఉ ఏవ=(కనుక) దీనిని, అంగిరసం మన్యన్తే = అంగిరసమని

శ్రు॥ తేన తగ్ హ బృహస్పతి రుద్గీథ ముపా
సాఞ్చక్ర ఏత ము ఏవ బృహస్పతిం మ
న్యన్తే వాగ్ఘి బృహతీ తస్యా ఏష పతిః. ౧౧

టీ॥ తేన = ఆముఖ్య ప్రాణముచేత, తమ్ ఉద్గీథమ్ బృహస్పతిః ఉపాసాంచక్రే = ఆయుద్గీథమును బృహస్పతి యుపాసించెను ;

ఏతమ్ ఉ ఏవ బృహస్పతిమ్ మన్యన్తే=దానిని బృహస్పతియందురు.

శ్రు॥ తేన తగ్ హాయాస్య ఉద్గీథ ముపాసా
ఞ్చక్ర ఏత ము ఏవాయాస్యం మన్యన్త
ఆస్యాద్యదయతే. ౧౨

ములను బొందజాలక లేచి-పోవుచుండు
పురుషువదన మపావృతం-బుగనొనర్చి. ౯

అంతతః వ్యాదదాతి = అందువలన అంతకాలమున నోరుతెరచు చున్నాడు.

అంగిరసుడిట్టు లర్చించి-నట్టిదగుట
ప్రణవ మంగిరసంబని - గణనకెక్కె;
సార్థకముగాదె యంగిర-సమను నాఖ్య
అంగములకెల్ల నాశ్రయం-బగుటవలన. ౧౦

యందురు.

యత్ అంగానాం రసః = సమస్తఅంగములకును సారమైనదగుట.

అల బృహస్పతి యర్చించి-నట్టిదగుట
ప్రణవము ప్రసిద్ధియగు బృహ-స్పతియటంచు;
వాక్కునందు బృహత్త్వంబు-పరగుగాన
వాక్కులకు పతి యీప్రణ-వంబెగాన
సార్థకాఖ్యయే యగు బృహ-స్పతి యనంగ. ౧౧

వాక్=వాక్కు, బృహతీ హి=వాక్కునకు బృహతియని పేరుగదా, ఏషః = ఈయుద్గీథము, తస్యాః = ఆవాక్కునకు, పతిః = పతి.

అట్టి ప్రణవముం గొల్చె - నాయాస్యమౌని
అందుచే ప్రణవంబు నా-యాస్యమండ్రు
ఆస్యమున దాని యుద్భవం-బగుటజేసి
దాని నాయాస్యమనుట సా-ర్థకముగాదె. ౧౨

టీ॥ తేన=దానిచేత, అయాస్యః=అయాస్యమహర్షి, తమ్ ఉద్గీథమ్=ఆయుద్గీథమును, ఉపాసాంచక్రే = ఉపాసించెను.

ఏతమ్ ఉ ఏవ అయాస్యమ్ మన్యన్తే = దానిని అయాస్యమ్ అని

శ్రు॥ తేన తగ్ హ బకోదాల్భ్యో విదాఞ్చ
కార, స హ నైమిషీయాణా ముద్గాతా
బభూవ, స హ స్మైభ్యః కామానా
గాయతి. ౧౩

టీ॥ తేన=అందువల్ల, తమ్ హ=ఉద్గీథమును, దాల్భ్యః దల్భుసుతుడగు, బకః = బకుడు, విదాంచకార = ఉపాసించెను.

సః = అతడు, నైమిషీయాణామ్ = యాగకర్తలగువారికి, ఉద్గాతా బభూవ = ఉద్గాతుడను ఋత్విక్కుగా ఆయెను, సః = అతడు, ఏభ్యః=

శ్రు॥ ఆగాతా హ వై కామానాం భవతి య
ఏతదేవం విద్వా నక్షర ముద్గీథ ముపాస్త,
ఇత్యధ్యాత్మమ్. ౧౪

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవం విద్వాన్ = ఎవడు దీనినీవిధముగా నెరింగి, అక్షరమ్ ఉద్గీథమ్ ఉపాస్తే = ఉద్గీథాక్షరముఉపాసించునో, సః=వాడు, కామానామ్=యజమానునికోరికలను, ఆగాతా హ వై భవతి = సపాదించి యిచ్చువాడగును.

అందుకు ;

యత్ అస్యాత్ అయతే=ఏకారణమువలన ముఖమునుండి బయలు వెడలునో,

అట్టులంగిరసత్వ బృ-హస్పతిత్వ
ముల జెలంగి యాయాస్యమై-వెలయుచుండు
ప్రణవమును దల్భపుత్రుడౌ - బకమహర్షి
చక్కగా నెరుంగుచు నుపా-సన మొనర్చె

*　　*　　*

అ మ్మహిమమున దాల్భ్యమ-హర్షి యాగ
కర్తలగునట్టివారి కు-ద్గాత యయ్యె;
ప్రణవగానంబొనర్చి యి-ప్పరమమౌని
యాగకర్తలకిడియె కా-మ్యార్థసిద్ధి. ౧౩

వీరికి, కామాన్=అభీష్టములను, ఆగాయతి స్మ=సంపాదించియిచ్చెనట.

ప్రణవమట్టులెరింగి యు-పాసనంబు
జేయగల బుత్విజుం డిల - జేయగల్గు
యాగకర్తల కిష్టకా-మ్యార్థసిద్ధి

*　　*　　*

ప్రణవ మిట్లు శరీరసం-బంధియైన
విధినుపాసించు టధ్యాత్మ - విధియటంద్రు. ౧౪

ఇతి అధ్యాత్మమ్ = ఇది దేహసంబంధమైనయుపాసనము.

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ అథాధిదైవతం య ఏవాసౌ తపతి తము
ద్గీథ ముపాసీ తోద్యన్వా ఏష ప్రజాభ్య
ఉద్గాయతి ఉద్యగ్ స్తమోభయ మప
హ న్త్యపహన్తా హ వై భయస్య తమ
సో భవతి య ఏవం వేద. ౧

టీ॥ అథ = తరువాత, అధిదైవతమ్=దేవతాసంబంధియగు ఉద్గీథో పాసనము.

యః ఏవ అసౌ తపతి తమ్ = ఈ తపనము కలుగ జేయుచున్న సూర్యునిగా, ఉద్గీథమ్=ఉద్గీథమును, ఉపాసీత=ఉపాసింపవలయును.

ఉద్యన్ వై ఏషః=సూర్యుడుదయించుచున్నవాడై, ప్రజాభ్యః= ప్రజలనిమిత్తమై, ఉద్గాయతి = ప్రకాశించుచున్నాడు ; ఉద్యన్ = ఉద యించుచున్నవాడై, తమోభయం = చీకటిభయమును, అపహంతి = కొట్టి వేయుచున్నాడు.

శ్రు॥ సమాన ఉ ఏవాయం చాసౌ చోష్ణో
ఽయ ముష్ణో ఽసౌ స్వర ఇతీమ ఽమా
చక్షతే, స్వర ఇతి ప్రత్యాస్వర ఇత్య
ముమ్, తస్మాద్వా ఏత మిమ మముం
చోద్గీథ ముపాసీత. ౨

తృతీయ ఖండము

ప్రణవమును దేవతాస్వరూ-పముగదలచి
యర్చనముసేయు విధమింక - నరయవలయు

*　　　　*　　　　*

ప్రణవమును మండుచున్న మా-ర్తాండుగాఁగ
చింతనమొనర్చికొని యుపా-సింపనగును ;

*　　　　*　　　　*

ఉదయమునుబొంది మార్తాండు-డుర్విప్రజల
పెంపొనర్చుచు జీకటిం-జంపుపగిది
ప్రణవ మర్థంబులిచ్చి యు-పాసకునకు
వారి యజ్ఞానతమమెల్ల - బాపుగాదె

*　　　　*　　　　*

ప్రణవమీరీతి దెలిసిన-వాడు భువిని
బాపుకొనజాలు నజ్ఞాన-భయము నెపుడు. ౧

యః ఏవం వేద సః=దీనినిట్లు తెలిసినవాడు, తమసోభయస్య అప హంతా హ వై=అజ్ఞానాంధకారభయమును పోగొట్టుకొనినవాడగును.

పురుషునందు ముఖ్యప్రాణ-ముగ జెలంగు
ప్రణవమువిధంబె పోలు మా-ర్తాండు విధము,

*　　　　*　　　　*

ప్రాణవాయు వుచ్ఛ్వాసని-శ్వాసములను
బరపి పురుషునం దుష్ణంబు-బరగజేయు
పగిది, మార్తాండు దుష్ణముం-బరపు భువిని ;

టీ॥ అయమ్=ఈప్రాణమును, అసౌ = ఈసూర్యుడును, సమానః ఏవ=సమానులే ; అయమ్ ఉష్ణమ్=ఈప్రాణము ఉష్ణమునుకలిగించునది ; అసౌ = ఈసూర్యుడు. ఉష్ణః = ఉష్ణమునుకలిగించువాడు.

ఇమమ్ స్వర ఇతి అచక్షతే = ఈప్రాణమును స్వరమని అనగా గమనముగలదియని చెప్పెదరు ; అముమ్ = ఈసూర్యుని, స్వరఃఇతి=గమనముగలవాడనియును, ప్రత్యాస్వరః ఇతి = మరలివచ్చువాడనియును (చెప్పెదరు.)

శ్రు॥ అథ ఖలు వ్యాన మేవోద్గీథ ముపాసీత,
యద్వై ప్రాణితి స ప్రాణః యదపానితి
సోఽపానః అథ యః ప్రాణాపానయో
స్సన్ధిః స వ్యానో యోవ్యాన స్సా వాక్,
తస్మా దప్రాణ న్ననపాన న్వాచ మభివ్యా
హరతి, 3

టీ॥ అథ = తరువాత, వ్యానమ్ ఏవ=వ్యానమునుగానే, ఉద్గీథమ్ ఉపాసీత=ఉద్గీథమును ఉపాసింపవలెను ;

యత్ వై ప్రాణితి = దేనిని విడిచిపెట్టుచున్నాడో, సః ప్రాణః= అదియే ప్రాణము, యత్ అపానితి = దేనిని ఆకర్షించుచున్నాడో, సః అపానః = అదియే అపానము; అథ యః ప్రాణాపానయోః సన్ధిః = ఏది ప్రాణాపానములయొక్క సంధియో, సః వ్యానః=అదియే వ్యానము ; యః వ్యానః=వ్యానమేదియో, సా వాక్=అది వాక్కు ; తస్మాత్ అందువలన, అప్రాణన్=విడిచిపెట్టనివాడై, అనపానన్=ఆకర్షింపనివాడై, వాచమ్= వాక్కును, అభివ్యాహరతి=ఉచ్చరించుచున్నాడు.

ప్రాణవాయువు గమనవ-ర్తన మొనర్చు
పగిది రవియును సంచార-వర్తనంబు
జేసి బయలు దేరినచోటు-చేరుచుండు

* * *

కనుక ప్రాణంబుగాగ భా-స్కరునిగాగ
ప్రణవముం జేయవలయు ను-పాసనంబు. 2

తస్మాత్ వై = కనుకనే, ఇమమ్ అముమ్ = ఈ ప్రాణమునుగా సూర్యునిగా, ఏతమ్ ఉద్గీథమ్ = ఈయుద్గీథమును, ఉపాసీత = ఉపాసింపవలయును.

వ్యానవాయువుగా ప్రణ-వమును దలచి
కొని యొనర్పంగనగు నుపా-సనము జనులు ;

* * *

శ్వాస విడుచుటచే వెలు-పలికి విడువ
బడెడు వాయువునకు పేరు - ప్రాణమండ్రు
శ్వాసబీల్చుటచేత లో-పలికి బీల్వ
బడెడువాయువునకు పే ర-పాన మండ్రు

* * *

ప్రాణవాయువునకును న-పానమునకు
బరగుసంధికి పేరయ్యె - వ్యానమనిన

* * *

వ్యానమున గల్గుచుండును - వాక్కులెల్ల
గాన నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాస - కార్యములకు
బంధన మొనర్చికల్గు వా-గ్వర్తనంబు. 3

శ్రు॥ యా వాక్స ర్క్సా దప్రాణ న్ననపాన నృచ మభివ్యాహరతి య ర్క్త త్సామ తస్మా దప్రాణ న్ననపాన న్సామ గాయతి య త్సామ స ఉద్గీథ స్తస్మా దప్రాణ న్ననపాన న్నుద్గాయతి. ౪

టీ॥ యా వాక్ సా ఋక్=వాక్కనునదియే ఋక్కు, తస్మాత్=కనుక, అప్రాణన్ అనపానన్ = ప్రాణాపానముల వ్యాపారము నిలుపుటచే, ఋచమ్=ఋక్కును, అభివ్యాహరతి= ఉచ్చరించుచున్నాడు, యా ఋక్ తత్ సామ=ఋక్కనునదియే సామ, తస్మాత్=కనుక, అప్రాణన్ అనపానన్ సామగాయతి=ప్రాణాపానములనిలిపియే సామగానము చేయుచున్నాడు, యత్ సామ సః ఉద్గీథః=సామ అనునదియే ఉద్గీథము,

శ్రు॥ అతో యా న్యన్యాని వీర్యవన్తి కర్మాణి యథా ఽగ్నే ర్మన్థన మాజేః సరణం దృఢస్య ధనుష ఆయమన మప్రాణ న్ననపానగ్ స్తాని కరో త్యేతస్య హేతో ర్వ్యాన మే వోద్గీథ ముపాసీత. ౫

టీ॥ అగ్నేః మన్థనమ్ = అగ్నినిమథించుట, ఆజేః సరణమ్ = దూరమునందుండు హద్దుకొఱకు పఱుగెత్తుట, దృఢస్య ధనుషః ఆయమనమ్= దృఢమగు ధనువు నెక్కిడుట, అతః అన్యాని యాని వీర్యవన్తి కర్మాణి=

వాక్కనగ నేదిపరగునో - ఋక్కు నదియు
కనుక ప్రాణం బపానంబు-గలిసి స్తంభి
తంబులైననే ఋక్కువ- ర్తనము చెలగు
*　　　　*　　　　*
ఋక్కనగ సామమేయగు - నిక్కువముగ
కనుక ప్రాణం బపానంబు-గలిసి స్తంభి
తంబులైననే సామవ- ర్తనము చెలగు
*　　　　*　　　　*
ప్రణవ మలసామమునకు సా-రంబుగాదె
కనుక ప్రాణం బపానంబు-గలిసి స్తంభి
తంబులగుటచే ప్రణవవ- ర్తనము చెలగు. ౪

తస్మాత్=కనుక, అప్రాణన్, అనపానన్=ప్రాణాపానముల నిలిపియే గానము చేయుచున్నాడు.

అగ్నిని మథించునప్పుడు, - నవసరముగ
దూరమందుండుహద్దుకై - పారునపుడు,
బలిమి విల్లెక్కుపెట్టగా - బడెడు నపుడు
వీర్యవంతంబులగు నిట్టి-కార్యసమితి
జరుపునప్పు, డుచ్ఛ్వాసని-శ్వాసములను
నిలిపి బిగబట్టి పురుషుండు - సలుపుచుండు
*　　　　*　　　　*
కనుక వ్యానంబుగా నుపా-సన మొనర్చ
వలయు ప్రణవాక్షరంబు ను-పాసకుండు. ౫

ఇంతకన్న నితరములగు వీర్యవంతములగు కర్మములేవికలవో, తాని=వానిని, అప్రాణన్ అనపానన్ కరోతి = ప్రాణాపానములను నిలిపియే చేయు

శ్రు॥ అథ ఖ లూద్గీథాక్షరా ణ్యుపాసీ తో
ద్గీథ ఇతి ప్రాణ ఏ వో త్ప్రాణేన హ్యు
త్తిష్ఠతి వా గ్గీ ర్వాచో హ గిర ఇత్యా
చక్షతేఽన్నం థమ న్నే హీదగ్ సర్వగ్
స్థితమ్. ౬

టీ॥ అథ=తరువాత, ఉత్ గీ థ అక్షరాణి=ఉత్, గీ, థ, అను వక్షరములను, ఉద్గీథః ఇతి ఖలు ఉపాసీత = ఉద్గీథమని ఉపాసింప వలెను, ప్రాణః ఏవ ఉత్ = ప్రాణమే ఉత్ అని చెప్పబడుచున్నది, ప్రాణేన హి ఉత్తిష్ఠతి = ప్రాణముచేతగదానిలుచుచున్నాడు, వాక్ గీః = వాక్కే గీ అనబడుచున్నది, వాచః గిరః ఇతి ఆచక్షతే = వాక్కు లనే (లోకమున) 'గిరః'అని చెప్పుచున్నారు. అన్నమ్ థమ్ = అన్నము

శ్రు॥ ద్యౌ రే వో ద న్తరిక్షం గీః పృథివీ థ
మాదిత్య ఏవో ద్వాయు ర్గీ రగ్ని స్థగ్
సామవేద ఏవో ద్యజుర్వేదో గీ ఋగ్వేద
స్థం, దుగ్ధే స్మై వా గ్దోహం యో
వాచో దోహః అన్నవా నన్నాదో భవతి
య ఏతా న్యేవం విద్వా నుద్గీథాక్షరా
ణ్యుపా స్త ఉద్గీథ ఇతి. ౭

మన్నాడు, ఏతస్య హేతోః = ఈకారణమువలన, వ్యానమ్ ఏవ ఉద్గీథమ్ ఉపాసీత=వ్యానముగానే ఉద్గీథమునుపాసింపవలెను.

ప్రణవ ముత్ గీ థ యనునక్ష-రములుగాగ
అర్చనమొనర్చుక్రమ మింక-నరయవలయు ;

* * *

ప్రాణమున సర్వమును నిల్వ-బడెడి గనుక
'ఉత్' అనగ ప్రాణమేయని - యొప్పవలయు;

* * *

వాక్కులకు 'గిరః' పర్యాయ-పదము గనుక
'గీః'పదంబుకు వాక్కని - కీర్తిగలిగె;

* * *

అన్నము జగత్తు కాధార-మగుటజేసి
'థమ్'అనిన నన్నమని చెప్ప-దగునుగాదె. ఉ

'థమ్'అని చెప్పబడుచున్నది. అన్నే హి ఇదమ్ సర్వమ్ స్థితమ్ = అన్నమందే సర్వమును ఆధారపడియున్నది.

స్వర్గ రవి సామములను ఉత్-పద మటంద్రు
ఆకసము గాలి యజువు గీ-యని వచింత్రు

* * *

మహిని వాక్కుచే నెట్టికా-మములు తీరు
నట్టికామంబు లుద్గీథ-మందు దీరు

* * *

ఇట్లు ప్రణవ ముద్గీథ గా-నెఱిగి యెవడు

టీ॥ ద్యౌః ఏవ ఉత్ = స్వర్గమే ఉత్ అని, అన్తరిక్షమ్ గీః = ఆకాశమే గీ అని, పృథివీ థమ్ = భూమియే థమ్ అని చెప్పబడును, ఆదిత్యః ఏవ ఉత్ = సూర్యుడే ఉత్, వాయుః గీః = వాయువే గీ, అగ్నిః థమ్ = అగ్నియే థమ్, సామవేదః ఏవ ఉత్ = సామవేదమే ఉత్, యజుర్వేదః గీః = యజుర్వేదము గీ, ఋగ్వేదః థమ్ = ఋగ్వేదము థమ్, యః వాచః దోహః = వాక్కునకుగలఫలమేదియో, దోహమ్ వాక్ అస్మై దుగ్ధే =

శ్రు॥ అథ ఖల్వాశీస్సమృద్ధి రుపసరణానీ త్యు
పాసీత యేన సామ్నా స్తోష్యం త్స్యాత్
తత్ సామో పధావేత్. ౮

టీ॥ అథ = తరువాత, ఉపసరణాని = ఉపాసనములు, ఆశీస్సమృద్ధిః ఇతి = ఫలసమృద్ధి సంపాదకములని, ఉపాసీత = ఉపాసింపవలెను.

శ్రు॥ యస్యా మృచి తా మృచం యదార్షే
యం త మృషిం యాం దేవతా మభి
ష్టోష్య న్స్యా త్తాం దేవతా ముపధా
వేత్. ౯

టీ॥ యస్యామ్ ఋచి = ఏఋక్కు విషయమై, అభిష్టోష్యన్ స్యాత్ = స్తోత్రముచేయబోవునో, తామ్ ఋచమ్ = ఆఋక్కును, యదార్షేయమ్ తమ్ ఋషిమ్ = ఏఋషికిసంబంధించినదో ఆఋషిని, యామ్

పాసన మొనర్చు వా డన్న-వంతు డగును
అన్నభోక్తయు నాతడే - యగు ధ్రువముగ. ౭

అట్టిఫలమును వాక్కీయుపాసకునకు ఇచ్చుచున్నది. యః ఏవమ్ విద్వాన్ ఉద్గీథాక్షరాణి ఉద్గీథః ఇతి ఉపాస్తే = ఎవడీప్రకారముగా తెలిసికొని ఉద్గీథాక్షరములను ఉద్గీథమని యుపాసించునో, సః అన్నవాన్ అన్నాదః భవతి = అన్నవంతుడును అన్నభోక్తయునగుచున్నాడు.

ఈయుపాసన లాశీస్స-మృద్ధములు గ
జేయ వలె నన్నవిషయంబు - చెప్ప నేల ?
తా నుపాసించుసామమం-త్రంబునందె
చిత్తమును నిల్పి ధ్యానంబు-చేయ వలయు. ౮

యేన సామ్నా స్తోష్యన్ స్యాత్ = ఏసామచేత స్తోత్రముచేయదలచినాడో, తత్ సామ ఉపధావేత్ = ఆసామను బాగుగాచింతింపవలెను.

స్తోత్రమే ఋక్కునం జేయ-జూచు నరుడు
దానినే చేయవలయు జిం - తనముగూడ,
ఏఋషికి వేద్య మగుమంత్ర-మెద దలంచు
నాఋషిని నిల్ప వలయును-ధ్యానమందు
దేవతావిషయము గూడ-నీవిధంబె. ౯

తేవతామ్ అభిష్టోష్యన్ = ఏదేవతనుస్తోత్రముచేయునో, తామ్ దేవతామ్ = ఆదేవతను, ఉపధావేత్ = చింతింపవలెను.

శ్రు॥ యేన చ్ఛన్దసా స్తోష్య న్స్యా త్తచ్ఛన్ద
ఉపధావే ద్యేన స్తోమేన స్తోష్యమాణ
స్స్యా త్తగ్ స్తోమ ముపధావేత్. ౧౦

టీ॥ యేన ఛన్దసా స్తోష్యన్ స్యాత్ = ఏఛన్దస్సుచేస్తోత్రముచేయ బోవునో, తత్ ఛన్దః ఉపధావేత్ = ఆఛన్దమునుగూర్చి చింతింపవలెను, యేన స్తోమేన స్తోష్యమాణః స్యాత్ = ఏఋక్కులసంఘముచే స్తోత్రము

శ్రు॥ యాం దిశ మభిష్టోష్య న్స్యా త్తాం దిశ
ముపధావేత్. ౧౧

టీ॥ యాం దిశమ్ అభి స్తోష్యన్ స్యాత్ = ఏదిక్కునకభిముఖ ముగానుండిస్తుతించునో, తాం దిశమ్ ఉపధావేత్ = ఆదిక్కునుగూర్చి

శ్రు॥ ఆత్మాన మన్తత ఉపసృత్య స్తువీత కా
మం ధ్యాయ న్నప్రమత్తో ఽభ్యాశో
హ యదస్మై స కామ స్సమృధ్యేత
యత్కామః స్తువీ తేతి యత్కామ
స్తువీ తేతి. ౧౨

టీ॥ అన్తతః = అన్తమందు, ఆత్మానమ్=తన్నుగూడ, ఉపసృత్య= ధ్యానించి, కామమ్ ధ్యాయన్ = తనయభిలాషనుధ్యానించుచు, అప్ర మత్తః = స్వరవర్ణాద్యుచ్చారణమున సావధానముగుమనస్సుకలవాడై, య

ఎట్టి ఛందస్సుతో స్తోత్ర-మెల్ల నడచు
అట్టిఛందస్సె మనమునం-దమర వలయు
స్తోమ మెయ్యది చెలగునో-స్తోత్రమందు
దానినే ధ్యానమందును-దాల్ప వలయు. ౧౦

చేయునో, తమ్ స్తోమమ్ ఉపధావేత్ = ఆబుక్సంఘమును చింతింప వలెను.

ఏదిశాభిముఖంబుగా-నిట్టిపూజ
సేయునో యట్టిదిశ చింత-సేయ వలయు. ౧౧

యుజింతింపవలెను.

ఎట్టికామం బుపాసకుం-డెద వహించి
యర్చన మొనర్చునో వాని-కట్టికామ
మతిరయంబున లభియించు-నవనియందు

* * *

అందుచే వాడు దానియం-దప్రమత్తు
డగుచు వర్తించి తుద కంత-రాత్మయందు
తనమనస్సును సమకూర్చి-కొని స్తుతించు, ౧౨

త్కామః స్తువీత=దేనినభిలపించుచుస్తోత్రము చేయునో, సః కామః = ఆ కోరిక, అస్మై అభ్యాశః సమృధ్యేత హ=ఈయుపాసకునకు శీఘ్రముగా సిద్ధించును.

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ ఓమి త్యేతదక్షర ముద్గీథ ముపాసీ తో
మితి హ్యుద్గాయతి తస్యోపవ్యాఖ్యానమ్. ౧

టీ॥ ఉద్గీథమ్ ఏతత్ అక్షరమ్ ఓమ్ ఇతి ఉపాసీత=ఉద్గీథావయవమగు నీయక్షరమును 'ఓమ్' అనియుపాసింపవలెను, ఓమ్ ఇతి ఉద్గాయతి హి='ఓమ్' అని గానము చేయుచున్నాడుగదా, తస్య ఉపవ్యాఖ్యానమ్=

శ్రు॥ దేవా వై మృత్యో ర్బిభ్యత స్త్రయీం
విద్యాం ప్రావిశగ్ స్తే ఛన్దోభి రచ్ఛా
దయ న్యదేభి రచ్ఛాదయగ్ స్తచ్ఛన్దసాం
ఛన్ద స్త్వమ్. ౨

టీ॥ దేవాః=దేవతలు, మృత్యోః బిభ్యతః త్రయీమ్ విద్యామ్ ప్రావిశన్=మృత్యువువలన భయపడినవారై వేదత్రయవిహితమగు కర్మము నారంభించిరి, తే ఛన్దోభిః అచ్ఛాదయన్ = ఆదేవతలు వైదికమంత్రముల చేత (స్వస్వరూపముల) నాచ్ఛాదించుకొనిరి, యత్=ఏ కారణమువలన, ఏభిః=ఈమంత్రములచేత, అచ్ఛాదయన్=అచ్ఛాదించుకొనినారో, తత్=

శ్రు॥ తా ను తత్ర మృత్యు ర్యథా మత్స్య
ముదకే పరిపశ్యే దేవం పర్యపశ్య దృచి
సామ్ని యజుషి తే ను విదిత్వోర్ధ్వా
ఋచ స్సామ్నో యజుష స్స్వర మేవ
ప్రావిశన్. 3

చతుర్థఖండము

అవని నుద్గీథ కవయవ-మైనయట్టి
ప్రణవశబ్దం బుపాసిత-వ్యము జనులకు;
ఓమ్ అటంచని వచియించు-చుంద్రుగాదె
దానివ్యాఖ్యాన మీరీతి - గానవలయు. ౧

దానికి వివరణము చేయబడుచున్నది.

అమరు లాదిని మృత్యుభ-యంబుజెంది
యాశ్రయించిరి వేదత్ర-యంబు; నంత
వేదములొసంగె వారి కా-చ్ఛాదనంబు;

* * *

అట్లు సురల కాచ్ఛాదనం - బవి యొసంగి
నందువలన, ఛందస్సులం-చనిరి వాని. ౨

ఆకారణమువలన, ఛన్దసామ్=వేదములకు, ఛన్దస్త్వమ్ = ఛన్దస్సులను ప్రసిద్ధికలిగినది.

జలమునందున్న చేపలం - జెలిసికొను వి
ధమున వేదత్రయంబున - దాగియున్న
సురల నెల్లను మృత్యువు - చూడగల్గె

* * *

ఈవిషయమును వారు గ్ర-హించి వేద
కర్మముల జేసి యూర్ధ్వము-ఖంబు బొంది
ప్రణవముం జేరి కాంచిరి-రక్షణంబు. ౩

టీ॥ తాన్ ఉ = ఆదేవతలను, మృత్యుః = మృత్యువు యథా (మత్స్యఘాతి) = ఏప్రకారముగా, మత్స్యమ్ ఉదకే పరిపశ్యేత్ =మత్స్య ముసు నీటిలో చూచునో, ఏవమ్ = ఈప్రకారముగా, ఋచి యజుషి సామ్ని = ఋగ్యజుస్సామవేదములచే విహితములగు కర్మములలో, పర్య

శ్రు॥ యదా వా ఋచ మాప్నో త్యోమి త్యే
వాతి స్వర త్యేవగ్ సామైవం యజు
రేష ఉ స్వరో య దేత దక్షర మేత
దమృత మభయం త త్ప్రవిశ్య దేవా
అమృతా అభయా అభవన్. ౪

టీ॥ యదా వా ఋచమ్ ఆప్నోతి = ఎప్పుడుఋక్కును ఆరంభిం చునో అప్పుడు, ఓమ్ ఇతి ఏవ అతిస్వరతి = ఓమ్అని యుచ్చరించుచు న్నాడు, ఏవమ్ సామ= ఈప్రకారముగానే సామవేదము, ఏవమ్ యజుః= ఇట్లేయజుర్వేదమును, ఏషః ఉ స్వరః= ఈఓంకారము స్వరమగుచున్నది,

శ్రు॥ స య ఏత దేవం విద్వా నక్షరం ప్రణౌ
త్యేతదే వాక్షరగ్ స్వర మమృత మభ
యం ప్రవిశతి తత్ప్రవిశ్య యదమృతా
దేవా స్తదమృతో భవతి. ౫

టీ॥ యః ఏతత్ అక్షరమ్ ఏవం విద్వాన్ = ఎవడీ యక్షరము నీప్రకారముగా తెలిసికొని, ప్రణౌతి= ఉపాసించునో, సః= ఆతడు స్వరమ్ అమృతమ్ అభయమ్ ఏతత్ అక్షరమ్ ఏవ ప్రవిశతి=స్వరము, అమృతము,

పశ్యత్ = కనుపెట్టియుండెను, తే ను విదిత్వా = ఆదేవతలీ విషయమును తెలిసికొని, ఋచః యజుషః సామ్నః = ఋగ్యజుస్సామకర్మములనుండి, స్వరమ్ ఏవ = ఓంకారమునే, ప్రావిశన్ = ఉపాసించిరి.

ఋగ్యజస్సామవేదంబు - లెప్పుడేని
మొదలుపెట్టుదు రోమ్ అని - మొదట బల్కి
అదియ ప్రణవాక్షరం బట్టి - యక్షరంబె
అమృతమును భయవిరహితం - బైనదియును

* * *

దాని బొందుటచేగాదె - దనుజవైరు
లెల్ల రమరులై యభయులై - యెసగుచుండ్రు. ౪

యత్ ఏతత్ అక్షరమ్ = ఎందువలన ఈయోంకారము, అమృతమ్ అభయమ్ = అమృతము, అభయమునైనదో, తత్ = అందువలన నీయోంకారమును, ప్రవిశ్య = ఆశ్రయించి, దేవాః అమృతాః అభయాః అభవన్ = దేవతలు మరణములేనివారును భయములేనివారును నైరి.

ఎవ్వ డీప్రణవం బిట్టు - లెరిగి యర్చ
నంబొనర్చునో, వాడభ - యంబు నమృత
మును స్వరమునైన యక్షర - మునను చేరు;
చేరి సుర లమృతత్వంబు - జెందినట్లు
అమృతసిద్ధిని గడియించు - నతడుగూడ. ౫

అభయమునైన యీఓంకారమునే ప్రవేశించును, తత్ ప్రవిశ్య = దాని నాశ్రయించి, దేవాః యదమృతాః = దేవతలెట్లుమరణాదులులేనివారో, తదమృతః భవతి = ఇతడును అట్లెయగును.

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ అథ ఖలు య ఉద్గీథ స్స ప్రణవో యః
ప్రణవ స్స ఉద్గీథ ఇత్యసౌవా ఆదిత్య
ఉద్గీథ ఏష ప్రణవ ఓమితి హ్యేష
స్వర న్నేతి. ౧

టీ॥ అథ ఖలు = తరువాత, యః ఉద్గీథః = ఏయుద్గీథావయవ మగు నోంకారముకలదో, సః ప్రణవః = అదియే ప్రణవము, అదియే ఉద్గీథము అనిభావింపవలెను, అసౌ ఆదిత్యః వా = ఈసూర్యుడే ఉద్గీథః = ఉద్గీ

శ్రు॥ ఏత ము ఏవాఽహ మభ్యగాసిషం తస్మా
న్మమ త్వ మేకోఽసీ తి హ కౌషీతకిః
పుత్ర మువాచ, రశ్మీగ్ స్త్వం పర్యా
వ ర్తయా ద్బహవో వై తే భవిష్య న్తీ
త్యధిదైవతమ్. ౨

టీ॥ అహమ్ = నేను, ఏతమ్ ఉ ఏవ = ఈసూర్యునే, అభ్యగాసిషమ్ = ఉపాసించితిని, తస్మాత్ = అందువలన, మమ = నాకు, త్వమ్ ఏకః అసి = నీవొక్కడవేకలిగితివిఅని, కౌషీతకిః పుత్రమ్ ఉవాచ = కౌషీతకి పుత్రునకు జెప్పెను, త్వమ్ = నీవు, రశ్మీన్ = కిరణములను

శ్రు॥ అ థాధ్యాత్మం య ఏవాయం ముఖ్యః
ప్రాణ స్తముద్గీథ ముపాసీతో మితి
హ్యేష స్వర న్నేతి. 3

పంచమఖండము

ప్రణవ ముద్గీథ ; యుద్గీథ - ప్రణవము యగు ;
రవియు నుద్గీథ మయ్యెడి - ప్రణవమువలె
కనుక సూర్యోదయంబు నోం-కారశబ్ద
సహిత మని భావన మొనర్ప-జను నరుండు. ౧

థము, ఏషః = ఈసూర్యుడు, ఓమ్, ఇతి స్వరన్ ఏతి = ఓమ్అని ఆజ్ఞా పించుచున్నవాడువలె, ఏతి = ఉదయించుచున్నాడు.

"ప్రణవమును సూర్యునిగ నే ను-పాసనంబు
జేయ నొక్కండ వుద్భవిం-చితివి నాకు,
కనుక సూర్యునికిరణంబు-లను దలంచి
ప్రణవమును బూజసేయుము - పడయగలవు
సుతుల బెక్కండ్ర"నని నిజ-సుతునితోడ
బల్కె కౌషీతకర్షి దై-వతవిధంబు. ౨

పర్యావర్తయాత్ =అవర్తింపుము, లే = నీకు, బహవః వై పుత్రాః భవిష్యన్తి = ఆ నేకులగుపుత్రులుకలుగగలరు, ఇతి అధిదైవతమ్ = దెవతా విషయకమగునుపాసనకాండ సమాప్తము.

మరియు నిట్లనె సుతున క-హ్మానివరుడు
"ఇకను శారీరకవిధాన - మెట్టు లనిన,
పురుషునందు ముఖ్యప్రాణ-ముగ దలంచి
ప్రణవమును జేయవలయు ను-పాసనంబు ;
ఓమ్ అటంచు ప్రాణంబేగు - నూర్ధ్వమునకు 3

టీ॥ అథ అధ్యాత్మమ్ = తరువాత, ఆత్మసంబంధమగునుపాసనము, యః అయమ్ ముఖ్యః ప్రాణః = ఏదిముఖ్యమగుప్రాణమో, తమ్ ఏవ ఉద్గీథమ్ ఉపాసీత=దానినేఉద్గీథముగా నుపాసింపవలెను, ఏషః=ఈప్రాణము,

శ్రు॥ ఏత ము ఏవా హ మభ్యగాసిషం తస్మా
న్మమ త్వ మేకోఽసీ తి హ కౌషీతకిః
పుత్త్రి మువాచ, ప్రాణాగ్ స్త్వం భూ
మాన మభిగాయతా ద్బహవో వై మే
భవిష్య న్తీ తి. ౪

టీ॥ అహమ్=నేను, ఏతత్ ఉ ఏవ = ఈప్రాణమునే, అభ్యగాసిషమ్=ఉపాసించితిని, తస్మాత్ హ=అందువలననే, మమ=నాకు, త్వమ్ ఏకః అసి=నీవొక్కడవేకలిగితివి, ఇతి=ఈప్రకారముగా, కౌషీతకిః=కౌషీ

శ్రు॥ అథ ఖలు య ఉద్గీథ స్స ప్రణవో యః
ప్రణవ స్స ఉద్గీథ ఇతి హోతృషదనా
ద్ధైవాపి దురుద్గీథ మనుసమాహర తీ
త్యనుసమాహరతీతి. ౫

టీ॥ అథ ఖలు=తరువాత, యః ఉద్గీథః సః ప్రణవః=ఏది ఉద్గీథమో అదియే, ప్రణవము, యః ప్రణవః సః ఉద్గీథః ఇతి=ఏదిప్రణవమో

షష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ ఇయ మేవ ర్గ గ్ని స్సామ త దేత దేత
స్యా మృచ్య ధ్యూఢగ్ సామ తస్మా దృ

ఓమ్ ఇతి హి స్వరన్='ఓమ్' అని అనుజ్ఞను చేయుచున్నదివలె, ఏతి=సంచరించుచున్నది.

ముఖ్య మగు ప్రాణముగ దాని-పూజ జేసి
కాంచ గలిగితి పుత్రు నొ-క్కనిగ నిన్ను
కనుక నీవు ప్రాణము ననే-కముగి దలచి
పూజ చేయుము బహుసుతు-ల్పుట్టగలరు. ౪

తకిమహర్షి, పుత్రమ్ ఉవాచ=పుత్త్రునిగూర్చి చెప్పెను, మే=నాకు, బహవః=చాలమంది పుత్త్రులు, భవిష్యన్తి ఇతి=కలుగవలెనని, ప్రాణాన్=ప్రాణములను, భూమానమ్=బహుత్వము నాశ్రయించి, అభిగాయతాత్=ఉపాసింపుము.

ప్రణవ ముద్గీథ ముద్గీథ-ప్రణవము నగు,
అట్టియుద్గీథగానంబు-నందు లోప
మైనచో దాని నాహోత-జ్ఞానశక్తి
బలిపి తత్క్షణమే బాగు-పఱుచుచుండు. ౫

అది ఉద్గీథము కనుక, దురుద్గీథమ్ అపి=దోషసహితమగునుద్గీథమునుగూడ, హోతృషదనాత్=హోత తనజ్ఞానమువలన, అనుసమాహరతి=సరిగా జేయుచున్నాడు.

షష్ఠ ఖండము

పృథివి నెరుగంగ వలయును - ఋక్కు గాగ
జ్వలనునిం దలపగ నగు - సామమనుచు;
అగ్ని కీభూమిపై స్థాన-మబ్బినట్లు

చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయతే ఇయ మేవ
సా ఽగ్ని రమ స్తత్సామ. ౧

టీ॥ ఇయమ్ ఏవ ఋక్ = ఈపృథివియే, ఋక్కు, అగ్నిః, సామ = అగ్నియేసామ, తత్ ఏతత్ = ఆయీసామ ఏతస్యామ్ ఋచి = యీఋక్కునందు, అధ్యూఢమ్ = పైనున్నది, తస్మాత్ = అందువలన ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే = ఋక్కునకన్నధికముగా సామ గానముచేయబడుచున్నది, ఇయమ్ ఏవ = ఈపృథివే సా అని అగ్నిః = అగ్ని

శ్రు॥ అన్తరిక్ష మేవ ర్గ్వాయు స్సామ త దేత
దేతస్యామృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ తస్మా
దృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయతే ఽన్తరి
క్షమేవ సా వాయు రమ స్తత్సామ. ౨

టీ॥ అన్తరిక్షమ్ ఏవ ఋక్ = ఆకాశమే ఋక్కు వాయుః సామ = వాయువే సామ, తత్ ఏతత్ సామ = ఆయీసామ, ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢమ్ = ఈఋక్కునకన్నధికమైనది, తస్మాత్ = అందువలననే, ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే = ఋక్కునకంటె నధికముగానే సామ గానముచేయబడుచున్నది, అన్తరిక్షమ్ ఏవ సా = ఆకాశమే.

శ్రు॥ ద్యౌ రేవ ర్గాదిత్య స్సామ త దేత దేత
స్యా మృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ తస్మా దృ
చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయతే ద్యౌ రేవ
సా ఆదిత్యో ఽమ స్తత్సామ. 3

సామమున కలబుక్కుపై-స్థానమబ్బె;
కనుక సామంబు బుక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి

*   *   *

"సా"యనగ భూమి, "అమ"యన-జ్వాలను డయ్యె
సామమను నామ మిారీతి - సార్థకంబు. ౧

అమః=అమ అనబడును, తత్ సామ=అందువలననే సామ అని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

అంతరిక్షంబుపేరు బు-క్కని వచింత్రు
వాయురూపమై సామంబు-పరగు నంద్రు

*   *   *

అంతరిక్షంబుపై వాయు-వమరునట్లు
సామమున కలబుక్కుపై-స్థానమబ్బె
గనుక సామంబు బుక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి

*   *   *

అంతరిక్షంబు "సా" వాయు-"వమ" యు నగుట
సామమనుపేరు సార్థక-నామ మయ్యె. ౨

'సా'అనియు, వాయుః అమః = వాయువే'అమ'అనియు జెప్పబడును తత్ సామ=అదియే సామ అని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

అద్యులోకంబు బుక్ ; సామ-మర్యముండు

*   *   *

అర్యముడు ద్యులోకంబుపై -నమరినట్లు
సామమున కలబుక్కుపై-స్థాన మమరె;

టీ॥ ద్యౌః ఏవ ఋక్=ద్యులోకమే ఋక్కు; ఆదిత్యః సామ=ఆదిత్యుడు సామ; తత్ ఏతత్ సామ=ఆ యీ సామ, ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢం=ఈఋక్కునకన్న అధికమైనది; తస్మాత్ =అందువలన; ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే=ఋక్కునకంటెఅధికముగా సామ గానముచేయబడుచున్నది. ద్యౌః ఏవ సా=ద్యులోకమే సా అనియు,

శ్రు॥ నక్షత్రా ణ్యేవ ర్క్చంద్రమా స్సామ
త దేత దేతస్యా మృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ
తస్మా దృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయతే
నక్షత్రా ణ్యేవ సా చన్ద్రమా అమ స్త
త్సామ. ౪

టీ॥ నక్షత్రాణి ఏవ ఋక్=నక్షత్రములే ఋక్కు; చంద్రమాః సామ=చంద్రుడే సామ; తత్ ఏతత్ సామ=ఆ యీ సామ, ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢమ్=ఈ ఋక్కునకంటె అధికము; తస్మాత్=అందువలన, ఋచిఅధ్యూఢమ్ = ఋక్కుకంటె అధికముగా, సామ గీయతే = సామ గానము చేయబడున్నది.

శ్రు॥ అథ య దేత దాదిత్యస్య శుక్లం భా
సైవ ర్గథ యన్నీలం పరః కృష్ణం
త త్సామ త దేత దేతస్యా మృ చ్య
ధ్యూఢగ్ సామ తస్మా దృ చ్యధ్యూ
ఢగ్ సామ గీయతే. ౫

కనుక సామంబు వాక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి

* * *

ఆదిత్యలోకంబె "సా" "అమ"-యర్యముండు
నగుట నీరీతి సామంబు-సార్థకంబు. 3

ఆదిత్యః అమః=సూర్యుడే అమ అనియు చెప్పవలయును; తత్ సామ=
అదియే సామ అనబడుచున్నది.

ఋక్కు తారలు; సామంబు-హిమకరుండు

* * *

హిమకరుని కాంతి తారల-కెక్కుడగుట
ఋక్కుకంటెను సామంబు - శ్రేష్ఠమయ్యె;
కనుక సామంబు ఋక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి;

* * *

"సా" యనగ తార "లమ" యన - జందురుండు
సామ మను నామ మిట్లయ్యె-సార్థకంబు. ౪

నక్షత్రాణి ఏవ సా=నక్షత్రములే సా; చంద్రమాః అమః=
చంద్రుడే అమ, తత్=అని, సామ సామ.

సూర్యశుక్లప్రభల్ ఋక్కు; సూర్యులోన
బ్రబలునుత్కృష్టకృష్ణనీ-లంబు సామ;

* * *

అట్టిప్రభల కగ్రస్థాన-మందు నీల
వర్ణ ముండువిధంబున, - బరగుసామ
మెల్ల ఋక్కులకంటె ను-త్కృష్ట మగుచు;
కనుక సామంబు ఋక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి. ౫

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ ఏతత్ ఆదిత్యస్య శుక్లమ్ భాః=ఆదిత్యునియొక్క తెల్లనికాంతియేదికలదో, సా ఏవ ఋక్=ఆకాంతియే ఋక్కు, అథ=పిమ్మట, యత్ నీలమ్ పరః కృష్ణమ్=ఆసూర్యునియందు శ్రేష్ఠమగు నీలవర్ణమేదికలదో, తత్ సామ=అదియేసామ, తత్ ఏతత్

శ్రు॥ అథ య దే వైత దాదిత్యస్య శుక్లం
భా స్సైవ సాఽథ యన్నీలం పరః కృ
ష్ణం త త్సామ త దమ స్త త్సా మాథ
య ఏషో ఽన్త రాదిత్యే హిరణ్మయః
పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హి రణ్య
కేశ ఆప్రణఖా త్సర్వ ఏవ సువర్ణః. ౬

టీ॥ అథ తరువాత, ఆదిత్యస్య యత్ ఏతత్ ఏవ శుక్లమ్ భాః=సూర్యునియొక్క తెల్లనికాంతి యేదికలదో, సా ఏవ=అదియే, 'సా', అథ పిమ్మట, యత్ పరః కృష్ణమ్ నీలమ్ = శ్రేష్ఠమగునీలవర్ణ మేదికలదో, తత్ అమః=అది 'అమ', తత్ సామ=కనుకనదియే సామ.

అథ అన్తరాదిత్యే=సూర్యునిలో, యః ఏషః హిరణ్యశ్మశ్రుః హిరణ్యకేశః హిరణ్మయః=బంగరుమీసములును, బంగరువెండ్రుకలును

శ్రు॥ తస్య యథా కప్యాసం పుణ్డరీక మేవ
మక్షిణీ త స్యో దితి నామ స ఏష సర్వే
భ్యః పాప్మభ్య ఉదిత ఉదేతి హ వై
సర్వేభ్యః పాప్మభ్యో య ఏవం వేద. ౭

ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ=ఈసామయీ ఋక్కునకంటె అధిక మైనది, తస్మాత్=కనుక నే, ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే=ఋక్కున కన్నధికముగా సామ గానము చేయబడుచున్నది.

సవితృమండలి శుక్లతే-జంబు 'సా' య
టందు కృష్ణవై ల్యంబు-"అమ" యటండ్రు.
కనుక సామనామము సార్థ-కముగ వెలసె

* * *

అతిమనోహర కాంతి సం-యుతుడు, మిగుల
సుందరములగు మీసాల-సొబగువాడు;
ఇంపుగొల్పుశిరోజంబు - లెసగువాడు,
దేహమెల్ల నఖాంతంబు - దీప్తిమంతి
మై మనోహరమగు రూప-మలరువాడు,
పురుషుడొక్కడు రవిమధ్య-మున జెలంగు. ౬

బంగరుశరీరమునుకలిగి, ఆప్రణఖాత్ సర్వః ఏవ సువర్ణః=నఖపర్యంతము మనోహరమగు కాంతితోనుండు, పురుషః=పురుషుడు, దృశ్యతే=చూడ బడుచున్నాడు.

వానినేత్రద్వయంబు క-ప్యాసము లగు
పుండరీకంబులంబోలి - పొల్పుచుండు
'ఉత్' అనగ వానినామమై-యుండు సర్వ
పాపముల కతీతుండుగా - బరగుకతన;

* * *

టీ॥ యథా కప్యాసమ్ పుణ్డరీకమ్ ఏవమ్ తస్య అక్షిణీ=సూర్యునిచే వికసింపజేయుబడిన తామరపుష్పమువలె, ఆసూర్యాన్తర్వర్తియగు పరమాత్మయొక్క నేత్రములు ప్రకాశించుచున్నవి. తస్య ఉత్ ఇతి నామ=ఆపరమాత్మకు 'ఉత్' అనిపేరు, సః ఏషః=అట్టియతడు, సర్వేభ్యః పాప్మభ్యః ఉదితః=సమస్తములగు పాపములకంటె నతిక్రాన్తుడు, యః ఏవమ్ వేద=ఎవడితని నీప్రకారముగా నెఱుగునో, సః సర్వేభ్యః పాప్మభ్యః ఉదేతి హ వై=అతడు సర్వపాపములనుండి విముక్తుడగును.

"ఈకప్యాసమ్" అనుపదమునకర్థము వ్రాయుచో భాష్యకర్తల

శ్రు॥ తస్య ర్క్చ సామ చ గేష్ణౌ తస్మా దు
ద్గీథ స్తస్మా త్త్వే వోద్గా తైతస్య హి
గాతా స ఏష యే చాముష్మా త్పరా
ఞ్చో లోకా స్తేషాం చేష్టే దేవకా
మానాం చే త్యధిదై వతమ్. ౮

టీ॥ తస్య ఋక్ సామ చ గేష్ణౌ=ఆపరమాత్మకీసామమును ఋక్కును గానములు, తస్మాత్ ఉద్గీథః=కనుకనే యిదియుద్గీథమనబడును, తస్మాత్ తు ఏవ=అందుచేతనే, తస్య హి గాతా ఉద్గాతా=దానిని గానముచేయువాడు 'ఉద్గాత' సః ఏషః=అట్టి యీపరమాత్మ, యే చ అముష్మాత్ పరాఞ్చః లోకాః=ఈసూర్యమండలమునకన్నను గొప్పవియగు నేలోకములుగలవో, తేషామ్ దేవకామానాం చ ఈష్టే=అతడా

ఇట్టులీ హిరణ్మయుగూర్చి - యెఱుగువాడు
సర్వపాపంబులను దాటి - సంతసించు. ౭

యభిప్రాయములు కొంతవినోదమునుగలిగించుచున్నవి, శంకరాచార్యుల వారు 'కప్యాసమ్' అనగా "మర్కటముయొక్క గుదస్థానమువంటి" అనివ్రాసియున్నారు. రామానుజాచార్యులవారు హీనోపమము కనుకనట్లు చెప్పరాదని 'కప్యాసమ్' కపి ఆసమ్, 'క ప్యాసమ్' సూర్యునిచే వికసింప జేయబడిన అనియు 'తామరతూడునందాసీనమైన'యనియు జలమునం దాసీనమైనయనియు నర్థమువ్రాసియున్నారు.

వాని కీఋక్కు సామంబు - గానములగు
కనుక సామ ముద్గీథాఖ్య - గాంచగల్గె;
దాని గానంబొనర్చెడు-వాని నల్లె
పిలుతు రుద్గాతృ డనునట్టి-పేరితోడ

* * *

ఆహిరణ్మయమూర్తి య-ర్యమునిమండ
లమును మించినలోకంబు-లకును ప్రభువు
దేవతాకోటికామసం-తృప్తి కలిడె
దాత యీవిషయం బధి-దైవతంబు. ౮

లోకములనిచ్చును, ఇట్లే దేవతలకామములనుగూడ నొసగును, ఇతి అధి దైవతమ్ = దేవతావిషయకమగు ప్రకరణము సమాప్తము.

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ అథా ధ్యాత్మం వా గేవ ర్క్ప్రాణ స్సా
మ త దేత దేతస్యా మృ చ్యధ్యూఢగ్
సామ తస్మా దృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ
గీయతే వా గేవ సా ప్రాణోఽ మ స్త
త్సామ. ౧

టీ॥ అథ అధ్యాత్మమ్ = పిమ్మట ఆత్మనుగురించినవిషయము, వాక్ ఏవ ఋక్=మాట యేఋక్కు, ప్రాణః సామ = ప్రాణమేసామము. తత్ ఏతత్ సామ ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢమ్= ఈసామ ఈఋక్కునకన్న నధికమైనది, తస్మాత్ ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే=కనుక నే ఋక్కు

శ్రు॥ చక్షు రేవ ర్గాత్మా సామ త దేత దేత
స్యా మృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ తస్మా దృ
చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయతే చక్షు రేవ
సా త్మాఽమ స్త త్సామ. ౨

టీ॥ చక్షుః ఏవ ఋక్=నేత్రమే ఋక్కు, ఆత్మా సామ=మనస్సే సామ, తత్ ఏతత్ సామ ఋచి అధ్యూఢమ్=ఈసామఋక్కునకన్న నధికమైనది, తస్మాత్ ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే=ఆకారణము చేత నే ఋక్కునకన్న నధికముగా సామ గానముచేయబడుచున్నది,

సప్తమ ఖండము

వాక్కు బుక్కను; సామంబు - ప్రాణమునగు
ప్రాణ మలవాక్కు కుత్కృష్ట-మైనయట్లు
సామమున కలబుక్కుపై-స్థాన మమరె
కనుక సామంబు బుక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి

* * *

వాక్కు 'సా' యని యనదగు-ప్రాణ 'మమ'యు
సామమనునామ మి ట్లయ్యె-సార్థకంబు. ౧

నకన్న నధికముగా సామగానము చేయబడుచున్నది, వాక్ ఏవ సా = వాక్కే 'సా', ప్రాణః అమః = ప్రాణమే 'అమ', తత్ సామ = అదియే 'సామ' అని ప్రసిద్ధము.

చక్షువే బుక్కు కనుపాప - సామము నగు
కంటిపాప కన్నులకంటె - ఘనము గాన
సామమున కలబుక్కుపై-స్థాన మమరె
కనుక సామంబు బుక్కుపై - దనిప్రసిద్ధి

* * *

చక్షు వనదగు 'సా' 'అమ' - ఛాయ యగును
సార్థకంబయ్యె నీరీతి - సామపదము. ౨

చక్షుః ఏవ సా=నేత్రమే 'సా' ఆత్మా అమః=ఆత్మయే 'అమ', తత్, సామ=అదియే 'సామ' అని ప్రసిద్ధిచెందినది.

శ్రు॥ శ్రోత్ర మేవ ర్జ్మనః సామ త దేత దేత
స్యా మ్మృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ తస్మా దృ
చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయ తే శ్రోత్ర మేవ
సా మనో౽మ స్తత్సామ. 3

టీ॥ శ్రోత్రమ్ ఏవ ఋక్ శ్రోత్రమేఋక్కు, మనః సామ=మనస్సే సామ, తత్ ఏతత్ సామ ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢమ్=ఈ సామఋక్కునకన్నధికము, తస్మాత్ ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ గీయతే=కనుకనే ఋక్కునకన్నధికముగా సామగానము చేయబడుచున్నది,

శ్రు॥ అథ య దేత దక్ష్ణ శ్శుక్లం భా స్సైవ
ర్గథ య న్నీలం పరః కృష్ణం త త్సామ
త దేత దేతస్యా మ్మృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ
తస్మా దృ చ్యధ్యూఢగ్ సామ గీయ తే అథ
య దే వైత దక్ష్ణ శ్శుక్లం భా స్సైవ
సా౽థ య న్నీలం పరః కృష్ణం త దమ
స్త త్సామ. ౪

టీ॥ అథ=పిమ్మట, యత్ ఏతత్ అక్ష్ణః శుక్లమ్ భాః = కంటియొక్క తెల్లనికాంతియేదికలదో, సా ఏవ ఋక్ = అదియేఋక్కు, అథ యత్ నీలమ్ పరః కృష్ణమ్=ఉత్కృష్టమగునల్లనికాంతియేదికలదో, తత్ సామ=అదియేసామ, తత్ ఏతత్ సామ ఏతస్యామ్ ఋచి అధ్యూఢమ్=ఈ సామము ఋక్కునకన్నధికమైనది, తస్మాత్ ఋచి అధ్యూఢమ్ సామ

శ్రోత్రమునకు ఋక్కును; మన-సునకు సామ
శ్రోత్రమునకంటె మనసు హెచ్చుగ దలంప
సామమున కల ఋక్కుపై -స్థానమమరె
కనుక సామంబు ఋక్కుపై - దని ప్రసిద్ధి

* * *

'సా' యనగ శ్రోత్ర 'మమ'మన-స్సనగ దగును
సామ యీరీతి సార్థక-నామ మయ్యె. 3

శ్రోత్రమ్ ఏవ సా=శ్రోత్రమే 'సా', మనః అమః=మనస్సే 'అమ', తత్ సామ=అదియే సామ, అనిప్రసిద్ధిచెందినది.

కనులశుక్లప్రభల్ ఋక్కు - కనులలోన
ప్రబలునుత్కృష్టకృష్ణనీ-లంబు సామ

* * *

అట్టిప్రభల కగ్రస్థాన-మందు నీల
వర్ణ ముండువిధంబున - బరగు సామ
మెల్ల ఋక్కులకంటె ను-త్కృష్ట మగుచు
కనుక సామంబు ఋక్కుపై-దని ప్రసిద్ధి
ఆకనులకాంతి 'సా' నైల్య - 'మమ' యటంచ్రు
కాన సామనామము సార్థ-కంబు గాదె; ౪

గీయతే=కనుక నేఋక్కునకన్నధికముగా సామగానము చేయబడుచున్నది అథ యత్ ఏతత్ అక్ష్ణః శుక్లమ్ భాః=కంటియొక్కయే తెల్లనికాంతి కలదో, సా ఏవ 'సా'=అదియే 'సా', అథ, యత్ నీలమ్ పరః కృష్ణమ్ తత్ అమః=ఉత్కృష్టమగు నల్లనికాంతియేదికలదోయదియే 'అమ' తత్ సామ=అదియే సామమని ప్రసిద్ధి.

శ్రు॥ అథ య ఏషోఽన్తరక్షిణి పురుషో దృ
శ్యతే సైవ ర్క్తత్సామ తదుక్థం తద్య
జుస్తద్బ్రహ్మ తస్యైతస్య తదేవ రూపం
యదముష్య రూపం యావముష్య గేష్ణౌ
తౌ గేష్ణౌ యన్నామ తన్నామ. ౫

టీ॥ అథ=తరువాత యః ఏషః పురుషః అన్తరక్షిణి దృశ్యతే,=ఏపురుషుడు నేత్రమధ్యములో గనబడుచున్నాడో, ఏతస్య=ఇతనికిని, తస్య = ఆసూర్యమండలవర్తి పురుషునకును, సా ఏవ ఋక్=అదియే ఋక్కు, తత్ సామ = అదియేసామ, తత్ ఉక్థమ్=అదియేఅథర్వణము, తత్ యజుః=అదియేయజుస్సు, తత్ బ్రహ్మ = అదియేబ్రహ్మము, యత్

శ్రు॥ స ఏష యే చైతస్మాదర్వాఞ్చో లోకా
స్తేషాం చేష్టే మనుష్యకామానాం చేతి
తద్య ఇమే వీణాయాం గాయన్త్యేతం
తే గాయన్తి తస్మాత్ తే ధనసనయః. ౬

టీ॥ సః ఏషః = అట్టి యీపరమాత్మ, ఏతస్మాత్ యే అర్వాఞ్చః లోకాః = ఈయక్షిక్రిందటిలోకము లేవిగలవో, తేషామ్ చ మనుష్య కామానామ్ చ=ఆలోకములను, మనుష్యులవాంఛితములను, ఈష్టే=ఇచ్చుచున్నాడు, ఇతి తత్ యే ఇమే వీణాయామ్ గాయన్తి= ఈప్రకారముగా నెవరు వీణయందు గానముచేయుదురో, తే ఏతత్ గాయన్తి=వారీసూర్య

కండ్లలోన నేపురుషుండు-గాన బడునో
వానికిని సూర్యమండల-వర్తియైన
పూరుషునకును ఋక్సామ - ములు సధర్వ
ణము యజుస్సు బ్రహ్మంబు రూ-పమును గాన
ములును నామంబు నొక్కటై - చెలగు నెపుడు. ౫

అముష్య రూపమ్ = సూర్యమండలస్థపురుషునకుగలరూపమేదియో, తత్ రూపమ్ = అదియేరూపము, యౌ అముష్య గేష్ణౌ=అతడు గానముచేయు గానములే, తౌ గేష్ణౌ=గానములు. యత్ నామ తత్ నామ=అతనికిగల నామమే యితనికిని నామము.

అట్టిపురుషోత్తముడు తన-యక్షిక్రింది
లోకములకును మానుషా-నీక వాంఛి
తార్థములకు నియామకుం-డగుచునుండు

*   *   *

గానమునవాని బూజింప-గల్గువారు
భానుమండలవర్తియౌ-పరమపురుషు
భక్తి గానంబొనర్చిన-వారగుదురు
దానిచే వారు గాంతురు - ధనసమృద్ధి. ౬

మండలవర్తి పురుషునే గానముచేసినవారగుదురు, తస్మాత్ లే ధనసన యః=కనుక నే వారు ధనవంతులగుచున్నారు.

శ్రు॥ అథ య ఏత దేవం విద్వా న్సామ గా
యత్యుభౌ స గాయతి సోఽ మునైవ
స ఏష యే చాముష్మా త్పరాఞ్చో
లోకా స్తాగ్ శ్చాప్నోతి దేవకామాగ్శ్చ. ౭

టీ॥ అథ, యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ సామ గాయతి=ఎవడీ ప్రకారముగా దీనిదెలిసికొని సామగానము చేయునో, సః ఉభౌ గాయతి=అతడీయక్షియందలిపురుషుని సూర్యమండలస్థపురుషునిగూడ గానముచేసినవాడగుచున్నాడు, సః అమునా ఏవ=వాడీపురుషోత్తమునితోడ బాటుగా, అముష్మాత్ యే పరాఞ్చః లోకాః తాన్ చ ఆప్నోతి=ఈమనుష్యలోక

శ్రు॥ అథానేనైవ యే చైతస్మా దర్వాఞ్చో
లోకా స్తాగ్ శ్చాప్నోతి మనుష్యకామాగ్
శ్చ తస్మా దు హైవంవి దుద్గాతా బ్రూ
యాత్. ౮

టీ॥ అథ, అనేన ఏవ=ఈపరమాత్మునివలననే, ఏతస్మాత్ అర్వాఞ్చః యే చ లోకాః = ఈమనుష్యలోకమునకుగ్రిందిలోకములేవిగలవో, తాన్ చ=వానిని, మనుష్యకామాన్ చ=మనుష్యులుకోరుకోరికలనుగూడ, ఆప్నోతి=పొందుచున్నాడు. తస్మాత్ ఉ హ ఏవంవిత్ ఉద్గాతా

శ్రు॥ కం తే కామ మాగాయానీత్యేష హ్యే
వ కామాగాన స్యేష్టే య ఏత దేవం
విద్వా న్సామ గాయతి సామ గాయతి. ౯

దీని నిట్లెఱుంగుచు సామ - గానమెవ్వ
డాచరించునో వా డల-యక్షియందు
సూర్యునందును గల పూరు-షుని భజించు;

* * *

వాడు పురుషోత్తమునితోడి-పాటు మర్త్య
లోకమునకంటె నుత్తమ-లోకములను
బొంది స్వర్గకామముల సం-పూర్తి బొందు. ౭

ములకన్న నుత్తమలోకములబొందును, దేవకామాఁశ్ చ ఆప్నోతి-దేవతా లోకములగూడ నాతడుపొందగలుగును.

అట్టిపురుషోత్తమునను(గ-హంబువలన
జెంద నగు మర్త్యలోకంబు-క్రిందిలోక
ములవిహారంబు మరిమను-ష్యులకువాంఛి
తార్థసంతృప్తి యేదియో-యదియుగూడ

* * *

కనుక నిదియెల్ల దెలియును-ద్గాత యజ్ఞ
మందు యజమానునియభీష్ట-మడుగు నిట్లు. ౮

బ్రూయాత్ = అందువలననే యీప్రకారముగాదెలిసికొని ఉద్గాత యజమానుని నీకేమికావలయునని యడుగవలయును.

దేవమానుష కామ సం-తృప్తులందు
నీకు వలసిన దేదియో-నాకు జెపుము
దాని సమకూర్చుగానంబు - నే నొనర్తు
ననుచు నతనికి వలసిన-దాచరించు

* * *

టీ॥ ఏషః హి ఏవ కమ్ తే కామమ్ ఆగాయాని = ఈయుద్గాత యజమానుని నీకేమికావలెననియడుగవలయును, యః ఏవం విద్వాన్ సామ గాయతి=ఈప్రకారముగా యజమానునియభీష్టము తెలిసి సామగానము

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ త్రయో హోద్గీథే కుశలా బభూవు శ్శిలక
శ్శాలావత్య శ్చైకితాయనో దాల్భ్యః
ప్రవాహణో జైబలి రితి తే హోచు
రుద్గీథే వై కుశలా స్స్మ హ న్తోద్గీథే
కథాం వదామ ఇతి. ౧

టీ॥ శాలావత్యః శిలకః=శలావంతునికొడుకగు శిలకుడును, చైకితాయనః దాల్భ్యః=చేకితానునిపుత్రుడు.దాల్భ్యుడును, జైబలిః ప్రవాహణః=జీబలునిసుతుడుప్రవాహణుడును ఇతి=ప్రసిద్ధులు, త్రయః = ముగ్గురు ఉద్గీథే కుశలాః బభూవుః హ=ఉద్గీథవిషయమున పండితులైరి, తే హ

శ్రు॥ తథేతి హ సముపవివిశుః స హ ప్రవాహ
ణో జైబలి రువాచ భగవ న్తా వగ్రే వది
తాం బ్రాహ్మణయో ర్వదతో. ర్వాచగ్
శ్రోష్యామీతి. ౨

టీ॥ తథా ఇతి హ సముపవివిశుః=అలాగుననుమతించి వారు ముగురునొకచోఁగూర్చొనిరి, స హ ప్రవాహణః జైబలిః హి=ఆముగ్గురలో క్షత్రియుడగు జీబలసుతుడు ప్రవాహణుడు మిగిలినయిద్దఱనుగూర్చి, భగ

ఈవిధంబున నుద్గీథ-నెఱిఁగి పూజ
సేయువాఁడు సమర్థు డీ-ప్సితము లొసఁగ. ౯

చేయువాఁడు, కామాగానస్య ఈష్టే=గానభేదముచే యజమానునియభీష్టము సంపాదింపసమర్థుఁడగును.

అష్టమ ఖండము

స్తుతగుణుండు శలావత్స్-సుతుఁడు శిలకుఁడు
దల్భగోత్రోద్భవుఁడు చేకి-తానసుతుఁడు
జైబలుండు ప్రవాహణ-సంయమియును
వెరవరులు ముష్వు రుద్గీథ-విషయమందు

*   *   *

వార లుద్గీథవిషయిక-ప్రజ్ఞ గలిగి
నట్టివారౌట తమతమ-యనుభవముల
గూర్చి యొండొరు లెఱుఁగంగ-గూడి రొకట. ౧

హన్త ఉద్గీథే కథాం వదామః స్మః ఇతి ఊచుః=వారు పరస్పరము నుద్గీథవిషయమును చర్చించుటకు మొదలిడిరి.

అట్లొకట జేర, జైబలు - డనియె "దేవు
లార! బ్రాహ్మణో త్తములకు - మీరు మొదలు
పెట్టుఁడీ సంతసముగ నే - వినగ వలతు." ౨

భగవన్తౌ అగ్రే వదతామ్ = పూజ్యులారా మీరుముందుద్గీథనుగూర్చి చెప్పుడు, బ్రాహ్మణయోః వదతోః వాచమ్ శ్రోష్యామి ఇతి=బ్రాహ్మణు లగు మీరు చెప్పగావినియెదను.

శ్రు॥ స హ శిలక శ్శాలావత్య శ్చైకితాయ
నం దాల్భ్య ముపాచ హంత త్వా పృ
చ్ఛానీతి పృచ్ఛేతి హోవాచ. 3

టీ॥ సః హ శిలకః శాలావత్యః=శలావంతునికుమారుడుశిలకుడు, చైకితాయనమ్ దాల్భ్యమ్ ఉవాచ=చేకితానునికొడుకగుదాల్భ్యుని

శ్రు కా సామ్నో గతి రితి స్వర ఇతి హోవాచ
స్వరస్య కా గతి రితి ప్రాణ ఇతి హోవాచ
ప్రాణస్య కా గతి రి త్యన్న మితి హోవా
చాన్నస్య కా గతి రిత్యాప ఇతి హోవాచ. ౪

టీ॥ కా సామ్నః గతిః ఇతి హ ఉవాచ=సామమున కాధారమగు నదియేమిః అని శిలకుడు ప్రశ్నించెను, స్వరః ఇతి హ ఉవాచ=స్వర మే యాశ్రయమని దాల్భ్యుడువచించెను, స్వరస్య కా గతిః ఇతి = స్వరమున కాశ్రయ మేమియని మరలనతడుప్రశ్నించెను, ప్రాణః ఇతి హ ఉవాచ=

శ్రు॥ అపాం కా గతి రిత్యసౌ లోక ఇతి హో
వాచ అముష్య లోకస్య కా గతి రితి న
స్వర్గం లోకమతి నయే దితి హోవాచ
స్వర్గం వయం లోకగ్ సా మాభిసం
స్థాపయామ స్స్వర్గసగ్ స్తావగ్ హి
సా మేతి. ౫

అపుడు శిలకుండు ; చైకితా-యనుని జూచి
"యడుగుదును ని న్ననగ నాత-డడుగు మనియె ; 3

గూర్చివచించెను, హంత త్వా పృచ్ఛామి ఇతి = నిన్ను ఉద్గీథవిషయమున అడిగెదను, పృచ్ఛ ఇతి హ ఉవాచ=దాల్భ్యుడును అడుగుమని యభ్య నుజ్ఞనొసగెను.

సామమున కెల్ల గతి యేది? - స్వరము సుమ్ము
స్వరమునకు గతి యెయ్యది? - ప్రాణము సుమి ;
ప్రాణమున కేది గతి యగు? - నన్నము సుమి ;
అన్నమున కేదియో గతి? - యంబులు సుమి ; ४

ప్రాణమనియాతడువచించెను, ప్రాణస్య కా గతిః ఇతి=ప్రాణమున కాధారమేమి? అనియతడు ప్రశ్నించెను, అన్నమ్ ఇతి హ ఉవాచ= అన్నమనియాతడు సమాధానమిచ్చెను, అన్నస్య కా గతిః ఇతి = అన్న మున కాధారమేమి? యనిమరలనతడుప్రశ్నించెను. ఆపః ఇతి హ ఉవాచ=జలములనియాతడుచెప్పెను.

అంబువుల కేది గతియయ్యె? - నమరలోక
మమరలోకంబు కేది గతి? - యమరలోక
మును నతిక్రమించిన దేది-యును గలుగదు ;
సామమునుగూర్చి యీరీతి - స్వర్గలోక
మనుచు సంస్థాపన మొనర్ప-మనకు దగును
కనుక సామంబె స్వర్గంబు-గా వచింత్రు. ౫

టీ॥ అపామ్ కాగతిః ఇతి=జలములకాధారమేమని ప్రశ్నింపబడి దాల్భ్యుడు, అసౌ లోకః ఇతి హ ఉవాచ=ఈద్యులోకమేయాధారమని చెప్పెను, అముష్య లోకస్య కా గతిః=ఈలోకమునకేది యాశ్రయమని మరలనతడు ప్రశ్నించెను, స్వర్గమ్ లోకమ్ అతి న నయేత్=ఇతి హ

శ్రు॥ తగ్ హ శిలక శ్శాలావత్య శ్చైకితా
యనం దాల్భ్య మువా చాప్రతిష్ఠితం
వై కిల తే దాల్భ్య సామ య స్త్వేత
ర్హి బ్రూయా న్మూర్ధా తే విపతిష్యతీతి
మూర్ధా తే విపతే దితి. ౬

టీ॥ తమ్ హ శిలకః శాలావత్యః చైకితాయనమ్ దాల్భ్యమ్ ఉవాచ=శలావంతునిసుతుడగు శిలకుడుచేకితానసుతునిదాల్భ్యునిగూర్చి యిట్లుచెప్పెను, అప్రతిష్ఠితమ్ వై కిల తే సామ=ఓదాల్భ్యుడా నీచే నిరాధారముగాగదా సామచెప్పబడినది, యః తు ఏతర్హి తే మూర్ధా

శ్రు॥ హన్తాఽహ మేత ద్భగవత్తో వేదానీతి
విద్ధీతి హోవా చాముష్య లోకస్య కా
గతి రిత్యయం లోక ఇతి హోవా చాస్య
లోకస్య కా గతిరితి న ప్రతిష్ఠాం లోక
మతినయే దితి హోవాచ ప్రతిష్ఠాం
వయం లోకసా మాభిసగ్ స్థాపయామః
ప్రతిష్ఠాసగ్ స్తావగ్ హి సా మేతి. ౭

ఉవాచ స్వర్గలోకమునకన్నఁ నతిరిక్తము నాధార మేమియు లేదని చెప్పెను, స్వర్గమ్ వయమ్ లోకమ్ సామ అభిసంస్థాపయామః = స్వర్గలోకమునే సామమున కాధారముగా నిర్ధారించెదము, స్వర్గసంస్తావమ్ హి సామ = స్వర్గమే సామముగా వేదము స్తుతించుచున్నదిగదా?

చైకితాయను డిటు నిర్వ-చనము సేయ
శిలకు డిట్లనె "నీవిట్లు-చెప్పఁదగునె?
దాల్భ్య! నీవు సామను నిరా-ధారవస్తు
వనుచు బల్కితి వెవఁడేని-విని యెనేని,
నీశిరము వ్రయ్యఁపడునట్లు-నిన్ను దిట్టఁ
డొక్కొ! శిరమును నటు వ్రయ్య-కుండునొక్కొ." ౬

విపతిష్యతి ఇతి బ్రూయాత్ = ఎవరైన నీసమయమున నిక్కడకు వచ్చి నీసిద్ధాంతము విని 'నీశిరము వ్రయ్యలగునని శపించుచో, మూర్ధా తే విపతేత్ ఇతి = తప్పక నీతల వ్రద్దలయియుండదా?

అనిన నది విని చైకితా-యనుఁడు "దేవ!
నీవు చెప్పు మీవిషయము-నెవ్విధము ననియె;
శిలక ఋషివర్యుఁడును నట్లె-చెప్పెద ననె;

* * *

స్వర్గమున కేదియో గతి? - వసుధయె సుమి
వసుధ కెయ్యది గతి యగు? - వసుధకంటె
మించినది లేదటంచు వ-చించి యతఁడు,
సామమును గూర్చి యిట్లు సం-స్థాపనంబు
చేయఁదగు నని చెప్పె నా-శిలకమౌని. ౭

టీః హంత అహమ్ ఏతత్ భగవత్తః వేదాని ఇతి=ఇట్లుదాల్భ్యశి నిచేజెప్పబడి శిలకుడు 'ఓదాల్భ్యశ! సామమున కాశ్రయమేదియో నీవే చెప్పుము, నీవలన నేనుదెలిసికొనెదను; అనిచెప్పెను, విద్ధి ఇతి హ ఉవాచ=అని చెప్పగాదాల్భ్యుడు అట్లేతెలిసికొనుమనియెను, అముష్య లోకస్య కా గతిః ఇతి=అప్పుడుదాల్భ్యుడు స్వర్గలోకమున కాధారమే మనిప్రశ్నించెను, అయమ్ లోకః ఇతి హ ఉవాచ=ఈభూలోకమేయని శిలకుడు సమాధానమొసగెను, అస్య, లోకస్య కా గతిః ఇతి=ఈలోక

శ్రు॥ తగ్ హ ప్రవాహణో జైబలి రువా చా
న్తవ ద్వై కిల తే శాలావత్య సామ
య స్త్వేతర్హి బ్రూయా న్మూర్ధా తే
విపతిష్యతీత్యమూర్ధా తే విపతేదితి హన్తా
హ మేత ద్భగవత్తో వేదా నీతి వి ద్ధీతి
హోవాచ, ౮

టీ॥ తమ్ హ ప్రవాహణః జైబలిః ఉవాచ = ఆశిలకునిగూర్చి జీబలునిసుతుడు ప్రవాహణుడిట్లుపలికెను. శాలావత్య అన్తవత్ వై తే కిల సామ=శిలక నీవును సామమునునిరాధారముగానేగదా చెప్పితివి, యః తు ఏతర్హి బ్రూయాత్ మూర్ధా తే విపతిష్యతి ఇతి మూర్ధా తే విపతేత్ ఇతి = ఎవడైన నీసమయమునవచ్చి యిదివిని నీతలబ్రద్దలగునని

నవమః ఖండః

శ్రు॥ అస్య లోకస్య కా గతి రి త్యాకాశ ఇతి
హోవాచ సర్వాణి హ వా ఇమాని

మున కాధారమేది అని మరలదాల్భ్యుడు ప్రశ్నించెను, న ప్రతిష్ఠామ్ లోకమ్ అతినయేత్ ఇతి హ ఉవాచ = ఈభూలోకమున కాధారమగునది యేమియులేదని దాల్భ్యుడువచించెను, వయమ్ ప్రతిష్ఠామ్ లోకమ్ సామ అభిసంస్థాపయామః ఈభూలోకమే సామమున కాధారమని మేము సిద్ధాంతీకరించుచున్నాము. ప్రతిష్ఠాసంస్తావమ్ హి సామ = ఇట్లేగదా వేదము చెప్పుచున్నది.

శిలకుమాటల కపుడు జై - బలి వచించె
"అయ్యయో యిట్లు చెప్పంగి - నగునె శిలక!
అంతవంతంబుగాదె నీ - వనెడుసామ?
ఇట్టిపల్కుల వినినచో - నెవ్వడైన
నీశిరము వ్రక్కలగునట్లు - నిన్ను దిట్ట
డొక్కొ! శిరమును నటు వ్రక్క - కుండునొక్కొ"
అనిన నది విని శిలకమ - హర్షి "దేవ
నీవు చెప్పు మీవిషయము - నేనెఱుంగ"ననియె. ౮

చెప్పినచో నవశ్యము నీశిరముల్రక్కలు కాదా? హన్త అహమ్ ఏతత్ భగవత్తః వేదాని ఇతి విద్ధి ఇతి హ ఉవాచ = అప్పుడదివిని శిలకుడు నీవీసామనుగూర్చి యాథార్థ్యమును బోధింపుమనియడిగెను. తెలిసికొనుమని యతడు చెప్పదొడగెను.

నవమ ఖండము

"ఈకనంబకు భువనంబు - కెయ్యది గతి?"
ఆకసంబు దీనికి గతి - యనగ వలయు;

* * *

భూతా న్యాకాశా దేవ సముత్పద్య న్త
ఆకాశం ప్రత్య స్తంయ న్త్యాకాశో హ్యే
వైభ్యో జ్యాయా నాకాశః పరాయణమ్. ౧

టీ॥ అస్య లోకస్య కా గతిః ఇతి=ఈప్రకారముగా ననుజ్ఞాతుడై శిలకుడు ఈభూలోకమునకేది యాధారము అని ప్రశ్నించెను, ఆకాశః ఇతి హ ఉవాచ=ప్రవాహణుడు చెప్పుచున్నాడు; పరబ్రహ్మమే యీ పృథివికాధారమని, సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాని ఆకాశాత్ ఏవ సముత్పద్యన్త=ఈపరబ్రహ్మమునుండియే సమస్తభూతములును సంభవించు

శ్రు॥ స ఏష పరోవరీయా నుద్గీథ స్స ఏషోఽ
నన్తః పరోవరీయో హాస్య భవతి పరో
వరీయసో హ లోకా న్జయతి య ఏత
దేవంవిద్వా న్పరోవరీయాగ్ంస ముద్గీథ
ముపాస్తే. ౨

టీ॥ సః ఏషః పరోవరీయాన్ ఉద్గీథః=ఇట్లు సారవంతమగు పదార్థములలోనెల్ల నుత్కృష్టమగుపరబ్రహ్మమే యుద్గీథము, సః ఏషః అనన్తః=ఇదియనన్తము, యః ఏతత్ ఏవం విద్వాన్=ఎవడిట్లీ యుద్గీథమును పరబ్రహ్మముగా నెఱిగి, పరోవరీయాంసమ్ ఉద్గీథమ్ ఉపాస్తే= సర్వోత్కృష్టమగు నుద్గీథమునుపాసించునో, పరోవరీయః హ అస్య భవతి=

శ్రు॥ తగ్ం హైత మతిధన్వా శౌనక ఉదరశా
ణ్డిల్యా యోక్త్వోవాచ, యావ త్త ఏనం

ఈకనంబడుభూతంబు-లెల్ల నాక
సంబునం దుండియే యుద్భ-వంబు చెందు;
ఆకసమునందె యస్తమ-యంబు బొందు;
కనుక నాకాశమే వీని-కంటె శ్రేష్ఠ
మైనదియు బరమప్రాప్య-మైనదియును. ౧

చున్నవి, ఆకాశమ్ ప్రతి అస్తంయన్తి=ఆకాశమునందేలయించుచున్నవి, ఆకాశః హి ఏవ ఏభ్యః జ్యాయాన్=అట్టి యీపరబ్రహ్మమే వీనికన్నింటి కంటెను గొప్పది, ఆకాశః పరాయణమ్ = ఆపర బ్రహ్మమేయందఱకును పాసింపదగువస్తువు.

"అట్టియాకాశ మగు నుపా-స్యంబు గాన
దలతు రుద్గీథ నుత్తమో- త్తమము గాగ

* * *

అంతవంతంబు గానిది-య్యదియె యంద్రు
ఇది యుపాసించువాని కు-త్కృష్టజీవ
నంబు చేకూరు నంద్రీవి-ధంబు దెలిసి
యుత్తమోత్తమ మని దీని-నుల్లమందు
దలచి కొలిచిన నుత్తమో- త్తమములైన
లోకముల వాడు విజయుంబు-సేకరించు." ౨

సర్వోత్కృష్టమగుజీవనముకలవాడగును, పరోవరీయసః హ లోకాన్ జయతి=అట్లేసర్వోత్కృష్టములగు లోకములగూడ బొందును.

శౌనకుండగు నతిధన్వ-సంయమీంద్రు
డుదరశాండిల్యుతో నిట్టు-లుచ్చరించె

ప్రజాయా ముద్గీథం వేదిష్యన్తే పరోవరీ
యో హైభ్యస్తావ దస్మిఀ్ లోకే జీవ
నం భవిష్యతి. 3

టీ॥ తమ్ హ ఏతమ్ అతిధన్వా శౌనకః ఉదరశాణ్డిల్యాయ ఉక్త్వా ఉవాచ = ఈయుద్గీథమును అతిధన్వయను పేరుగల శునకుని కుమారుడు బహుసంతతిగలశాణ్డిల్యమహర్షికి ఉపదేశించి, యావంతః

శ్రు॥ తథా ఽముష్మిఀ్ లోక ఇతి స య ఏత
మేవం విద్వా నుపాస్తే పరోవరీయ ఏవ
హాస్యాఽస్మిఀ్ లోకే జీవనం భవతి
తథాఽ ముష్మిఀ్ లోకే లోక ఇతి
లోకే లోక ఇతి. ౪

టీ॥ తథా అముష్మిఀ్ లోకే ఇతి= ఈలోకమునందువలెనే పరలోకమునగూడ నుత్కృష్టము జీవనముకలుగును; అనిశౌనకుడు శాణ్డిల్యనకు చెప్పినట్లు ప్రవాహణుడు శిలకునకు చెప్పెను, సః యః ఏతమ్ ఏవమ్ విద్వాఀ్ ఉపాస్తే= ఈశాణ్డిల్యుడే గాక లోకమునయెవడీ యుద్గీథమునిట్లు బాగుగాదెలిసికొని యుపాసించునో పరోవరీయః ఏవ హ అస్య లోకే

దశమః ఖండః

శ్రు॥ మటచీహతేషు కురుష్వాటిక్యా సహ
జాయ యోషస్తి ర్హ చాక్రాయణ
ఇభ్యగ్రామే ప్రద్రాణక ఉవాస. ౧

"ఏ ప్రజలచేత నుద్గీథ-మెఱుగబడునో,
వారి కీలోకమం దున్న-వఱకు నుత్త
మోత్తమంబైన జీవనం-బుండు సంద్రము ; 3

ఏనమ్ ప్రజాయామ్ ఉద్గీథమ్ వేదివ్యస్తేంఽశాణ్డిల్య! నీసంతతియందు నెందఱీయుద్గీథమునుపాసింతురో, పరోవరీయః హ ఏభ్యః తావత్ అస్మిన్ లోకే జీవనమ్ భవిష్యతి = వారందఱకు లోకమునందఱకన్న నుత్కృష్టమగు జీవనముకలుగును.

అట్లె వార లాముష్మిక-మందు మరియు
లోకలోకంబునందును - సేకరింత్రు

* * *

దీని నీరీతి నెవ్వఁడు - తెలిసికొని యు
పాసనం బొనరించునో, - వాఁడుపొందు
వసుధయందును మరియును - స్వర్గమందు
లోకలోకంబునందు ని-ర్దుష్టమైన
శ్రేష్ఠజీవనమును సంత-సించునట్లు. ౪

జీవనమ్ భవతి తథా అముష్మిన్ లోకే లోకే ఇతి=వానికి ఈలోకమున బరలోకమునగూడ చాలగొప్పజీవనముకలుగును.

దశమ ఖండము

వడగళులవాన గురియుట-వలన క్షామ
బాధ పడుచుండునక్కు-రువసుధలోని
మావటీంద్రుఁడు వసించు గ్రా-మంబునందు

టీ॥ మటచీహతేషు = కురుషు శిలావర్షముగలిగి దుర్భిక్షముచే బాధపడు కురుదేశములందు, ఆటిక్యా జాయయా సహ=బాల్యము వీడియు వీడని వయస్సులోనున్న తనభార్యతోగూడి, ఉషస్తిః హ చాక్రాయణః= చక్రునికొడుకగు ఉషస్తిమహర్షి, ఇభ్యగ్రామే ప్రద్రాణకః ఉవాస =

శ్రు॥ స హేభ్యం కుల్మాషాన్ ఖాదన్తం బిభి
క్షే తగ్ హో వాచ నేతోఽన్యే విద్య
న్తే యచ్చ యేమ ఇమ ఉపనిహితా ఇతి. ౨

టీ॥ సః హ ఇభ్యమ్ కుల్మాషాన్ ఖాదన్తమ్ బిభిక్షే = ఆయుషస్తి అన్నమునకటునిటుతిరుగుచునొకచో అలచందగుగ్గిళ్ళుదినుచున్న మావటివానిగాంచి వానిదనకుపెట్టుమనియాచించెను, న ఇతః అన్యే విద్యన్తే = మేముభక్షింపగా మిగిలినవీనికన్నవేఱుగాలేవని, యత్ ఇమే కుల్మాషాః మే చ యే ఉపనిహితాః = నాదగ్గఱనున్న యలచందలు ఆ

శ్రు. ఏతేషాం మే దేహీతి హోవాచ తా
నస్మై ప్రదదౌ హ న్తానుపాన మిత్యు
చ్ఛిష్టం వై మే పీతగ్ స్యా దితి హో
వాచ. 3

టీ॥ ఏతేషామ్ మే దేహి ఇతి హ ఉవాచ = ఆయుచ్ఛిష్టముల లోనివే నాకుగొన్నిటి నిమ్మని యామహర్షి యాతని ప్రార్థించెను, తాన్ అస్మై ప్రదదౌ=ఆతడట్లేవానినతనికొసగెను, హన్త అనుపానమ్ ఇతి =

చక్రసుతు డైనయట్టి యు-షస్తిమాని
యనుపజాతపయోధరా-ద్యవయువ యగు
భార్యతోడ వసించె దౌ-ర్బల్య మొప్ప. ౧

మావటివాండ్లయూరిలోనొకచో ఆకలిచేనటమటించుచుండెను.

అతడు క్షుద్బాధపీడితుం-డగుట జేసి
మావటీ డొక్క డచట గు-ల్మాషములను
తినుట గని భిక్షగా గొన్ని-టిని వరించె

*　　*　　*

వాని నుచ్ఛిష్టము లటంచు - వానికంటె
వేఱు లే వంచు నాతండు-విశదపఱచె. ౨

యుచ్ఛిష్టరాశిలోనుంపబడినవి, తమ్ హ ఉవాచ=అని యామహర్షి కతడు చెప్పెను.

అయిన నేమాయె నిమ్మని - యడుగ వాడు
వాని నొసగుడు ఋషి చేసె-భక్షణంబు

*　　*　　*

మావటీడు జలం బిడ - బోవ, మాని
యిష్టపడ డాయె దాని ను-చ్ఛిష్ట మనుచు. 3

అట్లే తనదగ్గఱనున్న యుదకమునుగూడ బుచ్చుకొనుమని చెప్పెను, ఉచ్ఛిష్టమ్ వై మే పీతమ్ స్యాత్ ఇతి హ ఉవాచ=నీవిచ్చినయీనీరు త్రాగినచో నుచ్ఛిష్టపానమున నగుదోషము సంభవింపగలదని యాతడుచెప్పెను.

శ్రు॥ న స్వి దేతే వ్యుచ్ఛిష్టా ఇతి న వా అజీ
విష్య మిమా నఖాద న్నితి హోవాచ
కామో మే ఉదపాన మితి. ౪

టీ॥ న స్విత్ ఏతే అపి ఉచ్ఛిష్టాః ఇతి = అప్పుడా మావటీడిట్లు చెప్పెను, ఓ బ్రాహ్మణుడా! నీచేభక్షింపబడినవి మాత్రము ఉచ్ఛిష్టములు కావా? న వా అజీవిష్యమ్ ఇమాన్ అఖాదన్ ఇతి = అవియుచ్ఛిష్టములే యైనను వానిని నేను తినియుండనిచో బ్రతికియుండను, కావుననే వాని దినినందున నాకేదోషమునులేదు, కామః మే ఉదపానమ్ ఇతి=నీవిచ్చిన

శ్రు॥ స హ ఖాదిత్వా ఽతిశేషాన్ జాయా
యా ఆజహార సాగ్ర ఏవ సుభిక్షా బభూ
వ తాన్ ప్రతిగృహ్య నిదధౌ. ౫

టీ॥ సః హ ఖాదిత్వా అతిశేషాన్ జాయాయాః ఆజహార = ఆయుషస్తిమహర్షి మావటివాడిచ్చిన కుల్మాషములలో గొంచెముతిని మిగిలి వానిని భార్యకిచ్చివైచెను. సా అగ్రే ఏవ సుభిక్షా బభూవ తాన్

శ్రు॥ స హ ప్రాతః స్సంజిహాన ఉవాచ య
ద్బతాన్నస్య లభేమహి లభేమహి ధన
మాత్రాగ్ రాజా ఽసౌ యక్ష్యతే స
మాసర్వై ర్రార్త్విజ్యై ర్వృణీ తేతి. ౬

టీ॥ సః హ ప్రాతః సంజిహానః ఉవాచ = తరువాత నామహర్షి మరునాటి తెపకడమేల్కొని భార్యతోనిట్లుపల్కెను, యత్ బత అన్నస్య

అందుకాతండుపల్కె "న-ల్చందుకాయ
లెట్టు లుచ్ఛిష్టమయ్యును-నిష్టపడితి"
వన, మునీంద్రుండు వచియించె-"ప్రాణరక్ష
ణార్థ మవ్వాని భుజియించి-తం తెకాని
జలములం గ్రోలుసౌఖ్యంబు-వలవ" దనియె. ౮

కుల్మాషముల చేత నే ప్రాణములునిలిచినవి, ఈపైనీవిచ్చెడిజలమును ద్రాగుచోనిది సౌఖ్యార్థమగుటచే నరకమునకు హేతువగునని, ఇతి హ ఉవాచ= అని యాఋషివచించెను.

అతడు భుజియించి శేషంబు-నతివ కొసగ
నామె యప్పు డేమియొ తిన్న-దగుటచేత
బతి యొసంగినగింజల-బదిలపఱచె. ౯

ప్రతిగృహ్య నిదధౌ = అతనిభార్యయునంతకు పూర్వమే అన్నమునుదినియున్నది, కావున నాకుల్మాషములనుతీసికొని తనయొద్ద దాచియుంచెను.

పిదప నాతండు మరునాడు-నిదుర లేచి
పడక విడనాడి సతితోడ-బలికె నిట్లు
"అన్న మొకపట్టైన ల-భ్యమగు నొక్కొ
ద్రవ్యము నొకింత వలయు నా-ర్జన మొనర్ప;
అల్ల దే రాజు చేసెడి-యజ్ఞ మొండు
అచటి కరిగిన వరియించు-నతడు నన్ను
నేను యజ్ఞకర్మములందు-నిధినిగనుక". ౧౦

లభేమహి = ఇదియేమిరో గాని పట్టెడన్నమైనను దొరకునట్లుగపడలేదు, లభేమహి ధనమాత్రామ్ = ప్రాణధారణమునకేని తగునట్టు లాయన్నము లభించుచో గొంతధనము నార్జింపనవచ్చును, రాజా అసౌ యక్ష్యతే సః

శ్రు॥ తం జాయోవాచ హంత పత ఇమ ఏవ
కుల్మాషా ఇతి తాన్ ఖా దిత్వా ఽముం
యజ్ఞం వితత మేయాయ. ౭

టీ॥ తమ్ జాయా ఉవాచ హంత పతే ఇమే ఏవ కుల్మాషాః ఇతి= ఆమహర్షి నిగూర్తి యతనిభార్య యిట్లుచెప్పెను, ఓమహానుభావా! మీరు

శ్రు॥ తత్రోద్గాతౄ నాస్తావే స్తోష్యమాణా
నుపోపవివేశ సహ ప్రస్తోతార మువాచ. ౮

టీ॥ తత్ర ఉద్గాతౄన్ అస్తావే స్తోష్యమాణాన్ ఉపోపవివేశ= అట్లు యజ్ఞమునకేగిసభలో స్తోత్రమొనరించుచున్న ఉద్గాత, ప్రస్తోత,

శ్రు॥ ప్రస్తోత ర్యా దేవతా ప్రస్తావమన్వాయ
త్తా తాం చే దవిద్వాన్ ప్రస్తోష్యసి
మూర్ధా తే విపతిష్య తీతి. ౯

టీ॥ ప్రస్తోతః యా దేవతా ప్రస్తావమన్వాయత్తా=ఓయిప్రస్తోతా! ప్రస్తావమంత్రమునకేది యధిష్ఠానదేవతయో, తామ్ చేత్ అవిద్వాన్

మా పర్త్విః ఆర్త్విజ్యైః వృణీత ఇతి = ఒకానొకరాజు యజ్ఞముచేయుచున్నాడు నే పక్కడకేగుచో నన్నతడు సమస్తములగు ఋత్విక్కర్మముల నొనరింపనన్ను బ్రార్థింపగలడు.

ముందునాటియల్పందల-మూట విప్పి
సతి యొసంగగ దిని యజ్ఞ-శాల జేరి. ౭

నిన్న నాచేతికిచ్చిన కుల్మాషములివిగో పీని గ్రహింపుమనియిచ్చెను, తాన్ ఖాదిత్వా అముమ్ యజ్ఞమ్ వితతమ్ ఏయాయ = ఆయుచ్ఛిష్టశిష్టములగు కుల్మాషములనుదిని విస్తృతముగా నారాజొనరించు యజ్ఞమున కేగెను.

అచట గూడినయుద్గాత-లందు స్తోత్ర
పాఠ మొనరించుప్రస్తోత-వలను జేరి
యతనితోడ నుపస్తి యి-ట్లని వచించె. ౮

ప్రతిహర్త, యనువారలసమీపించి కూర్చొనెను, సః హ ప్రస్తోతారమ్ ఉవాచ=అట్లుకూర్చొని ఉపస్తి ప్రస్తోతతోనిట్లనెను.

"ఓయి ప్రస్తోత నీ విప్ర-చేయుగాన
మున కధిష్ఠానదేవతా-మూర్తి యేదొ
యెఱుగకయె గానమును జేసి-తేనియకట
నీశిరము ద్రెళ్లిపడి పోవు-నేలమీద". ౯

ప్రస్తోష్యసి = దానిని నీవుబాగుగాదెలిసికొనక ప్రస్తావముచేయుచో, మూర్ధా తే విపతిష్యతి ఇతి=నీతలతప్పక బ్రద్దలుకాగలదని చెప్పెను.

శ్రు॥ ఏవ మేవోద్గాతార ముహా చోద్గాతర్యా
దేవ తోద్గీథమన్వాయత్తా తాం చే దవి
ద్వా నుద్గాస్యసి మూర్ధా తే విపతిష్య తీతి. ౧౦

టీ॥ ఉద్గాతనుగూర్చియు బూర్వమందువలెనే చెప్పెను(చూ.టీ.౯.)

శ్రు॥ ఏవ మేవ ప్రతిహర్తార మువాచ ప్రతిహ
ర్త ర్యా దేవతా ప్రతిహారమన్వాయత్తా
తాం చే దవిద్వాన్ ప్రతిహరిష్యసి మూ
ర్ధా తే నిపతిష్య తీతి తే హ సమారతా
స్తూష్ణీ మాసాంచక్రిరే. ౧౧

టీ॥ ఆశ్లేప్రతిహర్తనుగూర్చియు జెప్పెను (చూ. ౯.) అప్పుడు

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హైనం యజమాన ఉవాచ భగ
వన్తం వా అహం వివిదిషా ణీత్యుషస్తి
రస్మి చాక్రాయణ ఇతి హోవాచ. ౧

టీ॥ అథ=తరువాత హ ఏనమ్ యజమానః ఉవాచ= ఈయుష
స్తినిగూర్చి యజమానుడు చెప్పెను, భగవన్తమ్ హి అహమ్ వివిదిషాణి

శ్రు॥ స హోవాచ భగవన్తం వా అహ మేభి
స్సర్వై రార్త్విజ్యైః పర్యైషిషం భగ
వతో వా అహ మవిత్త్యా ఽన్యా నవృషి. ౨

అట్లె యుద్గాతతోఁగూడ - నతడు పలికె
"నోయియుద్గాత నీవిట్లు-చేయుగాన
మున కధిష్ఠానదేవతా-మూర్తి యేదొ
యెఱుగకయె గానముం జేసి-తేని యకట
నీశిరము వ్రెల్కిపడు సుమీ-నేలమీద". ౧౦

పిదప ప్రతిహర్తతోడ నీ-విధమె పల్కె
"నోయి ప్రతిహర్త నీవిప్డు-చేయుగాన
మున కధిష్ఠానదేవతా-మూర్తి యేదొ
తెలియకుండనె గానంబు-సలిపితేని
నీశిరము వ్రెల్కిపడు సుమీ-నేలమీద". ౧౧

వారందఱు నావాక్యమునువిని తమతలలు వ్రద్దలలగునను భయముచే నూరక యుండిరి.

ఏకాదశ ఖండము

అట్లతడు పల్క యజమాను-డతని జూచి
దేవ ! మీ రెవ్వరో మాకు-దెల్పు డనిన
చక్రపుత్త్రుడనై నయు-షస్తి ననియె. ౧

ఇతి=పూజ్యులగుమిమ్ములను నేనుదెలిసికొనగోరుచున్నాను, ఉషస్తిః అస్మి చాక్రాయణః ఇతి హ ఉవాచ = నేనుచక్రునిసుతుడను ఉషస్తియను పేరుగలవాడననియతడుచెప్పెను.

అపుడు యజమాను డిట్లనె-"నయ్య మీరు
పూజ్యుల రటంచు యీకర్మ-ములను మీరె

టీ॥ సః హ ఉవాచ = అప్పుడాయజమానుడతనినుద్దేశించి యిట్లు చెప్పెను భగవన్తమ్ వా అహమ్ ఏభిః సర్వైః ఆర్త్విజ్యైః పర్యైషిషమ్=ఓమహానుభావా! పూజ్యుడవగునిన్నే యీయజ్ఞమునందలి సర్వఋత్విక్కర్మములలో నధికారము వహింపగోరుచున్నాడను, భగవతః హ అవిత్త్యా అహమ్ అన్యాన్ అవృషి=ఇదివఱలో మిమ్ముల నన్వేషించితిని

శ్రు॥ భగవాగ్ స్త్వేవ మే సర్వై రార్త్వి
జ్యై రితి తథే త్యథ తర్హ్యేత ఏవ
సమతిసృష్టాః స్తువతాం యావ త్తేభ్యో
ధనం దద్యా స్తావ న్మమ దద్యా ఇతి
తథేతి హ యజమాన ఉవాచ. 3

టీ॥ భగవాన్ తు ఏవ మే సర్వైః ఆర్త్విజ్యైః ఇతి=పూజ్యులగు మీరే యీయజ్ఞమున సమస్తములగు ఋత్విక్కర్మములయందును నాచేవరింపబడినారు; అనియజమానుడు చెప్పగావిని, తథా ఇతి = ఆలాగున నేయని యుషస్తియంగీకరించి యతనితో నిట్లు చెప్పెను, అథ తర్హి ఏతే ఏవ సమతిసృష్టాః స్తువతామ్ = అట్లైనచో నీచే నియమింపబడిన యాఋత్విక్కులే నాచే నుపదేశింపబడి అధిష్ఠానదేవతాదుల బాగుగాగుర్తెఱిగి స్తోత్రముచేయవలెను, యావత్ తేభ్యః ధనమ్ దద్యాః తావత్ మమ

శ్రు॥ అథ హైనం ప్రస్తో తోపససాద ప్రస్తోత
ర్యా దేవతా ప్రస్తావమన్వాయత్తా తాం
చే దవిద్వాన్ ప్రస్తోష్యసి మూర్ధా తే
విపతిష్య తీతి మా భగవా నవోచ త్కత
మా సా దేవ తేతి. ౪

నిర్వహింపగ జక్కగా-నేర్తు రనుచు
మిమ్ము వెదకించి లభియింప-మికి విచార
పడుచు నితరుల వరియింప-వలసి వచ్చె. ౨

మీరు దొరకకపోవుటచే •నితరుల నిబుత్విక్కర్మములలో నియ మించితిని.

మీరలే తీర్పు''డని వాని-గోరికొనియె

* * *

ఋషివరుడు రాజుమాటల-కీయకొనుచు
అచటిఋత్విక్కు లే తన-యాజ్ఞ బూని.
దేవతాస్వరూపంబుల-దెలిసి స్తోత్ర
పాఠ మొనరించి జరిపింప - వచ్చు ననియు,
వారిముప్వుర కొసగు ద్ర-వ్యంబునకు స
మాన మగుద్రవ్యమును బహు - మతిగ దనకు
ని మ్మనియు, వచించెను దన-సమ్మతమును. 3

పద్యాః ఇతి = వారి కెంతటిధనమునిచ్చెదవో నాకునునంతటిధనము నే యిమ్మనియాతడుచెప్పెను, తథా ఇతి హ యజమానః ఉవాచ=అలాగు న నేయనియజమానుడును నంగీకరించెను.

అంత ప్రస్తోత యాతని-చెంత కరిగి
ఓయి ప్రస్తోత! నీ విప్డుచేయుగాన
మున కధిష్ఠానదేవతా-మూర్తి యేదో
యెఱుగ కుండగ జేసితి-వేని నీదు

టీ॥ అథ హ ఏనమ్ ప్రస్తోతా ఉపససాద=తరువాత ప్రస్తోత యీతనిసమీపమునకుజేరి, కతమా సా దేవతా ఇతి = ఆదేవతయేదియో చెప్పుడనియాతనినడిగెను. తక్కుగలభాగము పూర్వమందువలెనే సమన్వ

శ్రు॥ ప్రాణ ఇతి హోవాచ సర్వాణి హ వా
ఇమాని భూతాని ప్రాణ మే వాభిసంవి
శన్తి ప్రాణ మభ్యుజ్జిహతే సైషా దేవ
తా ప్రస్తావమన్వాయత్తా తాం చే దవి
ద్వాన్ ప్రాస్తోష్యో మూర్ధా తే వ్యప
తిష్య త్తథో క్తస్య మ యేతి. ౫

టీ॥ ప్రాణః ఇతి హ ఉవాచ = ప్రాణమేయాదేవతయని యాతడు చెప్పెను, ఇమాని భూతాని సర్వాణి=ఈసమస్తభూతములును, ప్రాణమ్ ఏవ అభిసంవిశన్తి=ప్రాణమునందేలయించుచున్నవి, ప్రాణమ్ అభ్యుజ్జిహతే సా ఏషా దేవతా = ఆయీదేవతయే, ప్రస్తావమన్వాయత్తా=ప్రస్తావమంత్రాధీనమైనది. తామ్ అవిద్వాన్=ఆదేవతనుదెలిసికొనక ప్రాస్తోష్యః చేత్=

శ్రు॥ అథ హైన ముద్గా తోపససా దోద్గాత
ర్యా దేవ తోద్గీథమన్వాయత్తా తాం
చే దవిద్వా నుద్గాస్యసి మూర్ధా తే విప
తిష్య తీతి మా భగవా నవోచ త్కత
మాసా దేవ తేతి. ౬

టీ॥ చూ. టీక—౪.

శిరము ద్రెళ్ళునటంచని-చెప్పినాడ
వట్టిదేవత యెట్టిదం-చడిగె; నంత. ౮

యించుకొనునది.

"భూతకోటులు తుది ప్రాణ-ముననె చేరు,
ప్రాణమువనుండి వాని క-ద్భవము గలుగు;
కనుక ప్రాణంబు ప్రస్తావ-మునకు ముఖ్య
దేవత యటంచు బ్రస్తోత-తెలియ వలయు

* * *

అది యెఱుంగక చేసిన-యర్చనమున
నేను వచియించినట్టుల-నేలమీద
నీశిరము ద్రెళ్ళి పడునుమీ-నిశ్చయముగ
విను" మని యుష స్తి యతనితో-ననియె నిట్లు. ౫

ప్రస్తావమొనర్చినయెడల, మయా తథా ఉక్తస్య తే, నాచేనాప్రకారముగా జెప్పబడిన నీయొక్క-, మూర్ధా వ్యపతిష్యత్ ఇతి = తలద్రెద్దలు కాగలదని చెప్పెను.

అంత నుద్గాత యాతని-చెంత కరిగి
ఓయి యుద్గాత! నీ విప్పు-డేయుగాన
మున కధిష్ఠానదేవతా-మూర్తి యేదొ
యెఱుగ కుండగ జేసితి-వేని నీదు
శిరము ద్రెళ్ళు నటంచని-చెప్పినాడ
వట్టిదేవత యెట్టిదం-చడిగె; నతడు. ౬

శ్రు॥ ఆదిత్య ఇతి హోవాచ సర్వాణి హ వా
ఇమాని భూతాని ఆదిత్య ముచ్చైస్స
న్తం గాయన్తి సైషా దేవ తోద్గీథ
మన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వా నుదగా
స్యో మూర్ధా తే వ్యపతిష్య త్తథో క్త
స్యమ యేతి. ౭

టీ॥ ఆదిత్యః ఇతి హ ఉవాచ=ఆదిత్యుడే యాదేవతయనియతడు చెప్పెను, సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాని=ఈసమస్తములగు ప్రాణులును, ఉచ్చైః సన్తమ్ ఆదిత్యమ్ గాయన్తి=తమకంటెను త్కృష్టస్థానమున నున్న యాదిత్యుని గానముచేయుచున్నారు, సా ఏషా దేవతా=ఆయాదేవ

శ్రు॥ అథ హైనం ప్రతిహ ర్తోపససాద ప్రతి
హ ర్త ర్యా దేవతా ప్రతిహారమన్వా
యత్తా తాం చే దవిద్వాః ప్రతిహరి
ష్యసి మూర్ధా తే విపతిష్య తీతి మా భ
గవా నవోచ త్కతమా సా దేవ తేతి. ౮

[టీక పూర్వమందువలెనే చూచుకొనునది,] .

శ్రు॥ అన్న మితి హోవాచ సర్వాణి హ వా
ఇమాని భూతా న్యన్న మేవ ప్రతిహర
మాణాని జీవన్తి సైషా దేవతా ప్రతి
హారమన్వాయత్తా తాం చే దవిద్వాః

మాని యిట్లనె "నుద్గీథ-గాన మెల్ల
నూర్ధ్వసంచారియైన సూ-ర్యునిగుఱించి;
సర్వభూతము లతని నే-సంస్తుతించు;
కనుక నిది యిట్టి దని యెఱుం-గకయె నీవు
గాన మొనరింపగడగితి-వేని నీదు
శిరము వ్రక్కలైడు మును నే వ-చించినట్లు". ౭

తయే, ఉద్గీథమన్వాయత్తా=ఉద్గీథమంత్రాధీనమైనది, తామ్ అవిద్వాన్ ఉద్గాస్యః చేత్ =ఆదేవతనుదెలిసికొనక నీవు ఉద్గానమొనర్చుచో, మయా తథా ఉక్తస్య నాచే నాప్రకారముగా జెప్పబడిన, తే మూర్ధా వ్యపతిష్యత్ =నీతల వ్రక్కలగునని చెప్పెను.

అంత ప్రతిహర్త యాతని-చెంత కరిగి
ఓయి ప్రతిహర్త! నీ విప్డు - చేయుగాన
మున కధిష్ఠాన దేవతా-మూర్తి యేదొ
యెఱుగ కుండగ జేసితి-వేని నీదు
శిరము వ్రక్కలౌ నటంచని - చెప్పినాడ
వట్టి దేవత యెట్టిదం-చడిగె; నంత. ౮

మాని యిట్లనె "నన్నమే-మహిని సర్వ
భూతకోటికి నాహార - ముగ జెలంగు
కనుక నన్నంబె ప్రతిహార-గానమునకు
వస్తు వగు; గాన నట్టిత-త్త్వం బెఱుగక

ప్రత్యహారిష్యో మూర్ధా తే వ్యపతిష్య
త్తథోక్తస్య మ యేతి తథోక్తస్య మ
యేతి. ౯

టీ॥ అన్నమ్ ఇతి హ ఉవాచ=అన్నమనియాతడు చెప్పెను, సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాని=సమస్తములగు నీప్రాణులును, అన్నమ్ ఏవ ప్రతిహారమాణాని=అన్నమును దినుచున్నవయ్యే, జీవన్తి=జీవించుచున్నవి, సా ఏషా దేవతా=ఆయీదేవతయే, ప్రతిహారమన్వాయత్తా=ప్రతిహార

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ అథాత శ్శౌవ ఉద్గీథ స్తద్ధ బకో దా
ల్భ్యో గ్లావో వా మైత్రేయ స్స్వాధ్యా
య ముద్వవ్రాజ. ౧

టీ॥ అథ అతః=అటుతరువాత, శౌవః ఉద్గీథః=శునకునిచేగను పెట్టబడినయుద్గీథము చెప్పబడుచున్నది, దాల్భ్యః మైత్రేయః గ్లావః

శ్రు॥ తస్మై శ్వా శ్వేతః ప్రాదుర్బభూవ త
మన్యే శ్వాన ఉపసమేత్యోచు రన్నం
నో భగవా నాగాయ త్వశనాయామ
వా ఇతి. ౨

టీ॥ తస్మై శ్వా శ్వేతః ప్రాదుర్బభూవ=అతనికొక తెల్లనికుక్క యెదురువడెను, తమ్ అన్యే శ్వానః ఉపసమేత్య ఊచుః=ఆతెల్లకుక్కను మఱికొన్నికుక్కలుచేరి యిట్లుచెప్పినవి, అన్నమ్ నః భగవాన్ ఆగా

నీవు ప్రతిహారగానంబు - నెఱపితేని
నీశిరము వ్రెల్ళిపడునుమీా- నేలమీాద''. ౯

మంత్రాధీనమైనది, తామ్ అవిద్వాన్ ప్రత్యహరిష్యః చేత్ =ఆదేవతను దెలిసికొనక ప్రతిహారమొనర్చుచో, మయా తథా ఉక్తస్య = నాచేనా ప్రకారముగాఁజెప్పబడిన, తే మూర్ధా వ్యపతిష్యత్ = నీతలబ్రద్దలగునని చెప్పెను.

ద్వాదశ ఖండము

శునకు డుద్గీథ మీారీతి - గనియె నంద్రు

* * *

దల్భునకు మిత్రవిందకు - తనయుఁడైన
గ్రావనామాంకితుండు బ-కర్షి వెడలె
జగతిలోన నుద్గీథప్ర-చారమునకు. ౧

బకః = దల్భమిత్రవిందలకు తనయుఁడై గ్లావనామాంతరముగల బకుఁడు, స్వాధ్యాయమ్=ఉద్గీథప్రచారమునకు, ఉద్వవ్రాజ=బయలుదేఱెను.

అతఁడు చన బోవ నెదుర బ్ర-త్యక్షమయ్యె
శ్వేత శునకం బొకటి; దాని - వెంట గొన్ని
శునకములు వచ్చి దానితో-ననియె ''దేవ
యాఁకలి జనించె నొసగు మా-కన్న''మనుచు. ౨

యతు=మాకన్నమునుగలుగఁజేయుము, అశనాయామ వా ఇతి=ఆకలిగొని యున్నాముఅని చెప్పినవి.

శ్రు॥ తాన్ హోవా చేహైవ మా ప్రాత రుపస
మీయా తేతి తద్ధ బకో దాల్భ్యో గ్లా
వో వా మైత్రేయః ప్రతిపాలయాంచకార. ౩

టీ॥ తాన్ హ ఉవాచ = ఆకుక్కలగూర్చి తెల్లకుక్క యిట్లు చెప్పెను, ఇహ ఏవ మా ప్రాతః ఉపసమీయాత ఇతి= ఈ ప్రదేశమున నే నన్ను ప్రాతఃకాలమున=సమీపింపుడు, తత్ హ ఆవాక్యమునువిని, బకః దాల్భ్యః గ్లావః వా మైత్రేయః = గ్లావనామాంతరముగల దల్భమిత్ర

శ్రు॥ తే హ యథై వేదం బహిష్పవమానేన
స్తోష్యమాణా స్సగ్ంరబ్ధా స్సర్ప న్తీత్యేవ
మా ససృపు స్తే హ సముపవిశ్య హి
ఙ్చక్రుః. ౪

టీ॥ తే హ = ఆశ్వానములు, బహిష్పవమానేన స్తోష్యమాణాః = బహిష్పవమానమను స్తోత్రమున స్తుతించుచున్నవారగునుద్గాతలు, సంరబ్ధాః=అన్యోన్యము స్పృశించుకొనుచు, యథా ఏవ=ఎట్లుయజ్ఞకర్మమున, సర్పన్తి = ప్రదక్షిణము చేయుదురో, ఇతిఏవమ్ = ఈప్రకారముగానే,

శ్రు॥ ఓ౨ మదా౨ మోం౨ పిబా౨ మోం౩
దేవో వరుణః ప్రజాపతిః సవితా౨౨ న్న
మిహా౨ హరద౨ న్నపతే౨ న్న
మిహా హరా౨౨ హరో౩ మితి. ౫

అప్పు డా శ్వేత శునక మి - ట్లనియె మీర
లరుగుదెండు రేపటియుద-యంబు చటికి

*   *   *

దీని నెల్లను విని బక-దాల్భ్యు డేమి
జరుగునో చూత మని నిరీ-క్షణ మొనర్చె. 3

విందలకొందుకగుబకుడు, ప్రతిపాలయాంచకార = వాని ప్రతీక్షించుచుండెను.

(అట్టులే మరునా డుద-యమున శ్వేత
శునకసహితంబు గానన్య - శునకసమితి
బకఋషీశ్వరునాశ్రమ-వనము సొచ్చి)

*   *   *

యజ్ఞముల "బహిష్పవమాన"-మనెడుస్తోత్ర
మును పఠించెడివారిలో - ముందువాని
వెనుకవారు స్పృశించుచు - జని ప్రదక్షి
ణంబుగా జోవ్రుపంక్తివి-ధంబు దిరిగి
యొకట గూర్చుండి "హిం"కార-ముచ్చరించె. ౪

ఇదమ్ = ఈ శ్వేతశునకమును, ఆసస్పృపుః = ప్రదక్షిణముచేసి, తే హ సముపవిశుః = అవి యొకచోగూర్చొని, హించక్రుః = హింకారమునుజేసినవి.

(అట్లు చరియించి యాశున-కాళి యపుడు
ప్రణవసహితంబుగా నిట్లు-పల్కె మరియు)

*   *   *

"భక్షణము పానము నొనర్ప-వలయు మేము!

టీ॥ ఓమ్ అదామ=అన్నమునుదినెదము, ఓమ్ పిబామఓమ్=మంచి నీరుత్రాగెదము, దేవః=సర్వలోకమును బ్రకాశింపజేయువాడును, వరుణః=వర్షమునుగలుగజేయువాడును, ప్రజాపతిః=సర్వప్రజలకు నాధారభూతుడునగు, సవితా = సూర్యుడు, అన్నమ్ ఇహ ఆహరత్ = అన్నమునిప్పుడు తీసికొని వచ్చుగాక, అన్నపతే! అన్నమ్ ఇహ ఆహర ఆహర ఓమ్ = అన్నమునకెల్లనధిపతివగునోసూర్యుడా! (సంబోధనము) మాకన్నము

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ అయం వావ లోకో హా ఉకారో వా
యు ర్హా ఇకార శ్చంద్రమా అథకారః
ఆత్మేహాకారో ఽగ్ని రీకారః. ౧

టీ॥ అయమ్ వావ లోకః=ఈభూలోకమే హా ఉకారః=సామయందు 'హాఉ' అనియుచ్చరించుస్తోభము, వాయుః హాఇకారః=వాయువు 'హాఇ' అనియుచ్చరింపబడుస్తోభము, చంద్రమాః అథకారః=చంద్రుడు 'అథ' అనునుచ్చారణముననగు స్తోభము, ఆత్మా ఇహాకారః=ఆత్మ "ఇహ" అనియుచ్చరింపబడుస్తోభముననగునది, అగ్నిః ఈకారః=అగ్ని 'ఈ' యనుదానితోనుచ్చరిపబడుస్తోభము.

శ్రు॥ ఆదిత్య ఊకారః నిహవ ఏకారో విశ్వే
దేవా ఔ హో ఇకారః ప్రజాపతి ర్హి
ఙ్కారః ప్రాణ స్స్వరోఽన్నం యా
వా గ్విరాట్. ౨

దేవుడవు నీవ వరుణుండ - వీవ ప్రజకు
పాలకుడ వీవ; భాస్కరా - భక్తజనుల
మైనమము బ్రోచి మా కన్న-దాన మిడుము
అన్నపతి వని నీకు ప్ర-ఖ్యాతి గనుక
నన్నమును దెమ్ము దెమ్ము మా-కందరకును." ౫

పెట్టుమా! అనిప్రార్థించినవి.

త్రయోదశ ఖండము

(సామగానం బొనర్చెడి-సమయమందు
అచ్చటచ్చట నోత్కుక్క - వ్యర్థపదము
నూతిపదముగా ఋక్కు - లుచ్చరింత్రు
అట్టిపదములు స్తోభలం-చనగ బడును
వానిసమయంబు లీక్రింద - ప్రకటితములు)
"హా ఉ"కారంబు పల్కుదు-రవనివిషయ
కమగు స్తోత్రం బొనర్చెడు-సమయమందు
వాయుగానంబునకు "హాఙ"-పల్కబడును
"అథ"పదం బుందు చంద్రగా-నాదులందు
ఆత్మగానాది "ఇహ"కార - మనగ వలయు
అగ్నిగానంబు 'ఈ'కార - మాదియగును. ౧

సూర్య స్తుతికి నుకారంబు - స్తోభ యంద్రు;
అట్లె యేకారమందు రా-హ్వానమునకు;
జెలగు నంద్రు విశ్వేదేవ-తల యజించు
స్తుతుల కౌహో ఇకారంబు-స్తోభగాగ;

టీ॥ ఆదిత్యః ఊకారః = సూర్యోపాసనమువఊకారముస్తోభ యగుటచే ఊకారమే ఆదిత్యుడు, నిహవః ఏకారః = ఆహ్వానమేయేకారము స్తోభయగుటచే, విశ్వేదేవాః ఔ హో ఇకారః=విశ్వేదేవతలకుఇకారముస్తోభముగా నుండుటచే విశ్వేదేవతలేఇకారము, ప్రజాపతిః హింకారః=బ్రహ్మ హింకారముస్తోభ గాగలవాడగుటచే హింకారమేయతడు, ప్రాణః స్వరః=ఇట్లేప్రాణమును స్వరమనబడినది, అన్నమ్ యా=అట్లేఅన్నమును 'యా' అనిచెప్పబడుచున్నది, వాక్ విరాట్=అప్రకారము వాక్కు

శ్రు॥ అనిరుక్త స్త్రయోదశస్తోభః సంచరో
హుంకారః. 3

టీ॥ త్రయోదశస్తోభః=ఇదివఱకు జెప్పబడినవాని కన్నభిన్నమగు పదమూడవస్తోభమగు, హుంకారః='హుమ్' అనునది, అనిరుక్తః=నిర్వ

శ్రు॥ దుగ్ధేఽస్మై వాగ్దోహం యో వాచో
దోహోఽన్నవా నన్నాదో భవతి య
ఏతా మేవగ్ సామ్నా ముపనిషదం
వేదోపని షదం వేదేతి. ౪

టీ॥ యః ఏతామ్ ఏవమ్ సామ్నామ్ ఉపనిషదమ్ వేద=ఎవడీ ప్రకారముగా సామావయవమై స్తోభవిషయకమగు నీయుపనిషత్తును బాగుగా దెలిసికొనుచున్నాడో, అస్మై=వీనికి యః వాచః దోహః=వాక్సంబంధమగు నే కోర్కెకలదో, దుగ్ధే వాక్ దోహమ్=అట్టికోరికను వాక్కు

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ప్రథమప్రపాఠకము సమాప్తము.

* * *

పరగు హింకార మల ప్రజా-పతిస్తుతులకు,
ప్రాణగానాది స్తోభమై - స్వరము చెల్లు ;
అన్నగానంబుముండట - 'యా'వచింత్రు ;
మరి విరాట్ స్తుతి వాక్కుతో-బరగుచుండు ; ౨

విరాట్పురుషు డగుచున్నాడు.

అల్లె హుంకార మనుస్తోభ-యులరుచుండు
విషయములు సందియములు గా-వెలయుపట్ల
స్తోభలందు త్రయోదశ-స్తోభ గాగ. 3

చింపశక్యము గానిదగుటచే, సఞ్చరః=సందేహాస్పదమగుచున్నది, అకారణ
ముచేనది సఞ్చరదృష్టితోడనే యుపాసింపదగినది.

సామరూపమైన - యీమహోపనిషత్తు
నిట్టి దినుచు నెవ్వ - డెఱుగ గలుగు
వాడు పొంద నేర్చు - వాక్కుతో సంబంధ
పడినయట్టి సౌఖ్య-ఫలము లెల్ల

* * *

వాడె యగును నన్న-వంతుడు నాతడే
యన్న మనుభవించు - నట్టివాడు. ౪

చ్చుచున్నది, అన్నవాన్=అన్నముగలవాడును, అన్నాదః=అన్నమనుభ
వించువాడును నగుచున్నాడు.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ప్రథమప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

ద్వితీయః ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ సమస్తస్య ఖలు సామ్న ఉపాసనగ్ం సాధు
యత్ఖలు సాధు తత్సామే త్యాచక్షతే
య దసాధు త దసామేతి. ౧

టీ॥ సమస్తస్య ఖలు సామ్నః = సర్వవిధములగు సామయొక్క, ఉపాసనమ్ సాధుః=ఉపాసనము, 'సాధు' ఐనదగినది, యత్ ఖలు సాధుః= ఏకర్మముమంచిదో, తత్ సామ ఇతి ఆచక్షతే=అదిసామమని వ్యవహారిం.

శ్రు॥ త దుతా ప్యాహుః సా మ్నైన ముపా
గా దితి సాధు నైన ముపాగా దిత్యేవ
త దాహు రసా మ్నైన ముపాగా ది
త్యసాధు నైన ముపాగా దిత్యేవ త
దాహుః. ౨

టీ॥ తత్ ఉత అపి ఆహుః = ఆవిషయమునే యింకను జెప్పుచు న్నారు, సామ్నా ఏనమ్ ఉపాగాత్ ఇతి=సామములోఁగూడిన యీయు పాసకునిఁబొందినవాఁడు, సాధునా ఏనమ్ ఉపాగాత్ ఇతి ఏవ తత్ ఆహుః = సాధుమార్గావలంబకునిఁబొందిన వానిఁగానతనిఁగూర్చి చెప్పు

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

ద్వితీయ ప్రపాఠకము

ప్రథమ ఖండము

సామము సమస్తముగ నుపా-సన మొనర్చు
విధము సాధు వం ద్రు త్తమ-విధము గనుక ;
సాధువగుదాని వచియింత్రు - సామ మనుచు
సాధు వన రాని దందు ర-సామ మనుచు. ౧

చుచున్నారు, యత్ అసాధు=ఏదిమంచిది కాదో, తత్ అసామ ఇతి=అది సామము కాదు అనియు జెప్పుచున్నారు.

ఇంకనుం గొన్ని విషయంబు-లిందు గలవు

* * *

సామ వేదాధ్యయనుని సం-సర్గ మెల్ల
సాధుసంసర్గముగ నెంచి - సంతసింత్రు
సామ వేదవిహీనుసం-సర్గమును న
సాధుసంసర్గ మందురు-సామవిదులు. ౨

చున్నారు, అసామ్నా ఏనమ్ ఉపాగాత్ =సామవిహీనుఁడగును పాసకుని బొందినవాఁడు, అసాధునా ఏనమ్ ఉపాగాత్ ఇతి ఏవ=అసాధుమార్గావలంబకునిఁ బొందినవానిఁ గానే యీయుపాసకునిఁ గూర్చి, తత్ ఆహుః = చెప్పుచున్నారు.

శ్రు॥ అథోతా ప్యాహుః సామ నో బ తేతి
యత్సాధు భవతి సాధు బతేత్యేవ త
దాహు రసామ నో బతేతి య దసాధు
భవ త్యసాధు బతేత్యేవ త దాహుః. 3

టీ॥ అథ ఉత అపి ఆహుః=ఈవిషయమున మరియొకటియుం జను లుచెప్పుచున్నారు, యత్ సాధు భవతి=ఏకర్మము మంచిదియగుచున్నదో, తత్ నః సామ బత ఇతి=అదిమాకుసామమేయగును, సాధు బత ఇతి ఏవ తత్ ఆహుః = సంతోషాతిశయముచే ఈవిషయమునే సాధువు అని సాధుశబ్దముతోనే ఆసామమునుగూర్చి చెప్పుచున్నారు, యత్ అసాధు

శ్రు॥ స య ఏత దేవం విద్వా న్సాధుసా మే
త్యుపా స్తే౽భ్యాశో హ య దేనగ్
సాధవో ధర్మా ఆ చ గచ్ఛేయు రుపచన
మేయుః. ౪

టీ॥ సః యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ = ఎవఁడు ఈచెప్పినప్రకారము బాగుగాఁదెలిసికొని, సాధు సామ ఇతి ఉపాస్తే = సాధుదృష్టితో

ద్వితీయః ఖండః

శ్రు॥ లోకేషు పఞ్చవిధగ్ సామోపాసీత పృ
థివీ హిఙ్కారః అగ్నిః ప్రస్తావో౽
న్తరిక్ష ముద్గీథ అదిత్యః ప్రతిహారో ద్యౌ
ర్నిధన మిత్యూర్ధ్వేషు. ౧

ఎట్టి కర్మంబు సాధువో - యట్టికర్మ
సామ మని యందు రయ్యదే-సాధు వంద్రు

*　　　*　　　*

ఎట్టి కర్మం బసాధువో - యట్టిదే య
సామ మందు రయ్యదియ య-సాధు వంద్రు. 3

భవతి = ఏది చెడ్డకర్మమగునో, అసామనః బత ఇతి = అదిసామము కానిదని తత్ ఆహుః = అసామభిన్నపదార్థమునుగూర్చి చెప్పుచున్నారు, అసాధు బత ఇతి ఏవ=అదియసాధువు అని అసాధుశబ్దముతోడనే వ్యవహరించుచున్నారు.

దీని నీప్రకారంబు గా - దెలిసి యెవఁడు
సామమును సాధువుగ నుపా-సన మొనర్చు
సాధుధర్మంబు లవ్వాని - సత్వరముగ
బొంది వానికి సర్వదా-భోగ్యము లగు. 4

సామనుపాసించుచున్నాడో, ఏనమ్=ఇతనిని, సాధవో ధర్మాః=సాధుధర్మములు, అభ్యాశః=శీఘ్రముగా, ఆగచ్ఛేయుః చ=సమీపించునవి యగును, ఉపనమేయుః చ = అతని కనుభవార్హములునగును.

ద్వితీయ ఖండము

సామమును లోకదృష్టితో - సంస్తుతించు
విధము లై దుండు నిది; వాని-వివరణంబు

*　　　*　　　*

భూమిపై దృష్టి హిఙ్కార-మునఁ జెలంగు
అగ్నిపై దృష్టి ప్రస్తావ-మందు వెలయు

టీ॥ లోకేషు=లోకముల విషయముగా, పఞ్చవిధమ్ సామ=ఐదువిధ ములగుసామను, ఉపాసీత=ఉపాసనముచేయవలయును, ఆయుపాసనా ప్రకారము చెప్పఁబడుచున్నది, పృథివీ హిఙ్కారః=భూమిహిఙ్కారమని, అగ్నిః ప్రస్తావః=అగ్నిప్రస్తావమని; అన్తరిక్షమ్ ఉద్గీథః=ఆకాశము ఉద్గీథ మని; ఆదిత్యః ప్రతిహారః = సూర్యుఁడు ప్రతిహారమని ద్యౌః నిధనమ్ =

శ్రు॥ అథావృత్తేషు ద్యౌర్హిఙ్కార ఆదిత్యః
ప్రస్తావో ఽన్తరిక్ష ముద్గీథోఽ గ్నిః
ప్రతిహారః పృథివీ నిధనమ్. ౨

టీ॥ అథ=తరువాత, ఆవృత్తేషు=పైనుండి క్రిందికి జెప్పఁబడువరుస వివరింపఁబడుచున్నది. ద్యౌః హిఙ్కారః = స్వర్గము హిఙ్కారమని, ఆదిత్యః ప్రస్తావః=సూర్యుఁడు ప్రస్తావమని, అన్తరిక్షమ్ ఉద్గీథః = ఆకాశము ఉద్గీథమని, అగ్నిః ప్రతిహారః = అగ్నిప్రతిహారమని, పృథివీ నిధ

శ్రు॥ కల్పన్తే హాస్మై లోకా ఊర్ధ్వా శ్చా
వృత్తా శ్చ య ఏతదేవం విద్వాల్లోకే
షు పఞ్చవిధం సామోపాస్తే. ౩

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ = ఎవఁడు దీని నీప్రకారముగా తెలిసికొని, లోకేషు పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాస్తే=లోకవిషయముగా ఐదు విధములగు సామనుపాసించుచున్నాడో, అస్మై=ఇట్టివానికి, ఊర్ధ్వాః చ

అన్తరిక్ష ముద్గీథయం-దధివసించు
భాస్కరునిదృష్టి ప్రతిహార-పఠనమందు
స్వర్గదృష్టికి నిధనంబు-సమ్మతంబు

* * *

వరుస యిట్లూర్ధ్వముఖముగా - బరగుచుండు. ౧

స్వర్గము నిధనమని, ఇతి=ఇట్లు, ఊర్ధ్వాః=ఊర్ధ్వముఖమగువరుస.

మఱి యధోముఖక్రమ మిట్టు-లరయ వలయు

* * *

స్వర్గమునకు హింకారంబు - సమ్మతంబు
సవితృపై దృష్టి పరగు ప్ర-స్తావమందు
అన్తరిక్ష ముద్గీథయం - దధివసించు
అగ్ని దృష్టితో నల ప్రతి-హార మొప్పు
పృథివిపై దృష్టి నిధనంబు - వెలయఁ జేయు. ౨

నవ్=భూమి నిధనమని యీ యుపాసనాప్రకారము.

దీని నీప్రకారంబుగా-దెలిసి యెవ్వ
డైదువిధముల సలుపు సా-మార్చనంబు
వాడు విజయంబు బొందు నూ-ర్ధ్వముఖ మైన
లోకపఙ్క్తిని నావృత్త - లోకపఙ్క్తి ౩

ఆవృత్తాః చ లోకాః=ఊర్ధ్వముఖముగా నుదాహరింపబడిన లోకములను-అధోముఖముగా జెప్పబడినలోకములును, కల్పన్తే హ=సమస్త కామముల నీయ సమర్థములగుచున్నవి.

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ వృష్టౌ పఞ్చవిధగ్ సా మోపాసీత పురో
వాతో హిఙ్కారో మేఘో జాయతే
స ప్రస్తావో వర్షతి స ఉద్గీథో విద్యోతతే
స్తనయతి స ప్రతిహారః ఉద్గృహ్ణాతి త
న్నిధనమ్. ౧

టీ॥ వృష్టౌ పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాసీత=వృష్టివిషయముగా ఐదు విధములగు సామను ఉపాసింపవలెను, పురః వాతః హిఙ్కారః=తూర్పు గాలిహిఙ్కారము, మేఘః జాయతే సః ప్రస్తావః=మేఘోదయమే ప్రస్తావము, వర్షతి సః ఉద్గీథః=వర్షముఉద్గీథ, విద్యోతతే స్తనయతి సః

శ్రు॥ వర్షతి హాస్మై వర్షయతి హ య ఏత
దేవం విద్వాన్ వృష్టౌ పఞ్చవిధగ్ సా
మోపాస్తే. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్=ఎవడుదీనినీప్రకారముగా దెలిసి కొని, వృష్టౌ పఞ్చవిధగ్ సామ ఉపాస్తే=వర్షవిషయముగా ఐదువిధము లగు సామమును ఉపాసించుచున్నాడో, అస్మై=ఈయుపాసకునికొఱకు,

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ సర్వాస్వప్సు పంచవిధగ్ సామోపాసీత
మేఘో యత్సంప్లవతే స హిఙ్కారో

తృతీయ ఖండము

సామమును వర్షదృష్టితో - సంస్తుతింతు
రైదువిధముల నవ్వాని - నరయ వలయు;

* * *

గలుగు హింకారమున బూర్వ - గాలిదృష్టి
దాల్తు రల మేఘదృష్టి ప్ర - స్తావమందు
వర్ష భావంబు నుద్గీథ - పరపుచుండు
మెఱుపు లుఱుములం బ్రతిహార - మెఱుగఁ జేయు
నిలిచి పోయిన వర్షంబె - నిధన మండ్రు. ౧

ప్రతిహారః = మెఱుపులు ఉరుములును ప్రతిహారము, ఉద్గృహ్ణాతి తత్. నిధనమ్ = విరమించుటయే నిధనము.

దీని నీప్రకారంబుగా - దెలిసి పంచ
విధములగు సామగానముల్ - దృష్టియందు
తలపుతో జేయువానికి - గలుగు నెల్ల
కోరికల తృప్తి వర్షంబు - గురిసి నట్లు
పెరజనంబుల కత డల్లె - ప్రీతి గొల్పు. ౨

వర్షతి = సమస్తమగు కోర్కెలను వర్షించును, సః వర్షయతి = ఆయుపాసకుడు కోరినవాని నెల్ల వర్షింపఁజేయుచున్నాఁడు.

చతుర్థ ఖండము

సామమును జలదృష్టితో - సంస్తుతింతు
రైదువిధముల నవ్వాని - నరయ వలయు

యద్వర్షతి స ప్రస్తావో యాః ప్రాచ్య
స్స్యందంతే స ఉద్గీథో యాః ప్రతీచ్యస్స
ప్రతిహార స్సముద్రో నిధనమ్. ౧

టీ॥ సర్వాసు అప్సు పఞ్చవిధగ్ం సామ ఉపాసీత = జలమునందెల్ల యైదువిధములగు సామములను ఉపాసింపవలయును, మేఘః యత్ సంప్లవతే సః హిఙ్కారః = మేఘములకలయికయే హిఙ్కారము, యత్ వర్షతి సః ప్రస్తావః=వర్షమే ప్రస్తావము, యాః ప్రాచ్యః స్యన్దంతే సః ఉద్గీథః=తూర్పుగాఁబాఱునట్టి జలధారలే ప్రస్తావము, యాః ప్రతీచ్యః

శ్రు॥ స హాప్సు పై౧ త్యప్సుమా న్భవతి య
ఏత దేవం విద్వా న్సర్వా స్వప్సు పఞ్చ
విధగ్ం సామోపా స్తే. ౨

టీః యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ = ఎవఁడు దీనినీప్రకారముగా దెలిసికొని, సర్వాసు అప్సు పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాస్తే = జలమందెల్లనైదువిధములగు సామమునుపాసించుచున్నాఁడో, సః అప్సు న పై౧తి =

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ ఋతుషు పఞ్చవిధగ్ం సా మోపాసీత
వసన్తో హిఙ్కారో గ్రీష్మః ప్రస్తావో
వర్షా ఉద్గీథ శ్శర త్ప్రతిహారో హేమం
తో నిధనమ్. ౧

* * *

గలుగు హిఙ్కారమందు మే-ఘములదృష్టి,
చెలగు ప్రస్తావమున వర్ష-జలముతలపు,
ప్రాఙ్ముఖంబు లై జలధికి-బాఱునట్టి
నదుల దృష్టి యుద్గీథగా-నంబుగూర్చి,
పశ్చిమ ముఖంబు లైన ప్ర-వాహజలము
లందు దృష్టిని బ్రతిహార-మంద జేయు,
దుదకు సంద్రము న్నిధనంబు - దోఁప జేయు. ౧

(స్యన్దంతే) సః ప్రతిహారః = పశ్చిమముగాజాఱు నుదకధారలే ప్రతిహారము; సముద్రః నిధనమ్=సముద్రమే నిధనము.

ఎవ్వ డీప్రకారంబుగా - నెఱిఁగి పంచ
విధములగు జలోపాసనా - విధుల జరుపు
వాఁడు చావఁడు జలముల-వలన నెపుడు
జలము లతనికి దృప్తిగా - జాలి యుండు. ౨

అట్టియుపాసకుడు జలమందు మరణమును బొందువాడుకాడు, అప్సుమాన్ భవతి=ఎట్టి మరుస్థలముల నేని యుదకమును బొందుచున్నాడు.

పంచమ ఖండము

సామమును బుతుదృష్టితో - సంస్తుతించు
విధము లై దున్నయవి వాని - వినగ వలయు

* * *

అల వసంతంబు హిఙ్కార-మందు జెలగు
గ్రీష్మము చెలంగు ప్రస్తావ - కీర్తనమున

టీ॥ ఋతుషు పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాసీత=ఋతువిషయముగా ఐదువిధములగు సామనుపాసింపవలయును, వసంతః హిఙ్కారః=వసన్త ఋతువు హిఙ్కారము, గ్రీష్మః ప్రస్తావః = గ్రీష్మఋతువు ప్రస్తావము, వర్షాః ఉద్గీథః=వర్ష ఋతువు ఉద్గీథము, శరత్ ప్రతిహారః = శర

శ్రు॥ కల్పంతే హాస్మ ఋతవ ఋతుమా
న్భవతి య ఏత దేవం విద్వా నృతుషు
పఞ్చవిధగ్ం సా మోపా స్తే. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్=ఎవడీప్రకారముగా దీనినెఱిగి, ఋతుషు పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాస్తే= ఋతువిషయముగా ఐదువిధము

షష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ పశుషు పఞ్చవిధగ్ం సామోపాసీ తాజా
హిఙ్కారో ఽవయః ప్రస్తావో గావ
ఉద్గీథో ఽశ్వాః ప్రతిహారః పురుషో నిధ
నమ్. ౧

టీ॥ పశుషు పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాసీత=పశువిషయముగా ఐదు విధములగు సామను ఉపాసింపవలయును, ఆయుపాసనాప్రకారము చెప్పఁబడుచున్నది. అజాః=మేకలు, హిఙ్కారః=హింకారము, అవయః ప్రస్తావః = గొఱ్ఱెలు ప్రస్తావము, గావః ఉద్గీథః = ఆవులు ఉద్గీథము; అశ్వాః ప్రతిహారః=గుఱ్ఱములు ప్రతిహారము, పురుషః నిధనమ్=పురుషుఁడు నిధనము.

వర్ష ఋతువున కుద్గీథ - వాస మగును
గలుగు ప్రతిహారమున శర-త్కాలదృష్టి
తనరు హేమంతఋతువు ని-ధనమునందు. ౧

దృతువు ప్రతిహారము, హేమంతః నిధనమ్= హేమంతఋతువు నిధనము.

ఎవ్వ డీప్రకారంబుగా - నెఱింగి ఋతువు
లైదు సామంబులుగ జేయు-నర్చనంబు
ఋతువు లన్నియు వానికి - వృద్ధి గొలుపు. ౨

లగు సామను ఉపాసించుచున్నాడో, అస్మై=వీనికి, ఋతవః కల్పన్తే= ఋతువులు సర్వకామముల నీయసమర్థములగుచున్నవి, సః ఋతుమాన్ భవతి=అతడు ఋతువృద్ధికలవాఁడును అగుచున్నాఁడు.

షష్ఠ ఖండము

సామమును బశుదృష్టితో - సంస్తుతించు
విధము లైదున్నయవి వాని - వినగ వలయు

* * *

గలుగు మేకపై దృష్టి హిం-కారమందు
జెలఁగు ప్రస్తావమందు గొ-ఱ్ఱెలతలంపు
పరగు గోదృష్టి యుద్గీథ-పఠనమందు
అశ్వములదృష్టి ప్రతిహార-మందు గలుగు
పురుషుపై దృష్టి నిధనంబు - పరగ జేయు. ౧

శ్రు॥ భవంతి హాఽస్య పశవః పశుమా న్భవతి
య ఏత దేవం విద్వా న్పశుషు పఞ్చ
విధగ్ం సా మోపా స్తే. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ =ఎవడీప్రకారముగా దీనిని దెలిసికొని, పశుషు పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాస్తే=పశువిషయముగా ఐదు విధములగు సామ నుపాసించుచున్నాడో, అస్య పశవః భవన్తి హ =

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ ప్రాణేషు పఞ్చవిధగ్ం పరోవరీయ స్సా
మోపాసీత ప్రాణో హిఙ్కారో వా
క్ప్రస్తావ శ్చక్షు రుద్గీథ శ్శ్రోత్రం ప్రతి
హారో మనో నిధనం పరోవరీయాగ్ంసి
వై తాని. ౧

టీ॥ ప్రాణేషు పరోవరీయః పఞ్చవిధమ్ సామ ఉపాసీత =చాల నతికృష్టమగు ప్రాణవిషయముగా, ఐదువిధములగు సామను ఉపాసింపవలయును, ఆయుపాసనాపద్ధతియే చెప్పఁబడుచున్నది, ప్రాణః హిఙ్కారః=ప్రాణము హిఙ్కారము, వాక్ ప్రస్తావః=వాక్కే ప్రస్తావము, చక్షుః ఉద్గీథః=నేత్రమే ఉద్గీథము; శ్రోత్రమ్ ప్రతిహారః=చెవియే ప్రతిహారము,

శ్రు॥ పరోవరీయో హాస్య భవతి పరోవరీయసో
హ లోకా న్జయతి య ఏత దేవం విద్వా
న్ప్రాణేషు పఞ్చవిధం పరోవరీయ స్సా
మో పాస్త ఇతి తు పఞ్చవిధస్య. ౨

ఎవ్వ డీప్రకారంబుగా - నెఱిఁగి పంచ
విధుల సామపై బసుదృష్టి - వెలయఁ జేయు
వాఁడు పశుసమృద్ధిని బొందీ - వానివలన
బడయుచుండును సౌఖ్యసం-పదల నెల్ల. ౨

ఇతనికి పశువులుండును, సః పశుమాన్ భవతి=అతఁడు పశువులవలని సౌఖ్యము గలవాఁడును అగుచున్నాఁడు.

సప్తమ ఖండము

సామమును బ్రాణదృష్టితో - సంస్తుతింతు
రై దువిధముల నవ్వాని - నరయ వలయు

* * *

ప్రాణదృష్టి హింకారంబు - పరపు నంద్రు
వాక్కుపై దృష్టి ప్రస్తావ - పఠనమునకు
కండ్లపై దృష్టి యుద్గీథ - గానమందు
అమరు బ్రతిహారమందు శ్రో - త్రములదృష్టి
మరి మనోదృష్టి నిధనంబు - గరపుచుండు,
శ్రేష్ఠములు గాఁగ వీని వ-చించుచుంద్రు. ౧

మనః నిధనమ్ = మనస్సేనిధనము, ఏతాని పరోవరీయాంసి = ఇవి చాల శ్రేష్ఠములగునవి.

ఎవ్వ డీవిధంబుగ దీని - నెఱిఁగి ప్రాణ
దృష్టితో సామ మిట్టి యు-త్కృష్టవిధుల
గాన మొనరించు వానికి-గలుగుచుండు
శ్రేష్ఠలోకంబు లుత్కృష్ట-జీవనంబు. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ = ఎవఁడీప్రకారముగా దీనిని తెలిసికొని, ప్రాణేషు పఞ్చవిధమ్ పరోవరీయః సామ ఉపాస్తే = చాల నుత్కృష్టమగు ప్రాణవిషయముగా ఐదువిధములగు సామను ఉపాసించుచున్నాఁడో, అస్య పరోవరీయః భవతి = ఇతనికిచాలనుత్కృష్టమగు

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ అథ సప్తవిధస్య వాచి సప్తవిధగ్ం సా
మోపాసీత యత్కించ వాచో హి
మితి స హిఙ్కారో యత్ప్రేతి స ప్ర
స్తావో యదేతి స ఆదిః. ౧

టీ॥ అథ సప్తవిధస్య (సామ్నః)=తరువాత నేడువిధములగు సామోపాసనాప్రకారమారంభింపబడుచున్నది. వాచి సప్తవిధమ్ సామ ఉపాసీత=వాగ్విషయముగాఏడువిధములగుసామమునుపాసింపవలయును, వాచః యత్ కిమ్ చ హిమ్ ఇతి=వాక్కుయొక్క 'హిమ్' అనుశబ్దమేదికలదో, సః హిఙ్కారః=ఆశబ్దమే హిఙ్కారము, యత్ ప్ర ఇతి='ప్ర' అను

శ్రు॥ యదుదితి స ఉద్గీథో యత్ప్రతీతి స
ప్రతిహారో యదుపేతి స ఉపద్రవో య
న్నీతి తన్నిధనమ్. ౨

టీ॥ యత్ ఉత్ ఇతి సః ఉద్గీథః='ఉత్' అనునదియే, ఉద్గీథము, యత్ ప్రతి ఇతి సః ప్రతిహారః='ప్రతి' అనునదియే ప్రతిహారము,

జీవనముకలుగుచున్నది, సః పరోవరీయసః లోకాన్ జయతి = అతఁడు చాలశ్రేష్ఠములగు లోకములనందఁగలుగును, ఇతి తు పఞ్చవిధస్య=పఞ్చవిధసామోపాసనము సమాప్తము.

అష్టమ ఖండము

పిదప సప్తసామార్చనా-విధుల గనుము

* * *

సామమును వాక్కుదృష్టితో-సంస్తుతించు
విధము లేచున్నయవి వాని - వినగవలయు

* * *

కలుగు 'హిం'శబ్దదృష్టి 'హిం' - కారమందు
దనరు'ప్ర'పదంబుదృష్టి ప్ర-స్తావమందు
'ఆ' యనెడుదృష్టి పెంపొందు - నాదియందు. ౧

నేశబ్దముకలదో, సః ప్రస్తావః=అశబ్దమేప్రస్తావము, యత్ ఆ ఇతి= 'ఆ' అనునదియేదికలదో, సః ఆదిః=అశబ్దమే ఓంకారము.

'ఉత్'పదముదృష్టి యుద్గీథ-కుందు నంద్రు
పరగు ప్రతిహారమున 'ప్రతి'-పదముదృష్టి
'ఉప'పదం బుపద్రవములో - నుంచు దృష్టి
నిధనమున 'ని'పదముదృష్టి - నిల్పుచుండు. ౨

యత్ ఉప ఇతి స ఉపద్రవః = 'ఉప' అనునదియే ఉపద్రవము, యత్ ని ఇతి తత్ నిధనమ్ = 'ని' అనునదియేనిధనము.

శ్రు॥ దుగ్ధే౽స్మై వాగ్దోహం యో వాచో
దోహో౽న్నవా నన్నాదో భవతి య
ఏత దేవం విద్వా న్వాచి స_ప్తవిధగ్ం
సా మోపా_స్తే. ౩

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాక్=ఎవడు దీనినీప్రకారముగాదెలిసి కొని, వాచి స_ప్తవిధమ్ సామ ఉపా_స్తే=వాగ్విషయముగా నేడువిధము లగు సామనుపాసించుచున్నాఁడో, అస్మై=వీనికి, యః వాచః దోహః=

నవమః ఖండః

శ్రు॥ అథ ఖ ల్వము మాదిత్యగ్ం స_ప్తవిధగ్ం సా
మోపాసీత సర్వదా సమ_స్తేన సామ
మాం ప్రతి మాం ప్ర తీతి సర్వేణ సమ
_స్తేన సామ. ౧

టీ॥ అథ ఖలు=తరువాత, అముమ్ ఆదిత్యమ్ స_ప్తవిధమ్ సామ ఉపాసీత=ఈసూర్యుని, ఏడువిధములగు సామముగాఉపాసింపవలెను, సర్వదా సమః=ఎప్పుడును ఈఆదిత్యుడు సమముగానేయున్నాడు, తేన సామ=ఆకారణముచేతనే యీతడు 'సామ' అనిచెప్పబడుచున్నాడు, మామ్ ప్రతి మామ్ ప్రతి=నన్నుగూర్చి యభిముఖుడు, నన్నుగూర్చియభి ముఖుడు, ఇతి సర్వేణ సమః=ఈప్రకారము సమ_స్తజనముచేతను సమాను

శ్రు॥ తస్మి న్నిమాని సర్వాణి భూతా న్యన్వా
య_త్తా నీతి విద్యా_త్తస్య య త్పురో

దీని నీప్రకారంబుగా - దెలిసి యెవడు
సప్తవిధుల వాక్సామంబు - సంస్తుతించు
అతడు వాక్కుసంబంధంబు - లైనకోర్కు-
లన్నిటిని బొందు గడియించు - నన్నవృద్ధి
అన్నము నతండు సుఖముగా - ననుభవించు. 3

వాక్కునకుసంబంధించినదే కోర్కికలదో, (తమ్) దోహమ్=అట్టిదానిని, వాక్ దుగ్ధే=వాక్కు ఇచ్చుచున్నది, సః అన్నవాక్ అన్నాదః భవతి= అతడు అన్నసమృద్ధికలవాఁడును అన్నముదినువాఁడును అగుచున్నాఁడు.

నవమ ఖండము

సామమును సూర్యదృష్టితో - సంస్తుతించు
విధము లేదున్నయవి వాని - వినగవలయు

*   *   *

సర్వకాలంబులందును - సవితృరూపు
సమముగా నుంట నాతండు - సామ మయ్యె
ప్రతిమనుష్యునియందు స-వితృనిదృష్టి
సమ మగుటచేత నాతని - సామ మండ్రు. ౧

డుగానే చెప్పబడుచున్నాడు, తేన సామ=అందుచేతనే యతడు సామ మగుచున్నాడు.

అతనినే సర్వభూతంబు-లాశ్రయించి
నిలిచి వర్తించునవిగాగ - దెలియ వలయు;

*   *   *

ఉదయమును బొంద బోవు సూ-ర్యునిగురించి

దయా త్స హిఙ్కార స్త దస్య పశవో
ఽన్వాయత్తా స్తస్మా త్తే హిఙ్కుర్వన్తి
హిఙ్కారభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః. ౧

టీ॥ తస్మిన్ ఇమాని సర్వాణి భూతాని=ఆసూర్యునియందే ప్రాణు లెల్లను, అన్వాయత్తాని=అధారపడియున్నవి, ఇతి విద్యాత్=అని తెలియ వలయును, తస్య=అతనికి, యత్ పురా ఉదయాత్ = ఉదయమునకన్న పూర్వమందుండుస్వరూపమేదో, సః హిఙ్కారః = అదిహిఙ్కారము; అస్య తత్=ఈతనియొక్క ఆరూపమునే, పశవః అన్వాయత్తాః=పశువు

శ్రు॥ అథ య త్ప్రథమోదితే స ప్రస్తావ స్త
దస్య మనుష్యా అన్వాయత్తా స్తస్మా త్తే
ప్రస్తుతికామాః ప్రశంసాకామాః ప్ర
స్తావభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః. 3

టీ॥ అథ = తరువాత, యత్ ప్రథమోదితే సః ప్రస్తావః = మొట్ట మొదట సూర్యుడుదయించుచుండగా నేస్వరూపముకలదో, సః ప్రస్తా వః=అదియేప్రస్తావము, అస్య తత్=ఇతనియొక్క ఆస్వరూపము నాశ్ర యించియే, మనుష్యాః అన్వాయత్తాః = మనుష్యులు జీవించుచున్నారు, తస్మాత్ తే ప్రస్తుతికామాః ప్రశంసాకామాః = అందువలననే యామను ష్యులందఱును ఆస్వరూపమును స్తోత్రముచేయదలపెట్టుచున్నారు, ఏతస్య

శ్రు॥ అథ య త్సంగవవేళాయాగ్ స ఆది స్త
దస్య వయాగ్ స్యన్వాయత్తాని తస్మా
త్తా న్యంతరిక్షే ఽనారమ్భణా న్యాదా

దృష్టి హింకారగానంబు - తెల్పుచుండు ;
అట్టి సూర్యునిరూపంబు-నందు బశువు
లెల్ల నాధారపడి యుండు - టిది నిజంబు ;
కనుక బశువులు చేయు హి-న్కృనేను ధ్వనిని ;
పశువులందు 'హిం' కారంబు - పరగు నిట్లు. ౨

అనుసరించుచున్నవి, తస్మాత్ తే హిఙ్కుర్వన్తి = అందువలన నేయవి హింకారమొనర్చుచున్నవి, ఏతస్య సామ్నః హింకారభాజినః హి=పశువులిసామముయొక్క హింకారము నేగదా ఆశ్రయించుచున్నవి.

ఉదయమును బొందుచుండు సూ-ర్యునిగుఱించి
దృష్టి ప్రస్తావగానంబు - తెలుపుచుండు
అట్టిసూర్యునిరూపంబు-నందు మనుజు
లెల్ల రాధారపడి యుండు - టిది నిజంబు ;

* * *

కనుక వారు పరోక్షంబు - నను సమక్ష
మునను స్తోత్రప్రియత్వంబు - బొంది యుంద్రు
వారి కి ట్లబ్బె ప్రస్తావ-భాజనంబు. ౩

సామ్నః = ఈసామముయొక్క, ప్రస్తావభాజినః హి=మనుష్యులందఱు ప్రస్తావము నాశ్రయించువారేగదా?

పిదప బూర్వాహ్ణమందు ర-విని గుఱించి
దృష్టి యాదిగానంబుచే - దెల్ప బడెడి ;
అట్టిసూర్యునిరూపంబు-నందు బక్షు
లెల్ల నాధారపడి యుండు - టిది నిజంబు ;

యాత్మానం పరిపత న్త్యాదిభాజీని హ్యే
తస్య సామ్నః. ౪

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ సంగవవేళాయామ్ సః ఆదిః=పూర్వా హ్ణమునగల స్వరూపము ఆదిగానము, అస్య తత్ వయాంసి అన్వాయ త్తాని=ఇతనియాస్వరూపము నాశ్రయించి పక్షులు జీవించుచున్నవి, తస్మాత్ తాని అంతరిక్షే=అందుచేతనే యాపక్షులాకాశమున, అనారంభణాని ఆత్మానమ్ ఆదాయ పరిపతన్తి=ఎట్టియాధారమునులేక తమ్ముదామే

శ్రు॥ అథ యత్సమ్ప్రతి మధ్యందినే స ఉద్గీథ
స్తదస్య దేవా అన్వాయత్తా స్తస్మా
త్తే సత్తమాః ప్రాజాపత్యానా ముద్గీథ
భాజినో హ్యేతస్య సామ్నః. ౫

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ సంప్రతి మధ్యందినే సః ఉద్గీథః= మిట్టమధ్యాహ్నమున సూర్యునియేస్వరూపముకలదో, అదియే ఉద్గీథము, అస్య తత్ దేవాః అన్వాయత్తాః = ఇతనియాస్వరూపమునే దేవతలాశ్ర యించియున్నారు, తస్మాత్ ప్రాజాపత్యానామ్ తే సత్తమాః=కనుకనే

శ్రు॥ అథ య దూర్ధ్వం మధ్యందినా త్ప్రా
గపరాహ్ణా త్స ప్రతిహార స్తదస్య గర్భా
అన్వాయత్తా స్తస్మా త్తే ప్రతిహృతా
నాఽవపద్య న్తే ప్రతిహారభాజినో హ్యే
తస్య సామ్నః. ౬

కనుక నవి యంతరిక్షంబు - ననె తమంత
నెగురుచుండెడి నాధార - మెదియు లేక ;
వానికి లభించె నిటు లాది - భాజనంబు. ౪

ఆధారముగాజేసికొని తిరుగుచున్నవి, ఏతస్య సామ్నః ఆదిభాజీని హి - ఈసామకాదిభాక్కులగుచున్నవి.

మిట్టమధ్యాహ్నమందున - మెఱయుసూర్యు
దృష్టి యుద్గీథగానంబు - తెలుపుచుండు
అట్టిసూర్యునిరూపంబు-నందు దివిజు
లెల్ల రాధారపడి యుండు - టిది నిజంబు

* * *

కనుక వా రుత్తమత్వంబు - గాంచుచుంద్రు
బ్రహ్మసంతతిం బుట్టిన - వారిలోన ;
వారి కిటు గల్గె నుద్గీథ - భాజనంబు. ౫

బ్రహ్మసంతతిలో వారు శ్రేష్ఠులయియున్నారు, ఉద్గీథభాజినః హి ఏతస్య సామ్నః= ఈసామముయొక్క ఉద్గీథము నేవారు ఆశ్రయించియున్నారు.

అంతె బ్రాగపరాహ్ణామం-దైనసూర్యు
దృష్టి ప్రతిహారగానంబు - తెలుపుచుండు

* * *

అట్టి సూర్యునిరూపమే-యఖిల గర్భ
పిండముల కాశ్రయంబుగా - నుండుకలెన ;
గట్టిగా నిల్చు నవి మాతృ-గర్భములనె ;
వాని కిటు గల్గె బ్రతిహార-భాజనంబు. ౬

టీ॥ అథ, యత్ ఊర్ధ్వమ్ మధ్యందినాత్ ప్రాక్ అపరాహ్ణాత్ = మధ్యాహ్నమునకు దరువాత; అపరాహ్ణమునకన్న పూర్వమును; గలయే సూర్యనిరూపముకలదో, సః ప్రతిహారః = ఆస్వరూపమే ప్రతిహారము, తత్ అస్యగర్భాః అన్వాయత్తాః = ఇతనియొక్కస్వరూపము నే గర్భములోనిపిండము

శ్రు॥ అథ య దూర్ధ్వ మపరాహ్ణా త్ప్రా
గ స్తమయా త్స ఉపద్రవ స్త దస్యారణ్యా
అన్వాయత్తా స్తస్మా త్తే పురుషం దృ
ష్ట్వా కక్షగ్ శ్వభ్ర మి త్యుపద్రవ న్త్యుప
ద్రవభాజినో హ్యేతస్య సామ్నః. ౭

టీ॥ అథ, యత్ ఊర్ధ్వమ్ అపరాహ్ణాత్ ప్రాక్ అస్తమయాత్ సః ఉపద్రవః = అపరాహ్ణమునకు దరువాతను అస్తమయమునకన్న పూర్వమునను ఏసూర్యస్వరూపముగలదునో, తత్ అస్య అరణ్యాః అన్వాయత్తాః = ఆస్వరూపము నే అడవిమృగములన్నియు నాశ్రయించియున్నవి, తస్మాత్ తే పురుషమ్ దృష్ట్వా కక్షమ్ శ్వభ్రమ్ ఇతి ఉపద్రవన్తి = కనుక నేయవి పురుషునిజూచి పొదరింటనో, గుహనో, భయపడి ప్రవేశించుచున్నవి,

శ్రు॥ అథ య త్ప్రథమా స్తమితే త న్నిధనం
త దస్య పితరో ఽన్వాయత్తా స్తస్మా
త్తా న్నిదధతి నిధనభాజినో హ్యేతస్య
సామ్న ఏవం ఖ ల్వము మాదిత్యగ్ సప్త
విధగ్ సా మోపా స్తే. ౮

లాశ్రయించియున్నవి, తస్మాత్ తే ప్రతిహృతాః న అవపద్యన్తే=కనుక నేయవి బాగుగా నెలకొల్పబడినవై క్రిందబడకున్నవి, హి ఏకస్య సామ్నః ప్రతిహారభాజినః = కనుక నే యవియీసామయొక్క ప్రతిహారము నాశ్రయించినవిగాఁ జెప్పబడుచున్నవి.

అస్తమయమునకుం బూర్వ-మందు సూర్యు
దృష్టి యల యుపద్రవముచే-దెలుప బడెడి
అట్టిసూర్యునిరూపంబు-నం దరణ్యా
చరము లాధారముం బూని-పరగుచుండు

* * *

కనుక నే యవి పురుషునిం-గాంచు నెడల
బిలము నైనను పొదనైన-వెదకికొనును
వాని కిటు లుపద్రవసామ-పడయ గలిగె. ౭

ఉపద్రవభాజినః హి ఏతస్య సామ్నః=కనుక నేయవి యీసామయొక్క యుపద్రవము నాశ్రయించినవిగా జెప్పబడుచున్నవి.

అస్తమయ మా ననంతరి-మందు సూర్యు
దృష్టి నిధనగానంబుచే-దెల్ప బడెడి
అట్టిసూర్యునిరూపంబు-నందు బితరు
లెల్ల రాధారపడి యుందు-రిది నిజంబు

* * *

పిండములు వారి కిందుచే-బెట్ట బడెడి;
వారి కిటు లభించె నిధన-భాజనంబు

* * *

టీ॥ అథ, యత్ ప్రథమాస్తమితే తత్ నిధనమ్ = సూర్యుడు మొదట అస్తమించునప్పటి రూపమేదో, అదియేనిధనము, తత్ అస్య పితరః అన్వాయత్తాః = దానినే పితృదేవతలాశ్రయించియున్నారు, తస్మాత్ తాన్ నిదధతి=అందువలన నేవారిని (దర్భలయందు పితృపితామ ప్రపితామహరూపములతో, ఆవాహనముచేయుచున్నారు) నిధనభాజినః హి ఏతస్య సామ్నః=కనుక నేవారు ఈసామయొక్క నిధనమును ఆశ్రయిం

దశమః ఖండః

శ్రు॥ అథ ఖల్వాత్మసమ్మిత మతిమృత్యు సప్త
విధగ్ం సామోపాసీత హిఙ్కార ఇతి
త్ర్యక్షరం ప్రస్తావ ఇతి త్ర్యక్షరం త
త్సమమ్. ౧

టీ॥ అథ ఖలు=అనంతరము, ఆత్మసమ్మితమ్=తనకు సమానమైనట్టిదియు, అతిమృత్యు=సూర్యునికంటె నధికమైనట్టిదియు సప్తవిధమ్ సామ ఉపాసీత = ఏడువిధములగు సామమునుపాసింపవలయును హిఙ్కారః ఇతి త్ర్యక్షరమ్=హిఙ్కార మనునది మూడక్షరములుగలిగి నది, ప్రస్తావః

శ్రు॥ ఆది రితి ద్వ్యక్షరం ప్రతిహార ఇతి చతు
రక్షరం తత ఇ హైకం త త్సమమ్. ౨

టీ॥ ఆదిః ఇతి ద్వ్యక్షరమ్='ఆది' అనునది రెండక్షరములుగలది, ప్రతిహారః ఇతి చతురక్షరమ్='ప్రతిహార' మనునది నాలుగుఅక్షరములు గలిగియున్నది, తతః ఇహ ఏకమ్=అప్రతిహారమునుండి యొకయక్షరము

సామగానంబుచే నిట్లు-సప్తవిధుల
సవనములయందు రవి నుపా-సన మొనర్ప్రి. ౮

చువారుగా జెప్పబడుచున్నారు, ఏవమ్ ఖలు అముమ్ ఆదిత్యమ్ సప్త విధమ్ సామ ఉపాస్తే=ఈప్రకారముగా ఈసూర్యుని విషయముగా ఏడు విధములగు సామనుపాసింపుదురు.

దశమ ఖండము

సామమునకు సమానమై-సవితృకంబె
నధికమగుదాని స్తుతి స ప్త-విధములుగద

* * *

అలరె 'హింకార'మందు మూ-డక్షరములు
అట్లె 'ప్రస్తావ' మందు మూ-డక్షరములె
కనుక సమము లీరెండు త్ర్య-క్షరము లగుట. ౧

ఇతి త్ర్యక్షరమ్=అట్లేప్రస్తావమనునదియు మూడక్షరములు గలిగియున్నది, తత్ సమమ్=అందువలననే యీరెండునుసమానములు.

'ఆది' పదమందు గలవు రెం-డక్షరములు
అమరె 'ప్రతిహార'మందు నా-ల్గక్షరములు ;
'ఆది' నొకయక్షరము తక్కు-వైన గాని
యధికముగ దాని బ్రతిహార-మందు గనుట
తలతు రిది గూడ త్ర్యక్షర-ద్వయము గాగ. ౨

తీసికొని 'ఆది' అనుదానిలోఁ జేర్చుకొనుటచే, తత్ సమమ్=ఆదియుత్ర్యక్షరమే యగుచున్నది.

శ్రు॥ ఉద్గీథ ఇతి త్ర్యక్షర ముపద్రవ ఇతి చతు
రక్షరం త్రిభి స్త్రిభి స్సమం భవ త్యక్షర
మతిశిష్యతే త్ర్యక్షరం త త్సమమ్. ౩

టీ॥ ఉద్గీథః ఇతి త్ర్యక్షరమ్='ఉద్గీథ' అనునది మూడక్షరములు కలిగినది, ఉపద్రవః ఇతి చతురక్షరమ్ = 'ఉపద్రవ' అనునది నాలుగక్షరములు కలిగియున్నది, త్రిభిః త్రిభిః త్రిభిః సమమ్ భవతి మూడుమూడక్షరములతో నీపదముల గ్రహించినచో, త్ర్యక్షరమై సమానముగా సరిపడును,

శ్రు॥ నిధన మితి త్ర్యక్షరం త త్సమ మేవ
భవతి తాని హ వా ఏతాని ద్వావిగ్ శతి
రక్షరాణి. ౪

టీ॥ నిధనమ్ ఇతి త్ర్యక్షరమ్ = 'నిధన' మనునది మూడక్షరములు కలిగియున్నది, తత్ సమమ్ ఏవ భవతి=అందువలననిది సమానభేదముగా నే

శ్రు॥ ఏకవిగ్ శ త్యాదిత్య మాప్నో త్యేకవిగ్
శో వా ఇతోఽసా వాదిత్యో ద్వావిగ్
శేన పర మాదిత్యా జ్జయతి త న్నాకం త
ద్విశోకమ్. ౫

టీ॥ అసౌ ఆదిత్యః ఏకవింశః ఏవ= ఈసూర్యుడును ఇరువదియొక్క రూపములు కలవాఁడు, ఇతః ఏకవింశత్యాదిత్యమ్ ఆప్నోతి = ఈకారణముచే ఈసామోపాసకుడు తాను ఈయిరువదియొక రూపములుగల యాదిత్యుని బొందుచున్నాఁడు, ద్వావింశేన = ఇరువదిరెండవ యక్షరముచే,

చెలగు 'నుద్గీథ' నక్షరం-బుల త్రయంబు
ప్రబలు నాల్గక్షరము 'లుప-ద్రవ' పదమున
మొత్తమునకు సప్తాక్షర-ము లగు గాన
ముందుబోలె నారక్షర-ముల గణింప
అధికముగ నింక గల దొక్క-యక్షరంబు. 3

అక్షరమ్ అతిశిష్యతే=మిగిలిన యొకయక్షరము పృథక్కరింపబడుచున్నది, త్ర్యక్షరమ్ తత్ సమమ్=అందువలననే యీరెండును త్ర్యక్షరసమములు.

'నిధన' మున మూడువర్ణంబు-లధివసించె
గనుక నిదియును సమపదం-బనగ వలయు
అందుచే సామమందు స-ప్తాంగములకు
బరగు నక్షరసంఖ్య యి-ర్వదియురెండు. ४

చెప్పబడినది, తాని హ వా ఏతాని ద్వావింశతిః అక్షరాణి,|= ఇవియన్ని యూ మొత్తము ఇరువదిరెండక్షరములుగలిగియున్నవి.

రవికి రూపంబు లెన్న ని-ర్వదియునొకటి
కనుక రవిదృష్టితో సామ-మును బఠించు
ప్రముఖు డిర్వదియొక్కక్ష-రంబువలన,
నిరువదియునొక్కరూపంబు - లెసగు నట్టి
రవిని గడియించు, కడయక్ష - రంబుచేత
బొందు రవికంటె నుత్కృష్ట-భువనసిద్ధి

* * *

నాకలోక మయ్యదియె వి-శోక మదియె. ౫

ఆదిత్యాత్ పరమ్ జయతి=సూర్యునికంటె నుత్కృష్టలోకమును పొందుచున్నాడు, తత్ నాకమ్ = దానినే స్వర్గముగా జెప్పుచున్నారు, తత్ విశోకమ్=దానినే శోకరహితమగు లోకముగా గూడ జెప్పుచున్నారు.

శ్రు॥ ఆప్నోతి హాదిత్యస్య జయం పరో హా
స్యాదిత్యజయా జ్జయో భవతి య ఏత
దేవం విద్వా నాత్మసమ్మిత మతిమృత్యు
సప్తవిధగ్ సా మోపాస్తే సా మోపాస్తే. ౬

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ = ఎవడీప్రకారముగా దీనిని తెలిసికొని, ఆత్మసమ్మితమ్ అతిమృత్యు సప్తవిధమ్ సామ ఉపాస్తే= అతిక్రాన్తాదిత్యవిషయముగా నీయేడువిధములగు సామనుఉపాసించునో,

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ మనో హిఙ్కారో వా క్ప్రస్తావ శ్చక్షు
రుద్గీథ శ్శ్రోత్రం ప్రతిహారః ప్రాణో నిధన
మేత ద్గాయత్రం ప్రాణేషు ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ మనః హిఙ్కారః = మనస్సుహిఙ్కారము, వాక్ ప్రస్తావః= వాక్కు-ప్రస్తావము, చక్షుః ఉద్గీథః = నేత్రముఉద్గీథము, శ్రోత్రమ్ ప్రతిహారః = చెవియేప్రతిహారము, ప్రాణః నిధనమ్=ప్రాణమేనిధనము, ఏతత్ గాయత్రమ్ = దీనినే 'గాయత్రి' మనుచున్నారు, ప్రాణేషు ప్రోతమ్ = ఇది ప్రాణములయందుగూర్చబడియున్నది.

(సూర్యనిరూపములిరువదియొకటిఇట్లు చెప్పబడుచున్నవి. మాసములు 12, ఋతువులు 5, లోకములు 3, సూర్యుడు 1 మొత్తము ఇరువది యొకటి.)

ఎవ్వ డతిమృత్యురూపమా - నిట్టిదాని
సామ సప్తాంగవిధుల న-ర్చన మొనర్చు
నతని కాదిత్యలోకజ-యంబె గాక
కలుగు దానిని మించు నా-కమున జయము. ౬

సః ఆదిత్యస్య జయమ్ ఆప్నోతి = అతఁడాదిత్యలోకమును జయించుచున్నాడు, ఆదిత్యస్య జయాత్ పరః జయః అస్య భవతి = ఆదిత్యుని జయముకన్న గొప్పదియగునాకలోకజయమును వీనికిగలుగుచున్నది.

ఏకాదశ ఖండము

మనసుపై దృష్టి హింకార-మున నిగిడ్చి
వాక్కుదృష్టి ప్రస్తావంబు-వలను నిలిపి
కనులనెడు దృష్టి యుద్గీథ-మున వహించి
శ్రోత్రముల బ్రతిహార సం-స్తుతుల బొగడి
ప్రాణదృష్టితో నిధనంబు - బరగ జేసి
యర్చన మొనర్చు సామ 'గా-యత్ర' మంత్రు

* * *

ప్రాణసంబంధియై యది-పరగుచుండు. ౧

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్గాయత్రం ప్రాణేషు
ప్రోతం వేద ప్రాణీభవతి సర్వ మాయు
రేతి జ్యోగ్జీవతి మహా న్ప్రజయా పశుభి
ర్భవతి మహా న్కీర్త్యా మహామనా స్స్యా
త్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏవమ్ ఏతత్ గాయత్రమ్=ఎవడీగాయత్రమును, ప్రాణేషు ప్రోతమ్ వేద=ప్రాణములయందు ఆధారపడినదానిగా దెలిసికొనుచున్నాడో, సః ప్రాణీభవతి=అతడు ప్రాణవంతుడగుచున్నాడు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి=సంపూర్ణమగునాయువును బొందుచున్నాడు, జ్యోక్ జీవతి=ఉజ్జ్వలమగుజీవనముకలవాడునగును, ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి=సంతానముచేతను పశువులచేతను అందఱిలో గొప్పవాడగుచున్నాడు, కీర్త్యా మహాన్ (భవతి)=కీర్తిచేతను గొప్పవాడగును, మహామనాః స్యాత్=ఉదారమనస్సుకలవాడును అగుచున్నాడు, తత్ వ్రతమ్=అది

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ అభిమన్థతి స హిఙ్కారో ధూమో జా
యతే స ప్రస్తావో జ్వలతి స ఉద్గీథోఽ
ఙ్గారా భవన్తి స ప్రతిహార ఉపశా
మ్యతి త న్నిధనగ్ సగ్ శామ్యతి త
న్నిధన మేత ద్రథన్తర మగ్నౌ ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ అభిమన్థతి సః హిఙ్కారః=అగ్నిని మథించుచున్నాడు. అమథనమే హింకారము, ధూమః జాయతే సః ప్రస్తావః=తరువాత ధూమము

ఎవ్వ డీసామ 'గాయత్ర' - మిట్టి దనియు
బ్రాణసంబంధియై యిది - పరగు ననియు
దెలిసి దీని నుపాసింప - గలుగు, వాడు
అవికలేంద్రియు డైనట్టి - ప్రాణి యగును

* * *

అట్టివాడు పూర్ణాయువు - ననుభవించు;
వానిజీవితంబు బ్రకాశ - వంత మగును
పశువులను గల్గి సంతతి-బడసి యతడు
ప్రజలలో గొప్ప దగుగౌర-వంబు బొందు;

* * *

కీర్తియందును భావవి-స్ఫూర్తియందు
ప్రథమగణ్యుడై యాతండు - ప్రణుతి కెక్కు
కనుక నిది వ్రతం బని యెంచు-కొనగ వలయు. ౨

యీాయుపాసనాంగము గాజెప్పబడినది.

ద్వాదశ ఖండము

అగ్నిమథనంబు హింకార-మందు దలచి
ధూమ రేఖ ప్రస్తావమం-దున స్మరించి
జ్వాల లుద్గీథమునను బ్ర-శంస చేసి
నిప్పును దలంచి ప్రతిహార - మొప్పగించి
నిధనమున శాంతపడినట్టి - నిప్పు నెంచి
నిధనమున నె శాంతించిన - నిప్పుగూడ

కలుగుచున్నది. అధూమమే ప్రస్తావము, జ్వలతి సః ఉద్గీథః=అగ్ని ప్రజ్వలించుచున్నది అదియే ఉద్గీథము, అఙ్గారాః భవన్తి సః ప్రతిహారః=నిప్పపడుచున్నది, అది ప్రతిహారము, ఉపశామ్యతి తత్ నిధనమ్=మండిచల్లారుచున్నది, అదియేనిధనము, సంశామ్యతి తత్ నిధనమ్ = నిశ్శేషముగా జల్లారుచున్నది, అదియేనిధనము, ఏతత్ రథంతరమ్=ఇదియేరథంతరమను

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్రథ న్తర మగ్నౌ ప్రోతం వేద బ్రహ్మవర్చ స్యన్నాదో భవతి సర్వ మాయు రేతి జ్యో గ్జీవతి మహా న్ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహా న్కీర్త్యా న ప్రత్య ఙ్ఙగ్ని మాచామే న్న నిష్ఠీవేత్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ రథంతరమ్=ఎవడీరథంతరసామమును, అగ్నౌ ప్రోతమ్ వేద=అగ్నివిషయమని యీప్రకారముగాదెలిసికొనుచున్నాడో, సః బ్రహ్మవర్చసీ అన్నాదః భవతి=అట్టివాడు బ్రహ్మవర్చస్సుకలవాఁడును, అన్నమునుదినువాఁడును అగుచున్నాడు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి=సంపూర్ణమగు నాయువునుబొందుచున్నాడు, జ్యోక్ జీవతి = ఉత్కృష్టజీవముకలవాడగుచున్నాడు, ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి = సంతానముచేతను పశువులచేతను అందఱకన్న గొప్పవాఁడగుచున్నాడు, కీర్త్యా మహాన్= ప్రతిష్ఠచేతను గొప్పవాడగుచున్నాడు, అగ్నిమ్ ప్రత్యక్ = అగ్నికభిముఖముగా, న ఆచామేత్=అన్నము మొదలగు పదార్థములఁదినరాదు, న నిష్ఠీ

దలచి యర్చించు సామ 'ర-థంతరంబు'

* * *

అగ్నిసంబంధియై యిది-యలరు చుండు. ౧

సామ, అగ్నౌ ప్రోతమ్ = అగ్నియందుగూర్చబడినది.

ఎవ్వ డీ'రథంతర'సామ-మిట్టి దనియు
నగ్నిసంబంధియై యిది-యలరు ననియు
దెలిసి దీని నుపాసింప-గలుగు, వాడు
బ్రహ్మవర్చసముం దాల్చి-ప్రణుతి కెక్కు-

* * *

దీపనాగ్నితో నన్నంబు - దిని చెలంగి
యతడు పూర్ణమా నాయువు-ననుభవించు
వానిజీవితంబు ప్రకాశ-వంత మగును
పశువులను గల్గి సంతతి - బడసి యతడు
ప్రజలతో గడుంగడు గౌర-వంబు బొందు
జనులలోన నత్యంత కీ- ర్తిని గడించు

* * *

అగ్నియెదుట భుజింప రా-దన్న మెపుడు
నచట నిష్ఠీవనమును సే-యంగ రాదు
వ్రతముగా దీనినిం దల-పంగ వలయు ౨

వేత్ అగ్నియందు ఉమ్మివేయరాదు, తత్ వ్రతమ్-అట్టిది ఈసామోపాస నాంగము.

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ ఉపమంత్రయతే స హిఙ్కారో జ్ఞప
యతే స ప్రస్తావ స్త్రియా సహ శేతే
స ఉద్గీథః ప్రతిస్త్రీ సహ శేతే స ప్రతి
హారః కాలం గచ్ఛతి తన్నిధనం పారం
గచ్ఛతి తన్నిధన మేత ద్వామదేవ్యం
మిథునే ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ ఉపమన్త్రియతే సః హిఙ్కారః=భార్యాభర్తలు పరస్పరము సంకేతమొనర్చుకొనుటయే హింకారము, జ్ఞపయతే సః ప్రస్తావః = సంతోషపెట్టుటయే ప్రస్తావము, స్త్రియా సహ శేతే సః ఉద్గీథః= స్త్రీతో గలిసిశయనించుటయే ఉద్గీథము, ప్రతిస్త్రీ సహ శేతే సః ప్రతి హారః = స్త్రీకభిముఖముగాశయనమేర్పఱచుకొనుటయే ప్రతిహారము, కాలమ్ గచ్ఛతి తత్ నిధనమ్=మిథునవ్యాపారము నిర్వర్తించుటయేనిధనము,

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్వామదేవ్యం మిథునే
ప్రోతం వేద మిథునీభవతి మిథునా న్మి
థునా త్ప్రజాయతే సర్వ మాయు రేతి
జ్యోగ్జీవతి మహా న్ప్రజయా పశుభి
ర్భవతి మహా న్కీర్త్యా న కాం చన
పరిహరే త్తద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ వామదేవ్యమ్=ఎవడీవామదేవ్యసామను, మిథునే ప్రోతమ్ ఏవమ్ వేద=మిథునవిషయముగా జెప్పబడినదని యీప్రకారముగా

త్రయోదశ ఖండము

సతిపతులకైన సంకేత-సమయవిషయ
కములపై దృష్టి పరగు హిం-కారమునను
సతికి సంతోష మిడుట ప్ర-స్తావమునను
పడక సతి జేర్చు టుద్గీథ - పఠనమునను
అభిముఖి నొనర్చుటయు ప్రతి-హారమునను
రతుల దేల్చుట నిధనసం-స్తుతులవలన
రతిసమాప్తియు నిధనసం- స్తుతినె తలప
వామదేవ్యం బటందు రా-సామ పేరు
మిథున సంబంధమున నిది-ప్రథిత మయ్యె. ౧

పారమ్ గచ్ఛతి తత్ నిధనమ్=అట్టివ్యాపారమునుండి విరమించుటయు నిధనమే, ఏతత్ వామదేవ్యమ్ = ఇదియే వామదేవ్యమనుసామ, మిథునే ప్రోతమ్=మిథునవిషయము గాఁ జెప్పబడినది.

ఎవ్వ డీవామదేవ్యంబు-ని ట్లెఱింగి
సతిపతుల గూర్చువిద్యగా - సంస్మరించు
నతడు భార్యావియోగంబు-నందకుండు
మిథున మిథునంబునను వాడు - మిగులవృద్ధి
జెంది మనుజజన్మంబునే- పొందు చుండు

* * *

అతడు పూర్ణమౌ నాయువు - ననుభవించు
శ్రేష్ఠమగు జీవనంబును - జెంద గలుగు
పశువులను గల్గి సంతతి - బడసి యతడు

తెలిసికొనునో, సః మిథునీభవతి ఆతడు ఎప్పుడును భార్యావియోగములేని వాడగుచున్నాడు, మిథునాత్ మిథునాత్ ప్రజాయతే = ఆమోఘరేతస్కుడుగానగుచున్నాడు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి=పూర్ణాయువుగలవాడగుచున్నాడు, జ్యోక్ జీవతి=మంచిజీవనముకలవాడగును, ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి = సంతానముచేతను బశువులచేతను చాలగొప్పవాడగుచున్నాడు, కీర్త్యా మహాన్=కీర్తిచేత గొప్పవాడునగును, కాంచన న పరిహరేత్ = కాముకురాలగునే భామిని నేనియుఁబరిహరింపఁగూడదు, తత్

చతుర్దశః ఖండః

శ్రు॥ ఉద్యన్హింకార ఉదితః ప్రస్తావో మధ్య
న్దిన ఉద్గీథో ఽపరాహ్ణః ప్రతీహారోఽ
స్తం యన్నిధన మేత ద్బృహ దాదిత్యే
ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ ఉద్యన్ హింకారః = ఉదయింపబోవుసూర్యుడే హింకారము, ఉదితః ప్రస్తావః=ఉదయించినసూర్యుడే ప్రస్తావము, మధ్యందినః ఉద్గీథః = మధ్యాహ్నమే ఉద్గీథము, అపరాహ్ణః ప్రతిహారః=అపరాహ్ణమే ప్రతిహారము; అస్తమ్ యన్ నిధనమ్=అస్తమించుచున్న సూర్యుడే నిధనము, ఏతత్ బృహత్=ఈసామములు బృహత్తుగాజెప్పబడుచున్నవి, ఆదిత్యే ప్రోతమ్=ఇది ఆదిత్యవిషయముగాజెప్పబడినది.

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్బృహ దాదిత్యే
ప్రోతం వేద తేజ స్వ్యన్నాదో భవతి
సర్వ మాయు రేతి జ్యో గ్జీవతి మహా

ప్రజలలో నెల్ల గడు యశో-వంతు డగును

* * *

మైథునేచ్ఛ సమీపించు-మానవతిని
పురుషు డెన్నటికిని ద్రోసి-పుచ్చరాదు

* * *

దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

వ్రతమ్ = ఆదియీయుపాసనాంగమగు వ్రతము.

చతుర్దశ ఖండము

ఉదయమును బొంద బోవుసూ - ర్యునిగుఱించు
దృష్టి హింకారగానంబు - తెల్పు ననియు,
ఉదయభానుని బ్రస్తావ-మొందు ననియు,
మిట్టమధ్యాహ్నమందున - మెఱయుసూర్య
దృష్టి యుద్గీథగానంబు - తెల్పు ననియు
అట్లెయపరాహ్ణరవి ప్రతి-హార మనియు,
అస్తమయరవి నిధనమం - దలరు ననియు
నర్చనముసేయు సామ 'బృ-హత్తే' టంద్రు

* * *

పరగు నియ్యు దాదిత్యసం-బంధి యగుచు. ౧

ఎవ్వ డీ'బృహత్సామంబు'-ని ట్లెఱింగి
సూర్యునిగుఱించు దానిగా - స్తుతి యొనర్చు
నతడు తేజస్స్వరూపుడై - యలరుచుండు
దీపనాగ్నితో నన్నంబు - దిని చెలంగు

ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహా న్కీర్త్యా
తప న్తం న నిన్దే త్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ బృహత్=ఎవడీబృహత్సామను, ఆదిత్యే ప్రోతమ్=ఆదిత్యవిషయమైనదిగా, ఏవమ్ వేద=ఈప్రకారముగాదెలిసికొనునో, సః తేజస్వీ అన్నాదః భవతి=అతడు తేజోవంతుడును అన్నమునుసమృద్ధిగా భుజించువాడును అగును, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి జ్యోక్ జీవతి ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి కీర్త్యా మహాన్ (భవతి) = ఇదియంతయుఁబూర్వమందువలెనేచూడదగును. తపన్తమ్ న నిన్దేత్=ఆదిత్యునిగూర్చి నిందపలుకరాదు, తత్ వ్రతమ్=అదియేయీయుపాసనాంగమగువ్రతము.

పఞ్చదశః ఖండః

శ్రు॥ అభ్రాణి సంప్లవ న్తే స హిఙ్కారో
మేఘో జాయతే స ప్రస్తావో వర్షతి స
ఉద్గీథో విద్యోతతే స్తనయతి స ప్రతి
హార ఉద్గృహ్ణాతి త న్నిధన మేత ద్వై
రూపం పర్జన్యే ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ అభ్రాణి సంప్లవన్తే సః హిఙ్కారః=మేఘములుపరస్పరముకలియుచున్నవి. అదియే హింకారము, మేఘః జాయతే సః ప్రస్తావః=మేఘోదయమేప్రస్తావమగుచున్నది, వర్షతి సః ఉద్గీథః=వర్షించుటయే ఉద్గీథము, విద్యోతతే స్తనయతి సః ప్రతిహారః = మెఱుపులుమెఱయు

పూర్ణమైన యాయుస్సును - బొంది బ్రతుకు
వీర్యవంతుడై భువి వాడు - వెలయు చుండు

*　　*　　*

పశువులను గల్గి సంతతి - బడసి యతడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై - ప్రణుతి కెక్కి
మిగుల గీర్తిని గడియించి - మెఱయుచుండు

*　　*　　*

దినకరుని నెన్న డేని నిం-దింప రాదు
దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

పఞ్చదశ ఖండము

జలధరంబుల హింకార - శబ్దమందు
జలధరోధయదృష్టి ప్ర-స్తావమందు
వానివర్షంబు నుద్గీథ-పఠనమందు
ధ్వనులు మెఱుపులు ప్రతిహార-మననమందు
నిలిచి పోయెడు వర్షము - న్నిధనమందు
సంస్తుతి యొనర్పు 'వైరూప'-సామ మంత్రము

*　　*　　*

అదియె పర్జన్యసంబంధి-యైన సామ. ౧

టయు ఉరుములురుముటయు ప్రతిహారము, ఉద్గృహ్ణాతి తత్ నిధనమ్=వర్ష విరామమేనిధనము, ఏతత్ వైరూపమ్=ఇదియే 'వైరూప' సామయనఁ బడును, పర్జన్యే ప్రోతమ్=ఇది మేఘవిషయము గాఁ జెప్పఁబడినది.

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్వైరూపం పర్జన్యే
ప్రోతం వేద విరూపాగ్ శ్చ సురూపాగ్
శ్చ పశూ నవరున్ధే సర్వ మాయు రేతి
జ్యోగ్జీవతి మహా౯ ప్రజయా పశుభి
ర్భవతి మహా౯ కీర్త్యా వర్ష న్తం న నిన్దే
త్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ పర్జన్యే ప్రోతమ్ వైరూపమ్ ఏవమ్ వేద=ఎవడీ వైరూపసామమును మేఘవిషయముగా గూర్పఁబడినదిగా దెలిసికొను చున్నాడో, విరూపా౯ చ సురూపా౯ చ పశూ౯ అవరున్ధే=అట్టి వాడు సురూపములగు ననేక పశువులను బొందగలుగును, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి జ్యోక్ జీవతి ప్రజయాపశుభిః మహా౯ భవతి కీర్త్యా మహా౯=(ఈభాగమునకు పూర్వమందువలె నేయర్థము) వర్షన్తమ్ నిన్దేత్=వర్షించుచున్న మేఘునిగూర్చినిందసలుపరాదు, తత్ వ్రతమ్=అదియీయుపాసనాంగ ముగు వ్రతము.

షోడశః ఖండః

శ్రు॥ వసన్తో హిఙ్కారో గ్రీష్మః ప్రస్తావో
వర్షా ఉద్గీథ శ్శర త్ప్రతిహారో హేమ
న్తో నిధన మేత ద్వైరాజ మృతుషు
ప్రోతమ్. ౧

ఎవడు 'వైరూపనామంబు' - ని సైంజెంగి
యదియు బర్జన్యసంబంధి - యని స్మరించు
వాడు వివిధంబులును సురూ-పములునైన
పశువుల గడించి తేలు సౌ-భాగ్యగరిమ

*   *   *

అతడు పూర్ణమౌ నాయువు - ననుభవించు
మిగుల దేజఃప్రకాశుఁడై -మెఱయు చుండు
పశువులం గల్గి సంతతి - బడసి యతడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై -ప్రణుతి కెక్కు

*   *   *

కలుగు నతనికి సర్వదా - ఘనయశస్సు
కనుక వర్షంబు నెవ్వ డే - మనగ రాదు
దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

షోడశ ఖండము

అల వసంతంబు హింకార-మందు జెలగు
గ్రీష్మము చెలంగు ప్రస్తావ-కీర్తనమున
వర్ష ఋతువున నుద్గీథ - వాస మంద్రు
కలుగు బ్రతిహారమున శర-త్కాలదృష్టి
తనరు హేమంతఋతువు ని-ధనమునందు
ఇదియ 'వైరాజసామ' మం-చెఱుగ వలయు
పరగు నిది ఋతువులకు సం-బంధి యగుచు. ౧

టీ॥ వసంతః హింకారః=వసంత ఋతువుహింకారము, గ్రీష్మః ప్రస్తావః=గీష్మర్తు వే ప్రస్తావము, వర్షాః ఉద్గీథః=వర్ష ఋతువుఉద్గీథము, శరత్ ప్రతిహారః=శరదృతు వే ప్రతిహారము, హేమంతః నిధనమ్=హేమంత ఋతువు

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్వైరాజ మృతుషు
ప్రోతం వేద విరాజతి ప్రజయా పశుభి
ర్బ్రహ్మవర్చసేన సర్వ మాయు రేతి జ్యో
గ్జీవతి మహా న్ప్రజయా పశుభి ర్భవతి
మహా న్కీర్త్యర్తూ న్న నిన్దే త్త ద్వ్ర
తమ్. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ వైరాజమ్ ఋతుషు ప్రోతమ్ వేద=ఎవడీవైరాజ సామమును ఋతువిషయముగాదెలిసికొనుచున్నాడో, సః ప్రజయా పశుభిః విరాజతి=అతడుప్రజలతోడను పశువులతోడను ప్రకాశించుచున్నాడు, బ్రహ్మవర్చసేన విరాజతి=బ్రహ్మతేజముతో ప్రకాశించుచున్నాడు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి జ్యోక్ జీవతి ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి కీర్త్యా మహాన్ = ఈభాగమునకంతయు బూర్వమునందువలెనే యర్థము, ఋతూన్ న నిన్దేత్ = ఋతువులనునిందింపగూడదు తత్

సప్తదశః ఖండః

శ్రు॥ పృథివీ హింకారో ఽన్తరిక్షం ప్రస్తావో
ద్యౌ రుద్గీథో దిశః ప్రతిహార స్సముద్రో
నిధన మేతా శ్శక్వర్యో లోకేషు ప్రో
తాః. ౧

నిధనము, ఏతత్ వైరాజమ్=ఇదియే 'వైరాజ' సామము. ఋతుషు ప్రోతమ్=ఋతువిషయముగానిది చెప్పబడినది.

ఎవడు 'వైరాజసామంబు' - ని ట్లెఱింగి
యదియు ఋతువులసంబంధి - యని స్మరించు
వాడు పుత్త్రులం బశువుల - బడయు మిగుల
సత్ప్రకాశుడై బ్రహ్మవ-ర్చసము నొంది

* * *

పూర్ణమైనయాయుస్సను - బొంది యతడు
మిగుల దేజఃప్రకాశుడై - మెఱయుచుండు
పశువులం గల్గి సంతతి-బడసి వాడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై - ప్రణుతి కెక్కు

* * *

కలుగు నతనికి సర్వదా - ఘనయశస్సు
కనుక ఋతువుల నెవ్వ డే-మనగ రాదు
దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౧

వ్రతమ్=అట్టిదీయుపాసనాంగముగాఁ జెప్పబడినది.

సప్తదశఖండము

భూమిపై దృష్టి హింకార-మున జెలంగు
అంతరిక్షంబు ప్రస్తావ-మందు వెలయు
స్వర్గదృష్టితో నుద్గీథ - సంస్తుతించు
దిశల బ్రతిహారపఠనంబు - తెలియ బఱచు
మరి సముద్రము న్నిధనంబు - పరగ జేయు

టీ॥ పృథివీ హిఙ్కారః = భూమియే హింకారము, అంతరిక్షః ప్రస్తావః=ఆకాశమే ప్రస్తావము, ద్యౌః ఉద్గీథః=స్వర్గమే ఉద్గీథము, దిశః ప్రతిహారః=దిక్కులే ప్రతిహారము, సముద్రః నిధనమ్=సముద్రము నిధనము, ఏతాః శక్వర్యః = ఇవియే 'శక్వరీ' సామములని చెప్పబడుచున్నవి.

శ్రు॥ స య ఏవ మేతా శ్శక్వర్యో లోకేషు
ప్రోతా వేద లోకీభవతి సర్వ మాయు
రేతి జ్యోగ్జీవతి మహా న్ప్రజయా పశుభి
ర్భవతి మహా న్కీర్త్యా లోకా న్న నిన్దే
త్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏవమ్ ఏతాః శక్వర్యః లోకేషు ప్రోతాః=ఎవడీ శక్వరీ సామములను లోకవిషయములుగాఁ జెప్పబడినవని తెలిసికొనునో, సః లోకీ భవతి = అతడు శ్రేష్ఠములగు లోకములనొందుచున్నాడు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి జ్యోక్ జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభిః భవతి మహాన్ కీర్త్యా=ఇది యంతయు బూర్వమునందువలెనే, లోకాన్ న నిన్దేత్ = లోకముల నిందింపఁగూడదు, తత్ వ్రతమ్ = అట్టిదియీ యుపాసనాంగముగా జెప్ప బడినది.

అష్టాదశః ఖండః

శ్రు॥ అజా హిఙ్కారో ఽవయః ప్రస్తావో
గావ ఉద్గీథో ఽశ్వాః ప్రతిహారః పురు
షో నిధన మేతా రేవత్యః పశుషు
ప్రోతాః. ౧

ఇదియె 'శక్వరీసామ' మం-చెఱుగ వలయు

* * *

పరగు నిది లోకములకు సం-బంధి యగుచు. ౧

లోకేషు ప్రోతాః = లోకవిషయములు గానివిచెప్పఁబడినవి.

ఎవడు 'శక్వరీసామంబు' - ని ట్లెఱింగి
అదియు లోకసంబంధి యం-చని స్మరించు
వాని కుత్తమలోకంబు - ప్రాప్త మగును
పూర్ణమైన యాయుస్సును - బొంది యతడు
మిగుల దేజఃప్రకాశుడై - మెఱయుచుండు

* * *

పశువులను గల్గి సంతతి - బడసి వాడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై - ప్రణుతి కెక్క-
కలుగు నతనికి సర్వదా - ఘనయశస్సు
కనుక లోకాల నెవ్వ డే-మనగ రాదు

* * *

దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

అష్టాదశ ఖండము

కలదు మేకలదృష్టి హిం-కారమందు
జెలగు ప్రస్తావమందు గో-ట్రెలతలంపు
పరగు గోదృష్టి యుద్గీథ-పఠనమందు
అశ్వములదృష్టి ప్రతిహార - మందు గలుగు
పురుషుపై దృష్టి నిధనంబు - పరగజేయు

టీ॥ అజాః హిఙ్కారః = మేకలు హింకారము, అవయః ప్రస్తావః=గొఱ్ఱెలే ప్రస్తావము, గావః ఉద్గీథః=గోవులు ఉద్గీథము, అశ్వాః ప్రతిహారః = గుఱ్ఱములు ప్రతిహారము, ఏతాః రేవత్యః = ఇవియే రేవతీ సామములనబడుచున్నవి, పశుషు ప్రోతాః=పశువిషయములుగా జెప్పఁబడినవి.

శ్రు॥ స య ఏవ మేతా రేవత్యః పశుషు
ప్రోతా వేద పశుమాన్ భవతి సర్వ
మాయు రేతి జ్యోగ్జీవతి మహాన్ ప్రజ
యా పశుభి ర్భవతి మహాః న్కీర్త్యా
పశూ న్న నిన్దే త్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏవమ్ ఏతాః రేవత్యః పశుషు ప్రోతాః వేద=ఎవఁడీ ప్రకారముగా రేవతీసామములను పశువిషయములుగాదెలిసికొనుచున్నాడో, సః పశుమాన్ భవతి = అతఁడు శ్రేష్ఠములగుపశువులుగలవాఁడగుచున్నాఁడు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి జ్యోక్ జీవతి మహాన్ ప్రజయా పశుభిః భవతి మహాన్ కీర్త్యా=దీనికంతయు బూర్వమందువలెనేయర్థము, పశూన్

ఏకోనవింశః ఖండః

శ్రు॥ లోమ హిఙ్కార స్త్వక్ప్రస్తావో మా
గ్స ముద్గీథో ఽస్థి ప్రతిహారో మజ్జా
నిధన మేత ద్యజ్ఞాయజ్ఞీయ మంగేషు
ప్రోతమ్. ౧

ఇదియు 'రేవతీసామ'మం-చెఱుగ వలయు;

* * *

పరగు నిది పశువులకు సం-బంధి యగుచు. ౧

ఎవడు 'రేవతీసామంబు'-ని దెలిసికొని
అదియు బశువులసం-బంధి-యని స్మరించు
వాడు పశుసంపదల నెల్ల - బడయ గలడు
పూర్ణమైనయాయుస్సును - బొంది యతడు
మిగుల దేజఃప్రకాశుడై - మెఱయు చుండు

* * *

పశువులం గల్గి సంతతి - బడసి వాడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై - ప్రణుతి కెక్క-
కలుగు నతనికి సర్వదా - ఘనయశస్సు
కనుక బశువుల నెవ్వ డే-మనగ రాదు

* * *

దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

న నిన్దేత్ = పశువులను నిందింపగూడదు, తత్ వ్రతమ్ = అట్టిదీ యుపాస
నాంగముగా జెప్పబడినది.

ఏకోనవింశఖండము

లోమదృష్టిని హింకార-రూపమందు
త్వక్కు-తలపును బ్రస్తావ-పరనమందు
మాంసదృష్టి యుద్గీథసా-మంబునందు

టీ॥ లోమ హిఙ్కారః=కేశములేహింకారము, త్వక్ ప్రస్తావః= చర్మమేప్రస్తావము, మాంసమ్ ఉద్గీథః=మాంసమే ఉద్గీథము, అస్థి ప్రతిహారః=ఎముకలే ప్రతిహారము, మజ్జా నిధనమ్=మేదస్సేనిధనము, ఏతత్ యజ్ఞాయజ్ఞీయమ్ = ఇదియే 'యజ్ఞాయజ్ఞీయ'మనుసామముగాజెప్పబడినది, అంగేషు ప్రోతమ్=అంగములవిషయముగానిది చెప్పబడియున్నది.

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్యజ్ఞాయజ్ఞీయ మ
ఙ్గేషు ప్రోతం వే దాంగీభవతి నాంగేన
విహూర్ఛతి సర్వ మాయు రేతి జ్యో
గ్జీవతి మహా న్ప్రజయా పశుభి ర్భవతి
మహా న్కీర్త్యా సంవత్సరం మజ్ఞో నా
శ్నీయా త్త ద్వ్రతం మజ్ఞో నాశ్నీయా
దితి వా. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ యజ్ఞాయజ్ఞీయమ్ అంగేషు ప్రోతమ్ ఏవమ్ వేద = ఎవడీప్రకారముగా యజ్ఞాయజ్ఞీయసామమును అవయవవిషయముగానెఱుగునో, సః అంగీభవతి = అతడు ప్రశస్తములగునవయవములు గలవాడగుచున్నాడు, అంగేన న విహూర్ఛతి=ఇతనికి అవయవలోపమెన్నడును సంభవించదు, సర్వమ్ ఆయుః ఏతి=పూర్ణమగునాయువునసుభవించును, జ్యోక్ జీవతి ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి కీర్త్యా మహాన్ = దీనికంతయునర్థము పూర్వమందువలెనే, సంవత్సరమ్ మజ్ఞః న అశ్నీయాత్ మజ్ఞః న అశ్నీయాత్ ఇతి వా = సంవత్సరమంతయు నుపాసకుడు

అక్షిపై దృష్టినిం బ్రతి-హారమందు
అస్థి మెదడును నిధనంబు-నందు దలచు
సామమునకు యజ్ఞాయజ్ఞ-నామ మయ్యె
* * *
పరగు నిది యంగములకు సం-బంధి యగుచు. ౧

విజ్ఞానప్రద మగు నీ
'యజ్ఞాయజ్ఞీయసామ' - మవయవసంబం
ధజ్ఞానదాయి యని యే
ప్రాజ్ఞుడు గ్రహియించు వాడు - ప్రబలాంగుండౌ
* * *
వానికే యంగమందు లో-పంబురాదు
పూర్ణమైన యాయుస్సును-బొంది యతడు
మిగుల దేజఃప్రకాశుడై - మెఱయుచుండు
పశువులం గల్గి సంతతి - బడసి యతడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై - ప్రణుతి కెక్కు
కలుగు నతనికి సర్వదా - ఘనయశస్సు
* * *
వత్సరంబునం దెప్పు డు-పాసకునకు
మాంసభక్షణ కూడ దే-మాత్రమేని
దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

మాంసమునుదినరాదు, తత్ వ్రతమ్ = అట్టిదీయుపాసనాంగము.

వింశః ఖండః

శ్రు॥ అగ్ని ర్హింకారో వాయుః ప్రస్తావ
ఆదిత్య ఉద్గీథో నక్షత్రాణి ప్రతిహార
శ్చంద్రమా నిధన మేత ద్రాజనం దేవ
తాసు ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ అగ్నిః హింకారః=అగ్నిహింకారము, వాయుః ప్రస్తావః= వాయువుప్రస్తావము, ఆదిత్యః ఉద్గీథః=సూర్యుడే ఉద్గీథము, నక్షత్రాణి ప్రతిహారః=నక్షత్రములే ప్రతిహారము, చంద్రమాః నిధనమ్=చంద్రుడే నిధనము, ఏతత్ రాజనమ్=ఇదియేరాజనమనుసామ, దేవతాసు ప్రోతమ్ =

శ్రు॥ స య ఏవ మేత ద్రాజనం దేవతాసు
ప్రోతం వే దైతాసా మేవ దేవతానాగ్
సలోకతాగ్ సార్ష్టితాగ్ సాయుజ్యం
గచ్ఛతి సర్వ మాయు రేతి జ్యోక్ జీవతి
మహా న్ప్రజయా పశుభి ర్భవతి మహా న్
కీర్త్యా బ్రాహ్మణా న్న నిన్దే త్త ద్వ్రతమ్. ౨

టీ॥ యః ఏతత్ రాజనమ్ దేవతాసు ప్రోతమ్ ఏవమ్ వేద= ఎవడీప్రకారముగా రాజనసామమును దేవతావిషయముగా తెలిసికొనుచున్నాడో, సః ఏతాసామ్ ఏవ దేవతానామ్=అతడీదేవతలయొక్కయే, సలోకతామ్ = సమానములగులోకములను, సార్ష్టితామ్ సాయుజ్యమ్ గచ్ఛతి = సమానవృద్ధిని సమానభోగమును పొందుచున్నాడు, సర్వమ్

వింశ ఖండము

అగ్నిదృష్టి హింకారంబు-నందు మరియు
వాయుదృష్టిని బ్రస్తావ-పఠనమందు
సవితృదృష్టిని నుద్గీథ-సం స్తవమున
అల్లె నక్షత్రముల బ్రతి-హారమందు
చంద్రు నిధనంబునందు న-ర్చనముసేయు
సామనామంబు చెలగు 'రా-జన' మనంగ

*　　　　*　　　　*

పరగు నిది దేవతలకు సం-బంధి యగుచు. ౧

దేవతావిషయముగా జెప్పబడినది.

ఎవ్వ డీసామ 'రాజనం' - బిల్లెలింగి
యదియ దేవతాసంబంధి - యని స్మరించు
వాని కాదేవతలతో స-మానవృద్ధి
మరి సమానభోగిములు స-మానలోక
ములు చెలంగి పూర్ణాయుష్య-మును గలుంగు

*　　　　*　　　　*

మిగుల దేజఃప్రకాశుడై - మెలగు నతడు
పశువులం గల్గి సంతతి - బడసి వాడు
ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడై -ప్రణుతి కెక్క-
కలుగు నతనికి సర్వదా - ఘనయశస్సు

*　　　　*　　　　*

కనుక బ్రాహ్మణోత్తముల నే-మనగ రాదు
దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు. ౨

ఆయుః ఏతి జ్యోక్ జీవతి ప్రజయా పశుభిః మహాన్ భవతి కీర్త్యా మహాన్ భవతి = ఇదియంతయుఁబూర్వమునందువలెనే చూడదగినది.

ఏకవింశః ఖండః

శ్రు॥ త్రయీవిద్యా హింకార స్త్రయ ఇమే
లోకా స్స ప్రస్తావో ఽగ్ని ర్వాయు రా
దిత్య స్స ఉద్గీథో నక్షత్రాణి వయాగ్‌సి
మరీచయ స్స ప్రతిహార స్సర్పా గంధ
ర్వాః పితర స్త న్నిధన మేత త్సామ
సర్వస్మిన్ ప్రోతమ్. ౧

టీ॥ త్రయీ విద్యా హిఙ్కారః = మూడువేదములు హింకారము, త్రయః ఇమే లోకాః ప్రస్తావః = ఈమూడులోకములును ప్రస్తావము, అగ్నిః వాయుః ఆదిత్యః = నిప్పు, గాలి, సూర్యుడు, సః ఉద్గీథః = ఆఉద్గీథము, నక్షత్రాణి వయాంసి మరీచయః సః ప్రతిహారః=నక్షత్రములు, పక్షులు, కిరణములును, ప్రతిహారము; సర్పాః గంధర్వాః పితరః తత్ నిధ

శ్రు॥ స య ఏవ మేత త్సామ సర్వస్మిన్ ప్రో
తం వేద సర్వగ్ హ భవతి. ౨

టీ॥ యః ఏవమ్ ఏతత్ సామ=ఎవడీప్రకారముగా నీసామమును, సర్వస్మిన్ ప్రోతమ్ వేద = సమస్తవస్తువిషయకముగా దెలియునో, సః

శ్రు॥ త దేష శ్లోకః యాని పఞ్చధా త్రీణి
త్రీణి తేభ్యో న జ్యాయః పర మన్య దస్తి. 3

బ్రాహ్మణాన్ న నిన్దేత్ =బ్రాహ్మణులనునిందింపగూడదు, తత్ వ్రతమ్ = అట్టిదీయుపాసనాంగము.

ఏకవింశఖండము

మూఁడువేదముల్ హింకార-మునఁ దలంచి;
మూఁడులోకముల్ ప్రస్తావ-మున భజించి
అనిలరవివహ్నులుద్గీథ-మందు గాంచి
కిరణముల నుడుగణముల-నీరములను
జేర్చి ప్రతిహారమందున-జింతచేసి
సర్పజాతులు గంధర్వ-జనులు పితరు
లనెడుదృష్టితో నిధనచిం-తన మొనర్చి
గాన మొనరింప నది సామ-గాన మగును

* * *

పరగు నిది సర్వవస్తుసం-బంధియగుచు. ౧

సమ్=సర్పములు, గంధర్వులు, పితృదేవతలునునిధనము ఏతత్ సామ=ఈ సామము, సర్వస్మిన్ ప్రోతమ్=సమస్తపదార్థవిషయముగా జెప్పబడినది.

సర్వవిషయక మనుచు నీ-సామ మెఱుగు
వాఁడు సర్వకామార్థసం-పన్ను డగును. ౨

సర్వమ్ హ భవతి=అతఁడు సమస్తమునుబొందినవాడగును.

వేదవాక్య మీరీతిగా - విస్తరించె;

* * *

సామమం దొక్కయవయవా-ర్చనమునకును

టీ॥ తత్ ఏషః శ్లోకః=ఈసర్వాత్మకోపాసనమందు ఈమంత్రమును జెప్పబడియున్నది, యాని త్రీణి త్రీణి పఞ్చధా = హింకారాదిరూపమున మూడుమూడుగాజెప్పబడి ఐదుత్రికములుగా నేర్పఱుపబడిన వేవికలవో, తేభ్యః=వానికన్న, పరమ్ అన్యత్ జ్యాయః న అస్తి=ఉత్కృష్టము శ్రేయస్కరమునగు నితరవస్తు వేమియులేదు.

శ్రు॥ య స్తద్వేద స వేద సర్వగ్ం సర్వా
దిశో బలి మస్మై హర న్తి సర్వ మస్మీ
త్యుపాసీత త ద్వ్రతం త ద్వ్రతమ్. ౪

టీ॥ యః తత్ వేద సః సర్వమ్ వేద=ఎవడావిషయమును తెలిసికొనుచున్నాడో, అతడు సమస్తమునుదెలిసికొనినవాడగుచున్నాడు, సర్వాః దిశః అస్మై బలిమ్ ఆహరన్తి=ఎల్లదిక్కులనివసించువారును వీనికి గానుకలర్పింతురు, సర్వమ్ అస్మి ఇతి ఉపాసీత = సర్వము నేనేయగుచున్నాను అనియుపాసింపవలెను, తత్ వ్రతమ్=అదియే యీయుపాసనాంగమగు వ్రతము.

ద్వావింశః ఖండః

శ్రు॥ వినర్ది సామ్నో వృణే పశవ్య మి త్యగ్నే
రుద్గీథో ఽనిరుక్తః ప్రజాపతే ర్నిరుక్త
స్సోమస్య మృదు శ్లక్ష్ణం వాయో శ్ల్క్ష
క్ష్ణం బలవ దిన్ద్రస్య క్రౌఞ్చం బృహ
స్పతే రపధ్వాన్తం వరుణస్య తాన్ సర్వా
నే వోపసేవేత వారుణం త్వేవ వర్జయేత్. ౧

మూఁడుమూఁడు పాస్యంబులు-గూడుకొనఁగ
పంచవిధసామ మీరీతి-బఱగుచుండు

*　　*　　*

అట్టిసామంబుకంటె శ్రే-యస్కరమును
శ్రేష్ఠమును నైన దన్యంబు-లేదు జగతి. ౩

సామవేత్తయే జగతిలో - సర్వవేత్త
సామవిదునకు కానుకల్ - సర్వదిక్కు-
లందు గలవార లర్పించు-చుందు రెపుడు

*　　*　　*

సర్వమును దాన యైనట్లు-సంతరించి
సామము నొగర్ప దగు నుపా-స్యముగ జనుఁడు
దీని నొక సద్వ్రతంబుగా - దెలియ వలయు
దీని నొకసద్వ్రతంబుగా-దెలియవలయు. ౪

ద్వావింశఖండము

ఋషభనాదంబు పశులకు-బ్రియు మటంద్రు
అగ్ని కుద్గీథ మస్పష్ట - మంద్రు ప్రీతి
స్పష్టమగు గాన మలప్రజా-పతికి బ్రియము
చంద్రునకు మృదుధారలు - సమ్మతములు

*　　*　　*

అనిలుప్రీతి ధారాగాన-మందు దెలగు
బిగ్గరవుఁబల్కు సురపతి - ప్రీతి యంద్రు

టీ॥ వినర్ది సామ్నః పశవ్యమ్ వృణే=ఋషభధ్వనితో సమానమగు నాదము 'వినర్ది' అనబడును, సామముయొక్క వినర్దిగానము పశువుల హితమునకుగా బ్రార్థింపవలెను, అగ్నేః ఉద్గీథః అనిరుక్తః=అస్పష్టోచ్చారణముగల ఉద్గీథసామగానము అగ్నికిసంతోషముగలుగజేయును, ప్రజాపతేః నిరుక్తః=స్పష్టోచ్చారణముగల సామగానము బ్రహ్మకు సంతోషము గలుగజేయుచున్నది, సోమస్య మృదు శ్లక్ష్ణమ్=మృదువునుగఠినమునగు నుచ్చారణముగల సామగానము చంద్రునకు సంతోషముగలుగజేయును, వాయోఃశ్లక్ష్ణః = కఠినమగునుచ్చారణముగల సామ వాయువునకు సంతోషముగలుగజేయుచున్నది, బలవత్ ఇన్ద్రస్య=దృఢప్రయత్నపూర్వకమగు సామగానము ఇంద్రునికి సంతోషముకలుగజేయుచున్నది, క్రౌఞ్చమ్

శ్రు॥ అమృతత్వం దేవేభ్య ఆగాయానీ త్యా
గాయే త్స్వధాం పితృభ్య ఆశాం మను
ష్యేభ్య స్తృణోదకం పశుభ్య స్స్వర్గం
లోకం యజమానా యాన్న మాత్మన
ఆగాయానీ త్యేతాని మనసా ధ్యాయ
న్న ప్రమ త్త స్స్తువీత. ౨

టీ॥ దేవేభ్యః అమృతత్వమ్ ఆగాయాని = అమృతప్రాప్తిని దేవతలకు గోరుచున్నాను, ఇతి ఆగాయేత్ =అనిచెప్పి ఆయాఫలాను గుణముగా నాయాసామగానమునుపాసకుడుజరుపవలయును, స్వధామ్ పితృభ్యః = పితృదేవతలకు శ్రాద్ధాన్నమునుగోరుచున్నాను ఇతి ఆగాయేత్, ఆశామ్ మనుష్యేభ్యః = ప్రజలవలన నిష్టార్థసిద్ధియభిలషించుచున్నాను, తృణోద

క్రౌంచనాదంబు గురున కా-హ్లాదకరము
వరుణునకు భిన్న మగుకంచు - ధ్వని ప్రియంబు

* * *

వారి నందఱి నిటు గొల్వ - వలయు, గాని
వదల వలయు నపధ్వాంత-వారుణంబు. ౧

బృహస్పతేః = క్రౌఞ్చపక్షినాదమునుబోలు సామగానము బృహస్పతికి సంతోషముగలుగజేయుచున్నది అపధ్వాన్తమ్ వరుణస్య=భిన్నమగు కంచు వంటి ధ్వని వరుణునకు సంతోషముగలుగజేయుచున్నది, తాన్ సర్వాన్ ఏవ ఉపసేవేత = సమస్తమగునుద్గీథములనుపాసింపవలెను, వారుణమ్ తు ఏవ వర్జయేత్ = వరుణదేవతాకమగునుద్గీథమునుమాత్రము విడువ వలయును.

సామగానంబునం దుపా-సకుడు దేని
నెవరికై వేడ వలయునో - యెఱుంగ వలయు

* * *

సురల కమృతత్వసిద్ధి గూ-ర్చుటయు బితరు
లెల్లరకు పైతృకాన్నంబు - లిడుట ; మరియు
ప్రజల కిష్టార్థసిద్ధియు - బశువులకు దృ
ణోదకంబులసంసిద్ధి-యు యజమాను
నందు స్వర్గలోకావాప్తి - యమరుటయును
స్వవిషయమున కన్నంబును - బరగు నటులు
ధ్యాన మొనరించి సామంబు - గాన మాచ
రింపఁ దగు నప్రమత్తుఁడై - ఋత్విజుండు. ౨

కమ్ పశుభ్యః = పశువులకుగడ్డియు నుదకమునుగోరుచున్నాను, స్వర్గమ్ లోకమ్ యజమానాయ = స్వర్గలోకమును యజమానునకుగోరుచున్నాను, అన్నమ్ ఆత్మనః ఆగాయాని = నాకు అన్నముకావలెననికోరుచున్నాను,

శ్రు॥ సర్వే స్వరా ఇంద్ర స్యాత్మానః సర్వ ఊ
ష్మాణః ప్రజాపతే రాత్మానః సర్వేస్ప
ర్శా మృత్యో రాత్మాన స్తం యది
స్వరే షూపాలభే తేంద్రగ్ శరణం ప్రప
న్నో౽ భూవం స త్వా ప్రతివక్ష్య తీ
త్యేనం బ్రూయాత్. 3

టీ॥ సర్వే స్వరాః ఇన్ద్రస్య ఆత్మానః = అచ్చులెల్లను ఇంద్రునకు ఆత్మవంటివి, సర్వే ఊష్మాణః ప్రజాపతేః ఆత్మానః = సమస్తములగు నూష్మములు, ప్రజాపతికి ఆత్మతుల్యములు, సర్వే స్పర్శాః మృత్యోః ఆత్మానః = 'క' మొదలుకొని 'మ' వఱకునుండు వర్ణములెల్ల, మృత్యోః ఆత్మానః=మృత్యుదేవతకు, ఆత్మవంటివి, తమ్ యది సర్వేషు ఉపాలభేత=ఇట్లు స్తోత్రముజేయునట్టి వానినెవడైననిందించుచో, ఇంద్రమ్ శరణమ్

శ్రు॥ అథ య ద్యేన మూష్మ సూపాలభేత
ప్రజాపతిగ్ శరణం ప్రపన్నో౽ భూవం
స త్వా ప్రతివక్ష్య తీ త్యేనం బ్రూయా
దథ య ద్యేనగ్ స్పర్శే షూపాలభేత
మృత్యుగ్ శరణం ప్రపన్నో౽ భూవం స
త్వా ప్రతిధక్ష్య తీ త్యేనం బ్రూయాత్. ౪

ఇతి ఏతాని మనసాధ్యాయన్ = అని చెప్పియీసామములను మనస్సుచే ధ్యానించుచు, అప్రమత్తః స్తువీత=ప్రమాదములేనివాడై స్తోత్రమొనరింప వలయును.

అచ్చు లింద్రుని కగునందు - రవయవములు
'శషసహ'లు ప్రజాపతి కగ్లై - చాలు నంద్రు
యమున కలవర్గపంచకం - బగ్లై యంద్రు

* * *

ఇట్టు లచ్చులవిషయమై - యెద దలంచి
గాన మొనరించునరు నెవ్వ-డేని నింద
సేయుచో వాని కీరీతి - జెప్ప వలయు
"ఇంద్రునకు బ్రపన్నుండనై - యిట్లు నేను
జేయువాడను గాన నా-క్షేపణముల
కాతడే యుత్తరం బిచ్చు" - ననుచు బదులు. 3

ప్రపన్నః అభూవమ్=ఇంద్రునిశరణమును బొందితిని, సః త్వా ప్రతివక్ష్యతి=ఆతడే నీకు సమాధానము చెప్పగలడు, ఇతి ఏనమ్ బ్రూయాత్=అని యీతనిఁగూర్చి చెప్పవలెను.

ఇట్లు 'శ' 'ష' 'స' 'హ'లనుగూర్చి - యెద దలంచి
గాన మొనరించు నరు నెవ్వ - డేని నింద
సేయుచో వాని కీరీతి - జెప్ప వలయు;
"బ్రహ్మ కే బ్రపన్నుండనై - పల్కుచుంట
నతడె నిన్ను జూర్ణముసేయు" - ననుచు బదులు

* * *

ఇట్లు వర్గాక్షరములెల్ల - నెద దలంచి

టీ॥ అథ, యది ఏనమ్ ఊష్మసు ఉపాలభేత = ఈ సామగాయ
కుని నెవఁడేని 'శ' 'ష' 'స' 'హ' ల విషయమున నిందించునెడల, ప్రజా
పతిమ్ శరణమ్ ప్రపన్నః అభూవమ్= నేను బ్రహ్మదేవుశరణముగాఁబొంది
యున్నాఁడను, సః త్వా ప్రతివేక్ష్యతి = అతఁడేనిన్ను చూర్ణముగా నొన
రింపఁగలఁడు, ఇతి ఏనమ్ బ్రూయాత్ = అని యీ నిందించువానిఁగూర్చి
చెప్పవలయును, అథ యది ఏనమ్ స్పర్శేషు ఉపాలభేత=స్పర్శములవిష
యమున నాక్షేపించుచో; మృత్యుమ్ శరణమ్ ప్రపన్నః అభూవమ్ =

శ్రు॥ సర్వే స్వరా ఘోషవంతో బలవంతో
వక్తవ్యా ఇంద్రే బలం దదా నీతి సర్వ
ఊష్మాణో ఽగ్రస్తా అనిరస్తా వివృతా
వక్తవ్యాః ప్రజాపతే రాత్మానం పరి
దదా నీతి సర్వే స్పర్శా లేశే నానభిని
హితా వక్తవ్యా మృత్యో రాత్మానం
పరిహరా ణీతి. ౩

టీ॥ ఇంద్రే బలమ్ దదాని ఇతి = ఇంద్రునకుబలమును గలిగింపఁ
గోరి, సర్వే స్వరాః = స్వరములెల్లను, ఘోషవంతః బలవన్తః వక్త
వ్యాః = ఘోషప్రయత్నముగలవిగాను చాలదృఢమగునుచ్చారణముగలవి
గాను ఉచ్చరింపఁదగినవి, ప్రజాపతేః ఆత్మానమ్ పరిదదాని ఇతి=బ్రహ్మను
స్వరూపమునొసఁగఁగోరి, సర్వే ఊష్మాణః = ఊష్మములన్నియు, అగ్ర
స్తాః = మ్రింగఁబడకుండఁగను, అనిరస్తాః = త్వరితముగానుచ్చరింపకుండ
గను, వివృతాః = వివృతప్రయత్నముగలవిగాను, వక్తవ్యాః = ఉచ్చరింపఁ
దగినవి, మృత్యోః ఆత్మానమ్ పరిహరాణి ఇతి=మృత్యుస్వరూపమును

గాన మొనరించునరు నెవ్వ - డేని నింద
సేయుచో వాని కీరీతి - జెప్పవలయు
"యమున కే బ్రపన్నుండ నీ-యర్చనమున
నతడు భస్మంబుసేయు ని-"న్న నెడుమాట. ४

మృత్యువును రక్షకునిఁగాఁబొందితిని, సః త్వా ప్రతిధక్ష్యతి=అతఁడు నిన్ను భస్మముగానొనర్చును, ఇతి ఏవమ్ బ్రూయాత్=అని చెప్పవలెను.

ఇంద్రునకు బలంబు - నీయ నుద్దేశించి
స్వరము లెల్ల ఘోష - వంతములుగ
శక్తిమంతములుగ - సామమంత్రంబుల
బల్కవలయునుమి యు - పాసకుండు

* * *

పద్మజునకు స్వరూపలా - భం బొసంగ
'శ ష స హ'లు నెమ్మదిగను న - క్షరము పోవ
నట్లుగను మఱి వివృతప్ర - యత్నసహిత
ముగ వచించుట తగు యజ్ఞ - ముల బురుషులు

* * *

పంచవర్గాక్షరంబుల - బల్కునెడల
యముస్వరూపంబునందు దో - షములు తొలగు
నట్లుగను నతివేగ మా - వంత యైన
లేక నెమ్మదిగా నుచ్చ - రింప వలయు. ५

నిర్దోషముగాఁజేయఁగోరి, సర్వే స్పర్శాః లేశేన అనభినిహితాః వక్తవ్యాః= కకారాదిమకారాంతవర్ణములెల్ల స్వల్పముగానేని త్వరితోచ్చారణములేక చెప్పఁదగినవి.

త్రయోవింశః ఖండః

శ్రు॥ త్రయో ధర్మస్కన్ధా యజ్ఞో ఽధ్యయనం
దాన మితి ప్రథమ స్తప ఏవ ద్వితీయో
బ్రహ్మచా ర్యాచార్యకులవాసీ తృతీ
యోఽత్యన్త మాత్మాన మాచార్య
కులేఽవసాదయన్ సర్వ ఏతే పుణ్య
లోకా భవన్తి బ్రహ్మసగ్ స్థో ఽమృ
తత్వ మేతి. ౧

టీ॥ ధర్మస్కంధాః త్రయః = ధర్మమునకాధారమగునవి మూడు, యజ్ఞః అధ్యయనమ్ దానమ్ ఇతి ప్రథమః=యజ్ఞము వేదాధ్యయనము దానము ననునవి ఆచరించుటకు యోగ్యమగు గృహస్థాశ్రమము మొదటిది, తపః ఏవ ద్వితీయః=తపస్సే రెండవస్కంధము, తపస్సు ప్రధానముగాఁ గలవి వానప్రస్థమును సన్న్యాసమును అగుటచే నీరెండును ఇక్కడి తపశ్శబ్దముచేఁ జెప్పఁబడుచున్నవి, బ్రహ్మచారీ ఆచార్యకులవాసీ అత్యన్తమ్ ఆత్మానమ్ ఆచార్యకులే అవసాదయన్ తృతీయః=బ్రహ్మచారి గురుకుల మునవసించి నియమములచే దేహమును శోషింపజేయుచుండవలెను, ఈ బ్రహ్మచర్యాశ్రమమే మూఁడవస్కంధము, సర్వే ఏతే పుణ్యలోకాః భవన్తి= ఈ యాశ్రమములఁ బరిపాలించువారందఱును పుణ్యలోకములఁ బొందుచున్నారు,

శ్రు॥ ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యతప త్తేభ్యో ఽభిత
ప్తేభ్య స్త్రయీ విద్యా సంప్రాస్రవ
త్తా మభ్యతప త్తస్యా అభితప్తాయా

త్రయోవింశఖండము

ధర్మసాధకమార్గముల్ - తలప మూడు;
యజ్ఞములయందు దానంబు - లందు నధ్య
యనమునందును జరుగు గా - ర్హస్థ్య మొకటి
* * *
తపముచేత వానప్రస్థ - ధర్మ మనియు
బిదప సన్న్యాస మనియును - బేర్కొన బడి
ధర్మసాధనమార్గమై - తనరు నొకటి
* * *
గురుకులంబున వసియించి - గురువుకొఱకు
జేయుసేవచే నొడలు కృ - శింపఁ జేయు
నట్టిబ్రహ్మచర్యాశ్రమం - బనున దొకటి
* * *
మూడుమార్గంబులుం జేర్చు - పుణ్యలోక
ములకు; బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు పోవు - మోక్షమునకు ౧

బ్రహ్మసంస్థః అమృతత్వమ్ ఏతి=బ్రహ్మనిష్ఠుఁడై యీయాశ్రమవాసి మో
క్షమునందును.

లోకములయొక్క సారం బె -ఱుంగ గోరి
బ్రహ్మ యాలోచన మొనర్ప - వానియందు
సారముగ దేలె ఋగ్యజు - స్సామసమితి
* * *
అట్టి వేదత్రయంబునం - దతఁడు మరల

ఏతా న్యక్షరాణి సంప్రాస్రవంత భూ
ర్భువ స్సువ రితి. ౨

టీ॥ ప్రజాపతిః లోకాన్ అభ్యతపత్ = బ్రహ్మదేవుడు లోకములలో సారము నెఱుఁగఁగోరి యాలోచనకు మొదలిడెను, అభితప్తేభ్య, తేభ్యః త్రయీ విద్యా సంప్రాస్రవత్ = ఇట్లు ఆలోచింపఁగా వానిలో నెల్ల

శ్రు॥ తా న్యభ్యతప త్తేభ్యో ఽభితప్తేభ్య
ఓంకార స్సంప్రాస్రవ త్తద్యథా శంకునా
సర్వాణి పర్ణాని సంతృణ్ణా న్యేవ మో
ఙ్కారేణ సర్వా వాక్ సంతృణ్ణా ఓ
ఙ్కార ఏ వేదగ్ సర్వ మోఙ్కార ఏ
వేదగ్ సర్వమ్. ౩

టీ॥ తాని అభ్యతపత్ = బ్రహ్మదేవుడు మరల వానిలో నెల్ల నేదిసారమో యెఱుఁగఁదలఁచెను, తేభ్యః అభితప్తేభ్యః ఓఙ్కారః సంప్రాస్రవత్ = వానిలో నెల్ల 'ఓఙ్కార'మే సారమైనదిగా నతనికిఁదోఁచెను. తత్ యథా = అది యెట్లనఁగా, శంకునా పర్ణాని 'సంతృణ్ణాని' = కాడచే

చతుర్వింశః ఖండః

శ్రు॥ బ్రహ్మవాదినో వద న్తి య ద్వసూనాం
ప్రాతస్సవనగ్ రుద్రాణాం మాధ్యన్దినగ్
సవన మాదిత్యానాం చ విశ్వేషాం చ
దేవానాం తృతీయసవనమ్. ౧

సారము గ్రహింప గోరి యో-జన మొనర్ప
భూర్భువస్సువలను సార - ములుగ నెఱిఁగె. ౨

మూడు వేదములు సారముగాఁదేలెను, తస్యాః అభితప్తాయాః ఏతాని అక్షరాణి భూః భువర్ సువర్ ఇతి సంప్రాస్రవంత=వానిలోనెల్ల 'భూర్' భువర్ 'సువర్' అను నక్షరములు సారములుగాఁదేలినవి.

భూర్భువస్సువలకు సార - మును గ్రహింప
గడఁగుబ్రహ్మకు దోచె నోం-కార మెల్ల
యక్షరములకు సారమై - నది యటంచు

* * *

కాడయం దాకు లెల్ల వ్రే - లాడునట్లు
ప్రణవమం దుండి వ్యాపించు - వాక్కు లెల్ల;
గనుక సర్వశబ్దాది యోం-కారమె యగు
గనుక సర్వశబ్దాది యోం-కారమె యగు. 3

ఆకులన్నియు వ్యాప్తములయియున్నవి, ఏవమ్ ఓంకారేణ సర్వా వాక్ సంతృణ్ణా=ఇట్లే ఓంకారమున శబ్దమెల్లవ్యాపించియున్నది, ఓంకారః ఏవ ఇదమ్ సర్వమ్=ఓంకారమే సమస్తమునైయున్నది.

చతుర్వింశ ఖండము

సఫలులం జేయు నుదయయ-జ్ఞము వసువుల
అట్లుగాక రుద్రులకు మ-ధ్యాహ్నయజ్ఞ
మందు సంతృప్తి గలుగు; సా-యంసమయము
నం దొనర్చెడి యజ్ఞంబు-నందు సూర్య

టీ॥ బ్రహ్మవాదినః వదన్తి=వేదవేత్తలుచెప్పుచున్నారు, యత్ ప్రాతస్సవనమ్ తత్ వసూనామ్ = ప్రాతఃకాలమునంజేయుయజ్ఞమేది కలదో, అదివసుదేవతాకము, మాధ్యందినమ్=మధ్యాహ్నమునఁజరుపఁబడుయజ్ఞము, రుద్రాణామ్ = రుద్రదేవతాకము, తృతీయసవనమ్=సాయంకాలమునఁజేయఁబడుయజ్ఞము, ఆదిత్యానామ్ విశ్వేషామ్ చ దేవానామ్ = ఆదిత్యదేవతాకమును, విశ్వేదేవదేవతాకమునునగుచున్నది, ప్రాతస్సవనము

శ్రు॥ క్వ తర్హి యజమానస్య లోక ఇతి స య
స్తన్న విద్యా త్కథం కుర్యా దథ
విద్వాన్కుర్యాత్. 2

టీ॥ తర్హి యజమానస్య లోకః క్వ ఇతి=ఇట్లు మూడులోకము లును బైరీతినివారివారిచే నాక్రమింపఁబడినయెడల యజమానునకగులోక మేదియో, యః తత్ న విద్యాత్ సః కథమ్ కుర్యాత్=ఋత్విక్కుఁడా విష యమును తెలిసికొననియెడలనతఁడెట్లుయజ్ఞమునుజేయును? అథ విద్వాన్

శ్రు॥ పురా ప్రాత రనువాక స్యోపాకరణా
జ్జఘనేన గార్హపత్య స్యోదఙ్ముఖ ఉపవిశ్య
స వాసవగ్ సా మాభిగాయతి. 3

టీ॥ ప్రాతరనువాకస్య ఉపాకరణాత్ పురా = ఉదయానువాక మొనరికన్నముందును, గార్హపత్యస్య జఘనేన=గార్హపత్యానువాకముకంటె వెనుకను, ఉదఙ్ముఖః। ఉపవిశ్య = ఉత్తరదిక్కునకభిముఖముగాఁ

లాదిగా గల విశ్వేల - కగును తృప్తి

* * *

విశదపఱచెద రీరీతి - వేదవిదులు. ౧

నను ప్రభువులగువసువులచేనీభూలోకమును, మాధ్యందినసవనమునకధీశులగు రుద్రులచే నంతరిక్షమును, సాయంసవనాధీశులగునాదిత్యవిశ్వే దేవులచే స్వర్గలోకమును నాక్రమింపఁబడియున్నవి.

ఇంతకును యజమానున - కెట్టిలోక

మందు వాసంబు గల్గునో - యట్టివిషయ

మెఱుఁగ కుండిన బుత్విజుం-డేమి చేయు?

అది యెఱింగినవాడె చే-యంగ గల్గు; ౨

కుర్యాత్ = అతడాలోకమేదియో తెలిసికొనినచో యజ్ఞమును నిర్వహింపఁగలుగును.

కనుక నుదయాసువాకంబు-కంటె ముందు

గార్హపత్యానువాకంబు-కంటె వెనుక

నుత్తరాభిముఖంబుగా - నుండి, వసువు

లనెడిదేవతలను గూర్చి-నట్టి సామ

భజన సేయంగ వలె ని ట్లు-పాసకుండు. 3

గూర్చుండి, సః వాసవమ్ సామ అభిగాయతి = వసుదేవతాకమగుసామమును గాన మొనర్చుచున్నాఁడు.

శ్రు॥ లోకద్వార మపావార్ణూ౩- ౩ - పశ్యేమ
త్వా వయగ్ రా ౩-౩-౩-౩-౩ హుం ౩
ఆ ౩-౩ జా ౩ యో ౩ ఆ ౧-౨-౪-౫ ఇతి. ౪

టీ॥ లోకద్వారమ్ అపావృణు=ఓఅగ్నీ లోకప్రాప్తిసాధనమగు

శ్రు॥ అథ జుహోతి నమోఽ గ్నయే పృథివీ
క్షితే లోకక్షితే లోకంమే యజమా
నాయ వి న్దైష వై యజమానస్య లోక
ఏతాఽ స్మి. ౫

టీ॥ అథ జుహోతి = అనంతరమీమంత్రముచే యజమానుఁడు హోమముచేయుచున్నాడు, 'పృథివీక్షితే లోకక్షితే అగ్నయే నమః' = ఓఅగ్నీ! పృథివీలోకమునవసించు నీకునమస్కారము, మే యజమానాయ

శ్రు॥ అత్ర యజమానః పరస్తా దాయుష
స్వాహా అపజహి పరిఘ మి త్యు క్త్వో
త్తిష్ఠతి తస్మై వసవః ప్రాతస్సవనగ్
సంప్రయచ్ఛ న్తి. ౬

టీ॥ అత్ర యజమానః ఆయుషః పరస్తాత్ = ఈభాగము పూర్వ మంత్రముతోనన్వయించి యామంత్రముననే వ్యాఖ్యానింపఁబడినది, స్వా హా=యజమానుడు తరువాత 'స్వాహా' అని హోమముచేయవలెను, అపజహి పరిఘమ్ ఇతి ఉక్త్వా ఉత్తిష్ఠతి=తరువాత ఆలోకద్వారమునకగు గడియఁ దీయుము అనిచెప్పి లేచుచున్నాడు, తస్మై వసవః ప్రాతస్సవనమ్ ప్రయ

"అగ్నిదేవ! పృథ్వీలోక - మందు మేము
చొఱంబడఁగ వచ్చితిమి తల్పు - తెఱువుమయ్య
దానికొఱకు జేసెదము నీ-దర్శనంబు." ౮

ద్వారమును తెఱవుము, త్వా వయమ్ రాజ్యాయ పశ్యేమ=నిన్ను మేము భూలోకప్రాప్తి ఫలమునకు 'గా' జూడవలెను.

పిదప యజమాను డగ్నుల - వ్రేల్చు నిట్టు
"లవనిలోకనివాస! ఓ - యగ్ని దేవ!
నా కొ సంగుము నెలవు నీ-లోకమందు
నేను యజ్ఞంబునకు యజ - మాని నగుట
నీయనుగ్రహముం గోరి - నిలిచి యుంటి. ౯

లోకమ్ విన్ద = యజమానుడనగు నాకుమంచిలోకములనొసఁగుము. ఏషః వై యజమానస్య లోకః = యజమానునకు లభించునీలోకము, ఏతా అస్మి=యజమానుడనగు నేనుమరణానంతరము పొందఁగలవాఁడను.

"నావయఃపరిపూర్తి య-నంతరంబు
వచ్చి దర్శింతు, నేను లో-పలికి వచ్చు
తెఱగు గావింపు గడియను - దీసి వైచి"
మంత్ర మిటు పల్కి యయ్యజ-మాని లేచు

* * *

వసువు లుదయయజ్ఞప్రీతి - పరులు గనుక,
వాని కిటులు పృథ్వీవాస-ఫల మిడుదురు. ౧౦

చ్ఛన్తి = అట్టియజమానునకు వసువులు ప్రాతస్సవనఫలమగుభూలోకము నొసఁగుచున్నారు.

శ్రు॥ పురా మాధ్యన్దినస్య సవన స్యోపాకరణా
జ్జఘనే నాగ్నీధ్రీయ స్యోదఙ్ముఖ ఉప
విశ్య స రౌద్రగ్ సా మాభిగాయతి. ౭

టీ॥ మాధ్యన్దినస్య సవనస్య ఉపాకరణాత్ పురా=మాధ్యాహ్నిక సవనము నారంభించుటకు మొదట, ఆగ్నీధ్రీయస్య జఘనేన=దక్షిణాగ్ని కంటె వెనుకను, ఉదఙ్ముఖః ఉపవిశ్య=ఉత్తరదిక్కునకభిముఖుగాగూర్చొని,

శ్రు॥ లోకద్వార మపావార్ణూ 3-3-3 పశ్యేమ
త్వా వయం వి రా 3-3-3-3-3 హుం3-
ఆ 3 జా 3 యో 3 ఆ 3-3-3-౪-౫
ఇతి. ౮

టీ॥ లోకద్వారమ్ అపావృణు=ఓవాయుదేవా అంతరిక్ష లోకము నకుగల ద్వారమును తెఱువుము, త్వా వయమ్ విరాజాయ పశ్యేమ ఇతి=

శ్రు॥ అథ జుహోతి నమో వాయవే ఽ న్తరిక్ష
క్షితే లోకక్షితే లోకం మే యజమా
నాయ వి న్దైప వై యజమానస్య లోక
ఏతా ఽస్మి. ౯

టీ॥ అథ జుహోతి=తరువాత నీయజమానుడీపై మంత్రమును చెప్పుచు హోమమొనర్చుచున్నాడు, అన్తరిక్షక్షితే లోకక్షితే వాయవే నమః= ఆన్తరిక్షలోకనివాసివగునోవాయుదేవా నీకునమస్కారము, మే యజ

అప్డె యాతండు మధ్యాహ్న - యజ్ఞమునకు
ముందు, మరి దక్షిణాగ్ని పి-అుంద నుత్త
రాభిముఖముగ నాసీను - డగుచు, రౌద్ర
సామగానంబు భక్తితో - జరుప వలయు. ౭

సః రౌద్రమ్ సామ అభిగాయతి = రుద్రదేవతాకమగుసామమును గాన మొనరించుచున్నాఁడు.

"వాయువా! యంతరిక్ష భు-వనమునందు
జోటుకై వచ్చితిమి తల్పు-తెఱువుమయ్య
దానిఁదెఱకు జేసెదము నీ-దర్శనంబు"! ౮

నిన్ను మేము అంతరిక్షలోకముఁదెఱకు జూడఁదలచియున్నాము, అనియజమానుడు చెప్పుచున్నాడు.

పిదప యజమాను డగ్నుల - ద్రేల్చు నిట్లు;
"అంతరిక్షనివాస! ఓ - యనిల దేవ!
నా కొసంగుము నెలవు నీ-లోకమందు
నేను యజ్ఞంబునకు యజ-మాని నగుట
నీయనుగ్రహముం గోరి - నిలిచి యుంటి. ౯

మాయాయ లోకమ్ విన్ద = యజమానుఁడనగునాకులోకప్రాప్తికలుగఁ జేయుము, ఏషః వై యజమానస్య లోకః ఏతా అస్మి = ఈయజమానున కేర్పడినలోకమును మరణానంతరము నేనుబొందఁగలను.

శ్రు॥ అత్ర యజమానః పరస్తా దాయుష
స్స్వాహా అపజహి పరిఘ మి త్యు క్త్వో
త్తిష్ఠతి తస్మై రుద్రా మాధ్యన్దినగ్
సవనగ్ సమ్ప్రయచ్ఛన్తి. ౧౦

టీ॥ అత్ర యజమానః ఆయుషః పరస్తాత్ = ఈభాగమింతవఱకును జార్వమంత్రముతో నన్వయించును, స్వాహా అపజహి పరిఘమ్ ఇతి ఉక్త్వా ఉత్తిష్ఠతి=ఈభాగమంతయు ఆఱవమంత్రమునవలెనే సమన్వయించుకొనునది, తస్మై=అట్టియజమానునికొఱకు, రుద్రాః=రుద్రులు, మాధ్యన్దినమ్ సవనమ్ సమ్ప్రియచ్ఛన్తి = మాధ్యాహ్నికహోమమునకు

శ్రు॥ పురా తృతీయసవన స్యోపాకరణా జ్జఘనే
నాహవనీయ స్యోదఙ్ముఖ ఉపవిశ్య స
ఆదిత్యగ్ స వైశ్వదేవగ్ సా మాభిగా
యతి. ౧౧

టీ॥ పురా తృతీయసవనస్య ఉపాకరణాత్ = సాయంకాల హోమము నారంభించుటకుముందును, ఆహవనీయస్య జఘనేన=ఆహవనీయాగ్నికివెనుకను, ఉదఙ్ముఖః ఉపవిశ్య = ఉత్తరదిశకభిముఖముగాఁ

శ్రు॥ లో3కద్వార మపావార్ణూ 3-3-పశ్యేమ
త్వా వయగ్ సర్వా 3-3-3-3-3 హుం
3 ఆ 3-3 జా 3 యో 3 ఆ 3-౨-౧ ఇ
త్యాదిత్యమ్. ౧౨

"నావయః పరిపూర్తి య - నంతరంబు
వచ్చి దర్శింతు నేను లో-పలికి వచ్చు
తెఱఁగు గావింపు గడియను - దీసి వైచి"
మంత్ర మిటు పల్కి- యయ్యజ - మాని లేచు

* * *

అట్లొనర్పఁగా మధ్యాహ్న-యజ్ఞమందు
ప్రీతు లైనట్టి రుద్రుల - చేత నాత
డంతరిక్షలోకావాస - మందఁగలుగు. ౧౦

ఫలముగా అంతరిక్షలోకమునిచ్చుచున్నారు.

అతడు పిమ్మట మూడవ - యజ్ఞమునకు
ముందు మరియు నాహవనీయ-మునకు వెనుక
ఉత్తరాభిముఖంబుగా - నుండి సూర్యు
నకును నల్ల విశ్వేదేవు - లకును సామ
మంత్రముల నిట్లు పఠియించి - మహిమ బొందు. ౧౧

సూర్యుని, సః=ఆదిత్యమ్ సః వైశ్వదేవమ్ సామ అభిగాయతి=అట్టి యజ మానుఁడు, సూర్యదేవతాకమును, విశ్వేదేవదేవతాకమునునగు సామమును గాన మొనరింపవలయును.

"సూర్యుడా! మేము స్వర్గంబు - జొచ్చుకొఱకు
తల్పు తెరువుమీా మామీాఁద - దయవహించి
స్వర్గలాభం బొసంగ ద-ర్శనము నిమ్ము"

* * *

ఇదియ యాదిత్యసామగా - నెఱుగ వలయు. ౧౨

టీ॥ లోకద్వారమ్ అపావృణు, ఓసూర్యుడా స్వర్గలోకమునకగు ద్వారమును తెఱువుము, త్వా వయమ్ స్వారాజాయ పశ్యేమ = మేము

శ్రు॥ అథ వైశ్వదేవం లో 3 కద్వార మపా
వార్ణూ-3-3 పశ్యేమ త్వా వయగ్
సా(మ్రా 3-3-3-3-3 హుం 3 ఆ 3-3
జా 3 యో 3 ఆ 3-౨-౧-౧-౧ ఇతి. ౧౩

టీ॥ అథ వైశ్వదేవమ్=విశ్వేదేవదేవతాకమగు సామము చెప్పఁబడు చున్నది. లోకద్వారమ్ అపావృణు ఇతి = స్వర్గలోకమునకగుద్వార

శ్రు॥ అథ జుహోతి నమ ఆదిత్యేభ్యశ్చ విశ్వే
భ్యశ్చ దేవేభ్యో దివిక్షిద్భ్యో లోకక్షి
ద్భ్యో లోకం మే యజమానాయ విన్దత. ౧౪

టీ॥ తరువాత నీయజమానుఁడు నీపైమంత్రమును జెప్పుచు హోమము చేయుచున్నాఁడు, ఆదిత్యేభ్యః దివిక్షిద్భ్యః లోకక్షిద్భ్యః చ విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః = దేవలోకముననివసించియున్న విశ్వేదేవతలకు సూర్యునకును నమస్కారము, యజమానాయ మే లోకమ్ విన్ద=యజమానుడనగు

శ్రు॥ ఏష వై యజమానస్య లోక ఏతా
స్మ్యత్ర యజమానః పరస్తా దాయుషః
స్వాహా అపహత పరిఘమి త్యుక్త్వో
త్తిష్ఠతి. ౧౫

నిన్ను స్వర్గలోకఫలమునకై అర్హముగాఁజూడవలసియున్నది, ఇతి ఆదిత్యమ్ = ఈప్రకారముగా ఆదిత్యసామము చెప్పఁబడినది.

పిదప మంత్రంబు విశ్వుల - స్వేదుకొనుట

* * *

"తలుపు దెఱువ విశ్వేదేవ - తల దలంచి
ప్రణతి జేసెద; మాకు సా-మ్రాజ్యలాభ
మును గలింగింప దర్శన-మును నొసఁగుము". ౧౩

మును తెఱవుము, త్వా వయమ్ సామ్రాజాయ పశ్యేమ = మేమునిన్ను స్వర్గలోకఫలమునకుఁగా జూడవలసియున్నది.

పిదప యజమాను డగ్నుల-వ్రేల్చు నిట్లు

* * *

"స్వర్గలోకనివాసియా - సవితృనకును
ప్రీతి నచ్చట వసియించు-విశ్వులకును
ప్రణతు లీయవె నే సమ-ర్పణ మొనర్తు
యజ్ఞమున యజమానుండ-నైన నాకు
స్వర్గలోక నివాసలా-భంబుగొలుపు. ౧౪

నాకుస్వర్గలోకప్రాప్తినిగలుగఁజేయుమా,

"నా వయఃపరిపూర్తియ-నంతరంబు
వచ్చెదను నేను; గడియల - వదలఁ గొట్టి
కలుగ జేయుమీ యట్టిలో-కంబు నాకు"
పలికి యిట్లతం డట లేచి - నిలువ బడును. ౧౫

టీ॥ ఏషః వై యజమానస్య లోకః=యజమానునకుఁగా నేర్పఱు పఁబడినయీలోకము, ఆయుషః పరస్తాత్ = మరణానంతరము, యజమానః ఏతా అస్మి = యజమానుఁడనగు నేనుపొందఁగలుగుచున్నాను,

శ్రు. తస్మా ఆదిత్యా శ్చ విశ్వే చ దేవా
స్తృతీయసవనగ్ సమ్ప్రయచ్ఛ న్త్యేష
హ వై యజ్ఞస్య మాత్రాం వేద య
ఏవం వేద య ఏవం వేద. ౧౬

టీ॥ తస్మై ఆదిత్యాః చ విశ్వే చ దేవాః చ=అట్టియజమానునకు సూర్యులును, విశ్వేదేవతలును, తృతీయసవనమ్ సంప్రయచ్ఛన్తి=సాయంకాలహోమఫలమగులోకమునుఇచ్చుచున్నారు, యః ఏవమ్ వేద=ఎవఁడీ

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ద్వితీయప్రపాఠకము సమాప్తము.

స్వాహా=తరువాత యజమానుఁడు 'స్వాహా' అని హోమమొనర్చుచున్నాడు, అపహత పరిఘమ్=గడియనుదీయుడు, ఇతి ఉక్త్వా ఉత్తిష్ఠతి = అని చెప్పిలేచుచున్నాడు,

జలజహితుడు విశ్వేదేవ-తలు తృతీయ
యజ్ఞ ఫల మాతనికి జెందు -నట్లొనర్తు,
యజ్ఞ యాథార్థ్య మియ్యది - యని యెఱుఁగుడు
వేదమంత్రంబు లీరీతి-విస్తరించు
వేదమంత్రంబు లీరీతి - విస్తరించు ౧౬

ప్రకారము గాఁదెలిసికొనుచున్నాఁడో, ఏషః హ వై యజ్ఞస్య మాత్రామ్ వేద=ఈతఁడుయజ్ఞముయొక్క యాథార్థ్యమును తెలిసికొనుచున్నాఁడు.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ద్వితీయప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

తృతీయః ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ అసౌ వా ఆదిత్యో దేవమధు తస్య ద్యౌ
రేవ తిరశ్చీనవగ్ంశో౽ంతరిక్ష మపూపో
మరీచయః పుత్రాః. ౧

టీ॥ అసౌ వా ఆదిత్యః=ఈసూర్యుడే, దేవమధు=దేవతలకెల్లఁదేనె వంటివాఁడు, తస్య=ఆమధుస్థానీయుఁడగుసూర్యునకు, ద్యౌః ఏవ తిరశ్చీన వంశః = స్వర్గమే అడ్డకొయ్యగానున్నది, అన్తరిక్షమ్ అపూపః = ఆకాశము అట్టిఅడ్డకొయ్యనాధారముగాఁజేసికొనివ్రేలాడుతేనెపట్టుగాఁజెప్పఁ

శ్రు॥ తస్య యే ప్రాంచో రశ్మయ స్తా ఏ
వాస్య ప్రాచ్యో మధునాడ్యః ఋచ
ఏవ మధుకృతః ఋగ్వేద ఏవ పుష్పం
తా అమృతా ఆపః. ౨

టీ॥ తస్య=ఆసూర్యునియొక్క, యే ప్రాఞ్చః రశ్మయః=తూర్పు దిక్కునఁబ్రసరించుకిరణములేవిగలవో, తాః ఏవ=అవియే, అస్య ప్రాచ్యః మధునాడ్యః=ఈయపూపముయొక్క ప్రాచీనములును మధురసస్రావకములునగురంధ్రములు, ఋచః ఏవ మధుకృతః=ఋక్కులేతుమ్మెదలు,

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

తృతీయప్రపాఠకము

ప్రథమఖండము

దేవతల కెల్ల దేనె యా–దిత్యు డండ్రు
స్వర్గ మనునడ్డకొయ్యను - బట్టుకొనుచు
వ్రేలలాడెడుగూ డంతె-రిక్ష మండ్రు
భ్రమరబీజంబు లగుచు ను-ద్భవము జెందు
కీటకము లందు రాదిత్యు-కిరణములను. ౧

బడినది, మరీచయః పుత్రాః = ఆసూర్యునికిరణములు చిన్న చిన్న తేనెటీగలుగానున్నవి,

ప్రాక్సవితృరశ్ము లా యపూ-పంపురంధ్ర
పటల మనియును ఋగ్వేద-వాక్యసమితి
మధుకరములు, ఋగ్వేద క-ర్మము లనంగ
బరగుయజ్ఞంబు లెల్ల పు-ష్పములు సోమ
రసము సుధయునుగాగ వ-ర్ణన మొనర్తు. ౨

ఋగ్వేదః ఏవ పుష్పమ్ = ఋగ్వేదవిహితములగుయజ్ఞాదికర్మములే పుష్పము, తాః ఆపః అమృతాః = ఆయజ్ఞమునద్రావుసోమరసమేమకరందము,

శ్రు॥ తా వా ఏతా ఋచః ఏత మృగ్వేద
మభ్యతపగ్ ‌ స్త స్యాభితప్తస్య యశ
స్తేజ ఇంద్రియం వీర్య మన్నాద్యగ్ ర
సోఽజాయత. ౩

టీ॥ తాః వా ఏతాః ఏవ ఋచః = మధుకరస్థానీయములగు ఋక్కులు, ఏతమ్ ఋగ్వేదమ్ అభ్యతపన్ = పుష్పస్థానీయములగు ఋగ్వేద విహితకర్మములను, అభ్యతపన్ =తపింపఁజేసినవి, అభితప్తస్య తస్య = అట్టి

శ్రు॥ తద్వ్యక్షర త్తే దాదిత్య మభి తోఽశ్ర
య త్తద్వా ఏత ద్య దేత దాదిత్యస్య
రోహితగ్ రూపమ్. ౪

టీ॥ తత్ వ్యక్షరత్ =ఆమకరందము విశేషముగాస్రవించెను, తత్ ఆదిత్యమ్ అభితః అశ్రయత్ = ఆమకరందస్థానీయమగునన్నాదిఫలము

ద్వితీయః ఖండః

శ్రు॥ అథ యే ఽస్య దక్షిణా రశ్మయ స్తా
ఏ వాస్య దక్షిణా మధునాడ్యో యజూ
గ్ ష్యేవ మధుకృతో యజుర్వేద ఏవ
పుష్పం తా అమృతా ఆపః. ౧

టీ॥ అథ అస్య యే దక్షిణాః రశ్మయః = ఈసూర్యునియొక్క దక్షిణముగాఁ బ్రసరించునేకిరణములుగలవో, తాః ఏవ అస్య దక్షిణాః

కర్మములను భేదించి ఋ-క్మంత్రవితతి
వానిచేఁ గల్గు సారముం-బడయ జేయు
అది యశఃకాంతివీర్యేంద్రి - యాన్నరసము
లనెడు రూపంబులం బొంది-తనరు చుండు. ౩

పుష్పస్థానీయములగు ఋగ్వేదవిహితయజ్ఞాదులవలన, యశః తేజః ఇంద్రియమ్ వీర్యమ్ అన్నాద్యమ్ రసః అజాయత=యశోరూపము తేజోరూపము ఇంద్రియరూపము వీర్యరూపము అన్నాదిరూపము నగునదెల్లను మకరందస్థానీయము గాఁగలిగినది.

వెలికి జనుదెంచి సూర్యమం-డలము నాశ్ర
యించి యారసం బాదిత్య - నెఱుపు చేసె. ౪

సూర్యునినాశ్రయించెను; తత్ వా ఏతత్ యత్ ఏతత్ ఆదిత్యస్య రోహితమ్ రూపమ్ = అట్టిదేదికలదో అదియెఱ్ఱనగుసూర్యునిరూపము గాఁగనఁబడుచున్నది.

ద్వితీయ ఖండము

భాస్కరునిదక్షిణపుఁబ్రక్క - ప్రబలు తేనె
పట్టు దక్షిణరంధ్రంపుఁ-బటల మయ్యె ;
అల యజుర్వేదమంత్రంబు - లచట దిరుగు
మధుకరము లయ్యె వేదక - ర్మము లటంచు
బొల్చు యజ్ఞంబులే యయ్యె - బుష్పకోటి
అల్లె సుధ యయ్యె సోమర-సామృతంబు. ౧

మధునాడ్యః = అవియే ఈయపూపముయొక్క దక్షిణములగుమధుస్రావక

రంధ్రములు, యజూంషి ఏవ మధుకృతః=యజుర్వేద మంత్రములే తుమ్మె
దలు, యజుర్వేదః ఏవ పుష్పమ్=యజుర్వేదవిహితములగుయజ్ఞాదికర్మములే

శ్రు॥ తాని వా ఏతాని యజూగ్ంష్యేతం య
జుర్వేద మభ్యతపగ్ం స్త స్యాభితప్తస్య
యశ స్తేజ ఇంద్రియం వీర్య మన్నాద్యగ్ం
రసో ఽజాయత. ౨

టీ॥ తాని ఏతాని యజూంషి ఏవ = మధుకరస్థానీయములుగాఁ
జెప్పఁబడినయజుర్వేదమంత్రములే, ఏతమ్ యజుర్వేదమ్ అభ్యతపన్ =
పుష్పస్థానీయములగుయజుర్వేదవిహితకర్మములను తపింపఁజేసినవి, అభిత

శ్రు॥ త ద్వ్యక్షర త్త దాదిత్య మభితో ఽశ్ర
య త్తద్వా ఏత ద్య దేత దాదిత్యస్య
శుక్లగ్ం రూపమ్. ౩

టీ॥ తత్ వ్యక్షరత్ = అన్నాదిరూపమగునట్టిమకరందము విశేష
ముగా స్రవించి, ఆదిత్యమ్ అభితః అశ్రయత్ = సూర్యునినంతటనాశ్ర

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ అథ యే ఽస్య ప్రత్యఞ్చో రశ్మయ స్తా
ఏ వాస్య ప్రతీచ్యో మధునాడ్య స్సామా
న్యేవ మధుకృతః సామవేద ఏవ పుష్పం
తా అమృతా ఆపః. ౧

పుష్పము, తాః ఆపః=అమృతాః = ఆయజ్ఞములలో ద్రావుసోమరస మేమక రందము.

మహి యజుర్వేదయజ్ఞ క-ర్మములవలని
సార మెల్ల యజుర్మంత్ర-సమితి లాగు
అది యశః కాంతివీర్యేంద్రి-యాన్నరసము
లనెడు రూపంబులం బొంది - తనరు చుండు. ౨

తప్తస్య తస్య=తపింపఁజేయఁబడినయట్టియజుర్వేదకర్మములనుండియే, యశః తేజః వీర్యమ్ ఇంద్రియమ్ అన్నాద్యమ్ రసః అజాయత = కీర్తిరూపము, తేజోరూపము, వీర్యరూపము, ఇంద్రియరూపము, అన్నరూపము మొద లగునవెల్ల మకరందస్థానీయములు గానుద్భవించినవి.

ఆరసము బయలికి వచ్చి-యర్యమునకు
చుట్టునుం బర్వి శుక్లతే-జునిగఁ జేసె. 3

యించెను, యత్ ఏతత్ ఆదిత్యస్య శుక్లమ్ రూపమ్ = ప్రత్యక్షముగా మన కగపడుసూర్యునియొక్క యే తెల్లనిరూపముగలదో, తత్ ఏతత్ ఏవ = అదియే యీ అన్నాదిరూపమగుమకరందము.

తృతీయ ఖండము

భాస్కరుని పశ్చిమపుఁబ్రక్క-ప్రబలు తేనె
పట్టు పశ్చిమరంధ్రంపుఁ-బటల మయ్యె;
సామ వేదమంత్రంబు ల-చ్చట దెలంగు
మధుకరము లయ్యె; వేదక-ర్మము లటంచు
బొల్చుయజ్ఞంబు లయ్యెడు - పుష్పకోటి
అల్లె సుధ యయ్యె సోమర-సామృతంబు. ౧

టీ॥ అథ, అస్య యే ప్రత్యఞ్చః రశ్మయః = ఈసూర్యునియొక్క పడమటగా బ్రసరించు నేకిరణములుగలవో, తాః ఏవ=అవియే, ప్రతీచ్యః మధునాడ్యః=పడమటదిక్కునఁగలయపూపముయొక్క మధువునుస్రవించు రంధ్ర

శ్రు॥ తాని వా ఏతాని సామా న్యేతగ్ సామ
వేద మభ్యతపగ్ స్త స్యాభితప్తస్య యశ
స్తేజ ఇంద్రియం వీర్య మన్నాద్యగ్ ర
సోఽజాయత. ౨

టీ॥ తాని వా ఏతాని సామాని = అట్టిసామమంత్రములు, ఏతమ్ సామవేదమ్ అభ్యతపన్ = ఈసామవేదకర్మములనెల్ల పీడింపఁజేసినవి, అభిత ప్తస్య తస్య = అట్లుపీడింపబడినపుష్పస్థానీయమగు లా సామవేద విహిత

శ్రు॥ త ద్వ్య క్షర త్త దాదిత్య మభితో ఽ
శ్రయ త్త ద్వా ఏత ద్య దేత దాదిత్యస్య
కృష్ణగ్ రూపమ్. ౩

టీ॥ తత్ వ్యక్షరత్ = అట్టిమకరందము బాగుగా స్రవించి, తత్ ఆదిత్యమ్ అభితః అశ్రయత్ = ఆసూర్యునియందెల్ల నాశ్రయించియున్నది.

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ అథ యే ఽస్యోదంచో రశ్మయ స్తా ఏ
వా స్యోదీచ్యో మధునాడ్యో ఽథర్వాంగి
రస ఏవ మధుకృత ఇతిహాసపురాణం
పుష్పం తా అమృతా ఆపః. ౧

ములు, సామాని ఏవ మధుకృతః = సామమంత్రములేతుమ్మెదలు, సామ వేదః ఏవ పుష్పమ్=సామవేదవిహితములగుకర్మములే పుష్పము, తాః అపః అమృతాః=అట్టికర్మములలోఁ ద్రాగుసోమరసమేమకరందము.

మహిని నల సామయజ్ఞ క-ర్మములవలని
సారమును సామమున మంత్ర-సమితి లాగు
అది యశఃకాంతివీర్యేంద్రి-యాన్నరసము
లనెడురూపంబులం బొంది - తనరు చుండు. 2

కర్మములనుండి, యశః తేజః ఇంద్రియమ్ వీర్యమ్ అన్నాద్యమ్ రసః అజాయత = యశస్సు, తేజస్సు, ఇంద్రియము, వీర్యము, అన్నము మొద లగునవెల్లఁగలిగెను.

వెలుపలికి వచ్చి భానుమం-డలము గప్పి
యారసము కృష్ణవర్ణంబు - నతని కిచ్చె. 3

తత్ వా ఏతత్ యత్ ఏతత్ ఆదిత్యస్య కృష్ణమ్ రూపమ్ = సూర్యుని యందు నల్లటిరూపమేదిమనకు గోచరించుచున్నదో అదియే యీఅన్నాది రూపమగుమకరందము.

చతుర్థఖండము

భాస్కరుని యుత్తరపుఁబ్రక్క-బ్రబలు తేనె
పట్టు కుత్తరరంధ్రంపుఁ-బటల మయ్యె ;
అల యథర్వాంగిరసవాక్కు - లచట జెలఁగు
మధుకరము లయ్యె ; నితిహాస-కథ పురాణ

టీ॥ ఈవాక్యమును సందర్భానుసారముగా పైతృతీయఖండములోని మొదటిమంత్రమునకువలెనే వ్యాఖ్యానమొనర్చుకొనవలెను.

శ్రు॥ తే వా ఏతే ఽథర్వాఙ్గిరస ఏత దితిహాస
పురాణ మభ్యతపగ్ం స్త స్యాభిత ప్తస్య
యశ స్తేజ ఇంద్రియం వీర్య మన్నాద్యగ్ం
రసో ఽజాయత. ౨

టీ॥ చూ. తృతీయఖండమందలి రెండవవాక్యములోని వ్యాఖ్యానము.

శ్రు॥ త ద్వ్యక్షర త్త దాదిత్య మభితో ఽ
శ్రయ త్త ద్వా ఏత ద్య దేత దాదిత్యస్య
పరః కృష్ణగ్ం రూపమ్. 3

టీ॥ చూ. పూర్వఖండమునందలి మూడవమంత్రములోని వ్యాఖ్య.

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ అథ యే ఽస్యోర్ధ్వా రశ్మయ స్తా ఏ వా
స్యోర్ధ్వా మధునాడ్యో గుహ్యా ఏ వా దే
శా మధుకృతో బ్ర హ్మైవ పుష్పం తా
అమృతా ఆపః. ౧

టీ॥ చూ. పైఖండములోని మొదటిమంత్రమునందలి వ్యాఖ్య.

శ్రు॥ తే వా ఏతే గుహ్యా ఆదేశా ఏత ద్బ్ర
హ్మాభ్యతపగ్ం స్త స్యాభిత ప్తస్య యశ

ము లనుగ్రంథజాలం బయ్యె - బుష్పకోటి
అల్లె సుధ యయ్యె సోమర-సామృతంబు. ౧

* * *

అల యథర్వాంగిరసవిమ-యాళివలని
సార మితిహాసపౌరాణ-సమితి లాగు
అది యశఃకాంతివీర్యేంద్రి-యాన్నరసము
లనెడురూపంబులం బొంది-యతిశయిల్లు. ౨

* * *

ఆరసము వచ్చి భాస్కరు-నాశ్రయించి
కలుగ జేసె నాతనియందు-గటికనలుపు. ౩

* * *

పంచమఖండము

భాస్కరుని కూర్ధ్వమందలి-ప్రభలు తేనె
పట్టు కూర్ధ్వరంధ్రంబుల-పటల మయ్యె;
ఉపనిషద్వాక్యముల రహ-స్యోక్తు లెల్ల
మధుకరము లయ్యె; బ్రహ్మనా-మమున జెలంగి
ప్రణవశబ్దంబు పరగె పు-ష్పంబు గాంగ;
శ్రుతులసారంబు సుధ యయ్యె-సొంపు గూర్ప ౧

* * *

ఉపనిషద్వాక్యముల రహ-స్యోక్తు లెల్ల
ప్రణవశబ్దమం దున్న సా-రమును బిండు

స్తేజ ఇంద్రియం వీర్య మన్నాద్యగ్ం రసో
ఽజాయత. ౨

టీ॥ చూ. పూర్వఖండములోని గొండవమంత్రములోని వ్యాఖ్య.

శ్రు॥ త ద్వ్యక్షర త్త దాదిత్య మభి తోఽ
శ్రయ త్త ద్వా ఏత ద్య దేత దాదిత్య
స్య మధ్యే క్షోభత ఇవ. 3

టీ॥ పూర్వఖండములోని మూడవమంత్రమునకువలె నే వ్యాఖ్యాన

శ్రు॥ తే వా ఏతే రసానాగ్ం రసా వేదా హి
రసా స్తేషా మేతే రసా స్తాని వా ఏతా
న్యమృతానా మమృతాని వేదా హ్య
మృతా స్తేషా మమృతాని. ౪

టీ॥ రసానామ్ తే ఏతే ఏవ రసాః = సారవంతములగుపదార్థ ములలోనెల్ల నీరోహితాదిరూపములే సారవంతములు, వేదాః హి రసాః = వేదములే సర్వపదార్థములలో సారవంతములు, తేషామ్ ఏతే రసాః = వానిలోనెల్ల నీరూపములే సారవంతములు, తాని వా ఏతాని అమృతా

వ ష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ త ద్య త్ప్రథమ మమృతం త ద్వసవ
ఉపజీవ న్త్యగ్నినా ముఖేన న వై దేవా
అశ్న న్తి నపిబ న్త్యేత దే వామృతం
దృష్ట్వా తృప్య న్తి. ౧

వది యశఃకాంతివీర్యేంద్రి-యాన్నరసము
లనెడిరూపంబులం బొంది-యతిశయిల్లు. ౨

* * *

అరసమువచ్చి భాస్కరు-నాశ్రయించి
కదలి నట్లుండు మధ్యభా-గంబునందు. 3

మొనర్చుకొనవలయును.

రసములం దెల్ల వీనినే-రసము లంద్రు
వీనియం దుత్తమము లంద్రు - వేదములను

* * *

అమృతములయందు వీని ను-త్తమము లంద్రు
వీనియం దుత్తమము లంద్రు-వేదములను. ౪

సామ్ అమృతాని=అరోహితాదిరూపములే అమృతములలోనెల్ల సారము లగు నమృతములు, అమృతాని వేదాః=వేదములే అమృతములు, తేషామ్ అమృతాని=వానిలోనెల్ల సారములగునమృతము లీరూపములు.

షష్ఠఖండము

(ఋక్సవనకర్మములచేత - వృద్ధి బొంది
రెలుపురూపము సూర్యున - కిచ్చునట్టి)

* * *

ప్రథమసుధ నగ్నిముఖమున - బడసి వసువు
లనుభవింతురు ; సురలు భో-జనము గాని

టీ॥ యత్ తత్ ప్రథమమ్ అమృతమ్=అరూపములలో మొదటి దనందగి రోహితరూపమగునమృతము మేదికలదో, తత్=అట్టియమృతమును వసవః అగ్నినా ముఖేన ఉపజీవన్తి=అగ్నియనుముఖముద్వారా జీవనము సేయుచున్నారు, న వై దేవాః అశ్నన్తి=దేవతలారూపమును భుజింపరు,

శ్రు॥ త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ న్త్యేతస్మా
ద్రూపా దుద్యన్తి. ౨

టీ॥ తే ఏతత్ ఏవ రూపమ్ అభిసంవిశన్తి=అట్టిదేవతలీరూపము ననుభవించి యుదాసీనులగుచున్నారు, ఏతస్మాత్ రూపాత్ ఉద్యన్తి =

శ్రు॥ స య ఏత దేవ మమృతం వేద వసూ
నా మే వైకో భూ త్వాగ్ని నైవ ముఖే
నై త దే వామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి స
ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ త్యేతస్మా
ద్రూపా దుదేతి. ౩

టీ॥ యః ఏతత్ అమృతమ్ ఏవమ్ వేద=ఎవడీయమృతము నీప్రకారముగాఁదెలిసికొనునో, సః వసూనామ్ ఏకః భూత్వా=వసువులలోనొకడుగానయి, అగ్నినా ఏవ ముఖేన = అగ్నిరూపమగుముఖముచే, ఏతత్ ఏవ

శ్రు॥ స యావ దాదిత్యః పురస్తా దుదేతా
పశ్చా దస్త మేతా వసూనా మేవ తావ
దాధిపత్యగ్ స్వారాజ్యం పర్యేతా. ౪

పానమును గాని సేయని - వార లగుట
దృష్టిమాత్రంబుచేత దృ-ప్తిని వహింత్రు. ౧

ఏతత్ ఏవ అమృతమ్=ఇట్టి యమృతమును దేవతలు, (న) పిబన్తి=పానము చేయుటయులేదు, దృష్ట్వా తృప్యన్తి=చూచియేతృప్తిం జెందుచున్నారు.

వారు రోహితరూపంబు - బడసి దాని
యం దుదాసీను లై యుండి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంత్రు. ౨

ఇట్టిరూపము ననుభవించుటకు ఉత్సాహవంతులునగుచున్నారు.

ఇట్టి యమృతంబు నీరీతి - నెఱుఁగువాడు
వసువులందు సమాన రూ-పంబు బొందు
యగ్నిముఖమున గల్గున-య్యమృతసిద్ధి
కన్నులం గని సంతృప్తి - గాంచుచుండు ;

* * *

వాడు వసువులరూపంబు - పడసి దాని
యం దుదాసీనత వహించి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి బొందు. ౩

అమృతమ్ దృష్ట్వా తృప్యతి = ఇట్టియమృతమునుచూచియేతృప్తిజెందు చున్నాఁడు.

ఎంతకాలంబు తూర్పునం - దినుడు పుట్టు
అత డెన్నాళ్లు పడమట - న స్తమించు
అంతకాలంబు వసువుల - యం దతండు
అధిపతి గ స్వర్గరాజ్యంబు - ననుభవించు. ౪

టీ॥ యావత్ ఆదిత్యః పురస్తాత్ ఉదేతి=ఎంతకాలము సూర్యుడు తూర్పున నుదయించునో, పశ్చాత్ అస్తమ్ ఏతా=పడమటదిక్కునస్తమించునో, తావత్=అంతకాలము, వసూనామ్ ఏవ ఆధిపత్యమ్ స్వారా

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ అథ యద్ద్వితీయ మమృతం తద్రుద్రా
ఉపజీవ న్తీన్ద్రేణ ముఖేన న వై దేవా
అశ్నన్తి నపిబ న్త్యేత దే వామృతం
దృష్ట్వా తృప్యన్తి ౧

టీ॥ అథ, యత్ ద్వితీయమ్ అమృతమ్ = ఇదివఱలో జెప్పిన రోహితాదిరూపములలో రెండవదగు అమృతమేదికలదో, తత్ రుద్రాః ఇంద్రేణ ముఖేన ఉపజీవన్తి=రుద్రులు అట్టియమృతమును ఇంద్రునిద్వారా పొంది జీవించుచున్నారు, దేవాః న అశ్నన్తి వై = దేవతలుతినరు, న

శ్రు॥ త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ న్త్యేతస్మా
ద్రూపా దుద్యన్తి ౨

టీ॥ చూ ౬—౨ ఋక్కు

శ్రు॥ స య ఏత దేవ మమృతం వేద రుద్రా
ణా మే వైకో భూ త్వేంద్రే ణైవ ము
ఖే నైత దే వామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి
స ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ త్యేతస్మా
ద్రూపా దుదేతి ౩

టీ॥ చూ. ౬. ౩. ఋక్కు

జ్యమ్ పర్యేతా=వసువులయొక్క ఆధిపత్యమునువహించి స్వర్గరాజ్యమును బొందఁగలడు

సప్తమ ఖండము

(అల యజుర్యజ్ఞకర్మంబు-లందు బుట్టి
శుక్ల తేజంబున సూర్యు - జూపునట్టి)
యమృతమును రెండవది యగు-నమృత మంద్రు ;
ఇంద్రుముఖమున రుద్రుల - కెది లభించు ;

* * *

దేవతల కన్నపానము - ల్లేవు గనుక
దృష్టిమాత్రంబుచేత దృ-ప్తిని వహింత్రు ౧

పిబన్తి=పానమునుజేయరు, కనుక ఏతత్ ఏవ అమృతమ్ దృష్ట్వా తృప్యన్తి=ఇట్టి యమృతమునుజూచియే వారుతృప్తినొందుచున్నారు

రుద్రు లద్దానిచే శుక్ల-రూప మంది
యం దుదాసీను లై యుండి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంత్రు ౨

* * *

ఇట్టి యమృతంబు నీరీతి - నెఱుగువాడు
రుద్రులకు సహజం బైన - రూపు పొంది
యింద్రుముఖమున నటు లభి-యించుసుధను
కన్నులం గని సంతృప్తి-గాంచుచుండు

* * *

వాడు రుద్రులరూపంబు - బడసి దాని
యం దుదాసీనత వహించి - యమృత మనుభ
వించు సమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంచు ౩

శ్రు॥ స యావ దాదిత్యః పురస్తా దుదేతా
పశ్చా దస్త మేతా ద్వి స్తావ ద్దక్షిణత
ఉదే తో త్తరతో ౭ స్త మేతా రుద్రా
ణా మేవ తావ దాధిపత్యగ్ స్వారాజ్యం
పర్యేతా ౪

టీ॥ చూ. ౬. ౪. బుక్కు

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ అథ య త్తృతీయ మమృతం త దాది
త్యా ఉపజీవ న్తి వరుణేన ముఖేన న వై
దేవా అశ్న న్తి న పిబ న్త్యేత దే వా
మృతం దృష్ట్వా తృప్య న్తి ౧

టీ॥ చూ. ౭—౧. బుక్కు

శ్రు॥ త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ న్త్యేతస్మా
ద్రూపా దుద్య న్తి ౨

టీ॥ చూ. ౬. ౩. బుక్కు

శ్రు॥ స య ఏత దేవ మమృతం వే దాదిత్యా
నా మే వైకో భూత్వా వరుణే నైవ

ఎంతకాలంబు తూర్పునం - దినుడు పుట్టి
నాత డెన్నాళ్లు పడమట - న స్తమించు
అంతకాలంబు రుద్రుల-యందు గలిసి
అధిపతిగ వాడు స్వర్గరా-జ్యమును బొందు;
మరియు సూర్యుండు దక్షిణో - త్తరము లందు
బుట్టి య స్తమయంబును - బొందెనేని
యంతకాలంబుగూడ న-య్యమృతవే త్త
యాధిపత్యంబు స్వర్గంబు-నందు బొందు ౪

అష్టమఖండము

(మహిని నల సామయజ్ఞ క-ర్మముల బుట్టి
కృష్ణ తేజంబు నాదిత్యు-కిచ్చునట్టి)
యమృతమును మూడవది యగు - నమృత మంద్రు
వరుణుముఖమున సూర్యులు - పడయుదు రది

* * *

దేవతల కన్నపానము - ల్లేవుగాన
దీని గనుటచే సూర్యులు - తృప్తి గాంత్రు ౧

* * *

కృష్ణవర్ణ రూపము సూర్యు - లిట్లు చెంది
యం దుదాసీను లై యుండి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంత్రు ౨

* * *

ఇట్టి యమృతంబు నీరీతి - నెఱుంగువాఁడు
భాస్కరులవంటి రూపసం-పద గడించి

ముఖే నైత దేవామృతం దృష్ట్వా తృ
ప్యతి స ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ
త్యేతస్మా ద్రూపా దుదేతి ౩

టీ॥ చూ. ౩. ౨. బుక్కు

శ్రు॥ స యావ దాదిత్యో దక్షిణత ఉదేతో
త్తరతో ఽస్త మేతా ద్వి స్తావ త్ప
శ్చా దుదేతా పురస్తా దస్త మేతా ఆది
త్యానా మేవ తావ దాధిపత్యగ్ స్వా
రాజ్యం పర్యేతా ౪

టీ॥ చూ. ౬. ౪. బుక్కు

నవమః ఖండః

శ్రు॥ అథ య చ్చతుర్థ మమృతం త న్మరుత
ఉపజీవన్తి సోమేన ముఖేన న వై దేవా
అశ్నన్తి న పిబ న్త్యేత దేవామృతం
దృష్ట్వా తృప్యన్తి ౧

టీ॥ చూ. ౭. ౧. బుక్కు చతుర్థమ్ = నాల్గవది, మరుతః = వాయువులు, సోమేన ముఖేన = చంద్రునిద్వారా

వరుణుముఖమున దనకు ల-భ్యమగుసుధను
కన్నులం గని సంతృప్తి - గాంచు చుండు ;

* * *

వాడు సూర్యులరూపంబు - బడసి దాని
యం దుదాసీనత వహించి - యమృత మనుభ
వించు సమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంచు 3

* * *

ఇనుడు దక్షిణమం దుద-యించెనేని
అస్తమయ ముత్తరంబు నం-దాయెనేని
పశ్చిమంబున జనియించి - ప్రాగ్దిశా స్త
మయము పొందినయేని య-మ్మనుజవరుడు
అంతకాలంబు సూర్యుల-యందు గలిసి
అధిపతిగ స్వర్గరాజ్యంబు-ననుభవించు ౪

నవమ ఖండము

(అల యధర్వాంగిరసుల వా-క్యముల బుట్టి
గాఢకృష్ణరూపంబు భా-స్కరున కిచ్చు)
నమృతమును చతుర్థం బగు-నమృత మంద్రు;
చంద్రుముఖమున దేవత - ల్గాంత్రు దాని

* * *

దేవతల కన్నపానము-ల్లేవు గనుక
దీని గనుట మరుత్తులు - తృప్తి గాంత్రు ౧

శ్రు॥ త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ న్త్యేతస్మా
ద్రూపా దుద్య న్తి ౨

టీ॥ చూ. ౬. ౨. బుక్కు

శ్రు॥ స య ఏత దేవ మమృతం వేద మరు
తా మే వైకో భూత్వా సోమే నైవ
ముఖే నైత దే వామృతం దృష్ట్వా
తృప్యతి స య ఏత దేవ రూప మభిసం
విశ త్యేతస్మా ద్రూపా దు దేతి 3

టీ॥ చూ. ౬. 3. బుక్కు, సోమేన ఏవ ముఖేన = చంద్రుని
ద్వారానే

శ్రు॥ స యావ దాదిత్యః పశ్చా దుదేతా
పురస్తా ద స్త మేతా ద్వి స్తావ ద ుత్తరత
ఉదేతా దక్షిణతో ఽ స్త మేతా మరు
తా మేవ తావ దాధిపత్యగ్ స్వారాజ్యం
పర్యేతా ౪

టీ॥ ౬. ౪. బుక్కు మరుతామ్ ఏవ=వాయువులయొక్కయే

దశమః ఖండః

శ్రు॥ అథ య త్పఞ్చమ మమృతం త త్సా
ధ్యా ఉపజీవ న్తి బ్రహ్మణా ముఖేన న

గాఢ మగుకృష్ణరూపంబు - గలిగి వార
లం దుదాసీను లై యుండి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంత్రు ౨

*　　　*　　　*

ఇట్టి యమృతంబు నీరీతి - నెఱుగువాడు
అమరులకు నైజ మగురూప-మధివసించి
చంద్రుముఖమున నమృతంబు - సంభవింప
గన్నులం గని సంతృప్తి - గాంచు చుండు;

*　　　*　　　*

వాడు దేవతారూపంబు - బడసి దాని
యం దుదాసీనత వహించి, - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంచు 3

*　　　*　　　*

ఇనుడు పడమటియం దుద-యించెనేని
అస్తమయము ప్రాగ్దిక్కునం - దాయెనేని
ఉత్తరమున దక్షిణమున-నుదయ మస్త
మయము బొందినయేని య-మ్మనుజవరుఁడు
అంతవఱకు మరుత్తుల - యందు గలిసి
అధిపతిగ స్వర్గరాజ్యంబు - ననుభవించు ౪

దశమ ఖండము

(పిదప ప్రణవశబ్దంబున - వెడలునట్టి
చలితతేజోమయునిగ భా-స్కరుని జేయు)
అమృతమును పంచమం బగు-నమృత మంద్రు

వై దేవా అశ్నన్తి న పిబ న్త్యేత దే
వామృతం దృష్ట్వా తృప్యన్తి ౧

టీ॥ చూ. ౬. ౧. సాధ్యాః=సాధ్యులు (దేవతలలోనొక తెగకుం
జేరినవారు)

బ్రహ్మణా ముఖేన=బ్రహ్మదేవునిద్వార

శ్రు॥ త ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ న్త్యేతస్మా
ద్రూపా దుద్యన్తి ౨

టీ॥ చూ. ౬. ౨. బుక్కు

శ్రు॥ స య ఏత దేవ మమృతం వేద సాధ్యా
నా మే వైకో భూత్వా బ్రహ్మ ణైవ
ముఖే నైత దే వామృతం దృష్ట్వా తృ
ప్యతి స ఏత దేవ రూప మభిసంవిశ
త్యేతస్మా ద్రూపా దు దేతి ౩

టీ॥ ౬. ౩. బుక్కు

శ్రు॥ స యావ దాదిత్య ఉత్తరత ఉదేతా
దక్షిణతో ఽస్త మేతా ద్విస్తావ దూ
ర్ధ్వ ఉదేతా ఽర్వా గస్త మేతా సా
ధ్యానా మేవ తావ దాధిపత్యగ్ స్వారా
జ్యం పర్యేతా ౪

టీ॥ చూ. ౬. ౪. బుక్కు

బ్రహ్మముఖమున సాధ్యులు - బడయుదు రది;

* * *

దేవతల కన్నపానము - లేవుగనుక
దీని గనుటచే దేవతల్ - తృప్తి గాంత్రు ౧

* * *

చలనరూపంబు సాధ్యులు - గలిగి దాని
యందుదాసీను లై యుండి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంత్రు ౨

ఇట్టి యమృతంబు నీరీతి - నెఱుగువాఁడు
సాధ్యులందు వర్తిల్లు తే-జమును బొంది
బ్రహ్మముఖమున నమృతంబు-బడసి దాని
గన్నులం గని సంతృప్తి - గాంచు చుండు ;

* * *

వాఁడు సాధ్యరూపంబును - బడసి దాని
యందుదాసీనత వహించి - యమృత మనుభ
వించుసమయంబునందు సం-ప్రీతి గాంచు ౩

సవితృ డుత్తరమున బుట్ట - జాలునేని
అస్తమయము దక్షిణము నం - దాయెనేని
ఊర్ధ్వమున నధోదిశయందు - నుదయ మస్త
మయము బొందినయేని య-మ్మనుజవరుడు
అంతవఱకును సాధ్యుల - యందు గలిసి
అధిపతిగ స్వర్గరాజ్యంబు - ననుభవించు ౪

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ తత ఊర్ధ్వ ఉదేత్య నైవోదేతా
నాస్త మేతైకల ఏవ మధ్యే స్థాతా త
దేష శ్లోకః ౧

టీ॥ అథ = బ్రహ్మలోకదివసమగునీకల్పముసమాప్తిచెందినపిదప వాత, తతః ఊర్ధ్వః ఉదేత్య = ప్రాణులకగునుదయాస్తమయముల నతిక్రమించి, న ఏవ ఉదేతా న అస్తమ్ ఏతా=ఉదయించువాడుగాని అస్తమించువాఁడుగానికాడు, ఏకలః ఏవ మధ్యే స్థాతా=ఒక్కవిధమగు స్వభావముకలవాడై ఉదాసీనుడుగానుండగలడు, తత్ ఏషః శ్లోకః=

శ్రు॥ న వై తత్ర న నిమ్లోచ నోదియాయ
కదా చ న దేవా స్తే నాహగ్ సత్యేన
మా విరాధిషి బ్రహ్మ ణేతి ౨

టీ॥ దేవాః తత్ర సః కదా చ న=దేవతలారా! ఆయాదిత్యునియందలి పరమాత్మయెప్పుడు, న నిమ్లోచ=అస్తమింపలేదు, న ఉదియాయ=ఉదయమునుబొందలేదు, తేన సత్యేన బ్రహ్మణా అహమ్ మా విరాధిషి=ఉద

శ్రు॥ న హ వా అస్మా ఉదేతి న నిమ్లోచతి
సకృ ద్దివా హైవా వాస్మై భవతి య
ఏతా మేవం బ్రహ్మోపనిషదం వేద 3

టీ॥ యః ఏతామ్ బ్రహ్మోపనిషదమ్ ఏవమ్ వేద=ఎవడీమధువిద్యారూపమగు బ్రహ్మవిద్యను ఈరూపముగా ఉపాసించుచున్నాడో, అస్మై న ఉదేతి హ వా న నిమ్లోచతి= ఈబ్రహ్మవిద్యోపాసకునకు ఆదిత్యుడుదయింపఁడు, అస్తమింపఁడు, (అనఁగా సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ

ఏకాదశ ఖండము

(పంచవిధము లౌ సుధల న-ప్పగిది తెలిసి
వాని ఫలములం గొనినయు-పాసకుండు)
అంతకంటెను నూర్ధ్వంబు-నందు జేరి
పొంద డుదయా స్తమయములు - పూర్వమువలె ;
స్థితి ననుభవించు చుండు ని-శ్చింత నతడు ౧

ఆవిషయమున నొకమహర్షి దేవతలనుగూర్చి గానము చేసిన శ్లోకము చెప్పబడు చున్నది

అమరులార ! యాసూర్యాంత - రాత్మ యైన
పరమపురుషు డస్తమయంబు - పడయు నొక్కొ ?
ఉదయ మనునది యాతని - కున్నదొక్కొ ?

* * *

అందుచే నేను సత్యంబు-నందె నిలిచి
పరమపురుషు ద్వేషింపక - భక్తి గొలుతు ౨

యాస్తమిత శూన్యమగునట్టి బ్రహ్మముతో నేను విరోధమునుబొందను

ఇట్టి బ్రహ్మోపనిషదంబు - నెఱిగి జరుపు
వాడు జననంబు మరణంబు - బడయ డెపుడు
వాని కుదయాస్తమయములు - లేని వగుట
అనవరతము దినంబునే - యనుభవించు
సర్వవిషయకజ్ఞాని యై - సంతసించు ౩

ములవలననీ యుపాసనకు (ప్రయోజనమేమియు లేదనుట) అస్మై సకృత్ దివా ఏవ భవతి= ఈబ్రహ్మవిద్యోపాసనునకు ఎల్లప్పుడునుపగలేయగుచున్నది

శ్రు॥ తద్ధైత ద్బ్రహ్మా ప్రజాపతయ ఉవాచ
ప్రజాపతి ర్మనవే మనుః ప్రజాభ్య స్త
ద్ధై త దుద్దాలకా యారుణయే జ్యేష్ఠా
య పుత్త్రాయ పితా బ్రహ్మ ప్రోవాచ ४

టీ॥ తత్ హ బ్రహ్మా ప్రజాపతయే ఉవాచ = ఆవిషయమును బ్రహ్మ దక్షప్రజాపతికి చెప్పెను, ప్రజాపతిః మనవే = ప్రజాపతిమనువుకు చెప్పెను, మనుః ప్రజాభ్యః = మనువు మానవుల కెఱుకపఱచెను, తథా ఏతత్ = ఆప్రకారముగానే యీవిషయమును, జ్యేష్ఠాయ పుత్త్రాయ అరు

శ్రు॥ ఇదం వా వ త జ్యేష్ఠాయ పుత్త్రాయ
పితా బ్రహ్మ ప్రబ్రూయాత్ ప్రాణా
య్యాయ వాంతేవాసినే ५

టీ॥ ఇదమ్ వా వ తత్ బ్రహ్మ = ఈమధుబ్రహ్మవిద్యావిధానమును, పితా = తండ్రి జ్యేష్ఠపుత్త్రాయ = పెద్దవానికే, ప్రబ్రూయాత్ = చెప్పవలెను,

శ్రు॥ నాన్యస్మై కస్మై చ న యద్యప్య
స్మా ఇమా మద్భిః పరిగృహీతాం ధన
స్య పూర్ణాం దద్యా దేత దేవ తతో
భూయ ఇ త్యేత దేవ తతో భూయ ఇతి ६

టీ॥ అన్యస్మై కస్మై చ న = ఇతరుని కట్టివానికైనను చెప్ప రాదు, అద్భిః పరిగృహీతామ్ = జలములచేత జుట్టబడి, ధనస్య పూర్ణామ్ =

బ్రహ్మ చెప్పె దక్షప్రజా-పతి కతండు
మనువునకు జెప్పె నాతండు-మనుజులకు వ
చించె నీమధువిద్యయా - శ్రేష్ఠవిద్య ;

* * *

తండ్రియా బ్రహ్మదేవు డు-ద్దాలకు డగు
పెద్దకొమరున కీవిద్య - విస్తరించె ౪

ణయే ఉద్దాలకాయ = జ్యేష్ఠపుత్త్రుడును ఆరుణియునగు ఉద్దాలకునకు, పితా బ్రహ్మ=తండ్రియగు బ్రహ్మ, ప్రోవాచ = చెప్పెను

అట్టులామధు బ్రహ్మ వి-ద్యావిధాన
విదులు జ్యేష్ఠపుత్త్రులకె చె-ప్పుదురు దాని ;
యోగ్యతాయుక్తులైనశి-ష్యులకు గూడ
జెప్పగా దగు నీమధు - శ్రేష్ఠవిద్య ౫

ప్రాణాయ్యాయ అన్తేవాసినే వ (ప్రబ్రూయాత్) = ప్రాణసమానుడగు శిష్యునకైనను చెప్పవలెను

ఇతరులకు దీని దెల్పు టెం-తేని తగదు ;
ద్రవ్యసంతానమిల సమృ - ద్ధముగ జెలగు
జలధివలయిత ధారుణీ - చక్రమెల్ల
నిచ్చినను మధువిద్యయే-యెక్కుడు సుమి ౬

ధనముతో నిండియున్న, ఇమామ్ = ఈభూమినంతయును, దద్యాత్ యత్ అపి = ఇచ్చినను, తతః = అట్టిదానముకంటె, ఏతత్ ఏవ భూయః = ఈమధు విద్యాదానమే గొప్పది

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ గాయత్రీ వా ఇదగ్ సర్వం భూతం య
దిదం కిం చ వాగ్వై గాయత్రీ వా
గ్వా ఇదగ్ సర్వం భూతం గాయతి చ
త్రాయతే చ ౧

టీ॥ ఇదమ్ సర్వమ్ భూతమ్ గాయత్రీ వా=ఈసర్వభూతములును, బ్రహ్మాత్మకములగుటచే గాయత్రీ స్వరూపములే, కిమ్ చ యత్ ఇదమ్ (గాయత్రీ వా)=ఈప్రత్యక్షమగునది యంతయు గాయత్రీస్వరూపమే, వాక్ ఏవ గాయత్రీ=వాక్కనునదియే గాయత్రి, ఇదమ్ సర్వమ్ భూతమ్ వాక్ ఏవ=కనుక గాయత్రీస్వరూపమునువహించిన బ్రహ్మమే వాగ్రూపముగా వర్తించుచున్నది, గాయతి చ త్రాయతే చ = ఈవాక్కు హితాహిత

శ్రు॥ యా వై సా గాయత్రీ ఇయం వా వసా
యేయం పృథివ్యస్యాగ్ హీదగ్ సర్వం
భూతం ప్రతిష్ఠిత మేతా మేవ నాతి
శీయతే ౨

టీ॥ యా వై గాయత్రీ సా ఇయమ్ వా వ=ఏది గాయత్రియో అదియే యీభూమి, యా ఇయమ్ పృథివీ సా = కనుక నీభూమియే

శ్రు॥ యా వై సా పృథివీ ఇయం వా వసా
య దిద మస్మి న్పురుషే శరీర మస్మిగ్

ద్వాదశ ఖండము

ధరణి గనబడు సర్వభూ-తములు బ్రహ్మ
మాత్మగా గల్గియుంట గా-యత్రి యంద్రు
కనుక సర్వంబు గాయత్రి-యని వచింత్రు

* * *

అట్లు గాయత్రియైన బ్ర-హ్మంబు జగతి
వాక్కురూపంబు వహియించి-పరగు చుండు

* * *

వాక్కుచేతనె విషయము - ల్వాచ్య మగుట
అదియె సర్వజనులకు హి-తాహితముల
దెలిపి వారల రక్షింప - గలుగు జగతి ౧

ములనుదెలిపి ప్రజలనురక్షించుచున్నది

భూమి గాయత్రి; గాయత్రి-భూమి; సర్వ
భూతములు ప్రతిష్ఠితము లీ-భూమియందు;
దీని మించిన దేభూత-మేని లేదు ౨

గాయత్రి, ఆస్యామ్ హి ఇదమ్ సర్వమ్ భూతమ్ ప్రతిష్ఠితమ్=ఈభూమి యందే సర్వభూతములు నాధారపడియున్నవి, ఏతామ్ ఏవ న అతిశీయ లే= దీనినిమించినదేదియు లేదు

పృథివి యనుపేర నెయ్యది-పిల్వ బడునో
అదియు గాయత్రియేయౌట;-నవని పురుషు
కాయముంగూడ గాయత్రి;-గాన సర్వ

పురుషే శరీర మస్మిన్ హీమే ప్రాణాః
ప్రతిష్ఠితా ఏత దేవ నాతిశీయన్తే 3

టీ॥ యా వై పృథివీ సా ఇయమ్ వా వ=పృథివిఅనునది యేదిహో అదియేగాయత్రి, అస్మిన్ పురుషే యత్ ఇదమ్ శరీరమ్ సా (గాయత్రీ)= కనుక ఈపురుషు నాశ్రయించినశరీరమునుగాయత్రియే, అస్మిన్ హి

శ్రు॥ య ద్వై త త్పురుషే శరీర మిదం వా
వ త ద్య దిద మస్మి న్నంతఃపురుషే హృ
దయ మస్మిన్ హీమే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితా
ఏత దేవ నాతిశీయన్తే ౪

టీ॥ పురుషే యత్ ఏతత్ శరీరమ్ ఇదమ్ వా వ=ఈపురుషుని శరీరమును గాయత్రియే, అంతఃపురుషే యత్ హృదయమ్ తత్ ఇదమ్ =

శ్రు॥ సైషా చతుష్పదా షడ్విధా గాయత్రీ
త దేత దృచా భ్యనూక్తమ్ ౫

టీ॥ సా ఏషా గాయత్రీ చతుష్పదా=అట్టి యీగాయత్రి నాలుగు పాదములుగలది, షడ్విధా=ఆఱువిధములుగలది, తత్ ఏతత్ ఆఖి ఋచా

శ్రు॥ తావా నస్య మహిమా తతో జ్యా
యాగ్ శ్చ పూరుషః పాదో ఽస్య
సర్వా భూతాని త్రిపాద స్యామృతం ది
వీతి ౬

టీ॥ అస్య మహిమా తావాన్ =దీనిమహిమ అటువంటిది, తతః

ప్రాణులును దాన నాధార-పడి వసింత్రు ;
దాని మించిన దెదియేని- కాన బడదు 3

ఇమే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః = దీనియందు సర్వప్రాణులును ఆధారపడి యున్నారు, ఏతత్ ఏవ న అతిశీయన్తే=దీనినిమించినదిలేదు

అట్టి పురుషునియొక్క కా-యంబు నదియె ;
అంతకును లోన గల హృద-యంబు నదియె
హృదయమే ప్రాణికోటుల-కిరవు గనుక
దానిమించిన దొకటేని - కానబడదు ౪

పురుషునిలోనున్నదేహృదయముగలదోఅదియునిదియే, అస్మిన్ హి ఇమే ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః=ఈహృదయమునందే జీవులును ప్రతిష్ఠితులు, ఏతత్ ఏవ న అతిశీయన్తే=దీనినిమించినదేదియులేదు

తనరు గాయత్రి కిట్లు పా-దములునాల్గు ;
దానియం దుంను నిట్టి వి-ధంబు లారు ;
ఈవిషయములు బుక్కులం - దెరుగ బడెడి ౫

అనూక్తమ్=దీనినే బుక్కులును చెప్పుచున్నవి

ఇట్టిమహిమంబు గాయత్రి-యెడ జెలంగు
నైన గాయత్రిమంత్రవా-చ్య మగుబ్రహ్మ
మింతకంటెను నధికమై- యెసగుచుండు ;

* * *

సర్వభూతంబులును గల-జగము లెల్ల
పరమపురుషునియం దొక్క-పాద మె యగు ;

చ పూరుషః జ్యాయాన్ = అంతకన్నను ఈగాయత్రిచే జెప్పఁబడుపర బ్రహ్మముగొప్పది, సర్వా భూతాని అస్య పాదః = సర్వభూతములుగల యీజగత్తు పరబ్రహ్మమునందొకపాదము, అమృతమ్ దివి అస్య త్రిపాత్ =

శ్రు॥ య ద్వై త ద్బ్ర హ్మే తీదం వా వ త
ద్యో యం బహిర్ధా పురుషా దాకాశో
యో వై స బహిర్ధా పురుషా దాకాశః ౭

టీ॥ యత్ వా ఏతత్ బ్రహ్మ ఇతి = బ్రహ్మమనునదియేదికలదో, ఇదమ్ వా వ=అదియీహృదయమే, పురుషాత్ బహిర్ధాన్ యః ఆకాశః వై సః = పురుషునకన్న బహిర్భూతమగు నేయాకాశముకలదో అది యిదియే

శ్రు॥ అయం వా వ స యో య మ న్తఃపురుష
ఆకాశో యో వై సో౽ న్తఃపురుష ఆకాశః ౮

టీ॥ యః అయమ్ అన్తఃపురుషే ఆకాశః అయమ్ సః=పురుషుని

శ్రు॥ అయం వా వ స యో య మంతర్హృ
దయ ఆకాశ స్త దేత త్పూర్ణ మప్ర
వ ర్తి పూర్ణా మప్రతివ ర్తినీగ్ శ్రియం
లభ తే య ఏవం వేద ౯

టీ॥ అన్తర్హృదయే యః అయమ్ ఆకాశః సః అయమ్ ఏతత్ = హృదయములోని యాకాశమును బ్రహ్మమే, పూర్ణమ్ అప్రవర్తి ఏతత్

పరమపద మగు నమృతమ-యంబు బ్రహ్మ
మందు మిగిలినపాదత్ర-యంబటంచ్రు ౬

అమృతమయమగు పరమపదము తక్కినమూడుభాగములు

(హృదయవిషయమై శ్రుతి యింక-నిటు వచించు)

* * *

ఏది పురుషునిహృదయమై - యెసగు చుండు
దానినే బ్రహ్మముగ మది-దలప వలయు ;
పురుషునకు బహిరాకాశ-ముగ జెలంగు
నదియు హృదయమహా బ్రహ్మంబె-యని యెరుగుము ౭

* * *

పురుషుఁలోపలియాకాశ-ముగ జెలంగు
నదియు హృదయమహా బ్రహ్మంబె-యని యెరుగుము ౮

లోపలియాకాశమేదికలదో అదియును బ్రహ్మమే

హృదయమధ్యమం దాకాశ - మేది గలదొ
అదియె పూర్ణంబు నచలంబు-నైన యట్టి
బ్రహ్మ మగుసుమి; విషయ మి-ప్పగిది దెలియు
మనుజు డచలము ల్పూర్ణంబు - లనగ దగిన
శ్రీల వహియించి సర్వదా - చెలగు చుండు ౯

తత్ =అదియేపూర్ణము నచలమునైన బ్రహ్మము, యః ఏవమ్ వేద=ఎవడీ ప్రకారముగాదెలియునో, సః=వాడు, పూర్ణామ్ అప్రవర్తినీమ్ శ్రియమ్ లభతే=పూర్ణమును అచలమునగుసంపత్తునుబొందును,

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ తస్య హవా ఏతస్య హృదయస్య పఞ్చ
దేవసుషయః సయోఽస్యప్రాఙ్సుషిః
సప్రాణ స్తచ్చక్షు స్సఆదిత్య స్త దేత
త్తేజోఽన్నాద్య మిత్యుపాసీత తేజస్వ్యన్
న్నాదో భవతి య ఏవం వేద ౧

టీ॥ తస్య ఏతస్య హృదయస్య = ఈవిధముగా తెలిసికొనబడుహృదయమునకు, పఞ్చ దేవసుషయః = దేవతాధిష్ఠానములగురంధ్రములైదు గలవు, అస్య యః ప్రాక్ సుషిః సః=దానికిప్రాగ్దిశయందుగల రంధ్రమే ప్రాణము, తత్ చక్షుః=అదియే చక్షురింద్రియము, సః ఆదిత్యః=అదియే సూర్యుడు, తత్ తేజః=అదియే తేజస్సు, అన్నాద్యమ్ = అన్నము మొదలగునదియునదియే, ఇతి ఉపాసీత=ఈవిధమున ఉపాసింపవలెను, యః ఏవమ్ వేద=ఎవడీప్రకారముగాదెలిసికొనుచున్నాడో, సః తేజస్వీ అన్నాదః

శ్రు॥ అథయోఽస్య దక్షిణ స్సుషిః స వ్యాన
స్తచ్ఛ్రోత్రగ్ స చన్ద్రమా స్త దేత
చ్ఛ్రీశ్చ యశ శ్చే త్యుపాసీత శ్రీమా
న్యశస్వీ భవతి య ఏవం వేద ౨

టీ॥ అథ యః అస్య దక్షిణః సుషిః సః వ్యానః=దానియొక్క దక్షిణరంధ్రమువ్యానము, తత్ శ్రోత్రమ్=అదియే చెవి, సః చన్ద్రమాః = అదియేచంద్రుడు, తత్ ఏతత్ శ్రీః చ యశః చ ఇతి ఉపాసీత=అదియే

శ్రు॥ అథయో ఽస్య ప్రత్యఙ్సుషిః సో ఽపానః
సా వా క్సోఽ గ్ని స్త దేత ద్బ్రహ్మవ

త్రయోదశ ఖండము

ఇట్టు లెరుగంగ బడియెడు - హృదయమందు
గలవు దేవతాధిష్ఠాన-ము లగురంధ్ర
పంచకంబైదుప్రక్కల-పను లొనర్ప;

* * *

ప్రాగ్దిశంబొందురంధ్రంబు - ప్రాణ మయ్యె
చక్షురింద్రియ మదియె; భా-స్కరుడు నదియె;
అదియె తేజస్సు; నన్నాద్య-మదియె; యనుచు
జను డుపాసింప, వాడు తే-జస్వి యగును;
భోగ్యవస్తుజాలము కెల్ల-భోక్తయు నగు ౧

భవతి=ఆతడు తేజస్సుకలవాడును భోగ్యవస్తువుల నెల్ల ననుభవించువాడును ఆగుచున్నాడు

దక్షిణపుదిశం బొందురం-ధ్రంబు వ్యాన
మయ్యె; శ్రోత్రంబిదే; చంద్రు-డదియె; మరియు
నదియె సంపదలును; యశ-స్సదియె; యనుచు,
జను డుపాసింప, వాడు య-శస్వి యగును;
సర్వసంపద లతనికి - జాలి యుండు ౨

లక్ష్మియును యశస్సునుఅని, ఉపాసీత=ఉపాసింపవలెను, యః ఏవమ్ వేద=ఎవడీప్రకారముగాదెలిసికొనునో, సః=అతడు, శ్రీమాన్ యశస్వీ భవతి=లక్ష్మీవంతుడును కీర్తిమంతుడును ఆగుచున్నాడు

పశ్చిమపుబ్రక్కరంధ్రం బ-పాన మయ్యె;
అదియె వాగింద్రియం బగ్ని-యదియె; భోగ్య

ర్చస మన్నాద్య మి త్యుపాసీత బ్రహ్మ
వర్చస్వ్యన్నాదో భవతి య ఏవం వేద 3

టీ॥ అథ యః అస్య ప్రత్యఙ్సుషిః సః అపానః=దీనియొక్క పడ
మటి రంధ్ర మేదికలదో ఆదియే అపానము, సా వాక్=అదియే వాక్కు, సః
అగ్నిః=అదియే అగ్ని, తత్ ఏతత్ బ్రహ్మవర్చసమ్=అదియే బ్రహ్మవర్చసము,
అన్నాద్యమ్=అన్నము నొందలగునదియెల్ల అదియే, ఇతి ఉపాసీత=ఈ ప్రకా

శ్రు॥ అథ యో ఽస్యోదఙ్సుషిః స సమాన
స్తన్మనః స పర్జన్యః త దేత త్కీర్తిశ్చ
వ్యుష్టి శ్చేత్యుపాసీత కీర్తిమా న్వ్యుష్టి
మా న్భవతి య ఏవం వేద ౪

టీ॥ అథ యః అస్య ఉదఙ్ సుషిః = దీనియుత్తరపు రంధ్ర మేది
పర్జన్యః = సః సమానః=అదియే సమానము, తత్ మనః=అదియే మనస్సు, సః
కలదో, అదియే మేఘము, తత్ ఏతత్ కీర్తిః చ=అదియే కీర్తి, వ్యుష్టిః చ=
దేహకాంతియును అదియే, ఇతి ఉపాసీత = ఈ ప్రకారముగా ఉపాసింప

శ్రు॥ అథ యో ఽస్యోర్ధ్వ స్సుషి స్స ఉదానః
స వాయు స్స ఆకాశ స్త దేత దోజశ్చ
మహ శ్చే త్యుపాసీత ఓజస్వీ మహస్వా
న్భవతి య ఏవం వేద ౫

టీ॥ అథ అస్య యః ఊర్ధ్వః సుషిః సః ఉదానః= దీనియొక్క
యూర్ధ్వరంధ్ర మేదికలదో అదియుదానము, సః వాయుః=అదివాయువు,
సః ఆకాశః=అది ఆకాశము, తత్ ఏతత్ ఓజః చ మహః చ=అదియే

వస్తుజాలంబు మరి బ్రహ్మ-వర్చసంబు;
జను డిటులు గొల్వ బ్రహ్మవ-ర్చసము నొందు
భోగ్యవస్తుజాలము కెల్ల - భోక్తయు నగు 3

రముగా ఉపాసింపవలెను, యః ఏవమ్ వేద సః బ్రహ్మవర్చసీ అన్నాదః భవతి = ఎవడీప్రకారముగా దెలిసికొనునో అతడు బ్రహ్మ తేజముకలవాడును సకలభోగ్యవస్తువుల ననుభవించువాడునుఅగును

మరి యుదఙ్సుషి యయ్యె స-మానవాయు
వదె మనస్సంచు పర్జన్యు-డదియె యనుచు
దేహకాంతియు గీర్తి య-దియ యటంచు
జను డుపాసింప, వాడు య-శస్సు నొందు;
దేహకాంతి సంయుక్తుడై - తేజరిల్లు ర

వలెను, యః ఏవమ్ వేద కీర్తిమాన్ వ్యుష్టిమాన్ భవతి = ఎవడీప్రకారముగా తెలిసికొనునో అతడు కీర్తిమంతుడును దేహకాంతిగలవాడునుఅగుచున్నాడు

దానియూర్ధ్వరంధ్రంబె యు-దాన మయ్యె;
అదియె వాయువు; నాకాశ-మదియె; మరియు
నదియె బల మంచు నదియె మ-హత్తటంచు
జను డుపాసింప, వానికో-జస్సు గలుగు;
అతిమహత్త్వంబునుంగూడ-నతడు పొందు ౫

తేజస్సు, అదియేమహత్తు, ఇతి ఉపాసీత=అనిఉపాసింపవలయును, యః ఏవమ్ వేద సః ఓజస్వీ మహస్వాన్ భవతి = ఎవడీప్రకారముగా నెఱుగునో అతడు బలముకలవాడును మహత్త్వముకలవాడునుఅగుచున్నాడు,

శ్రు॥ తేవా ఏతే పఞ్చ బ్రహ్మపురుషా స్స్వ
ర్గస్య లోకస్య ద్వారపాః స య ఏతా
నేవం పఞ్చబ్రహ్మపురుషా స్స్వర్గస్య లో
కస్య ద్వారపా న్వే దా స్యకులే వీరో
జాయతే ప్రతిపద్యతే స్వర్గం లోకం య
ఏతా నేవం పఞ్చబ్రహ్మపురుషా స్స్వర్గ
స్య లోకస్య ద్వారపా న్వేద ౬

టీ॥ ఏతే తే. వా పఞ్చ బ్రహ్మపురుషాః=ఆయధిష్ఠానదేవతలైదుగు రును బ్రహ్మకుసంబంధించిన పురుషులు, స్వర్గస్య లోకస్య ద్వారపాః=వా రైదుగురు స్వర్గలోకమునకు ద్వారపాలకులు, సః యః ఏతాన్ పఞ్చ బ్ర హ్మపురుషాన్ స్వర్గస్య లోకస్య ద్వారపాన్ వేద=ఎవడువీరలను పైవిధ

శ్రు॥ అథ య దతః పరో దివో జ్యోతి ర్దీప్య
తే విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేష్వ
ను త్తమే ష్వూ త్తమేషు లోకే ష్విదం
వా వ త ద్య దిద మస్మి న్న న్తః పురుషే
జ్యోతిః ౭

టీ॥ అథ అతః పరః = ఈమర్త్య లోకమునకన్న శ్రేష్ఠము, దివః పరః=స్వర్గమునకంటె శ్రేష్ఠము, విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేషు=వ్యష్టి సమష్టిసృష్టులయందు శ్రేష్ఠమై, అనుత్తమేషు = తనకంటెనుత్తమమగునది లేనిదై, ఉత్తమేషు లోకేషు=ఉత్తమలోకములయందు, యత్ జ్యోతిః దీప్యతే=ఏతేజస్సు ప్రకాశించుచున్నదో, ఇదమ్ వా వ = ఈజ్యోతియే,

పరమపదమునకును ద్వార-పాలకు లగు ;
ఆయధిష్ఠాన దేవత-లైదుగురును
బ్రహ్మసంబంధిపూరుష-పంచకంబు ;

* * *

వారినేవుర బ్రహ్మసం-బంధిపురుష
పంచక మని స్వర్గద్వార-పాలకు లని
తెలియునరుకులం బగును వీ-రులకులంబు ;
వాడు పరమపదంబును - బడయ గలుగు ౬

ముగాదెలిసికొనునో, అస్య కులే వీరః జాయతే=ఇట్టివానివంశమున వీరపురుషుడుకలుగును, యః ఏతాన్ పఞ్చ బ్రహ్మ పురుషాన్ స్వర్గస్య లోకస్య ద్వారపాన్ వేద సః స్వర్గమ్ లోకమ్ ప్రతిపద్యతే=అట్టివాడు స్వర్గలోకమునుబొందుచున్నాడు

స్వర్గమర్త్యలోకములకు - పరతరంబు.
వ్యష్టియును సమష్టియు నైన - సృష్టికంటె
శ్రేష్ఠమై యెల్లయప్పుడు - చెలగునదియు,
అంతకంటెను నుత్తమం-బైన దేది
లేనిదియును, సత్యోత్తమ-మైనయట్టి
లోకమందున జ్యోతిస్స్వ-రూప మగుచు
బొల్చుచుండు జ్యోతియె, భువి-పురుషునందు
హృదయమధ్యంబునం దేజ-రిల్లుజ్యోతి ౭

అస్మిన్ అన్తః పురుషే యత్ ఇదమ్ జ్యోతిః తత్ ఏవ = హృదయమధ్యమునసివసించుపురుషునియందు తేజమున్నదో అదియేయిది

శ్రు॥ తస్యైషా దృష్టి ర్యత్రై తదస్మి చ్ఛరీరే
సగ్‌స్పర్శే నోష్ణిమానం విజానాతి
తస్యైషా శ్రుతి ర్యత్రై త త్కర్ణా వపి
గృహ్య నినద మివ న దథు రి వాగ్నే రివ
జ్వలత ఉపశృణోతి త దేత ద్దృష్టం
చ శ్రుతం చే త్యుపాసీత చక్షుష్యః శ్రు
తో భవతి య ఏవం వేద య ఏవం
వేద ౮

టీ॥ తస్య దృష్టిః ఏషా = ఆపురుషునిజూచుట యీవిధముగానే, (ఏవిధమనగా) యత్ర ఏతస్మిన్ శరీరే సంస్పర్శేన ఉష్ణిమానమ్ విజానాతి తస్య దృష్టిః ఏషా = ఈశరీరమునుస్పృశించినపుడు గోచరించు వేడిమియే దిరియో అదియే తేజస్సుయొక్కదర్శనము, యత్ర ఏతత్ కర్ణౌ అపి గృహ్య = ఈశరీరమందలికర్ణయుగమును మూసినప్పుడుగలుగు, నినదమ్ ఇవ=ధ్వనివలెను, న దథుః ఇవ=వృషభధ్వనివలెను, జ్వలతః అగ్నేః ఇవ= అగ్నిజ్వాలలచేనగు ధ్వనులవలెను, ఉపశృణోతి=ఏదివినుచున్నాడో, ఏషా తస్య శ్రుతిః = ఇదియాతేజస్సునువినుటయే, తత్ ఏతత్ దృష్టమ్ చ

చతుర్దశః ఖండః

శ్రు॥ సర్వం ఖ ల్విదం బ్రహ్మ త జ్జలా నితి
శాన్త ఉపాసీత అథ ఖలు క్రతుమయః
పురుషో యథా క్రతు రస్మిం ల్లో కే పురు

జనుడు తనశరీరంబు స్ప-ర్శన మొనర్ప
గనెడు యుష్ణ మాజ్యోతిగా - గనగ వలయు;

*　　　*　　　*

కర్ణరంధ్రము వ్రేళ్ళతో - గప్పినపుడు
ధ్వని వినంబడు రథనినా-దంబువోలె
వృషభకూజితమును బోలె, - వీతిహోత్రు
జ్వాలలం గల్గుశబ్దంబు-వోలె; యట్టి
ధ్వనియె యాజ్యోతియొక్క రూ-పంబు సుమ్మి

*　　　*　　　*

హృదయసంబంధియగు జ్యోతి - ని న్నెరింగి
యెవ డుపాసించువాని - శ్రోత్రేంద్రియంబు
చక్షురింద్రియమును మహ-చ్ఛక్తి బొందు ౮

శ్రుతమ్ చ ఉపాసీత=దానినే యీతనిదర్శనమునుగాను శ్రవణమునుగాను ఉపాసింపవలెను, యః ఏవమ్ వేద=ఎవడిట్లు తెలిసియుపాసించునో, సః చక్షుష్యః శ్రుతః భవతి=అతడు మంచినేత్రములుగలవాడును శ్రవణములు గలవాడునుఅగును

చతుర్దశఖండము

ఈజగం బెల్ల జనియించు - నెవనినుండి,
యెవనిలో నిది లీనమా, - నెవనివలన
బ్రదికియుండెడినో, యట్టి-పరమపురుషు
దీని కెల్ల శరీరిగా - దెలిసి, శాంత

షో భవతి త థేతః ప్రేత్య భవతి స క్ర
తుం కుర్వీత ౧

టీ॥ తజ్జలానితి (తజ్జమ్ తల్లమ్ తదను ఇతి) = దానివల్లపుట్టినటు వంటిదియు దానియందులయించు నటువంటిదియు దానిచేత జీవించునటు వంటిదియు నను హేతువువలన, ఇదమ్ సర్వమ్ బ్రహ్మ ఖలు = ఈసర్వమును శరీరముగాగలదికదా బ్రహ్మము, (అని), శాంతః = ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడై, ఉపాసీత = ఉపాసింపవలెను

అథ = తరువాత, పురుషః = పురుషుడు, క్రతుమయః = ఉపాసన ప్రధానముగా గలవాడు, ఖలు = కదా; అస్మిన్ లోకే = ఈలోకమందు, పురుషః = పురుషుడు, యథా క్రతుః భవతి = ఎట్టియుపాసనకలవాడగునో,

శ్రు॥ మనోమయః ప్రాణశరీరో భారూప స్స
త్యసఙ్కల్ప ఆకాశాత్మా సర్వకర్మా సర్వ
కామ స్సర్వగన్ధ స్సర్వరస స్సర్వ మిద
మభ్యాత్తోఽవాక్యనాదరః ౨

టీ॥ మనోమయః = పరిశుద్ధమనస్సుచే గ్రాహ్యుడు; ప్రాణశరీరః = ప్రాణమును శరీరముగాగలవాడు; భా రూపః = తేజస్స్వరూపుడు (అనగా ప్రకాశించుచున్న దివ్యశరీరము కలవాడు); సత్యసంకల్పః = అప్రతిహత సంకల్పుడు; ఆకాశాత్మా = ఆకాశమునకును ఆత్మయైనవాడు; సర్వ కర్మా = సర్వమును కర్మగాగలవాడు; సర్వకామః = సమస్త భోగ్యభోగో పకరణాదులుకలవాడు; సర్వగంధః = సర్వవిధములగుసుగంధములుగల వాడు; సర్వరసః = సమస్తరసములుగలవాడు; ఇదమ్ సర్వమ్ అభ్యాత్తః = ఈగుణములన్నిటి నిగ్రహించినవాడు; అవాకీ = మాటలాడనివాడు; అనా దరః = అవాప్తసమస్తకాముడగుటచేతా నాదరింపవలసినవస్తువులేనివాడు

చిత్తత వహించి జను డుపా-సింప వలయు ;

*　　　*　　　*

జనున కిల ప్రధానం బుపా-సనముగాదె :
ఎవ్వడేని యీలోకమం - దేయుపాస
నం బొనర్చునో, వాడు దే-హంబు వదలి
నప్పు డట్టి ఫలంబునే - యనుభవించు

*　　　*　　　*

అందుచే గొల్వవలయు బ్ర-హ్మమునె నరుడు ౧

ఇతః ప్రేత్య = ఈలోకమునువిడిచినపిమ్మట, తథా భవతి = అట్టివాడే అగును; సః=వాడు, క్రతుమ్=బ్రహ్మోపాసనమును, కుర్వీత=చేయవలెను

ఉత్తమమనస్సుచేత గ్రా-హ్యుం డతండు,
ప్రాణము నతండు గొను శరీ-రంబుగాగ,
ప్రభల వెదజల్లునుస్వరూ-పంబు వాడు,
అతనిసంకల్ప మెప్పు డ-ప్రతిహతంబు ;

*　　　*　　　*

ఆకసమునకు దా నాత్మ-యైనవాడు
మహితజగతి కాతండె ని-ర్మాణకర్త
సర్వకామాప్తి యతని నా-శ్రయము సేయు
కల వతనియందె సర్వ సు-గంధములును

*　　　*　　　*

సర్వరసము లాతనియందె - సంభవించు
ఇట్టి కల్యాణగుణముల-కెల్ల నెలవు
మాటలాడక జగముల-మనుచువాడు
అతని కాదరణీయమా-నదియె లేదు ౨

శ్రు॥ ఏష మ ఆత్మాఽన్తర్హృదయేఽణీ
యాన్ వ్రీహేర్వా యవా ద్వా సర్షపా
ద్వా శ్యామాకా ద్వా శ్యామాక తణ్డు
లా ద్వైష మ ఆత్మాఽన్తర్హృదయే
జ్యాయాన్ పృథివ్యా జ్యాయా న న్తరిక్షా
జ్జ్యాయా న్దివో జ్యాయా నేభ్యో లోకేభ్యః 3

టీ॥ మే అన్తర్హృదయే = నాహృదయమందున్నటువంటి, ఏషః ఆత్మా= ఈపరమాత్మ, వ్రీహేః=వ్రీహియనుధాన్యపుగింజకంటె, యవాత్ వా=యవలగింజకంటె, సర్షపాత్ వా=ఆవగింజకంటె, శ్యామాకాద్వా= శ్యామాకమునకంటె, శ్యామాకతండులాత్ వా = శ్యామాకపుబియ్యముగింజ కంటె, అణీయాన్=సూక్ష్మమైనవాడు ;

శ్రు॥ సర్వకర్మా సర్వకామ స్సర్వగన్ధ స్సర్వరస
స్సర్వ మిద మభ్యాత్తోఽవాక్య నాదర
ఏష మ ఆత్మాన్తర్హృదయ ఏత ద్బ్ర
హ్మైత మితః ప్రేత్యాభిసమ్భవితాఽ
స్మీతి యస్య స్యాద ద్ధా న విచికిత్సాస్తీతి
శాణ్డిల్య శ్శాణ్డిల్యః ౪

టీ॥ సర్వకర్మా=సర్వమును కర్మముగాగలవాడును, సర్వకామః = సమస్తభోగ్యభోగోపకరణాదులుగలవాడును, సర్వగంధః=సమస్తసుగంధములుకలవాడును, సర్వరసః = సమస్తరుచులుగలవాడును, సర్వమ్ ఇదమ్ అభ్యాత్తః= ఈగుణములన్నిటిని గ్రహించినవాడును, అవాకీ=మాటలాడని

నాదు హృదయాంతరాళంబు - న న్వసించు
బ్రహ్మరూపంబు వ్రీహు లా-వాలు యవలు
మరియు శ్యామాకములును శ్యా-మాకతండు
లములు మొదలగుసూక్ష్మధా-న్యములకంటె
సూక్ష్మమై యుండు; మరి యీవ-సుంధరకును
అంతరిక్షంబునకును న-య్యమరలోక
మునకు నితరంబులౌ లోక-ములకు నతిశ
యస్వరూపంబునన్ బ్రహ్మ-మలరుచుండు 3

మే అన్తర్హృదయే ఏషః ఆత్మా=నాహృదయమందుండునట్టి యీ పరమాత్మ, పృథివ్యాః=భూమికంటె, జ్యాయాన్ = గొప్పవాడు; అన్తరిక్షాత్ జ్యాయాన్ = ఆకాశముకంటె గొప్పవాడు, దివః జ్యాయాన్ = స్వర్గమునకంటె గొప్పవాడు; ఏభ్యః లోకేభ్యః జ్యాయాన్ = ఈలోకములకంటె గొప్పవాడు

జగతినెల్ల నిర్మించిన - శక్తియుతుడు
సర్వకామాప్తికిని స్వామి - సర్వగుణుడు
సర్వగంధుండు సర్వర-సములవాడు
మాటలాడక జగముల-మనుచువాడు
అతని కాదరణీయమై-నట్టి వస్తు
వేదియును లేనివాడు నా-హృదయ మధ్య
మందుగల పరమాత్మ; బ్ర-హ్మం బతండె

*   *   *

ఈశరీరబంధంబు నే-నెపుడు విడుతు
నప్పు డాపరబ్రహ్మంబు-ననుభవింతు

*   *   *

వాడును, అనాదరః = దేనియందునుఆదరముంచవలసినదిలేనివాడును, (అగు) మే అన్తర్హృదయే ఏషః ఆత్మా = నాహృదయమునందున్న యీ పరమాత్మయే, ఏతత్ బ్రహ్మ=ఈబ్రహ్మము

ఏతమ్ = ఈపరమాత్మను, ఇతః ప్రేత్య = ఈశరీరమునువిడిచిన పిమ్మట, అభి సంభవితా అస్మి; పొందగలవాడను ;

ఇతి = ఇట్లు, యస్య = ఎవనికి, అద్ధా స్యాత్ = నిశ్చయమగునో,

పంచదశః ఖండః

శ్రు॥ అన్తరిక్షోదరః కోశో భూమిబుధ్నో న
జీర్యతి దిశో హ్యస్య స్రక్తయో ద్యౌ
రస్యోత్తరం బిలగ్ం స ఏష కోశో వసు
ధాన స్తస్మిన్ విశ్వ మిదగ్ం శ్రితమ్ ౧

టీ॥ అన్తరిక్షోదరః = ఆకాశముఉదరముగాగలది; కోశః = కోశమువంటిది; భూమిబుధ్నః=భూమి మూలముగాగలది; న జీర్యతి = నశింపనిది; అస్య స్రక్తయః=దీనియొక్కమూలలు, దిశః=దిక్కులు; అస్య ఉత్తరమ్ బిలమ్=దీనిపై మూతి, ద్యౌః=స్వర్గము; సః ఏషః కోశః= అట్టి యీ కోశము, వసుధానః = కర్మఫలమనుధనమునకు స్థానమైనది ; ఇదమ్ విశ్వమ్= ఈ ప్రపంచము, తస్మిన్ = ఆకోశమనదగునట్టి పరమాత్మ

శ్రు॥ తస్య ప్రాచీ దిగ్జుహూ ర్నామ సహమా
నా నామ దక్షిణా రాజ్ఞీ నామ ప్రతీచీ
సుభూతా నామోదీచీ తాసాం వాయు
ర్వత్సః సయ ఏత మేవం వాయుం దిశాం

ఈవిధముగ నెవ్వడు నిశ్చ-యించుకొనునో
వాడు గడియింప బోవు సం-ప్రాప్తివిషయ
మందు వర్తింప దేసంది-యంబుగాని ;

* * *

చెలగు నిట్లు శాండిల్య ఋ-షీశుసూక్తి ౪

(తస్య = వానికి) విచికిత్సా న అస్తి = ప్రాప్తివిషయములో సందేహము లేదు. ఇతి=ఇట్లు, శాండిల్యః=శాండిల్యుడు, ఆహ స్మ=చెప్పెనట,

పంచదశఖండము

కోశతుల్యంబు పరమాత్మ ; - కుక్షి యంత
రిక్షలోకంబు ; మూలంబు - పృథివి; క్షయము
బొందనట్టిది ; యీకోశ-మునకు మూల
లనగ దగు దిశలును; నూర్ధ్వ-మందు దాని
మూతియనవచ్చు స్వర్లోక-మును ; ప్రపంచ
మందు గలకర్మఫలితంబు-లనెడి ధనము
దానిలో స్థానమును బొంది - తనరుచుండు ;
ఈజగతి వానినే యాశ్ర-యించి యుండు; ౧

యుండు, శ్రితమ్=ఆశ్రయించియున్నది

కోశమందలితూర్పుది-క్కునకు నామ
మగు "జుహూ"యన; "సహమాన"-మనగ దక్షి
ణంబునకు నామ మగు ; పశ్చి-మంబు "రాజ్ఞి"
యనగబడెడి; "సంభూతం" బ-టంచు నుత్త
రమును వచియింతు రిట్టి నా-మముల జెలగు

వత్సం వేద న పుత్త్రరోదగ్ రోదితి సోఽ
హ మేత మేవం వాయుం దిశాం వత్సం
వేద మా పుత్త్ర రోదగ్ రుదమ్ ౨

టీ॥ తస్య ప్రాచీ దిక్ = దానికి ప్రాగ్దిక్కు, జుహూః నామ= జుహూయను పేరుగలది; (హోమములను తూర్పువైపు తిరిగి చేయుదురు గనుక జుహూయని ప్రాగ్భాగమునందురు)

దక్షిణా=దానికి దక్షిణపుదిక్కు, సహమానా నామ=సహమానమను పేరుగలది; (పాపకర్మలఫలము దక్షిణదిక్కునందలి యమలోకమునం దను భవింపబడుచున్నది గనుక దక్షిణమున కిట్టిపేరుగలదు)

ప్రతీచీ=దానికి పశ్చిమదిక్కు, రాజ్ఞీ నామ=రాజ్ఞియను పేరుగలది; (సంధ్యారాగము కలది గనుక దీనికి రాజ్ఞియని పేరు)

ఉదీచీ=ఉత్తరదిక్కు, సుభూతా నామ = సుభూతము అను పేరు గలది; (భూతిమంతులగు కుబేరుడు ఈశ్వరుడు అందుండుటచే యుత్తర దిక్కునకు సుభూతమని పేరు)

శ్రు॥ అరిష్టం కోశం ప్రపద్యేఽమునాఽమునాఽ
మునా ప్రాణం ప్రపద్యేఽమునాఽము
నాఽమునా భూః ప్రపద్యే ఽమునాఽ
మునాఽమునా భువః ప్రపద్యే ఽము
నాఽమునాఽమునా సువః ప్రపద్యేఽ
మునాఽమునాఽమునా ౩

టీ॥ అమునా=ఈపుత్త్రుని హేతువుచేత, అరిష్టమ్ కోశమ్ ప్రపద్యే=

నాల్గుదిక్కులలో జన-నమును బొందు
వాయువును దిశ ల్గనునట్టి - వత్స యంద్రు

* * *

వాయు వీరీతి దిశలకు - వత్స యని యె
రుంగువాసి కెన్నడును పు-త్త్రిలగురించి
రోదన మొనర్ప వలసిన - లోటురాదు ;
కనుక వాయువు దిక్కులు-గన్నబిడ్డ
యని యెరింగి యుపాసించు-నట్టి నాకు
పుత్త్రివిషయక రోదన-ములు గలుగవు ౨

తాసామ్=ఆ నాలుగుదిక్కులకును, వాయుః వత్సః=వాయువు బిడ్డ; యః ఏవమ్ ఏతమ్ వాయుమ్ దిశామ్ వత్సమ్ వేద=ఎవడైతే ఈ వాయువును దిశలకు వత్సునుగా తెలిసికొనునో, సః=వాడు, పుత్త్రిరోదమ్=పుత్త్రిలకొరకు రోదనమును, న రోదితి=చేయడు; సః అహామ్=అట్టి యుపాసకుడనగు నేను; ఏతమ్ వాయుమ్ దిశామ్ వత్సమ్ వేద = ఈ వాయువును దిక్కులయొక్క వత్సునుగా డెలిసికొనుచున్నాను; పుత్రరోదమ్ మారుదమ్ = పుత్రనాశనవిషయకమగు రోదనమును చేయను

అట్టి సంతానసిద్ధి నా-కగుటకొరకు
నాశరహితునియెడ శర-ణం బొనర్తు
వాయుదేవుని గూర్చి ప్ర-పత్తి సేయ
నీధరా దేవతకు నమ-స్కృతు లొనర్తు
మరి భువర్లోకమునకు న-మస్కరింతు
స్వర్గలోకముంగూర్చి సా-ష్టాంగపడుదు 3

నాశరహితమగుకోశమును ఉపాసించుచున్నాను; అమునా = ఈపుత్త్రిని

హేతువుచేత, ప్రాణమ్ ప్రపద్యే = ప్రాణవాయువును ఉపాసింతును; అమునా = ఈపుత్త్రుని హేతువుచేత, భూః ప్రపద్యే = భూమిని ఉపాసించెదను; అమునా = ఈపుత్త్రుని కారణముచేత, భువః ప్రపద్యే = భువర్లోక

శ్రు॥ స య దవోచం ప్రాణం ప్రపద్య ఇతి
ప్రాణో వా ఇదగ్ సర్వం భూతం య
దిదం కిఞ్చ త మేవ త త్ప్రాపత్సి ౪

టీ॥ ప్రాణమ్ ప్రపద్యే ఇతి = ప్రాణము నుపాసించుచున్నాను అని, యత్ అవోచమ్ = దేనిని పలికితినో, సః ప్రాణః వా = ఆప్రాణమే, యత్ ఇదమ్ కించ ఇదమ్ సర్వమ్ భూతమ్ = ఈకనబడునట్టి సమస్తభూత

శ్రు॥ అథ య దవోచం భూః ప్రపద్య ఇతి పృ
థివీం ప్రపద్యేఽన్తరిక్షం ప్రపద్యే దివం
ప్రపద్య ఇ త్యేవ తదవోచమ్ ౫

టీ॥ అథ = పిమ్మట, భూః ప్రపద్యే ఇతి యత్ అవోచమ్ = భూమిని ఉపాసించుచున్నాను అని దేనిని పలికితినో, తత్ = దానివలన, పృథివీమ్

శ్రు॥ అథ య దవోచం భువః ప్రపద్య ఇ
త్యగ్నిం ప్రపద్యే వాయుం ప్రపద్య ఆది
త్యం ప్రపద్య ఇ త్యేవ త దవోచమ్ ౬

టీ॥ అథ = పిమ్మట, భువః ప్రపద్యే ఇతి యత్ అవోచమ్ = అంతరిక్షమునుపాసించుచున్నానని దేనిని పలికితినో, తత్ = దానివలన, అగ్నిమ్

మును ఉపాసించుచున్నాను; అమునా = ఈపుత్త్రుని కారణమున, సువః ప్రపద్యే=స్వర్గము నుపాసించుచున్నాను

ప్రాణమునుగూర్చి నేను ప్రపత్తి జేతు
నని వచించితిగాదె! యా-ప్రాణమె యగు
సర్వజగములం గలభూత - సంచయంబు ;
కనుక నే ప్రాణముకు నమ-స్కార మిడుదు ౪

సంఘమును, (అయి యున్నది).

తత్ తమ్ ఏవ=అందువలన ఆప్రాణమునే, ప్రాపత్స్యే=శరణు సొచ్చితిని

భూమిదేవతగూర్చి నే - మ్రొక్కితి నని
పల్కితినిగాదె! యామ్రొక్కు-వలన, పృథివి
యంతరిక్షంబు స్వర్గంబు - నంను భక్తి
పరుడనై యుందు నని పల్కు-వాడ నైతి ౫

ప్రపద్యే అన్తరిక్షమ్ ప్రపద్యే దివమ్ ప్రపద్యే ఇతి అవోచమ్=పృథివిని, ఆకాశమును స్వర్గమును శరణుసొచ్చుచున్నానని పలికినవాడనైతిని

అంతరిక్షంబు గొల్చెద - నంటిగాదె!
దానిచే పవనాదిత్య-దహనులందు
భక్తి సేయుదు నంచు నే-బల్కుటాయె ౬

ప్రపద్యే వాయుమ్ ప్రపద్యే ఆదిత్యమ్ ప్రపద్యే ఇతి ఏవ అవోచమ్=అగ్నిని వాయువును ఆదిత్యుని శరణుసొచ్చుచున్నానని పలికినవాడనైతిని.

శ్రు॥ అథ య దవోచగ్ సువః ప్రపద్య ఇ
త్యృగ్వేదం ప్రపద్యే యజుర్వేదం ప్రప
ద్యే సామవేదం ప్రపద్య ఇత్యేవ తద
వోచం తదవోచమ్ ८

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ అవోచమ్ సువః ప్రపద్యే ఇతి = స్వర్గ మునుపాసించుచున్నానని దేనినిగూర్చి పలికితినో, తత్=దానివలన, ఋగ్వేదమ్ ప్రపద్యే యజుర్వేదమ్ ప్రపద్యే సామవేదమ్ప్రపద్యే ఇతి ఏవ అవో

షోడశః ఖండః

శ్రు॥ పురుషో వా వ యజ్ఞ స్తస్య యాని చతు
ర్విగ్ శతి వర్షాణి త త్ప్రాత స్సవనం చ
తు ర్విగ్ శత్యక్షరా గాయత్రీ గాయత్రం
ప్రాతస్సవనం త దస్య వసవో౽న్వాయ
త్తాః ప్రాణా వా వ వసవ ఏతే హీదగ్
సర్వం వాసయ న్తి ౧

టీ॥ పురుషః వా వ యజ్ఞః = పురుషుడే యజ్ఞము, తస్య యాని చతుర్విංశతి వర్షాణి = వానియొక్క యిరువదినాలుగు సంవత్సరములు, తత్ ప్రాతస్సవనమ్=అప్రాతస్సవన మవలయును;

చతుర్వింశత్యక్షరా గాయత్రీ=గాయత్రి ఇరువదినాలుగు అక్షరములుగలది; ప్రాతస్సవనమ్ గాయత్రమ్ = ప్రాతస్సవనము గాయత్రీఛందస్సుగలది ;

అస్య= ఈయుపాసకునియొక్క, తత్ =అప్రాతస్సవమును, వసవః

స్వర్గలోకముం గూర్చి యు-పాసనంబు
సల్పుదు నటంచు బల్కు వ-చనము వలన
ఋగ్యజుస్సామములయందు - దృష్టి నిలిపి
ప్రణతు లొనరింతు నని నేను - బల్కుటసుమి ౭

చమ్ = ఋగ్యజుస్సామవేదములనుగూర్చి ప్రపన్నుడనైతి నని చెప్పినవాడ
నైతిని.

షోడశ ఖండము

పురుషు నందురు యజ్ఞరూ-పు డని; వాని
వయసునం దిరువదినాల్గు-వర్షములను
ఉదయయజ్ఞంబుగా బల్కు-చుంద్రు బుధులు;

* * *

పరగుగాయత్రియం దిరు-వదియునాల్గు
వర్ణములు; మరి యుదయ స-వనమునందు
దనరునదియు గాయత్రిఛం-దస్సు గాదె

* * *

అట్టి దైన ప్రాతర్యజ్ఞ-మందుపతులు
వసువు లనుపేర బరగుదే-వతలుగారె;
ప్రాణపంచకంబే సుమీ - వసువు లనగ;
ప్రాణములచేత సర్వంబు - వ్యాప్తము భువి ౧

అన్వాయత్తాః=వసువులు సంబంధించియుండురు; ప్రాణాః వా వ వసవః=
ప్రాణములే వసువులు; ఏ తే హి=ఈప్రాణములేగదా, ఇదమ్ సర్వమ్ వాస
యన్తి= ఈ సర్వశరీరములను నిలబెట్టుచున్నవి

శ్రు॥ తం చే దేతస్మి న్వయసి కించి దుపతపే
త్స బ్రూయా త్ప్రాణా వసవ ఇదం మే
ప్రాత స్సవనం మాధ్యన్దినగ్ సవన మను
సన్తను తేతి మాఽహం ప్రాణానాం వసూ
నాం మధ్యే యజ్ఞో విలోప్సీ యేత్యుద్ధైవ
తత ఏత్య గదో హ భవతి ౨

టీ॥ తమ్=అటువంటియుపాసకుని, ఏతస్మిన్ వయసి=ఈవయస్సు నందు, కించిత్ ఉపతపేత్ చేత్=ఏకొంచెము వ్యాధియైనను బాధించిన యెడల, సః = వాడు, బ్రూయాత్ = ఈ చెప్పబోవు మంత్రమును జపింప వలయును

"ప్రాణాః వసవః ! = ప్రాణరూపులగు వసువులారా!, ఇదమ్ మే ప్రాతస్సవనమ్ = ఈనా ప్రాతస్సవనమును, మాధ్యందినమ్ సవనమ్ అను సంతనుత = మధ్యాహ్నసవనమునుసంబంధించునట్లు చేయుడు ; (ఇది) ప్రాణానామ్ వసూనామ్=ప్రాణములనువసువులయొక్క, మధ్యే = మధ్య మున, యజ్ఞః=యజ్ఞమైన, అహమ్= నేను, మా విలోప్సీయే ఇతి=లుప్తుడను

శ్రు॥ అథ యాని చతుశ్చత్వారిగ్ శద్వర్షాణి త
న్మాధ్యన్దినగ్ సవనం చతుశ్చత్వారిగ్ శ
దక్షరా త్రిష్టుప్ త్రైష్టుభం మాధ్యన్ది
నగ్ సవనం త దస్య రుద్రా అన్వాయ
త్తాః ప్రాణా వా వ రుద్రా ఏతే హీ
దగ్ సర్వగ్ రోదయన్తి 3

నాయుపాసకున కొకింత - వ్యాధి గల్గె
నేని యీమంత్రమును జపి-యింప వలయు

* * *

"ప్రాణరూపులరై నట్టి - వసువులార !
ఉదయ యజ్ఞంబునందు నే-నున్నవాడ,
కలుపుడయ్య మధ్యాహ్న య-జ్ఞమున దీని ;
ప్రాణరూపులై వర్తించు - వసువు లందు
యజ్ఞరూపుడనై యున్న-యట్టి నన్ను
లుప్తుడనుగాని యట్లొన-ర్పుండు మీరు"

* * *

స్వస్థత జనించి యీ మంత్ర - జపముచేత
వ్యాధిబాధలు తొలగు ను-పాసకునకు ౨

కాగూడదు" అని ;

తతః = ఆతాపమునుండి, ఉత్ హ ఏవ ఏతి = ఉత్తీర్ణుడగును; అగదః భవతి=ఆరోగియగును

ఉదయ యజ్ఞంబు గడచిన - పిదప, పురుషు
నందు మొదలగు మధ్యాహ్న-యజ్ఞమునకు
నలువదియు నాల్గు వత్సరం-బులు పరిమితి ;

* * *

నలువదియు నాలుగిక్షరం-బుల జెలంగు
త్రిష్టుపం బనుఛందస్సు; - త్రిష్టుపముల
బ్రబలు మధ్యాహ్నసవన మం-త్రంబులెల్ల ;

* * *

టీ॥ అథ=పిమ్మట, యాని చతుశ్చత్వారింశత్ వర్షాణి = నలువది నాలుగు సంవత్సరములు కలది యేదియో, తత్ = అది, మాధ్యందినం షవనమ్=మాధ్యాహ్నిక యజ్ఞము ;

చతుశ్చత్వారింశదక్షరా త్రిష్టుప్ = త్రిష్టుప్ ఛందస్సు నలువది నాలుగు అక్షరములు గలది; మాధ్యందినమ్ సవనమ్ త్రైష్టుభమ్=మాధ్యాహ్నికయజ్ఞము త్రిష్టుప్ఛందస్సుగలది; అస్య తత్ రుద్రాః అన్వాయత్తాః = ఈమాధ్యందినసవనమునకు రుద్రులు సంబంధించియుందురు; ప్రా

శ్రు॥ తం చే దేతస్మి న్వయసి కిఞ్చి దుపతపేత్
స బ్రూయా త్ప్రాణా రుద్రా ఇదం మే
మాధ్యన్దినగ్ం సవనం తృతీయసవన మను
స న్తను తేతి మాఽహం ప్రాణానాగ్ం
రుద్రాణాం మధ్యే యజ్ఞో విలోప్సీ యే
త్యుద్ధైవ తత ఏ త్యగదో హ భవతి ౪

టీ॥ తమ్ = అట్టి యుపాసకునికి, ఏతస్మిన్ వయసి = ఈవయస్సునందు, కించిత్ ఉపతపేత్ చేత్ = ఏ కొంచెము వ్యాధియైనను తటస్థించినయెడల, సః బ్రూయాత్=వాడు ఈచెప్పబోవు మంత్రమును జపింపవలయును ;

“ప్రాణాః రుద్రాః = ప్రాణములగు రుద్రులారా!, ఇదమ్ మే మాధ్యందినమ్ సవనమ్=యీనా మధ్యాహ్నికయజ్ఞమును, తృతీయసవనమ్ అనుసన్తనుత = మూడవసవనమునుచేరునట్లుచేయుడు;” ఇతి = ఇట్లని, “ప్రాణానామ్ రుద్రాణామ్ మధ్యే = ప్రాణములనురుద్రుల నడుమ, యజ్ఞః అహం=యజ్ఞమైన నేను, మావిలోప్సీయే ఇతి=లుప్తుడను కాకుందున

అట్టి మధ్యాహ్నయజ్ఞంబు-నందు రుద్ర
దేవతల కాధిపత్యంబు - తేజరిల్లు;
ప్రాణములె రుద్రు లని తల-పంగ వలయు;
అట్టి ప్రాణంబులే గూర్చు - వ్యసనములను 3

ప్రాణా వావ రుద్రాః = ప్రాణములే రుద్రులు; ఏతే హి = ఈప్రాణములగు రుద్రులు, ఇదమ్ సర్వమ్ ఈసమస్త భూతములను, రోదయంతి = వ్యసన పెట్టుచున్నవి

ఆ యుపాసకున కొకింత - వ్యాధి గల్గె
నేని యీమంత్రమును జపి-యింపవలయు;

* * *

"ప్రాణ రూపుల రగురుద్ర-వర్యులార!
నేను మధ్యాహ్నయజ్ఞంబు - నిర్వహించు
వాడ నిపుడు; తృతీయ స-వనముతోడ
దీని జేర్చుటకొరకు ప్రా-ర్థింతు మిమ్ము;
ప్రాణరూపులౌ రుద్ర దే-వతలయందు
యజ్ఞరూపుడనై యున్న-యట్టి నన్ను
లుప్తుడనుగానియ ట్లొన-ర్చుండు మీరు;"

* * *

స్వస్థత జనించి యీమంత్ర-జపముచేత
వ్యాధిబాధలు తొలగు ను-పాసకునకు ౪

ట్లొనర్చుడు" అని;

తతః = ఆతాపమునుండి, ఉత్ హ ఏవ ఏతి = ఉత్తీర్ణుడగును; అగదః భవతి = ఆరోగియగును,

శ్రు॥ అథ యా న్యష్టాచత్వారిగ్ శ ద్వర్షాణి
త త్తృతీయసవన మష్టాచత్వారిగ్ శ ద
క్షరా జగతీ జాగతం తృతీయసవనం త
ద స్యాదిత్యా అన్వాయత్తాః ప్రాణా వా
వాదిత్యా ఏతే హీదగ్ సర్వ మాదదతే ౫

టీ॥ అథ=పిమ్మట, యాని అష్టాచత్వారింశద్వర్షాణి=నలువదియెనిమిది సంవత్సరములు కలది యేదియో, తత్=అది, తృతీయసవనం=మూడవ యజ్ఞము;

అష్టాచత్వారింశదక్షరా జగతీ=జగతియను ఛందస్సు నలువదియెనిమిది యక్షరములు కలది; జాగతం తృతీయసవనమ్=మూడవయజ్ఞము జగతియను ఛందస్సు గలది;

అస్య తత్ ఆదిత్యాః అన్వాయత్తాః = ఈతృతీయ సవనమును ఆదిత్యులు సంబంధించియుందురు; ప్రాణాః వా వ ఆదిత్యాః = ప్రాణములే

శ్రు॥ తం చే దేతస్మి న్వయసి కిఞ్చి దుపతపే
త్స బ్రూయాత్ ప్రాణా ఆదిత్యా ఇదం
మే తృతీయసవన మాయు రనుస న్తను
తేతి మా ఽహం ప్రాణానా మాదిత్యా
నాం మధ్యే యజ్ఞో విలోప్సీ యేత్యుద్ధైవ
తత ఏ త్యగదో హైవ భవతి ౬

టీ॥ తమ్=అట్టియుపాసకునికి, ఏతస్మిన్ వయసి=ఈవయస్సునందు,

ఇట్లు మధ్యాహ్నసవనంబు-నెల్ల జరిపి
జనుడు మొదలిడు మూడవ-సవనమునకు
నలువదెన్మిదివత్సరం-బులు పరిమితి ;

* * *

నలువదెన్మిది యక్షరం-బుల జెలంగు
జగతి యనియెడుఛందస్సు; - జాగతముల
బ్రబలును తృతీయ యజ్ఞమం-త్రంబు లెల్ల;

* * *

అట్టి మూడవయజ్ఞంబు-నందు సూర్య
దేవతల కాధిపత్యంబు - తేజరిల్లు ;
ప్రాణములె సూర్యులని తల-పంగ వలయు ;
జగతియం దుండుభూతసం-చయము నెల్ల
నిట్టి ప్రాణంబులే గ్రహి-యించి నిల్పు ౫

ఆదిత్యులు; ఏతే హి= ఈప్రాణములే కదా, ఇదం సర్వం = ఈభూతకోటి నంతయు, ఆదదతే=గ్రహించుచున్నవి.

ఆ యుపాసకున కొకింత - వ్యాధి గల్గె
నేని యీమంత్రమును జపి-యింపవలయు ;

* * *

"ప్రాణరూపులౌ నాదిత్య-వర్యులార!
నే తృతీయ యజ్ఞంబును - నిర్వహించు
వాడ నిపుడు; పూర్ణాయుస్సు - తోడు పడగ
దీని జరిపింప గోరి ప్రా-ర్థింతు మిమ్ము ;

కించిత్ ఉపతపేత్ చేత్ = కొంచెమైనను వ్యాధి తటస్థించినయెడల, సః బ్రూయాత్=వాడు ఈ చెప్పబోవు మంత్రమును జపింపవలయును;

"ప్రాణాః ఆదిత్యాః = ప్రాణులైన ఆదిత్యులారా ! ఇదమ్ మే తృతీయసవనమ్=ఈనా మూడవయజ్ఞమును, ఆయుః అనుసన్తనుత=పూర్ణాయువును సంబంధించునట్లు చేయుఁడు," ఇతి=ఇట్లని ;

"ప్రాణానామ్ ఆదిత్యానాం మధ్యే= ప్రాణములనే యాదిత్యుల మధ్య, యజ్ఞః అహం=యజ్ఞరూపుడనగు నేను, మా విలోప్సీయ = లుప్తుడనుగాకుండునట్లొనర్పుడు," ఇతి=ఇట్లని ;

శ్రు॥ ఏతద్ధస్మ వై తద్విద్వానాహ మహిదాస ఐతరేయః స కింమ ఏత దుపతపసి యోఽహ మనేన న ప్రేష్యామీతి సహ షోడశం వర్షశత మజీవ త్ప్రహ షోడశం వర్ష శతం జీవతి య ఏవం వేద య ఏవం వేద 6

టీ॥ సః (త్వం) మే కిం ఏతత్ ఉపతపసి = అట్టి నీవు నా కేల యీప్రకారము తాపమును కలుగజేయుచున్నావు, యః అహం అనేన న ప్రేష్యామి=ఏ నేను ఈతాపముచేత చచ్చిపోవను, ఇతి = అనియెనో, (అట్టి) ఏతత్ విద్వాన్ = దీనిని తెలుసుకొనిన, ఐతరేయః మహిదాసః= ఇతర అనేస్త్రీయొక్క పుత్త్రుడైన మహిదాసుడను ఋషి, ఆహస్మ = చెప్పెను, సహ షోడశం వర్షశతం అజీవత్ =అతడు నూటపదునారు సంవ

ప్రాణరూపులౌ సూర్య దే-వతలయందు
యజ్ఞరూపు డనై యున్న-యట్టి నన్ను
లుప్తుడను గానియ ట్లొన-ర్పుండు మీరు"

* * *

స్వస్థత జనించి యీమంత్ర-జపము చేత
వ్యాధిబాధలు తొలగు ను-పాసకునకు; ౬

తతః=ఆతాపమునుండి, ఉత్ హ ఏవ ఏతి=ఉత్తీర్ణుడగును; అగదః ఏవ భవతి=ఆరోగియగును,

ఈయుపాసనమును చక్క-నెరిగియున్న
ఐతరేయుడౌ మహిదాసు-డనుతపస్వి
పల్కె నీరీతి: "రోగమా! - పరితపింప
జేయ యత్నింతు వేల్కొ! నీ-చేత నేను
మరణ మందను నీ వింక - మరలు" మనుచు;

* * *

నతడు నూటపదారేండ్లు - బ్రతికి యుండె;

* * *

ఎవ్వ డీరీతిగా దీని - నెరిగి జరుపు,
వాడు నూటపదారేండ్లు - బ్రతికి యుండు ౭

త్సరములు జీవించెను

యః ఏవమ్ వేద (సః) = ఎవడు ఈప్రకారము దీనిని తెలిసి కొనునో వాడు, షోడశమ్ వర్ష శతమ్ ప్రజీవతి=నూటపదునారు సంవత్స రములు జీవించును

సప్తదశః ఖండః

శ్రు॥ స యదశిశిషతి యత్పిపాసతి యన్న
రమతే తా అస్య దీక్షా ౧

టీ॥ సః = ఆయజ్ఞపురుషుడు, యత్ అశిశిషతి = దేనిని భుజింప గోరునో, యత్ పిపాసతి=దేనిని పానముచేయ గోరునో, యత్ న రమతే=

శ్రు॥ అథ యదశ్నాతి యత్పిబతి యద్రమతే
తదుపసదై రేతి ౨

టీ॥ అథ=పిమ్మట, యత్ అశ్నాతి=దేనిని భుజించునో, యత్ పిబతి=దేనిని త్రాగునో, యత్ రమతే=దేనిని క్రీడించునో, తత్=అది,

శ్రు॥ అథ యద్ధసతి యజ్జక్షతి యన్మైథు
నం చరతి స్తుతశస్త్రై రేవ త దేతి ౩

టీ॥ అథ=పిమ్మట, యత్ హసతి=నవ్వుటయును, యత్ జక్షతి = భుజించుటయును, యత్ మైథునమ్ చరతి = రతిక్రీడయును, స్తుతశస్త్రైః

శ్రు॥ అథ యత్తపో దాన మార్జవ మహింసా
సత్యవచన మితి తా అస్య దక్షిణాః ౪

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ తపః దానమ్ ఆర్జవమ్ అహింసా సత్యవచనమ్ ఇతి = తపస్సు దానము ఆర్జవము అహింస సత్యము అను, తాః=

శ్రు॥ తస్మా దాహుః సోష్య త్యసోష్టేతి పున
రుత్పాదన మే వాస్య త న్మరణ మే
వావభృథః ౫

సప్తదశఖండము

అన్నమందును పానంబు-నందు కోర్కి
గల్గియును వాని యనుభవ-కార్యమునకు
గడగకుండుటయే "దీక్ష"-గా గణింత్రు ౧

దేనిని క్రీడింపడో, తాః = అవి, అస్య = ఈయజ్ఞపురుషునకు, దీక్షా = దీక్షయైనవి

అన్నపానంబు లనురెంటి-ననుభవించి
సలుపువ్రత ముపసత్తుతో-సమ మటంద్రు ౨

ఉపసద్భిః = ఉపసత్తులతో సామ్యమును బొందును. (ఉపసత్తు అనగా స్వల్పాహారాదులుగల స్థితి)

నవ్వుటయు భుజించుట మైథు-నక్రియయును,
యజ్ఞమండలి స్తుతశస్త్ర-మనెడుమంత్ర
భాగమునకు సామ్యంబును - బడయుచుండు 3

ఏతి=స్తుతశస్త్రము అనుమంత్రభాగముతో సామ్యమునుపొందును,

తపము దాన మార్జవము స-త్యము నహింస
యనునవియె యంద్రు దక్షిణా-ల్యజ్ఞమందు ౪

ఇవి, అస్య దక్షిణాః=ఈయజ్ఞమునకు దక్షిణలు ;

పురుషు డీరీతి యజ్ఞముం - బోలి యుంట,
కర్తచే సోమ ముత్పత్తి - గనినయట్లు
జననిచే నరు డుత్పత్తి - గను నటంద్రు
గనినపిమ్మట నాతండు - గల్గె నంద్రు

టీ॥ తస్మాత్=పురుషుడు ఈవిధముగా యజ్ఞస్వరూపుడైనకార్య ణమువలన, సోష్యతి అసోష్ట ఇతి ఆహుః=వాడు పుట్టకముందు వానిజనని వానిని కనబోవుచున్నదనియు పుట్టినపిమ్మట కనినదనియు చెప్పుదురు (యజ్ఞమందు సోమము కలుగజేయుచున్నాడనియు కలిగించినాడనియు చెప్పుచుండుటవలెనె పురుషుని విషయమున పైరీతిగా చెప్పబడుచుండునని భావము);

తత్=ఆవిషయము, పునః అస్య ఉత్పాదనమ్ ఏవ=పురుషునియొక్క

శ్రు॥ త ద్ధైత ద్ఘోర ఆఙ్గిరసః కృష్ణాయ దేవకీ
పుత్రాయోక్త్వోవాచాపిపాస ఏవ స
బభూవ సో ఽ న్తవేళాయా మేత త్త్రి
యం ప్రతిపద్యే తాక్షిత మ స్యచ్యుత
మసి ప్రాణసగ్ంశిత మసీతి తత్రైతే ద్వే
ఋచౌ భవతః ౬

టీ॥ ఘోరః ఆంగిరసః = అంగిరసగోత్రోద్భవుడగుఘోరుడను ఋషి, తత్ హి ఏతత్=పురుషుడు యజ్ఞస్వరూపుడగుట, దేవకీపుత్రాయ కృష్ణాయ=దేవకీనందనుండగుశ్రీకృష్ణునికొరకు అని, ఉక్త్వా=అనుసంధానముచేసికొని, ఉవాచ=ఆచరించెను,

సః=ఆఘోరుడనుఋషి, అపిపాసః ఏవ బభూవ=దప్పికలేనివాడాయెను, (అపహతపాప్మాదిగుణములు కలవాడాయెనని కొందరు భాష్యకర్త లభిప్రాయపడుచున్నారు),

సః=ఆయుపాసకుడు, అన్తవేళాయామ్=మరణసమయమందు, "అక్షి

యజ్ఞవిషయంబునుం గూర్చి - యనుతెర గిది;

*　　　*　　　*

మరణమున వానిచర్య స-మాప్త మగును
అవభృథస్నానమున యజ్ఞ-మైనయట్లు ౫

యజ్ఞాచరణమును గురించినదియే,

అవభృథః=అవభృథస్నానముతో యజ్ఞముసమాప్తమైనట్లు, మరణమ్ ఏవ=పురుషుని జీవితము మరణముతో సమాప్తమగును.

దేవకీపుత్త్రుఁ డగుకృష్ణ-దేవుకొఱకు
శేష మగురీతి యజ్ఞముం - జేయ వలయు
నని తలంచుచు యజ్ఞంబు-లాచరించె
నంగిరసుసుతు డగుఘోరు-డనుమహర్షి ;

*　　　*　　　*

అత డాకలియు పిపాస-యాదియైన
బాధలను దాటి కల్యాణ-పదము బొందె;

*　　　*　　　*

అంత్యవేళ సమీపించు - నపుడు జనుడు
పరమపురుషుగురించి ట్లు - పలుకవలయు ;
"అక్షయుడవును మరియు నీ-వచ్యుతుడవు
ప్రాణ మిడి ప్రోచు సూక్ష్మండ-వగుదు వీవ"
అనుచు పరమాత్మను స్మరింప-నగు నతండు ;

*　　　*　　　*

పరమపురుషుని విషయమై-పరగుమంత్ర
ములను రెండింటి నిట శ్రుతి-దెలుపు పిదప ౬

తమ్ అసి=అక్షయుడవై తివి, అచ్యుతమ్ అసి=చ్యుతిలేనివాడవై తివి, ప్రాణ సంశితమ్ అసి = జీవింపజేయు సూక్ష్మతత్త్వమైతివి'', ఇతి=అని, ప్రతిప

శ్రు॥ ఆది త్ప్రత్నస్య రేతసః ఉద్వయం తమస
స్పరి జ్యోతిః పశ్యన్త ఉత్తరగ్ స్వః పశ్య
న్త ఉత్తరం దేవం దేవత్రాసూర్య మ
గన్మ జ్యోతి రుత్తమ మితి జ్యోతి రుత్త
మ మితి 7

టీ॥ ప్రత్నస్య=ప్రాచీనమైన, రేతసః = జగత్కారణమగునవ్యక్త మునకు (అనగా మూలప్రకృతికి), ఆదిత్=మూలమైనది; (''ఆది త్ప్రత్న స్య రేతసః జ్యోతిఃపశ్యంతి వాసరం పరోయ దిధ్యతే దివి'' అను ఋక్కు నందలి మొదటిభాగమగు ''ఆది త్ప్రత్నస్య రేతసః'' అనుభాగము ప్రతీక ముగా నిచ్చట స్వీకరింపబడినది) ఇది పరమాత్మవిషయకమని చెప్పబడిన మొదటిమంత్రము,

ఇకను రెండవమంత్రము చెప్పబడుచున్నది, తమసః=ప్రకృతికంటె, పరి = ఉపరిభాగమునందున్నట్టియు, ఉత్ తరమ్ = ఉత్కృష్టమైన ట్టియు, జ్యోతిః=స్వయంప్రకాశమగుపరమాత్మను, వయమ్=మేము, ఉత్

అష్టాదశ ఖండము

శ్రు॥ మనో బ్రహ్మే త్యుపాసీ తే త్యధ్యాత్మ
మ థాధిదైవత మాకాశో బ్రహ్మేత్యు
భయ మాదిష్టం భవ త్యధ్యాత్మం చాధి
దైవతం చ 1

ద్యేత=జపింపవలయును, తత్ర=ఆపరమాత్మ విషయమై, ఏతే ద్వే ఋచౌ=ఈ రెండు మంత్రములు, భవతః=వర్తించుచున్నవి,

మిగుల ప్రాచీన మైన యీ-జగతి కెల్ల
కారణం బైనప్రకృతికి - కారణమును,
ప్రకృతికంటె నూర్ధ్వంబును, - పరమమై స్వ
యంప్రభల వెల్గునప్పర-మాత్మదర్శ
నం బొనర్పగ దగిన స్థా-నంబుగాగ
వెలగుపరమపదంబు వీ-క్షింప నరుగు
మాకు లభియించె నమ్మార్గ-మధ్యమందు
సురలలో ప్రకాశంబుతో-మెఱయుచుండు
సవితృ దేవుని బడసెదు - సంతసంబు ౭

పశ్యంతః=సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నవారమై, ఉత్ తరమ్=ఊర్ధ్వభాగమందున్న, స్వః=పరమపదస్థానమును, పశ్యంతః = సాక్షాత్కరించుకొన్నవారమై, దేవత్ర=దేవతలయందు, దేవమ్=ప్రకాశించుచున్నట్టియు, ఉత్తమమ్=ఉత్తమమైన, జ్యోతిః=తేజస్స్వరూపమైనట్టియు, సూర్యమ్=సూర్యుని, అగన్మ=పొందితిమి, (మార్గములో సూర్యుని బొందితిమి అని భావము)

అష్టాదశఖండము

మనసు బ్రహ్మంబుగా నుపా-సన మొనర్ప
వలయు ; నియ్యది యాత్మసం-బంధిపథము :

* * *

పిదప దైవసంబంధ మా - విధమునందు

టీ॥ మనః బ్రహ్మ ఇతి ఉపాసీత = మనస్సును బ్రహ్మదృష్టితో నుపాసింపవలయును; ఇతి అధ్యాత్మమ్=ఇట్లుచేయుట అధ్యాత్మము అన బడును,

అథ = తరువాత, అధిదైవతమ్ దైవసంబంధియైన యుపాసన; ఆకాశః బ్రహ్మ ఇతి=ఆకాశమును బ్రహ్మమని యుపాసింపవలయును;

శ్రు॥ తదేత చ్చతుష్పాద్బ్రహ్మ వాక్పాదః
ప్రాణః పాద శ్చక్షుః పాద శ్శ్రోత్రం
పాద ఇత్యధ్యాత్మ మథాధిదైవత మగ్నిః
పాదో వాయుః పాదః ఆదిత్యః పాదో
దిశః పాద ఇత్యుభయ మేవాదిష్టం భవ
త్యధ్యాత్మం చైవాధిదైవతం చ 2

టీ॥ తత్ ఏతత్ బ్రహ్మ చతుష్పాత్ = అట్లుపాసింపబడు బ్రహ్మము నాలుగురూపములు గలది, వాక్ పాదః = వాక్కనునది ఒకపాదము, ప్రాణః పాదః=ప్రాణము ఒకపాదము, చక్షుః పాదః=కన్ను ఒకపాదము, శ్రోత్రమ్ పాదః=శ్రోత్రము ఒకపాదము, ఇతి అధ్యాత్మమ్= ఇది ఆత్మసంబంధియైన ఉపాసనము, (వాక్కు మొదలైనవి మనస్సుచేత నియమింపబడునవి గనుక మనస్సుకు పాదములని భావము,

అథ = పిమ్మట, అధిదైవతమ్ = దైవసంబంధమగుఉపాసనము, అగ్నిః పాదః=అగ్ని యొకపాదము, వాయుః పాదః = వాయువు ఒకపా

శ్రు॥ వాగేవ బ్రహ్మణశ్చతుర్థః పాదః సో౽
గ్నినా జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ భాతి

ఆకసము నుపాసించుట బ్రహ్మం బటంచు;

*　　*　　*

ఇట్టు లీరెం డుపాసన - లెరుగ వలయు ౧

అధ్యాత్మమ్ చ అధిదైవతమ్ చ ఉభయమ్=అధ్యాత్మము అధిదైవతము అను రెండును, ఆదిష్టమ్ భవతి=ఉపదేశింపబడుట అయినది

నాల్గుపాదము లబ్బ్రహ్మంబు-నకు జెలంగు;
వాక్కనగ నొక్కటియు; మరి - ప్రాణ మొకటి;
అక్షి యొక్కటి; శ్రోత్రేంద్రి-యంబు నొకటి;
అందు రీయుపాసనము న-ధ్యాత్మ మనుచు

*　　*　　*

పిదప నధిదైవతముయొక్క - వివరణంబు;
అగ్ని యగు నొక్కపాదంబు; - ననిలు డొకటి;
ఒక్కపాద మాదిత్యుండు; - నొకటి దిశలు

*　　*　　*

ఇట్టు లీరెం డుపాసన - లెరుగ వలయు ౨

దము, ఆదిత్యః పాదః=ఆదిత్యుడు ఒకపాదము, దిశః పాదః = దిక్కులు ఒకపాదము,

ఇతి=ఇట్లు, అధ్యాత్మమ్ చ అధిదైవతమ్ చ ఉభయమ్=అధ్యాత్మాధిదైవతములు రెండును, ఆదిష్టమ్ భవతి=ఉపదేశింపబడుట అయినది.

అమనోబ్రహ్మమం దుండు-నట్టి నాల్గు
పాదములయం దొకండుగా - వాక్కు చెలగు;
అగ్నిచే నది భాసించు; - నగ్నివలన

చ తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్చ
సేన య ఏవం వేద 3

టీ॥ వాక్ ఏవ బ్రహ్మణః చతుర్థః పాదః=వాక్కు అనునదే మనో బ్రహ్మము నాల్గు పాదములలో నొకటి, సః = అది, అగ్నినా జ్యోతిషా = ప్రకాశకరమైన అగ్నిచేత, భాతి=ప్రకాశించుచున్నది. తపతి చ=కార్యోత్సాహమును బొందుచున్నది.

యః ఏవమ్ వేద=దీనినిట్లెవ డెరుంగునో అట్టివాడు, కీర్త్యా యశసా

శ్రు॥ ప్రాణ ఏవ బ్రహ్మణ శ్చతుర్థః పాదః స
వాయునా జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ
భాతి చ తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మ
వర్చసేన య ఏవం వేద ౪

టీ॥ ప్రాణః ఏవ బ్రహ్మణః చతుర్థః పాదః=ప్రాణమే బ్రహ్మము యొక్క నాల్గుపాదములలో నొకటి

సః వాయునా జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ=అది ప్రకాశించుచున్న వాయువుచేత ప్రకాశమును పొందును స్వకార్యోత్సాహమును పొందును,

యః ఏవమ్ వేద = ఎవ్వడుదీనినిట్లెరుంగునోవాడు, కీర్త్యా బ్రహ్మ వర్చసేన భాతి చ తపతి చ =కీర్తిచేత యశస్సుచేత బ్రహ్మవర్చసముచేత

శ్రు॥ చక్షురేవ బ్రహ్మణ శ్చతుర్థః పాదః స
ఆదిత్యేన జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ భాతి
చ తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్చ
సేన య ఏవం వేద ౫

నది స్వకార్యమం దుత్సాహ-మందు చుండు

* * *

ఈవిధంబున నిద్దాని - నెరుగువాడు
జగతిలోఁ గీర్తి గల్గి య-శస్సు జెంది
బ్రహ్మవర్చసమును బొంది - భాసమాను
డగుచు సర్వకార్యోత్సాహ-మందు చుండు 3

బ్రహ్మవర్చసేన=కీర్తిచేత యశస్సుచేత బ్రహ్మవర్చసముచేత, భాతి చ తప తి చ=ప్రకాశించును కార్యోత్సాహియగును,

ఆమనోబ్రహ్మమం దుండు-నట్టి నాల్గు
పాదములయం దొకండుగా - బ్రాణ ముండు ;
భాసురుండగుననిలుచే - ప్రభను బొంది
యది స్వకార్యమం దుత్సాహ-మందు చుండు

* * *

ఈవిధంబున నిద్దాని - నెరుగువాడు
జగతిలోఁ గీర్తి గల్గి య-శస్సు జెంది
బ్రహ్మవర్చస మార్జించి - భాసమాను
డగుచు సర్వకార్యోత్సాహ - మందు చుండు ౪

ప్రకాశించి కార్యోత్సాహమునుబొందును.

ఆమనోబ్రహ్మమం దుండు-నట్టి నాల్గు
పాదములయం దొకండుగా - బరగు నక్షి ;
భాసురుం డగురవిచేత - ప్రభను జెంది
యది స్వకార్యమం దుత్సాహ-మందు చుండు

* * *

టీ॥ చక్షుః ఏవ బ్రహ్మణః చతుర్థః పాదః=చక్షుస్సు బ్రహ్మము యొక్క నాల్గుపాదములలోనొకటి;

సః ఆదిత్యేన జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ = అది తేజోవంతుడగు సూర్యునిచేత ప్రకాశించుచు కార్యోత్సాహమునుబొందును

యః ఏవమ్ వేద = దీనినిట్లెరుంగువాడు, కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మ

శ్రు॥ శ్రోత్ర మేవ బ్రహ్మణ శ్చతుర్థః పాదః స
దిగ్భి ర్జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ భాతి చ
తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్చసేన
య ఏవం వేద య ఏవం వేద 6

టీ॥ శ్రోత్రమ్ ఏవ బ్రహ్మణః చతుర్థః పాదః=శ్రోత్రము బ్రహ్మముయొక్క నాల్గుపాదములలో నొకటి;

సః దిగ్భిః జ్యోతిషా భాతి చ తపతి చ = అది ప్రకాశించుచున్న దిక్కులవలన ప్రకాశించుచు కార్యనిర్వహణ మొనర్చును

యః ఏవమ్ వేద = ఎవ్వడీరీతిగా దీనినెరుగునో వాడు, కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్చసేన భాతి చ తపతి చ = కీర్తిచేత యశస్సుచేత, బ్రహ్మవర్చసముచేత ప్రకాశించుచు కార్యనిర్వహణోత్సాహమునుబొందును,

ఏకోనవింశః ఖండః

శ్రు॥ ఆదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదేశ స్తస్యోపవ్యా
ఖ్యాన మసదే వేద మగ్ర ఆసీత్, తత్స
దాసీ త్త త్సమభవ త్తదాణ్డం నిరవ

ఈవిధంబున నిద్దాని - నెరుగువాడు
జగతిలోఁ గీర్తిగల్గి య-శస్సు జెంది
బ్రహ్మవర్చస మార్జించి - భాసమాను
డగుచు సర్వకార్యోత్సాహ-మందు చుండు 7

వర్చసేన భాతి చ తపతి చ = కీర్తిచేత యశస్సుచేత బ్రహవర్చసముచేత ప్రకాశించుచు కార్యోత్సాహమునుబొందును

ఆమనో బ్రహ్మమం దుండు-నట్టి నాల్గు
పాదముల శ్రోత్ర మొక్క-టై-పరగుచుండు ;
భాసురము లగుదిశలచే - ప్రభను జెంది
యది స్వకార్యమం దుత్సాహ-మందుచుండు

*　　*　　*

ఈవిధంబున నిద్దాని - నెరుగువాడు
జగతిలోఁ గీర్తి గల్గి య-శస్సు జెంది
బ్రహ్మవర్చస మార్జించి - భాసమాను
డగుచు సర్వకార్యోత్సాహ-మందుచుండు 8

ఏకోనవింశఖండము

బ్రహ్మదృష్టితో సూర్యు ను-పాసనంబు
చేయ వలసినవిధు లింక - జెప్ప బడెడి ;

*　　*　　*

సృష్టి యగుటకు బూర్వమం - దీజగంబు
నకు జెలంగవు రూపము-ల్నామములును ;

త్తత త్సంవత్సరస్య మాత్రా మశ
యత త న్నిరభిద్యత తే అణ్డకపాలే రజ
తం చ సువర్ణం చాభవతామ్ ౧

టీ॥ ఆదిత్యః బ్రహ్మ ఇతి ఆదేశః = సూర్యుడే బ్రహ్మమని యుప దేశము, తస్య=అట్టియాదిత్యబ్రహ్మవిషయమై, ఉపవ్యాఖ్యానమ్=వి_స్తరించి చెప్పుట (ఈక్రిందచేయబడుచున్నది.)

ఇదమ్ అగ్రే అసత్ ఏవ ఆసీత్ = ఈప్రపంచము సృష్టిపూర్వ కాలమునందు అసత్తుగా (అనగా అవ్యాకృతనామరూపములుగలదిగా) ఉండెను ; తత్ = ఆయసత్స్వరూపముగానుండినది, సత్=నామరూపా దులనుబొందుటకుఅంకురించినదిగా, ఆసీత్=ఆయెను. తత్=అట్లంకురించిన జగత్తు, సమభవత=స్థూలనామరూపములంబొందెను ; తత్ =అట్లుస్థూలరూప నామములంబొందినజగత్తు, అండమ్=బ్రహ్మాండముగా, నిరవర్తత=ఆయెను, తత్=ఆబ్రహ్మాండము, సంవత్సరస్య మాత్రామ్ = సంవత్సరకాలమువరకు, అశయత=అట్లేయుండెను. తత్ = (సంవత్సరమైనపిమ్మట) ఆయండము, నిరభిద్యత=రెండుగా భేదిల్లెను, తే అండకపాలే = ఆబ్రహ్మాండ కపాల ములు,రజతమ్=వెండియు, సువర్ణమ్ చ=బంగారమును, అభవతామ్=అయి

శ్రు॥ త ద్య ద్రజతగ్ం సేయం పృథివీ య త్సువ
ర్ణగ్ం సా ద్యౌ ర్య జ్జరాయు తే పర్వతా
య దుల్బగ్ం స మేఘో నీహారో యా
ధమనయ స్తా నద్యో య ద్వా స్తేయ
ముదకగ్ం స సముద్రః ౨

అందుచే నప్పు డది యస- త్తని వచింత్రు ;

* * *

అట్లసద్రూపమునుండి-నట్టి జగతి
కంకురించెను రూపనా-మాదు లపుడు ;
అంకురించినయంతట - నజ్జగంబు
సూక్ష్మరూపంబు విడిపించి - స్థూల మయ్యె,

* * *

అంత టదియెల్ల నొక్క బ్ర-హ్మాండ మయ్యె,
ఒక్క సంవత్సరం బట్లె-యుండి పిదప
బ్రద్ద లాయెను రెండు క-పాలములుగ,

* * *

అట్టు లేర్పడ్డ చిప్పల-యం దొకండు
రజతముగను వే రొండు స్వ-ర్ణముగ నయ్యె ౧

వవి. (బ్రహ్మాండము రెండు చిప్పలాయెననియును క్రిందివైపుచిప్ప వెండి చిప్ప అయినదనియు పైవైపుచిప్ప బంగారపుచిప్ప అయినదనియు భావము)

అట్టి రజతకపాలంబు-నందు పృథివి
మొదలుగా నధోలోకముల్ - మొలకలెత్తె
స్వర్ణమయకపాలంబున-స్వర్గ మాది
గాగ జెలువొందు నూర్ధ్వలో-కములు గల్గె,

* * *

మావి పర్వతంబులుగాగ - మారిపోయె,

టీ॥ తత్ యత్ రజతమ్ సా = అందులో వెండియైన కపాలము, ఇయమ్ పృథివీ = ఈ పృథివ్యాద్యధోలోకములుగా నైనది, యత్ సువర్ణమ్ సా=స్వర్ణకపాలము ఏదికలదో అది, ద్యౌః = స్వర్గాద్యూర్ధ్వ లోకములుగా అయినది,

యత్ జరాయు=మావిగానుండినవి యేవియో, తే పర్వతాః=అవి పర్వతములైనవి, యత్ ఉల్బమ్=సూక్ష్మమగు గర్భవేష్టనము, సః మేఘః

శ్రు॥ అథ య త్త దజాయత సో ఽసా వాదిత్య
స్తం జాయమానం ఘోషా ఉలూల
వో ఽనూదతిష్ఠ న్సర్వాణి చ భూతాని
సర్వే చ కామా స్తస్మా త్త స్యోదయం
ప్రతి ప్రత్యాయనం ప్రతిఘోషా ఉలూల
వోఽనూ త్తిష్ఠ న్తి సర్వాణి చ భూతాని
సర్వే చైవ కామాః 3

టీ॥ అథ=పిమ్మట, తత్ = ఆబ్రహ్మాండమందు, యత్ అజాయత= ఏదిపుట్టెనో, సః అసౌ ఆదిత్యః=అదియే యీసూర్యుడు, తమ్ జాయమానమ్ అను=ఆపుట్టుచున్న సూర్యుని అనుసరించి, ఉలూలవః = విస్తారములైన, ఘోషాః=శబ్దములున్ను, సర్వాణి చ భూతాని చ=సమస్తభూతములున్ను, సర్వే కామాః చ=సమస్తములగు కామ్యవస్తువులున్ను, ఉదతిష్ఠన్=బయలు వెడలెను ;

మావిలోని యుల్బము మారె - మంచుగాగ
నదులుగా మారె నందలి - నాడులెల్ల
గర్భజలము సముద్రమై - గాన బడియె ౨

నీహారః = అది మేఘసహితమైనమంచుగా అయినది, యాః ధమనయః
తాః=నాడులు ఏవియో అవి, నద్యః = నదులైనవి. యత్ వాస్తేయమ్=
గర్భజలముగానుండినదేదియో, సః సముద్రః=అది సముద్రము.

అట్టి బ్రహ్మాండమున పుత్త్రు-డగుచు బుట్టె
భాస్కరుడు, వానితోడనె - బయలువెడలె
శబ్దవిస్తారములు భూత-సంచయములు
భోగ్యవస్తుజాలంబులు-పుష్కలముగ

* * *

కాన సూర్యునియుదయాస్త-మయపుసమయ
ములనుగూర్చియె సర్వదా - మెలగుచుండు
శబ్దవిస్తారములు భూత-సంచయములు
భోగ్యవస్తుజాలంబులు - పుడమియందు 3

తస్మాత్=అందువలన, తస్య ఉదయమ్ ప్రతి= సూర్యోదయ
మునుగురించియు, ప్రత్యాయనమ్ ప్రతి=సూర్యాస్తమయములనుగురించియు,
ఉలూలవః ఘోషాః=గొప్పగొప్పధ్వనులును, సర్వాణి చ భూతాని=సమస్త
భూతములును, సర్వే చ కామాః=సమస్తములైన భోగ్యపదార్థములును,
అను ఉత్తిష్ఠన్తి=అనుసరించి బయలువెడలుచున్నవి,

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వా నాదిత్యం బ్రహ్మే
త్యుపాస్తే ఽభ్యాశో హ య దేనగ్ం సా
ధవో ఘోషా ఆ చ గచ్ఛేయు రుప చ
ని మ్రేడేర న్నిమ్రేడేరన్ ౪

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ = ఎవడైతే యీప్రకారముగా దీనిని తెలిసికొని, ఆదిత్యమ్ బ్రహ్మ ఇతి ఉపాస్తే=సూర్యుని బ్రహ్మముగా నుపాసించునో, సః=వాడు, (తద్భావమ్ ప్రతిపద్యతే=ఆదిత్యబ్రహ్మభావమును పొందును);

అభ్యాశః=శీఘ్రముగా, ఏనమ్=ఈయుపాసకుని, సాధవః=సాధు

ఛాందోగ్యోపనిషది తృతీయః ప్రపాఠక స్సమాప్తః

ఎవ్వ డీరీతిగా దీని - నెరిగి సూర్యు
బ్రహ్మదృష్టితో సేయును-పాసనంబు,
వాడు బ్రహ్మసామ్యంబును - బడయ గలుగు,

*　*　*

వాని కిం పైనయట్టి శ-బ్దంబు లెల్ల
శీఘ్రకాలంబునసె వాని - జేరి పిదప
వానినిం బొందు నవి సుఖ-ప్రదము లగుచు　　４

ఘోషాః=శబ్దములు, ఆ గచ్ఛేయుః చ=చేరును ;
ఉప=సమీపమందు, నిమ్రేడేరన్=సుఖముసుకలుగజేయును,

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు తృతీయప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

చతుర్థః ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ జానశ్రుతి ర్హ పౌత్రాయణః శ్రద్ధాదే
యో బహుదాయీ బహుపాక్య ఆస
స హ సర్వత ఆవసథా న్మాపయాఞ్చక్రే
సర్వత ఏవ మే ఽన్న మత్స్యన్తీతి ౧

టీ॥ జానశ్రుతిః=జనశ్రుతికుమారుడును, పౌత్రాయణః=పుత్రుడను వానియొక్క మనుమడును, (అగువాడు) శ్రద్ధాదేయః=శ్రద్ధాపూర్వకముగా దానముచేయబడినధనముగలవాడును, బహుదాయీ = అనేకముగా నిచ్చు వాడును, బహుపాక్యః=అనేకపక్వాన్నములుగలవాడును, ఆస=ఉండెను,

సః హ=వాడు, సర్వతః ఏవ మే అన్నమ్ అత్స్యన్తి ఇతి= అన్నిదిక్కులనుండివచ్చినఅతిథులు నాయన్నమునుభుజింపగలరు అని,

శ్రు॥ అథ హ హంసా నిశాయా మతిపేతు
స్త ద్ధైవం హంసో హంస మభ్యువాద
హో హోయి భల్లాక్ష భల్లాక్ష జాన
శ్రుతేః పౌత్రాయణస్య సమం దివా

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

చతుర్థ ప్రపాఠకము

ప్రథమ ఖండము

దాన మొసగుటయందు శ్ర-ద్ధను వహించి
వివిధము లగునర్థుల కెల్ల-బ్రీతి గొల్పి
పక్వము లగుభక్ష్యాన్నసం-పదలు గల్గి
తనరు జానశ్రుతుండు పౌ-త్రాయణుండు

*　　　*　　　*

సర్వదిక్కులం గలయర్థి-జనము లెల్ల
"నాపదార్థంబునే భోజ-నం బొనర్ప
వలయు"నని యెంచి యతడు స-ర్వస్థలముల
అన్నసత్రము ల్నిర్మించి - యన్న మిడియె　౧

సర్వతః=అంతటను, ఆవసథాన్=శాలలను (అన్నసత్రములను), మాపయా
ఞ్చక్రే=చేయించెను

ఒక్క రాత్రంబు హంస లా-దిక్కు కొన్ని
పయనమై పోవుచుండుస-మయమునందు
హంస యొక్కండు మరియొక్క-హంసతోడ
నిట్టు లనియె జానశ్రుతు-నిల్లు చూపి ;

*　　　*　　　*

జ్యోతి రాతతం త న్మా ప్రసాఙ్క్షీ స్తత్త్వా
మా ప్రధాక్షీ రితి ౨

టీ॥ అథ=తదనంతరము, హంసాః=హంసలు, నిశాయామ్=రాత్రియందు, అతిపేతుః=ప్రయాణముచేసినవి, తత్=అప్పుడు, ఏవమ్=ఇట్లు, హంసః=ఒకహంస, హంసమ్=మరియొకహంసనుగూర్చి, అభ్యువాద=ఇట్లు పలికెను,

హో హోయి భల్లాక్ష భల్లాక్ష=ఓ హంసా హంసా, పౌత్రా

శ్రు॥ త ము హ పరః ప్రత్యువాచ కమ్వర
ఏన మేత త్సన్తగ్ సయుగ్వాన మివ
రైక్వ మాత్థేతి యో ను కథగ్ సయు
గ్వా రైక్వ ఇతి ౩

టీ॥ తమ్=ఆమొదటి హంసనుగురించి, పరః=రెండవహంస, ప్రత్యువాచ=ఇట్లుపలికెను;

అరే=ఓ హంసా, కమ్ ఉ ఏనమ్ సంతమ్=ఒకానొకడైన ఈతనినిగురించి, ఏతత్=ఇంతటిమాటను, సయుగ్వానమ్=శకటసహితుడగు, రైక్వమ్ ఇవ=రైక్వునిగురించివలె, ఆత్థ ఇతి=పలికితివి అని;

శ్రు॥ యథా కృతాయ విజితా యాధరే
ఒయాః సంయ న్త్యేవ మేనగ్ సర్వం త
దభి సమేతి య త్కించ ప్రజా స్సాధు
కుర్వన్తి య స్త ద్వేద య త్సవేద స మ
యైత దుక్త ఇతి ౪

"కనుము హంసమా! జానశ్రు-తుని గృహంబు
నతని తేజస్సు స్వర్గంబు-నంటు చుండు
దగులువడ బోకుమీ నీవు-దానియందు
అందు దహియింప బడక నీ-వుందుగాక" ౨

యణస్య జానశ్రుతేః=పౌత్రాయణుడగుజానశ్రుతునియొక్క, జ్యోతిః = తేజస్సు, దివా సమమ్ ఆతతమ్ = స్వర్గమువరకు సమముగా వ్యాపించినది; తత్ = ఆతేజస్సునందు, మా ప్రసాఙ్క్షీః = ప్రసక్తుడవుగాకుము; తత్ = ఆతేజస్సు, త్వా=నిన్ను, మా ప్రధాక్షీః ఇతి=దహింపకపోవుగాక ;

అందు కాహంస బదు లిట్టు-లని వచించె;
"ఒక్కసామాన్యవిషయమై - యుచ్చరించె
దేల యీరీతి; శకటస-హితుడు రైక్వు
డనుమహర్షి నిబోలె నీ-తని దలతువె,"

* * *

అట్టులా! రైక్వు డెట్టివా-డనుచు మొదటి
హంస మడుగ రెండవహంస-మునియె నిట్లు; 3

యః ను సయుగ్వా రైక్వః కథమ్ = శకటసహితుడగు ఆరైక్వుడు ఎట్టివాడు,

"ఇతరపాచిక లిమపందె-మెట్టి దైన
కృత మనంబడు పాచిక - గెల్చినట్లు
ఎవడు చేసిన సత్కార్య-మేదియైన
గాని రైక్వునికార్యంబు-లోనిదె యగు;

* * *

టీ॥ యథా=ఏప్రకారముగా, కృతాయ = కృతముఅనుపేరుగలి గిన పాచికవలన, విజితాయ = జయముగలిగినవానికి, అధరే అయాః = దానికితక్కువైనపాచికలు, సంయంతి = జయింపబడిపోవునో (కృత, త్రేత, ద్వాపర, కలి యని పాచికలునాలుగు అందు కృతమనుపాచి కకు నాలుగుచిహ్నములు; త్రేతయనుపాచికకు మూడుచిహ్నములు; ద్వాపర అను పాచికకు రెండుచిహ్నములు; కలియను పాచికకు ఒక చిహ్నము; ఈనాల్గింటిలో కృత యనుపాచికవలనబడుపందెముచేత త్రేతాద్వాపరకలులనుపాచికలపందెములు జయింపబడిపోవుచుండును) కనుక, ఏవమ్=ఇట్లే, ప్రజాః=ప్రజలు, యత్ కిమ్ చ సాధు కుర్వంతి=ఏ

శ్రు॥ త దు హ జానశ్రుతి పౌత్రాయణ ఉప
శుశ్రావ సహసఙ్జిహాన ఏవ క్షత్తార
మువా చాఙ్గా రే హ సయుగ్వాన మివ
రైక్వ మా త్థేతి యో ను కథగ్ సయు
గ్వా రైక్వ ఇతి ౫

టీ॥ పౌత్రాయణః జానశ్రుతిః = పౌత్రాయణుడగు జానశ్రుతి, తత్ =అహంసలమాటలను, ఉపశుశ్రావ=వినియెను; సః హ=ఆజానశ్రుతి, సంజిహానః ఏవ = (పడకను) విడిపించినవాడై, క్షత్తారమ్ = భట్రా జునుగూర్చి, ఉవాచ=పలికెను;

"అంగ అరే=ఓరీ, సయుగ్వానమ్ రైక్వమ్ ఇవ=శకటసహితు

శ్రు॥ యథా కృతాయ విజితా యాధరే
ఒయా స్సంయ న్త్యేవ మేనగ్ సర్వం
తదభిసమేతి య త్కిం చ ప్రజా స్సాధు

ఎవ్వ డేవిషయం బైన-నెరిగి యున్న,
నదియు రైక్వుం డెరింగిన-యట్టిదె యగు
గనుక రైక్వుని సీరీతి-గా వచింతు'' ౭

కొంచెము మంచికార్యమునుచేసినను, సర్వమ్=అదియంతయు ఏనమ్ అభిసమేతి= ఈరైక్వునిసత్కార్యములలోనివే ;

యః యత్ వేద = ఎవనికి ఏదితెలిసినదైనను, సః తత్ వేద = ఆరైక్వుడు దానినితెలిసికొనియేయుండును, కనుక, మయా=నాచేత, సః= ఆరైక్వుడు, ఏతత్=ఇందువలన, ఉక్తః=చెప్పబడెను

వినియె జానశ్రుతుం డీ వ-చనము లెల్ల ;
వినినపిమ్మట శయనంబు - విడిచి లేచి
ప్రక్క నున్నభట్రాజుతో - బలికె నిట్లు ;

* * *

''భట్ట! హంసల కైన సం-భాషణంబు
నెరిగితే నీవు! శకటస-హితుడు రైక్వ
డని తలంచితె''యని యొక్క-హంస పల్కె ;
'అట్టులా! రైక్వ డెట్టివా'-డనుచు మొదటి
హంస యడుగ రెండవహంస-యనియె నిట్లు ౮

డగు రైక్వునిగురించివలె, ఆత్థ ఇతి=పలికితివిఅనిన్ని, సయుగ్వా రైక్వః యః ఇతి=శకటసహితుడగు రైక్వుడు ఎవడు అనిన్ని,

''ఇతరపాచిక లిడుపంచె-మెట్టిదేని
కృత మనంబకు పాచిక - గెల్చినట్లు,
ఎవడు చేసినసత్కార్య - మేది యైన

కుర్వన్తి య స్తద్వేద య త్సవేద స
మ యైత దుక్త ఇతి ౬

టీ॥ యథా=ఏప్రకారముగా, కృతాయ విజితాయ = కృతయను పాచికచేత జయముబొందినవానికి, అధరే అయాః సంయంతి=దానికంటె తక్కువైనపాచికలులోబడిపోవుచున్నవో, ఏవమ్=ఈవిధముగా, ఏనమ్=ఈరైక్వుని, యత్ కిమ్ చ సాధు ప్రజాః సాధు కుర్వంతి=ప్రజలు ఏకొంచెము మంచికార్యమునుచేసెదరో, సర్వమ్ తత్ = అదియంతయు, అభిసమేతి=అంతర్భవించియున్నదో,

యః యత్ వేద = లోకములోనెవడు వేద్యపదార్థమును తెలిసి

శ్రు సహ క్షత్తాఽన్విష్య నావిద మితి ప్రత్యే
యాయ తగ్ హోవాచ య త్రారే
బ్రాహ్మణ స్యాన్వేషణా త దేన మర్ఛేతి ౭

టీ॥ సః క్షత్తా=ఆధ్రాజు, అన్విష్య=వెదకి, నావిదమ్ ఇతి=తెలిసికొనలేకపోతినని, ప్రత్యేయాయ=తిరిగివచ్చెను ;

తమ్=అతనిని, అరే=ఓరీ, బ్రాహ్మణస్య=బ్రహ్మవేత్తను, యత్ర=

శ్రు॥ సో ఽధస్తా చ్ఛకటస్య పామానం కష
మాణ ము పోపవివేశ తగ్ హాభ్యువాద
త్వం ను భగవ స్సయుగ్వా రైక్వ ఇ త్య
హగ్ హ్యరాక ఇతి హ ప్రతిజజ్ఞే సహ
క్షత్తా ఽవిద మితి ప్రత్యేయాయ ౮

గాని రైక్వునికార్యంబు-లోనిదె యగు

* * *

"ఎవ్వ డేవిషయం బైన - నెరిగియున్న
నదియు రైక్వుండెరింగిన-యట్టిద యగు
గనుక రైక్వుని నీరీతి-గా వచింతు"
ననియె గావున రైక్వు నీ-వరసి యిటకు
రమ్మ"టంచును బంపె భ-ట్రాజు నతడు ౬

కొనుము ; సః=అట్టి రైక్వుడు, మయా=నాచేత, ఏతత్=ఈవిషయ
మునుగురించి, ఉక్తః=చెప్పబడియెను ; ఇతి=అని

వాడు వెదకియు రైక్వుని-వలను గాన
లేక జానశ్రుతునికి దె-ల్పిన నతండు,
"బ్రహ్మవేత్తలు వసియించు-పట్ల కరిగి
రైక్వఋషివర్యు గనుగొని-ర మ్మటంచు
మరల ముదలిడ, భట్రాజు - మగిడి చనియె ౭

ఏస్థానమందునికిరో, తత్ = ఆస్థానమునువెళ్ళి, ఏవమ్ = ఈరైక్వుని,
అర్చ=పొందుము, అన్వేషణా=వెదకుము, ఇతి=అని, ఉవాచ=పలికెను.

చని వెదకి, బండిక్రింద గూ-ర్చొనినవాని
గోటితో గజ్జినిం గోకి-కొనెడువాని
రైక్వునిం జూచి యాతని-ప్రక్క జేరి,
"శకటయుక్తుడౌ రైక్వర్షి -సత్తముడవు
నీవ యగుదువె" యనుచు బ్ర-శ్నించె నతని!

* * *

టీ॥ సః=ఆధర్రాజు, శకటస్య=బండియొక్క, అధస్తాత్=క్రింద, పామానమ్ కషమాణమ్ = గజ్జినిగోకికొనుచున్నటువంటి ఆరైక్వుని, ఉప ఉపవివేశ = సమీపమునందు కూర్చుండెను, తమ్ హ=ఆరైక్వునిగురించి, అభ్యువాచ=పలికెను

భగవః=భగవానుడా, త్వమ్=నీవు, సయుగ్వా రైక్వః ఇతి=శకట సహితుడవైన రైక్వుడవా అని,

ద్వితీయః ఖండః

శ్రు॥ త దు హ జానశ్రుతిః పౌత్రాయణః ష
ట్ఛ తాని గవాం నిష్క మశ్వతరీరథం త
దా దాయ ప్రతిచక్ర మేతగ్ హాభ్యువాచ ౧

టీ॥ తత్ ఉ హ=అప్పుడు, జానశ్రుతిః పౌత్రాయణః=పౌత్రాయ ణుడగు జానశ్రుతి, షట్ శతాని గవామ్=ఆరువందలగోవులను, నిష్కమ్= నిష్కములహారమును, అశ్వతరీరథమ్ = కంచరగాడిదలబండిని, తదా =

శ్రు॥ రైక్వేమాని షట్ఛతాని గవా మయం
నిష్కో ఽయ మశ్వతరీరథో ఽను మ
ఏతాం భగవో దేవతాగ్ శాధి యాం
దేవతా ముపాస్స ఇతి ౨

టీ॥ రైక్వ=రైక్వర్షీ, ఇమాని షట్ఛతాని గవామ్= ఈయారునూర్ల గోవులనున్ను, అయమ్ నిష్కః=ఈనిష్కహారమునున్ను అయమ్ అశ్వతరీ రథః=ఈకంచరగాడిదరథమునున్ను, (స్వీకరించి)

హే భగవః = ఓపూజ్యుడా, యామ్ దేవతామ్ = ఏదేవతను,

"ఔను రైక్వుండ నేనే య-టంచు చతండు
దెలియ జెప్పిన, భట్రాజు - తెలిసె ననుచు
నింటి కరిగి జానశ్రుతు - కెరుగ జేసె ౮

అరే = ఓసీ, అహమ్ హ = నేనే, ఇతి = అని, ప్రతిజజ్ఞే = బదులు చెప్పెను,

సః హ క్షత్తా = ఆభట్రాజు, అవిదమ్ ఇతి = తెలిసికొంటిని అని, ప్రత్యేయాయ=మరలివచ్చెను

ద్వితీయ ఖండము

అపుడు జానశ్రుతుడు గోవు-లారునూర్లు
నశ్వతరముల బూన్చిన-యరద మొండు
నిష్కహారం బొకండును - నెమ్మి దెచ్చి
రైక్వుఋషితోడ నీ ప్రకా-రము వచించె ౧

అపుడు, ఆదాయ=తీసికొని, ప్రతిచక్రమే=వెళ్లెను

తమ్ హి అభ్యువాచ = ఆరైక్వునిగూర్చి పలికెను

"సంయమీంద్ర! యియ్యదియె గో-షట్ఛతంబు,
అశ్వతరముల బూన్చిన - యరద మొండు
నిష్కహారం బొకండును - నెమ్మి మీకు;

* * *

"నీ వుపాసించు దేవతా - నిష్ఠ నాకు
దెల్పి నను ధన్యు జేయ బ్రా-ర్థింతు నిన్ను" ౨

ఉపాస్సే=ఉపాసించుచున్నావో, ఏతామ్=దీనిని, మే=నాకు, అనుశాధి=ఉపదేశింపుము, ఇతి=అని, (చెప్పెను)

శ్రు॥ తము హ పరః ప్రత్యువాచాహ హారే
త్వా శూద్ర తవైవ సహ గోభిరస్త్వితి
తదు హ పునరేవ జానశ్రుతిః పౌత్రా
యణ స్సహస్రం గవాం నిష్క మశ్వతరీ
రథం దుహితరం తదాదాయ ప్రతిచక్రమే 3

టీ॥ తమ్ హ పరః ప్రత్యువాచ=వానికి రైక్వుడిట్లనియె;

శూద్ర=శోకముచేతపరుగిడినవాడా, హారేత్వా=హారముతోగూడిన యీశకటము, గోభిః సహ=గోవులతోగూడ, అస్తు తవ ఏవ=ఉండనిమ్ము, ఇతి=అని;

తత్ ఉ హ = అప్పుడు, పునః ఏవ = మరల, జానశ్రుతిః పౌత్రాయణః=పౌత్రాయణుడగు జానశ్రుతి, సహస్రమ్ గవామ్=వేయిగోవులను,

శ్రు॥ తగ్ హాభ్యువాద రైక్వేదగ్ సహస్రం
గవా మయం నిష్కో ఽయ మశ్వతరీ
రథ ఇయం జాయా ఽయం గ్రామో
యస్మి న్నాస్సే ఽన్వేవ మా భగవ శ్శా
ధీతి ౪

టీ॥ తమ్ హ అభ్యువాద = అతనితోనిట్లనియెను; రైక్వ ఇదమ్ సహస్రమ్ గవామ్=రైక్వా! ఈవెయ్యిగోవులనున్ను, అయమ్ నిష్కః = ఈనిష్కహారమునున్న, అయమ్ అశ్వతరీరథః = ఈకంచరగాడిలరథమునున్న, ఇయమ్ జాయా = ఈభార్యనున్న, యస్మిన్ ఆస్సే అయమ్

రైక్వు డతనికి ప్రత్యు-త్తరం బొసంగె
"శోకతప్త పలాయనా! - నీకె యుంచు
కొనుము రథమును హారము-గోవుల" నని

* * *

అంత జానశ్రుతుం డింటి-కరిగి మరల,
ప్రీతి దనపుత్రికను వెంట-గొని సహస్ర
గోవులను నశ్వతరముల-గూర్చినట్టి
రథ మొకండును నిష్క-హా-రమును దెచ్చి 3

నిష్కమ్ = నిష్కహారమును, అశ్వతరీరథం = కంచర గాడిదబండిని, దుహితరమ్ = కొమార్తెనున్ను, తదా = అప్పుడు, ఆదాయ = తీసికొని, ప్రతిచక్రమే = వచ్చెను;

"దేవ! తెచ్చితి నాదుపు-త్రికను; దీని
భార్యగా గొన జేసెద - ప్రార్థనంబు;
మరియు నీవసియించు గ్రా-మమును నిష్క
హారమును నశ్వతరముల-యరదమును స
హస్రగోవుల గొని న న్ను-తార్థు జేసి
నన్ను శాసింపగా ప్రార్థ-నం బొనర్తు" ४

గ్రామః = నీవువసియించునట్టి యీగ్రామమునున్ను, (తీసికొమ్ము)

హే భగవః = ఓపూజ్యుడా, మామ్ = నన్నుగురించి! అనుశాధి ఏవ = అనుశాసించుమా, ఇతి = అని

శ్రు॥ తస్యాహ ముఖ ముపోద్గృహ్ణన్నువా
చాజహా రేమాః శూద్రా ఽనే నైవ
ముఖే నాలాపయిష్యథా ఇతి తే హైతే
రైక్వపర్ణా నామ మహావృషేషు య
త్రాస్మా ఉవాస స తస్మై హోవాచ ౫

టీ॥ తస్య ఆహ=అజానశ్రుతునియొక్క, ముఖమ్=ఆకానుకరూప
మగు ఉపాయమును, ఉప ఉద్గృహ్ణ=గ్రహించుచున్నవాడై, ఉవాచ =
ఇట్లుపలికెను;

శూద్రా=శోకముచేపరుగిడినవాడా, ఇమాః = ఈదక్షిణలను, అజ
హార = తీసికొనివచ్చితివి; అనేన ముఖేన ఏవ = ఈయుపాయముచేతనే,
ఆలాపయిష్యథాః=నన్నుఉపదేశించువానినిచేయగలవు; ఇతి=అని,

మహావృషేషు = గొప్పపుణ్యవంతములైన, యత్ర = ఏగ్రామముల

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ వాయుర్వావ సంవర్గో యదా వా అగ్ని
రుద్వాయతి వాయుమే వాప్యేతి యదా
సూర్యో ఽస్త మేతి వాయు మే వా
ప్యేతి యదా చంద్రో ఽ స్తమేతి వా
యుమేవాప్యేతి ౧

టీ॥ వాయుః వా వ=వాయువే, సంవర్గః=ఆకర్షణధర్మముగలది;
యదా = ఎప్పుడు, అగ్నిః = అగ్ని, ఉద్వాయతి = శమించునో, (అప్పుడు)

ఇట్లు వలికిన జానశ్రు-తీసుకాన్క
గ్రహణ మొనరించి పల్కె నా-ఘనతపస్వి ;

*　　　　*　　　　*

శోకతప్తపలాయనా! - నాకు మిగుల
తృప్తి జేసి తీకాన్కల - దెచ్చియిచ్చి,
ఈయుపాయంబుకతన నే - నెరుగువిద్య
జెప్పగా నియ్యకోనునట్లు - చేసి తనుచు ;

*　　　　*　　　　*

రైక్వన కతండు, రైక్వ పర్ణము లనంగ
బరగునట్లుగ వానిని-వాసము లయి
పుణ్యవంతంబు లగుగ్రామ-ముల నొసంగె　　౫

యందు, ఉవాస=అతడు ఉండెనో, అస్మై=ఆరైక్వునికొరకు, తే ఏతే
రైక్వపర్ణాః నామ=అట్టి రైక్వపర్ణములను గ్రామములను (ఇచ్చెను) ;
సః=ఆరైక్వుడు, తస్మై=అతనికి, ఉవాచ=ఇట్లుచెప్పెను,

తృతీయఖండము

అఖిల మాకర్షణము సేయు - నట్టిదగుట
వాయువును వచియింత్రు సం-వర్గ మనుచు ;

*　　　　*　　　　*

అగ్ని శమియించి వాయువు-నందె చేరు;
రవియు చంద్రుడు ప్రళయకా-లంబునందు
వాయువును జేరి లయమును - బడయుచుంద్రు　　౧

వాయుః ఏవ = వాయువు నే, అప్యేతి = తనస్వభావమును లయింపజేయు
చుపొందుచున్నది,

యదా సూర్యః అస్తమ్ ఏతి = సూర్యుడస్తమించునప్పుడు, వాయుమ్ ఏవ అప్యేతి=వాయువునందే తనస్వభావమును లయముచేసికొనుచున్నాడు,

శ్రు॥ యదాప ఉచ్ఛుష్యన్తి వాయు మేవాపి
యన్తి వాయుర్హ్యేవైతాన్ సర్వా
న్సంవృఙ్క్త ఇత్యధిదైవతమ్ 2

టీ॥ యదా ఆపః ఉచ్ఛుష్యన్తి = జలములుశోషింపబడునప్పుడు, వాయుమ్ ఏవ అపియన్తి = వాయువునే పొందుచున్నవి, వాయుః హి ఏవ = వాయువేగదా, ఏతాన్ సర్వాన్ = ఈసమస్తమైనవానిని, సం

శ్రు॥ అథా ఽధ్యాత్మం ప్రాణో వా వ సంవర్గః
స యదా స్వపితి ప్రాణ మేవ వా గప్యేతి
ప్రాణం చక్షుః ప్రాణగ్ శ్రోత్రం ప్రాణం
మనః ప్రాణో హ్యేవైతా న్సర్వాన్
సంవృఙ్క్త ఇతి 3

టీ॥ అథ అధ్యాత్మమ్=ఇకను శరీరసంబంధము; ప్రాణః వా వ సంవర్గః=ప్రాణమే సర్వమును ఆకర్షించుస్వభావముగలది,

సః=ఆపురుషుడు, యదా=ఎప్పుడు, స్వపితి=నిద్రించుచున్నాడో, (అప్పుడు) ప్రాణమ్ ఏవ = ప్రాణమునే, వాక్ అప్యేతి = వాగింద్రియము పొందుచున్నది, చక్షుః=చక్షురింద్రియము, ప్రాణమ్=ప్రాణమునేపొందును; శ్రోత్రమ్ = శ్రోత్రేంద్రియము, ప్రాణమ్ = ప్రాణమునుబొందును,

యదా చంద్రః అస్తమ్ ఏతి = చంద్రుడు అస్తమించునప్పుడు, వాయుమ్ ఏవ అప్యేతి=వాయువునే పొందుచున్నాడు, (ప్రళయమునందని భావము)

నీరు శోషించి వాయువుం - జేరుచుండు ;
కనుక సర్వముం గ్రహియింప-గలుగుశక్తి
వాయువున జేరి యుండు ప్ర-పంచమందు ;

*　　*　　*

ఇట్లు లధిదైవతం బని - యెరుగ వలయు ౨

వృఙ్క్తే=గ్రహించుచున్నాడు,

ఇతి అధిదైవతమ్=ఇట్లు దైవసంబంధమగునుపాసన,

అంత నధ్యాత్మవిషయకో-పాసనమున
ప్రాణమును వచియింత్రు సం-వర్గ మనుచు

*　　*　　*

ఎపుడు పురుషుడు నిద్రించు, - నపుడు వాని
వాఙ్మనశ్శ్రోత్రనేత్ర సం-బంధులైన
యింద్రియములు ప్రాణమున ల-యించి యుండు ;

*　　*　　*

కనుక సర్వముం గ్రహియింప-గలుగుశక్తి
ప్రాణమునె చేరి యుండు దే-హంబునందు 3

మనః=మనస్సు, ప్రాణమ్=ప్రాణమునేపొందుచున్నది, ప్రాణః హి ఏవ = ప్రాణమేగదా, ఏతాన్ సర్వాన్=వీనినన్నిటిని, సంవృఙ్క్తే=ఆకర్షించుచున్నది,

శ్రు॥ తౌ వా ఏతౌ ద్వౌ సంవర్గౌ వాయు రేవ
దేవేషు ప్రాణః ప్రాణేషు ౪

టీ॥ తే వా ఏతౌ ద్వౌ = ఇవియే రెండుసంవర్గములున్ను ; వా

శ్రు॥ అథ హ శౌనకం చ కాపేయ మభిప్రతా
రిణం చ కాక్షసేనిం పరివిష్యమాణౌ
బ్రహ్మచారీ బిభిక్షే తస్మా ఉ హ న దదతుః ౫

టీ॥ అథ=పిమ్మట, కాపేయమ్ శౌనకమ్ చ=కపిగోత్రోద్భవుడగు శునకపుత్త్రుడును, కాక్షసేనిమ్ అభిప్రతారిణమ్=కక్షసేనునిపుత్త్రుడగు అభిప్రతారుడును, (అగు), పరివిష్యమాణౌ=భోజనమునకుకూర్చొని ఆపోశనముచేయుచున్నవారలను, బ్రహ్మచారీ=ఒకబ్రహ్మచారి, బిభిక్షే=యాచించెను.

శ్రు॥ స హోవాచ మహాత్మన శ్చతురో దేవ
ఏకః క స్స జగార భువనస్య గోపాః,
తం కాపేయ నాభిపశ్యన్తి మర్త్యా అభి
ప్రతారిన్ బహుధా వస న్తమ్, యస్మై
వా ఏత దన్నం తస్మా ఏత న్న దత్త మితి ౬

టీ॥ సః హ ఊవాచ=ఆబ్రహ్మచారి యిట్లు పలికెను ;
మహాత్మనః =మహాత్ములైన, చతురః = వాఙ్మనశ్చక్షుశ్శ్రోత్రమనస్సుల కధిష్ఠానదేవతలగుఅగ్న్యాదిత్య చంద్రజలదేవతలను, జగార=సంహరించువాడును ; భువనస్య గోపాః=లోకరక్షకుడై, ఏకః=ఒక్కడైనదేవతయగు, సః కః=అట్టివాడుఎవడు,

ఇట్లు రెండుసంవర్గంబు - లెరుగబడుట
వాయువే దేవతల కెల్ల - ప్రాణ మండ్రు ౪

యుః ఏవ=వాయువే, దేవేషు=దేవతలలోని, ప్రాణేషు ప్రాణః=ప్రాణము లందు ముఖ్యము

శునకపుత్త్రిందు కాపేయు-డనునొకండు,
మరి యభిప్రతారు డనునా-మమువహించు
కాక్షసేనుండు భుజియింప-గడగి, జలము
ద్రిప్పి యాపోశనము సేయు-నప్పు డొక్క
బ్రహ్మచారి సమీపించి - వారి నడిగె
భిక్ష మిడు డని ; వారలు-పెట్ట రైరి ౫

తస్మై=వానికి, న దదతుః=ఈయలేదు,

బ్రహ్మచా రీవిధంబున - బల్కెనపుడు ;

* * *

"ఆమహాత్ములు సూర్య చం-ద్రాగ్నిజలము
లై ననల్వుర కెవడు సం-హారకర్త ;
సర్వజగతికి నేకర-క్షకు డెవండు ;
ఓ యభిప్రతారుండ! కా-పేయ! వివిధ
రూపముల దాల్చు నట్టిపూ-రుషు నెరుంగ
దుర్ఘటముగాదె మర్త్యమా-త్రులకు ధరణి

* * *

అన్నమును నా కిడక పోయి-నందువలన
ఎవనికొర కన్నమై యుండు - నీజగంబు
వాని కన్నంబు బెట్టని-వారు మీరు" ౬

కాపేయ=కాపేయా, అభిప్రతారిన్, అభిప్రతారుడా, బహుధా వసన్తమ్=అనేకవిధములుగానున్న, తమ్=అట్టిపురుషుని, మర్త్యాః=మనుష్యులు (అనగా మరణధర్మముగలవారు) న అభిపశ్యంతి=ఎరుగరు,

శ్రు॥ తదు హ శౌనకః కాపేయః ప్రతిమన్వా
నః ప్రత్యేయాయ ఆత్మా దేవానాం
జనితా ప్రజానాగ్ం హిరణ్యదగ్ంష్ట్రో బభ
సో ఽనసూరిః, మహాన్త మస్య మహి
మాన మాహు రనద్యమానో య దన
న్న మ త్తీతి వై వయం బ్రహ్మచారి న్నేద
ముపాస్మహే ద త్తాస్మై భిక్షా మితి 7

టీ॥ కాపేయః శౌనకః=కాపేయుడగు శౌనకుడు, తత్ ప్రతి = దానినిగురించి, మన్వానః = ఆలోచించుచున్నవాడై ప్రత్యేయాయ = దగ్గరకువెళ్లెను ;

దేవానామ్ ఆత్మా=సమస్తదేవతలకును అంతర్యామియైనియామకుడైనవాడును, ప్రజానామ్ జనితా=ప్రజలనుసృష్టించువాడును, హిరణ్యదంష్ట్రః = అమృతదంష్ట్రిలు అనగా ఎంతటికిని భగ్నముకానిదంష్ట్రిలుగలవాడును, బభసః=భక్షించువాడును, అనసూరిః=జ్ఞానసంపన్నుడును, (అగువాడు ఆపరమాత్మ; అస్య = ఈపరమపురుషునియొక్క, మహిమానమ్=మహిమను, మహాన్తమ్=గొప్పదిగా, ఆహుః=చెప్పుదురు ;

యత్=ఏది, అనద్యమానః=భక్షింపబడనిదై, అనన్నమ్=ప్రజలకు అన్నముగాని యీవాగాదిదేవతాదులను, అత్తి=తినుచున్నదియో (అదియే

యస్మై వా=ఎవనికొరకు, ఏతత్=ఈప్రపంచమంతయు, అన్నమ్=భక్ష్యమగునో, తస్మై=వానికొరకు, ఏతత్=ఈయన్నము, న దత్తమ్=మీచేత యీయబడలేదు,

అతనిదరి కేగి కాపేయు-డనియె నిట్లు:

*　　　*　　　*

అఖిల దేవతానీకంబు - కంతరాత్మ
ఈజగంబులప్రజ కెల్ల - సృష్టికర్త
భగ్నములు గానియట్టి ప-ల్వారుస గలిగి
సర్వము భుజించువాడును - జ్ఞానయుతుడు
అట్టి పరమపూరుషు మహా-త్మ్యాతిశయము
అన్నిటిని మించి యుండెడు-నంద్రు బుధులు

*　　　*　　　*

భక్షణముచేయ బడకుండ-బరగి ప్రజల
కన్న మగుటకు వీలులే-నట్టి దేవ
తాదులనుగూడ నతడు ల-యం బొనర్చు
ఇట్టి బ్రహ్మం బుపాసింతు-మెల్లయపుడు''
అని వచించుచు కాపేయు-డానతిచ్చె
భిక్ష యాబ్రహ్మచారికి - బెట్టు డనుచు ౭

అనిభావము)

(బ్రహ్మచారిన్=బ్రహ్మచారీ, వయమ్=మేము, ఇదమ్=ఇట్టిబ్రహ్మమును, ఉపాస్మహే=ఉపాసించెదము; అస్మై=ఈబ్రహ్మచారికి, భిక్షామ్=భిక్షను, దత్త=ఒసగుడు,

శ్రు॥ తస్మా ఉ హా దదు స్తే వా ఏతే పఞ్చా
న్యే పఞ్చాన్యే దశ సన్త స్తత్కృతం
తస్మా త్సర్వాసు దిక్ష్వన్న మేవ దశ
కృతగ్ సైషా విరా డన్నాదీ త యేదగ్
సర్వం దృష్టగ్ సర్వ మ స్యేదం దృష్టం
భవ త్యన్నాదో భవతి య ఏవం వేద
య ఏవం వేద. ౮

టీ॥ తస్మై ఉ హా = ఆబ్రహ్మచారికి, దదుః = ఇచ్చిరి, తే వా ఏతే=అట్టియీ, పంచ అన్యే పంచ అన్యే=అయిదు అయిదు; దశ=పదిగా, సన్తః=అయినవి. తత్=అదియే, కృతమ్=కృతమనుపాచిక (సాదృశ్యముగాగలది)

తస్మాత్=అందువలన, సర్వాసు దిక్షు=సమస్తదిక్కులయందైన, అన్నమ్ ఏవ=అన్నమే, దశ కృతం=పదిగా అయినది, సా ఏషా=అయీ, విరాట్ = వివిధప్రకాశవంతమగునది, అన్నాది = ఈపదార్థములనెల్ల భుజించునది;

తయా=దానిచేత, ఇదమ్ సర్వమ్=ఈసర్వమును, దృష్టమ్=చూడబడుచున్నది,

యః ఏవమ్ వేద=ఎవడిటుతెలిసికొనుచున్నాడో, అస్య=వీనికి,

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ సత్యకామో హా జాబాలో జబాలాం
మాతర మామన్త్రయాఞ్చక్రే బ్రహ్మ

భిక్ష యాబ్రహ్మచారికి - బెట్ట బసియె ;

* * *

పావకాదిత్య జలచంద్ర-వాయు పంచ
కమును నట్టులె దేహసం-బంధమైన
వాఙ్మనశ్శ్రోత్ర దృక్ప్రాణ-పంచకమును
జేరి కృత మనునట్టి పా-చికను బోలె
దశవిధపదార్థములుగాగ - దనరుచుండు ;

* * *

అందుచే సర్వదిక్కుల-యందు జెలగు
నట్టి యన్నంబు దశకృతం-బనగ వలయు ;
ఆవిరాట్పూరుషున కీ ప-దార్థసమితి
యన్నమై దృష్టవస్తువై-యలరుచుండు ;

* * *

ఈవిధంబున నిద్దాని - నెరుగువాని
కన్నిదిక్కులం దున్న ప-దార్థసమితి
యన్నమై దృష్టవస్తువై -యలరుచుండు ౮

సర్వమ్ ఇదమ్ = ఈసర్వమును, దృష్టమ్ భవతి = దృష్టమగుచున్నది; అన్నాదః భవతి = భోక్తయగుచున్నాడు.

చతుర్థఖండము

కలడు జాబాలు డన సత్య-కాము డనగ
బరగుఋషికుమారు డొకండు - వాడు తల్లి

చర్యం భవతి వివత్స్యామి కిం గోత్రో
ఽహమస్మీతి ౧

టీ॥ జాబాలః సత్యకామః = జబలాపుత్త్రుడగు సత్యకాముడు, మాతరమ్ జబలామ్=తల్లియగు జబలను, ఆమన్త్రయాఞ్చక్రే=పిలిచెను. భవతి=పూజ్యురాలా, బ్రహ్మచర్యం=బ్రహ్మచర్యమును (వహించి),

శ్రు॥ సాహైన ముువాచ నాహ మేత ద్వేద
తాత యద్గోత్ర స్త్వ మసి బహ్వహం
చర న్తీ పరిచారిణీ యౌవనే త్వా మలభే
సాహ మేత న్న వేద యద్గోత్ర స్త్వ
మసి జబాలా తు నా మాహ మస్మి సత్య
కామో నామ త్వ మసి స సత్యకామ
ఏవ జాబాలో బ్రవీథా ఇతి ౨

టీ॥ సా=ఆమె, ఏవమ్=ఇతనినిగురించి, ఉవాచ=పలికెను; తాత=నాయనా, త్వమ్ యద్గోత్రః అసి = నీవు ఏగోత్రముకలవాడవైతివో, ఏతత్ అహమ్ న వేద=దానిని నేనెరుగను; అహమ్ బహు చరంతీ=నేను అనేకపరిచర్యలనుచేయుచుండిన, పరిచారిణీ=పరిచారికను; యౌవనే = యౌవనమునందు, త్వా=నిన్ను, అలభే=కంటిని; (కనుక) త్వమ్ యద్గోత్రః అసి=నీవుఏగోత్రుడవైతివో, ఏతత్=ఈవిషయమును, సా అహమ్=

శ్రు॥ స హ హారిద్రుమతం గౌతమ మేత్యో
వాచ బ్రహ్మచర్యం భగవతి వత్స్యా
మ్యుపేయాం భగవ న్త మితి 3

నడిగె "నమ్మరో! బ్రహ్మచ-ర్యం బొనర్ప
గురుకులంబున వాసంబు-జరుప వలయు
గనుక నాగోత్ర మెరిగింపు"-మనుచు బల్క ౧

వివత్స్యామి=(గురుకులమునందు) వసింపగలను; అహమ్ కింగోత్రః అస్మి=నేను ఏగోత్రముకలడను=ఇతి=అని (అడిగెను)

అప్పు డాయమ యతనితో - ననియె నిట్లు;
"నీదుగోత్రంబు నాయనా - నే నెరుంగ;
బహువిధంబుల కష్టము-ల్పడుచు నేను
చేయుచుంటిని పరిచర్య; - చిన్ననాడె
నిన్ను గనుగొంట; గోత్రంబు - నే నెరుంగు
నేర్పు నా కలవడ దాయె; - నీకు సత్య
కాము డనుపేరు గల్గె; నా-నామ మయ్యె
జబల; యీవిషయంబు నా-చార్యుతోడ
జెప్పి బ్రహ్మచర్యంబును - జేసికొనుము ౨

అట్టి నేను, న వేద=ఎరుగను;

అహమ్=నేను, జబాలా నామ అస్మి=జబాలాఅను పేరుగలదానను అయితిని; త్వమ్ సత్యకామః నామ అసి=నీవుసత్యకాముడనువాడవైతివి; సః=అట్టి నీవు, సత్యకామః ఏవ జాబాలః=జబలాపుత్రుడగు సత్యకాముడను అని, బ్రవీథాః=చెప్పుము

అంత నాతండు హారిద్రు-మంతు డనెడు
గౌతమునియొద్ద శిష్యుండు-గా దలంచి,
అతనిదరి కేగి, "పూజ్య నీ-యుండ నేను

టీ॥ సః హ = ఆసత్యకాముడు, హారిద్రుమతమ్ = హారిద్రుమంతుని కుమారుడగు, గౌతమమ్=గౌతముని, ఏత్య=పొంది, ఉవాచ=పలికెను ;

భగవతి = పూజ్యుడవగు నీయందను, బ్రహ్మచర్యమ్ = బ్రహ్మచర్యమును చరించుటకు, వత్స్యామి=వసింపగలను ; భగవన్తమ్=పూజ్యుడవగు

శ్రు॥ తగ్ హోవాచ కి గ్ంగోత్రో ను సోమ్యాసీతి
స హోవాచ నాహ మేత ద్వేద భో
యద్గోత్రో ఽహ మస్మ్యపృచ్ఛం మాత
రగ్ సా మాప్రత్యబ్రవీ ద్బహ్వహం చ
ర న్తీ పరిచారిణీ యౌవనే త్వా మలభే
సాహ మేత న్న వేద యద్గోత్ర స్త్వ మసి
జబాలా తు నా మాహ మస్మి సత్యకా
మో నామ త్వ మసీతి సో ఽహగ్ సత్య
కామో జాబాలో ఽస్మి భో ఇతి ౪

టీ॥ సోమ్య = సోమపానార్హుడా, కింగోత్రః ను = ఏగోత్రుడవు, అసి ఇతి=ఐతివి అని, తమ్=వానినిగూర్చి, ఉవాచ=పలికెను,

సః ఉవాచ = సత్యకాముడిట్లనియె ; భో = ఓస్వామీ! అహమ్ యద్గోత్రః అస్మి=నేను ఏగోత్రుడనైతినో, ఏతత్ న వేద=ఇది ఎరుగను; మాతరమ్ అపృచ్ఛమ్=మాతల్లిని అడిగితిని ; సా మా ప్రత్యబ్రవీత్ =ఆమె యిట్లునాకుచెప్పెను ; అహమ్ బహు చరంతీ పరిచారిణీ = నేను అనేక

బ్రహ్మచర్యవ్రతం బూన-ర్పంగ వచ్చి
నాడ, కృప జూచి నన్ను గా-పాడు''మనియె 3

నిన్ను, ఉపేయామ్=సమీపించితిని, ఇతి=అని (చెప్పెను)

గోత్రముం దెల్ప గోరె నా-గురువరుండు ;
సత్యకాముండు వచియించె, -''స్వామి ! నేను
గోత్రమెరుగను; నాతల్లి-గూడ యెరుగ
కివ్విధంబున బల్కె న-దెట్టులనిన,

* * *

బహువిధంబుల కష్టము-ల్బడుచు తాను
చేయుచుండెను పరిచర్య;-చిన్న నాడె
నన్ను గనుగొనె; నందుచే - నాదుగోత్ర
మామె యెరుగదు; సత్య కా-మాఖ్య నాకు
గలిగెను; జబాల యనునాఖ్య - గాంచె నామె ;
దీని నెల్ల మీకిప్పుడు - దెల్పుకొంటి'' ౪

విధములగుపరిచర్యలు చేయు పరిచారిణినైయుంటిని; త్వా యౌవనే అలభే=యౌవనమందు నిన్ను కంటిని ; యద్గోత్రః త్వమ్ అసి ఏతత్ సా అహం న వేద=నీవు ఏగోత్రుడవై తివో అది నేను ఎరుగను; అహమ్ జబాలా నామ అస్మి=నేను జబాలయనుదానవైతిని ; త్వమ్ సత్యకామః నామ అసి ఇతి=నీవు సత్యకాముడనువాడవైతివి; ఇతి=అని; భో=ఓగౌతముడా, సః అహమ్=అట్టి నేను, జాబాలః=జబాలాపుత్రుడనగు, సత్యకామః=సత్యకాముడను, అస్మి ఇతి=ఐతిని అని,

శ్రు॥ తగ్ హోవాచ నైత దబ్రాహ్మణో వివ
క్తు మర్హతి సమిధం సోమ్యాహ రో
ప త్వా నేష్యే న సత్యాదగా ఇతి త
ముపనీయ కృశానా మబలానాం చతుశ్శ
తా గా నిరాకృత్యోవా చేమా స్సో
మ్యాను సంవ్ర జేతి తా అభిప్రస్థాపయ
న్నువాచ నా సహస్రే ణావర్తే యేతి
స హ వర్ష గణం ప్రోవాస తా యదా
సహస్రగ్ సమ్పేదుః ౫

టీ॥ తమ్=అతనిని, ఉవాచ=గౌతముడిట్లు చెప్పెను;

ఏతత్ = ఇట్టిమాటలను, అబ్రాహ్మణః = ద్విజుడుకానివాడు, వివక్తుమ్ న అర్హతి=చెప్పజాలడు; సోమ్య=సోమపానమునకు అర్హుడా, సమిధమ్=సమిధను, ఆహర=తీసికొనిరా; త్వా=నిన్ను, ఉపనేష్యే=ఉపనియతునిగాచేసెదను; సత్యాత్=సత్యవచనమునుండి, న అగాః=నీవుతప్పిపోలేదు; ఇతి=అని (చెప్పెను),

తమ్=ఆసత్యకాముని, ఉపనీయ=ఉపనియతునిగాచేసి, కృశానామ్ అబలానామ్=కృశించిదుర్బలములగు గోవులలో, చతుశ్శతాః గాః=నాలుగువందలగోవులను, నిరాకృత్య=వేరుగాతీసి, ఉవాచ=పలికెను;

సోమ్య=సోమ్యా, ఇమాః=వీనిని, అనుసంవ్రజ ఇతి=అనుసరించి వెళ్లుము అని; తాః=వానిని, అభిప్రస్థాపయన్=పంపించుచు, ఉవాచ=

గౌతముం డప్పు డాసత్య-కాము జూచి
"ద్విజుడు కానట్టి మనుజు డీ-విధము మాట
లాడ నేరడు; సోమపా-నార్హా! సత్య
వచనమును నీవు తప్పి పో-వంగ లేదు;
సమిధలం దెమ్ము నీకు సం-స్కారణ గూర్తు"
అని వచించి యుపనయన-మును నొనర్చె

*　　　*　　　*

అంత తనయొద్దనున్నట్టి - యావులందు
బడుగులను దుర్బలముల నే-ర్పరచి నాల్గు
వంద లాసత్యకాముని-వశ మొనర్చి
వెయ్యిగోవులుగా వీని-వృద్ధి జేయు
వరకు నిచ్చటి కీవు రా-వలవ దనియె;

*　　　*　　　*

అవి సహస్ర మౌదాక వా-డడవియందె
వాస మొనరించి వాని గా-పాడుచుండె 2

(మరల చెప్పెను;

అసహస్రేణ = సహస్రము గాకముందు, న ఆవర్తేయ ఇతి = మరలి రాను అని, (సంకల్పించుము)

తా॥ యదా సహస్రమ్ సంపేదుః=అవి సహస్రము అగువరకు, సః=వాడు, వర్ష గణమ్=కొన్నిసంవత్సరములు, ప్ర ఉవాస=(అరణ్యములో) ప్రవేశించి నివసించెను,

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ అథ హైన మృషభోఽభ్యువాద సత్య
కామా౩ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ
ప్రాప్తా స్సోమ్య సహస్రగ్ స్మః ప్రాప
యన ఆచార్యకులమ్ ౧

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ఏనమ్ = ఈ సత్యకామునిగూర్చి, వృషభః = ఒక వృషభము, సత్యకామా = సత్యకాముఁడా అని, అభ్యువాద హ= పలికెను.

భగవః ఇతి=ఓ భగవంతుఁడా అని, ప్రతిశుశ్రావ=ప్రత్యుత్తరము పలికెను ;

శ్రు॥ బ్రహ్మణశ్చ తే పాదం బ్రవాణీతి బ్రవీతు
మే భగవానితి తస్మై హోవాచ ప్రాచీ
దిక్కలా ప్రతీచీ దిక్కలా దక్షిణా దిక్క
లోదీచీ దిక్కలైష వై సోమ్య చతు
ష్కలః పాదో బ్రహ్మణః ప్రకాశవా
న్నామ ౨

టీ॥ తే=నీకు, బ్రహ్మణః=బ్రహ్మముయొక్క, పాదమ్=పాదమును, బ్రవాణి ఇతి=చెప్పెదను అని అనెను ; భగవాన్ = భగవంతుఁడా, మే= నాకు, బ్రవీతు=చెప్పుదువు గాక ; తస్మై హ ఉవాచ = ఆ సత్యకాముని తో ఆవృషభము ఇట్లు వచియించెను ;

సోమ్య = సోమ్యా, ప్రాచీ దిక్ కలా = తూర్పుదిక్కు ఒక అవయవము ; ప్రతీచీ దిక్ కలా = పశ్చిమదిక్కు ఒక అవయవము; దక్షిణా

పంచమఖండము

పిదప వాని నామందలో - వృషభ మొకటి
సత్యకామా యనుచు బిల్వ - సంభ్రమమున
స్వామి! యిదె సిద్ధుడ నటంచు - బదులు చెప్పె;

* * *

వృషభ మి ట్లను సోమ్య! మే-మింతవరకు
వెయ్యి గోవుల మైతిమి; - వీటికడకు
తీసికొని పొమ్ము గురునాజ్ఞ - తీరెగాన ౧

సోమ్య=సోమ్యా; సహస్రమ్=వెయ్యిగా; ప్రాప్తాః స్మః=అయితిమి; ఆచార్యకులమ్=ఆచార్యునిస్థలమును, నః=మమ్ములను, ప్రాపయ=తీసికొని వెళ్లుము,

బ్రహ్మపాదంబు నుపదేశ-పరతు ననుచు
వృషభ మన, వాడు సరి యని - వేడుకొనిన
పిదప నీరీతి వచియించె - వృషభరూపి

* * *

"ప్రాగ్దిశయు దక్షిణంబును - పశ్చిమంబు
ఉత్తరం బనునాల్గు నొ-క్కొక్కయవయ
వంబుగా గలబ్రహ్మపా-దమును బుధులు
భావన యొనర్తురు ప్రకాశ-వంత మనుచు" ౨

దిక్ కలా = దక్షిణదిక్కు ఒక అవయవము; ఉదీచీ దిక్ కలా=ఉత్తర దిక్కు ఒక అవయవము; ఏషః= ఈ, చతుష్కలః=నాలుగవయవములు గలది, బ్రహ్మణః పాదః = ఈ బ్రహ్మపాదము, ప్రకాశవాన్ నామ = ప్రకాశవంతము అను పేరుగలది,

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్క
లం పాదం బ్రహ్మణః ప్రకాశవా నిత్యు
పా స్తే ప్రకాశవా నస్మి ల్లోకే భవతి ప్ర
కాశవతో హ లోకా న్జయతి య ఏత
మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్కలం పాదం
బ్రహ్మణః ప్రకాశవా ని త్యుపా స్తే 3

టీ॥ యః ఏతమ్ చతుష్కలమ్ పాదమ్ ఏవమ్ విద్వాన్=ఎవడైతే యీప్రకారము నాలుగవయవములుగల బ్రహ్మపాదమును తెలిసికొని, ప్రకాశవాన్ ఇతి ఉపాస్తే= 'ప్రకాశవాన్' అను దృష్టితో నుపాసించునో,

షష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ అగ్నిష్టే పాదం వ క్తేతి స హ శ్వో భూ
తే గా అభిప్రస్థాపయాఞ్చకార తా య
త్రాభిసాయం బభూవు స్త త్రాగ్ని ముప
సమాధాయ గా ఉపరుధ్య సమిధ మా
ధాయ పశ్చా దగ్నేః ప్రా జుపోపవివేశ ౧

టీ॥ అగ్నిః = అగ్నిహోత్రుడు, తే = నీకు, పాదమ్ = రెండవపాదమును, వక్తా ఇతి=చెప్పును అని (చెప్పెను);

యత్ర అభిసాయమ్ బభూవుః=సాయంకాలమున (అవి) ఎక్కడ చేరునో (అక్కడ), శ్వోభూతే=మరుసటిదినమున, గాః=గోవులను, సః = ఆసత్యకాముడు, అభిప్రస్థాపయాంచకార=తోలియుంచెను;

తత్ర=అచ్చట, అగ్నిమ్=అగ్నిని, ఉపసమాధాయ=ప్రజ్వలింపజేసి,

"ఇట్లు చతురవయవపాద - మెరిగి యెవఁడు
దానిని ప్రకాశవంతంబు-గా నుపాస
నం బొనర్చునో, వాఁడు లో-కంబునందు
అతుల మగుప్రకాశము బొందు ; - నదియు గాక
నతి ప్రకాశవంతంబు లై-నట్టి లోక
ముల బ్రవేశించి విజయంబు - బొంద గలుగు" 3

సః=వాఁడు, అస్మిన్ లోకే ప్రకాశవాన్ భవతి=ఈలోకమునందు ప్రకాశవంతుఁడు అగును ; ప్రకాశవతః లోకాన్ జయతి=ప్రకాశవంతములగు లోకములను జయించును ;

షష్ఠ ఖండము

"అగ్నిహోత్రుఁడు నీకు బ్ర-హ్మంబునందు
జెలగు రెండవపాదంబు - జెప్ప గలఁడు"

* * *

ఇట్లు వృషభంబు వచియించు - టెరిగి యతఁడు
ఆలమందలనెల్ల సా-యంతనమున
జేర్చుపగిదిని మరునాఁడు-చేర్చి కట్టి,
సమిధలంగూర్చి రగిలించి - జ్వాల జేసి,
అగ్నిహోత్రంబు తనకు ముం-దమరునట్లు
పశ్చిమంబున గూర్చుండె - ప్రాఙ్ముఖముగ ; ౧

గాః=గోవులను, ఉపరుధ్య=కట్టివేసి, సమిధమ్ ఆధాయ=సమిధలనుఉంచి, పశ్చాత్=అగ్నికి పశ్చిమమున, అగ్నేః ప్రాక్=తూర్పునందుండు అగ్నికభిముఖముగా, ఉపవివేశ=కూర్చొనియెను,

శ్రు॥ త మగ్ని రభ్యువాద సత్యకామా 3 ఇతి
భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ ౨

టీ॥ తమ్=అతనిని, అగ్నిః=అగ్ని, అభ్యువాద = ఇట్లనియె ; సత్య కామా=సత్యకామా, ఇతి=అని ;

శ్రు॥ బ్రహ్మణస్సోమ్య తే పాదం బ్రవాణీతి బ్ర
వీతు మే భగవా నితి తస్మై హోవాచ
పృథివీ కలా ఽ న్తరిక్షం కలా ద్యౌః కలా
సముద్రః క లైష వై సోమ్య చతుష్క
లః పాదో బ్రహ్మణో ఽనన్త వా న్నామ 3

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యా, బ్రహ్మణః = బ్రహ్మముయొక్క, పాదమ్= పాదమును, తే=నీకు, బ్రవాణి ఇతి = చెప్పెదను అని; మే బ్రవీతు భగ వాన్=భగవంతుడవైన నీవు నాకు చెప్పుము, ఇతి=అని ;

తస్మై=ఆసత్యకామునిని, ఉవాచ = పలికెను, పృథివీ కలా అంత రిక్షమ్ కలా ద్యౌః కలా సముద్రః కలా=పృథివ్యంతరిక్షద్యులోక సముద్ర

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్క
లం పాదం బ్రహ్మణో ఽన న్తవా నిత్యు
పా స్తే ఽనన్తవా నస్మి ల్లోకే భవ త్యనన్త
వతో హ లోకాన్ జయతి య ఏత మే
వం విద్వాగ్ శ్చతుష్కలం పాదం బ్ర
హ్మణో ఽన న్తవా నిత్యుపా స్తే ౪

అగ్ని పిలిచెను "సత్యకామా" యటంచు;
"పూజ్యుడా" యని సత్యకా-ముండు పల్క; ౨

భగవః ఇతి = భగవంతుడా అని, ప్రతిశుశ్రావ = ప్రతివచనము చెప్పెను.

బ్రహ్మపాదంబు నుపదేశ-పరతు ననుచు
అగ్ని వచియించె చెప్ప మం-చతడు వేడ;

* * *

"పృథివి స్వర్గలోకం బంత-రిక్షలోక
మును సముద్రంబు నవయవ-ములుగ గలిగి
బ్రహ్మము ద్వితీయపాదంబు - పరగుచుండు
దాని నందు రనంత వం-తం బటంచు" ౩

ములు అనునవయవములు, బ్రహ్మణః ఏషః పాదః చతుష్కలః = బ్రహ్మముయొక్క ఈపాదమునకు నాలుగు అవయవములు; అనన్తవాన్ నామ=దీని పేరు 'అనన్తవాన్' అనునది,

"ఇట్లు చతురవయవపాద-మెరిగి యెవడు
దానిని ననంతవంతంబు-గా నుపాస
నం బొనర్చునో, వాడు లో-కంబునందు
అంత మనునది లేనివా-డగును; మరియు
నంతవంతముల్గాకుండు-నట్టి లోక
ముల ప్రవేశించి విజయంబు - బొంద గలడు" ౪

టీ॥ యః=ఎవడు, ఏతమ్ చతుష్కలమ్ బ్రహ్మణః పాదమ్ ఏవమ్ విద్వాన్ = చతురవయవములుగలయీబ్రహ్మపాదమును ఈవిధముగాదెలిసి కొని, అనన్తవాన్ ఇతి ఉపాస్తే = అనన్తవంతమనియుపాసనముచే

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ హగ్ంస స్తే పాదం వక్తేతి స హ శ్వో
భూతే గా అభిప్రస్థాపయాఞ్చకార తా
య త్రాభిసాయం బభూవు స్తత్రాగ్ని
ముపసమాధాయ గా ఉపరుధ్య సమిధ
మాధాయ పశ్చా దగ్నేః ప్రా ఙుపో
పవివేశ ౧

టీ॥ తే=నీకు, హంసః=హంస, పాదమ్=బ్రహ్మపాదమును, వక్తా ఇతి=చెప్పును (అని),

యత్ర అభిసాయమ్ బభూవుః = సాయంకాలమున అవియెక్కడ జేరునో అక్కడ, శ్వోభూతే=మరుసటిదినమున, గాః గోవులను, సః = అతడు, అభిప్రస్థాపయాంచకార=ఉంచెను.

తత్ర=అచ్చట, అగ్నిమ్=అగ్నిని, ఉపసమాధాయ=ప్రజ్వలింపజేసి,

శ్రు॥ తగ్ం హగ్ంస ఉపనిప త్యాభ్యువాద సత్య
కామా 3 ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ ౨

టీ॥ తమ్=అతనిని, హంసః=హంసము, ఉపనిపత్య=సమీపించి

యునో, సః=వాడు, అస్మిన్ లోకే=ఈలోకమునందు, అనన్తవాన్ = అంతములేనివాడు, భవతి=అగుచున్నాడు;

అనన్తవతః లోకాన్=అనంతలోకములను, జయతి=జయించును,

సప్తమ ఖండము

"హంస మొక్కండు నీకు బ్ర-హ్మంబునందు
జెలగుమూడవపాదంబు - జెప్ప గలదు;"

* * *

ఇట్టు లగ్నిహోత్రుడు చెప్ప-నెరిగి యతడు
ఆలమందల నెల్ల సా-యంతనమున
జేర్చుపగిదిని మరునాడు - చేర్చి కట్టి
సమిధలంగూర్చి రగిలించి - జ్వాల జేసి
అగ్నిహోత్రంబు తనకు ముం-దమరునట్లు
పశ్చిమంబున గూర్చుండె - ప్రాఙ్ముఖముగ ౧

గాః = గోవులను, ఉపరుధ్య = కట్టివేసి, సమిధమ్ ఆధాయ = సమిధలను ఉంచి, పశ్చాత్ = అగ్నికిపశ్చిమమున, అగ్నేః ప్రాక్ = తూర్పునందుండు అగ్నికిముఖముజూపుచు, ఉపవివేశ=కూర్చొనియెను,

హంస పిలిచెను సత్యకా-మా యటంచు,
పూజ్యుడా యని సత్యకా-ముండు పల్కె ౨

అభ్యువాద = పలికెను; సత్యకామా ఇతి = సత్యకామా అని; భగవః = పూజ్యుడా, ఇతి=అని, ప్రతిశుశ్రావ=ప్రతివచనమిచ్చెను,

శ్రు॥ బ్రహ్మణ స్సోమ్య తే పాదం బ్రవాణీతి
బ్రవీతు మే భగవా నితి తస్మై సహో వా
చాగ్నిః కలా సూర్యః కలా చన్ద్రః కలా
విద్యు త్కలైష వై సోమ్య చతు
ష్కలః పాదో బ్రహ్మణో జ్యోతిష్మా
న్నామ 3

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యా, తే=నీకు బ్రహ్మణః పాదమ్=బ్రహ్మపాద
మును, బ్రవాణి ఇతి=చెప్పెదను (అని); బ్రవీతు మే భగవాన్=భగ
వంతుడవైన నీవు నాకు చెప్పుము; ఇతి=అని; తస్మై=వానికి, ఉవాచ=
హంసయిట్లు చెప్పెను,

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్క
లం పాదం బ్రహ్మణో జ్యోతిష్మా ని
త్యుపా స్తే జ్యోతిష్మా నస్మి ల్లోకే భవతి
జ్యోతిష్మతో హ లోకాన్ జయతి య
ఏత మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్కలం పాదం
బ్రహ్మణో జ్యోతిష్మా ని త్యుపా స్తే ౪

టీ॥ యః ఎవడు, ఏతమ్ చతుష్కలమ్ బ్రహ్మణః పాదమ్ ఏవమ్
విద్వాన్ = చతురవయవములుగలయీబ్రహ్మపాదము ఈవిధముగా తెలి
సికొని, జ్యోతిష్మాన్ ఇతి ఉపాస్తే=జ్యోతిష్మంతముఅని యుపాసించునో,

బ్రహ్మపాదంబు నుపదేశ-పరతు ననుచు
హంస వచియించె, చెప్పె మం-చతడు వేడ ;

*   *   *

అగ్నిసూర్యేందు విద్యుల్ల-తాళి యనెడు
నాలుగవయవముల ధార-ణం బొనర్చి
బ్రహ్మము తృతీయపాదంబు - పరగుచుండు
అది చెలంగు జ్యోతిష్మంత-మనెడు పేర" 3

అగ్నిః కలా సూర్యః కలా చంద్రః కలా విద్యుత్ కలా=అగ్ని సూర్య చంద్ర విద్యుత్తులు అవయవములు, బ్రహ్మణః ఏషః పాదః చతుష్కలః= బ్రహ్మముయొక్క యీపాదమునకు నాలుగు అవయవములు,

జ్యోతిష్మత్ నామ=జ్యోతిష్మంతమను పేరుగలది.

"ఇట్లు చతురవయవపాద - మెరిగి యెవ్వ
డదియ యగును జ్యోతిష్మంత-మని యుపాస
నం బొనర్చునో వాడు లో-కంబునందు
మిగుల దేజఃప్రకాశుడై -మెలగుచుండు ;
కాంతిమంతంబులై నలో-కముల గెలుచు ;" ౪

సః అస్మిన్ లోకే జ్యోతిష్మాన్ భవతి = వాడు ఈలోకమునందు జ్యోతిష్మంతుడు అగును.

జ్యోతిష్మతః లోకాన్ జయతి = జ్యోతిష్మంతములగులోకములను జయించును,

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ మద్గుష్టే పాదం వక్తేతి స హ శ్వోభూతే
గా అభిప్రస్థాపయాఞ్చకార తా య
త్రాభి సాయం బభూవు స్తత్రాగ్ని ము
పసమాధాయ గా ఉపరుధ్య సమిధ మా
ధాయ పశ్చా దగ్నేః ప్రా ఙుపోపవివేశ ౧

టీ॥ మద్గుః తే పాదమ్ వక్తా ఇతి = నీటికాకి నీకు నాల్గవపాదమును చెప్పును అని,

యత్ర అభిసాయమ్ బభూవుః = సాయంకాలమున ఆవియెక్కడ చేరునో అక్కడ, శ్వోభూతే = మరుసటిదినమున, గాః = ఆవులను, సః = అతడు, అభిప్రస్థాపయాంచకార = తోలియుంచెను,

తత్ర = అచ్చట, అగ్నిమ్ ఉపసమాధాయ = అగ్నినిరగిల్చి, గాః ఉప

శ్రు॥ తం మద్గు రుపనిప త్యాభ్యువాద సత్య
కామా౩ ఇతి భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ ౨

టీ॥ తమ్ మద్గుః ఉపనిపత్య = అతనిని నీటికాకి సమీపించి, అభ్యువాద = పలికెను,

శ్రు॥ బ్రహ్మణ స్సోమ్య తే పాదం బ్రవా ణీతి
బ్రవీతు మే భగవా నితి తస్మై స హో
వాచ ప్రాణః కలా చక్షుః కలా శ్రోత్రం
కలా మనః క లైష వై సోమ్య చతు

అష్టమ ఖండము

అంత "నొక నీటికాకి బ్ర-హ్మంబునందు
జెలగునాల్గవ పాదంబు - జెప్పు నీకు;"

* * *

ఇట్టు లాహంసమాటల - నెరిగి యతఁడు
ఆలమందల దినము సా-యంతనమున
జేర్చుపగిదిని మరునాడు - చేర్చి కట్టి
సమిధలంగూర్చి రగిలించి-జ్వాల జేసి
అగ్నిహోత్రంబు తనకు ముం-దమరునట్లు
పశ్చిమంబున గూర్చుండె - ప్రాఙ్ముఖముగ ౧

రుధ్య=గోవులను కట్టివేసి, సమిధమ్ ఆధాయ=సమిధలనుగూర్చి హోమముచేసి, పశ్చాత్ అగ్నేః ప్రాక్=పశ్చిమమునుండి అగ్నినిజూచుచు తూర్పుముఖముగా, ఉపవివేశ=కూర్చుండెను,

అప్పు డాపక్షి సత్యకా-మా యనంగ
పూజ్యుఁడా యని సత్యకా-ముండు పల్కె ౨

సత్యకామా ఇతి=సత్యకాముఁడా అని,
భగవః ఇతి ప్రతిశుశ్రావ=భగవంతుఁడా అని ప్రత్యుత్తరముచెప్పెను,

బ్రహ్మపాదంబు నుపదేశ-పరతు ననెడు
నీటికాకిని జూచుచు - నిలిచె నతఁడు;

* * *

"ప్రాణచ్చక్షుశ్శ్రోత్రమ్మునశ్రావ-యవము లనెడు
నాలుగవయవముల థార - ణంబొనర్చి

ష్కలః పాదో బ్రహ్మణ అయతనవా
న్నామ 3

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యా, తే బ్రహ్మణః పాదమ్ బ్రవాణి ఇతి = నీకు బ్రహ్మపాదమును చెప్పెదను అని, బ్రవీతు మే భగవాన్ ఇతి=భగవంతుడా నాకు చెప్పుము అని, తస్మై హ ఉవాచ=అతనికిట్లనియె,

ప్రాణః కలా చక్షుః కలా శ్రోత్రమ్ కలా మనః కలా=ప్రాణ

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్క
లం పాదం బ్రహ్మణ ఆయతనవా ని
త్యుపా స్త ఆయతనవా నస్మి ల్లోకే
భవ త్యాయతనవతో హ లోకా ఞ్జయతి
య ఏత మేవం విద్వాగ్ శ్చతుష్కలం
పాదం బ్రహ్మణ ఆయతనవా ని త్యు
పా స్తే ౪

టీ॥ యః ఏతమ్ బ్రహ్మణః చతుష్కలమ్ పాదమ్ ఏవమ్ విద్వాన్ =

నవమః ఖండః

శ్రు॥ ప్రాప హాచార్యకులం త మాచార్యో
ఒభ్యువాద సత్యకామా 3 ఇతి భగవ
ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ ౧

టీ॥ ఆచార్యకులమ్ ప్రాప = గురుకులమునకు ఆతడు చేర్చెను, తమ్ = వానిని, ఆచార్యః = ఆచార్యుడు, సత్యకామా = సత్యకామా అని,

బ్రహ్మకు చతుర్థపాదంబు - పరగుచుండు;
ఆయతనవంత మనుపేర - నది చెలంగు" 3

చక్షుశ్శ్రోత్రమనస్సులు అనునవయవములు, బ్రహ్మణః ఏషః పాదః చతుష్కలః=బ్రహ్మముయొక్క యీపాదమునకు నాలుగు అవయవములు,

ఆయతనవాన్ నామ = ఆయతనముకలది యనిపేరు, (ఆయతనమనగా=ఆధారము).

"ఇట్లు చతురవయవపాద - మెరిగి యెవడు
దాని దలచు నాయతనవం-తం బటంచు,
వాడు లోకమం దాధార-వంతు డగును;
ఆశ్రయోపేతలోకంబు - లతడు గెలుచు" ౪

ఎవడు బ్రహ్మముయొక్క యీనాల్గవయవములపాదమునిట్లు తెలిసికొని, ఆయతనవాన్ ఇతి ఉపాస్తే = ఆశ్రయవంతమని యుపాసించునో, సః = వాడు, అస్మిన్ లోకే ఆయతనవాన్ భవతి = ఈలోకమునందాధారము కలవాడు అగును,

ఆయతనవతః లోకాన్ జయతి = ఆధారవంతములగులోకములను జయించును,

నవమఖండము

సత్యకాముడు పిదప నా-శ్రమము జేర
గౌతముడు ప్రీతితో సత్య-కామ యనిన
బదులు భగవంతుడా యని-పలికె వాడు; ౧

అభ్యువాద=పిలిచెను, భగవః ఇతి=భగవంతుడా అని, ప్రతిశుశ్రావ = బదులుచెప్పెను,

శ్రు॥ బ్రహ్మవిదివ వై సోమ్య భాసి కో ను
త్వాఽనుశశాసే త్యన్యే మనుష్యేభ్య
ఇతి హ ప్రతిజజ్ఞే భగవాగ్ స్త్వేవ మే
కామే బ్రూయాత్ ౨

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యా, బ్రహ్మవిత్ ఇవ=బ్రహ్మవిదునివలె, భాసి=ప్రకాశించుచున్నావు, కః ను=ఎవడు, త్వా సః అనుశశాస ఇతి=నీకు ఉపదేశించెను, మనుష్యేభ్యః అన్యే ఇతి=మనుష్యులకంటె ఇతరములైనవి అని, ప్రతిజజ్ఞే=చెప్పెను, భగవాన్=భగవంతుడవగు నీవే, మే=నాకు, కామే బ్రూయాత్=కోరినదానిని చెప్పగలవు,

శ్రు॥ శ్రుతగ్ హ్యేవ మే భగవద్దృశేభ్య
ఆచార్యా ద్ధైవ విద్యా విదితా సాధిష్ఠం
ప్రాప దితి తస్మై హైత దే వోవా
చాత్ర హా న కించన వీయా యేతి
వీయా యేతి 3

టీ॥ భగవద్దృశేభ్యః = భగవానులగుమీవంటివారివలన, ఆచార్యాత్ ఏవ=ఆచార్యునివలననుండియే, విదితా=తెలిసికొనబడిన, విద్యా=విద్యయే, సాధిష్ఠమ్=సాధుతమత్వమును, ప్రాపత్ ఇతి=పొందును అని, మే శ్రుతమ్=నేనువినియున్నాను,

దశమః ఖండః

శ్రు॥ ఉపకోసలో హ వై కామలాయన స్సత్య
కామే జాబాలే బ్రహ్మచర్య మువాస

“సౌమ్య! నీముఖవర్చస్సు - జూడ, బ్రహ్మ
విదుడ వైతి వటంచు నా-మది దలంతు;
బ్రహ్మవిద్యోపదేశ మె-వ్వనియనుగ్ర
హమున లభియించె” నని గురు-డడుగ; నతడు

* * *

“మానుషేతరు లగువారి - మహిమవలన
బడసినాడను దేవ! నే-బ్రహ్మవిద్య
ఐన నేమి, మహాపూజ్య!-యట్టిదాని
మీముఖంబున వినుటయే - నామతంబు 2

“పూజనీయుల రగుమిమ్ము-బోటి వారు
చెప్పుదురుగాదె గురువుచే-జెప్ప బడెడు
విద్యయే యగు నుత్తమ-విద్యయనుచు”

* * *

సత్యకాము డి ట్లన, గురు-సత్తముండు
పదియు నా రవయవముల - బ్రహ్మవిద్య
జెప్పె మును వృషభాదులు - చెప్పినట్లె
భేద మావంతయును లేని - విధము గాగ 3

తస్మై=అట్టి సత్యకామునికి, ఏతత్ ఏవ = ముందుపదేశింపబడిన దానినే అనగా షోడశకలా బ్రహ్మజ్ఞానమును. ఉవాచ=చెప్పెను, అత్ర=దీనియందు, కిం చ న=కొంచెమైనను, న వీయాయ=మార్పులేదు,

దశమ ఖండము

జబలపుత్త్రుడై నట్టి యా - సత్యకాము
గూర్చి కమలపుత్త్రిం డుప-కోసలుండు

తస్య హ ద్వాదశవర్షా ణ్యగ్నీన్ పరిచ
చార స హస్మాన్యా నన్తేవాసిన స్సమా
వర్తయగ్ స్తగ్ హ స్మైస్మైవ న సమావర్త
యతి ౧

టీ॥ కామలాయనః ఉపకోసలః హ వై = కమలపుత్త్రుడగు ఉప కోసలుడు, జాబాలే సత్యకామే = జబలాపుత్త్రుడగుసత్యకామునియొద్ద, బ్రహ్మచర్యమ్ ఉవాస=బ్రహ్మచర్యముచేసెను,

తస్య = ఆసత్యకామునియొక్క, అగ్నీన్ = అగ్నిహోత్రములను, ద్వాదశవర్షాణి=పన్నెండుసంవత్సరములు, పరిచచార = పరిచర్యచేసెను;

సః=ఆతడు, అన్యాన్ అంతేవాసినః=ఇతరశిష్యులను, సమావర్తయన్=సమావర్తనముచేయుచు (స్నాతకముచేయించుచు అనగా బ్రహ్మ

శ్రు॥ తం జా యోవాచ తప్తో బ్రహ్మచారీ
కుశల మగ్నీన్ పర్యచారీ న్మా త్వా ఽగ్న
యః పరిప్రవోచ న్ప్రబ్రూహి హ్యస్మా ఇతి
తస్మై హాప్రోచ్యైవ ప్రవాసాఞ్చక్రే ౨

టీ॥ తమ్=అతనినిగూర్చి, జాయా=భార్య, ఉవాచ=ఇట్లుచెప్పెను; తప్తః=తాపమునుబొందు, బ్రహ్మచారీ=బ్రహ్మచారియగు ఉపకోసలుడు, కుశలమ్ అగ్నీన్ = అగ్నులను నేర్పుతో, పర్యచారీత్=పరిచర్యచేసెను; త్వా = నిన్ను, అగ్నయః = ఈయగ్నిహోత్రములు, మా పరిప్రవోచన్ = నిందింపకపోవుగాక; అస్మై=వీనికి, ప్రబ్రూహి ఇతి=చెప్పుము అని; తస్మై=వానికి, అప్రోచ్య ఏవ=చెప్పకయే, ప్రవాసాంచక్రే=ప్రయాణమై వెళ్లెను,

బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు స-ల్పంగ వచ్చి
సత్యకామునినిత్యాగ్ని-సవనమునకు
సేవ ద్వాదశాబ్దంబులు - చేసి భక్తి ;

* * *

ఇతరశిష్యుల స్నాతక-వ్రతసమాప్తి
జేసి యాచార్యు డీయుప-కోసలునకు
పూర్తిగావింపకయె (యాత్ర-బోవనెంచె) ౧

చర్యముముగించి గృహస్థాశ్రమమునకు ముందుచేయువైదికకర్మమును ముగించి), తమ్=ఆయుపకోసలుని, న సమావర్తయతి స్మ=సమావర్తనము చేయింపలేదట,

అపుడు గురుపత్ని గురువుతో - ననియెనిట్లు

* * *

"నేర్పుతో సర్వదా యగ్ని-నిష్ఠ నీత
డాచరించుచు బ్రహ్మచ-ర్యంబు, తప్త
హృదయుడై చేయు పరిచర్య - లెల్ల నపుడు

* * *

కనుక స్నాతకం బట్టి శి-ష్యునకు పూర్తి
సేయకయె పోవుచుంటి వీ-సేత కగ్ని
హోత్రు డిప్పుడు నిను దిట్ట-కుండుగాక
ఇతనికింగూడ జేయుమీ - వ్రతసమాప్తి"

* * *

అని వచించెనుభార్యవ-చనము వినక
యరిగె నాతండు పూర్తి సే-యకయె దాని ౨

శ్రు॥ స హ వ్యాధినాఽనశితుం దధ్రే త మా
చార్యజాయోవాచ బ్రహ్మచారి న్న
శాన కిం ను నాశ్నాసీతి స హోవాచ
బహవ ఇమేఽస్మిన్పురుషే కామా నా
నాత్యయా వ్యాధిభిః ప్రతిపూర్ణోఽస్మి
నాశిష్యామీతి 3

టీ॥ సః హ=ఆయుపకోసలుడు, వ్యాధినా = మనోవ్యాధిచేత, అనశితుమ్=భుజింపకుండ, దధ్రే=ఉండెను, తమ్=అతనిని, ఆచార్యజాయా=గురుపత్ని, ఉవాచ = ఇట్లుచెప్పెను; బ్రహ్మచారిన్ = ఓబ్రహ్మచారీ, అశాన=భుజింపుము, కిమ్ ను న అశ్నాసి ఇతి=ఎందుకుతినవు అని;

సః ఉవాచ=అతడిట్లనియె;

శ్రు॥ అథ హాగ్నయ స్సమూదిరే తప్తో బ్రహ్మ
చారీ కుశలం నః పర్యచారీత్ హన్తా
స్మై ప్రబ్రవా మేతి తస్మై హోచుః ౪

టీ॥ అథ=తరువాత, అగ్నయః=అగ్నిహోత్రములు, సమూదిరే=పలికినవి;

తప్తః బ్రహ్మచారీ=తప్తుడైనబ్రహ్మచారి, కుశలమ్ = చక్కగా, నః=మనకు, పర్యచారీత్=పరిచర్యచేసెను. అస్మై= ఇతనికి, ప్రబ్రవామ

శ్రు॥ ప్రాణో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి
స హోవాచ విజానామ్యహం యత్ప్రా
ణో బ్రహ్మ కం చ తు ఖంచ న విజానా

అంత నుపకోసలుడు మనో-వ్యాధి పీడి
తుం డగుట భోజనము మాని - యుండ వాని
గురువుసతి వచ్చి బ్రతిమాలు-కొని "భుజింప
వేల బ్రహ్మచారీ" యన - నిట్టు లనియె

* * *

"నాకు గలపెక్కు కోరిక - ల్నాశ మాయె
వ్యాధిపూరిత మాయె దే-హంబు; కనుక
నెట్టు లన్నంబు నే భుజి-యింప నేర్తు" 3

అస్మిన్ పురుషే=ఈపురుషునివిషయమై, బహవః ఇమే కామాః=అనేకములైనయీకోరికలు, నానా అత్యయాః=నానావిధములైన నాశమునుబొందినవి; వ్యాధిభిః పరిపూర్ణః అస్మి=వ్యాధులచేత నిండియున్నాడను, (అందువలన) న అశిష్యామి ఇతి=నేనుభుజింపను,

అగ్నిహోత్రంబు లది యెల్ల - నాలకించి
"పాప మీతఁ డుత్తప్తహృదయుఁడౌ - బ్రహ్మచారి
సేవ మనకు చక్కనిరీతి - జేసె గనుక
వాని కుపదేశ మొనరింప-వలయు" ననుచు
నెంచి యతనితో నిట్లు వ-చించె నపుడు ౪

ఇతి=చెప్పము అని; తస్మై=వానికి, హ ఊచుః=చెప్పెను,

"ప్రాణమే బ్రహ్మ మానంద-మనునదియును
బ్రహ్మమే; యాకసంబును - బ్రహ్మమె యగు;"

* * *

అనిన, నుపకోసలుం డిట్టు-లనియె "దేవ!

మితి తే హోచు ర్యద్వావ కంత
దేవ ఖం యదేవ ఖంత దేవ కమితి ప్రా
ణం చ హాస్మై తదాకాశం చోచుః ౫

టీ॥ ప్రాణః బ్రహ్మ = ప్రాణము బ్రహ్మము ; కమ్ = సుఖము, బ్రహ్మ=బ్రహ్మము, ఖమ్=ఆకాశము, బ్రహ్మ=బ్రహ్మము, ఇతి=అని ;

సః=వాడు, ఉవాచ=పలికెను, యత్ ప్రాణః బ్రహ్మ=ప్రాణము (జీవనాధారము) బ్రహ్మముఅనుట, అహమ్ విజానామి=నేనెరుగుదును ; కమ్ బ్రహ్మ ఖమ్ బ్రహ్మ = సుఖమును ఆకాశమును బ్రహ్మమనుట, న విజానామి ఇతి=నేనెరుగను ; తే హ ఊచుః = ఆయగ్నులిట్లు చెప్పెను, యత్ వావ కమ్=ఏది సుఖమనునదియో, తత్ ఏవ ఖమ్=అదియే ఆకాశము; యత్ ఏవ ఖమ్=ఏదియాకాశమో, తత్ ఏవ కమ్=అదియే సుఖము; ఇతి=ఇట్లని; ప్రాణమ్ చ హ=ప్రాణమునున్ను, అస్మై=ఇతనికొరకు, తత్ ఆకాశమ్ చ=ఆయాకాశమునున్ను, ఊచుః=చెప్పెను,

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హైనం గార్హపత్యో ఽనుశశాస
పృథివ్యగ్ని రన్న మాదిత్య ఇతి య ఏష
ఆదిత్యే పురుషో దృశ్యతే సో ఽహ
మస్మి స ఏవాహ మస్మీతి ౧

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ఏనమ్=వీనికి, గార్హపత్యః=గార్హపత్యాగ్ని, అనుశశాస=ఉపదేశించెను ;

బ్రహ్మ మీభూతకోటికి-బ్రాణ మగుట
నాకు దెలియునుగాని, యా-నంద మట్టి
దగుట, నాకాశమును నట్టి-దగుట యెరుగ

* * *

అందు కగ్నులిట్లనియె నా-నందమనగ
సత్యకాముడా ! విను మశా-శ్వతము గాదు
ఆకసంబునుబోలె న-నంతము సుమి)
కనుక నానంద మాకాశ-మనగ వలయు
నట్లె యాకాశ మానంద-మనగ వలయు''

* * *

ప్రాణమును నాకసము దెల్ప-బడియె నిట్లు ౫

("కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్'' తైత్తిరీయము బ్రహ్మవల్లి సప్తమానువాకము)

ఏకాదశ ఖండము

గార్హపత్యాగ్ని యీరీతి-గా వచించె

* * *

"అవనియును నగ్ని యాదిత్యు - డన్న మనగ
నాలుగును శరీరంబులై -నాకు జెలగు ;
సూర్యునందు గన్పడుపూరు-షుండ నేనె ;
నేనె యాపూరుషుండ నై - గానుపింతు ౧

పృథివీ అగ్నిః అన్నమ్ ఆదిత్యః ఇతి=పృథివియు, అగ్నియు, అన్నమును, ఆదిత్యుడును అను నీనాలుగును నాకుశరీరములు (శంకరరామానుజా

లిరువురును ఇట్లేవ్యాఖ్యానముచేసియున్నారు,) ఆదిత్యే=సూర్యునియందు, యః ఏషః పురుషః దృశ్యతే = ఏయీపురుషుడు చూడబడుచున్నాడో, అహమ్= నేను, సః=ఆపురుషుడను, అస్మి=ఐతిని,

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వా నుపా స్తే ఽప
హతే పాపకృత్యాం లోకీభవతి సర్వ
మాయు రేతి జ్యోగ్జీవతి నాస్యావరపు
రుషాః క్షీయ న్త ఉప వయ న్తం భుఞ్జా
మో ఽస్మిగ్ శ్చ లోకే ఽముష్మిగ్ శ్చ
య ఏత మేవం విద్వా నుపా స్తే ౨

టీ॥ యః ఏతమ్ ఏవమ్ విద్వాన్ ఉపాస్తే సః = ఎవడు ఈవిధముగా దీనిని తెలిసి యుపాసించునో వాడు, అపహతే పాపకృత్యామ్= పోగొట్టబడినపాపములుగలవాడు; లోకీ భవతి=అగ్నిలోకమునుపొందును; సర్వమ్ ఆయుః ఏతి = సంపూర్ణమైనఆయుస్సునుపొందును; జ్యోక్ జీవతి=ప్రకాశమానుడై జీవించును ; అస్య అవరపురుషాః న క్షీయంతే= అతనివంశస్థులు క్షీణింపరు; (అనగాబ్రహ్మవేత్తలేయగుచుందురు)

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హైన మన్వాహార్యపచనో ఽను
శశా సాపో దిశో నక్షత్రాణి చన్ద్రమా
ఇతి య ఏష చన్ద్రమసి పురుషో దృశ్యతే
సో ఽహ మస్మి స ఏ వాహ మ స్మీతి ౧

(ప్రకాశకత్వము పచనకర్తృత్వము అనురెండుధర్మములును, సూర్యునకునుఅగ్నికినిసమానములగుటవలనపైసంబంధము సహేతుకము,)

"దీని నీప్రకారంబుగా - దెలిసి యెవడు
పాసనం బొనరించునో - వాడు నిహత
పాపుడై యగ్నిలోకంబు - బడయుచుండు ;
పూర్ణ మైనయాయున్నను - బొంద గలుగు ;
సర్వజనులలో మిగుల దే-జస్వి యగును ;

* * *

అతనిసంతతి వృద్ధియా - నక్షయముగ ;
ఐహికాముష్మికంబులం - దతని మేము
భద్రముగ జేయుచుందుము - పాలనంబు" ౨

అస్మిఀ్ చ లోకే=ఈలోకమందును, అముష్మిఀ్ చ = ఆముష్మికలోకమునందును, తమ్=వానిని, వయమ్=మేము, ఉపభుఞ్జామః = పరిపాలించుచున్నాము,

ద్వాదశ ఖండము

పిదప దక్షిణాగ్నివచించె-బ్రీతి నిటులు

* * *

"జలము చంద్రుండు దిశలు న-క్షత్రము లన
నాలుగును శరీరంబు లై - గ్రాలు నాకు
శీత కిరణునిలో నేను - జెలగుచుందు,
అచట నున్నపూరుషుడ నే-నగుటవలన ; ౧

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ఏనమ్=ఇతనినిగురించి, అన్వాహార్యపచనః = దక్షిణాగ్ని, అనుశశాస=ఇట్లనియె,

ఆపః దిశః నక్షత్రాణి చంద్రమాః ఇతి = జలమును, దిక్కులును నక్షత్రములును చంద్రుడును నాశరీరములు అని; యః ఏషః పురుషః

శ్రు॥ స య ఏత మేవం విద్వా నుపా స్తే ఽప
హతే పాపకృత్యాం లోకీభవతి సర్వ
మాయు రేతి జ్యో గ్జీవతి నాస్యావరపురు
షాః క్షీయ న్త ఉప వయం తం భుఞ్జా
మో ఽస్మిగ్ శ్చ లోకే ఽముష్మిగ్ శ్చ
య ఏత మేవం విద్వా నుపా స్తే ౨

టీ॥ యః ఏతమ్ ఏవమ్ విద్వాన్ ఉపాస్తే సః = ఎవడు ఈవిధముగా దీనిని తెలిసి యుపాసించునో వాడు, అపహతే పాపకృత్యామ్= పోగొట్టబడినపాపములుగలవాడై; లోకీభవతి=అగ్నిలోకమునుపొందును; సర్వమ్ ఆయుః ఏతి=సంపూర్ణమైన ఆయుస్సునుపొందును; జ్యోక్ జీవతి= ప్రకాశమానుడై జీవించును; అస్య అవరపురుషాః న క్షీయంతే= అతని వంశస్థులు క్షీణింపరు; (అనగా బ్రహ్మవేత్తలేయగుచుందురు)

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హైనమాహవనీయో ఽనుశశాస
ప్రాణ ఆకాశో ద్యౌ ర్విద్యు దితి య ఏష
విద్యుతి పురుషో దృశ్యతే సో ఽహ మస్మి
స ఏ వాహ మ స్మీతి ౧

చంద్రమసి దృశ్యతే=చంద్రునియందు ఏపురుషుడు చూడబడుచున్నాడో, అహమ్ సః అస్మి=అట్టిపురుషుడను నేనేయగుచున్నాను, సః ఏవ అహమ్ అస్మి=వాడే నేనగుచున్నాను,

"దీని నీప్రకారంబుగా - దెలిసి యెవడు
పాసనం బొనరించునో - వాడు నిహత
పాపుడై యగ్నిలోకంబు - బడయుచుండు;
పూర్ణ మైనయాయున్నను - బొంద గలుగు;
సర్వజనులలో మిగుల దే-జస్వి యగును;

*　　*　　*

అతనిసంతతి వృద్ధియా - నక్షయముగ;
ఐహికాముష్మికంబులం - దతని మేము
భద్రముగ జేయుచుందుము - పాలనంబు" ౨

అస్మిన్ చ లోకే = ఈలోకమందును, అముష్మిన్ చ=ఆముష్మిక లోకమునందును, తమ్ = వానిని, వయమ్ = మేము, ఉపభుంజామః = పరిపాలించుచున్నాము,

త్రయోదశ ఖండము

అంత నాహవనీయాగ్ని - యనియె నిట్లు:

*　　*　　*

ప్రాణ మంతరిక్షంబు స్వ-ర్గంబు మెరపు
నాలుగును శరీరంబులై - నాకు జెలగు;
మెరపునందు నే వసియించి - మెరయు చుందు,
అచట నున్నట్టి పురుషుండ - నగుదు నేన ౧

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ఏనమ్=వీనినిగూర్చి, ఆహవనీయః = ఆహవనీయాగ్ని, ఉపశశాస=చెప్పెను;

ప్రాణః ఆకాశః ద్యౌః విద్యుత్ ఇతి=ప్రాణము ఆకాశము ద్యులో

శ్రు॥ స య ఏతమేవం విద్వా నుపాస్తే ఽప
హతే పాపకృత్యాం లోకీభవతి సర్వ
మాయు రేతి జ్యో గ్జీవతి నాస్యావరపురు
షాః క్షీయన్తే ఉప వయం తం భుఞ్జా
మో ఽస్మిగ్ శ్చ లోకే ఽముష్మిగ్ శ్చ
య ఏత మేవం విద్వా నుపాస్తే ౨

టీ॥ యః ఏతమ్ ఏవమ్ విద్వాన్ ఉపాస్తే సః = ఎవడు ఈవిధముగా దీనిని తెలిసి యుపాసించునో వాడు, అపహతే పాపకృత్యామ్= పోగొట్టబడినపాపములుగలవాడై; లోకీభవతి= అగ్నిలోకమునుపొందును; సర్వమ్ ఆయుః ఏతి=సంపూర్ణమైనఆయుస్సునుపొందును; జ్యోక్ జీవతి = ప్రకాశమానుడై జీవించును; అస్య అవరపురుషాః న క్షీయంతే=అతని వంశస్థులు క్షీణింపరు; (అనగా బ్రహ్మవేత్తలేయగుచుందురు)

చతుర్దశః ఖండః

శ్రు॥ తే హోచు రుపకోస లైపా సోమ్య తే
ఽస్మద్విద్యాత్మవిద్యా చాచార్యస్తు తే
గతిం వ క్తేత్యాజగామ హాస్యాచార్య
స్త మాచార్యో ఽభ్యువా దోపకోసల 3
ఇతి ౧

కము విద్యుత్తు అనువాల్లును వారూపములే అని ; విద్యుతి=విద్యుత్తునందు ; యః ఏషః పురుషః దృశ్యతే=ఏయీపురుషుడు కనుపించుచున్నాడో, సః అహమ్ అస్మి=వాడు నేనేయగుచున్నాను; ఇతి=అని,

"దీని నీప్రకారంబుగా - దెలిసి యెవడు
పాసనం బొనరించునో - వాడు నిహత
పాపుడై యగ్నిలోకంబు - బడయుచుండు ;
పూర్ణ మైనయాయుస్సును - బొంద గలుగు;
సర్వజనులలో మిగుల దే-జస్వి యగును;

*　　　*　　　*

అతని సంతతి వృద్ధియా - నక్షయముగ ;
ఐహికాముష్మికంబులం - దతని మేము
భద్రముగ జేయుచుందుము - పాలనంబు" ౨

అస్మిన్ చ లోకే=ఈలోకమందును, అముష్మిన్ చ=ఆముష్మిక లోకమునందును, తమ్=వానిని, వయమ్=మేము, ఉపభుంజామః=పరిపాలించుచున్నాము,

చతుర్దశ ఖండము

అంత నాతని కగ్నిత్ర-యము వచించె!
"అగ్నివిద్యయు బ్రహ్మవి-ద్యయును నీకు
ఇంతవఱకు జెప్పితి - మింక మీాది
శేషభాగ మాచార్యుండు - చెప్పు" ననుచు ;

*　　　*　　　*

అంత గురు వాశ్రమంబున - కరుగుదెంచి
పిలిచె నుపకోసలా యని - ప్రీతి మీార ౧

టీ॥ తే హ ఊచుః=ఆయగ్నులు (మరియు) నిట్లనిరి; ఉపకోసల= ఉపకోసలుడా, సోమ్య=సోమపానార్హుడా, తే=నీకు, ఏషా=సా, అస్మ ద్విద్యా = అగ్నివిద్యయును, ఆత్మవిద్యా చ=బ్రహ్మవిద్యయును, ఆచార్యః తు తే = ఆచార్యులు నీకు, గతిమ్ = అవశేషభాగమును, వక్తా

శ్రు॥ భగవ ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ బ్రహ్మవిద
ఇవ సోమ్య తే ముఖం భాతి కో ను
త్వా ఽనుశశా సేతి కో ను మా నుశి
ష్యా ద్భో ఇతి హాపేవ నిహ్నుతే ఇమే
నూన మీదృశా అన్యాదృశా ఇతి హాగ్నీ
న భ్యూదే కిం ను సోమ్య కిల తే ఽవోచ
న్నితి ౨

టీ॥ భగవః ఇతి హ ప్రతిశుశ్రావ = భగవంతుడాఅని బదులు చెప్పెను; సోమ్య=సోమ్య, బ్రహ్మవిదః ఇవ తే ముఖమ్ భాతి = బ్రహ్మవేత్తముఖమువలె నీముఖముప్రకాశించుచున్నది; కః ను త్వా అనుశశాస ఇతి=నీకు ఎవ్వరు ఉపదేశించిరి ; ఇతి=అని,

భో=ఓస్వామీ, కః ను=ఎవడు, మా=నన్ను, అనుశిష్యాత్=ఉపదేశించును, ఇతి=అని,

హ=ఎంతకష్టము, అపనిహ్నుతే ఇవ=దాచుకొనువానివలె, ఇమే= ఈయగ్నులు, నూనమ్=నిశ్చయముగా, ఈదృశాః=ఇట్లు జ్వాలాకారములై కనుపించుచున్నవి, అన్యాదృశాః = (నాకుపదేశించునప్పుడు) వేరుస్వరూ

శ్రు॥ ఇద మితి హ ప్రతిజజ్ఞే లోకా న్వావ కిల
సోమ్య తే ఽవోచ న్నహం తు తే త

ఇతి = చెప్పగలడు అని ;

ఆస్య ఆచార్యః ఆజగామ=ఇతనియొక్క గురువు వచ్చెను ; తమ్ = ఉపకోసలునిగూర్చి, ఆచార్యః=ఆచార్యుడు, ఉపకోసల=ఉపకోసలుడా, ఇతి=అని, అభ్యువాద=పలికెను ;

అతడు "పూజ్యుడా" యని విన-యమును జూపె,

* * *

"సౌమ్య ! నీముఖోల్లాసంబు-జూడ, బ్రహ్మ
విదుడ వైతి వటంచు నా-మది దలంతు
ఎవ్వ రుపదేశ మొనరించి-రెరుగ జెప్పు"
మనుచు సత్యకాముడు శిష్యు-నడుగ, నతడు
దాచుకొనువానివలె బ్రయ-త్నం బొనర్చి

* * *

"స్వామి! నా కుపదేశించు-వార లెవరు ?
జ్వాల లై యున్నయీయగ్ని-సంచయంబు
నాకు బోధించునప్పు డ-న్యస్వరూప
మంది యుండె" నటం చాతి - డనుడు ; గురువు
వివరముగ జెప్పు మయ్యది - విందు ననియె రూ

పమునుదాల్చికనుపించెను, ఇతి = ఇట్లని, అగ్నీన్ = అగ్నులనుగురించి, అభ్యూదే=చెప్పెను,

సోమ్య=సోమ్య, తే=నీకు, కిమ్ ను అవోచన్=ఏమిచెప్పినది, ఇతి కిల=అనెనట,

వివరముగ శిష్యు డెరిగింప - విని యతండు,
"శిష్య ! నీ విప్పు డగ్నుల - చేత వినిన

ద్వక్ష్యామి యథా పుష్కరపలాశ ఆపో
న శ్లిష్యన్త ఏవ మేవం విది పాపం కర్మ
న శ్లిష్యత ఇతి బ్రవీతు మే భగవా నితి
తస్మై హోవాచ 3

టీ॥ ఇదమ్ ఇతి హ ప్రతిజజ్ఞే=ఇది అని చెప్పెను, సోమ్య=సోమ్యా, తే=ఆయగ్నులు, లోకాన్ వావ అవోచన్ = లోకములనే చెప్పినవి, అహమ్ తు తే తత్ వక్ష్యామి = నేనైతే నీకు అప్రధానాంశమునుచెప్పెదను,

యథా=ఏప్రకారముగా, పుష్కరపలాశే=తామరాకునందు,ఆపః=జలములు, న శ్లిష్యంతే=అంటవో, ఏవమ్ ఏవమ్ విది = ఈప్రకారముగా దీనిని తెలిసికొనువానియందు, పాపమ్ కర్మ న శ్లిష్యతే=అంటదు, ఇతి=(లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్త్రమివాంభసా=గీత),

పంచదశః ఖండః

శ్రు॥ య ఏషో ఒక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఏష
ఆత్మేతి హోవా చైత దమృత మభయ
మేత ద్బ్రహ్మేతి త ద్యద్యప్యస్మిన్ సర్పి
ర్వోదకం వా సిఞ్చన్తి వర్త్మనీ ఏవ
గచ్ఛతి ౧

టీ॥ యః ఏషః పురుషః అక్షిణి దృశ్యతే = నేత్రమునందు ఏపురుషుడుయోగులచేత సాక్షాత్కరింపబడుచున్నాడో అట్టి, ఏషః = ఇతడే, ఆత్మా=పరమాత్మ, ఏతత్ అమృతమ్=ఇదియే నిరతిశయభోగ్యపదార్థము,

విషయ మెల్ల లోకంబుల-విషయమె సుమి;

* * *

ఏ వచించు ప్రధానాంశ - మెరుగువాడు
అఖిలపాపచయంబుచే - నంట బడడు
తామరాకు నీరంబున - దగులనట్లు''
అని వచించిన నాచార్యు - నతడు వేడె
దేవ! నా కట్టి విషయంబు-దెల్పు మనుచు;
వాని కాసత్యకాముండు - వల్కె నిట్లు 3

మే=నాకు, భగవాన్=భగవంతుడవైననీవు, బ్రవీతు=చెప్పెదవు గాక, ఇతి=అని,
తస్మై=వానికి, ఉవాచ=సత్యకాముడిట్లనియె,

పంచదశ ఖండము

చక్షువులయం దెవండు సా-క్షాత్కరించు,
వానిపరమాత్మగా నెంచ-వలయు; వాడె
యమృతమయ మైనభోగ్యప-దార్థము సుమి;
అభయము నొసంగునట్టి వా- డాతడె యగు;
అయ్యదియె బ్రహ్మ మని తెలి-యంగ వలయు;

* * *

అందుచేగాదె యీనేత్ర-మం దదేని
నీటిబొట్టైన మరియును - నేయి యైన
వేయుచో నది యంటక - వెలికి వచ్చు

* * *

అభయమ్=అభయప్రదాత, ఏతత్ = ఇదియే, బ్రహ్మ ఇతి=బ్రహ్మము అని, ఉవాచ=సత్యకాముడు చెప్పెను,

తత్=అందువలన, అస్మిన్=ఈ నేత్రమందు, యది అపి=ఏదైనను, సర్పిః=నెయ్యినిగాని, ఉదకమ్ వా=నీటినిగాని, సిఞ్చన్తి=ఉంచినయెడల, (అది), వర్త్మనీ ఏవ=ఈప్రక్కను ఆప్రక్కను, గచ్ఛతి=వెళ్లుచున్నది,

శ్రు॥ ఏతగ్ం సంయద్వామ ఇ త్యాచక్షత
ఏతగ్ం హి సర్వాణి వామా న్యభిసంయ
న్తి సర్వా ణ్యేనం వామా న్యభిసంయన్తి
య ఏవం వేద ౨

టీ॥ ఏతమ్=ఈ నేత్రస్థానమునందున్న పరమపురుషుని, సంయద్వామః ఇతి ఆచక్షతే=సంయద్వాముడని చెప్పుదురు, ఏతమ్ = వీనిని, సర్వాణి వామాని = వాంఛితములగుసమస్తకల్యాణగుణములును, అభిసంయన్తి = కూడియున్నవి, హి=కదా,

శ్రు॥ ఏష ఉ ఏవ వామనీ రేషహి సర్వాణి వా
మాని నయతి సర్వాణి వామాని నయతి
య ఏవం వేద 3

టీ॥ ఏషః ఉ ఏవ = ఈపరమపురుషుడే, వామనః = ఆశ్రితులకు శ్రేయస్సును గలుగజేయువాడు; ఏషః హి=వీడేగదా, సర్వాణి వామాని నయతి=సమస్త కల్యాణములను పొందించువాడు;

యః ఏవమ్ వేద=దీనినిట్లు తెలిసికొనువాడు, సర్వాణి వామాని

(అట్లనుటచేత, నిర్లేప-మైనయాత్మ
కొక్క-స్థాన మై నేత్రంబు-లుండుకతన
అవియు నట్లె నిర్లేపంబు-లని ప్రసిద్ధి) ౧

అట్లనుటచే నిర్లేపమైనపరమాత్మకుపాసనస్థానమగుటచే నేత్రము గూడ నిర్లేపమే యగుచున్నది,

ఇట్లు నేత్రంబుల న్వసి-యించుపురుషు
నాఖ్య చెలగు "సంయద్వాము-డ"నగ శ్రుతుల;
అతనియందున సకలక-ల్యాణగుణస
మూహములు గూడి సర్వదా-పొల్చుకతన

* * *

దీని నీప్రకారంబుగా-దెలియుజనుడు
సర్వకల్యాణగుణజాల-సంయుతు డగు ౨

యః ఏవమ్ వేద=ఎవడు దీని నిట్లు తెలిసికొనునో, ఏనమ్=వీనిని సర్వాణి వామాని=సమస్త కల్యాణములును, అభిసంయన్తి=పొందును,

అట్టి పరమాత్ముడే తన-యాశ్రితులకు
శోభనంబుల సమకూర్చి-సొంపొసర్చు;
అతడే గాదె సర్వక-ల్యాణగుణ వి
తతిని బొందింప గల మహో-న్నతగుణుండు;

* * *

దీని నీప్రకారంబుగా-దెలియుజనుడు
అఖిలశోభనసంపూర్తి-ననుభవించు 3

నయతి=సమస్తశోభనములను పొందును;

శ్రు॥ ఏష ఉ ఏవ భామనీ రేష హి సర్వేషు
లోకేషు భాతి సర్వేషు లోకేషు భాతి
య ఏవం వేద ౪

టీ॥ ఏషః ఉ ఏవ = ఈపరమపురుషుడే, భామనీః=సర్వవ్యాపకమగు ప్రకాశముగలవాడు; సర్వేషు లోకేషు = సర్వలోకములయందు, ఏషః= ఇతడు, భాతి హి=ప్రకాశించుచున్నాడు గదా;

శ్రు॥ అథ యదు చైవా స్మి ఇ్ఛవ్యం కుర్వన్తి
యది చ నార్చిష మేవాభిసమ్భవన్త్యర్చి
షో ఽహ రహ్న ఆపూర్యమాణపక్ష
మాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్జే
తి మాసాగ్ స్తా న్మాసేభ్య స్సంవత్సరగ్
సంవత్సరా దాదిత్య మాదిత్యా చ్చన్ద్రి
మసం చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురు
షో ఽమానవః ౫

టీ॥ అథ=తరువాత; అస్మిన్=ఈబ్రహ్మవేత్తవిషయమై, యత్ ఉ చ ఏవ శవ్యమ్ కుర్వన్తి=శవకర్మ మేదిచేసినను,న(కుర్వన్తి) యది=చేయక పోయినను, (ఆబ్రహ్మవేత్తలు), అర్చిషమ్ ఏవ అభిసంభవన్తి=అర్చిరాది లోకములను పొందుదురు;

(1) అర్చిషః = అర్చిర్లోకమునుండి (అగ్నిలోకమునుండి), అహః= అహర్లోకమునున్న (దివసాభిమాని దేవతాలోకమునున్న), (2) అహ్నః= ఆయహర్లోకమునుండి, ఆపూర్యమాణపక్షమ్ = శుక్లపక్షలోకమునున్న

అతని తేజఃప్రకాశంబు - వ్యాపకంబు ;
సర్వలోకంబులం బ్రకా-శంబు గాంచు
దీని నీప్రకారంబుగా - దెలియువాడు
సర్వలోకంబులను బ్రకా-శంబు నొందు ౪

యః ఏవమ్ వేద = ఎవడిట్లు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు, సర్వేషు లోకేషు=సమస్తలోకములయందును, భాతి=ప్రకాశించుచున్నాడు,

బ్రహ్మవేత్తలు తమశరీ-రము త్యజించు
పిదప వారలశవకర్మ-విధు లొనర్ప
బడిన, బడకున్న వారలు-పడయు చుందు
రర్చిరాదిలోకంబులం - దర్చనములు ;

* * *

బ్రహ్మవేత్తలు చనెడుమా-ర్గమున మొదట
అగ్నిలోకంబు జేరుదు - రచటినుండి
వా రహర్లోకమందున - జేరి, పిదప
శుక్లపక్షలోకంబును - జొచ్చి, దాన
నుండి యుత్తరాయణలోక - మొంది, యుత్త
రాయణమునుండి సంవత్స-రాభిమాన
దేవతాలోక మరిగి, యా-దిత్యలోక
గమన మొనరించి, చంద్రలో-కమును బొంది,
యచటినుండి విద్యుల్లోక-మందు చంద్రు

* * *

(ఈవిధమున విద్యుల్లోక-మేగునట్టి
ముక్తపురుషుని దోడ్కొని-పోవ నెదురు

(శుక్లపక్షాభిమాని దేవతాలోకమునున్ను), (3) ఆపూర్యమాణపక్షాత్ = శుక్లపక్షలోకమునుండి, యాన్ షణ్మాసాన్ ఉదఙ్ ఏతి తాన్=ఏ ఆరు మాసములయందు సూర్యుడుత్తరదిక్కున నుండునో అట్టి ఉత్తరాయణ లోకమునున్ను, (4) మాసేభ్యః = అట్టి ఉత్తరాయణమాసలోకమునుండి, సంవత్సరమ్=సంవత్సరాభిమాని దేవతాలోకమునున్ను, (5) సంవత్సరాత్ = అట్టి సంవత్సరలోకమునుండి, ఆదిత్యమ్=సూర్యలోకమునున్ను, (6) ఆదిత్యాత్ = ఆదిత్యలోకమునుండి, చంద్రమసమ్ = చంద్రలోకమునున్ను, (7) చంద్రమసః=చంద్రలోకమునుండి, (8) విద్యుతమ్ = విద్యుల్లోకము

శ్రు॥ స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయ త్యేష దేవ
పథో బ్రహ్మపథ ఏతేన ప్రతిపద్యమానా
ఇమం మానవ మావర్తం నావర్తన్తే
నావర్తన్తే ౬

టీ॥ సః = ఆయమానవపురుషుడు, ఏనాన్ = ఈబ్రహ్మవేత్తలగు ముక్తపురుషులను, బ్రహ్మ గమయతి=బ్రహ్మమును పొందించుచున్నాడు; ఇతి = ఇట్లని;

ఏషః దేవపథః బ్రహ్మపథః = ఇదియే దేవపథమును బ్రహ్మపథ

షోడశః ఖండః

శ్రు॥ ఏష హ వై యజ్ఞో యో௨యం పవత
ఏష హ య న్నిదగ్ సర్వం పునాతి యదే
ష హ య న్నిదగ్ సర్వం పునాతి తస్మా

వచ్చునొకదివ్యపురుషుండు); - వాని పేరు
బుధులు వచియింత్రమానవ - పురుషుడనుచు గీ

నున్న, (బ్రహ్మవేత్తలగువారు పొందుదురు)

తత్పురుషః = ఆ విద్యుల్లోకమునందు వీరిని అవలకు తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చియుండుపురుషుడు, అమానవః = అమానవపురుషుడు అనగా కర్మసంబంధములు లేని దివ్యపురుషుడు ;

(అగ్నిర్జ్యోతి రహ శ్శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్)

వాడె యాబ్రహ్మవేత్తలా-వారికెల్ల
పరమపూరుషునిం బొందు-పరచువాడు ;

* * *

దీనినే బ్రహ్మపథమును - దేవపథము
నందు రీమార్గమున వెళ్లి-నట్టి వారు
మానుషము లగుసుడులలో - మరల బడరు ఉ

మును ; ఏతేన=ఈమార్గముచేత, ప్రతిపద్యమానాః=వెళ్ళినవారు, ఇమమ్=ఈ, మానవమ్ ఆవర్తమ్=మనుష్యసంబంధమగుసుడిని, న ఆవర్తన్తే=మరల ప్రవేశింపరు ;

షోడశ ఖండము

వాయువుంబోలె యజ్ఞంబు - పావనంబు ;
వాయువేరీతి వీచుట-వలన సర్వ
వస్తువులకు పవిత్రత - బరపుచుండు,
యజ్ఞమును నిర్మలత్వంబు - నట్లె గూర్చు

* * *

దేష ఏవ యజ్ఞ స్తస్య మన శ్చ వా
క్చ వర్తనీ ౧

టీ॥ యః అయమ్ పవతే=ఈవీచుచున్న దేదిగలదో (అనగా వాయువు); ఏషః హ వై=ఇట్టిది యే, యజ్ఞః = యజ్ఞము; ఏషః హ = ఈవాయువు, యన్=నడచుచు, ఇదమ్ సర్వమ్=ఈసమస్తవస్తుజాతమునున్న, పునాతి = పవిత్రముచేయుచున్నది. (వర్ష వాతాతపములచేత వస్తుశుద్ధియగునని ధర్మశాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి)

శ్రు॥ తయో రన్యతరాం మనసా సగ్ంస్కరోతి
బ్రహ్మా వాచా హోతా ఽధ్వర్యు రుద్గా
తా ఽన్యతరాగ్ం స యత్రోపాకృతే
ప్రాత రనువాకే పురా పరిధానీయా
యా బ్రహ్మా వ్యవవదతి ౨

టీ॥ తయోః=మనస్సు వాక్కు అను ఆరెండు మార్గములలో, అన్యతరామ్ = ఒకటియైనమనస్సును, బ్రహ్మా = బ్రహ్మయనుఋత్విక్కు, మనసా=తనమనస్సుచేత, సంస్కరోతి=సంస్కరించుచున్నాడు.

హోతా అధ్వర్యుః ఉద్గాతా = హోత్రధ్వర్యోద్గాతలుముగ్గురున్ను, వాచా = తమవాక్కుచేత, అన్యతరామ్ = మరియొకటైనవాఙ్మార్గమును, (సంస్కరింతురు)

యత్ర=ఏయజ్ఞమందు, ప్రాతరనువాకే=ప్రాతరనువాకమనుయజ్ఞమంత్రము, ఉపాకృతే=ప్రారంభింపబడునో (అచ్చట), పరిధానీయాయాః పురా=పరిధానీయమనుఋక్కుకంటె ముందు, సః బ్రహ్మా=ఆబ్రహ్మయను

కలవు రెండుమార్గములు య-జ్ఞంబునందు
మన సనెడుమార్గ మొండు వా-జ్మార్గ మొండు ౧

యత్ ఏషః హ యన్ ఇదమ్ సర్వమ్ పునాతి=ఏకారణమువలన ఈ వాయువు వీచుచునీసర్వమును పవిత్రీభూతముగా జేయుచున్నదో, తస్మాత్=ఆకారణమువలన, ఏషః ఏవ=ఇదియే, యజ్ఞః=యజ్ఞమువంటిది; (అనగా పవిత్రముచేయునది)

తస్య=ఆయజ్ఞమునకు, మనః చ=మనస్సున్ను, వాక్ చ = వాక్కున్ను, వర్తనీ=మార్గములు

అట్లు వాఙ్మనోమార్గంబు-లనెడు రెంటి
యం దొకటి సంస్కరించు బ్ర-హ్మనగ బరగు
ఋత్విజుడు, శ్రద్ధ దనమనో-వృత్తిచేత

* * *

అల ద్వితీయమార్గంబు న-ధ్వర్యు డొకడు
హోత యొక్కడు మరియు ను-ద్గాత యొకడు
సంస్కరణ మొనరింత్రు వా-క్ఛక్తిచేత

* * *

ప్రాతరనువాక మనెడుమం-త్రంబునందు
బల్కబడుపరిధానీయ-వాక్య ముచ్చ
రింప బడుటకు ముందుగా-ఋత్విజు డగు
బ్రహ్మ యేమాటనేనియు - బల్కెనేని,
దానిచే యజ్ఞముకు కీడు - దాపరించు ౨

ఋత్విక్కు, వ్యవవదతి = (మాట్లాడినయెడల) దానిని నిందితముజేసినవాడగును,

శ్రు॥ అన్యతరా మేవవర్తనీగ్ సగ్స్కరోతి హీ
య తే౽న్యతరా స య థైకపా ద్వ్రజ
న్రథో వై కేన చక్రేణ వర్తమానో రి
ష్య త్యేవ మస్య యజ్ఞో రిష్యతి యజ్ఞగ్
రిష్యన్తం యజమానో ౽నురిష్యతి స
ఇష్ట్వా పాపీయాన్ భవతి 3

టీ॥ (అట్లువాడు మాట్లాడెనేని), అన్యతరామ్ వర్తనీమ్ ఏవ సంస్కరోతి = ఒక్కమార్గమునుమాత్రమే సంస్కరించినవాడగును; అన్యతరా హీయతే=మరియొకటి చెడిపోవును;

యథా=ఎట్లు, ఏకపాత్ వ్రజన్ = ఒంటికాలితో నడుచువాడును, ఏకేన చక్రేణ వర్తమానః = ఒంటిచక్రముతో నడచురథమును, రిష్యతే=

శ్రు॥ అథయ త్రోపాకృతే ప్రాతరనువాకే న
పురా పరిధానీయాయా బ్రహ్మా వ్యవ
వదత్యుభే ఏవ వర్తనీ సగ్స్కుర్వన్తి
న హీయతే౽న్యతరా ౪

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ర ప్రాతరనువాకే ఉపాకృతే = ప్రాతరనువాకము ప్రారంభింపబడుచుండగా, పరిధానీయాయాః పురా = పరిధానీయమనుఋక్కుకంటె పూర్వమునందు, బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, న వ్యవవదతి=మాటలాడనియెడల, ఉభే ఏవ వర్తనీ సంస్కుర్వన్తి = రెండుమార్గ

శ్రు॥ స యథోభయపా ద్వ్రజన్రథో వోభా
భ్యాం చక్రాభ్యాం వర్తమానః ప్రతి

కనుక వానిచే నొక్క - మార్గంబె బాగు
పడును; మరియొక్కదానికి - చెఱుపు గల్గు;

* * *

ఒంటికాలివాడు - నొంటిచక్రపుబండి
నడువ లేక క్రింద - బడినయట్లు
అంగహీన మైన - యజ్ఞంబు చెడు; యజ్ఞ
కర్త యల్లెయై య-ఘంబు బొందు 3

నశించుచున్నవో, ఏవమ్ = ఈప్రకారము, అస్య యజ్ఞః=వీనియజ్ఞము, రిష్యతి=నశించును;

రిష్యన్తమ్ యజ్ఞమ్ అను=నశించుచున్న యజ్ఞమునను సరించి, యజమానః రిష్యతి=యజమానుడును నశించును, సః = వాడు, ఇష్ట్వా=యాగము చేసి, పాపీయాన్ భవతి=పాపియగును,

ప్రాత రనువాక మనెడుమం-త్రంబునందు
బల్క బడుపరిధానీయ-వాక్య ముచ్చ
రింప బడుటకు ముందుగా - ఋత్విజు డగు
బ్రహ్మ యేమాట నేనియు - బల్కడేని,
రెండు మార్గంబులును సంస్క-రింప బడును;
ఒక్కటైనను చెడుత్రోవ - జిక్కుకొనదు ౪

ములను సంస్కరింపజేయుదురు; అన్యతరా = ఒకటిరైయైనను, న హీయతే= చెడదు;

రెండు కాళ్ళవాడు - రెండుచక్రంబుల
బండి నడచి బాగు - పడినయట్లు

తిష్ఠ త్యేవ మస్య యజ్ఞః ప్రతితిష్ఠతి
యజ్ఞం ప్రతితిష్ఠన్తం యజమానో ఽను
ప్రతితిష్ఠతి స ఇష్ట్వా శ్రేయాన్ భవతి ౫

టీ॥ యథా=ఎట్లు, ఉభయపాత్ వ్రజన్=రెండు కాళ్ళతో నడుచువాడును, ఉభాభ్యామ్ చక్రాభ్యామ్ వర్తమానః రథః వా=రెండు చక్రములతో నడుచుబండియును, ప్రతితిష్ఠతి=నిలుచునో, ఏవమ్ = ఇట్లు, అస్య యజ్ఞః ప్రతితిష్ఠతి=ఈ యజమానునియొక్క యజ్ఞము నిలుచును;

సప్తదశః ఖండః

శ్రు॥ ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యతప త్తేషాం తప్య
మానానాగ్ రసాన్ ప్రాబృహ దగ్నిం
పృథివ్యా వాయు మన్తరిక్షా దాదిత్యం
దివః ౧

టీ॥ ప్రజాపతిః=బ్రహ్మ, లోకాన్ = లోకములనుద్దేశించి, అభ్యతపత్=సంకల్పించెను;

తప్యమానానామ్ తేషామ్=ఆలోచింపబడెడు ఆలోకములయొక్క, రసాన్=సారములను, ప్రాబృహత్ = గ్రహించెను; పృథివ్యాః అగ్నిమ్=

శ్రు॥ స ఏతా స్తిస్రో దేవతా అభ్యతప త్తా
సాం తప్యమానానాగ్ రసాన్ ప్రాబృహ
దగ్నేః ఋచో వాయో ర్యజూగ్‌షి సా
మా న్యాదిత్యాత్ ౨

అంగసహిత మైన - యజ్ఞంబు ఫలియించు;
యజ్ఞకర్తగూడ - యశము బొందు ౫

ప్రతితిష్ఠన్తమ్ యజ్ఞమ్ అను=అట్లు నిలిచియుండుయజ్ఞమును అనుసరించి యజమానుడు, ప్రతితిష్ఠతి=నిలుచును;

సః ఇష్ట్వా=వాడు అట్లు యజ్ఞముచేసి, శ్రేయాన్ భవతి=శ్రేయస్సు కలవాడు అగును,

సప్తదశ ఖండము

లోకములగూర్చి చేసి యా-లోచనంబు
బ్రహ్మ కనుపెట్టె వానిసా-రంబు లిట్లు;

* * *

పృథివియం దగ్నియును, నంత-రిక్షమందు
వాయువును, స్వర్గమందు ప్ర-భాకరుఁడును
సారము లటంచు నతఁడు ని-శ్చయ మొనర్చె ౧

భూమినుండి అగ్నినిన్ని, అంతరిక్షాత్ వాయుమ్=ఆకాశమునుండి వాయువునున్ను, దివః ఆదిత్యమ్ = స్వర్గమునుండి సూర్యునిని; (సారభూతములని నిశ్చయించెను)

అంత బ్రహ్మ యీదేవత్ర-యమునుగూర్చి
మరల జింతించి సారంబు - లరసె నిట్లు;

* * *

అగ్ని దేవుసారము ఋక్కు-లగు నటంచు
వాయు దేవుసారము యజు-ర్వాక్కు లనియు
సవితృ దేవునిసారంబు - సామ లనియు ౨

టీ॥ సః = ఆబ్రహ్మ, ఏతాః తిస్రః దేవతాః = ఈమూడుదేవతలనుగురించి, అభ్యతపత్ = ఆలోచించెను, తప్యమానానామ్ తాసామ్ = ఆలోచింపబడుఆదేవతలయొక్క, రసాన్=సారములను, ప్రాబృహత్ = గ్రహించెను,

శ్రు॥ స ఏతాం త్రయీం విద్యా మభ్యతప
త్తస్యా స్తప్యమానాయా రసాన్ ప్రా
బృహ దృ్భా రి తృ్యగ్భ్యో భువ రితి య
జుర్భ్య స్సువ రితి సామభ్యః 3

టీ॥ సః=ఆబ్రహ్మ, ఏతామ్ త్రయీవిద్యామ్ అభ్యతపత్ = ఈ వేదత్రయమునుగురించి యాలోచించెను, తప్యమానాయాః తస్యాః రసాన్ ప్రాబృహత్ = ఆలోచింపబడుఆవేదత్రయముయొక్క సారములను గ్రహించెను,

శ్రు॥ త ద్యద్యృక్తో రిష్యే ద్భూ స్స్వ హేతి
గార్హ పత్యే జుహుయా దృచా మేవ
త ద్రసేనర్చాం వీర్యేణర్చాం యజ్ఞస్య
విరిష్టగ్ సందధాతి ౪

టీ॥ తత్ =అందువలన, ఋక్తః=ఋక్కువలన, రిష్యేత్ యది = నష్టము కలిగినయెడల, గార్హపత్యే=గార్హపత్యాగ్నియందు, భూః స్వాహా ఇతి='భూః స్వాహా' అని, జుహుయాత్ =హోమము చేయవలెను,

ఋచామ్ ఏవ తత్ = అదిఋక్సంబంధమైనదియగును, ఋచామ్

శ్రు॥ అథ యది యజుష్టో రిష్యే ద్భువ స్స్వ
హేతి దక్షిణాగ్నౌ జుహుయా ద్యజుషా

అగ్నేః ఋచః=అగ్నినుండి ఋక్కులనున్ను, వాయోః యజూంషి=వాయువునుండి యజుస్సులనున్ను, ఆదిత్యాత్ సామాని = సూర్యునినుండి సామములనున్ను,

పిదప యోజించి యీత్రయీ - విద్యలందు
సారములు మరి యీతండు - సంగ్రహించె
భూర్భువస్స్వరోచ్చారణ-ల్మాడు వరుస
ఋగ్యజుస్సామముల-రస శ్రేష్ఠము లని 3

ఋగ్భ్యః=ఋక్కులవలన, భూః ఇతి='భూః' అనియును, యజుర్భ్యః=యజుస్సులనుండి, భువః ఇతి='భువః' అనియును, సామభ్యః=సామములనుండి, సువః ఇతి='సువః' అనియును,

ఋక్కు లుచ్చారణము సేయు-నెడల లోప
మైన నప్పుడు, గార్హప-త్యాగ్ని హోమ
మగు నొనర్ప "భూః స్వాహా" య-టంచు బలికి;

* * *

అట్లు ఋక్కుల లోప మై-నపుడు, వాని
సార మైనట్టి "భూః" పదో-చ్చారణమున
వీర్యవత్తరం బైన ఋ-గ్వేదబలము
వచ్చి యాలోపముం బాపి - బాగుపరచు ౪

రసేన = ఋక్కులయొక్క సారముచేత, ఋచామ్ వీర్యేణ = ఋక్కుల వీర్యముచేత, యజ్ఞస్య=యజ్ఞముయొక్క, విరిష్టమ్ = నష్టాంశమును, సందధాతి=సమకూర్చును.

అల యజుర్మంత్రముల బల్కు-నపుడు, లోప
మైనసమయంబునన్ దక్షి-ణాగ్నిహోమ

మేవ తద్రసేన యజుషాం వీర్యేణ యజు
షాం యజ్ఞస్య విరిష్టగ్ సందధాతి ౫

టీ॥ అథ = తరువాత, యజుష్టః రిష్యేత్ యది = యజుస్సువలన నష్టముకలిగినయెడల, భువః స్వాహా ఇతి = భువః స్వాహా యని, దక్షిణాగ్నౌ=దక్షిణాగ్నియందు, జుహుయాత్ =హోమము చేయవలయును,

యజుషామ్ ఏవ = యజుస్సంబంధమైన, తత్ యజ్ఞస్య విరిష్టమ్= ఆనష్టమును, యజుషామ్ రసేన యజుషామ్ వీర్యేణ = యజుస్సులయొక్క-

శ్రు॥ అథ యది సామతో రిష్యేత్సువస్స్వా
హేత్యాహవనీయే జుహుయాత్సా
మ్నామేవ తద్రసేన సామ్నాం వీర్యేణ
సామ్నాం యజ్ఞస్య విరిష్టగ్ సందధాతి ౬

టీ॥ అథ = పిమ్మట, సామతః రిష్యేత్ యది = సామమునుండి నష్టముకలిగినయెడల, సువః స్వాహా ఇతి = "సువః స్వాహా" యని, ఆహవనీయే = ఆహవనీయాగ్నియందు, జుహుయాత్ = హోమముచేయవలయును,

సామ్నామ్ ఏవ తత్ యజ్ఞస్య విరిష్టమ్=సామ సంబంధమగు ఆయ

శ్రు॥ తద్యథా లవణేన సువర్ణగ్ సందధ్యా
త్సువర్ణేన రజతగ్ రజతేన త్రపు త్రపుణా
సీసగ్ సీసేన లోహం లోహేన దారు
దారుచర్మణా ౭

టీ॥ తత్ =అందువలన, యథా=ఎట్లు, సువర్ణమ్=బంగారము, లవ

మగు సలుప "భువః స్వాహా"య-టంచు బలికి

* * *

అట్లు లాయజుర్లోప మై-నంత, వాని
సార మైన "భువః" పదో-చ్చారణమున
వీర్యమును బూని యయ్యాజు-ర్వేదబలము
వచ్చి యాలోపమును బాపి - బాగుపరచు ౫

సారముచేతను వీర్యముచేతను, సందధాతి=బాగుచేయును.

అట్లె సామగానము సేయు-నపుడు, లోప
మైన, నాహవనీయాగ్ని-యందు హోమ
మును సలుప "సువః స్వాహా" య-టంచు బలికి

* * *

అట్లు సామల లోప మై-నపుడు, వాని
సార మైన "సువః" పదో-చ్చారణమున
వీర్యవత్తర మగుసామ-వేదబలము
వచ్చి యాలోపముం బాపి - బాగుపరచు ౬

జ్ఞముయొక్క నష్టమును, సామ్నామ్ రసేన సామ్నామ్ వీర్యేణ = సామ
సంబంధమగురసముచేతను, వీర్యముచేతను, సందధాతి=బాగుపడుచున్నది,

స్వర్ణ మేప్రకారముగ ల-వణమువలన
రజత మెట్లు లోకింత స్వ-ర్ణంబువలన
తగర మేవిధంబున రజ-తంబువలన
సీస మేరీతి దగరముం - జేరుకతన
లోహ మెట్లు సీసముయొక్క-స్నేహమునను

కేన=ఒకలవణవిశేషముచేత, సందధ్యాత్ = సంధానముకలదగుచున్నదో, సువర్ణేన రజతమ్=స్వర్ణముచేత వెండియును, రజతేన త్రపు= వెండిచేత తగరమును, త్రపునా సీసమ్=తగరముచేత సీసమును, సీసేన లోహమ్=సీసముచేత లోహమునున్ను, లోహేన దారు=లోహముచేత మ్రానునున్ను, దారు

శ్రు॥ ఏవ మేషాం లోకానా మాసాం దేవతా
నా మస్యా త్రయ్యా విద్యాయా వీర్యేణ
యజ్ఞస్య విరిష్టగ్ సందధాతి భేషజకృతో
హ వా ఏష యజ్ఞో య త్రైవం వి
ద్బ్రహ్మా భవతి ౮

టీ॥ ఏవమ్ = ఈప్రకారముగా, ఏషామ్ లోకానామ్ = ఈలోకములయొక్కయును, ఆసామ్ దేవతానామ్ = ఈదేవతలయొక్కయును, అస్యాః త్రయ్యాః విద్యాయాః=ఈత్రయీవిద్యయొక్కయున్ను, వీర్యేణ=రసరూపమగువీర్యముచేత, యజ్ఞస్య విరిష్టమ్=యజ్ఞముయొక్క లోపమును, సందధాతి=బాగుచేయుచున్నాడు.

యత్ర=ఏయజ్ఞమందు, ఏవం విత్ = ఇట్లు తెలిసినవాడు, బ్రహ్మ భవతి = బ్రహ్మయనుఋత్విజుఁ డగునో, ఏషః యజ్ఞః = అట్టియజ్ఞమే,

శ్రు॥ ఏష హ వా ఉదక్ప్రవణో యజ్ఞో య
త్రైవంవి ద్బ్రహ్మా భవ త్యేవం విదగ్
హ వా ఏషా బ్రహ్మాణ మను గాథా య
తో యత ఆవర్తతే తత్త ద్గచ్ఛతి ౯

టీ॥ యత్ర ఏవంవిత్ బ్రహ్మా భవతి = ఏయజ్ఞమునందు ఇట్లు తెలిసినవాడు బ్రహ్మ యగుచున్నాడో అట్టి, ఏషః హ వా యజ్ఞః = ఈ

దారు వేధంగి లోహసం-ధానమునను
చర్మ మెట్టులు దారువు-సంగమునను
వలయురీతి సంస్కారము-ల్వాడయు చుండు 7

చర్మణా=చర్మముచేత దారువునున్ను, సందధ్యాత్=సంధానముచేయునో,

ఆవిధంబున యజ్ఞంబు-లందు సంభ
వించుదోషంబులను సంస్క-రించు గాదె
భూ ర్భువ స్స్వవ లనురసం-బులత్రయంబు

* * *

అవియె సారము ల్స్వర్గమ-ర్త్యాంతరిక్ష
ములకు, భాస్కరాగ్నిపవన-ములకు, మరియు
ఋక్కులకు సామలకు యజు-ర్విద్యలకును ;

* * *

యజ్ఞమెయ్యది యీవిష-యముల నెల్ల
దెలియువానిని, బ్రహ్మగా - గలిగి యుండు
అట్టి యజ్ఞంబు నిర్దోష-మగుచు జెలగు
ఔషధంబుచే నారోగ్య - మైనయట్లు 8

కృతభేషజః=చేయబడిన ఔషధముగలదియగుచున్నది,

దీని నెల్ల నీవిధముగా-దెలియువాడు
సవనమున బ్రహ్మయై దాని-జరిపెనేని,
కర్త యుత్తరముఖ మైన - గతిని బొందు ;

* * *

యజ్ఞముల నెట్టి లోపంబు-లైనగాని,

యజ్ఞమే, ఉదక్ప్రవణః=ఉత్తరమార్గాభిముఖమగుచున్నది,

ఏవం విదమ్ బ్రహ్మాణమ్ అను = ఇట్లు తెలిసినబ్రహ్మనుగురించి, ఏషా గాథా=ఈ వాక్యము,

యతః యతః=(యజ్ఞమునందు) ఎక్కడెక్కడ, ఆవర్తతే = (లోప

శ్రు॥ మానవో బ్రహ్మైవైక ఋత్విక్కురూ
నశ్వాభిరక్ష త్యేవం విద్ధ వై బ్రహ్మా య
జ్ఞం యజమానగ్ సర్వాగ్ శ్చ ర్త్విజో
ఽభిరక్షతి తస్మా దేవం విద మేవ బ్రహ్మా
ణం కుర్వీత నానేవం విదం నానేవం విదమ్ ౧౦

టీ॥ మానవః బ్రహ్మా ఏకఋత్విక్ = మననశీలుడగు బ్రహ్మయను ఒక్క ఋత్విజుడే, కురూన్=యజ్ఞకర్తలను, అశ్వా = ఆడగుఱ్ఱమువలె, అభిరక్షతి=రక్షించును,

ఏవంవిత్ హ వై బ్రహ్మా = ఇట్లు తెలిసినటువంటిబ్రహ్మయే, యజ్ఞమ్ = యజ్ఞమునున్ను, యజమానమ్ = యజమానుని, సర్వాన్ చ ఋత్విజః=సమస్త ఋత్విక్కులనున్ను, అభిరక్షతి=రక్షించును,

తస్మాత్ = అందువలన, ఏవంవిదమ్ ఏవ = ఇట్లు తెలిసినవానినే,

ఛాందోగ్యోపనిషది చతుర్థః ప్రపాఠక స్సమాప్తః.

వాని నాయావిధంబున - బాప గలుగు
నంద్రు తెలిసినవాడు బ్ర-హ్మైనయెడల ౯

ము) వచ్చుచుండునో, తత్ తత్ = ఆయాసందర్భమునకు తగినవిధమున, గచ్ఛతి=(బ్రహ్మ) పాలించును,

మననశీలు లౌ బ్రహ్మలీ - మార్గ మెరిగి
యజ్ఞముల యజమాను లై -నట్టివారి
రక్షణ మొనర్తు రాడగు-ఱ్ఱంబువోలె

*　　　*　　　*

అ ట్లెరింగినబ్రహ్మయే-యజ్ఞములను
యజ్ఞకర్తల ఋత్విగ్జ-నాళి గాచు

*　　　*　　　*

కనుక యజ్ఞంబులందు బ్ర-హ్మనుగ నట్టి
తెలివి గలవానినే చేర్ప-వలయు నెపుడు
తెలియ నట్టి బ్రహ్మలను జే-ర్పంగ రాదు ౧౦

బ్రహ్మాణమ్=బ్రహ్మనుగా, కుర్వీత=చేయవలెను,

అనేవంవిదమ్=ఇట్లు తెలియనివానిని, న=చేయగూడదు,

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు చతుర్థ ప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

పంచమ ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ యో హ వై జ్యేష్ఠం చ శ్రేష్ఠం చ వేద
జ్యేష్ఠ శ్చ హ వై శ్రేష్ఠ శ్చ భవతి ప్రా
ణో వా వ జ్యేష్ఠ శ్చ శ్రేష్ఠ శ్చ 1

టీ॥ యః=ఏపురుషుడు, జ్యేష్ఠమ్ చ=(ఇంద్రియాదులకంటె) జ్యేష్ఠమైనదానినిగాను, శ్రేష్ఠమ్ చ=ప్రశస్తమైనదానినిగాను, వేద=(ప్రాణమును) తెలిసియుపాసించుచున్నాడో, (వాడు) జ్యేష్ఠః చ=జ్యేష్ఠుడును,

శ్రు॥ యో హ వై వసిష్ఠం వేద వసిష్ఠో హ
స్వానాం భవతి వా గ్వా వ వసిష్ఠః 2

టీ॥ యః = ఏపురుషుడు, వసిష్ఠమ్ = అతిశయముగుధనవంతముగా, వేద = (వాక్కును) తెలిసికొనియుపాసించుచున్నాడో, సః = వాడు,

శ్రు॥ యో హ వై ప్రతిష్ఠాం వేద ప్రతి హ
తిష్ఠ త్యస్మిగ్ శ్చ లోకే ఽముష్మిగ్ శ్చ
చక్షు ర్వా వ ప్రతిష్ఠా 3

టీ॥ యః = ఏపురుషుడు, ప్రతిష్ఠామ్=నిమ్నోన్నతస్థలములనుకనపరచి క్రిందబడకుండనిలువబెట్టునదిగా, వేద = (చక్షుస్సును) తెలిసి

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

పంచమ ప్రపాఠకము

ప్రథమ ఖండము

ప్రాణమే యింద్రియములకు – పరమ మగుట
నగ్రజన్మంబు గని యుంట – నరసి యెవ డు
పాసనం బొనరించునో, – వాడు భువిని
శ్రేష్ఠతయు నగ్రగణ్యత – జెంద గలడు ౧

శ్రేష్ఠః చ=ప్రశ స్తమైనవాడును, భవతి=అగుచున్నాడు, ప్రాణః వా వ= ప్రాణమే, జ్యేష్ఠః చ శ్రేష్ఠః చ=జ్యేష్ఠమును శ్రేష్ఠమును ఐనది,

వసువులం గూర్ప గలయది – వాక్కు గనుక
అట్లు దానిని దెలియును–పాసకుండు
చెలగు జ్ఞాతులలోన వ–సిష్ఠు డగుచు ౨

స్వానామ్=జ్ఞాతులలో, వసిష్ఠః = ధనవంతుడు, భవతి=అగుచున్నాడు; వాక్ వా వ=వాక్కే, వసిష్ఠః=ధనవంతమైనది,

భువిని నిమ్నోన్నతస్థలం–బులను జూపి
మనుజు బడ కుండ నిలిపెడు – మహిమ చక్షు
వులకు గల్గుటచే, చక్షు–వులమహత్త్వ
మెరిగి వానియుపాసన – జరుపువాడు

కొని యుపాసించుచున్నాడో, (అట్టిపురుషుడు) అస్మిన్ చ లోకే చ=
ఈలోకమునందును, అముష్మిన్ లోకే చ=పరలోకమునందును,ప్రతితిష్ఠతి=
ప్రతిష్ఠావంతుడగును ;

శ్రు॥ యో హ వై సమ్పదం వేద సగ్ హాస్మై
కామాః పద్యన్తే దైవా శ్చ మానుషా
శ్చ శ్రోత్రం వా వ సమ్పత్ ౪

టీ॥ యః=ఏపురుషుడు, సమ్పదమ్=సంపదనుకలుగజేయుదానినిగా,
వేద=(శ్రోత్రేంద్రియమును) తెలిసికొని యుపాసించునో, అస్మై=
వీనికొరకు, దైవాః చ మానుషాః చ=దైవసంబంధమును మనుష్యసంబంధ
ములును ఐన, కామాః=అభీష్టములు, సమ్పద్యన్తే=సమకూరుచున్నవి,

శ్రు॥ యో హ వా ఆయతనం వే దాయతనగ్
హ స్వానాం భవతి మనో హ వా ఆయ
తనమ్ ౫

టీ॥ యః=ఎవడు, ఆయతనమ్=ఆధారమగుదానినిగా, వేద=(మన
స్సును) తెలిసికొనియుపాసించునో, (వాడు) స్వానామ్=జ్ఞాతులలో, ఆయ
తనమ్ భవతి=ఆధారమగువాడగును,

శ్రు॥ అథ హ ప్రాణా అహగ్ శ్రేయసి వ్యూ
దిరే ఽహగ్ శ్రేయా న స్మ్యహగ్
శ్రేయా న స్మీతి తే హ ప్రాణాః ప్రజా
పతిం పితర మే త్యోచు ర్భగవన్ కో
న శ్శ్రేష్ఠ ఇతి ౬

స్థిరతర మగు ప్రతిష్ఠతో - జెలగు చుండు
నైహికాముష్మికంబులం - దతిశయముగ ౩

చక్షుః హ వావ=చక్షురింద్రియమే, ప్రతిష్ఠా=స్థితికి సాధనమైనది,

చెవిని సంపత్ప్రదంబుగా - చింతసేయ
వలసినది యం చెరింగి యు-పాసనంబు
భక్తి జేసిన, దైవసం-బంధము లగు
మనుజసంబంధము లగుకా-మంబు లెల్ల
అట్టినరునకు చేకూరు - ననవరతము ౪

శ్రోత్రమ్ హ వావ సంపత్=శ్రోత్రమే సంపత్ప్రదము,

జ్ఞానరూపంబు లైన భో-గంబు లెల్ల
మనము నాధారముగ జేసి-కొనును గాన
మనము నారీతిగా నుపా-సన మొనర్చు
వాడు జ్ఞాతులం దాధార-వంతు డగును ౫

మనః హ వా=మనస్సే, ఆయతనమ్=జ్ఞానరూపములగుసమస్తభోగములకు ఆధారము,

ప్రాణ మాదిగా గలయింద్రి-యంబులందు
అధికు డెవ్వండో యనుసంది-యంబు గల్గ,
నుద్భవించెను వాదంబు - లొక్క డొకడు
అధికుడను నేను నే నని - యనుటవలన

* * *

అపుడు వా రెల్ల తండ్రి యై-నట్టి బ్రహ్మ

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ప్రాణాః=ప్రాణసహితములగుఇంద్రియములు,

అహమ్ శ్రేయాన్ అస్మి అహమ్ శ్రేయాన్ అస్మి ఇతి = నేను శ్రేష్ఠుడను అని, అహమ్ శ్రేయసే = తమతమశ్రేష్ఠత్వమువిషయమునందు, వ్యూదిరే=వివాదపడెను,

తే ప్రాణాః = ఆయింద్రియములు, పితరమ్ = తండ్రియైన, ప్రజా

శ్రు॥ తాన్ హోవాచ యస్మిన్ వ ఉత్క్రాన్తే శరీరం పాపిష్ఠతర మివ దృశ్యేత స
వ శ్శ్రేష్ఠ ఇతి ౭

టీ॥ తాన్=వానికి, ఉవాచ=బ్రహ్మయిట్లుచెప్పెను; వః యస్మిన్ ఉత్క్రాంతే=మీలో ఎవడు లేచివెళ్లినయెడల, శరీరమ్=దేహము, పాపి

శ్రు॥ సా హ వా గుచ్చక్రామ సా సంవత్సరం
ప్రోష్య పర్యేత్యోవాచ కథ మశక తర్తే
మ జ్జీవితు మితి యథా కలా అవదన్తః
ప్రాణన్తః ప్రాణేన పశ్యన్త శ్చక్షుషా
శృణ్వన్త శ్శ్రోత్రేణ ధ్యాయన్తో మన
సైవ మితి ప్రవివేశ హ వాక్ ౮

టీ॥ సాః వాక్ ఉచ్చక్రామ=అపుడు ఆవాగింద్రియము లేచివెళ్లెను; సా=అది, సంవత్సరమ్ ప్రోష్య=ఒకసంవత్సరకాలము వెలుపలనుండినదై, పర్యేత్య=తిరిగివచ్చి, ఉవాచ=ఇట్లనియెను;

మత్ ఋతే=నన్నువిడిచిపెట్టి, జీవితుమ్=జీవించుటకు, కథమ్ = ఎట్లు, అశకత=సమర్థులైతిరి, ఇతి=అని;

కడకు జనుదెంచి "మాయందు - ఘను డెవండు
దెల్పగదె దేవ!" యనుచు బ్రా-ర్థించి రతని ౭

పతిమ్ = బ్రహ్మను, ఏత్య = సమీపించి, భగవన్ = భగవంతుడా, నః = మాలో, కః=ఎవడు, శ్రేష్ఠః=శ్రేష్ఠుడు, ఇతి=అని, ఊచుః=పలికెను,

"ఇంద్రియములార! మీలోన-నెవడు చనిన
నీశరీరంబు హేయ మం - చెద దలంత్రు
అట్టివాడు నిశ్చయముగా - నధికు డనుచు"
వారలకు తెల్లముగ జెప్పె - వనజభవుడు ౮

ష్ఠతరమ్ ఇవ = మిక్కలి హేయమైనదానివలె, దృశ్యేత = చూడబడునో, సః=అట్టివాడు, వః=మీయందు, శ్రేష్ఠః ఇతి=శ్రేష్ఠుడని,

అప్పు డటనుండి వాగింద్రి-యంబు వెడలి
వత్సరం బొందు వెలిని బ్ర - వాస ముంది
వచ్చి యితరేంద్రియములతో - బలికె నిట్లు

* * *

"ఈశరీరంబు విడిచి నే-నేగి యుండ
నెట్లు జీవించె నియ్యది - యింతదనుక"
ననిన వాగింద్రియమున కి-ట్లనిరి వారు

* * *

"మూగవాడు మాట్లాడక-పోయినంత
ప్రాణమున వాడు గనడె జీ-వనము, వాని
కనులు గన్పడవే, చెవు-ల్వినగబడవె,

యథా=ఏప్రకారము, కలాః=మూగవారు, అవదన్తః=పలుకని వారయ్యును, ప్రాణేన ప్రాణన్తః=ప్రాణముచేతజీవించెదరో, చక్షుషా పశ్యన్తః=చక్షురింద్రియముచేత చూచుచుందురో, శ్రోత్రేణ శృణ్వన్తః=శ్రోత్రేంద్రియముచేతవినుచుందురో, మనసా ధ్యాయన్తః=మనస్సుచేత ధ్యానింతురో, ఏవమ్=ఇట్లే, ఇతి=అని, (మిగత ఇంద్రియములు వచియించెను,

శ్రు॥ చక్షుర్హోచ్చక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రోష్య పర్యేత్యోవాచ కథ మశక తర్తే మ జ్జీవితు మితి యథా౽న్ధా అపశ్యన్తః ప్రాణన్తః ప్రాణేన వదన్తో వాచా శృణ్వన్త శ్శ్రోత్రేణ ధ్యాయన్తో మన సైవ మితి ప్రవివేశ హ చక్షుః

టీ॥ ఈమంత్రము చక్షుర్విషయకమైనది. పూర్వవాక్యమువలెనే అర్థముగ్రాహ్యము,

శ్రు॥ శ్రోత్రగ్ హోచ్చక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రోష్య పర్యేత్యోవాచ కథ మశక తర్తే మ జ్జీవితు మితి యథా బధిరా అశృణ్వన్తః ప్రాణన్తః ప్రాణేన వదన్తో

మనసు ధ్యానింపదే, దేహ-మును ధరించి''
యన యథాస్థితి వాగింద్రి-యము వహించె ౮

వాక్ = వాక్కు-ఇట్లు చెప్పబడినదై, ప్రవివేశ = మరలదేహమును ప్రవేశించెను,

అప్పు డటనుండి నేత్రేంద్రి-యంబు వదలి
వత్సరం బొందు వెలిని ప్ర-వాస ముండి
వచ్చి యితరేంద్రియములతో - బలికె నిట్లు

* * *

''ఈ శరీరంబు విడిచి నే-నేగి యుండ
నెట్లు జీవించె నియ్యది - యింతదనుక''
ననిన నేత్రేంద్రియమున కి-ట్లనిరి వారు

* * *

''అంధునకు కండ్లు గానరా-నంతమాత్ర
ప్రాణమున వాడు గనడె జీ-వనము, వాక్కు
వలన భాషింపడే, శ్రోత్ర-ముల వినండె,
మనసువలన జేయండె చిం-తనము లెల్ల''
నన యథాస్థితి నేత్రేంద్రి-యము వహించె ౯

* * *

అంత నద్దాని శ్రోత్రేంద్రి-యంబు వదలి
వత్సరం బొందు వెలిని ప్ర-వాస ముండి
వచ్చి యితరేంద్రియములతో - బలికె నిట్లు

* * *

''ఈ శరీరంబు వదలి నే-నేగియుండ

వాచా పశ్యన్త శ్చక్షుషా ధ్యాయన్తో
మనసైవ మితి ప్రవివేశ హ శ్రోత్రమ్ ౧౦

టీ॥ ఈమంత్రము శ్రోత్రేంద్రియవిషయకమైనది. పూర్వవాక్యము వలెనే అర్థము గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ మనో హోచ్చక్రామ తత్సంవత్సరం ప్రో
ష్య పర్యేత్యోవాచ కథ మశక తర్తే
మ జ్జీవితు మితి యథా బాలా అమనసః
ప్రాణ న్తః ప్రాణేన వదన్తో వాచా పశ్య
న్త శ్చక్షుషా శృణ్వ న్త శ్శ్రోత్రే ణైవ
మితి ప్రవివేశ హ మనః ౧౧

టీ॥ ఈమంత్రము మనస్సువిషయకమైనది. పూర్వవాక్యమువలెనే అర్థము గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ అథ హ ప్రాణ ఉచ్చిక్రమిష న్స య
థా సుహయః పడ్వీశశఙ్కూన్ సఙ్ఖిదే

నెట్లు జీవించె నియ్యది - యింతదనుక''
ననిన శ్రోత్రేంద్రియమున కి-ట్లనిరి వారు

* * *

బధిరునకు శ్రోత్రములు విన-బడనియెడల
ప్రాణమున వాడు గనడె జీ-వనము, వాక్కు-
వలన భాషింపడే, నేత్ర-ముల గనండె,
మనసువలన జేయండె చిం-తనములెల్ల''
నన యథాస్థితి శ్రోత్రేంద్రి-యము వహించె ౧౦

పిదప నద్దానిని మనస్సు - విడిచిపెట్టి
వత్సరం బొండు వెలిని ప్ర-వాసముండి
వచ్చి యితరేంద్రియములతో - బలికె నిట్లు

* * *

''ఈశరీరంబు వదలి నే-నేగి యుండ
నెట్లు జీవించె నియ్యది - యింతదనుక''
ననిన నమ్మానసమున కి-ట్లనిరి వారు

* * *

''బాలునందు మనస్సు క-న్పట్ట నంత
మాత్రమున ప్రాణమున వాడు - మనుట లేదె
వాక్కుచే నుచ్చరింపడే - వచనములను
కండ్లు గనబడవె చెవు - ల్వినవె యనిన
విని మనస్సు యథాస్థితి - ననుకరించె ౧౧

ప్రాణ మప్పు డాదేహంబు-బాయ దలచి
పాదబంధనశంకు ల-శ్వంబు పెరుకు

దేవ మితరాన్ ప్రాణాన్ సమఖిద త్తగ్
హాభి సమేత్యోచు ర్భగవ న్నేధి త్వం
న శ్శ్రేష్ఠో ఽసి మోత్క్రమీ రితి ౧౨

టీ॥ అథ=అటుపిమ్మట, ప్రాణః = ప్రాణము, ఉచ్చిక్రమిషన్ = ఉత్క్రమింపనిచ్ఛగించినదై, యథా=ఏప్రకారము, సుహయః=మంచి యశ్వము, పడ్వీశశఙ్కూన్=పాదబంధనములైన మేకులను, సఙ్ఖిదేత్ = పెళ్ళగించునో, ఏవమ్=ఇట్లే, సః=ఆప్రాణము, ఇతరాన్ ప్రాణాన్ = ఇతరేంద్రియములను, సమఖిదత్ = పెళ్ళగించెను;

తమ్ హ=దానిని, అభిసమేత్య=సమీపించి, ఊచుః = (ఇంద్రియ

శ్రు॥ అథ హైనం వా గువాచ య దహం వసి
ష్ఠా స్మి త్వం త ద్వసిష్ఠో ఽసీ త్యథ హై
నం చక్షు రువాచ య దహం ప్రతిష్ఠా
స్మి త్వం త త్ప్రతిష్ఠా సీతి ౧౩

టీ॥ అథ = అటుపిమ్మట, ఏనమ్ = ఈప్రాణమునుగూర్చి, వాక్ ఉవాచ=వాగింద్రియము ఇట్లు పలికెను;

యత్ అహమ్ వసిష్ఠః అస్మి=నేను ఏగుణముచేత వసిష్ఠుడనగు చున్నానో, తత్ =ఆ ధనప్రదత్వమనుగుణముచేత నే, త్వమ్=నీవు, వసిష్ఠుడవు, అసి=ఐతివి,

అథ=పిమ్మట, ఏనమ్=ఈప్రాణమునుగురించి, చక్షుః ఉవాచ = చక్షురింద్రియము ఇట్లుపలికెను;

శ్రు॥ అథ హైనగ్ శ్రోత్ర మువాచ య ద
హగ్ సంప దస్మి త్వం త త్సమ్ప దసీత్యథ

పగిది నింద్రియంబుల నీడ్చి-నైవ దొడగె;

* * *

అప్పు డింద్రియంబులు దాని-యండ జేరి
"అయ్య! పూజ్యుడ! స్వామి వీ-వగుదుగాక!
శ్రేష్ఠుడవు నీవ యగుదు విం-ద్రియములందు
ఉత్క్రమించెదు సంకల్ప-ముడుగు" మనిరి ౧౨

ములు ఇట్లుపలికెను; భగవక్ = భగవంతుడా, త్వమ్=నీవు, ఏధి = (మాకుస్వామివై) వృద్ధిపొందుము, నః=మాయందు, శ్రేష్ఠః = శ్రేష్ఠుడవు, అసి=అగుచున్నావు, మా ఉత్క్రమీః=ఉత్క్రమణముచేయకుము,

వాక్కు ప్రాణంబునుంగూర్చి - పలికె నిట్లు;
"నను వసిష్ఠుని జేసిన - నవ్యగుణము
ధనములం గూర్చునట్టిది - గాదె! యదియె
నీగుణంబుగ జెలువొందె - నిశ్చయముగ"

* * *

పిదప చక్షురింద్రియ మిట్లు - విన్నవించె
"నాకు గల్గు ప్రతిష్ఠా గు-ణంబు నీకు
గలయదియ గాని వే రెట్లు-కాగలుంగు" ౧౩

"యత్ అహమ్ ప్రతిష్ఠా అస్మి = ఏగుణముచేత నేను ప్రతిష్ఠకల దానినైతినో, తత్ త్వమ్ ప్రతిష్ఠా అసి=అగుణముచేతనే నీవు ప్రతిష్ఠగల వాడవైతివి,"

అంత ప్రాణంబుతో శ్రోత్ర-మనియె నిట్లు
"సంపదల గూర్చునట్టి నా-సద్గుణంబు
వలన సంపత్కరాఖ్యతో - జెలగు చుందు

హైనం మన ఉవాచ యదహ మాయత
న మస్మి త్వం త దాయతన మ సీతి ౧౪

టీ॥ పూర్వవాక్యమువలెనే అర్థము గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ న వై వాచో న చక్షూగ్ంషి న శ్రోత్రా
ణి న మనాగ్ంసీత్యాచక్షతే ప్రాణా ఇ
త్యేవాచక్షతే ప్రాణో హ్యేవై తాని
సర్వాణి భవతి ౧౫

టీ॥ న వాచః ఆచక్షతే = వాగింద్రియములు అని వచియింపరు; న చక్షూంషి=చక్షురింద్రియములు అని వచియింపరు; న శ్రోత్రాణి = శ్రోత్రేంద్రియములు అని వచియింపరు; న మనాంసి=మనస్సులనియును వచింపరు; ప్రాణాః ఇతి ఏవ=ప్రాణములు అనియే యింద్రియములను పిలుతురు;

ద్వితీయః ఖండః

శ్రు॥ సహోవాచ కిం మే ఽన్నం భవిష్య తీతి
య త్కించి దిద మాశ్వభ్య ఆశకునిభ్య
ఇతి హోచు స్త ద్వా ఏత దన స్యాన్న
మనో హ వై నామ ప్రత్యక్షం న హ
వా ఏవం విది కిం చ నానన్నం భవ తీతి ౧

అట్టిసత్కీర్తి నీయదే-యగును గాదె

* * *

ప్రాణమునకు మన స్సిట్లు - పల్కె పిదప
"జ్ఞానరూపంబులై నభో-గముల కెల్ల
ఆయతన మని యెల్లప్పు - డంద్రు నన్ను
అట్టియాయతనంబు నీ-వగుదు దేవ ౧౪

అనరు వాక్కును వాగింద్రి-యం బటంచు
చక్షురింద్రియం బన బోరు - చక్షువులను
చెవుల శ్రోత్రేంద్రియముగ వ-చింప జనదు
మనము నట్లె మన స్సని - యనుట లేదు
అన్నిటినిగూర్చి వచియింత్రు - ప్రాణము లని

* * *

ప్రాణమే యగు సర్వేంద్రి-యములు జగతి ౧౫

ప్రాణః హ ఏవ ఏతాని సర్వాణి భవతి=ప్రాణమేగదా ఈసర్వేంద్రియములును అగుచున్నది,

ద్వితీయ ఖండము

"ఏది యన్నంబు నా కగు - నెరుగ జెప్పు
డనుచు ప్రాణం బడిగె నింద్రి-యముల నపుడు

* * *

"కుక్కలకు పక్షులకు భూత-కోటులకును
ఎయ్యె దెయ్యది యన్నమో - యయ్యె దెల్ల
అన్న మగు నీ క"టంచింద్రి-యములు వల్కె

టీ॥ మే=నాకు, కిమ్=ఏది, అన్నమ్ భవిష్యతి ఇతి=అన్నమగును అని, సః=ఆప్రాణము, ఉవాచ=ఇంద్రియములనుచూచిపలికెను ;

ఆశ్వభ్యః ఆశకునిభ్యః=కుక్కలుపక్షులు మొదలగు సమస్తప్రాణులును, యత్ కిమ్ చిత్ ఇదమ్ = ఏదిభక్షింతురో అట్టిదంతయు, (నీకు అన్నమేయని) ఊచుః=ఆయింద్రియములు పలికెను ;

తత్ =అందువలన, ఏతత్ = ఈసమస్తమును, అనస్య=ప్రాణమునకు, అన్నమ్=అన్నమగుచున్నది,

(కనుక (ప్రాణమునకు) అనః నామ='అనః' అనునామము, ప్రత్యక్షమ్=ప్రత్యక్షసిద్ధమైనది ;

శ్రు॥ స హోవాచ కిం మే వాసో భవిష్యతీ
త్యాప ఇతి హోచు స్తస్మా ద్వా ఏత
దశిష్య న్తః పురస్తా చ్చోపరిష్టా చ్చాద్భిః
పరిదధతి లమ్భుకో హ వాసో భవ త్యన
గ్నో హ భవతి ౨

టీ॥ మే=నాకు, కిమ్ = ఏది, వాసః భవిష్యతి ఇతి = వస్త్రముకాగలదు అని, సః ఉవాచ=ప్రాణము వచియించెను ; ఆపః=జలము, ఇతి = అని, ఊచుః=చెప్పిరి,

తస్మాత్ =అందువలన, ఏతత్ అశిష్య న్తః= ఈయన్నముసుభుజింపబోవువారు, పురస్తాత్ చ ఉపరిష్టాత్ చ=భోజనమునకు పూర్వోత్తరములయందు, అద్భిః= ఈజలములచేత, పరిదధతి=గుండ్రముగాచుట్టుచున్నారు, (ఇట్లు తెలిసియుపాసించువాడు), వాసః=వస్త్రమును, లమ్భుకః =

అట్టి దంతయు ప్రాణంబు - కన్న మగుట
అవని దాని కనాఖ్య ప్ర-త్యక్ష మయ్యె

*　　　*　　　*

ఇట్లు లెరిగి యుపాసించు-నట్టివాని
కేది తినినను దోషంబు - లేదు జగతి ౧

ఏవమ్=ఇట్లు తెలిసికొని ప్రాణము నుపాసించువానికి, కిమ్ చన = ఏదైనను, అనన్నమ్ న భవతి=భుజింపరానిది కాదు,

"ఏది వసనంబు నా కగు - నెరుగ జెప్పు"
డనుచు ప్రాణం బడిగె నింద్రి-యముల నపుడు ;

*　　　*　　　*

"జలములే యగు నీకు వ-సనము"లనుచు
ఇంద్రియములు ప్రాణంబున - కెరుగ జెప్పె

*　　　*　　　*

కనుక భుజియింప బోయెడు-జనులు భోజ
నముకు పూర్వము వెన్క గుం-డ్రముగ జలము
చుట్టు చుందురు వి స్తరి-చుట్టు నెపుడు

*　　　*　　　*

ఇ ట్లుపాసించునుజున-కెల్ల యపుడు
వస్త్రములు గల్గు మరి దిగం-బరుడు గాడు ౨

పొందువాడును, అనగ్నః = దిగంబరుడుకానివాడును, భవతి = అగుచున్నాడు,

శ్రు॥ త ద్ధైత త్సత్యకామో జాబాలో గోశ్రుత
యే వైయాఘ్రపద్యా యో క్త్వోవాచ
య ద్యప్యేన చ్ఛుష్కాయ స్థాణవే బ్రూ
యా జ్జాయేర న్నే వాస్మి ఞ్ఛాఖాః ప్రరో
హేయుః పలాశా నీతి ౩

టీ॥ వైయాఘ్రపద్యాయ గోశ్రుతయే = వ్యాఘ్రపదునికుతుడగు గోశ్రుతుడనువానికి, జాబాలః సత్యకామః = జబలాపుత్త్రుడగుసత్యకాముడు, తత్ ఏతత్ =అయీప్రాణవిద్యను, ఉక్త్వా=చెప్పి, ఉవాచ = మరియునిట్లనియె,

శుష్కాయ స్థాణవే = ఎండిపోయినమొద్దుకు, ఏనత్ బ్రూయాత్

శ్రు॥ అథ యది మహ జ్జిగమి షేద మావా
వాస్యాయాం దీక్షిత్వా పౌర్ణమాస్యాగ్
రాత్రౌ సర్వౌషధస్య మన్థం దధిమధునో
రుపమథ్య జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ స్వాహే
త్యగ్నా వాజ్యస్య హుత్వా మన్థే సమ్పా
త మవనయేత్ ౪

టీ॥ అథ=అనంతరము, మహత్ జిగమిషేత్ యది=మహత్త్వమును పొందగోరినయెడల, అమావాస్యాయామ్=అమావాస్యయందు, దీక్షిత్వా=దీక్షవహించి, పౌర్ణమాస్యామ్ రాత్రౌ = పౌర్ణమినాటిరాత్రి, సర్వౌషధస్య=గ్రామ్య, అరణ్య, ఓషధులయందుదొరికినవానియొక్క, మన్థమ్ = పిండిని, దధిమధునోః=పెరుగుచేతను తేనెచేతను, ఉపమథ్య=మథించి,

గోశ్రుతుడు వ్యాఘ్రపాదుని-కొడుకు; వాని
కొరకు జబలాసతీమణి-కొమరు డైన
సత్యకామర్షి యీయుపా-సనము దెల్పి
మరియు నీరీతి యద్దాని-మహిమ జెప్పె

* * *

"ఈమహావిద్య వచియించి-రేని, యెండి
పోయినట్టి మొద్దున నైన - పుట్టి తీరు
పచ్చికొమ్మలు మరియును - పర్ణములును" 3

యది అపి=ఈయుపాసనమును చెప్పినయెడల, అస్మిన్=ఈ మొద్దునందు, శాఖాః=కొమ్మలు, జాయేరన్ ఏవ=పుట్టియేతీరును ; పలాశాని = ఆకులు, ప్రరోహేయుః= మొలచును,

దానిమహిమంబు బొందగా - దలచువాడు
అమవసను దీక్ష బూని ని-యమముతోడ
పౌర్ణమిని రాత్రివేళ స-ర్వౌషధముల
పిండిగా గొట్టి తేనెయు - పెరుగు కలిపి
వహ్ని జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ - స్వాహ యనుచు
మంత్రము వచించి యాజ్యహో-మం బొనర్చి
పిష్టశేషంబు నొకప్రక్క-బెట్టవలయు ౪

జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ స్వాహా ఇతి = జ్యేష్ఠాయ స్వాహా శ్రేష్ఠాయ స్వాహా అని, అగ్నౌ=అగ్నియందు, ఆజ్యస్య హుత్వా = నెయ్యితో హోమము చేసి, మన్థే సంపాతమ్=ఆపిండియందు మిగిలినదానిని, అవనయేత్ =క్రింద నుంపవలయును,

శ్రు॥ వసిష్ఠాయ స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య
హుత్వా మన్థే సమ్పాత మవనయే
త్ప్రతిష్ఠాయై స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య
హుత్వా మన్థే సంపాత మవనయే త్స
మ్పదే స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హు
త్వా మన్థే సమ్పాత మవనయే దాయత
నాయ స్వాహేత్యగ్నా వాజ్యస్య హు
త్వా మన్థే సమ్పాత మవనయేత్ ౪

టీ॥ వసిష్ఠాయ స్వాహా ఇతి = వసిష్ఠాయ స్వాహా అని, అగ్నౌ = అగ్నియందు, ఆజ్యస్య హుత్వా= నేతితో హోమముచేసి, మన్థే సంపాతమ్= మిగిలినపిండిని, అవనయేత్ =అక్కడనుంపవలయును ;

ప్రతిష్ఠాయై స్వాహా ఇతి,
సంపదే స్వాహా ఇతి,
ఆయతనాయ స్వాహా ఇతి,
పైవలెనే గ్రాహ్యము.

శ్రు॥ అథ ప్రతిసృప్యాఞ్జలౌ మన్థ మాధాయ
జప త్యమోనామాస్య మాహితే సర్వ
మిదగ్ సహి జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠో రాజా ఒధి
పతిః సమా జ్యైష్ఠ్యగ్ శ్రైష్ఠ్యగ్ రాజ్య
మాధిపత్యం గమయ త్వహ మే వేదగ్
సర్వ మసా నీతి ౬

అగ్నిలో వసిష్ఠాయ స్వా-హా యటంచు
మరియు వచియించి యాజ్యహో-మం బొనర్చి
పిష్ట శేషంబు నొకప్రక్క - బెట్టవలయు

* * *

అట్టులే ప్రతిష్ఠాయ స్వా-హా యటంచు
మరియు నగ్నిలో నాజ్యహో-మం బొనర్చి
పిష్ట శేషంబు నొకప్రక్క - బెట్టవలయు

* * *

అట్లె సంపదే స్వాహా య-టంచు బల్కి
మరియు నగ్నిలో నాజ్యహో-మం బొనర్చి
పిష్ట శేషంబు నొకప్రక్క - బెట్టవలయు

* * *

అట్లె యాయతనాయ స్వా-హా యటంచు
మరల నగ్నిలో నాజ్యహో-మం బొనర్చి
పిష్ట శేషంబు నొకప్రక్క - బెట్టవలయు 8

* * *

అంత నగ్నిప్రదక్షిణం - బాచరించి
పిష్ట శేషంబు దోసిటం-బెట్టుకొని జ
పింప వలయు నీమంత్రంబు - ప్రీతితోడ

* * *

"ప్రాణమా నీ కమోనామ-మయ్యె గాదె!
నీవు ప్రాణంబ వగుట నీ-నిఖిలజగతి
నీయదే గాదె! జగతికి - నీవె గాదె
జ్యేష్ఠుడవు కాంతియుతుడవు - శ్రేష్ఠు డవును

టీ॥ అథ=పిమ్మట, ప్రతిసృప్య=ప్రదక్షిణముచేసి, అఞ్జలౌ=దోసిలి యందు, మన్థమ్=అపిష్టమును, ఆధాయ=ఉంచుకొని, జపతి=ఇట్లుజపింప వలయును ;

అమః నామ అసి='అమః'అనుపేరుగల దానవై తివి, అమా హి = నీవు ప్రాణమవుగదా ; ఇదమ్ సర్వమ్=ఈసర్వమును, తే=నీడియే ;

సః=ఆప్రాణము, జ్యేష్ఠః = జ్యేష్ఠమైనది ; శ్రేష్ఠః=శ్రేష్ఠమైనది ; రాజా=ప్రకాశించునది, అధిపః=అధిపతియైనది ; సః=అది, మా=నన్ను, జ్యైష్ఠ్యమ్=జ్యేష్ఠత్వమునున్ను, శ్రైష్ఠ్యమ్=శ్రేష్ఠత్వమునున్ను, రాజ్యమ్ = కాంతినిన్ని, ఆధిపత్యమ్ = పాలకత్వమునున్ను, గమయతు = పొందించు

శ్రు॥ అథ ఖల్వేతయర్చా పచ్ఛ ఆచామతి
తత్సవితు ర్వృణీమహ ఇత్యాచామతి
వయం దేవస్య భోజన మి త్యాచామతి
శ్రేష్ఠగ్ సర్వధాతమ మి త్యాచామతి
తురం భగస్య ధీమ హీతి సర్వం పిబతి 8

టీ॥ అథ=అనంతరమందు, "తత్సవితుర్వృణీమహే"="భోజనమునుగురించి సూర్యుని ప్రార్థించుచున్నాము", ఇతి = అని, ఏతయా ఋచా=ఈఋక్కుచేత, పచ్ఛః=నాలుగవవంతుగా, ఆచామతి=భుజింప వలయును,

'వయమ్ దేవస్య భోజనమ్' ఇతి = 'మేము ఆప్రకాశించుచున్న సూర్యునివలన భోజనమును వేడుచున్నాము' అని, ఆచామతి=మరియొక వాల్గవభాగమునుభుజింపవలయును,

అధిపతివి సర్వకాలంబు-లందు గూడ;

* * *

"అట్టిప్రాణ మానీవు నా-కనవరతము
నగ్రజత్వంబు కాంతి శ్రై-ష్ఠ్యంబు మరియు
పాలకత్వంబునుం గూర్ప-వలయు గాక
అఖిల మాజగంబును నేనె - యగుదు గాక" ౬

గాక; అహమ్ ఏవ= నేనే, ఇదమ్ సర్వమ్= ఈసర్వజగత్తును, అసాని ఇతి=అగుదును గాక అని, (జపింపవలయును)

జప మిటులు చేసి పిష్టశే-షమును నాల్గు
భాగము లొనర్చి యం దొక-పాలు చేత
బట్టికొని "భోజనముగూర్చి - భాస్కరుని వ
రింతు" నని పల్కి దానిని-మ్రింగ వలయు

* * *

"ఆప్రకాశించురవియె మా-కన్న మొసగ
వలయు" నని వేడి మరియొక్క-పా లతండు
భోజనము జేయ వలయును - ముందువలెనె

* * *

"సర్వధాతమం బైనశ్రే-ష్ఠ మగుభోజ
నమును వరియింతు"నని భోజ-నం బొనర్ప
వలయు నాతండు మరియొక్క-భాగ.మపుడు

* * *

ధ్యాన మొనరింతు లోకబాం-ధవుప్రకాశ

'శ్రేష్ఠమ్ సర్వధాతమమ్' ఇతి = సర్వమునుధరించుచున్నదియు శ్రేష్ఠమును నగుభోజనమును వరించుచున్నాము' అని, ఆచామతి = మరి యొకనాల్గవభాగమునుభుజింపవలయును,

'తురం భగస్య ధీమహి' ఇతి=శీఘ్రముగా దేవుడైనసూర్యస్వరూప

శ్రు॥ నిర్ణిజ్య కగ్ంసం చమసం వా పశ్చాద
గ్నేః సంవిశతి చర్మణి వా స్థణ్డిలే వా
వాచం యమో ఽప్రసాహ స్స యది
స్త్రియం పశ్యేత్సమృద్ధం కర్మేతి విద్యాత్ ౮

టీ॥ కంసమ్ వా చమసమ్ వా = కంసాకారమైనదిగాని చమసాకారమైనదిగాని యగునత్తిమ్రానితోచేయబడినఆపాత్రను, నిర్ణిజ్య= కడిగి, అగ్నేః పశ్చాత్ = అగ్నికి పశ్చిమభాగమునందు, చర్మణి వా = కృష్ణాజినముపైనగాని, స్థండిలే వా = కేవలభూమియందుగాని, వాచంయమః = మౌనమువహించినవాడై, అప్రసాహః=మనఃక్షోభములేనివాడై, సంవిశతి=పడుకొనవలయును,

సః=అట్లుశయనించువాడు, స్త్రియమ్ పశ్యేత్ యది= స్త్రీనిస్వప్నములోచూచినయెడల, కర్మ=అతడుచేసినయుపాసనము, సమృద్ధమ్=ఫలప్రదమైనదని, విద్యాత్ = తెలిసికొనవలయును,

శ్రు॥ తదేష శ్లోకః యదా కర్మసు కామ్యేషు
స్త్రియగ్ స్వప్నేషు పశ్యతి సమృద్ధిం
తత్ర జానీయాత్తస్మిన్ స్వప్ననిదర్శనే త
స్మిం త్స్వప్ననిదర్శనే ౯

మైనరూపంబు వేగంబ''-యని వచించి
శేష మెల్ల నతండు భు-జింప వలయు ౭

మను ధ్యానించెదను' అని, సర్వమ్ పిబతి= శేషించినదంతయు భుజింప వలయును,

ఇట్లు విధియింపబడు కార్య-మెల్ల చమస
కంస లనుపాత్రములయం దో-కంట జరుప
వలయు; నవి య త్త్రిమాని వై-యలరునట్లు

* * *

శిష్టపిష్టంబు నతడు భు-జించి పిదప
పాత్ర శుద్ధిపరచి యగ్ని-హోత్రమునకు
పడమటగ జింకచర్మంబు-పైన గాని
నేలపై గాని యేత్కో భ-నెమ్మనమున
లేక మౌనంబు దాల్చి ని-ద్రింప వలయు

* * *

అట్లు నిద్రింప స్వప్నంబు-నం దతండు
స్త్రీని గాంచినచో, వాడు-చేసినట్టి
కర్మమున సత్ఫలంబులు - గాంచ గల్గు ౮
వేద మీరీతిగా దీని - వి స్తరించె ;

* * *

కామ్యకర్మము లొనరించు - కాలమందు
స్వప్నమున స్త్రీని జూచుట-సంభవించె
నేని యానిదర్శనముచే - నిశ్చయముగ
సత్ఫలంబులకల్మి ని-స్సంశయంబు ౯

టీ॥ తత్ ఏషః శ్లోకః=ఈవిషయమై శ్లోకము ఇట్లుచెప్పుచున్నది, యదా = ఎప్పుడు, కామ్యేషు కర్మసు=కామ్యకర్మములయందు, స్వప్నేషు=స్వప్నమున, స్త్రియమ్ పశ్యతి=స్త్రీనిచూచునో, తత్ర=అట్టి

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ శ్వేతకేతు ర్హారుణేయః పఞ్చాలానాగ్
సమితి మేయాయ తగ్ హ ప్రవాహణో
జైబలి రువాచ కుమా రాను త్వా శి
షత్పి తేత్యను హి భగవ ఇతి ౧

టీ॥ ఆరుణేయః శ్వేతకేతుః = అరుణిపుత్త్రుడగుశ్వేతకేతువు, పఞ్చాలానామ్ = పంచాలదేశములయొక్క, సమితి = రాజసభనుగూర్చి, ఏయాయ=వచ్చెను;

తమ్=ఆతనినిగూర్చి, జైబలిః ప్రవాహణః=జీబలపుత్త్రుడగు ప్రవాహణుడనురాజు, కుమార=బాలక, త్వా = నిన్ను, పితా = నీతండ్రి, అన్వ

శ్రు॥ వేత్థ యదితోఽధి ప్రజాః ప్రయన్తీతి స
భగవ ఇతి వేత్థ యథా పున రావర్తన్తా౩
ఇతి న భగవ ఇతి వేత్థ పథో ర్దేవయా
నస్య పితృయాణస్య చ వ్యావర్తనా౩ ఇతి
న భగవ ఇతి ౨

టీ॥ ప్రజాః=ప్రజలు, ఇతః అధి=ఈలోకముకంటె ఊర్ధ్వమైన, యత్ =ఏస్థానమును, ప్రయంతి=పొందెదరో, వేత్థ ఇతి=ఎరుగుదువా అని అడిగెను;

కర్మవిషయమున, తస్మిన్ స్వప్ననిదర్శనే = ఆస్వప్నదర్శనముకలిగినచో, సమృద్ధిమ్ = ఫలప్రదత్వమును, జానీయాత్ = తెలిసికొనవలయు,

తృతీయ ఖండము

ఆరుణేయుండు శ్వేతకే-త్వాహ్వయుండు
చనియె పంచాలరాజసం-స్థానమునకు

*　　　*　　　*

ప్రభువు జైబలు డైనప్ర-వాహణుండు
శ్వేతకేతువుం జూచి ప్ర-శ్నించె నిట్లు
"నీవు పితృసన్నిధిని విద్య-నేర్చితో"కొ"
అనిన పూజ్యుడా నేర్చితి - ననియె నతడు　　౧

శిష్ట ఇతి=శాసించినాడాఅని, ఉవాచ=అడిగెను;

భగవః = భగవంతుడా, అను హి ఇతి = అనుశాసింపబడితిని అని చెప్పెను,

ప్రజల కిహమునకంటె నూ-ర్ధ్వమున నెట్టి
స్థలము పొందుట కర్హమై - వెలయు ననిన
నే నెరుంగ నటం చాతఁ - డాన తిచ్చె

*　　　*　　　*

ఇహము విడిపించి పరలోక-మేగునరులు
మరల వచ్చుటెట్లనిన; నే-నెరుగ ననియె

*　　　*　　　*

దేవపితృయానపథము లే-య్యేవిధమున
బరగు నని రాజు ప్రశ్నింప; - నెరుగ ననియె　　౨

భగవః=పూజార్హుడా, న=ఎరుగను,

యథా = ఏప్రకారము, పునః ఆవర్తన్తే = మరలివచ్చెదరో, వేత్థ ఇతి=ఎరుగుదువా అని యడిగెను,

భగవః=పూజ్యుడా, న=ఎరుగను,

శ్రు॥ వేత్థ యథా ఽసౌ లోకో న సమ్పూర్య
తా3 ఇతి న భగవ ఇతి వేత్థ యథా పఞ్చ
మ్యా మాహుతా వాపః పురుషవచసో
భవ న్తీతి నైవ భగవ ఇతి 3

టీ॥ యథా = ఏప్రకారము, అసౌ లోకః=ఈఆముష్మికలోకము (స్వర్గము), న సంపూర్యతే=నిండింపబడదో, వేత్థ=ఎరుగుదువా,

భగవః=పూజ్యుడా, న=ఎరుగను,

యథా=ఏప్రకారము, ఆపః = సూక్ష్మములగుభూతములతోఁగలిసిన

శ్రు॥ అథ ను కి మనుశిష్టో ఽవోచథా యో
హీమాని న విద్యాత్కథగ్ం సో ఽనుశిష్టో
బ్రువీ తేతి స హాయ స్తః పితు రర్ధ మేయా
య తగ్ం హోవాచానునుశిష్య వా వ కిల
మా భగవా నబ్రవీ దను త్వా ఽశిష మితి ర

టీ॥ అథ=తదనంతరము, కిమ్ అనుశిష్టః అవోచథాః ను=ఎందువలన అనుశాసింపబడితినని పలికితివి ;

యః హి=ఎవడైతే, ఇమాని=ఈయర్థసంఘములను, న విద్యాత్ =

దేవయానస్య=దేవయానము, పితృయానస్య = పితృయానము అను నట్టి, పథోః=మార్గములకు, వ్యావర్తనాః=భేదములదెలియపరచుధర్మము లను, వేత్థ=ఎరుగుదువా,

భగవః=పూజ్యుడా, న=ఎరుగను,

స్వర్గ మెవ్వరిచే బొంద-బడదొ, దాని
దెలుపు మని గోర నదియును - దెలియ దనియె

* * *

జలము మొద లగుభూత సూ-క్ష్మంబు లెట్లు
పంచమాగ్ని బ్రవేశించి - పడయు మరల
పురుషనామం బటన్న, దా-నెరుగ ననియె 3

జలములు, పంచమ్యామ్ ఆహుతౌ=అయిదవదియైన ఆహుతియందు, పురుష వచసః=పురుషుడనే పేరుగలవి, భవంతి=అగుచున్నవో, వేత్థ=ఎరుగుదువా,

భగవః న=పూజ్యుడా ఎరుగను,

ఎరుగ నంటి వీవిషయంబు - నెరుగ కెట్లు
పల్కితివి తండ్రిచే శిష్ - బడసి తనుచు;
తెలియకయె తెలిసితి నంచు - పలుక నగునె
యని ప్రవాహణు డతనితో - ననియె; నంత

* * *

శ్వేతకేతుండు మనసున - చిన్నవోయి
తండ్రిదరి కేగి "పూజ్య! వి-ద్యలను నాకు
గరపకయె పల్క నగునొక్కొ - గరపినట్లు ౪

ఎరుగడో, సః=వాడు, కథమ్=ఎట్లు, అనుశిష్టః = అనుశాసింపబడితినని, బ్రవీత=పలుకును, ఇతి=అని ప్రవాహణుడు అనెను ;

సః = ఆశ్వేతకేతువు, ఆయస్తః = ఆయాసపడినవాడై, పితుః = తండ్రియొక్క, అర్ధమ్=స్థానమును, ఏయాయ=పొందెను, తమ్=ఆతండ్రి నిగూర్చి ఉవాచ=ఇట్లనియె ;

శ్రు॥ పఞ్చ మా రాజన్యబన్ధుః ప్రశ్నానప్రా
క్షీ త్తేషాం నైక ఇ్చ నాశకం వివక్తు మితి
స హోవాచ యథా మా త్వం తదై తా
న వదో యథా ऽ హ మేషాం నైక ఇ్చ
న వేద య ద్యహ మిమా న వేదిష్యం
కథం తే నావక్ష్య మితి ౫

టీ॥ రాజన్యబంధుః = ఈరాజాధముడు (రాజులుబంధువుగాగల వాడు అనగా నిశ్చయముగా తానురాజుకాడని భావము. కోపముచేనిట్లు శ్వేతకేతువువర్ణించెడిని), మా=నన్ను, పంచప్రశ్నాన్=అయిదుప్రశ్న లను, అప్రాక్షీత్=అడిగెను,

తేషామ్=వానిలో, ఏకమ్=ఒక్కదానినైనను, వివక్తుమ్=చెప్పుట కొరకు, న అశకమ్ ఇతి=అశక్తుడనైతిని అనెను,

సః ఉవాచ=తండ్రి యిట్లనియె ; యథా=ఎట్లు, మా=నన్నుగూర్చి,

శ్రు॥ స హ గౌతమో రాజ్ఞో ऽ ర్ధ మేయాయ త
స్మై హ ప్రాప్తా యార్హాంచకార స హ
ప్రాతస్సభాగ ఉదేయాయ తగ్ హోవా
చ మానుషస్య భగవ న్గౌతమ వి త్తస్య
వరం వృణీథా ఇతి స హోవాచ త వైవ

భగవాన్=పూజ్యుడా, మా=నన్ను, అననుశిష్య వా వ=అను శాసింపకయే, త్వా అన్వశిషమ్ ఇతి అబ్రవీత్ = నిన్ను అనుశాసించితినని పలికితివి, కిల=కదా,

"అడిగె నైదు ప్రశ్నలను రా-జాతనిముందు
బదు లిడగ నైతి నే నొక్క-ప్రశ్నకేని"
యనుచు మొరవెట్ట నతడిట్టు-లని వచించె

*　　*　　*

"అత డడిగినప్రశ్నల-యందు నాకు
తెలిసినది యొక్కటేనియు - గలుగ దాయె;
తెలుప కుందునె నీకు నే-దెలిసి యున్న?" 5

త్వమ్=నీవు, ఏతాన్=ఈప్రశ్నలను, తదా=అప్పుడు, అవదః=పలికితివి, అహమ్=నేను, ఏషామ్=ఈప్రశ్నలలో, ఏకమ్ చ=ఒకటైనను, యథా = ఉన్నదున్నట్లు, న వేద=ఎరుగను,

అహమ్ ఇమాన్ అవేదిష్యమ్ యది = నేను ఈవిషయములను తెలిసియుండినయెడల, కథమ్=ఎందువలన, తే=నీకు, న వక్ష్యమ్=చెప్పక యుందును,

అట్టి సంభాషణం బింట-నైనపిదప
గౌతముం డైనయారుణి - కదలి రాజ
భవనమున కేగ ; రాజు స-పర్యచేసె ;

*　　*　　*

పిదప నాతండు మరునాటి-యుదయకాల
మందు దేవతాపూజల - నాచరించి
రాజసభ కేగ, రాజు గౌ-రవముతోడ

రాజన్ మానుషం విత్తం యా మేవ
కుమార స్యాన్తే వాచ మభాషథా స్తా
మేవ మే బ్రూ హీతి ౬

టీ॥ సః గౌతమః=గౌతమగోత్రోద్భవు డగునాయారుణి, రాజ్ఞః అర్ధమ్ ఏయాయ=రాజస్థానమునకువచ్చెను; ప్రాప్తాయ తస్మై=అవచ్చిన వానికొరకు, అర్హామ్=పూజను, చకార=చేసెను ; సః=ఆబ్రాహ్మణుడు, ప్రాతః=ఉదయమున, సభాగః=పూజాయుక్తుడై, ఉదేయాయ=వచ్చెను ;

తమ్ ఉవాచ = ఆబ్రాహ్మణునిగూర్చి రాజిట్లనియె ; 'భగవన్ గౌతమ = పూజ్యుడైనగౌతమగోత్రోద్భవుడా, మానుషస్య = మనుష్య సంబంధమైనది, విత్తస్య=ద్రవ్యమునకుగా, వరమ్=వరమును, వృణీథాః = కోరుము ;

శ్రు॥ స హ కృచ్ఛ్రీ బభూవ తగ్ం హ చిరం వసే
త్యాజ్ఞాపయాఞ్చకార తగ్ం హోవాచ
యథా మా త్వం గౌతమావదో యథే
యం న ప్రా క్త్వత్తః పురా విద్యా
బ్రాహ్మణా న్గచ్ఛతి తస్మా దు సర్వేషు
లోకేషు క్షత్త్రి స్యైవ ప్రశాసన మభూ
దితి తస్మై హోవాచ ౭

టీ॥ సః=ఆ ప్రవాహణరాజు, కృచ్ఛ్రీ బభూవ=దుఃఖముగలవాడు ఆయెను ; తమ్=ఆబ్రాహ్మణుని, చిరమ్=చాలకాలము, వస ఇతి=నివసించియుండుమని, ఆజ్ఞాపయాంచకార=ఆజ్ఞాపించెను ; తమ్ హ ఉవాచ=

"పరమ ఋషివర్య! మీరు ద్ర-వ్యంబులందు
మానుషం బైనదాని నే-దైన గాని
కోరుకొనుడు నే దీర్తు మీ-కోర్కి" ననిన

* * *

"రాజ! నా కేల మానుష-ద్రవ్యవితతి,
నాకుమారున కిడినప్ర-శ్నలవిధంబు
నెరుగ జెప్పుమీ" యనియె ఋ-షీశ్వరుండు 6

సః ఉవాచ=బ్రాహ్మణుడిట్లనియె, రాజన్=రాజా, మానుషమ్ విత్తమ్ = మనుష్యసంబంధియైనధనము, తవ ఏవ = నీకేయుంచుకొనుము; కుమారస్య అంతే = పిల్లవానియొద్ద, యామ్ వాచమ్ అవోచథాః = ఏవాక్కు-పలికితివో, తామ్ ఏవ మే బ్రూహి ఇతి=అదియేనాకుచెప్పుము అనెను,

అట్టి కోర్కి-ని విని ప్రవా-హణుడు తనవి
చారమును దెల్పి ఋషివర్యు - చాలకాల
మచటనే యుండ నియమించి, - యతనితోడ
బలికె, "గౌతమా! నీ కోరు-వరము నిత్తు;
ఇంతకుం బూర్వ మీవిద్య - యెందు గాని
బ్రాహ్మణుల కెవ్వరికి దెల్ప-బడక యుండె;
సర్వలోకంబులందును - క్షత్రియులకె
జరుగుచుండె నీయుపదేశ-సరణి" యెపుడు 2

మరియు నతనితో నిట్లనియెను;

'గౌతమా=గౌతమకులోద్భవుడా, త్వమ్=నీవు, మా=నన్ను, యథా=

ఏప్రకారముగా, అవదః=పలికితివో, (తథా కరిష్యామి=అట్లేచేసెదను;) యథా=ఎట్లు, ఇయమ్ విద్యా పురా=ఈవిద్యపూర్వపుదైనను, త్వత్తః ప్రాక్=నీకంటెముందు, బ్రాహ్మణాన్=బ్రాహ్మణులను, న గచ్ఛతి=

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ అసౌ వావ లోకో గౌతమాగ్ని స్తస్యా
దిత్య ఏవ సమి ద్రశ్మయో ధూమో
ఽహ రర్చి శ్చన్ద్రమా అఙ్గారా నక్ష
త్రాణి విస్ఫులిఙ్గాః ౧

టీ॥ గౌతమ = గౌతమా; అసౌ లోకః వావ= ఈస్వర్గలోకమే, అగ్నిః=అగ్నిహోత్రము, తస్య=ఆస్వర్గలోకాగ్నికి, ఆదిత్యః ఏవ సమిత్ = ఆదిత్యుడే సమిధ; రశ్మయః ధూమః = పగలుఅనునదియేజ్వాల,

శ్రు॥ తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా శ్శ్రద్ధాం
జుహ్వతి తస్యాః ఆహుతేః సోమో రాజా
సమ్భవతి ౨

టీ॥ తస్మిన్=అట్టి, ఏతస్మిన్ అగ్నౌ=ఈస్వర్గలోకమును అగ్ని యందు, దేవాః = ఇంద్రియములు, శ్రద్ధామ్ = జలాదులగుభూతసూక్ష్మ ములను, జుహ్వతి = హోమముచేయుచున్నది, (ఇంద్రియములు కర్మము ద్వారా సూక్ష్మశరీరుడగుజీవునకు ద్యులోకప్రాప్తినికలుగజేయుచున్నవి) తస్యాః ఆహుతేః=అట్లుహోమముచేయ బడిన ఆహుతివలన, సోమః

పొందలేదో, తస్మాత్=అందువలన, సర్వేషు లోకేషు=సమస్తలోకముల యందును, క్షత్త్రిస్య ఏవ=క్షత్త్రియజాతికే, ప్రశాసనమ్ అభూత్ ఇతి= ఉపదేశించుటయైనది అని, తస్మై=అతనికి, ఉవాచ=చెప్పెను,

చతుర్థఖండము

అరుణిఋషీశ! స్వర్గమే - యగ్నియగును ;
అట్టిస్వర్గాగ్ని కాదిత్యు - డగును సమిధ ;
సవిత్రురశ్మి ధూమము ; పగ - ల్జ్వాలయు నగు ;
చంద్రుడే నిప్పు ; నక్షత్ర-సమితి రవలు ౧

చంద్రమాః అఙ్గారాః=చంద్రుడే నిప్పులు ; నక్షత్రాణి విస్ఫులింగాః= అగ్నికణములు,

భూతసూక్ష్మశరీరంబు - బొంది వర్త
నం బొనర్చెడుజీవు హో-మంబు జేయు
స్వర్గ మనునగ్ని నింద్రియ-సమితి, కర్మ
ఫలములం భుజియింపగా - వలసి యుంట ;

* * *

అతడు చంద్రునివంటి దే-హమును బొంది
స్వర్గమం దనుభవముల - సలుపు చుండు ౨

భవతి=సోముడనురాజుగా అగుచున్నాడు, (జీవసహితములగుభూతసూక్ష్మములు స్వర్గమునుబొంది సోమునివలెప్రకాశించును అనగా కర్మముచేత స్వర్గమునుపొందినసూక్ష్మశరీరియగుజీవుడు, స్వర్గభోగానుభవమునకు తగిన దివ్యశరీరమునుపొందునని భావము)

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ పర్జన్యో వావ గౌతమాగ్ని స్తస్య వా
యు రేవ సమి దభ్రం ధూమో విద్యు
దర్చి రశని రఙ్గారా హ్రాదునయో విస్ఫు
లిఙ్గాః ౧

టీ॥ గౌతమ=గౌతమా, పర్జన్యః వావ=పర్జన్యుడే అగ్ని; తస్య అయగ్నికి, వాయుః ఏవ=వాయువే, సమిత్=సమిధ; అభ్రమ్ ధూమః =

శ్రు॥ తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా స్సోమగ్
రాజానం జుహ్వతి తస్యా ఆహుతే ర్వర్షగ్
సమ్భవతి ౨

టీ॥ తస్మిన్ ఏతస్మిన్ అగ్నౌ=అట్టియీపర్జన్యాగ్నియందు, దేవాః=ఇంద్రియములు, సోమమ్ రాజానమ్=చంద్రునివలెప్రకాశించుదేహముకల జీవుని, జుహ్వతి=హోమముచేయుచున్నవి, (అనగా కర్మఫలముచేత మరల జన్మాభిముఖుడై మేఘమునందు జీవుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

షష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ పృథివీ వావ గౌతమాగ్ని స్తస్యా స్సం
వత్సర ఏవ సమి దాకాశో ధూమో రాత్రి
రర్చి ర్దిశో ఉఙ్గారా అవా న్తరదిశో
విస్ఫులిఙ్గాః ౧

టీ॥ గౌతమ = గౌతమా ! పృథివీ వావ అగ్నిః = పృథివియే అగ్ని; తస్యాః=దానికి, సంవత్సరః ఏవ సమిత్ = సంవత్సరమనునదియే

పంచమఖండము

ఆరుణిఋషీశ ! పర్జన్యు-డగ్ని యగును;
అట్టియగ్నికి వాయువే - యగును సమిధ:
మేఘమే యగు ధూమంబు ; - మెరపు జ్వాల;
నిప్పు పిడుగు లౌ ; నురుములు-నిప్పురవలు ౧

మేఘమే ధూమము; విద్యుత్ అర్చిః=మెరపులే జ్వాల; అశనిః అఙ్గారాః= పిడుగే నిప్పులు; హ్రాదునయః విస్ఫులింగాః=ఉరుములే రవలు,

చంద్రుడుం బోలె రాజిల్లి - స్వర్గమందు
వెలుగు జీవాత్మ నింద్రియ-ముల ఫలంబు
లచటనుండి పర్జన్యాగ్ని-యందు ద్రోయు

*   *   *

వాని కచ్చట వర్షరూ-పంబు గలుగు ౨

తస్యాః ఆహుతేః=అట్టియాహుతివలన, వర్షమ్ భవతి=వర్షరూపమును దాల్చుచున్నాడు,

షష్ఠఖండము

ఆరుణి ఋషీశ ! పృథ్వియే - యగ్నియగును
బరగు దానికి సమిధయై - వత్సరంబు ;
జ్వాల లగు రాత్రి ; మరియు న-భంబు పొగయు ;
దిశ లగును నిప్పు లంతర-దిశలు రవలు ౧

సమిధ ; ఆకాశః ధూమః=ఆకాశమే ధూమము; రాత్రిః అర్చిః=రాత్రియే జ్వాల; దిశః అంగారాః=దిక్కులు నిప్పులు; అవాంతరదిశః విస్ఫులిఙ్గాః= మూలదిక్కులు రవలు,

శ్రు॥ తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా వర్షం జు
హ్వతి తస్యా ఆహుతే రన్నగ్ సమ్భవతి ౨

టీ॥ తస్మిన్ ఏతస్మిన్ అగ్నౌ=అట్టిపృథివ్యగ్నియందు, దేవాః=ఇంద్రియములు, వర్షమ్ జుహ్వతి = వర్షాకారమునుబొందియున్నజీవుని హోమముచేయుచున్నవి,

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ పురుషో వావ గౌతమాగ్ని స్తస్య వా
గేవ సమి త్ప్రాణో ధూమో జిహ్వా
ఽర్చి శ్చక్షు రఙ్గారాః శ్రోత్రం విస్ఫులిఙ్గాః ౧

టీ॥ గౌతమ=గౌతమా పురుషః వావ అగ్నిః = పురుషుడేఅగ్ని; తస్య=దానికి, వాక్ ఏవ సమిత్ =వాక్కేసమిధ; ప్రాణః ధూమః = ప్రాణమనునది ధూమము; జిహ్వా అర్చిః=నాలుకయే జ్వాల; చక్షుః

శ్రు॥ తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా అన్నం జు
హ్వతి తస్యా ఆహుతే రేత స్సమ్భవతి ౨

టీ॥ తస్మిన్ ఏతస్మిన్ అగ్నౌ=అట్టియీపురుషాగ్నియందు, దేవాః=ఇంద్రియములు, అన్నమ్ జుహ్వతి=అన్నరూపమునానున్న జీవుని హోమము చేయుచున్నవి,

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ యోషా వావ గౌతమాగ్ని స్తస్యా
ఉపస్థ ఏవ సమి ద్య దుపమ న్త్రయతే స

ఆపృథివ్యగ్నియందు జీ-వాత్మ వర్ష
మగుచు బడు నాహుతిగ, నింద్రి-యములవలని
కర్మఫలముల భుజియించి-క్రాలుకొరకు

*　　　*　　　*

అట్టియాహుతి జన్మించు - నన్న మగుచు ౨

తస్యాః ఆహుతేః=ఆయాహుతివలన, అన్నమ్ సంభవతి=అన్నము కలుగుచున్నది,

స ప్త మ ఖం డ ము

ఆరుణిఋషీశ ! పురుషుడే - యగ్ని యగును
అగును వానికి వాగింద్రి-యంబు సమిధ ;
ప్రాణమే ధూమ మగు ; జిహ్వ-జ్వాల యగును
కండ్లు నిప్పు లౌ, శ్రోత్రము-ల్కణము లగును ౧

అంగారాః=కన్నులే నిప్పులు ; శ్రోత్రమ్ విస్ఫులిఙ్గాః=శ్రోత్రమే రవలు,

అట్టియీపూరుషాగ్నిలో-నన్నరూపి
యగుచు జీవుండు పడు నింద్రి-యములవలన

*　　　*　　　*

దానిచే బుట్టు రేతస్సు - వానియందు ౨

తస్యాః ఆహుతేః = ఆయాహుతివలన, రేతః సంభవతి = రేతస్సు కలుగుచున్నది,

అ ష్ట మ ఖం డ ము

ఆరుణిఋషీశ ! కాంతయే - యగ్ని యగును
అగును దాని కుపస్థేంద్రి-యంబె సమిధ ;

ధూమో యోని రర్చి ర్య దన్తః కరోతి
తే ఒఙ్గారా అభినన్దా విస్ఫులిఙ్గాః ౧

టీ॥ గౌతమ=గౌతమా! యః వా వ అగ్నిః=స్త్రీయే అగ్నిః తస్య ఉపస్థః ఏవ సమిత్=దానియొక్క ఉపస్థయే సమిధ; యత్ ఉపమంత్ర యతే=సంకేతముచేయుటయేదియో, సః ధూమః=అది ధూమము; యోనిః అర్చిః=యోనియే జ్వాల; యత్ అంతః కరోతి = లోపలజరుగునదేదియో,

శ్రు॥ తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా రేతో జు
హ్వతి తస్యాః ఆహుతే ర్గర్భ స్సమ్భవతి ౨

టీ॥ తస్మిన్ ఏతస్మిన్ అగ్నౌ=అట్టియీ స్త్రీఅగ్నియందు; దేవాః= ఇంద్రియములు, రేతః జుహ్వతి=రేతస్సును హోమముచేయుచున్నవి,

నవమః ఖండః

శ్రు॥ ఇతి తు పఞ్చమ్యా మాహుతా వాపః
పురుషవచసో భవ న్తీతి స ఉల్బావృతో
గర్భో దశ వా నవ వా మాసా న న్త
శ్శయిత్వా యావ ద్వా ఒథ జాయతే ౧

టీ॥ ఇతి = ఈ ప్రకారముగా, పంచమ్యామ్ ఆహుతౌ = ఐదవ ఆహుతియగు రేతస్సునందు ప్రవేశించి, ఆపః=జల మని చెప్ప బడు భూత సూక్ష్మములు, పురుషవచసః=పురుష నామముగలవి, భవన్తి=అగుచున్నవి,
సః = ఆపురుషుడు, ఉల్బావృతః = మావిచేత కప్పబడినవాడై, గర్భః=గర్భరూపమున, దశ వా నవ వా మాసాన్=పదిగాని తొమ్మిదిగాని

సతిపతులు సేయుసంకేత-సరణి పొగయు;
జ్వాలయగు యోని; దానిలో - జరుగుకార్య
మనగ వలయు నంగారంబు-లనుచు; దాని
వలని సౌఖ్యలేశములు ర-వ లగు నంద్రు ౧

తే = అవియే నిప్పులు ; అభినన్దాః విస్ఫులింగాః = అంగారవలనగలుగుసుఖ లేశములు రవలు ;

అట్టిస్త్రీయగ్నియందు జీ-వాత్మ శుక్ల
మగుచు బడు నాహుతిగ నింద్రి-యములవలన

* * *

దానివలననె గర్భ ము - త్పత్తి యగును ౨

తస్యాః ఆహుతేః=ఆయాహుతివలన, గర్భః సంభవతి=గర్భోత్పత్తి యగును,

నవమఖండము

అట్టు లైదవయాహుతి-యైనశుక్ల
మున బ్రవేశించు నాసూక్ష్మ-భూతజలము
పురుషనామంబు వహియింప - మొదలువెట్టు

* * *

గర్భరూపి యై మావిచే-గప్పబడుచు
నెలలు పది గాని నవమాస-ములను గాని
పురుషు డాయోని నివసించి - పుట్టు పిదప ౧

మాసములకాలము, అన్తః శయిత్వా = లోపల శయనించి, యావత్ అథ=మాసములు నిండిన పిమ్మట, జాయతే=పుట్టుచున్నాడు.

శ్రు॥ స జాతో యావదాయుషం జీవతి తం
ప్రేతం దిష్టమితో ఽగ్నయ ఏవ హరన్తి
యత ఏ వేతో యత స్సమ్భూతో భవతి ౨

టీ॥ సః జాతః = అట్లు జనియించినపురుషుడు, యావత్ ఆయుషమ్ జీవతి=వానికి నిర్ణీతమైన ఆయుష్పర్యంతము జీవించుచున్నాడు.

యతః ఏవ ఇతః = దేనివలన ఇక్కడికివచ్చెనో, యతః సమ్భూతః భవతి=ఎందువలన ఇచ్చటజనించెనో, దిష్టమ్=అట్టికర్మమును అనుసరించి, తమ్ ప్రేతమ్=చచ్చినవానిని, ఇచ్చట=ఈలోకమునుండి, అగ్నయః ఏవ=అగ్నులే (అనగా స్వర్గ పర్జన్య పృథ్వీ పురుష స్త్రీ) నామములు గలయగ్నులు) హరన్తి=హరించుచున్నవి,

కర్మబద్ధుడై ఇట్లు పురుషుడు క్రిందినుండి పైకిని పైనుండి క్రిందికిని

దశమః ఖండః

శ్రు॥ తద్య ఇత్థం విదుః యే చేమే ఽరణ్యే
శ్రద్ధా తప ఇత్యుపాసతే తే ఽర్చిష
మభిసమ్భవ న్త్యర్చిషో ఽహ రహ్న ఆ
పూర్యమాణపక్ష మాపూర్యమాణప
క్షాద్యాన్ షడుద ఙ్జేతి మాసాగ్ స్తాన్ ౧

టీ॥ తత్=అట్టి జీవస్వరూపమును, యే=ఎవరు, ఇత్థమ్= ఈప్రకారముగా (స్వర్గాది పంచాగ్నుల కాహుతి యగుదానినిగా), విదుః=తెలిసికొందురో, యే చ = ఎవరైతే, అరణ్యే = అరణ్యమందు వసించుచు, శ్రద్ధా=శ్రధావంతులై, తపః=బ్రహ్మమును, ఉపాసతే=ఉపాసించెదరో,

అట్లు జనియించి వానియా-యస్సు పూర్తి
యగుదనుక జీవనముచేసి - యతడు చచ్చు ;

* * *

ఎందుచే నాత డిచ్చటి- కేగుదెంచె,
ఎందుచే నాత డీజన్మ-మందె, నట్టి
కర్మచేతనె మనుజలో-కంబు వదలి
స్వర్గపర్జన్యభూః పురు-ష సతు లనెడు
నగ్నిపంచకమున బడు - నతడు మరల
(ఆతడారోహణావరో-హణము లిట్లు
గలిగి చిరకాల మేతంబు-కరణి జెలగు) ౯

ఏతమువలె ఆరోహణావరోహణములు పొందుచుండును.

దశమ ఖండము

జీవు డిట్లు పంచాగ్నులం-జేరి వాని
యందు పైకి క్రిందికి బోవు-టరయువారు,
అడవులందు వసించి బ్ర-హ్మమునుగూర్చి
శ్రద్ధతోడ నుపాసన - సలుపువారు,
అర్చిరభిమాని దేవత-కతిథు లగుచు,
మరియు నటనుండి యహరభి-మాని దేవ
తలను బొంది యచ్చటనుండి-తరలి శుక్ల
పక్ష దేవతాలోకంబు-బడసి పిదప
నుత్తరాయణలోకంబు-నొందు చంద్రు ౧

తే=వారు, అర్చిషమ్=అర్చిరాభిమానిదేవతను, అభిసంభవన్తి=పొందుదురు.

అర్చిషః అహః = అర్చిరభిమానిదేవతనుండి అహరభిమానిదేవతను పొందుదురు,

అహ్నః అపూర్యమాణపక్షమ్ = అహరభిమానిదేవతనుండి శుక్ల పక్షాభిమానిదేవతను పొందుదురు,

శ్రు॥ మాసేభ్య స్సంవత్సరగ్ం సంవత్సరా దా
దిత్య మాదిత్యా చ్చంద్రమసం చన్ద్రమ
సో విద్యుతం తత్పురుషో ఽమానవ స్స
ఏనా న్బ్రహ్మ గమయ త్యేష దేవయానః
పన్థా ఇతి ౨

టీ॥ మాసేభ్యః సంవత్సరమ్ = ఉత్తరాయణాభిమానిదేవతనుండి సంవత్సరాభిమానిదేవతను పొందుదురు,

సంవత్సరాత్ ఆదిత్యమ్ = సంవత్సరాభిమానిదేవతనుండి ఆదిత్యుని బొందుదురు.

ఆదిత్యాత్ చంద్రమసమ్=ఆదిత్యునినుండి చంద్రునిం బొందుదురు.

చంద్రమసః విద్యుతమ్=చంద్రునినుండి విద్యుదభిమానిదేవతను పొందుదురు,

శ్రు॥ అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్త
మి త్యుపాసతే తే ధూమ మభిసమ్భవన్తి
ధూమా ద్రాత్రిగ్ం రాత్రే రపరపక్ష
మపరపక్షా ద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాగ్ం
స్తా న్నైతే సంవత్సర మభిప్రాప్నువన్తి 3

టీ॥ అథ=తరువాత; యే ఇమే=ఏ యీపురుషులు, గ్రామే=గ్రామ

ఆపూర్యమాణపక్షాత్ =శుక్లపక్షాభిమానిదేవతనుండి, యాన్ షట్ ఉదఙ్ మాసాన్ ఏతి తాన్ = సూర్యుడు పొందునట్టి ఉత్తరమాసములను అనగా ఉత్తరాయణాభిమానదేవతను పొందుదురు,

ఉత్తరాయణదేవత-నుండి వత్స
రాభిమాని యాదేవత - కతిథి యగుచు
'సవితృనిం జేరి యటనుండి - చంద్రు జేరి
విద్యుదభిమాని దేవతా - ప్రీతి బొంద

* * *

విద్యుదభిమాన దివ్యకో-విదు డమాన
వుం డగుట వారలను బ్రహ్మ-మునకు జేర్చు

* * *

దేవయానమార్గం బని - దీనిపేరు ౨

తత్పురుషః = ఆ విద్యుదభిమానిదేవతయగు పురుషుడును, అమానవః=అసంసారియునైన, సః=ఆపురుషుడు, ఏనాన్ = వీరలను, బ్రహ్మ గమయతి=బ్రహ్మమును పొందింపజేయును.

ఏషః దేవయానః పంథాః=ఇదియే దేవయాన మార్గము,

యజ్ఞముల జేసి దానంబు-లాచరించి
చెరువులను త్రవ్వి బావుల-సిద్ధపరచి
గ్రామముల వసించెదు కామ్య-కర్మపరులు
పడయు చుందురు ధూమదే-వతల పొందు;

* * *

మరియు వారలు రాత్ర్యభి-మాని దేవ
తలను కృష్ణపక్షపుదేవ-తలను బొంది,

మందున్నవారై, ఇష్టాపూర్తే = యజ్ఞాదికర్మములును వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణమును, దత్తమ్=దానమును, ఇతి= మొదలుగాగలవానిని, ఉపాసతే= ఆచరించుచున్నారో, తే=వారు, ధూమమ్ అభిసంభవన్తి=ధూమదేవతను పొందుచున్నారు,

ధూమాత్ రాత్రిమ్=ధూమమునుండి రాత్ర్యభిమాని దేవతను పొందుదురు,

రాత్రేః అపరపక్షమ్ = రాత్ర్యభిమానిదేవతనుండి కృష్ణపక్షాభిమాని

శ్రు॥ మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకా దా
కాశ మాకాశా చ్చన్ద్రమస మేష సో
మో రాజా తద్దేవానా మన్నం తం దే
వా భక్షయన్తి ౪

టీ॥ మాసేభ్యః పితృలోకమ్ = దక్షిణాయనాభిమాని దేవతలనుండి, పితృలోకమ్=పితృలోకమును, పితృలోకాత్ ఆకాశమ్ = పితృలోకమునుండి ఆకాశమును, ఆకాశాత్ చంద్రమసమ్ = ఆకాశమునుండి చంద్రమండలమును పొందును,

ఏషః రాజా సోమః=ఆ చంద్రమండలాభిమానిదేవత ప్రకాశించుచున్నసోముడు;

శ్రు॥ తస్మిన్యావత్సమ్పాత ముషిత్వా ఽథైత
మే వాధ్వానం పున ర్నివర్తన్తే యథేత
మాకాశ మాకాశా ద్వాయుం వాయు
ర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూ
త్వా ఽభ్రం భవతి ౫

దక్షిణాయనప్రియ దేవ-తలను జేరి,
నిలుతు రల వత్సరపుదేవ-తలను గనక ; 3

దేవతలను పొందుదురు,

అపరపక్షాత్ యాన్ షణ్మాసాన్ దక్షిణా ఏతి తాన్=కృష్ణపక్షాభిమానిదేవతనుండి దక్షిణాయనాభిమానిదేవతను పొందుదురు,

ఏతే సంవత్సరమ్ న అభిప్రాప్నువన్తి=వీరు సంవత్సరాభిమానిదేవతను పొందరు,

దక్షిణాయనమువనుండి - తరలి వారు
పైతృకం బగులోకంబు-బడసి యాక
సంబునుం బొంది యటనుండి - చంద్రమండ
లము బ్రవేశించి యట సోమ-రాజు గాంత్రు

* * *

అట్లు చనుదెంచుజీవుల - నచటిసురలు
వారిపనులకై యుపయోగ-పరచు చుంద్రు ౪

తత్=అచ్చటికి వెళ్ళిన యాజీవుడు, దేవానామ్=దేవతలకు, అన్నమ్=భోగ్యపదార్థమగును, తమ్=వానిని, దేవాః=దేవతలు, భక్షయన్తి = వారి కార్యములందు వినియోగించుకొనుచున్నారు,

అచట కర్మానుభవముప-ర్యంత ముండి
తరలి వత్తురు పోయిన-దారియందె ;

* * *

ఆకసమునుండి వాయువు-నందు జేరి,
వాయువం దుండి ధూమరూ-పంబు దాల్చి
జలధరంబులుగా మారి - సంచరింత్రు ౫

టీ॥ తస్మిన్ యావత్సంపాతమ్ ఉషిత్వా = అచ్చట కర్మానుభవ పర్యంతముండి, అథ = పిమ్మట, యథా ఇతమ్ = ఏప్రకారము వెళ్లెనో, ఏతమ్ అధ్వానమ్ ఏవ=అదేమార్గముననే, పునః నివర్తన్తే=మరలివచ్చును,

శ్రు॥ అభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో
భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా
ఓషధివనస్పతయ స్తిలమాషా ఇతి జా
యన్తే ఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం
యో యో హ్యన్న మత్తి యో రేత
స్సించతి తద్భూయ ఏవ భవతి ౬

టీ॥ అభ్రమ్ భూత్వా మేఘః భవతి = జలధరమై మేఘమగును ; మేఘః భూత్వా ప్రవర్షతి=మేఘమై వర్షించును, అనగా వర్షధారారూపమున భూమిపై బడును.

తే=వారు, ఇహ=ఈలోకమందు, వ్రీహియవాః = వ్రీహియనుధాన్యముగాగాని యవలుగాగాని, ఓషధివనస్పతయః=ఓషధులు వృక్షములుగా గాని, తిలమాషాః=నువ్వులు మినుములుగా గాని, ఇతి=ఇత్యాదులుగా, జాయన్తే=పుట్టుచుందురు,

అతః = ఈజన్మములనుండి, దుర్నిష్ప్రపతరమ్ = చాలకాలమునకు

శ్రు॥ తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో
హ యత్తే రమణీయాం యోని మాపద్యే
రన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్త్రియ
యోనిం వా వైశ్యయోనిం వా ఽథయ

ఆకాశమ్=ఆకాశమును, ఆకాశాత్=ఆకాశమునుండి, వాయుమ్=వాయువును, వాయుః భూత్వా=వాయురూపుడై, ధూమః భవతి=ధూమమగును ; ధూమః భూత్వా=ధూమమై, అభ్రమ్ భవతి=జలధరమగును ;

జలధరము వీడి మేఘమై-వెలసి వర్ష
ధారలను జేరి వర్షింత్రు - ధరణిపైన
* * *
పిదప నీలోకమున వారు - వ్రీహు లగుచు
యవ లగుచు నోషధీతతి-యగుచు భూరు
హములు తిలలును మినుములు - నగుచు జాల
కాలమునకు పునర్జన్మ - గాంచు చంద్రు ;
* * *
అన్న మెవ్వడు తినునో - యనుచు వేచి
వాని కన్న మై వాని గ-ర్భంబు జేరి
శుక్లరూపంబు మరలను - జొచ్చు చంద్రు 6

బయలు వెడలును ;

యః యః అన్నమ్ అత్తి=ఎవడెవడు అన్నమును భుజించునో, యః రేతః సించతి=ఎవడు రేతస్సును వర్షింపజేయునో, భూయః ఏవ=మరల, తత్ భవతి=అట్టి రేతస్స్వరూపమును పొందును,

అట్లు లీభువి జన్మింప - నరుగుదెంచు
వారిలో పుణ్యపరులైన-వారిసంభ
వంబు బ్రాహ్మణక్షత్రియ - వైశ్యగర్భ
ములనె చెలు వొందు, వారును-పుణ్యు లగుట
* * *

ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ య
త్తే కపూయాం యోని మాపద్యేరన్
శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చ
ణ్డాలయోనిం వా ౭

టీ॥ తత్ యే ఇహ అభ్యాశః = వారిలో నెవరు ఈలోకమునకు వచ్చుచుందురో, తే=అట్టివారు, యత్ రమణీయచరణాః=పుణ్యకర్మములవారైనయెడల, రమణీయామ్ యోనిమ్ ఆపద్యేరన్ = మంచియోనులను బొందుదురు ;

బ్రాహ్మణయోనిమ్ వా క్షత్త్రియయోనిమ్ వా వైశ్యయోనిమ్ వా=

శ్రు॥ అథైతయోః పథోర్న కతరేణ చ తా
నీమాని క్షుద్రా ణ్యసకృ దావర్తీని భూ
తాని భవన్తి జాయస్వ మ్రియ స్వే
త్యేత త్తృతీయగ్ స్థానం తే నాసౌ లో
కోన సంపూర్యతే తస్మా జ్జుగుప్సేత త
దేషశ్లోకః ౮

టీ॥ అథ=తరువాత ; ఏతయోః పథోః=ఈదేవయానపితృయాన మార్గములలో, కతరేణ=దేనియందును, న=వెళ్ళనటువంటి, తాని ఇమాని క్షుద్రాణి=భూతాని=ఈక్షుద్రజంతువులగుభూతములు, అసకృత్=మాటిమాటికి, ఆవర్తీని=రాకలుగలవై, జాయస్వ మ్రియస్వ ఇతి భవన్తి = పుట్టుచు చచ్చుచు ఉండునవి యగుచున్నవి,

వారిలో పాపకర్ము లా-వారు పాప
యోనులం బొంది జననంబు-లొందు చండ్రు
శ్వానసూకరములుగ పం-చములు గాగ ౭

అనగా బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యులయందు జన్మింతురని భావము,

యే ఇహ అభ్యాశః తే = ఈలోకమునకువచ్చువారు, యత్ కపూయచరణాః=కుత్సితకర్మగలవారైనయెడల, కపూయామ్ యోనిమ్ = నీచయోనులను, ఆపద్యేరన్ పొందుదురు;

శ్వయోనిమ్ వా సూకరయోనిమ్ వా చండాలయోనిమ్ వా=శునక సూకరచండాలయోనులయందు జన్మింతురు,

పైతృకపథంబునను దేవ-పథమునందు
జోర నసర్హంబులైనట్టి - క్షుద్రజంతు
జాల మెప్పుడు బుట్టుచు - జచ్చు చుండు;

* * *

మిగుల నిందింపబడుటకు - తగినయట్టి
స్థాన మగుదీని మూడవ-స్థాన మండ్రు
స్వర్గ మీక్షుద్రజీవము-ల్బడయ బోవు

* * *

వేద మీరీతి జెప్పె నీ-విషయసరణి ౮

ఏతత్ తృతీయస్థానమ్=ఇది మూడవస్థానము; తేన=అట్టివానిచేత, అసౌ లోకః= ఈస్వర్గలోకము, న సంపూర్యతే=పొందబడదు;

తస్మాత్ =కనుక, జుగుప్సేత = అట్టిస్థానమును నిందింపవలయును; తత్ ఏషః శ్లోకః=ఈశ్లోకము ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది,

శ్రు॥ స్తేనో హిరణ్యస్య సురాం పిబగ్ శ్చ
గురో స్తల్ప మావసన్ బ్రహ్మహా చ
ఏతే పతన్తి చత్వారః పంచమ శ్చా
చరగ్ స్తై రితి ౯

టీ॥ హిరణ్యస్య స్తేనః = స్వర్ణమునుదొంగిలించువాడును, సురామ్ పిబన్=సురాపానముచేయువాడును, గురోః తల్పమ్ ఆవసన్=గురుపత్నిని పొందువాడును, బ్రహ్మహా=బ్రాహ్మణునిచంపువాడును, ఏతే చత్వారః=

శ్రు॥ అథ హ య ఏతా నేవం ప ఞ్చాగ్నీన్
వేద న స హ తై రప్యాచరన్ పాప్మనా
లిప్యతే శుద్ధః పూతః పుణ్యలోకో భవతి
య ఏవం వేద య ఏవం వేద ౧౦

టీ॥ అథ=యః ఏతాన్ పంచ అగ్నీన్ ఏవమ్ వేద=ఎవడు ఈపంచాగ్నులను ఈరీతిగా తెలిసికొనునో, సః=వాడు, తైః = లోగడచెప్పిన పంచమహాపాతకులతో, ఆచరన్ అపి = కలిసి మెలగువాడైనను, పాప్మనా న లిప్యతే=పాపముచేత అంటబడడు; యః ఏవమ్ వేద=ఎవడిట్లు తెలిసి

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ ప్రాచీనశాల ఔపమన్యవః సత్యయజ్ఞః
పౌలుషి రిన్ద్రద్యుమ్నో భాల్లవే యో
జన శ్శార్కరాక్ష్యో బుడిల ఆశ్వతరా
శ్విస్తే హైతే మహాశాలా మహాశ్రోత్రి

స్వర్ణమును దొంగిలించిన-వాడు, సురను
పానమొనరించువాడును, - బ్రహ్మహంత
కుడును. గురువరుపత్నితో-గూడువాడు,
వీరు నల్వురు చెడినట్టి-వారు ; వీరి
స్నేహమును జేయువాడును - చెడినవాడె ౯

ఈనలుగురును, పత న్తి=చెడిపోవుదురు ;

తైః = వారితో, ఆచరన్ = చేరునట్టివాడు, పంచమః = అయిదవ పాతకుడు, ఇతి=అని (శ్లోకము)

ఇట్టిపంచాగ్నిసద్విద్య - నెరుగువాడు
చెలిమి పంచమహాపాత-కులను గూడె
నేనియును పాప మంటదు - వాని నెపుడు

* * *

దీని నీప్రకారంబుగా - దెలియునరుడు
అతిపవిత్రుండు శుద్ధుడు-నగుచు తుదకు
పుణ్యలోకనివాసంబు-బొంద గలుగు ౧౦

కొనునోవాడు, శుద్ధః పూతః పుణ్యలోకః భవతి=శుద్ధుడును పవిత్రుడును పుణ్యలోకముకలవాడును అగును ;

ఏకాదశఖండము

చెలగ నుపమన్యుసుతుడు ప్రా-చీనశాలు
డనునతండును, పులుషుని-తనయు డైన
సత్యయజ్ఞుం డనెడుఋషి-స త్తముండు,
భాల్లవేయు డింద్రద్యుమ్న-పండితుండు,

యా స్సమేత్య మీమాగ్ంసాం చక్రుః కో
ను ఆత్మా కిం బ్రహ్మేతి ౧

టీ॥ ఔపమన్యవః ప్రాచీనశాలః = ఉపమన్యుపుత్త్రుడగుప్రాచీనశాలుడును, పౌలుషిః సత్యయజ్ఞః = పులుషుపుత్త్రుడగుసత్యయజ్ఞుడును భాల్లవేయః ఇంద్రద్యుమ్నః = భాల్లవునికొమరుడగుఇంద్రద్యుమ్నుడును, శార్కరాక్ష్యః జనః = శర్కరాక్షునిపుత్త్రుడగు జనుడును ఆశ్వతరాశ్విః బుడిలః = అశ్వతరాశ్వునిసుతుడగుబుడిలుడును, ఏతే మహాశాలాః మహాశ్రోత్రియాః = విస్తీర్ణములగుశాలలుగలిగినవారును అధికశ్రుతాధ్యయన

శ్రు॥ తే హ సంపాదయాంచక్రు రుద్దాలకో వై
భగవన్తో ఽయ మారుణి స్సంప్ర తీమ
మాత్మానం వైశ్వానర మధ్యేతి తగ్ం హ
న్తా భ్యాగచ్ఛా మేతి తగ్ం హాభ్యాజగ్ముః ౨

టీ॥ భగవంతః=పూజ్యులారా, ఆరుణిః ఉద్దాలకః=అరుణసుతుడగునుద్దాలకుడు, సంప్రతి=ఇప్పుడు, ఇమమ్ ఆత్మానమ్ వైశ్వానరమ్=ఈవై

శ్రు॥ స హ సమ్పాదయాంచకార ప్రత్యన్తి
మా మిమే మహాశాలా మహాశ్రోత్రియా
స్తే భ్యో వ సర్వ మివ ప్రతిపత్స్యే హన్తా
ఽహ మన్య మభ్యనుశాసా నీతి 3

టీ॥ సః = ఆయుద్దాలకుడు, మహాశాలాః మహాశ్రోత్రియాః ఇమే=మహాశాలలును మహాశ్రోత్రియులును అగు వీరు, మామ్=నన్ను,

శర్కరాక్షునిపుత్రుండు – జనుడు, నాశ్వ
తరుడు బుడిలుండు, వీ రైదు–గురును వేద
విదులు శాలాధిపులు సమా–వేశ మంది
"ఆత్మ యెవ్వడు మనకు ? బ్ర–హ్మం బెవండు ?
అనెడు ప్రశ్న వితర్కించు–కొనుచు తుదకు ౧

సంపన్నులును అగు వీరైదుగురు, సమేత్య=సమావేశులై, నః ఆత్మా కః = మనకు ఆత్మ యెవ్వడు, కిమ్ బ్రహ్మ=బ్రహ్మమనునది యేది అని, మీమాంసామ్ చక్రుః=విచారణచేసిరి,

అరుణపుత్త్రు డుద్దాలకుం – డనుమహర్షి
ఆత్మ యైనవైశ్వానరు – నరసె నంద్రు
అతనియెడ కేగి యీవిష–యం బెరుంగ
దగిన దని వార లచటికి – దరలి రపుడు ౨

శ్వానరుడను ఆత్మను, అధ్యేతి=తెలిసికొనుచున్నాడు అనియును, తమ్ = ఆతనిని, అభ్యాగచ్ఛామ = సమీపింతుము అనియును, తే=వారు, సంవాదయాంచక్రుః=తీర్మానించుకొని, తమ్ అభ్యాజగ్ముః=ఆతనియొద్దకు వెళ్లిరి,

ఆమహాశాలు లైనయ–ధ్యయనపరుల
నేవురం జూచి యారుణి – యిట్లు దలచె
విషయ మియ్యది యెల్ల స–విస్తరముగ
దెలుప గల్గుసమర్థత – గలదె నాకు ?
ఇట్టిజ్ఞానంబు గలయన్య–నెవ్వ నేని
నిర్ణయింపంగ దగు నని – నిశ్చయించి 3

ప్రత్యంతి = అడుగుచున్నారు, అహమ్ = నేను, సర్వమ్ = సమస్తమును, తేభ్యః=వారికొరకు, న ప్రతిపత్స్యేత్ = చెప్పశక్తుడనుకాను, అహమ్ =

శ్రు॥ తాన్ హోవాచాశ్వపతి ర్వై భగవన్తో
ఽయం కైకేయ స్సమ్ప్రతీమ మాత్మా
నం వైశ్వానర మధ్యేతి తగ్ హన్తా భ్యా
గచ్ఛామేతి తగ్ హాభ్యాజగ్ముః ౪

టీ॥ తాన్ హ ఉవాచ=వారితోనుద్దాలకుడిట్లనియె; కైకేయః అయమ్ అశ్వపతిః=కేకయపుత్త్రుడగుఅశ్వపతియనువతడు, సంప్రతి = ఇప్పుడు, ఇమమ్ ఆత్మానమ్ వైశ్వానరమ్=వైశ్వానరుడగు ఈయాత్మను,

శ్రు॥ తేభ్యో హ ప్రాప్తేభ్యః పృథ గర్హాణి కా
రయాంచకార సహ ప్రాత స్సఞ్జిహాన
ఉవాచ న మే స్తేనో జనపదే న కదర్యో
న మద్యపో నానాహితాగ్ని ర్నావిద్వా
న్న స్వైరీ స్వైరిణీ కుతో యక్ష్యమా
ణో వై భగవన్తో ఽహ మస్మి యావ
దేకైకస్మా ఋత్విజే ధనం దాస్యామి
తావ ద్భగవద్భ్యో దాస్యామి వసన్తు
భగవన్త ఇతి ౫

టీ॥ ప్రాప్తేభ్యః తేభ్యః పృథక్ అర్హాణి కారయాంచకార = అట్లువిచ్చేసినవారలకు ఆయశ్వపతి మర్యాదలు వేరువేరుగాచేయించెను; సః ప్రాతః సంజిహానః ఉవాచ=ఆయశ్వపతి మరునాడుదయమున

నేను, అన్యమ్=మరియొకరిని, అభ్యనుశాసాని ఇతి=ఉపదేశించెదను అని, సంపాదయాంచకార=నిశ్చయించుకొనెను,

భూమిసురులార! కేకయ-పుత్త్రి డశ్వ
పతి యెరింగెడి నిపుడు వై-శ్వానరాత్మ
విషయ మామహనీయుని-వేడి మనము
ఎరుగ నగు నన్న, నార్గురు-నేగి రటకు ర

అధ్యేతి=ఎరుగును;

తమ్ అభ్యాగచ్ఛామ ఇతి=అతనినిగూర్చి వెళ్లుదము అని; తమ్ అభ్యాజగ్ముః=అతనియొద్దకు వెళ్లిరి,

అతడు వా రార్గురకును మ-ర్యాద జేసి
యుదయమున లేచి వారల-యొద్ద కరిగి
వినయ మొనరించి వారితో-ననియె నిట్లు

* * *

"బ్రాహ్మణోత్తములార? నా-రాజ్యమందు
చోరు డొకడును లేడు మ-చ్చునకు నైన
దాత గానిజనుడు లేడు - త్రాగుబోతు
లే డనాహితాగ్నిపరుండు-లేడు విద్య
లేనివాడును వ్యభిచారి-లేడు స్త్రీల
లోన స్వేచ్ఛావిహారిణి-గాన బడదు;

* * *

కనుక నే జేయ నున్నయ-జ్ఞంబునందు
ఋత్విజుల కెంత ద్రవ్యంబు-నిత్తు, నంత

గృహమువిడిచి వారున్నయెడకేగి యిట్లనియె ; మే జనపదే న స్తేనః = నారాజ్యమున దొంగ లేడు; న కదర్యః=దాతకానివాడు లేడు; న మద్యపః= మద్యపానము చేయువాడు లేడు ; న ఆహితాగ్నిః = అగ్నిహోత్రము చేయని వాడు లేడు ; న అవిద్వాన్ = అవిద్వాంసుడు లేడు ; న స్వైరీ=స్వేచ్ఛా విహారి లేడు- అనగా పరదారగమనముగలవాడు లేడు, స్వైరిణీ కుతః = ఇకను స్వైరిణియగు స్త్రీ యెట్లుండగలదు ; భగవన్తః = పూజ్యులారా! యక్ష్యమాణః అహమ్ అస్మి = నేనుయజ్ఞము చేయువాడనగుచున్నాను ; ఏకైకస్మై ఋత్విజే యావత్ ధనమ్ దాస్యామి=ఒక్కొక్క ఋత్విక్కు-

శ్రు॥ తే హోచుర్యేన హైవార్థేన పురుషశ్చ
రేత్తగ్ హైవ వదే దాత్మాన మే
వేమం వైశ్వానరగ్ సంప్రత్యధ్యేషి త
మేవ నో బ్రూహీతి ౬

టీ॥ తే=ఆ ఋషులు, ఊచుః=ఇట్లు పలికిరి ;

పురుషః=పురుషుడు, యేన ఏవ అర్థేన=ఏ ప్రయోజనమునుద్దేశించి, చరేత్=వచ్చునో, తమ్ ఏవ=ఆప్రయోజనమునుగూర్చియే, వదేత్=వానికి చెప్పవలయును ;

శ్రు॥ తాన్ హోవాచ ప్రాతర్వః ప్రతివక్తా
స్మీతి తే హ సమిత్పాణయః పూర్వాహ్ణే
ప్రతిచక్రమిరే తాన్ హానుపనీయైవై
తదువాచ ౭

టీ॥ తాన్=వారితో, ఉవాచ=అశ్వపతియిట్లువచించెను ; ప్రాతః వః ప్రతివక్తా అస్మి=ఉదయమునమీకు చెప్పగలను ; అని,

మీర లొక్కొక్కరికి నిత్తు; - మీరు రనుగ్ర
హించి నే నిచ్చుదాని గ్ర-హింప వలయు
సాధనంబు లెల్లను స-ద్ధనంబు లగుట'' ౫

నకు ఎంతధనమునిత్తునో, తావత్ భగవద్భ్యః దాస్యామి=పూజ్యులగు మీకు ఇచ్చెదను;

భగవన్తః వసన్తు = పూజ్యులారా మీరిచ్చటనుండవలయును, అని (సాధనముపవిత్రమైనధనము కనుక మీరుస్వీకరించుటకు సందేహింపవలసి నదిలేదని భావము)

అఋషులు పల్కి రామాట-కతనితోడ
''పురుషు డెయ్యది వరియించి - యరుగుదెంచు
దానినే యాతని కొసంగ-దగును గాదె;
ఆత్మ యైనవైశ్వానరో-పాసనంబు
నీ విపుడు సేసెదద్దాని-నిశ్చయంబు
తెలియబరుపు మటంచు ప్రా-ర్థింతు మనిరి ౬

ఆత్మానమ్ ఏవ ఇమమ్ వైశ్వానరమ్ = వైశ్వానరుడైన ఆత్మ, సంప్రతి=ఇప్పుడు, అధ్యేషి=నీవుపాసించుచున్నావు; తమ్ ఏవ=దానినే, నః=మాకు, బ్రూహి=చెప్పుము,

అట్లె కానిందు రేపుద-యమున రండు
అనుచు నాయశ్వపతి వారి-కాజ్ఞనొసగ
వారు మరుప్రొద్దుననె సమి-త్పాణు లగుచు
దర్శనమునకురా సమి-ధల నతండు
వల దటంచును వారించి - పలుక దొడగె ౭

తే హ సమిత్పాణయః పూర్వాహ్ణే ప్రతిచక్రమిరే=వారు సమిధలనుచేతబట్టుకొని ప్రాతఃకాలమందు వచ్చిరి,

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ ఔపమన్యవ కం త్వ మాత్మాన ముపా
స్స ఇతి దివ మేవ భగవో రాజన్నితి
హోవా చైష వై సుతేజా ఆత్మా వై
శ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్సే
తస్మా త్తవ సుతం ప్రసుత మా సుతం
కులే దృశ్యతే ౧

టీ॥ ఔపమన్యవ = ఉపమన్యుపుత్రుడవగుప్రాచీనశాలా, త్వమ్ కమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే=నీవు ఎవరిని ఆత్మగా నుపాసించుచున్నావు, ఇతి=అనిఅడిగెను,

భగవః రాజన్=పూజ్యుడవగు రాజా, దివమ్ ఏవ=వైశ్వానరాత్మను ద్యులోకసంబంధమగుదానినిగా ఉపాసించుచున్నాను,

యమ్ త్వమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే=ఆత్మగా నీవు దేనిని ఉపాసించుచున్నావో, ఏషః వైశ్వానరః ఆత్మా=ఆ వైశ్వానరాత్మ, సుతేజాః = గొప్పతేజస్వి ;

శ్రు॥ అత్స్యన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్యన్నం
పశ్యతి ప్రియం భవత్యస్య బ్రహ్మవర్చసం
కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వా

అనుపనీయ = వారుతెచ్చినసమిధలనుగ్రహింపకయే, తాన్ = వారితో, ఏతత్ = ఇట్లు, ఉవాచ = అశ్వపతివలికెను,

ద్వాదశఖండము

ఓపమన్యుండ! యెవరి ను-పాసనంబు
సేయు దిప్పు డీవాత్మగా - జెప్పు మనిన;
స్వర్గసంబంధి గాగ వై-శ్వానరాత్మ
నే నుపాసింతు నని యాత-డాన తిచ్చె

* * *

"స్వర్గసంబంధిగా నుపా-సనము నీవు
సల్పునాత్మ యత్యంత తే-జస్వి; దాని
వలన నీవంశమం దెప్డు - జెలగుసుతయు
ప్రసుతయును నాసుతయును క-ర్మములవృద్ధి ౧

తస్మాత్ = అందువలన, తవ = నీయొక్క, కులే = వంశమందు, సుతమ్ ప్రసుతమ్ ఆసుతమ్ దృశ్యతే = సుతము ప్రసుతము ఆసుతము అనుకర్మములు కనుపించుచున్నవి,

యజ్ఞములందు ఒకదినమునపూర్వము చేయుకర్మకు ఏకాహమనియు, కొద్దిదినములలో ఒకయజమానునిసంకల్పముచేత చేయుబడు యజ్ఞమున అహీనమనియును అనేకులు సంకల్పించిచేయుకర్మ సత్రమనియును వ్యవహారింపబడుచున్నవి, (శ్రుతిప్రకాశికయందిట్లు చెప్పుబడియున్నది)

"ఆయుపాసనఫలముగా - ననుభవించు
చుందు వీవు భోగ్యంబుల, - జూచు చుందు

నర ముపాస్తే మూర్ధా త్వేష ఆత్మన
ఇతి హోవాచ మూర్ధా తే వ్యపతిష్య
ద్య న్మాం నాగమిష్య ఇతి ౨

టీ॥ అన్నమ్ అత్సి = భోగ్యపదార్థమును అనుభవించుచున్నావు, ప్రియమ్ పశ్యసి = ప్రియవిషయములనుచూచుచున్నావు, అన్నమ్ అత్తి= అన్నమును తినుచున్నాడు, ప్రియమ్ పశ్యతి = ప్రియమును చూచుచున్నాడు,

ఏతమ్ ఏవ=ఈద్యులోసంబంధియైన, ఆత్మానమ్ వైశ్వానరమ్ = వైశ్వానరాత్మను, యః ఉపాస్తే=ఎవడుపాసించునో, అస్య=వీనియొక్క, కులే=వంశమునందు, బ్రహ్మవర్చసమ్ భవతి=బ్రహ్మవర్చసము కలుగును,

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హోవాచ సత్యయజ్ఞం పౌలుషిం
ప్రాచీనయోగ్య కం త్వ మాత్మాన ము
పాస్స ఇ త్యాదిత్య మేవ భగవో రాజ
న్నితి హోవా చైష వై విశ్వరూప ఆ
త్మా వైశ్వానరో ఽయం త్వ మాత్మాన
ముపాస్సే తస్మా త్తవ బహువిశ్వరూపం
కులే దృశ్యతే ౧

టీ॥ అథ = పిమ్మట, పౌలుషిమ్ సత్యయజ్ఞమ్ ఉవాచ = పులుషు కుమారు డగుసత్యయజ్ఞుడనువానినిగూర్చి అశ్వపతియిట్లడిగెను ; ప్రాచీన

వెల్ల ప్రియముల; నట్టులే - యెవ్వడేని
భోగముల బొందుచుం బ్రియ-ములను జూచు,
కులమునం బ్రహ్మవర్చస్సు-గలిగి యుండు

* * *

స్వర్గసంబంధి యైనవై-శ్వానరాత్మ
గొల్చుచో దానిశిరమును - గొల్చినట్లు;
కనుక నాచెంత నీ విది-విననియెడల
పడును నీమూర్ధ మిల" నని-పల్కె నతడు ౨

ఏషః ఆత్మనః మూర్ధా = ఇది ఆత్మయొక్క శిరస్సు, యత్ మా అతి న అగమిష్యః=నన్నుగురించి నీవురానియెడల, తే మూర్ధా వ్యపతిష్యత్ ఇతి ఉవాచ=నీ శిరస్సుపడిపోవును అని చెప్పెను,

త్రయోదశ ఖండము

అంత పౌలుషి యగు సత్య-యజ్ఞు జూచి
"ఆత్మ గాగ దలంచి యు-పాసనంబు
దేని నొనరింతు వీవు ప్రా-చీనయోగ్య
యనిన నత డశ్వపతితోడ - ననియె "పూజ్య
సవితృనకు నే నుపాసన - సల్పుదు" నన

* * *

"సవితృ దేవునిగా నుపా-సనము నీవు
సల్పు వైశ్వానరాత్మ వి-శ్వమును దృశ్య
ముగ నొనర్చెడివాడౌట-పుడమి నీకు
గణన కెక్కెడువంశజు-ల్గల్గు చంద్రు; ౧

యోగ్య=ప్రాచీనయోగ్యుడా, త్వమ్ కమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే=నీవు ఎవరిని ఆత్మనుగా ఉపాసించుచున్నావు, ఇతి=అని,

భగవః రాజన్=పూజ్యుడవైనయోరాజా! ఆదిత్యమ్ ఏవ ఇతి=ఆదిత్యునే ఉపాసించుచున్నాను;

యమ్ త్వమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే ఏషః వైశ్వానరః ఆత్మా=నీవు

శ్రు॥ ప్రవృత్తో ఽశ్వతరీరథో దాసీనిష్కో-
ఽత్స్యన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్యన్నం
పశ్యతి ప్రియం భవ త్యస్య బ్రహ్మవర్చసం
కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వా
నర ముపాస్తే చక్షుష్ట్వేత దాత్మన ఇతి
హోవాచాన్ధో ఽభవిష్య ద్యన్మాం నాగ
మిష్య ఇతి ౨

టీ॥ అశ్వతరీరథః దాసనిష్కః ప్రవృత్తిః = కంచరగాడిదలరథమును, దాసీజనసహితమగునిష్క-హారమును నీకులభించినవి,

ఏతత్ ఆత్మనః చక్షుః ఇతి=నీవుపాసించు సూర్యవైశ్వానరస్వరూపము పరమాత్మకు చక్షుస్సుమాత్రమే; యత్ మామ్ న ఆగమిష్యః అన్ధః

చతుర్దశ ఖండము

శ్రు॥ అథ హోవా చేన్ద్రద్యుమ్నం భాల్లవే
యం వైయాఘ్రపద్య కం త్వ మాత్మాన
ముపాస్స ఇతి వాయు మేవ భగవో రాజ

ఎవరిని ఆత్మనుగానుపాసించుచున్నావో ఆవైశ్వానరుడు, విశ్వరూపః = విశ్వమురూపముగాగలవాడు అనగా ప్రపంచము ప్రకాశ్యముగాగల వాడు ; తస్మాత్ = అట్టియుపాసనచేత, తవ కులే బహువిశ్వరూపమ్ దృశ్యతే=నీవంశమునందు అనేకముగా విశ్వప్రకాశకమైన పుత్త్రాదికము కనుపించుచుండును,

"ఆయుపాసనవలన ల-భ్యంబు లగుచు
బరగు నశ్వతరంబుల - యరదములును
నిష్క-హారము ల్దాసీవ-నితలచయము ;

* * *

అనుభవింతువు నీవు భో-గ్యముల నెల్ల
జూచు చుండెద విష్టవ-స్తువుల నెపుడు
కులమునం బ్రహ్మవర్చసం - బలరుచుండు
అల్లె చేకూరు నెవ్వని-కైన గాని

* * *

నవిత్రసంబంధి యైన వై-శ్వానరాత్మ
గొల్చుచో దానిచక్షువుం - గొల్చినట్లు
కనుక దీనిని నాచెంత - వినగ వేని
అంధుడవు నీవుగా నుంటి"-వని వచించె ౧

అథవిష్యత్ =నీవునన్నుగూర్చిరానియెడల అంధుడవై పోదువు,

చతుర్దశ ఖండము

పిదప భాల్లవేయుని జూచి - పృచ్ఛ జేసె
"వ్యాఘ్రపదసుత! దేని ను-పాసనంబు
సేయు చుందు వీ వాత్మగా-చింత జేసి"

స్మితి హోవాచైష వై పృథగ్వాత్మా
వైశ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ము
పాస్సే తస్మా త్త్వాం పృథ గ్బలయ ఆయ
య న్తి పృథ గ్రథశ్రేణయో ఽనుయ న్తి ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే,

తస్మాత్ = అందువలన, త్వామ్ పృథక్ బలయః ఆయన్తి = నానావిధ ములగు భోగ్యపదార్థములు నిన్నుపొందుచున్నవి, పృథక్ రథశ్రేణయః అనుయన్తి = నానావిధములగు రథసమూహములును నీకులభించుచున్నవి,

శ్రు॥ అ త్స్యన్నం పశ్యసి ప్రియ మ త్త్యన్నం
పశ్యతి ప్రియం భవ త్యస్య బ్రహ్మవర్చసం
కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వా
నర ముపా స్తే ప్రాణ స్త్వేష ఆత్మన ఇతి
హోవాచ ప్రాణ స్త ఉదక్రమిష్య ద్య
న్మాం నాగమిష్య ఇతి ౨

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే,

ఏషః ఆత్మనః ప్రాణః ఇతి = నీవుపాసించువాయువైశ్వానరస్వరూపము ఆత్మకు ప్రాణమాత్రము, యత్ మామ్ న అగమిష్యః = నన్నుగూర్చి

పంచదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హోవాచ జనగ్ శార్కరాక్ష్యం
శార్కరాక్ష్య కం త్వ మాత్మాన ముపా

యనిన నత డశ్వపతితోడ-ననియె "దేవ
వాయుదేవు నుపాసింతు - భక్తి" ననుడు

*　　　　*　　　　*

రాజఋషి యప్పు డిట్లుత్త-రం బొసంగె
"అనిలు డని యెంచి నీ వుపా-సన మొనర్చు
నాత్మ యగు సుమీ వివిధమా-ర్గానువర్తి
అందుచే నీకు వివిధభో-గ్యములు గల్గు
వివిధరథసమూహంబులు - విస్తరిల్లు ౧

*　　　　*　　　　*

"అనుభవింతువు నీవు భో-గ్యముల నెల్ల
జూడ గలిగెద విష్ట వ-స్తువుల నెపుడు
కులమునం బ్రహ్మవర్చస-మలరుచుండు
అట్లె చేసూరు నెవ్వని-కైన గాని

*　　　　*　　　　*

వాయుసంబంధి యైన వై-శ్వానరాత్మ
గొల్చుచో దానిప్రాణముం - గొల్చినట్లు ;
కనుక నాచెంత నిది యెల్ల - వినవయేని
ప్రాణమేపోవు నీ కని" - పల్కె నతడు ౨

రావేని, తే ప్రాణః ఉదక్రమిష్యత్ = నీప్రాణముపోవును,

పంచదశఖండము

శర్కరాక్షుని సుతు డైన - జనునిగూర్చి
యడిగె నెయ్యది నీ కుపా-స్యం బటంచు

*　　　　*　　　　*

స్స ఇ త్యాకాశ మేవ భగవో రాజ న్నితి
హోవాచైష వై బహుల ఆత్మా వై
శ్వానరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్సే
తస్మా త్త్వం బహులో ఽసి ప్రజయా
చ ధనేన చ ౧

టీ॥ అథ = తరువాత, శార్కరాక్ష్యమ్ జనమ్ ఉవాచ = శర్కరాక్షునికొమారుడగు జనుని అశ్వపతి యిట్లడిగెను ;

శార్కరాక్ష్య త్వమ్ కమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే ఆకాశమ్ ఏవ భగవః రాజన్ ఇతి ఉవాచ యమ్ త్వమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే.

శ్రు॥ అత్స్యన్నం పశ్యసి ప్రియ మ త్త్యన్నం
పశ్యతి ప్రియం భవ త్యస్య బ్రహ్మవర్చసం
కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వై శ్వా
నర ముపాస్తే సన్దేహ స్త్వేష ఆత్మన
ఇతి హోవాచ సన్దేహ స్తే వ్యశీర్య
ద్య న్మాం నాగమిష్య ఇతి ౨

టీ॥ అత్సి అన్నమ్ ప్రియమ్ పశ్యసి; అత్తి అన్నమ్ పశ్యతి ప్రియమ్; యః ఏతమ్ ఏవమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్తే అస్య కులే బ్రహ్మవర్చసమ్ భవతి ; (పూర్వఖండమువలెనే)

ఏషః ఆత్మనః = ఈచెప్పబడినది యాత్మకు, సందేహః = నడుము మాత్రమే ;

అతడు చెప్పె నాకాశం బు-పాస్య మనుచు

* * *

అశ్వపతి యాతనిం జూచి - యనియె మరల
"నీవు వైశ్వానరాత్మగా - నిశ్చయించు
నాకసము ! బహువిస్తార-మైనది యగు ;
కనుక నీకు విస్తార మా-ధనము గలిగె
సంతతియు గూడ నట్లె వి-స్తార మయ్యె ౧

ఏషః వైశ్వానరః ఆత్మా బహుళః = (పూర్వఖండమువలెనే)

తస్మాత్ = అందువలన, ప్రజయా చ ధనేన చ త్వమ్ బహుళః అసి=సంతతియందును ధనమువిషయమునందును సమృద్ధికలవాడవైతివి,

"అనుభవింతువు నీవు భో-గ్యముల నెల్ల
చూడగలిగెద విష్టవ-స్తువుల నెపుడు
కులమునం బ్రహ్మవర్చస - మలరుచుండు
అట్లె చేకూరు నెవ్వని-కైన గాని

* * *

ఆకసం బని యెంచి వై-శ్వానరాత్మ
గొల్చుచో దానినడుమును - గొల్చినట్లు;
కనుక నాయొద్ద నీ విది - వినవయేని
నడుము పడిపోవు నీ కం"చ-తడు వచించె ౨

యత్ మామ్ న ఆగమిష్యః ఇతి=నీవునన్నుగూర్చిరానియెడల, తే సందేహః=నీమధ్యకాయము, వ్యశీర్యత్ =నశించిపోవును,

షోడశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హోవాచ బుడిల మాశ్వత రాశ్విం
వైయాఘ్రపద్య కం త్వ మాత్మాన ము
పాస్స ఇత్యప ఏవ భగవో రాజ న్నితి
హోవా చైష వై రయి రాత్మా వైశ్వా
నరో యం త్వ మాత్మాన ముపాస్సే తస్మా
త్త్వగ్ రయిమాన్ పుష్టిమా నసి ౧

టీ॥ అథ ఆశ్వతరాశ్విమ్ బుడిలమ్ ఉవాచ ; వైయాఘ్రపద్య త్వమ్ కమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే ఇతి ; హేభగవః రాజన్ అపః ఏవ ఇతి ఉవాచ ; యమ్ త్వమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్సే ఏషః వైశ్వానరః ఆత్మా రయిః ; (పూర్వఖండమువలెనే)

శ్రు॥ అత్స్యన్నం పశ్యసి ప్రియ మత్త్యన్నం
పశ్యతి ప్రియం భవ త్యస్య బ్రహ్మవర్చసం
కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వా
నర ముపాస్తే వస్తిస్త్వేష ఆత్మన ఇతి
హోవాచ వస్తిస్తే వ్యభే త్స్యద్యన్మాం
నాగమిష్య ఇతి ౨

టీ॥, అత్సి అన్నమ్ ప్రియమ్ పశ్యసి అత్తి అన్నమ్ ప్రియమ్ పశ్యతి యః ఏతమ్ ఏవమ్ వైశ్వానరమ్ ఆత్మానమ్ ఉపాస్తే అస్య కులే బ్రహ్మవర్చసమ్ భవతి ; (పూర్వఖండమువలెనే)

ఏషః = ఇట్లుపాసింపబడునది, ఆత్మనః వస్తిః=ఆత్మకు మూత్ర

షోడశఖండము

అంత బుడిలుని జూచి "వై-యాఘ్రపద్య
ఆత్మగా నేది నీ కుపా-స్యం బనంగ"
అప్పులను నే నుపాసింతు-ననియె నతడు;

* * *

రాజఋషి యప్పు డిట్లుత్త-రం బొసంగె
"నీవు వైశ్వానరాత్మగా - నిశ్చయించు
జలము మిక్కిలివేగంబు-గలది సూవె
కనుక పుష్టియు ధనమును - గలిగె నీకు; ౧

తస్మాత్ = అందువలన, త్వమ్ రయిమాన్ పుష్టిమాన్ అసి=నీవు ధనవంతుడవును పుష్టివంతుడవును అయితివి,

"అనుభవింతువు నీవు భో-గ్యముల నెల్ల
చూడ గలిగెద విష్టవ-స్తువుల నెపుడు
కులమునం బ్రహ్మవర్చస్సు - చెలగు చుండ;
అట్లె చేకూరు నెవ్వని - కైన గాని

* * *

జలము లనుచు భావించి వై-శ్వానరాత్మ
గొల్వ మూత్రకోశంబును - గొల్చినట్లు;
కనుక నాయొద్ద నీ విది - వినవయేని
మూత్రకోశంబు నీయది - ముక్క లగును" ౨

స్థానము;

యత్ మామ్ న ఆగమిష్యః = నీవు నాచెంతకు రాక పోయితివేని, తే వస్తిః = నీమూత్రకోశము, వ్యభేత్స్యత్ = భేదించిపోయెడిని,

సప్తదశః ఖండః

శ్రు॥ అథ హోవా చోద్దాలక మారుణిం గా
తమ కిం త్వ మాత్మాన ముపాస్స ఇతి
పృథివీ మేవ భగవో రాజ న్నితి హో
వా చైష వై ప్రతిష్ఠాత్మా వైశ్వానరో
యం త్వ మాత్మాన ముపాస్సే తస్మా త్త్వం
ప్రతిష్ఠితో ఽసి ప్రజయా చ పశుభి శ్చ ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే.

శ్రు॥ అ త్స్యన్నం పశ్యసి ప్రియ మ త్త్యన్నం
పశ్యతి ప్రియం భవ త్యస్య బ్రహ్మవర్చసం
కులే య ఏత మేవ మాత్మానం వైశ్వా
నర ముపా స్తే పాదా త్వేతా వాత్మన
ఇతి హోవాచ పాదా తే వ్యమ్లాస్యే
తాం య న్మాం నాగమిష్య ఇతి ౨

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే.

అష్టాదశః ఖండః

శ్రు॥ తాః హోవాచైతే వై ఖలు యూ
యం పృథ గివేమ మాత్మానం వైశ్వా

సప్తదశ ఖండము

అరుణసుతు డైన యుద్దాల-కర్షి జూచి
గౌతమా! దేని నాత్మగా-గాంచి నీవు
గొల్తువో చెప్పు మని వాని-గోర నతడు
అవని నాత్మగా గొల్చెద-నని వచించె;

* * *

రాజఋషి వాని కి ట్లుత్త-రం బొసంగె
"నీవు వైశ్వానరాత్మగా - నిశ్చయించు
ధరణి సర్వభూతముల కా-ధార మయ్యె;
కనుక పశుసంతతులు పెక్కు-గల్గె నీకు ౧

* * *

"అనుభవింతువు నీవు భో-గ్యముల నెల్ల
చూడగలిగెద విష్టవ-స్తువుల నెపుడు
కులమునం బ్రహ్మవర్చస్సు - చెలగుచుండ;
అట్లె చేకూరు నెవ్వని-కైన గాని;

* * *

అవనిరూపున వైశ్వాన-రాత్మ దలచి
గొల్చుచో పాదమాత్రము-గొల్చినట్లు;
కనుక నాయొద్ద నీ విది - వినవయేని
పాదములు నీవి తప్పక - బడలిపోవు; ౨

అష్టాదశ ఖండము

అశ్వపతి పల్కె "వైశ్వానరాత్మ నిట్లు
భిన్నరూపిగా మీరు జ-పించు కతన

నరం విద్వాగ్ంసో ఽన్న మత్థ యస్త్వేత
మేవం ప్రాదేశమాత్ర మభివిమాన మా
త్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే స సర్వే
షు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వే
ష్వాత్మ స్వన్న మత్తి ౧

టీ॥ తాన్ హ ఉవాచ=వారితో అశ్వపతి యిట్లుచెప్పెను, ఏతే వై యూయమ్=ఇటువంటిమీరు, ఇమమ్ వైశ్వానరమ్ ఆత్మానమ్ పృథక్ ఇవ విద్వాంసః = ఈవైశ్వానరాత్మను భిన్నభిన్నముగా తెలిసికొనుచున్నవారై, అన్నమ్=భోగ్యపదార్థమును, అత్థ=అనుభవింతురు;

యః తు=ఎవడైలే, ఏతమ్ ఏవమ్ ప్రాదేశమాత్రమ్ = ఈప్రకారముగా పరిమితిగల వస్తువులను, అభివిమానమ్=వ్యాప్తివలన పరిమితి లేనటువంటి, వైశ్వానరమ్ ఆత్మానమ్=వైశ్వానరాత్మనుగా, ఉపాస్తే=ఉపా

శ్రు॥ తస్య హ వా ఏత స్యాత్మనో వైశ్వా
నరస్య మూర్ధైవ సుతేజా శ్చక్షు ర్విశ్వ
రూపః ప్రాణః పృథ గ్వర్త్మా త్మా సన్దే
హో బహులో వ సి రేవ రయిః పృథి
వ్యేవ పాదా ఉర ఏవ వేది ర్లోమాని
బర్హి ర్హృదయం గార్హపత్యో మనో
ఽన్వాహార్య పచన ఆస్య మాహవనీయః ౨

టీ॥ తస్య = అట్లు అనంతముగా ఆత్మనుపాసించువానియొక్క, మూర్ధా ఏవ=శిరస్సే, ఏతస్య వైశ్వానరస్య ఆత్మనః=ఈవైశ్వానరాఖ్యుడౌ

భోగ్యవస్త్వనుభవమును - బొందు చుండ్రు

*　　　*　　　*

అట్లుగాకుండ నిట్టి ప-ర్యాప్తములనె,
వ్యాప్తిచే ననంత మగు వై-శ్వానరాత్మ
యని దలంచి భజించు ను-పాసకుండు,
సర్వలోకంబులందును - సర్వభూత
ములను సర్వాత్మలందును - జెలగు నంత
రాత్మ యైనట్టి పరమాత్మ - ననుభవించు ౧

సించునో, సః=వాడు, సర్వేషు లోకేషు=సర్వలోకములయందును, సర్వేషు భూతేషు=సర్వభూతములయందును, సర్వేషు ఆత్మసు = సర్వజీవులయందును అంతర్యామిగానున్న, అన్నమ్ = భోగ్యపదార్థమగు పరమాత్మను, అత్తి=అనుభవించును,

ఇట్లనంతంబుగా నాత్మ-నెరిగి భక్తి
సలుపువానిశిరంబు, వై-శ్వానరాఖ్యు
డై నపరమాత్మకు సుతేజ-మన ద్యులోక
మనగ జెలు వొంది మూర్ధమై-యలరు చుండు

*　　　*　　　*

అయుపాసకు నేత్రేంద్రి-యంబు పరమ
పురుషునకు చక్షు వౌ ప్రభా-కరుని బోలి;

*　　　*　　　*

వానిప్రాణంబు పరమాత్మ-ప్రాణ మగుచు
సర్వదిక్కుల వాయు వై -సంచరించు;

*　　　*　　　*

పరమాత్మకు, సుతేజాః = సుతేజముగా చెప్పబడిన ద్యులోకము ; చక్షుః విశ్వరూపః = ఉపాసకుని చక్షుస్సే పరమాత్మయొక్క విశ్వప్రకాశక నేత్రమగు సూర్యుడు ; ప్రాణః పృథక్ వర్త్మా=ఉపాసకునియొక్క ప్రాణమే పరమాత్మయొక్క పృథగ్వర్త్మయైనవాయువు; ఆత్మా సందేహః= ఉపాసకునియొక్క ఆత్మయే పరమాత్మయొక్క అతిబాహుళ్యముగల మధ్యకాయము; వస్తిః ఏవ రయిః = ఉపాసకునియొక్క మూత్రకోశమే పరమాత్మయొక్క మూత్రకోశముగా చెప్ప దిన జలము; పాదౌ ఏవ పృథివీ, ఉపాసకునియొక్కపాదములే పరమాత్మయొక్క పాదములుగా చెప్ప దిన పృథివి;

ఉరః ఏవ వేదిః = ఉపాసకునియొక్కవక్షస్థలమే వైశ్వానరాగ్ని స్వరూపుడైన పరమాత్మకు వేదిక; లోమాని బర్హిః = ఉపాసకునియొక్క రోమములే వైశ్వానరస్వరూపుడైన పరమాత్మకు దర్భలు; హృదయమ్ గార్హపత్యః = ఉపాసకునిహృదయమే వైశ్వానర సంబంధియైన గార్హపత్యాగ్ని ; మనః అన్వాహార్యః=మనస్సే అన్వాహార్యాగ్ని; ఆస్యమ్ ఆహవనీయః=ముఖమే యాహవనీయము,

ఏకోనవింశః ఖండః

శ్రు॥ తద్యద్భక్తం ప్రథమ మాగచ్ఛేత్త
ద్ధోమీయగ్ స యాం ప్రథమా మా

అట్టివానియాత్మయె పర-మాత్మ యొక్క
మధ్యకాయంబుగా దలం-పంగ వలయు

*   *   *

వానిమూత్రకోశంబు నా-పరమపూరు
షునిజలాకారకోశ మా-ననగ జెల్లు;

*   *   *

వాని పాదద్వయంబె యా-పరమపురుషు
పాదరూప మా భూమి యై-బరగు చుండు

*   *   *

వాని వక్షస్థలంబె వై-శ్వానరాగ్ని
తేజు డౌపరమాత్మ వే-దికగ జెలగు

*   *   *

వాని లోమజాలములు వై-శ్వానరాగ్ని
బరగు పరమపూరుషుని ద-ర్భలుగ వెలయు

*   *   *

అతనిహృదయంబె గార్హప-త్యాగ్ని యగును

*   *   *

మనముదలప నన్వాహార్య-మనగ దగును

*   *   *

ఆస్య మా హవనీయాగ్ని-యనగ వచ్చు ౨

*   *   *

ఏకోనవింశ ఖండము

అన్నము భుజించునపు డాయు-పాసకుండు
ప్రథమమున చేత బట్టెడు-భాగ మతని

హుతిం జుహుయా త్తాం జుహుయా
త్ప్రాణాయ స్వాహేతి ప్రాణ స్తృప్యతి ౧

టీ॥ తత్ యత్ భక్తమ్ ప్రథమామ్ ఆగచ్ఛేత్=అయుపాసకుడు భుజించు అన్నమందు ప్రథమమున చేతజిక్కు భాగము, హోమీయమ్= తనకంతర్యామిగానున్న వైశ్వానరాగ్నియందు హోమముచేయుబడవలసిన ద్రవ్యమగుచున్నది. (అహంవైశ్వానరోభూత్వా ప్రాణినాందేహమాశ్రితః-గీత),

సః = వాడు, ప్రథమామ్ యామ్ ఆహుతిః జుహుయాత్ = అట్లు హోమముచేయు మొదటియాహుతిని అనగా తినుచున్న అన్నమునందలి మొదటి నోకభాగమును, ప్రాణాయ=స్వాహా ఇతి="ప్రాణమునకు అర్పించుచున్నాను" అని భుజింపవలయును.

శ్రు॥ ప్రాణే తృప్యతి చక్షు స్తృప్యతి చక్షుషి
తృప్య త్యాదిత్య స్తృప్య త్యాదిత్యే తృ
ప్యతి ద్యౌ స్తృప్యతి దివి తృప్యన్త్యాం
యత్కించ ద్యౌ శ్చాదిత్య శ్చాధితిష్ఠత
స్త త్తృప్యతి తస్యానుతృప్తిం తృప్యతి
ప్రజయా పశుభి రన్నాద్యేన తేజసా బ్ర
హ్మవర్చసే నేతి ౨

టీ॥ ప్రాణే తృప్యతి=ప్రాణము తృప్తిజెందినదగుచుండగా, చక్షుః తృప్యతి=చక్షుస్సు తృప్తిజెందును; చక్షుషి తృప్యతి = చక్షుస్సు తృప్తి జెందినచో, ఆదిత్యః తృప్యతి=ఆదిత్యుడు తృప్తిజెందుచున్నాడు; ఆదిత్యే

యంతరాత్మ యా వైశ్వాన-రాగ్ని నాహు
తిగ నొసంగుట కర్తవ్య-మగును; గాన

* * *

నతడు భోజన సమయంబు-నందు మొదట
మెతుకులను కొన్ని చేబట్టి-మ్రింగ వలయు
"ప్రాణదేవత కివ్వి య-ర్పణ"మటంచు

* * *

బరగు నీరీతి ప్రాణదే-వతకు తృప్తి ౧

ప్రాణః తృప్యతి=అట్లు చేయుటవలన ప్రాణాభిమానిదేవత అనగా వాయుదేవత తృప్తివహించును,

ప్రాణమున కిట్లు సంతృప్తి-యగుట కతన
చక్షురింద్రియసంతృప్తి - సంభవించు;
చక్షురింద్రియసంతృప్తి - సంభవింప
సవితృసంతృప్తి చేకూరు; - సవితృతృప్తి
వలన స్వర్గలోకమునకు - గలుగు తృప్తి;

* * *

స్వర్గలోకంబునకు తృప్తి-సంభవింప,
స్వర్గసవితృలచేత వ్యా-ప్తంబు లైన
వస్తుజాలము సర్వంబు - బడయు తృప్తి;

* * *

అట్టి సర్వంబుసంతృప్తి-యగుటవలన
సంతతిం గల్గి బ్రహ్మవ-ర్చసము నంది
అన్నముం గల్గి తేజస్సు-నందు మించి

తృప్యతి = సూర్యుడు తృప్తిజెందుటచేత, ద్యౌః తృప్యతి = ద్యులోకము తృప్తినిజెందును; దివి తృప్యంత్యామ్=ద్యులోకముతృప్తిబొందగా, ద్యౌః ఆదిత్యశ్చ యత్ కిమ్ చ అధితిష్ఠతః తత్ తృప్యతి=ద్యులోకసూర్యులచే నాక్రమింపబడినవస్తు జాతమంతయు తృప్తినిబొందును;

తస్య అనుతృప్తిమ్ = దానియొక్కతృప్తిననుసరించి, ప్రజయా

వింశః ఖండః

శ్రు॥ అథ యాం ద్వితీయాం జుహుయా. త్తాం
జుహుయా ద్వ్యానాయ స్వాహేతి వ్యా
న స్తృప్యతి ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ వ్యానే తృప్యతి శ్రోత్రం తృప్యతి శ్రోత్రే
తృప్యతి చన్ద్రమా స్తృప్యతి చన్ద్రమసి
తృప్యతి దిశ స్తృప్యన్తి దిక్షు తృప్యన్తీషు
య త్కిఞ్చ దిశ శ్చ చన్ద్రమా శ్చాధి
తిష్ఠన్తి త త్తృప్యతి తస్యానుతృప్తిం తృ
ప్యతి ప్రజయా పశుభి రన్నాద్యేన తేజసా
బ్రహ్మవర్చసే నేతి ౨

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

పశుసమృద్ధిని గల్గి యు-పాసకుండు
పూర్ణ మగుతృప్తి సర్వదా-పొంది యుండు ౨

పశుభిః అన్నాద్యేన తేజసా బ్రహ్మవర్చసేన=సంతానము చేతను పశుసంపద చేతను అన్నసంపూర్తి చేతను తేజస్సంపదచేతను బ్రహ్మవర్చసము చేతను, తృప్యతి=అయుపాసకుడు తృప్తిబొందినవాడగును,

వింశతిఖండము

మరియు నాతండు రెండవ-మూరు గూడ
మెతుకులను గొన్నిటిని నక్లై-మ్రింగ దగును
"వ్యానదేవత కవ్వి యర్పణ" మటంచు

* * *

దీనిచే వ్యానదేవత - తృప్తి జెందు ౧

* * *

వ్యానమున కిట్లు సంతృప్తి-యగుట కతన
దనరు తృప్తి మిక్కిలిగ శ్రో-త్రములయందు;
అట్లు శ్రోత్రము ల్తృప్తంబు-లగుటచేత
చంద్రుసంతృప్తి చేకూరు; - చంద్రుతృప్తి
వలన దిక్కుల కెల్లను-గలుగు తృప్తి;

* * *

దిక్సమూహ మిారీతి సం-తృప్తిజెంద,
దిశలచే చంద్రుచేత వ్యా-ప్తిని వహించు
వస్తుజాలము సర్వంబు-బడయు తృప్తి

* * *

అట్టిసర్వంబు సంతృప్తి-యగుటవలన
సంతతింగల్గి బ్రహ్మవ-ర్చసము నంది

ఏకవింశః ఖండః

శ్రు॥ అథ యాం తృతీయాం జుహుయాత్తాం
జుహుయా దపానాయ స్వాహేత్యపాన
స్తృప్యతి ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ అపానే తృప్యతి వా క్తృప్యతి వాచితృ
ప్యన్త్యా మగ్ని స్తృప్య త్యగ్నౌ తృప్యతి
పృథివీ తృప్యతి పృథివ్యాం తృప్యన్త్యాం
య త్కించ పృథివీ చాగ్నిశ్చాధితిష్ఠత
స్త త్తృప్యతి తస్యానుతృప్తిం తృప్యతి
ప్రజయా పశుభి రన్నాద్యేన తేజసా
బ్రహ్మవర్చసే నేతి ౨

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

అన్నముం గల్గి తేజస్సు-నందు మించి
పశుసమృద్ధిని గల్గి యు-పాసకుండు
పూర్ణ మగుతృప్తి సర్వదా - పొందు చుండు ౭

ఏకవింశంఖండము

అల్లై వాడు తృతీయప-ర్యాయమునను
మెతుకులను కొన్ని చేబట్టి - మ్రింగ నగును
“అవి యపానాధిదేవత-కర్పణ” మని ;

* * *

బరగు నట్లొనరింప న-పానతృప్తి ౧

* * *

అల యపానవాయువుతృప్తి-యగుటవలన
వాక్కు-నందున సంతృప్తి-పరగు మిగుల
అట్లు వాగింద్రియము తృప్తి-నందుకతన
అగ్నిసంతృప్తి చేకూరు ; - నగ్నితృప్తి
వలన భూలోకమున కెల్ల - గలుగు తృప్తి ;

* * *

భూమి యీరీతిగా తృప్తి-బొందు పిదప
ధరణిచే నగ్నిచేత వ్యా-ప్తంబు లైన
వస్తుజాలము సర్వంబు - పడయు తృప్తి

* * *

అట్టి సర్వంబు సంతృప్తి-యగుటవలన
సంతతిం గల్గి బ్రహ్మవ-ర్చసము నంది
అన్నముం గల్గి తేజస్సు-నందు మించి

ద్వావింశః ఖండః

శ్రు॥ అథ యాం చతుర్థీం జుహుయా త్తాం
జుహుయా త్సమానాయ స్వాహేతి స
మాన స్తృప్యతి ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ సమానే తృప్యతి మన స్తృప్యతి మనసి
తృప్యతి పర్జన్య స్తృప్యతి పర్జన్యే తృ
ప్యతి విద్యు త్తృప్యతి విద్యుతి తృప్యన్త్యాం
య త్కించ విద్యు చ్చ పర్జన్య శ్చాధి
తిష్ఠత స్త త్తృప్యతి తస్యానుతృప్తిం తృ
ప్యతి ప్రజయా పశుభి రన్నాద్యేన తేజసా ౨
బ్రహ్మవర్చసే నేతి

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

పశుసమృద్ధిని గల్గి యు-పాసకుండు
పూర్ణమగుతృప్తి సర్వదా - పొందుచుండు ౨

ద్వావింశ ఖండము

అతడు మరల చతుర్థప-ర్యాయమునను
మెతుకులను కొన్ని చేబట్టి - మ్రింగవలయు
"అవి సమానాధిదేవత-కర్పణ" మని

* * *

బరగు నిట్లు సమానదే-వతకు తృప్తి ౧

* * *

అల సమానదేవత తృప్తి-యగుటవలన
మానసమునందు సంతృప్తి-గానుపించు ;
మానసంబున సంతృప్తి-గానుపింప
మేఘునకు తృప్తి జనియించు ; - మేఘతృప్తి
వలన విద్యుత్తునకు తృప్తి-గలుగు నంద్రు

* * *

వైద్యుతంబిట్లు సంతృప్తి-బడయుపిదప
వైద్యుతమున మేఘమున వ్యా- ప్తంబులైన
వస్తుజాలము సర్వంబు-బడయు తృప్తి

* * *

అట్టిసర్వంబు సంతృప్తి-యగుటవలన
సంతతిం గల్గి బ్రహ్మవ-ర్చసము నంది
అన్నముం గల్గి తేజస్సు-నందు మించి
పశుసమృద్ధిని గల్గి యు-పాసకుండు
పూర్ణమగు తృప్తి సర్వదా - పొందియుండు ౨

త్రయోవింశః ఖండః

శ్రు॥ అథ యాం పంచమీం జుహుయా త్తాం
జుహుయా దుదానాయ స్వా హేత్యు
దాన స్తృప్యతి ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ ఉదానే తృప్యతి త్వ క్తృప్యతి త్వచి తృ
ప్యన్త్యాం వాయు స్తృప్యతి వాయౌ
తృప్యత్యాకాశ స్తృప్య త్యాకాశే తృ
ప్యతి యత్కించ వాయు శ్చాకాశ శ్చా
ధితిష్ఠత స్త త్తృప్యతి త స్యానుతృప్తిం
తృప్యతి ప్రజయా పశుభి రన్నాద్యేన
తేజసా బ్రహ్మవర్చసే నేతి ౨

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

త్రయోవింశఖండము

మరల నత డల్లె నైదవ-మారుగూడ
మెతుకులను కొన్ని చేబట్టి - మ్రింగ దగును
"అవి యుదానాధిదేవత-కర్పణ"మని

*　　　*　　　*

బరగు నిట్లు లుదానదే-వతకు తృప్తి　　౧

*　　　*　　　*

మరి యుదానంబునకు తృప్తి-బరగుకతన
త్వక్కునందు సంతృప్తి సం-భవము జెందు;
త్వక్కునందు సంతృప్తి సం-భవముజెంద
వాయువునకగు సంతృప్తి; - వాయుతృప్తి
వలన నాకాశమునకును-బరగు తృప్తి

*　　　*　　　*

ఆకసమునకు సంతృప్తి-యైన యెడల
వాయురాకాశములచేత - వ్యాప్తము లగు
వస్తుజాలము సర్వంబు - బడయు తృప్తి

*　　　*　　　*

అట్టి సర్వంబు సంతృప్తి-యగుటవలన
సంతతింగల్గి బ్రహ్మవ-ర్చసము నంది
అన్నముంగల్గి తేజస్సు-నందు మించి
పశుసమృద్ధిని గల్గి యు-పాసకుండు
పూర్ణ మగుతృప్తి-సర్వదా - పొందియుండు　　౨

చతుర్వింశః ఖండః

శ్రు॥ స య ఇద మవిద్వా నగ్నిహోత్రం జు
హోతి యథాఙ్గారా నపోహ్య భస్మని
జుహుయా త్తాదృక్తత్స్యాత్ ౧

టీ॥ యః ఏతమ్ అవిద్వాన్ అగ్నిహోత్రమ్ జుహోతి సః=ఎవఁడైతే యీవిషయము నెఱుంగక అగ్నిహోత్రమునందు హోమము చేయుచున్నాఁడో వాఁడు, యథా అంగారాన్ అపోహ్య భస్మని జుహుయాత్ =

శ్రు॥ అథ య ఏత దేవం విద్వా నగ్నిహో
త్రం జుహోతి తస్య సర్వేషు లోకేషు
సర్వేషు భూతేషు సర్వే ష్వాత్మసు హు
తం భవతి ౨

టీ॥ అథ, యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ అగ్నిహోత్రమ్ జుహోతి ఎవఁడైతే యీవిషయమునంతయు తెలిసికొని యగ్నిహోత్రమునందు హోమము చేయునో, తస్య=వానికి, సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేషు

శ్రు॥ త ద్యథేషీకతూల మగ్నౌ ప్రోతం ప్ర
దూయే తైవగ్ం హాస్య సర్వే పాప్మానః
ప్రదూయన్తే య ఏత దేవం విద్వా నగ్ని
హోత్రం జుహోతి ౩

టీ॥ యః ఏతత్ ఏవమ్ విద్వాన్ అగ్నిహోత్రమ్ జుహోతి అస్య=ఇది యిట్లు తెలిసికొని హోమము చేయువానికి, యథా ఇషీకతూలమ్

చతుర్వింశఖండము

అ తెలియంగక వైశ్వాన-రాగ్నియందు
అన్నమాహుతి యొసగు ను-పాసకుండు
నిప్పులను త్రోసి వేయగా - నిలిచి యున్న
బూడిదను హోమ మొనరించు - పురుషు బోలు ౧

బొగ్గునిప్పులను త్రోసివేసి బూడిదయందు హోమము చేయుట యెట్టిదో, తాదృక్ తత్ స్యాత్ = అది అట్టిది అగుచున్నది,

అట్లు గా కుండ నీవిధు-లరసి యున్న
మాహుతియొనర్చు వైశ్వాన-రాగ్నిపరుడు,
సర్వలోకంబులందును - సర్వభూత
ములను సర్వాత్మలందును - వెలుగు నట్టి
పరమపురుషున కొసగెడి-వాడు నుమ్మి ౨

ఆత్మసు హుతమ్ భవతి = సమస్తలోకములయందును సమస్తభూతముల యందును సమస్తాత్మలయందును హోమము చేయబడినదియగుచున్నది,

ఈయుపాసన మీరీతి-నెరిగి సేయు
నట్టిమనుజుని కర్మంబు - లగ్ని లోన
బడు నిషీకతూలమువోలె - భస్మమగును 3

అగ్నిహోత్రమ్ ప్రదూయేత = ఏప్రకారము ముంజెగడ్డిలోని ప్రత్తి అగ్నియందు కాలిపోవునో ఏవమ్ = ఈప్రకారమే సర్వపాపములును కాలిపోవును,

శ్రు॥ తస్మా దు హైవం విద్యద్యపి చణ్డాలా
యోచ్ఛిష్టం ప్రయచ్ఛే దాత్మని హైవా
స్య త ద్వైశ్వానరే హుతగ్ స్యా దితి
త దేష శ్లోకః ౪

టీ॥ తస్మాత్=అందువలన, ఏవమ్ విత్=ఇది తెలిసినయుపాసకుడు, చండాలాయ ఉచ్ఛిష్టమ్ ప్రయచ్ఛేత్ యది అపి=ఛండాలునికి తచ్ఛేషము ఇచ్చినప్పటికిన్ని, అస్య ఆత్మని వైశ్వానరే హుతమ్ స్యాత్=తన

శ్రు॥ యథేహ క్షుధితా బాలా మాతరం
పర్యుపాసతే ఏవగ్ సర్వాణి భూతా
న్యగ్నిహోత్ర ముపాసత ఇ త్యగ్నిహో
త్ర ముపాసత ఇతి ౫

టీ॥ ఇహ=ఈలోకమునందు, యథా క్షుధితాః బాలాః మాతరమ్ పర్యుపాసతే=ఏప్రకారముగా ఆకలిగొన్నపిల్లలు తల్లిని గనుపెట్టుకొని

ఛాందోగ్యోపనిషది పంచమః ప్రపాఠక స్సమాప్తః.

అన్న మీరీతి వైశ్వాన-రాత్మ కొసగి
శేష మగుదాని చండాలు-చేత బెట్టె
నేని, యట్టిదిగూడ వై-శ్వానరాత్మ
యందు హోమం బొనర్చిన-యన్నమె యగు
దాని కేయపవిత్రత-దగుల కుంట

*　　　*　　　*

ఈవిషయమున గలశ్లోక-మిట్లు చెలగు　　　ర

యందలి వైశ్వానరపరమాత్మయందు హోమము చేయబడినయట్లే పవిత్రము గానుండును,

తత్ ఏషః శ్లోకః=ఈవిషయమును శ్లోకమిట్లు చెప్పుచున్నది,

లోకమున నాకలైన బా-లురకు తల్లి
నాశ్రయించుటయే త్రోవ-యైనయట్లు
ఆకలిని గొన్నసర్వభూ-తాళి జగతి
ఆశ్రయింతురు వైశ్వాన-రాగ్ని నెపుడు　　　గీ

యుందురో, ఏవమ్=ఇట్లే, సర్వాణి భూతాని=సమస్తభూతములును, అగ్నిహోత్రమ్ ఉపాసతే=వైశ్వానరాగ్నిహోత్రమును ఉపాసించును,

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు పంచమప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

షష్ఠ ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ శ్వేతకేతు ర్హారుణేయ ఆస తగ్ హ పి
త్రోవాచ శ్వేతకేతో వస బ్రహ్మచర్యం
న వై సోమ్యాస్మత్కులీనో ఽననూ
చ్య బ్రహ్మబంధు రివ భవ తీతి ౧

టీ॥ ఆరుణేయః శ్వేతకేతుః ఆస=అరుణపుత్త్రునికుమారుడగు శ్వేత కేతువు ఒకడుండెను; తమ్ హ పితా ఉవాచ=అతనితో తండ్రి యిట్లని పలికెను;

శ్వేతకేతో = శ్వేతకేతువా, బ్రహ్మచర్యమ్ వస = బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునుబ్రవేశింపుము;

శ్రు॥ సహ ద్వాదశవర్ష ఉపేత్య చతుర్విగ్ శతి
వర్షః సర్వా న్వేదా నధీత్య మహామనా
అనూచానమానీ స్తబ్ధ ఏయాయ తగ్
హ పి తోవాచ ౨

టీ॥ ద్వాదశవర్షః సః = పండ్రెండుసంవత్సరములుగల ఆ శ్వేత కేతువు, ఉపేత్య = గురువునుపొంది, చతుర్వింశతివర్షః = ఇరువదినాలుగు

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

షష్ఠప్రపాఠకము

ప్రథమఖండము

అరుణ పౌత్రుండు శ్వేతకే-త్వాహ్వాయుండు
కల డొకడు; వానితండ్రిట్లు-పలికె "సోమ్య
గురుకులంబున విద్యల-కొరకు నిలిచి
బ్రహ్మచర్యంబు నీ వొన-ర్పంగ వలయు;
మనకులంబున వేదాధ్య-యనము లేని
బ్రహ్మబంధుం డంగ నె-వ్వడును లేడు" ౧

సోమ్య=సోమపానార్హుడా, అస్మత్కులీనః=మనవంశస్థుడు, అననూచ్య = వేదాధ్యయనమాచరింపక, బ్రహ్మబంధుః ఇవ = బ్రహ్మబంధువువలె, న భవతి ఇతి=ఉండజాలడు;

ద్వాదశాబ్దంబులవయస్సు-వాడు గనుక
శ్వేతకేతువు విద్యకై-వెడలి గురుకు
లంబునందున ద్వాదశా-బ్దంబు లుండి
అన్ని వేదంబులను నధ్య-యనము జేసి
ప్రౌఢుడై, విద్యలందు సం-పన్నుడైన
యట్లు భావించి వేరుకా-ర్యంబు జేయ
వలసినదిలేమి, నింటికి-వచ్చి చేర,
తనయునింజూచి యీరీతి - తండ్రియడిగె ౨

సంవత్సరములు, గలవాడై, సర్వాన్ వేదాన్ అధీత్య=సమస్తవేదములను అధ్యయనముచేసి, మహామనాః=ఉదారమనస్కుడై, అనూచానమానీః = సాంగవేదాధ్యయనసంపన్నుడనైతినిభావించుకొని, స్తబ్ధః = నిర్వ్యాపారుడ

శ్రు॥ శ్వేతకేతో యన్ను సోమ్యేదం మహా
మనా అనూచానమానీ స్తబ్ధో స్యుత
త మాదేశ మప్రాక్ష్యో యే నాశ్రుతగ్
శ్రుతం భవ త్యమతం మత మవిజ్ఞాతం
విజ్ఞాత మితి కథంను భగవ స్స ఆదేశో
భవ తీతి 3

టీ॥ శ్వేతకేతో సోమ్య = సోమపానార్హుడవగు శ్వేతకేతువా, యత్ మహామనాః అనూచానమానీః స్తబ్ధః అసి=ఏకారణమువలన ప్రౌఢబుద్ధియు సాంగవేదాధ్యయనసంపన్నుడవును అనుకొని నిర్వ్యాపారుడవైతివో, ఇదమ్ ను=ఇదియేమి ;

యేన = ఏయాదేశమునువినుటచేత, అశ్రుతమ్ శ్రుతమ్ భవతి = ఇదివరకువినబడనిది ఇప్పుడు వినివదగుచున్నదో, అమతమ్ మతమ్=మననము చేయబడనిది మననముచేయబడినదగునో, అవిజ్ఞాతమ్ విజ్ఞాతమ్=తెలిసికొన

శ్రు॥ యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం
మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారమ్భ
ణం వికారో నామధేయం మృత్తికే త్యే
వ సత్యమ్ ౪

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యుడా, యథా=ఏప్రకారముగా, ఏకేన మృత్పిండేన=

పారఁడై, ఏయాయ=ఇంటికివచ్చెను,

పితా తమ్ ఉవాచ=తండ్రి అతనితోనిట్లనియె,

"బాలకా! శ్వేతకేతువా!-ప్రౌఢబుద్ధి
వైతి వని సర్వవేదాధ్య-యనము సల్పి
తనుచు చదువ నిం కేది లే-దనుచు నీవు
ఇటకు జనుదెంచితే! యిది-యేమి! కుఱ్ఱ!

* * *

వినబడని దెల్ల దేనిచే - వినగబడునొ
మననమునకు రానియది దేన - మనన మగునొ
తెలియబడనిది దేనిచే - దెలియబడునొ
అట్టియా దేశమును దెల్పు-మంటి వొక్కొ;

* * *

అనిన నయ్యది యె ట్లుండు-నది యెరుంగ
దెలుపుమీ యని తండ్రితో-బలికె నతడు 3

బడనిది తెలిసికొనబడునో, తమ్=అట్టి, ఆదేశమ్=అజ్ఞాపకుని, అప్రాక్ష్యః ఉత=అడిగితివా;

శ్వేతకేతువిట్లనియె; భగవః=పూజ్యుడా, సః ఆదేశః కథమ్ ను భవతి ఇతి=అట్టియాజ్ఞాపకకర్త యెట్లుండును;

ఏక మైనట్టి మృత్తిక-నెరుగు నెడల
దానియొక్క వికారంబు-లై నఘటశ
రావములు మొద లగుపదా-ర్థంబు లేప్ర
కారముగ దెలియుటకు శ-క్యంబు లగునొ;

* * *

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యా, యథా=ఏప్రకారముగా, ఏకేన మృత్పిండేన=ఒక్కటియైన మృత్పిండజ్ఞానముచేత, మృణ్మయమ్ సర్వమ్=మృద్వికారమగుఘటాదికమంతయు, విజ్ఞాతమ్ స్యాత్ = తెలిసికొబడినదగునో, వికారః నామధేయమ్=ఏప్రకారముగా ఘటాదికకార్యమును నామధేయమును, వాచారంభణమ్=లోకోపయోగముకొరకువలసిన వ్యవహారమును కలుగజేయుచున్నవో, మృత్తికా ఇతి ఏవ సత్యమ్=ఏప్రకారముగా ఘటాదికరూపమైనవికారమంతయు మృత్తికాస్వరూపమనుటయే సత్యమో,

శ్రు॥ యథా సో మ్యైకేన లోహమణినా సర్వం
లోహమయం విజ్ఞాతగ్ స్యా ద్వాచార
మ్భణం వికారో నామధేయం లోహ
మి త్యేవ సత్యమ్ ౫

టీ॥ యథా ఏకేన లోహమణినా = ఏప్రకారముగా ఒక్కటైన సువర్ణపిండజ్ఞానముచేత, లోహమయమ్ సర్వమ్ విజ్ఞాతమ్ స్యాత్=స్వర్ణవికారమగు నాభరణజాలమంతయు, తెలిసికొనబడినదగుచున్నదో, వికారః నామధేయమ్ వాచారంభణమ్ = ఏప్రకారముగా ఆభరణాదివికారమును నామధేయమును లోకోపయోగముకొరకువలసిన వ్యవహారమునుకలుగజేయుచున్నవో, లోహమ్ ఇతి ఏవ సత్యమ్=ఏప్రకారముగా ఆభరణాది

శ్రు॥ యథా సో మ్యైకేన నఖనికృంతనేన
సర్వం కార్ ష్ణాయసం విజ్ఞాతగ్ స్యా
ద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం
కృష్ణాయస మిత్యేవ సత్యం ఏవగ్ సో
మ్య స ఆదేశో భవ తీతి ౬

ఈవికారము ల్నామంబు-లెట్లు లోక
మునకు వలసినవ్యవహార-ముల గొలుపునో;

* * *

ఈ ఘటాది వికారంబు-లెల్ల మృత్తి
కాస్వరూపంబు లగుగాని - కావు వేరు
అని వచించెడుమాట స-త్యంబ దెట్లో ౪

* * *

ఏక మైనట్టి స్వర్ణంబు - నెరుగు నెడల
దానియొక్క స్వరూపభే-దంబు లైన
యాభరణజాల మగుపదా-ర్థాళి యేప్ర
కారముగ దెలియుటకు శ-క్యంబు లగునో;

* * *

ఈ వికారము ల్నామంబు - లెట్లు లోక
మునకు వలసినవ్యవహార-ముల గొలుపునో;

* * *

అట్టి యాభరణాది రూ-పాళి కాంచ
నమున గల్గెడిరూపభే-దములె సుమ్మి
అని వచించెడుమాట స-త్యంబ దెట్లో ౫

రూపమైన వికారమంతయు స్వర్ణస్వరూపమనుటయేసత్యమో,

నఖనికృంతనమున కార-ణ మగునుక్కు
నొక్కదాని నెరుంగుచో-నుక్కు యొక్క
కార్యముల సమస్త మెరుంగ-గలుగు టెట్లో

* * *

టీ॥ యథా ఏకేన నఖనికృంతనేన=ఏప్రకారముగా గోరుగోలకు కారణమైన యుక్కు అను ఒకపదార్థమును తెలిసికొనుటచేత, సర్వమ్ కార్ష్ణాయసమ్ విజ్ఞాతమ్ స్యాత్=ఉక్కుయొక్క వికారములగు పారచిప్ప మొదలగునవియున్నియు తెలిసికొనబడుచున్నవో, వికారః నామధేయమ్ వాచారంభణమ్=ఏప్రకారముగా ఈవికారములును నామధేయములును లోకోపయోగముకొరకు కావలసిన వ్యవహారమునుగలుగజేయుచున్నవో, కృష్ణాయసమ్ ఇతి ఏవ సత్యమ్ = పారచిప్పమొదలగు వికారజాలమంతయు ఉక్కుయొక్క స్వరూపమనుట యేప్రకారముగా సత్యమో,

ఏవమ్ = ఈప్రకారముగా, సః ఆదేశః భవతి ఇతి = నేనుచెప్పిన ఆదేశమును తెలిసికొనుటచేత తత్కార్యమైన సర్వజగత్తును తెలిసికొనబడుచున్నది,

శ్రు॥ న వై నూనం భగవన్త స్త ఏత దవే
దిషు ర్యద్ధ్యేత దవేదిష్య న్కథం మే నా
వక్ష్య న్నితి భగవాగ్ స్త్వేవ మే తద్బ్ర
వీ త్వితి తథా సో మ్యేతి హోవాచ 2

టీ॥ భగవంతః తే=పూజ్యులైననాగురువులు, ఏతత్=ఈవిషయమును, న అవేదిషుః నూనమ్=నిశ్చయముగా ఎరుగరు;

ఏతత్ అవేదిష్యన్ యత్ = తెలిసియుండినవారైనయెడల, మే కథమ్ న అవక్ష్యన్=నాకుఏలచెప్పకుందురు;

భగవాన్ తు ఏవ=పూజ్యుడవైన నీకే, మే=నాకు, తత్=దానిని

అట్టియుక్కచే గల్గు ప-దార్థముల వి
కారములును నామములు లో-కంబు నందు
ఎట్లు వ్యవహారముల నెల్ల-నేర్పరచునో

* * *

అట్టి యుక్కచే గల్గు ప-దార్థవితతి
యుక్కయొక్క- స్వరూప మై-యుండు నెపుడు
నని వచించెడిమాట స-త్యంబ దెట్లొ

* * *

ఆప్రకారంబె యాదేశ - మైన యేక
వస్తువు నెఱుంగ, తత్కా-ర్య-వస్తుజాల
మైనయీజగం బెఱుగంగ-నగును సౌమ్య ౬

* * *

తండ్రిమాటలు వినినంత - తనయు డపుడు

* * *

''పూజ్యులై నట్టి నాగురు-వులకు దీని
జ్ఞాన మావంతయేనియు - గలుగ దాయె ;
అట్లు గాదేని యిది నిశ్చ-యముగ నాకు
దెల్పి యుంద్రు ; నీవే నాకు-దెల్పు''మనిన

* * *

వల్లె యని తండ్రి యారీతి-బల్క దొడగె ౭

బ్రవీతు=చెప్పుము,

సౌమ్య, తథా ఇతి=అట్లే,

ద్వితీయః ఖండః

శ్రు॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవా
ద్వితీయం తద్ధైక ఆహు రసదేవేద
మగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తస్మా
దసతస్సజ్జాయత ౧

టీ॥ సోమ్య=సోమ్యుడా, అగ్రే=సృష్టికంటెపూర్వకాలమునందు, ఇదమ్ = విభక్తనామరూపములుగలిగియనేకముగాకనుపించు యీజగత్తు, ఏకమ్ ఏవ=ఒక్కటిగానుండినదియు, అద్వితీయమ్=తనతోసమానమైనది మరియొకటిలేనిదియుఅగు, సత్ ఏవ = సత్పదార్థముగనే, ఆసీత్ = ఉండెను ;

అగ్రే=సృష్టికిపూర్వము, ఇదమ్=ఈజగత్తు, ఏకమ్ ఏవ అద్వితీయమ్ = ఒక్కటైనదియును అటువంటిది మరియొకటిలేనిదియునుఅగు, అసత్ ఏవ ఆసీత్ = అసత్పదార్థముగానుండెనుఅనియును, తస్మాత్ అసతః = అటువంటియసత్తునుండి (అనగా ప్రాగభావరూపకారణము

శ్రు॥ కుతస్తు ఖలు సోమ్యైవగ్ స్యాదితి
హోవాచ కథ మసతస్సజ్జాయేతేతి
సత్త్వేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేక
మేవాద్వితీయమ్ ౨

టీ॥ సోమ్య, కుతః తు ఖలు ఏవమ్ స్యాత్ = ఈవిధముగ ఎట్లగును? కథమ్ అసతః సత్ జాయేత ఇతి=అసత్తునుండి సత్తు ఎట్లుద్భవింపగలదు అని, ఉవాచ=చెప్పెను,

ద్వితీయ ఖండము

వివిధనామరూపంబుల - వెలయునట్టి
యీజగంబు సృష్టికి పూర్వ-మేక మగుచు
తనసమములేని సత్పదా-ర్థముగ నుండె

* * *

ఇట్లు గాకుండ నిది పూర్వ - మేక మగుచు
సమములేని యసత్పదా-ర్థమగు ప్రాగ
భావరూపంబునుం బొంది - పరగె ననియు,
ఆ యసత్తునుండియె యిట్టి-యఖిలరూప
భేదములు గల్గి జగతి యా-విర్భవించె
ననియు నవనిలో కొందరు - జనులమతము ౧

నుండి), సత్ = ఈనామరూపక్రియలతోగూడిన జగత్తు, అజాయత = పుట్టెను అని, ఏకే = కొందరు, తత్, హ = ఈజగత్తునుగురించి, ఆహుః = చెప్పెదరు,

కనుక నీవిధం బేరీతి-గల్గు సోమ్య !
సత్తు జన్మించు టెట్లు ల-సత్తునుండి ?
ఈజగంబు సృష్టికి పూర్వ-మేక మగుచు
తనసమములేని సత్పదా-ర్థముగ నుండె ౨

అందువలన సిద్ధాంతముచేయునదియేమనగా, అగ్రే ఏకమ్ ఏవ అద్వితీయమ్ సత్ ఏవ ఆసీత్ = మొట్టమొదటఅద్వితీయమగు సత్పదార్థమొక్కటియేయుండెను,

శ్రు॥ త దైక్షత బహు స్యాం ప్రజా యేయేతి
త త్తేజో ఽసృజత త త్తేజ ఐక్షత బహు
స్యాం ప్రజా యేయేతి త దపో ఽసృజత
తస్మా ద్యత్ర క్వ చ శోచతి స్వేదతే వా
పురుష స్తేజస ఏవ త దధ్యాపో జాయ న్తే 3

టీ॥ బహు స్యామ్=నానారూపములజగత్తుగా అయ్యెదను; ప్రజాయేయ=అందుకొరకు తేజోభిన్నాదిసమష్టిరూపముగా పుట్టెదను, ఇతి=అని, తత్ ఐక్షత=ఆసద్రూపమైనపరబ్రహ్మ సంకల్పించెను, ("బహు స్యామ్" అనుటవలన, ప్రకృతిమహదహంకార పంచతన్మాత్ర పంచ మహాభూతైకాదశేంద్రియరూపములగు ఇరువదినాలుగు అచిత్తత్త్వములను ఇరువదియైదవతత్త్వమగుచిత్తునుగల యీయుభయమిశ్రితమైన వ్యష్టిసృష్టి తలపెట్టబడెనని భావము "ప్రజాయయేయ" అనుటవలన, పైవ్యష్టిసృష్టికి సాధనములుగా తేజస్సు జలము పృథివి అనుసమష్టిరూపమగుసృష్టిని సంకల్పించెనని గ్రాహ్యము,)

సమష్టిసృష్టి ప్రారంభమగుచున్నది, తత్ తేజః అసృజత=ఆబ్రహ్మము తేజస్సును సృజించెను; తత్ తేజః బహు స్యామ్ ప్రజాయేయ ఇతి ఐక్షత=తేజోరూపమునుధరించిన ఆపరమాత్మ నానారూపములుగాఅగుదుననిన్ని అందుకుసాధనములుగా సమష్టిరూపములుగానగుదుననిన్ని తలచెను;

తత్ అపః అసృజత=అందుకొరకు ఆపరమాత్మ జలములను

శ్రు॥ తా ఆప ఐక్షత బహ్వ్యః స్యామ ప్రజా
యేమహీతి తా అన్న మసృజ న్త తస్మా

అట్టిసద్రూపుడౌ పర-మాత్మ దలచె
బహువిధవ్యష్టి కార్య రూ-పముల దాల్తు
ననియును సమష్టి కారణం-బగుదు ననియు

*   *   *

తలచి యతడు తేజస్సును - గలుగ జేసి
దానికిని నంతరాత్మ యై-దలచె మరియు
బహువిధవ్యష్టి కార్యరూ-పముల దాల్తు
ననియును సమష్టి కారణం-బగుదు ననియు

*   *   *

తలచి యప్పుడు జలముల - గలుగ జేసె;

*   *   *

జలములకు కారణంబు తే-జస్సుగనుక
పురుషునకు శోక మెపుడేని - బొడమినపుడు
చెమటపట్టినయపుడు దే-హమున వెడలు
జలము లెల్లను తేజస్సు-వలన నేగు

సృజించెను,

తస్మాత్=జలములకు తేజస్సే కారణమగుటవలన, పురుషః యత్ర క్వ చ శోచతి=పురుషుడెక్కడ గాని యెపుడుగాని దుఃఖించునో, స్వేదతే వా=చెమటలోమూడినవాడగునో, తత్=అప్పుడు, తేజసః ఏవ=తేజస్సు వలననే, ఆపః అధిజాయన్తే=ఆనీరుకలుగుచున్నది,

జలశరీరంబు ధరియించి - తలచె మరియు
బహువిధవ్యష్టి కార్యరూ-పముల దాల్తు
ననియును సమష్టి కారణం-బగుదు ననియు

ద్యత్ర క్వచ వర్షతి తదేవ భూయిష్ఠ
మన్నం భవ త్యద్భ్య ఏవ త దధ్యన్నా
ద్యం జాయతే ४

టీ॥ తా॥ ఆపః = ఆజలశరీరమునుధరించినపరమాత్మ, బహుస్యాం
స్యామ ప్రజాయేమహి ఇతి ఐక్షంత = బహురూపములు అగుదుననియును
అందుకొరకు సమష్టిరూపములగు పృథివ్యాదులగుదుననియును తలపెట్టెను,

తాః=ఆజలాకారమగుపరమాత్మ, అన్నమ్=అన్నమును పృథివ్యాది
భూతజాతములను, అసృజత=సృజించెను;

తస్మాత్ = పృథివ్యాదులకు జలములే కారణమగుటవలన, యత్ర
క్వ చ = ఎక్కడగాని ఎప్పుడుగాని, వర్షతి = వర్షముగురియునో, తత్

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ తేషాం ఖ ల్వేషాం భూతానాం త్రీ ణ్యేవ
బీజాని భవ న్త్యాండజం జీవజ ముద్భిజ్జ
మితి ౧

టీ॥ అండజమ్ జీవజమ్ ఉద్భిజ్జమ్ ఇతి = అండజములు జరాయు
జములు భూమినిభేదించుకొని యూర్ధ్వమునకుబయలు వెడలు వృక్షజా

శ్రు॥ సేయం దేవ తైక్షత హ న్తాహ మిమా
స్తిస్రో దేవతా అనేన జీవే నాత్మ నాను
ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవా ణీతి ౨

తలచి భోగ్య మహాన్నముం - గలుగ జేసె

* * *

అన్నమున కెల్లు కారణం-బప్పు లగుట
వర్ష మెప్పుడు గురియునో - పంట లపుడు
దండిగా భూమియందున - పండు చుండు ;
కనుక జల మన్నమున కెల్ల - కారణంబు ౮

ఏవ=అప్పుడే, భూయిష్ఠమ్ అన్నమ్ భవతి=పమృద్ధమై భోగ్యపదార్థ జాత ముకలుగుచున్నది,

కనుక, అద్భ్యః ఏవ=జలమునుండియే, తత్ అన్నాద్యమ్=ఆయన్నాదులు, అధిజాయంతే=కలుగుచున్నవి,

తృతీయ ఖండము

పృథివి నండజ జీవజో-ద్భిజ్జములకు
తేజము జలంబు నన్నంబు-బీజము లగు ౧

లులు అను, తేషామ్ ఏషామ్ భూతానామ్=అట్టియీభూతములకు, త్రీణి ఏవ బీజాని భవంతి=తేజస్సు జలము అన్నము అనుమూడును కారణవస్తువులు అగుచున్నవి,

మరల సద్రూపు డగుపర-మాత్మ దలచె
ఈజలాన్న తేజస్సుల - నేను జీవు
డను శరీరంబు ధరియించి-యాక్రమించి
రూపనామంబు లెల్ల గ-లుంగ జేతు ౨

టీ॥ సా ఇయమ్ దేవతా = అసద్రూపుడైనపరమాత్మ, ఐక్షత = మరల ఇట్లు సంకల్పించెను ;

ఇమాః తిస్రః దేవతాః = ఈ తేజస్సు అప్పులు అన్నము అనుదేవతాధిష్ఠితమైన మూడుతత్త్వములను, అహమ్= నేను, అనేన జీవేన ఆత్మనా =

శ్రు॥ తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకైకా
ఙ్కరవాణీతి సేయం దేవ తేమా స్తిస్రో
దేవతా అనే నైవ జీవే నాత్మ నాను
ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరోత్ 3

టీ॥ త్రివృత్కరణము చెప్పబడుచున్నది:—

తాసామ్=వానిలో ఏకైకామ్ = ఒక్కొక్కదానిని, త్రివృతమ్ త్రివృతమ్=మూడుమూడుకలసినదానినిగా, కరవాణి ఇతి=చేయుదు అని,

సా ఇయమ్ దేవతా = అసద్రూపుడగుపరమాత్మ, ఇమాః తిస్రః దేవతాః = దేవతలను, అనేన జీవేన ఆత్మనా = ఈజీవుడనుశరీరములో, అనుప్రవిశ్య=ప్రవేశించి, నామరూపే=నామరూపములను, వ్యాకరోత్ = సృజించెను,

"అనుప్రవిశ్య" "వ్యాకరోత్" అని చెప్పబడుటవలన, అనుప్రవే

శ్రు॥ తాసాం త్రివృతం త్రివృత మేకైకా
మకరో ద్యథా తు ఖలు సో మ్యేమా
స్తిస్రో దేవతా స్త్రివృ త్త్రివృ దేకైకా
భవతి త న్మే విజానీ హీతి ૪

ఈజీవుడను శరీరములో, అనుప్రవిశ్య = ప్రవేశించి, నామరూపే=నామరూపములను, వ్యాకరవాణి ఇతి=సృజింతును గాక అని (సంకల్పించెనని భావము),

(ఇక త్రివృత్కరణము వచి-యింపబడెడి)
జలమునం దన్నమందు తే-జస్సునందు
ఒకటనొకట తక్కిన రెంటి-యొక్క లేశ
ముల గలిపి జగతికి యో-గ్యముల నొనర్తు

* * *

నని దలంచుచు నప్పర-మాత్మ యపుడు
జీవునిం దనకాయంబు-జేసి కొనుచు
ఆ జలాన్నతేజస్సుల-యందు జొచ్చి
రూపనామంబులెల్ల గ-లుంగ జేసె 3

శమైనపిమ్మట నామరూపసృష్టిజరిగెనని తలంపరాదు. అనుప్రవేశమును నామరూపసృష్టియు సమకాలమునందేజరిగెనని గ్రహింపవలయును, ఉదాహరణము: "ముఖంవ్యాదాయ స్వపితి" యనుచోట నోరు తెరచు కొనియుండుటయు నిద్రించుటయు నేకకాలమునందే జరుగుచుండును గదా,

జలమునం దన్నమందు తే-జస్సునందు
ఒకటనొకట తక్కిన రెంటి-యొక్క లేశ
ముల గలిపి జగతికి యో-గ్యముల నొనర్చె

* * *

ఈ జలాన్నతేజస్సుల - కేవిధమున
గలిగె పరమాత్మచే త్రివృ-త్కరణ మనిన

•

టీ॥ త్రివృత్కరణము చెప్పబడుచున్నది:—

తాసామ్=తేజస్సు జలము అన్నముఅను మూటిలో, ఏకైకామ్= ఒక్కొక్కదానిని, త్రివృతమ్ త్రివృతమ్=మూడుమూడుకలసినదానినిగా, అకరోత్=చేసెను;

నామరూపసృష్టిచెప్పబడినపిమ్మట త్రివృత్కరణముచెప్పబడుచున్నప్పటికిని, త్రివృత్కరణమే ప్రథమమనియు నామరూపసృష్టిరెండవది యనియు గ్రహింపవలయును, అర్థక్రమముచే పాఠక్రమము బాధ్యము.

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ యదగ్నే రోహితగ్ రూపం తేజస స్త
ద్రూపం య చ్ఛుక్లం త దపాం య
త్కృష్ణం త దన్న స్యాపాగా దగ్నే రగ్ని
త్వం వాచారమ్భణం వికారో నామధే
యం త్రీణి రూపా ణీత్యేవ సత్యమ్ ౧

టీ॥ అగ్నేః రోహితమ్ రూపమ్ యత్=అగ్నియొక్కయెఱ్ఱనిరూపమేదికలదో, తత్=అది, తేజసః రూపమ్=తేజస్సుయొక్క రూపము,

యత్ శుక్లమ్=తెల్లగానుండునదేదియో, తత్ అపామ్=అది జలముయొక్క రూపము, యత్ కృష్ణమ్ తత్ అన్నస్య = నల్లనిరూపమేదియో అది పృథ్వీరూపము,

అగ్నేః అగ్నిత్వమ్ అపాగాత్ = త్రివృత్కరణముచేత నేర్పడిన అగ్నిత్వధర్మముఅనిత్యముగనుక అగ్నినుండి పోవును,

వికారః నామధేయమ్ = అగ్నిత్వమనువికారమును అగ్నియను నామధేయమును, వాచారంభణమ్=వాక్కుద్వారా ఉపయోగముకొరకు కలిగినవి, త్రీణి రూపాణి ఇతి ఏవ సత్యమ్=కనుక తేజస్సు జలము

నిది యెరుంగుము నాచేత - నెరుకపరతు

* * *

(ననుచు నారుణి శ్వేతకే-తునకు జెప్పె) ౮

సౌమ్య, యథా ఖలు=ఏలాగైతే, ఇమాః తిస్రః దేవతాః ఏకైకః త్రివృత్ త్రివృత్ భవతి=ఈమూడుదేవతాధిష్ఠానములగు తేజోఽబన్నములయందొకటొకటి మూడుమూడుకలిసినవియగుచున్నవో, తత్=అవిషయమును, మే=నావలన, విజానీహి=తెలిసికొనుము ఇతి=అని,

చతుర్థ ఖండము

జ్వాలను నందలి యెరుపు తే-జస్సటంచు,
శుక్లవర్ణంబు జలమటం-చును, తదీయ
నైల్యమే యన్న మంచు గ-నంగ వలయు;

* * *

అల త్రివృత్కరణంబుచే - నగ్నియందు
జెలగు నగ్నిత్వ మీరీతి - గలిగె గాన
నిలువ దది శాశ్వతముగ న-నిత్య మగుట

* * *

వాక్కుచే నుపయోగింప-బడుట కొరకు
కలిగె నగ్నిత్వ మనెడువి-కార ధర్మ
మగ్ని యనబడునామధే-యమును జగతి

* * *

అట్లగుటచేత తేజో జ-లాన్నము లగు
మూడురూపంబు లనె సత్య-ములుగ గనుము ౧

అన్నము అనుమూడుస్వరూపములుఅనువవి సత్యము,

శ్రు॥ య దాదిత్యస్య రోహితగ్ రూపం తేజస
స్త ద్రూపం య చ్ఛుక్లం త దపాం య
త్కృష్ణం త దన్న స్యాపాగా దాదిత్యా
దా దిత్యత్వం వాచారమ్భణం వికారో
నామధేయం త్రీణి రూపా ణీత్యేవ సత్యమ్ 2

టీ॥ పూర్వవాక్యమువలెనే ఆదిత్యునియందలి త్రివృత్కరణము గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ య చ్చన్ద్రమసో రోహితగ్ రూపం తేజస
స్త ద్రూపం య చ్ఛుక్లం త దపాం య
త్కృష్ణం త దన్నస్యాపాగా చ్చన్ద్రా
చ్చన్ద్రత్వం వాచారమ్భణం వికారో నా
మధేయం త్రీణి రూపా ణీత్యేవ సత్యమ్ 3

టీ॥ పూర్వవాక్యమువలెనే చంద్రునియందలి త్రివృత్కరణమును గ్రాహ్యము,

సవితృనందలి మెరుపు తే-జస్సటంచు,
శుక్లవర్ణంబు జల మటం-చును, తదీయ
నైల్యమే యన్న మంచు గ-నంగ వలయు!

* * *

అల త్రివృత్కరణంబుచే - నతనియందు
వెలుగు సవితృత్వ మీరీతి - గలిగె గాన
నిలువ దది శాశ్వతముగ న-నిత్య మగుట

* * *

వాక్కుచే నుపయోగింప-బడుటకొరకు
గలిగె సవితృత్వ మనెడువి-కారగుణము
సవితృ డనునామధేయముం - జగతియందు

* * *

అట్లగుటచేత తేజో జ-లాన్నము లగు
మూడు రూపంబులే సత్య-ము లగు నెపుడు ౨

* * *

చంద్రునందలిమెరుపు తే-జస్సటంచు
శుక్లవర్ణంబు జల మటం-చును, తదీయ
నైల్యమే యన్న మంచు గా-నంగ వలయు;

* * *

అల త్రివృత్కరణంబుచే - నతనియందు
వెలుగు చంద్రత్వ మీరీతి - గలిగె గాన
నిలువ దది శాశ్వతముగ న-నిత్య మగుట

* * *

వాక్కుచే నుపయోగింప-బడుటకొరకు

శ్రు॥ య ద్విద్యుతో రోహితగ్ రూపం తేజస
స్తద్రూపం య చ్ఛుక్లం త దపాం య
త్కృష్ణం త దన్న స్యాపాగా ద్విద్యుతో
విద్యుత్త్వం వాచారమ్భణం వికారో
నామధేయం త్రీణి రూపాణీత్యేవ సత్యం ౪

టీ॥ పూర్వవాక్యమువలెనే విద్యుత్తునందలి త్రివృత్కరణ విమ
ర్శనము గ్రాహ్యము,

శ్రు॥ ఏత ద్ధ స్మ వై త ద్విద్వాగ్స ఆహుః
పూర్వే మహాశాలా మహాశ్రోత్రియా
ననోద్య క శ్చ నాశ్రుత మమత మవి

గలిగె చంద్రత్వ మనెడువి-కారగుణము
చంద్రు డనునామధేయంబు - జగతియందు

* * *

అట్లగుటచేత తేజో జ-లాన్నము లగు
మూడురూపంబులే సత్య-ము లగు నెపుడు 3

* * *

జగతి మెరుపులయెరుపు తే-జ స్సటంచు,
శుక్లవర్ణంబు జల మటం-చును, తదీయ
నైల్యమే యన్న మంచు గా-నంగవలయు

* * *

అల త్రివృత్కరణంబుచే - నట్టి దగుచు
వెలుగు వైద్యుతం బీరీతి-గలిగె గాన
నిలువ దది శాశ్వతముగ న-నిత్య మగుట

* * *

వాక్కుచే నుపయోగింప-బడుటకొరకు
గలిగె వైద్యుతం బనెడు వి-కార గుణము
మరియు విద్యుత్తనెడు పేరు - మహిని సౌమ్య

* * *

అట్లగుటచేత తేజో జ-లాన్నము లగు
మూడురూపంబులే సత్య-ము లగు నెపుడు ౪

* * *

సర్వవేదవిదు ల్మహా-శాలు లగుచు
నీవిషయ మీవిధంబుగా-నెరుగువారు
అమత మజ్ఞాత మశ్రుతం-బగు పదార్థ

జ్ఞాతముదాహరిష్యతీతి హ్యేభ్యో విదాం
చక్రుః ౫

టీ॥ పూర్వే మహాశాలాః మహాశ్రోత్రియాః ఏతత్ విద్వాంసః = పూర్వులైనటువంటియు మహాశాలులు మహాశ్రోత్రియులును వినటువంటియు ఈవిషయమును తెలిసినవారు, ఏతత్ = దీనినిగురించి, ఆహుః స్మ=ఇట్లు చెప్పిరి ;

శ్రు॥ యదు రోహితమి వాభూదితి తేజసస్త
ద్రూపమితి తద్విదాఞ్చక్రుః యదు
శుక్లమి వాభూదిత్యపాగ్ రూపమితి త
ద్విదాఞ్చక్రు ర్యదు కృష్ణ మి వాభూ
దిత్యన్నస్య రూపమితి తద్విదాం చక్రుః ౬

టీ॥ యత్ రోహితమ్ ఇవ అభూత్ =ఏది యెఱ్ఱనైనదియో, తత్ తేజసః రూపమ్ ఇతి తత్ విదాంచక్రుః=అది తేజస్స్వరూపముఅని తెలిసికొనిరి,

శ్రు॥ యద్వవిజ్ఞాతమి వాభూదిత్యేతా సా
మేవ దేవతానాగ్ సమాస ఇతి తద్వి
దాం చక్రు ర్యథా తు ఖలు సోమ్యేమా
స్తిస్రో దేవతాః పురుషం ప్రాప్య త్రివృ
త్త్రివృదేకైకా భవతి తన్మే విజానీ
హీతి ౭

మేది యేని మా కిప్పుడు - లే దటంచ్రు

*   *   *

ఈ జలాన్న తేజము లిట్టు- లెరుగవలయు ౫

నః=మనకు, కః చ న=ఎవడును, అశ్రుతమ్ అమతమ్ అవిజ్ఞాతమ్ = విననిదియు మననముచేయనిదియు తెలియనిదియు నైనదియేదిగాని, న ఉదాహరిష్యతి = చెప్పజాలడు, ఏభ్యః ఇతి = తేజోజలాన్నములవలన ఈరీతిగా అని, విదాంచక్రుః= తెలిసికొనిరి,

లోహితం బెల్ల తేజ స్స్వ - రూప మనుచు
తెల్లనిది యెల్ల జల మంచు, - నల్లనైన
దెల్ల భోగ్య మా నన్న మం- చెరుగవలయు ౬

యత్ శుక్లమ్ ఇవ అభూత్=ఏది తెల్లనైనదియో, తత్ అపాం రూపమ్ ఇతి తత్ విదాంచక్రుః = అది జలముయొక్క రూపమని దానిని తెలిసికొనిరి,

యత్ కృష్ణమ్ ఇవ అభూత్=ఏది నల్లనైనదియో, తత్ అన్నస్య రూపమ్ ఇతి తత్ విదాంచక్రుః=అది అన్నముయొక్క రూపముఅని తెలిసికొనిరి,

ఎరుపు తెలుపును న లుపుగా - కేవి యితర
వర్ణముల ప్రకాశించు రూ- పముల దాల్చు
అవియునుంగూడ తేజోజ- లాన్న మిళిత
మగు పదార్థంబులే యని - యరయవలయు

*   *   *

ఈపదార్థత్రయము భువి- నెట్లు పురుషు

టీ॥ యత్ = ఏదైతే, అవిజ్ఞాతమ్ ఇవ అభూత్ = ఈమూటిలో నొకటిగా తెలియబడనిదిగలదో (అనగా ఆకుపచ్చ పసుపుపచ్చ మొదలగు ఇతరరంగులనుగలదిగానుండునో) అది, ఏతాసామ్ ఏవ దేవతానామ్ సమాసః ఇతి = ఈమూడు దేవతలు అనగా మూడుతత్త్వములయొక్క సంఘములని, తత్ = దానిని, విదాంచక్రుః = తెలిసికొనిరి,

సోమ్య ఇమాః తిస్రః దేవతాః = ఈమూడు దేవతలును, పురుషమ్

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ అన్న మశిత స్త్రేధా విధీయతే తస్య
యః స్థవిష్ఠో ధాతు స్తత్పురీషం భవతి
యో మధ్యమ స్తన్మాగ్ సం యో ఽణిష్ఠ
స్తన్మనః ౧

టీ॥ అన్నమ్ = అన్నము, అశితమ్ = భక్షింపబడినదై, త్రేధా = మూడువిధములుగా, విధీయతే = అగుచున్నది, తస్య = దానియందు, యః స్థవిష్ఠః ధాతుః తత్ = స్థూలమైనఅంశమేదియో అది, పురీషమ్ భవతి = పురీషమగుచున్నది, (అనగా విసర్జనీయమగుచున్నది) యః మధ్యమః = మధ్యమమైనదేదియో, తత్ = అది, మాంసమ్ = మాంసమగుచున్నది, యః అణిష్ఠః = సూక్ష్మాంశమేదియో, తత్ = అది, మనః = మనస్సునకు పుష్టిని

శ్రు॥ ఆపః పీతా స్త్రేధా విధీయ న్తే తాసాం
యః స్థవిష్ఠో ధాతు స్తన్మూత్రం భవతి
యో మధ్యమ స్తల్లోహితం యో
ఽణిష్ఠ స్స ప్రాణః ౨

బొంది యొక్క టొక్కటియును - మూడు మూడు
తత్త్వముల సంఘ మగుచుండు - దాని నిపుడు
తెలియ జెప్పెద విని నీవు - తెలిసికొనుము ౭

(ప్రాప్య=పురుషుని పొంది, త్రివృత్ త్రివృత్ ఏకైకా భవతి=ఒక్కొక్కటి మూడుమూడుచేరినదగుటయెట్లో, తత్ = దానిని మే=నావలన, విజానీహి ఇతి=తెలిసికొనుము,

పంచమఖండము

అన్న మాహారముగ భుక్త-మైన పిదప
పురుషునం దది మూడు మా-ర్పులను బొందు

* * *

దానిలోపల స్థూలాంశ-మైన దెల్ల
పోవుచుండు పురీషమై - పురుషునుండి

* * *

మాంసరూపంబు వహియించు - మధ్యమంబు

* * *

సూక్ష్మమున పోషణము మన-స్సునకు గల్గు ౧

కలుగజేయునదగుచున్నది,

జలము పానమై లోనికి - జనినపిదప
పురుషునం దది మూడు మా-ర్పులను బొందు

* * *

దానిలోపల స్థూలాంశ-మైన దెల్ల
పోవుచుండును మూత్రమై - పురుషునుండి

టీ॥ ఆపః పీతాః త్రేధా విధీయన్తే=జలములు త్రాగబడినవై మూడు విధములగుచున్నవి,

తాసామ్ = వానిలో, యః స్థవిష్ఠః ధాతుః = స్థూలమైనఅంశ మేది కలదో, తత్ =అది, మూత్రమ్ భవతి=మూత్రమగుచున్నది యః మధ్యమః = ఏదిమధ్యమాంశమో, తత్ = అది, లోహితమ్ భవతి = రక్తమగుచున్నది,

శ్రు॥ తేజో ఽశిత న్త్రేధా విధీయతే తస్య యః
స్థవిష్ఠో ధాతు స్తదస్థి భవతి యో మ
ధ్యమ స్స మజ్జా యో ఽణిష్ఠః సా వాక్ 3

టీ॥ తేజః అశితమ్ త్రేధా విధీయతే=తేజస్సుఅనగా తేజఃపరిణామమైన తైలఘృతాదికము భుజింపబడినదై మూడువిధములుగా అగుచున్నది,

తస్య యః స్థవిష్ఠః=దానియొక్క స్థూలాంశ మేదియో, తత్ =అది, అస్థి భవతి = ఎముకయగును అనగా అస్థియంతర్గతమగు స్నేహమను చమురుపదార్థమగుచున్నది, యః మధ్యమః మధ్యమాంశ మేదికలదో, సః= అది, మజ్జా=మెదడు అగుచున్నది, యః అణిష్ఠః=సూక్ష్మాంశ మేదికలదో,

శ్రు॥ అన్నమయగ్ హి సోమ్య మన ఆపోమ
యః ప్రాణ స్తేజోమయీ వా గితి భూ
య ఏవ మా భగవా న్విజ్ఞాపయ త్వితి
తథా సో మ్యేతి హోవాచ ౪

టీ॥ సోమ్య, మనః అన్నమయమ్ హి = అన్నసూక్ష్మాంశముచేత మనస్సుపోషింపబడుచున్నది,

మధ్యమాంశంబు రక్త స-మ్భవ మొనర్చు

* * *

ప్రాణ పోషణ సూక్ష్మాంశ-వలన గలుగు ౨

యః అణిష్ఠః=ఏది సూక్ష్మాంశమో, సః=అది, ప్రాణః=ప్రాణపోషకమగు చున్నది,

భువిని తేజస్సమృద్ధి పెం-పొందజేయు
వస్తుజాలంబు భుజియింప-బడిన పిదప
పురుషునం దది మూడు మూ-ర్పులను జెందు

* * *

దానిలోపల స్థూలాంశ-మైన దెల్ల
అస్థితతిని పోషించు "స్నే-హము"గ మారి

* * *

మధ్యమాంశంబు మెదడుగా-మారి పోవు

* * *

వాక్కునకు పుష్టి సూక్ష్మాంశ-వలన గలుగు 3

సా=అది, వాక్=వాక్పోషకమగు చున్నది,

మనసునకు పోషణం బన్న-మున నె పరగు
జలముచేత నె ప్రాణపో-షణము గల్గు
వాక్కు తేజఃపదార్థంబు-వలన బొల్చు

* * *

ననిన శ్వేతకేతువు దాని-వినియు మరల
విశద మొనరింప తండ్రిని-వేడుకొనుడు
తనయు కిట్లనె నప్పు డౌ-ద్దాలకుండు ౪

అపోమయః ప్రాణః=జలసూక్ష్మాంశముచేత ప్రాణము పోషింపబడు చున్నది,

తేజోమయీ వాక్ ఇతి = తేజఃపదార్థములయొక్క సూక్ష్మాంశముచేత వాక్కు పోషింపబడుచున్నది,

షష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ దధ్న స్సోమ్య మథ్యమానస్య యో
ఽణిమా స ఊర్ధ్వ స్సముదీషతి త త్స
ర్పిర్భవతి ౧

టీ॥ సోమ్య, మథ్యమానస్య దధ్నః యః అణిమా = చిలుకబడు

శ్రు॥ ఏవ మేవ ఖలు సో మ్యాన్న స్యాశ్య
మానస్య యో ఽణిమా స ఊర్ధ్వ స్స
ముదీషతి త న్మనో భవతి ౨

టీ॥ సోమ్య, ఏవమ్ ఏవ ఖలు=ఇట్లేకదా, అశ్యమానస్య అన్నస్య యః అణిమా=భుజింపబడుచున్నఅన్నముయొక్క సూక్ష్మాంశమేదికలదో,

శ్రు॥ అపాగ్ సోమ్య పీయమానానాం యో
ఽణిమా స ఊర్ధ్వ స్సముదీషతి స ప్రా
ణో భవతి ౩

టీ॥ సోమ్య, పీయమానానామ్ అపామ్ యః అణిమా=త్రాగబడు చున్ననీటియొక్కసూక్ష్మాంశమేదికలదో, సః=అది, ఊర్ధ్వః సముదీషతి=

శ్వేతకేతువడుగుచున్నాడు:—

భూయః ఏవ=మరల, భగవక్=పూజ్యుడా, మా = నన్నుగురించి, విజ్ఞాపయతు ఇతి=ఉపదేశింతువుగాక అనెను,

ఉద్దాలకుడు:—సోమ్య, తథా = అట్లెచెప్పెదను, ఇతి = అని వచించెను,

షష్ఠ ఖండము

మథిత మగు దధియందు సూ-క్ష్మాంశ మూర్ధ్వ
మునకు జనుదెంచి ఘృతరూప-మును వహించు 1

చున్న పెరుగుయొక్క సూక్ష్మాంశమేదికలదో, సః=అది, ఊర్ధ్వః సముదీపతి=మీదిప్రక్కకు బయలు వెడలును, తత్=అట్లు ఊర్ధ్వమునకువెళ్లిన సూక్ష్మాంశము, సర్పిః భవతి=నెయ్యి అగుచున్నది,

అన్నముం దిన దానిసూ-క్ష్మాంశ మూర్ధ్వ
మునకు జని మనఃపోషణ-మును దనర్చు 2

సః=అది, ఊర్ధ్వః=పైప్రక్కకు, సముదీపతి=బయలుదేరుచున్నది,

తత్ = అయన్నసూక్ష్మాంశము, మనః భవతి = మనఃపోషకమగుచున్నది,

జలములం ద్రావ వానిసూ-క్ష్మాంశ మూర్ధ్వ
మునకు జని ప్రాణపోషణ-మును దనర్చు 3

పైప్రక్కకుబయలుదేరును; సః=అది, ప్రాణః భవతి = ప్రాణపోషకమగుచున్నది,

శ్రు॥ తేజసస్సోమ్యాశ్యమానస్య యోఽణిమా స ఊర్ధ్వస్సముదీషతి సా వాగ్భవతి ౪

టీ॥ సోమ్య, అశ్యమానస్య తేజసః యః అణిమా = భుజింపబడుచున్న ఘృతాదికముగానగు, తేజఃపదార్థములయొక్క సూక్ష్మాంశమేదికల

శ్రు॥ అన్నమయగ్ హి సోమ్య మన ఆపోమయః ప్రాణ స్తేజోమయీ వాగితి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయత్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ ౫

టీ॥ అయిదవఖండము నాల్గవవాక్యము చూడుడు,

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ షోడశకల స్సోమ్య పురుషః, పంచదశాహాని మాశీః కామ మపః పి బాపోమయః ప్రాణో న పిబతో విచ్ఛేత్స్యత ఇతి ౧

టీ॥ సోమ్య, పురుషః షోడశకలః=పురుషుడు షోడశాంశలుగలవాడు; (అనగా పురుషునియొక్క మనశ్శక్తి పదునారువిధములుగా ప్రసరించుచుండునని భావము) పంచదశ. అహాని=పదునైదుదినములు, మా అశీః = భుజింపకుము; కామమ్ అపః పిబ = యథేష్టముగా నీరు త్రాగుము; ఆపోమయః ప్రాణః=ప్రాణము జలముచేతపోషింపబడునది; న పిబతః =

జగతి నెయ్యిమోఁద లగు తే-జఃపదార్థ
ముల భుజించిన తత్సూక్ష్మ-ములును నూర్ధ్వ
మునకు జనుచు వాక్పోషణ-మును దనర్చు ౪

దో, సః=అది, ఊర్ధ్వః సముదీషతి = పైప్రక్కకుబయలుదేరును, సా= అది, వాక్ భవతి=వాగింద్రియమునకు పోషకమగుచున్నది,

మనసు పుష్టిని నన్నసూ-క్ష్మం బొనర్చు
ప్రాణపోషణమును జలం-బమర జేయు
వాక్కు తేజఃపదార్థంబు-వలన బొల్చు

* * *

వినిన శ్వేతకేతువు దాని-వినియు మరల
విశద మొనరింప తండ్రిని-వేడుకొనిన,
తనయు కిట్లని తెల్పె నా-ద్దాలకుండు ౫

సప్తమఖండము

పురుషుని మనస్సునం గల-పూర్ణశక్తి
పదియునారువిధంబుల-బరగు చుండు

* * *

నీవు పదునైదునాళులు - నిరశనుడవు
గమ్ము; వలసినయంత జ-లమ్ము ద్రాగి ;
ప్రాణపోషణ మగు నీటి-వలన; గనుక
నీరు ద్రాగక ప్రాణంబు-నిలువదు సుమి ౧

త్రాగనివానికి, విచ్ఛేత్స్యతే=విచ్ఛేదమునుపొందును ; ఇతి=అనెను,

శ్రు॥ స హ పఞ్చదశాహాని నాశాథ హైన
ముపససాద కిం బ్రవీమి భో ఇ త్యృచ
స్సోమ్య యజూగ్ంషి సామా నీతి, స
హోవాచ న వై మా ప్రతిభా న్తి భో
ఇతి ౧

టీ॥ సః = ఆశ్వేతకేతువు, పఞ్చదశాహాని = పదునైదుదినములు, న ఆశ = భుజింపడాయెను ; అథ = పిమ్మట, ఏనమ్ ఉపససాద = తండ్రిని సమీపించెను ; భో = ఓతండ్రి, కిమ్ బ్రవీమి = ఏమిచెప్పుదును ; ఇతి = అనెను;

సోమ్య, ఋచః యజూగ్ంషి సామాని ఇతి = ఋగ్యజుస్సామవేదములను చెప్పుమా యని తండ్రి వచించెను ;

శ్రు॥ తగ్ం హోవాచ యథా సోమ్య మహ
తోఽభ్యాహిత స్యైకో ఽఙ్గారః ఖద్యో
తమాత్రః పరిశిష్టస్స్యా త్తేన తతోఽపి
న బహు దహే దేవగ్ం సోమ్య తే షోడ
శానాం కలానా మేకా కలావశిష్టా స్యా
త్త యైతర్హి వేదా న్నానుభవ స్యశా
నాథ మే విజ్ఞాస్య సీతి 3

టీ॥ తమ్ హ ఉవాచ = ఆకుమారునిగురించి తండ్రియిట్లనియె ; సోమ్య, అభ్యాహితస్య = ప్రజ్వలింపజేయబడిన, మహతః = గొప్ప అగ్నియందు, ఖద్యోతమాత్రః ఏకః అంగారః = మిణుగురుపురుగంతమాత్రమైన ఒకనిప్పుకణిక, పరిశిష్టః స్యాత్ = మిగిలియున్నయెడల, తేన = దానిచేత,

అనిన నౌద్దాలకుడు పల్కె-నట్లె యతడు
పదియునై దుదినా లుప-వాస ముండి
తండ్రిసామీప్యముం జేర-దనయు నతడు
ఋగ్యజుస్సామముల వచి-యింపు మనియె;

* * *

ఋగ్యజుస్సామమంత్రముల్-స్ఫురణకు రాక
మరుగుపడె నని యతనితో-మనవి జేయ
శ్వేతకేతువుతో నిట్లు-చెప్పె తండ్రి; 2

సః ఉవాచ=శ్వేతకేతువిట్లనియె; మా=నాకు, న ప్రతిభాన్తి=అవి ప్రకాశించుటలేదు, ఇతి=అనెను,

ప్రజ్వలిత మహామహాగ్నిహో-త్రంబులోన
మిణుగురుంబురుగంతటి - కణికయొకటి
మాత్రమే నిల్చియున్న స-మయమునందు,
దానిచే పెద్దవస్తువుం-దగుల బెట్ట
వలను గానివిధంబున, - వత్స నీవు
నన్నునం దుండ దగు పదు-నారుకళల
నొక్కటే యిప్డు శేషించి-యుండుకతన
ఋగ్యజుస్సామమంత్రముల్-స్ఫురణకు రావు

* * *

ఇంక నీ వన్నమును భుజి-యింపబొమ్ము
పిదప వచియింతు తక్కిన-విషయ మెల్ల 3

తతః = అంతమాత్రమువలన, బహు అపి యథా దహేత్ = దానికంటె పెద్దపదార్థమున్నయెడల దానిని ఏప్రకారముకాల్పజాలదో, ఏవమ్=ఇట్లే,

తే=నీకు, షోడశానామ్ కలానామ్ ఏకా కలా అవశిష్టా స్యాత్ =పదువారు కళలలో నొక్కటిమాత్రము మిగిలియున్నది, (కనుక) తయా = దానిచేత, ఏతర్హి=ఇప్పుడు, వేదాన్ = వేదములను, న అనుభవసి=నీవుఅనుభవించుట

శ్రు॥ స హాశాథ హైన ముపససాద తగ్ హ
యత్కించ పప్రచ్ఛ సర్వగ్ హ ప్రతి
పేదే తగ్ హోవాచ ౪

టీ॥ సః అశ=ఆ శ్వేతకేతువు భోజనమొనర్చెను ; అథ=పిమ్మట, ఏనమ్=ఈతనిని, ఉపససాద=సమీపించెను ;

తమ్=ఆకుమారునిగూర్చి, యత్ కిమ్ చ=ఏయంశమును, పప్రచ్ఛ=

శ్రు॥ యథా సోమ్య మహతో ఽభ్యాహిత
స్యైక మఙ్గార ఖద్యోతమాత్ర మ్పరి
శిష్ట న్తం తృణై రుపసమాధాయ ప్ర
జ్వాలయే త్తేన తతో ఽపి బహు దహేత్ ౫

టీ॥ సోమ్య, యథా=ఏప్రకారముగా, అభ్యాహితస్య మహతః = ప్రజ్వలింపజేయబడిన గొప్ప అగ్నిహోత్రముయొక్క, ఏకమ్ అంగారమ్ ఖద్యోతమాత్రమ్ పరిశిష్టమ్ తమ్=మిణుగురపురుగుప్రమాణముగా నొక్క నిప్పురవ మిగిలియున్నదానిని, తృణైః=గడ్డిపరకలచేత, ఉపసమాధాయ= వృద్ధిబొందించి, ప్రజ్వాలయేత్ మిక్కిలిజ్వలింపజేయునో, తేన=ఆనిప్పు

శ్రు॥ ఏవగ్ సోమ్య తే షోడశానాం కలానా
మేకా కలాతిశిష్టా భూ త్సా న్నే నోప
సమాహితా ప్రాజ్వాలీ త్త యైతర్హి

లేదు ; అశాన=భుజింపుము ; అథ=పిమ్మట మే=నావలన, విజ్ఞాస్యసి = తెలిసికొనగలవు ; ఇతి=అనెను,

అసిన నాతండు భోజనం-బాచరించి
పిదప నౌద్దాలకుని సమీ-పించి యాంత
డొసగుప్రశ్నల కిడియె ప్ర-త్యుత్తరంబు

* * *

అంత తనయునితో తండ్రి-యనియె నిట్లు ౪

అడిగెనో, సర్వమ్=అదియంతయు, ప్రతిపేదే=అతడు తెలిసికొనెను,
తమ్ హ ఉవాచ=అశ్వేతకేతువునుగూర్చియిట్లనియె,

ప్రజ్వలిత మా మహాగ్ని హో-త్రంబులోన
మిణుగురుంబూచియంతటి - కణికయొకటి
మాత్రమే నిల్చియున్న స-మయమునందు,
తృణములం జేర్చి దానిని-వృద్ధి జేసి
ప్రజ్వాలింపజేయుట కెట్లు - వలనుపడునో,

* * *

అవల నాయగ్ని పెద్దవ-స్తువుల గూడ
దహన మొనరింపగా నెట్లు-తగిన దగునో ౫

రవచేత, తతః అపి బహు దహేత్=దానికంటెగొప్పవస్తువును కాల్చునో,

అట్లె నీషోడశాంశల-యం దొకండు
మిగిలి, యన్నంబుచేత స-మృద్ధి బొంది
వేదముల నెల్ల మరల నీ-స్స్పృహకు దెచ్చె ;

* * *

వేదా ననుభవ స్యన్నమయగ్ హి సోమ్య
మన ఆపోమయః ప్రాణ స్తేజోమయీ
వా గితి త ద్ధాస్య విజజ్ఞా వితి విజజ్ఞా వితి ౬

టీ॥ ఏవమ్=ఇదేప్రకారముగా, తే షోడశానామ్ కలానామ్ ఏకా కలా=నీయొక్క షోడశకళలయందు ఒకకళ, అతిశిష్టా అభూత్ = మిగిలి యున్నదై; సా అన్నేన ఉపసమాహితా ప్రాజ్వాలీత్=అది అన్నముచేత వృద్ధిబొందింపబడి ప్రజ్వలించును, తయా ఏతర్హి=దానిచేత ఇప్పుడు, వేదాన్=వేదములను, అనుభవసి = అనుభవించుచున్నావు,

మనః అన్నమయమ్ హి = మనస్సు అన్నమయము, ప్రాణః ఆపోమయః=ప్రాణము జలమయము; వాక్ తేజోమయీ = వాక్కు తేజోమయము; ఇతి=అనెను,

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ ఉద్దాలకో హారుణి శ్శ్వేతకేతుం పుత్త్ర
ముచాచ స్వప్నాన్తం మే సోమ్య విజానీ
హీతి య త్రైత త్పురుష స్స్వపితి నా
మ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి
స్వ మపీతో భవతి తస్మా దేనగ్ స్వపితీ
త్యాచక్షతే స్వగ్ హ్యపీతో భవతి ౧

టీ॥ ఉద్దాలకః ఆరుణిః పుత్త్రమ్ శ్వేతకేతుమ్ ఉవాచ = అరుణ పుత్త్రుడగు ఉద్దాలకుడు తనకుమారుడగు శ్వేతకేతువుతో నిట్లనియె,

కనుక నన్నంబువలన నే-మనసు చెలగు
జలముచేతనె ప్రాణపో-షణము జరుగు
వాక్కు తేజఃపదార్థంబు-వలన బొలుచు

*   *   *

ననుచు నొద్దాలకుడు తెల్పి-నట్టివిషయ
మెల్ల శ్వేతకేత్వాహ్వయుం-డెరిగె నిట్లు
ఇది త్రివృత్కరణం బటం - చెరుగవలయు ౭

అస్య తత్ = ఇతనియొక్క ఆవాక్యమును, విజజ్ఞౌ ఇతి = తెలిసి కొనెను,

ద్విరావృత్తి త్రివృత్కరణప్రకారపరిసమాప్తిని తెలియజేయు చున్నది,

అష్టమఖండము

అరుణసుతుడైన యుద్దాల-కర్షి మరియు
శ్వేతకేతుపుత్రుతో నిట్లు - చెప్పదొడగె ;

*   *   *

సౌమ్య! నేను నీ కిపుడు సు-షుప్తి యనెడు
స్థానమును దెల్పెదను సవి- స్తరము గాగ

*   *   *

పురుషుడెప్పుడు నిద్దుర-బోవునందు
నపుడు జీవుండు చేరు బ్ర-హ్మంబునందు ;
స్వాత్మయం దపీతుడుగాన - స్వపితు డయ్యె
నపుడు వాడు లయించు బ్ర-హ్మంబునందె ; ౧

సోమ్య, మే = నావలన, స్వప్నాంతమ్ విజానీహి = సుషుప్తిస్థానము తెలిసికొనుము, యత్ర ఏతత్ పురుషః స్వపితి నామ = ఎప్పుడు ఈజీవుడు నిద్రించునట్లు చెప్పబడుచున్నాడో, తదా=అప్పుడు, సతా = సత్పదార్థమైనబ్రహ్మముతో, సంపన్నః భవతి=చేరినవాడగుచున్నాడు,

స్వమ్=అంతరాత్మయగు ఆపరమాత్మయందు, అపీతః భవతి = లయ

శ్రు॥ స యథా శకుని స్సూత్రేణ ప్రబద్ధో దిశ
న్దిశ మ్పతిత్వా ఽన్యత్రాయతన మల
బ్ధ్వా బన్ధన మే వోపశ్రయత ఏవ మేవ
ఖలు సోమ్య త న్మనో దిశ న్దిశ మ్పతి
త్వా ఽన్యత్రాయతన మలబ్ధ్వా ప్రాణ
మే వోపశ్రయతే ప్రాణబన్ధనగ్ హి
సోమ్య మన ఇతి ౨

టీ॥ సః శకునిః యథా సూత్రేణ ప్రబద్ధః = ఏప్రకారముగా పక్షి దారముచేత చక్కగా కట్టబడినదై, దిశమ్ దిశమ్ పతిత్వా = దిక్కు దిక్కు పరుగిడి, అన్యత్ర ఆయతనమ్ అలబ్ధ్వా = మరియొక్కచోట విశ్రమింపదగు నెలవు గానక, బన్ధనమ్ ఏవ ఉపశ్రయతే = కట్టబడినస్థానము నే ఆశ్రయించుచుండునో, ఏవమ్ ఏవ = ఇదేవిధముగా, తత్ మనః = ఆమనస్సు, దిశమ్ దిశమ్ పతిత్వా = దిక్కుదిక్కుకు తిరిగి, అన్యత్ర ఆయ

శ్రు॥ అశనాయాపిపాసే మే సోమ్య విజానీ
హీతి యత్రై తత్పురుషో ఽశిశిషతి నా
మాప ఏవ త దశితం నయన్తే, త ద్యథా

మును బొందినవాడగుచున్నాడు, తస్మాత్=అందువలన, ఏనమ్ = ఈజీవాత్మను, స్వపితి ఇతి ఆచక్షతే=నిద్రించుచున్నాడని చెప్పుచున్నాడు,

స్వమ్=తనకంతరాత్మయగు పరమాత్మయందు, అపీతః=లయించినవాడు, భవతి=అగుచున్నాడు,

కట్టబడి యుండుపక్షి యే-కరణి దిక్కు-
దిక్కునకు పరుగిడ బ్రయ-త్నించి, రెండు
గాని వేరొండు స్థానంబు-గనక తుదకు
బంధనమువద్ద విశ్రాంతి - బడయుచుండు;

* * *

అట్టులే నిద్రితుని మన-స్సటకు నిటకు
జన బ్రియత్నించి తదితరా - శ్రయము గనక
ప్రాణముం జేరి విశ్రాంతి-బడయును సుమి;

* * *

ప్రాణమే మనస్సున కగు - బంధనంబు ౨

తనమ్ అలబ్ధ్వా = మరియొకచోట విశ్రమస్థానముదొరకకపోవుటచేత, ప్రాణమ్ ఏవ ఉపశ్రయతే=ప్రాణమునందే విశ్రమించుచున్నది,

సోమ్య, మనః = మనస్సు, ప్రాణబన్ధనమ్ హి = ప్రాణమే తనకు బంధనస్థానముగాగలది కదా! సుషుప్తికాలమునందు జీవుడుపరమాత్మను చేరియుండునుగాన, మనస్సునకు వేరు ఆధారములేకపోవుటచేత ప్రాణమునందు విశ్రమించుచున్నది,

ఇంక నాకలిదప్పుల - నెరుకపరతు

* * *

పురుషు డిష్టంబుతో జేయు-భోజనమును

గోనాయో ఽశ్వనాయః పురుషనాయ
ఇత్యేవం తదప ఆచక్షతే ఽశనా యేతి,
తత్రైతచ్ఛుఙ్గ ముత్పతితగ్ం సోమ్య విజా
నీహి నేద మమూాల మ్భవిష్య తీతి 3

టీ॥ అశనాయాపిపాసే మే సోమ్య విజానీహి ఇతి = ఆకలిదప్పులనుగురించి నావలన తెలిసికొనుము, యత్ర ఏతత్ పురుషః అశిశిషతి= నాకు ఎప్పుడైతే ఈపురుషుడు భోజనాసక్తుడనబడునో, తత్ అశితమ్= ఆభుజింపబడినపదార్థమును, ఆపః ఏవ నయన్తే = జలములే శరీరమునకు పొందింపజేయును;

తత్ =అపుడు, యథా = ఏవిధముగా, గోనాయః అశ్వనాయః పురుషనాయః ఇతి=గోవులనుతీసికొనిపోవువాడు, గుఱ్ఱములనుతీసికొనిపోవువాడు,మనుష్యులనుపిలుచుకొనిపోవువాడు అనబడుటకలదో,ఏవమ్=ఇదే

శ్రు॥ తస్య క్వ మూలగ్ం స్యా దన్య త్రాన్నా
దేవ మేవ ఖలు సో మ్యాన్నేన శుంగే
నాపోమూాల మ న్విచ్ఛాద్భి స్సోమ్య శుం
గేన తేజోమూాల మన్విచ్ఛ తేజసా సో
మ్య శుంగేన సన్మూాల మన్విచ్ఛ సన్మూా
లా స్సో మ్యేమా స్సర్వాః ప్రజా స్సదా
యతనా స్సత్ప్రతిష్ఠాః 4

టీ॥ తస్య = ఆటిశరీరమునకు, అన్నాత్ అన్యత్ర = అన్నముకంటె వేరైనది, క్వ మూలమ్ స్యాత్ =ఏది మూలముగా గలదు,

నీటి సాయంబుచేత జీ-ర్ణించుకొనును ;

* * *

గోవులం జేర్చువా డగు - గోనయుండు
అశ్వముల జేర్చువా డగు - నశ్వనయుడు
పురుషులం జేర్చునాతండు - పురుషనయుడు
అందుచే నీటి నశనాయ-మంద్రు భువిని
కాయ మన్నంబుచే నిట్లు - కార్య మయ్యె
కనుక కలుగ దేదియును ని-ష్కా-రణముగ 3

విధముగా, తత్ అశనాయః=అశనాయమని, ఆపః ఆచక్షతే=జలములను అందురు, తత్ర ఏతత్ శుఙ్గమ్ =ఆయన్నమునుండి ఈ కార్యరూప మగుశరీరము, ఉత్పతితమ్=లేచినది, సోమ్య, ఇదమ్ అమూలమ్ న భవిష్యతి = ఈకార్యరూపమగుశరీరము కారణములేనిది కాదు, అని, విజానీహి= తెలిసికొనుము,

అన్నమునకంటె వేరు ప-దార్థ మేది
కారణముగా గలుంగు ? శ-రీరమునకు ;

* * *

అట్టులే యన్న మనెడు కా-ర్యంబు వలన
కారణం బగు జలమును - గాంచవలయు ;
అవల జలమును కార్య వ-స్తువుగ నెరిగి
దానిమూల మౌ తేజస్సు-గానవలయు
అట్టి తేజస్సు గూడ కా-ర్యంబె గాన
దానిమూలంబు పరమాత్మ-గా నెరుగుము

* * *

ఏవమ్ ఏవ ఖలు = ఇట్లేకదా! అన్నేన శుంగేన = అన్నముఅను కార్యముచేత, అపః మూలమ్ = జలము అను కారణమును, అన్విచ్ఛ = ఊహింపుము, సోమ్య, అద్భిః శుంగేన = జలరూపమగు కార్యముచేత, తేజః మూలమ్ అన్విచ్ఛ = తేజస్సు అను కారణమును ఊహింపుము, తేజః శుంగేన సత్ మూలమ్ అన్విచ్ఛ = తేజస్సు అను కార్యముచేత సత్స్వరూపుడగుపరమాత్మను ఊహింపుము,

సోమ్య, ఇమాః సర్వాః ప్రజాః మూలాః = ఈ సమస్తజగత్తును

శ్రు॥ అథ యత్రైతత్ పురుషః పిపాసతి నా
మ తేజ ఏవ తత్పీతం నయతే తద్యథా
గోనాయో ఒశ్వనాయః పురుషనాయ
ఇత్యేవం తత్తేజ ఆచష్ట ఉదన్యేతి త
త్రైత దేవ శుఙ్గ ముత్పతితగ్ సోమ్య,
విజానీహి నేద మమూలం భవిష్య తీతి - ॥5॥

టీ॥ అథ = పిమ్మట ; యత్ర ఏతత్ పురుషః పిపాసతినామ = ఎప్పుడు ఈపురుషుడు పానముచేయుచున్నాడని చెప్పబడుచున్నాడో అపుడు, తేజః ఏవ తత్ పీతమ్ నయతి = తేజస్సే ఆపానముచేయబడినజలమును శరీరమునకుపొందించుచున్నది, యథా = ఏప్రకారము, గోనాయః అశ్వనాయః పురుషనాయః ఇతి ఏవమ్ = గోనయుడు అశ్వనయుడు పురుషనయుడు అనిగోవులనుఅశ్వములనుపురుషులను పిల్చుకొనిపోవువారినిఅందురో అట్లే, తత్ తేజః = ఆతేజస్సును, ఉదన్యా ఇతి = ఉదన్య అని, ఆచష్టే = (లోకము)

శ్రు॥ తస్య క్వ మూలగ్ స్యా దన్యత్రాద్భ్యో
ఒద్భి స్సోమ్య శుంగేన తేజోమూల మ

అఖిలజగతికి మఱియు భూ-తాళి కెల్ల
ఆదికారణ మాపర-మాత్మయె యగు ;
అట్టి పరమాత్మ యాధార - మఖిలమునకు ;
అతడే శాశ్వతస్థాన - మన్నిటికిని ౪

భూతములును పరమాత్మయే ఆధారముగాగలవి, సత్ప్రతిష్ఠాః = పరమాత్మయే లయస్థానముగాగలవి ;

పురుషుచే ద్రాగబడు జలం-బును తదీయ
కాయమున జేర్చ తేజస్సె - కారణంబు ;

* * *

గోవులం జేర్చువా డగు - గోనయుండు
అశ్వముల జేర్చువా డగు - నశ్వనయుడు
పురుషులం జేర్చునాతండు - పురుషనయుడు
అందుచేత తేజస్సు న-న్యం బటంద్రు

* * *

కాయ మీరీతిగా గల్గె - కార్య మగుచు
కనుక కలుగ దేదియును ని-ష్కారణముగ ౫

చెప్పచున్నది,

తత్ర=అట్టిజలరూపమగు కారణమునుండి, ఏతత్ ఏవ శుఙ్గమ్ = కార్యరూపమగు శరీరము, ఉత్పతితమ్=బయలు దేరినదని, విజానీహి= తెలిసికొనుము, ఇదమ్ అమూలమ్ న భవిష్యతి=ఈశరీరము కారణములేనివస్తువు కాదు,

నీరమే గాని; దానికి- వేరు గాగ
ఈ శరీరంబునకు మూల-మేది గలదు ;

న్విచ్ఛ తేజసా సోమ్య శుంగేన సన్మూల
మన్విచ్ఛ, సన్మూలా స్సో మ్యేమా
స్సర్వాః ప్రజా స్సదాయతనా స్సత్ప్రి
తిష్ఠా యథా తు ఖలు సో మ్యేమా
స్తిస్రో దేవతాః పురుషం ప్రాప్య త్రివృ
త్త్రివృ దేకై కా భవతి, త దు క్తం పుర
స్తా దేవ భవ త్యస్య సోమ్య పురుషస్య
ప్రయతో వా ఙ్మనసి సమ్పద్యతే, మనః
ప్రాణే, ప్రాణ స్తేజసి, తేజః పరస్యాం
దేవతాయాం, స య ఏషో ఽణిమా ౬

టీ॥ సోమ్య, తస్య అద్భిః అన్యత్ర క్వ మూలమ్ స్యాత్=అశరీర మునకు నీటికంటె అన్యమైన కారణవస్తువేది కలదు; అద్భిః శుంగేన తేజోమూలమ్ అన్విచ్ఛ=నీరు అను కార్యపదార్థముచేత దాని కారణమగు తేజస్సును ఊహింపుము, తేజసా సోమ్య శుంగేన సన్మూలమ్ అన్విచ్ఛ = తేజస్సుఅను కార్యముచేత దాని కారణమగు పరమాత్మయనుసత్పదార్థమును తెలిసికొనుము; సన్మూలాః ఇమాః సర్వాః ప్రజాః = ఈసమస్తభూత ములును పరమాత్మను కారణముగాగలవియే; సదాయతనాః = అపర మాత్మయే ఆధారముగా గలవి; సత్ప్రతిష్ఠాః=పరమాత్మయందే లయస్థితి గలవి,

యథా తు ఇమాః తిస్రః దేవతాః=ఏప్రకారముగా ఈ తేజో జలాన్నములుమూడును, పురుషమ్ ప్రాప్య=పురుషునిబొంది, ఏకా ఏకా త్రివృత్ త్రివృత్ భవతి = ఒక్కొక్కటియు మూడుమూడుచేరినవిగా

అల్లె జలపదార్థమును కా-ర్యముగ నెరిగి
దాని మూలమా తేజస్సు - గానవలయు ;
అట్టి తేజస్సుగూడ కా-ర్యంబె గాన
దానిమూలంబు పరమాత్మ-గా నెరుగుము ;

* * *

అఖిలజగతికి మరియు భూ-తాళి కెల్ల
ఆదికారణ మాపర-మాత్మయె యగు ;
అట్టి పరమాత్మ యాధార - మఖిలమునకు ;
ఆతడే శాశ్వతస్థాన-మన్నిటికిని ;

* * *

ఈ జలాన్న తేజస్త్రయం - బేవిధమున
పురుషునిం బొందు పిమ్మట - మూడు మూడు
చేరి యొక్కటొక్కటి గాగ - వెలగుచుండు
అట్టి విషయంబు పూర్వోక్త-మయ్యెగాదె

* * *

అట్టి పురుషుండు మరణించు-నపుడు వాక్కు-
మానసమున లయం బందు;-మానసంబు
ప్రాణమందు లయం బందు;-ప్రాణ మల్లె
యతని తేజస్స్వరూప మా-నాత్మ జేరు ;
ఆత్మ తేజస్సు పరమాత్మ-యందు జేరు

* * *

సౌమ్య! యియ్యది మిక్కిలి-సూక్ష్మము సుమి ౬.

అగుచున్నవో, తత్ =ఆవిషయము, పురస్తాత్ ఏవ పూర్వమే, ఉక్తమ్

భవతి ఖలు=చెప్పబడినదికదా; ప్రయతః అస్య పురుషస్య=చనిపోవు చున్న ఇట్టి పురుషునియొక్క, వాక్=వాగింద్రియము, మనసి=మనస్సు నందు, సమ్పద్యతే=చేరిపోవును; మనః ప్రాణే=మనస్సు ప్రాణమునందు చేరును, ప్రాణః తేజసి=ప్రాణము తేజస్స్వరూపుడగు జీవునందుచేరును,

శ్రు॥ ఐతదాత్మ్య మిదగ్ సర్వం, త త్సత్యగ్
స ఆత్మా, త త్త్వ మసి శ్వేతకేతో
ఇతి భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞా
పయ త్వితి తథా సో మ్యేతి హోవాచ ౭

టీ॥ ఇదమ్ సర్వమ్=ఈసమస్తజగత్తు, ఐతదాత్మ్యమ్=ఈపరమాత్మయే ఆత్మగాగలది,

తత్="ఐతదాత్మ్యమ్ ఇదమ్ సర్వమ్"=అనువిషయము, సత్యమ్=సత్యము,

సః=ఆపరమాత్మ, ఆత్మా=ఈజగత్తునకు ఆత్మ, శ్వేతకేతో = శ్వేతకేతువా, త్వమ్=నీవు, తత్ = ఆబ్రహ్మాత్మకుడవు, అసి=అగుచున్నావు, (బ్రహ్మాత్మకమగు నీ సర్వమునందలివాడవగుటచేత నీవును బ్రహ్మాత్మకుడవే యనిభావము),

నవమః ఖండః

శ్రు॥ యథా సోమ్య మధు మధుకృతో ని స్తి
ష్ఠన్తి, నానాత్యయానాం వృక్షాణాగ్
రసాన్ సమవహార మేకతాగ్ రస
ఙ్గమయన్తి ౧

తేజః = తేజస్స్వరూపుడగుజీవుడు, పరస్యామ్ దేవతాయామ్ = పరమాత్మ యందు చేరును, యః సః ఏషః = ఈవిషయము, అణిమా = మిక్కిలి సూక్ష్మమగు విషయము,

(అట్టి పరమాత్మనే తన-కాత్మగాగ
లింగి సర్వజగత్తు వ-ర్తించుచుంట)
అఖిలమైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు

* * *

అట్టులియ్యది యాట స-త్యంబు సుమ్మి
ఆతడే యాత్మ యీజగం-బంతటికిని ;

* * *

అట్టులే నీవు నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తండ్రి-చెప్ప, నతడు
పూజ్యుడా! నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన, దండ్రి-మరియు బల్కె 2

భగవాన్ = పూజ్యుడవైన నీవు, మా = నన్నుగూర్చి, భూయః ఏవ = మరల, విజ్ఞాపయతు ఇతి = ఉపదేశింపుము అనెను,

సౌమ్య, తథా = అట్లేఅని, ఉవాచ = ఉద్దాలకుడనెను,

నవమఖండము

తేనెటీగలు నానా ప్ర-దేశముల జె
లంగు వృక్షంబులందలి - రసము లెల్ల
దెచ్చి యేకరసంబుగా - దీర్చినట్లు
అట్టి రససమూహము తేనె-యైన యట్లు 1

టీ॥ యథా = ఏప్రకారము, మధుకృతః మధు నిస్తిష్ఠన్తి = తేనెటీగలు తేనెను కూర్చుచున్నవో, నానాత్యయానామ్ వృక్షాణామ్ = అనేక స్థలములయందలి వృక్షములయొక్క రసాన్ = రసములను, సమవహారమ్ =

శ్రు॥ తే యథా తత్ర న న వివేకం లభన్తే
ఽముష్యాహం వృక్షస్య రసో ఽస్మ్యము
ష్యాహం వృక్షస్య రసో ఽస్మీ త్యేవ
మేవ ఖలు సో మ్యేమాః స్సర్వాః ప్రజా
స్సతి సమ్పద్య న విదు స్సతి సమ్పద్యా
మహా ఇతి 2

టీ॥ యథా = ఏప్రకారము, తే = ఆరసములు, తత్ర = ఆ తేనెయందున్నవై, అహమ్ అముష్య వృక్షస్య రసః అస్మి అహమ్ అముష్యవృక్షస్య రసః అస్మి ఇతి = నేను ఈచెట్టురసమును నేను యీచెట్టురసమును అని

శ్రు॥ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సిగ్ంహో వా వృ
కో వా వరాహోవా కీటో వా పతంగో
వా దగ్ంశో వా మశకో వా య ద్యద్భ
వన్తి తదా భవన్తి 3

టీ॥ తే = అట్లుసుషుప్త్యవస్థలో పరమాత్మనుజేరిన జీవాత్మలు, ఇహ = ఈజాగ్రదవస్థలో, వ్యాఘ్రః వా సింహః వా వృకః వా వరాహః వా కీటః వా పతంగః వా దంశః వా మశకః వా = వ్యాఘ్రముగాని, సింహము

శ్రు॥ స య ఏషో ఽణి మైతదాత్మ్య మిదగ్ం
సర్వం, త త్సత్యగ్ం, స ఆత్మా, త త్త్వ

సమహార్షి, రసమ్ ఏకతామ్ గమయన్తి=రసమును ఏకత్వమును పొందించు చున్నవో,

అట్టి రసములయం దేది-యైన గాని
తాను మున్నిట్టివృక్షంబు - దానను వి
వేకముం బొందజాలని - విధము గాగ,
భూతకోటులు బ్రహ్మముం-బొందినపుడు
యెరుగ నేరవు తమవసి-యించు నెలవు 2

వివేకమ్ న లభన్తే = వివేకమునుపొందవో, ఏవమ్ ఏవ ఖలు = అదే ప్రకారము, ఇమాః సర్వాః ప్రజాః = ఈసమస్తప్రజలును, సతి సమ్పద్య=పరమాత్మయందు చేరి, సతి సమ్పద్యామహే ఇతి = పరమాత్మయందు చేరితిమి అని, న విదుః=తెలిసికొనజాలవు, (ఇచ్చట బద్ధాత్మలవిషయము వచియింపబడినది,)

వ్యాఘ్రమో వృకంబో వరా-హంబో సింహ
మో పతంగంబో మరి కీట-మో మశకమొ
అడవియీగయొ పూర్వ మె-య్యదియొ మరల
నట్టిదియె యగు నది సుషు-ప్త్యంతమందు 3

గాని తోడేలుగాని మశకముగాని కీటముగాని పక్షిగాని అడవియీగ గాని దోమగాని, యత్ యత్ భవన్తి = ఏది ఏది అయియున్నవో, తదా భవన్తి=జాగ్రదవస్థకువచ్చినప్పుడు అవియే అగుచున్నవి,

సౌమ్య! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి !

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన-కాత్మ గాగ
లింగి సర్వజగత్తు వ-ర్తించు చుంట)

మసి, శ్వేతకేతో ఇతి, భూయ ఏవ మా
భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి, తథా సో
మ్యేతి హోవాచ ౪

టీ॥ (పూర్వఖండములోవలెనే,)

దశమః ఖండః

శ్రు॥ ఇమాః సోమ్య నద్యః పురస్తాత్ప్రాచ్య
స్స్యన్దన్తే పశ్చాత్ప్రతీచ్యాస్తాః సము
ద్రాత్సముద్ర మే వాపియన్తి సముద్ర
ఏవ భవన్తి, తా యథా తత్ర న విదు
రియ మహ మస్మీయ మహ మస్మీతి ౧

టీ॥ ఇమాః నద్యః = ఈ నదులు, పురస్తాత్ ప్రాచ్యః = తూర్పు దిక్కునకుబయలు వెడలి తూర్పుముఖములై, స్యందంతే = ప్రవహించుచున్నవి; పశ్చాత్ ప్రతీచ్యః = పశ్చిమదిక్కునకు బయలువెడలినవై, పశ్చిమముఖముగా (స్యన్దన్తే=ప్రవహించుచున్నవి),

తాః=అవి, సముద్రాత్=సముద్రమునుండి, సముద్రమ్ ఏవ=సముద్రమునే, అపియంతి=పొందుచున్నవి, సముద్రః ఏవ భవన్తి=సముద్రాకారమునే పొందుచున్నవి,

తాః=ఆనదులు, తత్ర=ఆసముద్రమునందు చేరినవై, ఇయమ్ అహమ్

అఖల మైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు ;

*　*　*

అట్టి దియ్యది యేూట స-త్యంబు సోమ్య !
ఆతడే యాత్మ యీజగం-బంతటికిని ;

*　*　*

అట్లులే నీవు నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తండ్రి-చెప్ప, నతడు
పూజ్యుడా నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన, దండ్రి - మరియు బల్కె ౪

దశమ ఖండము

ప్రాఙ్ముఖంబు లై యీనదు-ల్బయలు దేరి
యుదధియందు బ్రవేశించు-చుండుగాదె ;
అట్లులే పశ్చిమముఖంబు - లై నవియును
ఉదధిలోనికే ప్రవహించు-చుండు నెపుడు

*　*　*

సాగరమునుండి తో ల్తను - జనన మంది
దానిలోనికే ప్రవహించి - దాని యాకృ
తినె వహించును సర్వ న-దీజలములు

*　*　*

ఉదధితో నిట్లు సంబంధ-మొందియున్న
యెల్లనదులును తమ్ము దా-మెరుగనట్లు ౧

అస్మి ఇయమ్ అహమ్ అస్మి ఇతి= నేను ఈ నదిని నేను ఈ నదిని అని,
యథా న విదుః=ఎట్లు తెలిసికొనజాలవో,

శ్రు॥ ఏవ మేవ ఖలు సోమ్యేమాః సర్వాః ప్ర
జా స్సత ఆగమ్య న విదు స్సత ఆగచ్ఛా
మహ ఇతి త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సిగ్
హో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో
వా పతంగో వా దగ్ శో వా మశకో వా
యద్యద్భవన్తి తదా భవన్తి 2

టీ॥ (పూర్వఖండమువలెనే సందర్భానుసారముగా అర్థము గ్రాహ్యము,)

శ్రు॥ స య ఏషో ఉణి మైత దాత్మ్య మిదగ్
సర్వం, త త్సత్యగ్, స ఆత్మా, త త్త్వ
మసి, శ్వేతకేతో ఇతి, భూయ ఏవ మా
భగవాన్ విజ్ఞాపయ త్వితి, తథా సో
మ్యేతి హోవాచ 3

టీ॥ (పూర్వఖండములోవలెనే,)

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ అస్య సోమ్య మహతో వృక్షస్య యో
మూలే ఉభ్యాహన్యా జ్జీవన్ స్రవే ద్యో

బ్రహ్మమును భూతకోటులు-పాసినపుడు
తాము విడిపించి వచ్చిన-స్థల మెరుగవు ;

* * *

వ్యాఘ్రమో వృకంబో వరా-హంబో సింహ
మో పతంగంబో మరి కీట-మో మశకమొ
అడవియాగరొ పూర్వ మె-య్యదియొ మరల
నట్టిదియె యగు నది సుషు-ప్త్యంతమందు 1

సౌమ్య! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన-కాత్మ గా గ
లింగి సర్వజగత్తు వ-ర్తించుచుంట)
అఖిల మైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు ;

* * *

అట్టి దియ్యది యాట స-త్యంబు సౌమ్య
ఆతడే యాత్మ యీజగం-బింతటికిని ;

* * *

అట్టులే నీవు నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా ! యని తండ్రి-చెప్ప, నతడు
పూజ్యుడా, నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన, దండ్రి-మరియు బల్కె 3

ఏకాదశ ఖండము

ఒక మహావృక్షమూలంబు-నొకడు పెద్ద
పెట్టునం గొన్నిదెబ్బల-గొట్టె నేని,

మధ్యే ఽభ్యాహన్యా జ్జీవన్ స్రవే ద్యో
ఽగ్రే ఽభ్యాహన్యా జ్జీవన్ స్రవే త్స
ఏష జీవే నాత్మ నానుప్రభూతః పేపీయ
మానో మోదమాన స్తిష్ఠతి ౧

టీ॥ సోమ్య, అస్య మహతః వృక్షస్య మూలే=ఈగొప్పవృక్షము యొక్క మొదటిభాగమునందు, యః అభ్యాహన్యాత్ =ఎవడైనను కొట్టిన యెడల, జీవన్ = అచెట్టుజీవించుచునే, స్రవేత్ = స్రవించును (అనగా రసమును గ్రక్కుచుండును) యః మధ్యే అభ్యాహన్యాత్ జీవన్ స్రవేత్=ఎవడైనను మధ్యభాగమునందుకొట్టినయెడలను అట్లెఅది జీవించు చునే స్రవించుచుండును; యః అగ్రే అభ్యాహన్యాత్ జీవన్ స్రవేత్= ఎవడైనను అగ్రభాగమునందుకొట్టినప్పటికిని అదిజీవించుచునే స్రవిం

శ్రు॥ తస్య య దేకాగ్ం శాఖాం జీవో జహా
త్యథ సా శుష్యతి, ద్వితీయాం జహా త్యథ
సా శుష్యతి, తృతీయాం జహా త్యథ సా
శుష్యతి, సర్వం జహాతి సర్వ శ్శుష్య
త్యేవ మేవ ఖలు సోమ్య వి ద్ధీతి హో
వాచ ౨

టీ॥ యదా తస్య ఏకామ్ శాఖామ్ జీవః జహాతి = అవృక్షము యొక్కకొమ్మలలో నొకదానిని జీవుడువిడిచిపెట్టినపుడు, అథ=అప్పుడే, సా శుష్యతి=అకొమ్మ శుష్కించిపోవును, ద్వితీయామ్ జహాతి అథ సా శుష్యతి = రెండవకొమ్మనువిడిచిపెట్టినయెడలఅదియునుశుష్కించి

వృక్షము స్రవించుగాని జీ-వించి యుండు ;
దాని మధ్యంబునం దెబ్బ-తగిలినపుడు
గూడ నది స్రవించుచు బ్రతు-కుచు నె యుండు ;
అగ్రతాడనమునగూడ - నట్లె జరుగు ;

* * *

అట్లు గొట్టబడియు భూరు-హంబు దేహ
మంతటను వ్యాప్త మైన జీ-వాత్మవలన
ఉదకముం ద్రావి వర్ధిల్లు-చుండు సోమ్య ౧

చుచుండును ;

సః ఏషః=అట్టియీవృక్షము, జీవేన ఆత్మనా అనుప్రభూతః=జీవుడైన ఆత్మచేత వ్యాపింపబడినదై, పేపీయమానః = ఉదకపానము చేయుచున్నదై, మోదమానః=సంతోషముతో కూడినదై, తిష్ఠతి=ఉండును ;

జీవు డం దొక్క శాఖ త్య-జించె నేని
అట్టి శాఖ క్షయించు, వా-డట్లె వేరు
శాఖను త్యజింప నదియు నా-శనము నొందు
మరియొకటి వీడ నదియును - మ్రగ్గిపోవు ;
వృక్ష మంతటి నాతండు - వీడె నేని
క్షయము సంభవ మగును వృ-క్షమున కెల్ల ౨

పోవును; తృతీయామ్ జహాతి అథ సా శుష్యతి=మూడవకొమ్మను విడిచిపెట్టినయెడల అదియును శుష్కించిపోవును, సర్వమ్ జహాతి అథ సర్వమ్ శుష్యతి = వృక్షమునంతటిని జీవుడు విసర్జించినయెడల వృక్షమంతయు శుష్కించిపోవును, సోమ్య ఏవమ్ ఏవ ఖలు విద్ధి = ఈప్రకారముగానే తెలిసికొనుము (శరీరమునుగురించియు నిట్లేయని తెలిసికొనుము),

శ్రు॥ జీవాపేతం వావ కిలేదం మ్రియతే, న
జీవో మ్రియత ఇతి స య ఏషో ఽణి
మైతదాత్మ్య మిదగ్ సర్వం, తత్సత్యగ్,
స ఆత్మా, తత్త్వమసి, శ్వేతకేతో ఇతి,
భూయ ఏవ మా భగవాన్ విజ్ఞాపయ
త్వితి తథా సోమ్యేతి హోవాచ 3

టీ॥ ఇదమ్=ఈశరీరము, జీవాపేతమ్ వావ=జీవునిచేత, విసర్జింప
బడియే, మ్రియతే=నశించుచున్నది, జీవః న మ్రియతే=జీవుడు నశింపడు,

(పిమ్మట పూర్వఖండము వలెనే)

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ న్యగ్రోధఫల మత ఆహ రేతీద మ్భగవ
ఇతి, భిన్ధీతి భిన్నం భగవ ఇతి, కిమత్ర
పశ్య సీ త్యణ్వ్య ఇవేమా ధానా భగవ ఇ
త్యాసా మఙ్గైకా మ్భిన్ధీతి, భిన్నా భగవ
ఇతి, కి మత్ర పశ్య సీతి, న కిఞ్చన భగవ
ఇతి ౧

జీవుచే శరీరము విస-ర్జింపబడిన
యెడల నయ్యది మరణంబు-బడయు గాని
జీవు డెన్నడు మరణంబు - జెందబోడు
సోమ్య! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి ;

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన - కాత్మ గా X
లింగి సర్వజగత్తు వ- ర్తించు చుంట)
అఖల మైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు

* * *

అట్టి దియ్యది యొాట స-త్యంబు సోమ్య
ఆతడే యాత్మ యీజగం - బంతటికిని ;

* * *

అట్లె నీవును నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తండ్రి - చెప్ప, నతడు
పూజ్యుడా నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన దండ్రి-మరియు బలికె 3.

ద్వాదశ ఖండము

"వటఫలంబిదె దాని దె - మ్మిటకు సోమ్య"
"తెచ్చితిని తండ్రి";
"దాని భే-దింపు కుర్ర !"
"ఇదియె భేదించితిని"
"దాన - నేమికలదు"
"అణువు లగు గింజ లున్నవి"

టీ॥ అదః న్యగ్రోధఫలమ్ ఆహర ఇతి=ఈ మఱ్ఱిపండును తీసి కొనిరమ్ము అనెను ;

ఇదమ్ భగవః ఇతి=పూజ్యుడా ఇదిగో, భిన్ధి ఇతి=భేదించుము,

భగవః భిన్నమ్ ఇతి=పూజ్యుడా భిన్నమైనది, అత్ర కిమ్ పశ్యసి ఇతి=దానిలో ఏమికనిపించుచున్నది, అణ్వ్యః ఇవ ఇమాః ధానాః=అణువులవంటి యీబీజములు కనుపించుచున్నవి,

అఙ్గ=ఓరీ, ఆసామ్ ఏకామ్ భిన్ధి=వీనిలో నొకదానిని భేదింపుము,

భిన్నాః భగవః ఇతి = పూజ్యుడా భేదింపబడినవి, అత్ర కిమ్

శ్రు॥ తగ్ హోవాచ యం వై సో మ్యైత మ
ణిమానం న నిభాలయస ఏతస్య వై కిల
సో మ్యైషో ఽణిమ్న ఏవం మహాన్య
గ్రోధ స్తిష్ఠతి ౨

టీ॥ తమ్ హ ఉవాచ=ఆశ్వేతకేతువునుగూర్చి మరియు నిట్లనిరెను,

సోమ్య, యమ్ ఏతమ్ అణిమానమ్ = ఏయీసూక్ష్మాంశమగుకారణముగలదో దానిని, న నిభాలయసే=నీవు కనుగొనలేదు,

ఏవః = ఈవృక్షము, ఏతస్య అణిమ్నః = ఈసూక్ష్మాణువులసంబం

శ్రు॥ శ్రద్ధత్స్వ సో మ్యేతి, స య ఏషో ఽణి
మైతదాత్మ్య మిదగ్ సర్వం, త త్సత్యగ్,
స ఆత్మా, త త్త్వ మసి, శ్వేతకేతో

"అం దొకండు, పగులగొట్టుము"
"కొట్టితి-పరమ పూజ్య!"
"దానిలో నేమియున్నదో - దాని గనుము"
"ఏదియును దానిలో లే దొ-కింతయేని"

* * *

పరగ నీరీతి వారి సం-భాషణంబు ౧

పశ్యసి ఇతి=ఇందులో ఏమి చూచెదవు,

న కిఞ్చన భగవః=పూజ్యుడా ఏమియులేదు,

అంత నౌద్దాలకుడు పల్కె - నతనితోడ

* * *

సోమ్య! దానియం దున్నది - సూక్ష్మ మైన
కారణాంశ మయ్యది నీవు - గానకుంటి;
అట్టి సూక్ష్మాంశ సంబంధి-యగుచు బెరిగి
ఈమహావటవృక్ష మి-య్యెడ జెలంగు ౨

ధియై, ఏవమ్ మహాన్యగ్రోధః తిష్ఠతి = ఈప్రకారము గొప్పమఱ్ఱిచెట్టై యున్నది,

సోమ్య! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి
కనుక దృఢనమ్మకముతోడ - వినుము దీని

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన-కాత్మ గా గ
లింగి సర్వజగత్తు వ-ర్తించుచుంట)
అఖిల మైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు

ఇతి, భూయ ఏవ మా భగవా౯ విజ్ఞా
పయ ఇతి, తథా సో మ్యేతి హోవాచ 3

టీ॥ సోమ్య, శ్రద్ధత్స్వ=విశ్వసింపుము,

(పిమ్మట పూర్వవాక్యమువలెనే)

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ లవణ మేత దుదకే ఽవధా యాథ మా
ప్రాత రుపసీదథా ఇతి స హ తథా చ
కార, తగ్ హోవాచ య ద్దోషా లవణ
ముదకే ఽవాథా అఙ్గ త దా హ రేతి, త
ద్ధావమృశ్య న వివేద; యథా విలీ నమే
వాఙ్గ ౧

టీ॥ ఏతత్ లవణమ్ ఉదకే అవధాయ=ఈలవణమును ఉదకము నందుంచి, అథ=పిమ్మట, ప్రాతః మా ఉపసీదథాః ఇతి=ఉదయము నా యొద్దకు రెమ్ము అని తండ్రివచించెను;

సః తథా చకార=అతడట్లైచేసెను;

తమ్ హ ఉవాచ=అతనినిగూర్చి తండ్రి మరియునిట్లనియె, దోషా యత్ లవణమ్ ఉదకే అవాధా అఙ్గ తత్ ఆహర ఇతి=రాత్రి నీవు ఉదకమున ఏలవణముంచితో దానిని తీసికొనిరమ్ము, ఇతి=అనెను,

అట్టి దియ్యది యాట స-త్యంబు సోమ్య
ఆతడే యాత్మ యీజగం-బంతటికిని;

*   *   *

అట్లె నీవును నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తండ్రి-చెప్ప నతడు
పూజ్యుడా! నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన, దండ్రి-మరియు బలికె 3:

త్రయోదశ ఖండము

ఉదకమున గొంతలవణంబు-నుంచి రేపు
పొద్దునను దెమ్ము దాని నా-యొద్దకనిన
శ్వేతకేతువావిధమునం-జేసి తెచ్చె;

*   *   *

బాలకా రాత్రి నీటిలో-బడగవైచి
నట్టి లవణంబు దెచ్చియి-మ్మనిన, వాడు
దాని నెంతయు వెదకియు - గానడాయె

*   *   *

అట్లె యీజగత్తున పర-మాత్మ యునికి
(ఇంద్రియాగోచరం బని - యెరుగవలయు) ౧.

తత్ అవమృశ్య న వివేద = శ్వేతకేతువు దానిని పరిశీలించియు కనుగొనజాలాయెను,

అఙ్గ=ఓరీ, యథా విలీనమ్ ఏవ=ఏప్రకారము ఈలవణము ఆయుదకమున లీనమైనదో,

శ్రు॥ అస్యాన్తా దాచా మేతి కథ మితి లవణ
మితి మధ్యా దాచా మేతి కథ మితి లవ
ణ మిత్యంతా దాచా మేతి కథ మితి
లవణ మి త్యభి ప్రాశ్యైత దథ మోప
సీదథా ఇతి తద్ధ తథా చకార తచ్ఛశ్వ
త్సంవర్తతే 'తగ్ హోవాచాత్ర వావ
కిల సత్సోమ్య న నిభాలయసే ఽత్రై
వ కిలేతి ౨

టీ॥ అస్య అన్తాత్ ఆచామ ఇతి = ఆయుదకమునందు పైనున్నది యాచమనము సేయుము అనెను; కథమ్ ఇతి=ఏట్లున్నది; లవణమ్ ఇతి = ఉప్పగానున్నది,

మధ్యాత్ ఆచామ ఇతి = మధ్యనున్నదియాచమనము సేయుము, కథమ్=ఎట్లున్నది,

లవణమ్ ఇతి=ఉప్పగానున్నది,

అంతాత్ ఆచామ ఇతి=అడుగుననున్నది త్రాగుము, కథమ్ ఇతి = ఎట్లున్నది,

లవణమ్ ఇతి=ఉప్పగానున్నది,

శ్రు॥ స య ఏషో ఽణి మైతదాత్మ్య మిదగ్
సర్వం తత్సత్యగ్ స ఆత్మా తత్త్వమసి
శ్వేతకేతో ఇతి భూయ ఏవ మా భగ

ఆ జలంబున పైభాగ-మందు కొంత
త్రాగిచూడు మనక వాడు-దాని త్రాగి
యుప్పగా నున్న దదియని-చెప్ప, తండ్రి
మధ్యభాగంబు ద్రాగుమీ - మరల ననియె;
అదియు నుప్పనిదే యని - యతడు పల్కె;
అడుగు భాగంబు నట్లె యు-ప్పని వచించె ;
అంత నది వీడి రమ్మన - నట్లొనర్చు
బాలకునితోడ నాబుషి - పల్కె నిట్లు

* * *

ఇంతకాల మా నీటియం-దే వసించి
లవణ ముండి దృష్టికి గోచ-రంబు గాని
యట్లె సర్వంబునం బర-మాత్మ యెల్ల
యింద్రియముల కగోచరుం-డగుచు నుండు ౨

ఏతత్ అభిప్రాశ్య = దీనిని విడిచి, మా ఉపసీదథాః = నాయొద్దకు రమ్ము, తత్ హ తథా చకార = అపుడు ఆప్రకారమే అతడు చేసెను; తమ్ హ ఉవాచ ; తత్ = ఆలవణము, శశ్వత్ = సదా, సంవర్తతే = అందు న్నది, సోమ్య, అత్ర వా వ = ఈజగత్తునందే, సత్ = ఆపరమాత్మ, (అట్లె సర్వదాయున్నది) అత్ర ఏవ న నిభాలయసే కిల = అట్లెపరమాత్మను నీవు కనిపెట్టజాలకున్నాడవు,

సోమ్యా! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన-కాత్మగా గ
లింగి సర్వజగత్తు వ-ర్తించుచుంట)

వాగ్ విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సో మ్యేతి
హోవాచ 3

టీ॥ (పూర్వఖండమునందువలెనే భావము)

చతుర్దశ ఖండము

శ్రు॥ యథా సోమ్య పురుషం గన్ధారేభ్యో
ఽభినద్ధాక్ష మానీయ తం తతో ఽతిజనే
విసృజేత్స యథా తత్ర ప్రాఙ్వోద ఙ్వా
ఽధరా ఙ్వా ప్రత్యఙ్వా ప్రధ్మాయీతా
భినద్ధాక్ష ఆనీతో ఽభినద్ధాక్షో విసృష్టః 1

టీ॥ సోమ్య, యథా=ఏప్రకారముగా, గన్ధారేభ్యః=గంధారదేశములనుండి, పురుషమ్=ఒకపురుషుని, అభినద్ధాక్షమ్ = కట్టబడిననేత్రములు గలవానినిగా, ఆనీయ=తీసికొనివచ్చి, తమ్=వానిని, తతః=అటుతరువాత, అతిజనే= అతిక్రాంతజనప్రదేశమునందు (అనగానిర్జనప్రదేశమునందు), విసృజేత్=విడిచిపెట్టబడినయెడల,

యథా = ఏప్రకారముగా, తత్ర = ఆప్రదేశమునందు, సః = ఆపురు

శ్రు॥ తస్య యథాభి నహనం ప్రముచ్య ప్ర
బ్రూయా దేతాం దిశం గన్ధారా ఏతాం

అఖిల మైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు

* * *

అట్టి దియ్యది యాట స-త్యంబు సోమ్య
ఆతడే యాత్మ యీజగం-బంతెటికిని

* * *

అట్లె నీవును నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తండ్రి-చెప్పె; నతడు
పూజ్యుడా నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన తండ్రి - మరియు బల్కె 3

చతుర్దశ ఖండము

పురుషునొక్కని గాంధార-మునవసించు
వాని కన్నులు బంధించి-వైచి వెంట
బెట్టుకొని నిర్జనస్థలి - వికుతు రేని,
వాడు పూర్వోత్తరాధర-పశ్చిమముల
గనుచు "నయ్యయో నాకండ్లు-గట్టి నన్ను
విడిచి రిచ్చట" నని కూత-బెట్టుచుండ ౧

షుడు, ప్రాజ్ వా ఉదజ్ వా అధరాజ్ వా ప్రత్యజ్ వా=ప్రాఙ్ముఖుడుగాగాని ఉత్తరాభిముఖుడుగాగాని, అధోముఖుడుగాగాని పశ్చిమాభిముఖుడుగాగాని యున్నవాడై, "అభినద్ధాక్షః ఆనీతః అభినద్ధాక్షః విసృష్టః" "కండ్లుకట్టబడి తేబడితిని కండ్లుగట్టబడి విడిచిపెట్టబడితిని" అని, ప్రధ్మాయీత=మొరపెట్టునో,

వాని నెవ్వడో గని నేత్ర-బంధనంబు
దీసి విడిపించి "గాంధార-దేశ మదియె

దిశం వ్రజేతి స గ్రామాద్గ్రామం
పృచ్ఛన్ పణ్డితో మేధావీ గన్ధారా నే
వోపసంపద్యే తైవ మే వే హాచార్య
వాన్ పురుషో వేద, తస్య తావ దేవ
చిరం యావ న్నవిమోక్ష్యే ఽథ సంప
త్స్య ఇతి ౨

టీ॥ యథా=ఏప్రకారముగా, తస్య అభినహనమ్ ప్రముచ్యమానమ్=వాని బంధనమును తీసివైచి, "ఏతామ్ దిశమ్ గన్ధారాః ఏతామ్ దిశమ్ వ్రజ" ఇతి ప్రబ్రూయాత్=ఈదిక్కున గంధారదేశముగలదు ఈ దిక్కునకువెళ్లుము అని ఎవరైననొకరు చెప్పినయెడల, సః = వాడు, గ్రామాత్ గ్రామమ్ = గ్రామమునుండి గ్రామమును, పృచ్ఛన్=అడుగుచు, పండితః మేధావీ = పండితుడును మేధావియును నైనయాపురుషుడు, గన్ధారాన్ ఏవ ఉపసమ్పద్యేత=గన్ధారదేశమును పొందునో,

ఏవమ్ ఏవ = ఈప్రకారముగానే, ఇహ = ఈప్రపంచమున, ఆచార్యవాన్ పురుషః=ఆచార్యుడుగల పురుషుడు, వేద=బ్రహ్మజ్ఞాన

శ్రు॥ స య ఏషో ఽణి మైతదాత్మ్య మిదం
సర్వం, త త్సత్యగ్ం, స ఆత్మా, త త్త్వ
మసి, శ్వేత కేతో ఇతి, భూయ ఏవ మా
భగవా న్విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సో మ్యేతి
హోవాచ 3

టీ॥ (పూర్వఖండమువలెనే)

జను'' మటంచును వచియించి-పనుప, వాడు
గ్రామముననుండి మఱియొక్క-గ్రామమునకు
జనుచు త్రోవ విచారించు-కొనుచు పండి
తుడును మేధావి యై తుట్ట-తుది స్వదేశ
మైనగాంధార దేశంబు-కరిగినట్లు

* * *

గురువునుం బొంది యీభువి - పురుషవరుడు
బ్రహ్మవిజ్ఞాన మనెడు సం-పదను బొందు ;
జగతి ప్రారబ్ధకర్మ మో-క్షుం బదెప్పు
డతనికిం గల్గు, నాలస్య-మంతవఱకె
పిదప వానికి బ్రహ్మసం-పద గలుంగు ౨

సంపన్నుడగును ; తస్య = వానికి, యావత్ న విమోక్ష్యే = ఎంతవరకు ప్రారబ్ధకర్మనుండి ముక్తుడుకాడో, తావత్ ఏవ చిరమ్ = అంతవరకే యాలస్యము ;

అథ=ప్రారబ్ధకర్మమోక్షానంతరము, సంపత్స్యే = బ్రహ్మసంపత్తి కలవాడగును, (ఉత్తమపురుషక్రియలు ఛాందసములని గ్రాహ్యము)

సోమ్య! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి ;

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన-కాత్మగాఁగ
లింగి సర్వజగత్తు వ-ర్తించు చుంట)
అఖిల మైనయీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు

* * *

అట్టి దియ్యదియాట స-త్యంబు సోమ్య

పంచదశః ఖండః

శ్రు॥ పురుషగ్ సో మ్యోపతాపినం జ్ఞాతయః
పర్యుపాసతే జానాసి మాం జ్ఞానాసి మాం
మితి తస్య యావ న్న వా ఙ్మనసి సంప
ద్యతే మనః ప్రాణే ప్రాణ స్తేజసి తేజః
పరస్యాం దేవతాయాం తావ జ్జానాతి ౧

టీ॥ సోమ్య, ఉపతాపినమ్ పురుషమ్ = విషమజ్వరావస్థయందు తపించు పురుషుని, "మామ్ జానాసి మామ్ జానాసి ఇతి" = నన్ను ఎరుగుదువా నన్ను ఎరుగుదువా అని, జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే=బంధువులు సమీపించియుందురు ;

తస్య వాక్ యావత్ మనసి న సంపద్యతే = వానియొక్క వాక్కు ఎంతవరకు మనస్సునందులయింపకుండునో, మనః ప్రాణే=మనస్సు ప్రాణమందెంతవరకులయింపకుండునో, ప్రాణః తేజసి=ప్రాణము తేజస్స్వరూపు

శ్రు॥ అథ యదా ఽస్య వా ఙ్మనసి సంపద్య
తే మనః ప్రాణే ప్రాణ స్తేజసి తేజః పర
స్యాం దేవతాయా మథ న జానాతి ౨

అతడే యాత్మ యీజగం - బంతటికిని

* * *

అట్టులే నీవు నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తం(డి-చెప్పె; నతడు
పూజ్యుడా నాకు దీని వి-పులము జేసి
మరల వచియింపు మన, దండ్రి - మరియు బల్కె 3

పంచదశ ఖండము

మరణవేదన పడుచుండు - మనుజు జేరి
బంధు లెల్లరు నను గుర్తు-పట్టగలవె
గుర్తుపట్టెదే యని యడు-గుదురు గాదె

* * *

ఎంతవర కట్టివాని వా-గింద్రియంబు
మనసునందు లయింపదో - మరి మనస్సు
ప్రాణమందు లయింపదో - ప్రాణ మట్లె
జీవుతోనున్న తేజస్సు - జేర జనదో
అట్టి తేజస్సు పరమాత్మ-యందు లీన
మెంతవరకును గాదో వా-డంతవరకు
బంధుగుల నెల్ల గురుతులు-పట్టుచుండు 1

డగు జీవునియందెంతవరకుచేరదో, తేజః పరస్యామ్ దేవతాయామ్=తేజస్స్వరూపుడగుజీవుడు పరమాత్మలోనెంతవరకుజేరడో, తావత్ = అంతవరకు, జానాతి=వాడువారిని తెలిసికొనుచుండును ;

అట్టి పురుషుని వాగింద్రి-యము మనస్సు
నందు మరి యతని మనస్సు - ప్రాణమందు

టీ॥ అథ=తరువాత, యదా అస్య వాక్ మనసి సంపద్యతే మనః ప్రాణే ప్రాణః తేజసి తేజః పరస్యామ్ దేవతాయామ్ = వానివాక్కు మనస్సునందును మనస్సుప్రాణమునందును, ప్రాణము తేజస్స్వరూపుడగు జీవునియందును తేజస్స్వరూపము పరమాత్మయందును ఎప్పుడుచేరునో, అథ =

శ్రు॥ స య ఏషో ఽణి మైతదాత్మ్య మిదగ్
సర్వం, త త్సత్యగ్, స ఆత్మా, త త్త్వ
మసి శ్వేత కేతో, ఇతి భూయ ఏవ మా
భగవా న్విజ్ఞాపయ త్వితి తథా సో మ్యేతి
హోవాచ 3

టీ॥ (పూర్వఖండమువలెనే అర్థము గ్రాహ్యము)

షో డ శః ఖ ం డః

శ్రు॥ పురుషగ్ సో మ్యోత హ స్తగృహీత మా
నయ న్త్యపహార్షీత్, స్తేయ మకార్షీ
త్పరశు మస్మై తప తేతి స యది తస్య
కర్తా భవతి తత ఏవానృత మాత్మానం

ప్రాణ మల జీవ తేజస్సు-నందు నట్టి
యాత్మ తేజస్సు చని పర-మాత్మ యందు
ఎపుడు చేరునో వా డప్పు - డెరుగ డొరుల 2

ఆటుతరువాత, న జానాతి=ఎరుగడు,

సోమ్య! యీవిషయము కడు-సూక్ష్మము సుమి

* * *

(అట్టి పరమాత్మయే తన - కాత్మ గా గ
లింగి సర్వజగత్తు వ- ర్తించుచుంట)
అఖల మైన యీజగతి బ్ర-హ్మాత్మకంబు;

* * *

అట్టి దియ్యది యాట స-త్యంబు సోమ్య
ఆతడే యాత్మ యీజగం - బంతటికిని;

* * *

అట్టులే నీవు నగుదు బ్ర-హ్మాత్మకుడవు
శ్వేతకేతువా! యని తండ్రి-చెప్ప, నతడు
పూజ్యుడా, నాకు దీని వి-పులముజేసి
మరల వచియింపు మన, దండ్రి-మరియు బల్కె 3

షోడశఖండము

దొంగిలించిన పురుషుండు - దొరకనేని
దొంగ యిత డని వానిని-దోడితెచ్చి
యుక్కుగుండును గాల్పించు-చుండ్రు భటులు;

* * *

అతడు చౌర్యంబునకు క ర్త-యైన యెడల

కురుతే సో ఽన్బృతాభిసన్ధో ఽన్బృతే నా
త్మాన మన్తర్ధాయ పరశుం తప్తం ప్రతి
గృహ్ణాతి స దహ్యతే ఽథ హన్యతే ౧

టీ॥ సోమ్య, పురుషమ్ హస్తగృహీతమ్ అపహార్షీః ఇతి ఆన
యంతి=దొంగిలించినవాడని యొకపురుషుని చేతితోపట్టుకొని తెచ్చెదరు,

స్తేయమ్ అకార్షీత్ =చౌర్యమును చేసెను; అస్మై పరశుమ్
తపతే ఇతి=వీనినిమిత్తమై ఈపున్నను గాల్పుడు అనియందురు,

సః=వాడు, తస్య కర్తా భవతి యది = ఈచౌర్యమునకు కర్తయైన
యెడల, తతః ఏవ ఆత్మానమ్ అన్బృతమ్ కురుతే=దానివలన తనయాత్మను

శ్రు॥ అథ యది త స్యాకర్తా భవతి తత ఏవ
సత్య మాత్మానం కురుతే స సత్యాభి
సన్ధ స్సత్యే నాత్మాన మన్తర్ధాయ పర
శుం తప్తం ప్రతిగృహ్ణాతి స న దహ్య
తే ఽథ ముచ్యతే ౨

టీ॥ తస్య అకర్తా భవతి యది = వాడట్టిచౌర్యకర్తగానియెడల,
తతః ఏవ=దానివలన, ఆత్మానమ్ సత్యమ్ కురుతే=ఆత్మను సత్యవంతము
జేసికొన్నవాడై, సత్యాభిసన్ధః=సత్యప్రతిజ్ఞ గలవాడై, సత్యేన ఆత్మానమ్
అన్తర్ధాయ=సత్యముచేత ఆత్మనుగప్పి, తప్తమ్ పరశుమ్ ప్రతిగృహ్ణాతి =

ఆత డప్పనిచే ననృ-తాత్ము డగును ;
వా డసత్యసంధుడు గాన - వానియాత్మ
అనృతమున గప్పబడి పోవు, - నట్టివాడు
తప్తలోహంబునుం జేత-దాల్చి నంత
కాలి పోవును మరియును - గూలి పోవు ౧

అనృతవంతము చేయును ;

సః=వాడు, అనృతాభిసన్ధః=అసత్యసంధుడై, అనృతేన ఆత్మానమ్ అన్తర్ధాయ = అబద్ధముచేత ఆత్మనుకప్పివైచి, తప్తమ్ పరశుమ్ ప్రతిగృహ్ణాతి=కాల్చినగొడ్డును పట్టుకొని, సః వాడు, దహ్యతే=కాలిపోవును;

అథ=తిరువాత, హన్యతే=చంపబడును.

వానియందున చౌర్యంబు-లేనియెడల
ఆత డట్టివాడగుట స-త్యాత్ము డగును ;
వాడు సత్యసంధుడు గాన - వానియాత్మ
సత్యమున గప్పబడు; నట్టి-సత్పురుషుడు
తప్తలోహంబునుం జేత-దాల్చినంత
దహనమును బొందకయె విడు-దలను బొందు ౨

కాలిన గుండునుపట్టుకొనును,

సః=అట్టివాడు, న దహ్యతే=కాల్పబడడు ; అథ ముచ్యతే=పిమ్మట విడిచిపెట్టబడును,

శ్రు॥ స యథా తత్ర న దాహ్యేత తైతదాత్మ్య
మిదగ్ం సర్వం, తత్సత్యగ్ం, స ఆత్మా,
తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి, తద్ధాస్య
విజజ్ఞా వితి విజజ్ఞా వితి 3

టీ॥ సః=వాడు, యథా=ఏప్రకారముగా, తత్ర=ఆకాలినగుండు గ్రహించుటయందు, న దాహ్యేత=కాల్పబడడో,

ఆప్రకారమే, ఐతదాత్మ్యమ్ ఇదమ్ సర్వమ్ తత్ సత్యమ్ సః ఆత్మా తత్ త్వమ్ అసి శ్వేతకేతో ఇతి=అనువిషయము తెలిసికొందురేని, శ్వేతకేతువా నీవు బంధవిముక్తుడవగుదువు అని యుద్దాలకుడువచించెను,

అస్య తత్ హ విజజ్ఞౌ ఇతి = ఆతండ్రివాక్యమును శ్వేతకేతువు తెలిసికొనెను,

ఛాందోగ్యోపనిషది షష్ఠ ప్రపాఠక స్సమాప్తః.

తప్తలోహంబుచేత స-త్యవ్రతుండు
దహనమొందక యేరీతి - మహి వెలుగునో,

* * *

అల్లై, సర్వజగత్తు బ్ర-హ్మాత్మ మనుచు
అట్టి దయ్యదియాట స-త్యం బటంచు
ఆతడే యాత్మ యీజగం-బంత కనుచు
నీవు బ్రహ్మాత్మకుండ వై - నిలుతు వనుచు
(ఎరుగ జాలితి వేని, నీ-కెల్ల బంధ
ములు తొలంగును నిర్భయ-మును గలుంగు)

* * *

అనుచు నౌద్దాలక ఋషీశు-డానతిచ్చు
విషయమును శ్వేతకేతువు - విని యెరింగె 3

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు షష్ఠ ప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

సప్తమః ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ అధీహి భగవ ఇతి హోపససాద సన
త్కుమారం నారద స్తగ్ హోవాచ
య ద్వేత్థ తేన మోపసీద తత స్త
ఊర్ధ్వం వక్ష్యా మీతి ౧

టీ॥ నారదః=నారదుడు, భగవః అధీహి ఇతి సనత్కుమారమ్ ఉపససాద=పూజ్యుడా నాకుపదేశింపుము అనిపల్కుచు సనత్కుమార మహర్షిని సమీపించెను,

తమ్ హ ఉవాచ=ఆతనినిగూర్చి సనత్కుమారమహర్షి యిట్లనియె,

శ్రు॥ స హోవాచ ర్గ్వేదం భగవో అధ్యేమి
యజుర్వేదగ్ సామవేద మాథర్వణం
చతుర్థ మితిహాసపురాణం పంచమం
వేదానాం వేదం పిత్ర్యగ్ రాశిం దైవం
నిధిం వాకోవాక్య మేకాయనం దేవవి
ద్యాం బ్రహ్మవిద్యాం భూతవిద్యాం క్ష

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

సప్తమ ప్రపాఠకము

ప్రథమ ఖండము

నారదుడు సమీపించి స - నత్కుమారు
దేవ నాయందు దయయుంచి - దెల్పుమనిన
ఇంతకుం బూర్వ మేవిద్య - లెరిగియుంటి
వాని విశదం బొనర్పుము - వానికంటె
నధిక మగుదాని దెల్పుదు - ననియె నతడు ౧

యత్ వేత్థ తేన మా ఉపసీద=నీవు దేని నెరిగియున్నాడవో దానిని చెప్పి నన్ను ఆశ్రయింపుము, తతః = దానికంటె, ఊర్ధ్వమ్ = పైయంశమును, తే వక్ష్యామి=నీకు చెప్పెదను,

ఋగ్యజుస్సామ వేదంబు - లెరిగి, మరియు
నాలుగవది యైన యధర్వ-ణమును, శ్రుతుల
నైదవది యౌ పురాణేతి-హాస సమితి,
శబ్దశాస్త్రమ్ముఁ, పైతృక-శ్రాద్ధ కల్ప
మును, గణితమును, దైవిక-ములగు కీడు
లనుగురించిన శాస్త్రముం-ద్రవ్య నిధుల
ధరణిలో జూపు శాస్త్రముం - దర్క శాస్త్ర
మును, జనంబులయందు నీ-తిని వచించు.

త్రివిద్యాం నక్షత్రవిద్యాగ్ సర్ప దేవ
జన విద్యా మేతి ద్భగవో ఽధ్యేమి 1

టీ॥ సః ఉవాచ=నారదుడిట్లనియె;

భగవః = పూజ్యుడా, ఋగ్వేదమ్ యజుర్వేదమ్ సామవేదమ్ చతుర్థమ్ ఆథర్వణమ్ వేదానామ్ పంచమమ్ ఇతిహాసమ్ పురాణమ్ వేదమ్= ఋగ్యజుస్సామవేదములును నాల్గవదియగు ఆథర్వణమును, వేదములలో నైదవదియగు ఇతిహాసపురాణములును వ్యాకరణమును,అధ్యేమి=చదివితిని;

పిత్ర్యమ్=శ్రాద్ధకల్పమును, రాశిమ్ = గణితశాస్త్రమును, దైవమ్ = ఆధిదైవికములగు ఉత్పాతములవిషయమైనశాస్త్రమును, నిధిమ్ = నిధులున్నస్థలములను తెలుపుశాస్త్రమును, వాకోవాక్యమ్ = తర్కశాస్త్రమును, ఏకాయనమ్=నీతిశాస్త్రమును,దేవవిద్యామ్=దేవతోపాసన ప్రకారవిద్యను, బ్రహ్మవిద్యామ్=వేదాంగభూతశిక్షాదివిద్యలను, భూతవిద్యామ్=వశీకరణ

శ్రు॥ సో ఽహం భగవో మన్త్రవి దేవాస్మి,
నాత్మవిత్, శ్రుతగ్ హ్యేవ మే భగవ
ద్దృశేభ్య స్తరతి శోక మాత్మవి దితి,
సో ఽహం భగవ శ్శోచామి, తం మా
భగవాన్ శోకస్య పారం తారయ త్వితి,
తగ్ హోవాచ య ద్వై కించై త దధ్య
గీష్ఠా నామై వైతత్ 3

టీ॥ భగవః, సః అహమ్ మంత్రవిత్ ఏవ అస్మి=అట్టినేను మంత్రవేత్తనుమాత్రమే ఐతిని, ఆత్మవిత్ న=ఆత్మవేత్తనుకాలేను;

శాస్త్రమును, దేవతల నుపా-సన మొనర్చు
విధుల నెరిగించు శాస్త్రము, - స్వేద విద్య
కంగభూతంబు లైన శి-క్షాది శాస్త్ర
ముల, వశీకరణాది వి-ద్యలను, క్షత్ర
విద్య, నక్షత్రవిద్యను, - పృథివియందు
సర్పబాధనివృత్తిని-సలుపువిద్య,
గానశాస్త్రము దేహరో-గముల బాపు
వైద్యవిద్యను, నేర్చితి - పరమపూజ్య 2

విద్యను, క్షత్రవిద్యామ్ = ధనుర్విద్యను, నక్షత్రవిద్యామ్ = జ్యోతిష ముసు, సర్పవిద్యామ్=సర్పాదిబాధలనునివృత్తిచేయుగారుడవిద్యను, దేవ విద్యామ్=గాంధర్వశాస్త్రమును, జనవిద్యామ్=ఆయుర్వేదమును, ఏతత్ = దీనిని, అధ్యేమి=చదివితిని,

విద్య లివి నేర్చుటను మంత్ర-వేత్త నైతి
గాని, నే నాత్మవేత్తను-గాకయుంటి;
పూజ్యు లైనట్టి మిముబోటి - పురుషవరుల
వలన వింటిని సంసార-బాధ తొలగి
యాత్మవిదునకు గల్గు సౌ-ఖ్యం బటంచు;

* * *

కనుక నున్నాడ నిపుడు శో-కంబు నందు,
దాటజేయుమీ యావలి-దరికి నన్ను
అనుచు ప్రార్థించునారదు - కతడు పల్కె-
నారదా యివి యెల్లను - నామరూప
ము లగు విద్యలుగా నీవు - తెలిసికొనుము 3

భగవద్దృశేభ్యః = పూజ్యులగు తమవంటివారివలన, ఆత్మవిత్ శోకమ్ తరతి ఇతి=ఆత్మవేత్త శోకమునుదాటగలడు అని, మే శ్రుతమ్ ఏవ = నాకు వినబడినది;

భగవః, సః అహమ్ శోచామి = అట్టినేను దుఃఖించుచున్నాను; తమ్ మా = అట్టినన్ను, భగవాన్ = పూజ్యుడవైననీవు, శోకస్య పారమ్

శ్రు॥ నామ వా ఋగ్వేదో యజుర్వేద స్సామ
వేద ఆథర్వణ శ్చతుర్థ ఇతిహాసపురాణః
పంచమో వేదానాం వేదః పిత్ర్యో రాశి
ర్దైవో నిధి ర్వాకోవాక్య మేకాయనం
దేవవిద్యా బ్రహ్మవిద్యా భూతవిద్యా
క్షత్త్రవిద్యా నక్షత్రవిద్యా సర్ప దేవ జన
విద్యా నామై వైత న్నామోపాస్స్వేతి ౪

టీ॥ ఋగ్వేద.........జనవిద్యా = పైనచెప్పబడిన ఋగ్వేదాది విద్యలన్నియు, నామ ఏవ = నామమయు మే; ఏతత్ నామ ఉపాస్స్వ= ఈ నామము నే నీవుపాసింపుము,

శ్రు॥ స యో నామ బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యా
వ న్నామ్నో గతం తత్రాస్య యథా కా
మ చారో భవతి యో నామ బ్రహ్మే
త్యుపాస్తే ఽస్తి భగవో నామ్నో భూ
య ఇతి నామ్నో వావ భూయో ఽస్తీతి
త న్మే భగవా న్బ్రవీత్వితి ౫

తారయతు ఇతి = సంసారముయొక్క అవలిగట్టునకు దాటింపుమని పలి
కెను ;

తమ్ ఉవాచ=అతనికి సనత్కుమారుడిట్లనియె ; యత్ వై కించ
ఏతత్ అధ్యగీష్ఠాః = నీవు అధ్యయన మొనర్చిన యీయంతము, నామ ఏవ
ఏతత్ =ఇది నామమాత్ర మేయగు విద్య,

నాల్గు వేదంబులును, పురా-ణంబులు, నితి
హాసములు, పిత్రృకర్మము, - వ్యాకరణము,
గణితమును, నధిదైవసం-ఘటనవిద్య,
నిధులవిద్యయు, తర్కం-బు, - నీతిశాస్త్ర
విద్య దేవతోపాసనా-విధులు, శిక్ష
మొదలుగాగల వేదాంగ-ములును, వశ్య
విద్య, విలువిద్య, జ్యోతిష-విద్య, సర్ప
మంత్రములు, గానవిద్యయు, - మహిని రోగ
బాధ బాపు నాయుర్వేద-వైద్యవిద్య
మరియు నన్నివిద్యలు నామ-మయములగుట
అట్టినామం బొనర్చు ము-పాసనంబు ౪

* * *

ఎవడు నామంబు బ్రహ్మ మం-చెద దలంచి
భక్తితో జేయుచుండు ను-పాసనంబు
వాడు నామంబు వ్యాపించు-పట్ల నెల్ల
సలుప గల్గు యథేష్టసం-చారములను ;

* * *

అనినమాటకు నారదు - డపుడు దేవ

టీ॥ యః నామ బ్రహ్మ ఇతి ఉపాస్తే=ఎవడు నామమును బ్రహ్మము గానుపాసించునో, సః=వాడు, నామ్నః గతమ్ యావత్ =నామనుపొంది యున్నదెంతకలదో, తత్ర=అంతటియందును, అస్య=వానికి, యథాకామ చారః=యథేష్టసంచరణము, భవతి=కలుగును, ('యః నామ బ్రహ్మ ఇతి ఉపాస్తే' చెప్పబడినదేయుగింపుకొరకు మరల చెప్పబడినది.)

నారదుడు:—భగవః=పూజ్యుడా, నామ్నః భూయః అస్తి ఇతి=

ద్వితీయః ఖండః

శ్రు॥ వాగ్వావ నామ్నో భూయసీ, వాగ్వా ఋగ్వేదం విజ్ఞాపయతి యజుర్వేదగ్ సామవేద మాథర్వణం చతుర్థ మితిహాస పురాణం పంచమం వేదానాం వేదం పిత్ర్యగ్ రాశిం దైవం నిధిం వాకోవాక్య మేకాయనం దేవవిద్యాం బ్రహ్మవిద్యాం భూతవిద్యాం క్షత్త్రవిద్యాం నక్షత్రవిద్యాగ్ సర్ప దేవ జనవిద్యాం, దివం చ పృథివీం చ వాయు శ్చాకాశ శ్చాప శ్చ తేజశ్చ దేవాగ్ శ్చ మనుష్యాగ్ శ్చ పశూగ్ శ్చ వయాగ్సి చ తృణ వనస్పతీ శ్చ్వాపదా న్యాకీట పతంగ పిపీలికం ధర్మ శ్చాధర్మ శ్చ సత్య శ్చానృతం చ సాధు చా సాధు చ హృదయజ్ఞ శ్చాహృదయ

దానికంటెను గొప్పది-యైనదాని
దెల్పు మన సనత్ప్రుత్రుండు-దెల్పె నిట్లు 2

నామముకంటెగొప్పదైనది ఉన్నదా, నామ్నః వా వ భూయః అస్తి ఇతి [అనిగురుపు వచించెను.] అట్లయినచో, తత్ మే భగవాన్ బ్రవీతు ఇతి - పూజ్యుడా దానిని నాకు చెప్పుము అనినారదుడు వేడెను.

ద్వితీయ ఖండము

నామమునకంటె వాక్కద-నంబు సుమ్మి
(అఖిలనామము ల్వాగింద్రి-యంబువలన
గాదె లోకంబునందు ప్ర-కాశ మొందు)

* * *

నాల్గువేదంబులును, పురా-ణంబులు నితి
హాసములు, పిత్రుకర్మము-ల్వ్యాకరణము,
గణితమును, నధిదైవసం-ఘటనవిద్య,
నిధులవిద్యయు, తర్కంబు, - నీతిశాస్త్ర
విద్య, దేవతోపాసనా-విధులు, శిక్ష
మొదలుగా గలవేదాంగ-ములును, వశ్య
విద్య, విలువిద్య, జ్యోతిష-విద్య, సర్ప
మంత్రములు, గానవిద్యయు-మహిని రోగ
బాధ బాపు నాయుర్వేద-వైద్యవిద్య,
వాక్కు వలననె ప్రఖ్యాతి-వడయు భువిని ;

* * *

స్వర్గమును భూమియు, నభంబు,-వాయువును, జ
లంబు, తేజస్సు, దేవత-ల్పితృజులు, పసులు,

జ్ఞం చ; యద్వై వాఙ్నాభవిష్యన్న
ధర్మో నాధర్మో వ్యజ్ఞాపయిష్యన్న సత్యం
నానృతం న సాధు నాసాధు న హృదయ
జ్ఞో నాహృదయజ్ఞో వాగేవైతత్స
ర్వం విజ్ఞాపయతి వాచముపాస్స్వేతి ౧

టీ॥ నామ్నః వాక్ ఏవ భూయసీ=నామమునకంటె వాగింద్రియమే గొప్పది; వాక్ వా ఋగ్వేదమ్ విజ్ఞాపయతి = వాగింద్రియమే ఋగ్వేదమును ఉచ్చారణచే ప్రకాశింపజేయుచున్నది, యజుర్వేదమ్........ జనవిద్యామ్ = యజుర్వేదాదులగుసర్వవిద్యలను వాక్కే ప్రకాశింపజేయుచున్నది, దివమ్ చ.................. అహృదయజ్ఞమ్=ఇవి యన్నియు వాక్కువలననే ప్రకాశమును పొందుచున్నవి, వాక్ న అభవిష్యత్ యది= వాగింద్రియమే లేనిపక్షమున, న ధర్మః = ధర్మము లేదు ఇట్లేక్రమముగా నన్వయము; వాక్ ఏవ ఏతత్ సర్వమ్ విజ్ఞాపయతి=ఈసర్వమును వాగింద్రియమే ప్రకాశింపజేయుచున్నది, కనుక, వాచమ్=వాక్కును, ఉపాస్వ=ఉపాసింపుము,

మూ॥ స యో వాచం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యా
వద్వాచో గతం తత్రాస్య యథాకామ
చారో భవతి యో వాచం బ్రహ్మేత్యు
పాస్తేఽస్తి భగవో వాచో భూయ
ఇతి వాచో వావ భూయోఽస్తీతి త
న్మే భగవాన్ బ్రవీత్వితి ౨

టీ॥ [ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే వాక్కునకన్వయము]

పక్షిజాలంబు, తృణవన-స్పతులు, క్రూర
మృగములును, కీటకములును, - మిడుతలును పి
పీలికములు, ధర్మాధర్మ-విధులు, మరియు
సత్య, మనృతంబు, సాధు, వ-సాధువులును,
హృదయరంజకములును న-హృదయరంజ
కములు వాక్కు చేతనె ఖ్యాతి-గాంచు భువిని;

* * *

భువిని వాగింద్రియము లేక-పోయెనేని
ధర్మమును నధర్మమును స-త్యం బసత్య
మును ననాధువుల సాధు-వులను హృదయ
రంజకములను నహృదయ-రంజకముల
దెలియ జేసెడునది యేది-గల దికొకటి;

* * *

అఖిలజగతియు వాగింద్రి-యమున దెలియ
బడుట, దానిని జేయు ము-పాసనంబు ౯

* * *

ఎవడు వాక్కును బ్రహ్మ మం-చెద దలంచి
భక్తితో జేయ గల్గు ను-పాసనంబు,
వాడు వాగింద్రియము చెందు-పట్లనెల్ల
సలుప గల్గు యథేష్టసం-చారములను

* * *

అనినమాటకు నారదుం - డపుడు, దేవ
దానికంటెను గొప్పది-యైనదాని
దెల్పు మన; సనత్కుమారుండు - తెల్పె నిట్లు ౧

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ మనో వావ వాచో భూయో యథా
వై ద్వే వామలకే ద్వే వా కోలే ద్వౌ
వాక్షౌ ముష్టి రనుభవ త్యేవం వాచం చ
నామ చ మనో ఽనుభవతి, స యదా
మనసా మనస్యతి మంత్రా నధీయీ యే
త్యథాధీతే, కర్మాణి కుర్వీయే త్యథ కురు
తే, పుత్రాంగ్ శ్చ పశూంగ్ శ్చేచ్ఛే యే
త్య థేచ్ఛత ఇమం చ లోక మముం
శ్చేచ్ఛేయేత్యథేచ్ఛతే, మనో హ్యాత్మా
మనో హి లోకో మనో హి బ్రహ్మ మన
ఉపాస్స్వేతి ౧

టీ॥ వాచః మనః వావ భూయః=వాక్కుకంటె మనస్సే గొప్పది; యథా = ఏప్రకారముగా, ద్వే ఆమలకే వా = రెండుఉసిరికాలును గాని, ద్వే కోలే వా=రెండుబదరీఫలములు గాని, [రేగుపండ్లు] ద్వౌ అక్షౌ వా = రెండుగచ్చకాయలు, ముష్టిః = పిడికిలి, అనుభవతి = పట్టుకొనునో, ఏవమ్=ఇదేవిధముగా, వాచమ్ చ=వాక్కునున్ను, నామ చ=నామమునున్ను, మనః అనుభవతి=మనస్సుతనయందుంచుకొనుచున్నది,

సః=పురుషుడు, మనసా యదా మంత్రాన్ అధీయీయ ఇతి మనస్యతి=మనస్సుచేత ఎప్పుడు మంత్రమునుచ్చరింపదలంచునో, అథ=అప్పుడే,

తృతీయఖండము

మనము వాక్కు - కంటెను న త్త - మంబు సుమ్మి

*　　　*　　　*

కరతలము నందు నామల - కముల బోలె
గ్రచ్ఛకాయల వలె రేగు - కాయల వలె
నామమును వాచికంబు మ - నస్సునందు
సులభముగ విధేయంబు లై - నిలిచియుండు

*　　　*　　　*

నరుడు మంత్రంబు నుచ్చార - ణంబొనర్చ
నప్పు డెల్ల మనస్సులో - నట్లుచేయ
దలచియే వానివాక్కుతో - బలుకు చుండు;
కార్యములగూడ నారీతి - గా మనస్సు
నందు దలచియే పిదప జే - యంగ బూను;
పసుల నైన పుత్రుల నైన - బడయునేని
అట్టికార్యంబులు మనస్సు - నందె దలచి
కార్య రూపంబులం బూన - గలుగు భువిని

*　　　*　　　*

కావున మనస్సె యాత్మ, లో - కమును నదియె
మరియు నయ్యది సుమ్మి బ్ర - హ్మంబుగూడ;
అట్లగుట దాని జేయు ము - పాసనంబు ౧

అధీతే=ఉచ్చరించును; కర్మాణి కుర్వీయ ఇతి అథ కురుతే=కర్మముల నెపుడు చేయదలంచునో అపుడు చేయును; పుత్రాన్ చ పశూన్ చ ఇచ్ఛేయ ఇతి అథ ఇచ్ఛతే=పుత్త్రులను పశువులను మనస్సుచేత ఎపుడుకోరునో అపుడు

వానికై ప్రయత్నించును; ఇమమ్ చ లోకమ్ అముమ్ చ ఇచ్ఛేయ ఇతి అథ ఇచ్ఛతే=ఇహపరము ఎపుడు తలచునో అపుడు అందులకు ప్రయత్నించును, కనుక, మనః హి ఆత్మా=మనస్సేకదా ఆత్మ; మనః హి లోకః=

శ్రు॥ స యో మనో బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యా
వన్మనసో గతం తత్రాస్య యథాకామ
చారో భవతి, యో మనో బ్రహ్మేత్యు
పాస్తేఽస్తి భగవో మనసో భూయ ఇతి
మనసో వావ భూయోఽస్తీతి తన్మే
భగవాన్ బ్రవీత్వితి ౨

టీ॥ [ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే మనస్సునకన్వయము]

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ సఙ్కల్పో వావ మనసో భూయాన్యదా
వై సఙ్కల్పయతేఽథ మనస్యత్యథ
వాచమీరయతి తాము నామ్నీర
యతి నామ్ని మన్త్రా ఏకమ్భవన్తి మ
న్త్రేషు కర్మాణి ౧

టీ॥ మనః సంకల్పః వా భూయాన్=మనస్సుకంటె సంకల్పమే గొప్పది,

యదా వై=ఎప్పుడైతే, సంకల్పయతే=సంకల్పించునో, అథ=అటు పిమ్మట, మనస్యతి=మనస్సునందు ఆవిషయమును ప్రవేశపెట్టును; అథ=

మనస్సేకదా లోకము ; మనః హి బ్రహ్మ = మనస్సేకదాగొప్పది ; మనః
ఉపాస్స్వ ఇతి=మనస్సునుపాసింపుము,

ఎవ్వ డీమనస్సును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నాచరించు ను-పాసనంబు,
వానికి మనస్సు చరియించు-పట్ల నెల్ల
సలుప నగును యథేష్ట సం-చారములను ;

*　　　*　　　*

అనినవచనంబు విని యాత - డపుడు, దేవ
దానికంటెను గొప్పది-యైనదాని
దెల్పు మన, సనత్కుమారుండు - దెల్ప జొచ్చె ౨

చతుర్థఖండము

మనముకంటెను సంకల్పంబు - ఘనము సుమ్మి

*　　　*　　　*

ఎపుడు సంకల్ప మొనరించు - నప్పుడే మ
నస్సునం జేయు నాలోచ-నంబు జనుడు ;
పిదప వాగింద్రియము పొందు - ప్రేరణంబు ;
నామములు దాన నుచ్చార-ణంబు జెంద ;

*　　　*　　　*

అట్టి యుచ్చారణములె మం-త్రాళి యంద్రు
మంత్రములు దెల్పు క్రియలె క-ర్మంబు లంద్రు ౧

తరువాత, వాచమ్ ఈరయతి=వాగింద్రియమును ప్రేరేపించును ; తామ్ =

అవాగింద్రియమును, నామ్ని = శబ్దోచ్చారణవిషయమై, ఈరయతి=ప్రేరేపించును ;

నామ్ని=నామోచ్చారణయందు, మంత్రాః = మంత్రములు, ఏకమ్

శ్రు॥ తాని హ వా ఏతాని సఙ్కల్పైకాయ
నాని, సఙ్కల్పాత్మకాని, సఙ్కల్పే ప్రతి
ష్ఠితాని, సమక్లృపతాం ద్యావాపృథివీ,
సమకల్పేతాం వాయు శ్చాకాశం చ,
సమకల్పతా మాప శ్చ తేజశ్చ, తేషాగ్
సంక్లృప్త్యై వర్షగ్ సఙ్కల్పయతే, వర్ష
స్య సంక్లృప్త్యా అన్నగ్ సఙ్కల్పతే
ఽన్నస్య సంక్లృప్త్యై ప్రాణా స్సఙ్క
ల్పంతే ప్రాణానాగ్ సంక్లృప్త్యై మంత్రా
స్సఙ్కల్పంతే మంత్రాణాం సంక్లృప్త్యై
కర్మాణి సఙ్కల్పంతే కర్మణాం సంక్లృప్త్యై
లోక స్సఙ్కల్పతే లోకస్య సంక్లృప్త్యై
సర్వగ్ సఙ్కల్పతే స ఏష సఙ్కల్ప
స్సఙ్కల్ప ముపాస్స్వేతి 1

టీ॥ తాని హ వా ఏతాని=ఈ మనోవాఙ్నామములు, సఙ్కల్పైకాయనాని = సంకల్పమును ఒక్కమార్గమే కలవి ; సంకల్పాత్మకాని = సంకల్పమే కర్తగా గలవి ; సంకల్పే ప్రతిష్ఠితాని=సంకల్పమునందు స్థితి కలవి; ద్యావాపృథివీ = స్వర్గలోకమును భూలోకమును, సమక్లృపతామ్=

భవంతి=కలిసియుండును,

మంత్రేషు = ఆమంత్రములయందు, కర్మాణి = కర్మములు (కలిసి యుండును)

మనమునకు వాక్కునకును నా-మంబునకును
గలదు సంకల్ప మనెడు మా-ర్గం బొకండె ;
కర్త యాత్రయంబునకు సం-కల్పమె యగు ;
ఆశ్రయమును సంకల్పమే-యగును సుమ్మి ;

* * *

స్వర్గమును భూమియును నాక-సమును వాయు
వును జలంబులు తేజస్సు - ననవరతము
కార్యము లొనర్చుచుండు సం-కల్పమున నె ;

* * *

అంబువులును తేజస్సు వ-ర్షంబు కొరకు
వర్ష మట్టులే యన్న సం-భవముకొరకు
అన్న ముద్భవం బందుట - ప్రాణమునకు
ప్రాణ ముత్పత్తి యగుట మం-త్రములకొరకు
మంత్రముల సంభవంబు క-ర్మముల కొరకు
కర్మములు బుట్టుటెల్ల లో-కంబుకొరకు
సర్వలోకంబునుం బ్రాణి - జాతమునకు
బరగు జగమున సంకల్ప-వశము లగుచు ;

* * *

కనుక సంకల్ప మిట్టిది-యని యెరింగి
భక్తి దానిని జేయు ము-పాసనంబు

నిశ్చలముగా నుండుమని సంకల్పించెను; వాయుః చ ఆకాశః చ సంకల్పేతామ్ = వాయురాకాశములును తమపనులు చేయునట్లు సంకల్పించెను; ఆపః చ తేజః చ=జలమును తేజస్సును, సమకల్పతామ్=సంకల్పించినవి; తేషామ్ సంక్లృప్త్యై=జలతేజస్సులు సిద్ధించుటకొరకు, వర్షమ్ సంకల్పయతే= వర్షము సంకల్పించెను; వర్షస్య సంక్లృప్త్యై అన్నమ్ సంకల్పతే = వర్షము కలుగుటకొరకు అన్నము సంకల్పించెను; అన్నస్య సంక్లృప్త్యై ప్రాణాః సంకల్పంతే=అన్నముకలుగవలయునని ప్రాణములుగోరెను; ప్రాణానామ్ సంక్లృప్త్యై మంత్రాః సంకల్పంతే = ప్రాణములు గలుగవలయునని మంత్ర

శ్రు॥ స యస్సఙ్కల్పం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే
సంక్లృప్తాన్వై సలోకాన్ ధ్రువాన్ ధ్రు
వః ప్రతిష్ఠితాన్ ప్రతిష్ఠితో ఽవ్యథమా
నా నవ్యథమానో ఽభిసిధ్యతి; యావ
త్సఙ్కల్పస్య గతం తత్రాస్య యథాకా
మచారో భవతి; య స్సఙ్కల్పం బ్ర
హ్మేత్యుపాస్తే; ఽస్తి భగవ స్సఙ్క
ల్పాద్భూయ ఇతి సఙ్కల్పాద్వావ
భూయో ఽస్తీతి తన్మే భగవాన్
బ్రవీ త్వితి 3

టీ॥ యః సః సంకల్పమ్ బ్రహ్మ ఇతి ఉపాస్తే సః=సంకల్పమును బ్రహ్మనుగా నెవ్వ డుపాసించునో వాడు, సంక్లృప్తాన్ = సంకల్పసిద్ధములైనట్టియు, ధ్రువాన్ = నిత్యములైనట్టియు, ప్రతిష్ఠితాన్ = భోగాద్యుప

ములు కోరను; మంత్రాణామ్ సంకౢప్త్యై కర్మాణి సంకల్పంతే = మంత్రములు కలుగవలయునని కర్మములు గోరుచున్నవి; కర్మణామ్ సంకౢప్త్యై లోకః సంకల్పతే=కర్మములు గలుగవలయునని లోకము గోరుచున్నది; లోకస్య సంకౢప్త్యై సర్వమ్ సంకల్పతే=సమస్త ప్రాణిజాతమును లోకములను గోరుచున్నవి; సః ఏషః సంకల్పః=సంకల్పము ఇట్టిది; సంకల్పమ్ ఉపాస్వ=సంకల్పమును ఉపాసించుము,

అనగా కార్యములకొరకు కారణపదార్థములసృష్టి సంకల్పింపబడెనని భావము,

ఎవడు సంకల్పమును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నాచరించు ను-పాసనంబు,
అతడు సంకల్పసిద్ధంబు-లైన యట్టి
నిత్యములుగ భోగ్యములుగా-నిలిచినట్టి
కష్టములు లేని యట్టి లో-కంబు లందు,
చంచలత లేక యెట్టి క-ష్టముల బడక
సౌఖ్యసంపదలం బొందు - శాశ్వతముగ

* * *

వాడు సంకల్ప గతము లా - పట్లనెల్ల
సలుప గలుగు యథేష్టసం-చారములను

* * *

అని సనత్కుమారుడు పల్క - నాలకించి
నారదుడు దానికంటె ఘ-నంబు దెల్పు
మనుచు ప్రార్థింప ఋషివర్యు-డనియె నిట్లు 3

కరణస్థితి కలిగినటువంటియు, అవ్యథమానాన్ = పడలేనట్టియు, లో

కాన్ = లోకములను, ధ్రువః = నిత్యుడై, ప్రతిష్ఠితః = అచంచలుడై, అవ్యథమానః=పీడలు లేనివాడై, అభిసిద్ధ్యతి=పొందును ;

యావత్ సఙ్కల్పస్య గతమ్ = ఎంతవరకు సంకల్పమునకు పొంద దగినది కలదో, అస్య=వానికి, తత్ర=అచ్చటంతయు, యథా కామచారః

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ చిత్తం వావ సఙ్కల్పాద్భూయో య
దా వై చేతయతేఽథ సఙ్కల్పయతే
ఽథ మనస్యత్యథ వాచమీరయతి,
తాము నామ్నీరయతి, నామ్ని మం
త్రా ఏకం భవన్తి మన్త్రేషు కర్మాణి ౧

టీ॥ సంకల్పాత్ చిత్తమ్ వావ భూయః=సంకల్పముకంటె చిత్తమే గొప్పది; యదా వై=ఎప్పుడు, చేతయతే = గతాగత విషయ ప్రయోజన చింతనము అగు చిత్తముయొక్క వ్యాపారము జరుగునో, అథ సంకల్పయతే=పిమ్మట సంకల్పము ఏర్పడును; అథ మనస్యతి=పిమ్మట (మనస్సుచే) స్థిరపరచుకొనును, అథ వాచమ్ ఈరయతి = పిమ్మట వాక్కును ప్రేరేపించి, తామ్=ఆవాక్కును, నామ్ని = నామవిషయమై, ఈరయతి= ప్రేరేపించును;

నామ్ని మంత్రాః ఏకమ్ భవతి=నామయందు మంత్రములు కలియును;

శ్రు॥ తాని హ వా ఏతాని చిత్తైకాయనాని
చిత్తాత్మాని చిత్తే ప్రతిష్ఠితాని, తస్మా
ద్యద్యపి బహువిదచిత్తో భవతి నాయ

భవతి=యథేష్ట సంచారము కలుగును;

భగవః సఙ్కల్పాత్ భూయః అస్తి ఇతి...=పూర్వఖండమువలెనే గ్రాహ్యము,

పంచమఖండము

(ధర గతాగత విషయ చిం-తనమువలన
తత్ప్రయోజనమునకు య-త్నం బొనర్చు
వృత్తి గలిగిన దానిని-చిత్త మంద్రు)
అదియ సంకల్పమునకంటె - నధిక మంద్రు;

* * *

నరుడు చిత్తంబులో చింత-నం బొనర్చి
నంత సంకల్ప మేర్పడు; - నందుమీద
మనసులో నది యంతయు - మనన మగును,
పిదప వాగింద్రియము పొందు - ప్రేరణంబు,
నామములు దాన నుచ్చార-ణంబు జెందు;

* * *

అట్టి యుచ్చారణములె మం-త్రాళి యంద్రు
మంత్రములు దెల్పు క్రియలె క-ర్మంబు లంద్రు ౧

మంత్రేషు కర్మాణి=మంత్రములయందు కర్మములు గలియును;

మనమునకు వాక్కునకును నా-మంబునకును
మరియు సంకల్పమునకును - మార్గ మగుచు
చిత్తమను నది యొక్కటే - చెలగు చుండు;

మ స్తీత్యేవైన మాహుర్య దయం వేద,
యద్వాయం విద్వా న్నేత్థ మచిత్త స్స్యా
దిత్యథ య ద్యల్పవి చ్చిత్తవా న్భవతి
తస్మా ఏ వోత శుశ్రూష న్తే, చిత్తగ్ం
హ్యేవై షా మేకాయనం చిత్త మాత్మా
చిత్తం ప్రతిష్ఠా చిత్త ముపాస్స్వేతి ౨

టీ॥ తాని హ వా = మనోవాక్నామసంకల్పములు అన్నియు, చిత్తైకాయనాని = చిత్తమను నొక్క మార్గమే గలవి; చిత్తాత్మాని = చిత్తమే కర్తగాగలవి; చిత్తే ప్రతిష్ఠితాని=చిత్తమే ఆధారముగా గలవి;

తస్మాత్=అందువలన, బహువిత్ అపి=బహు శాస్త్రజ్ఞానియైనను పురుషుడు, అచిత్తః భవతి యది=విషయప్రయోజన నిరూపణలక్షణ చిత్త హీనుడైనయెడల, అయమ్=వీడు, న అస్తి ఏవ= తెలిసినవాడనబడుట లేదు అనియే, ఏనమ్ ఆహుః=వీనిని లోకులందురు; అయమ్ వేద యత్=ఇతడు తెలిసికొన్నది యేదిరో? (అదియును లేదు అని యందురు),

అయమ్ విద్వాన్ యత్ = ఇతడు విద్వాంసుడైనచో, ఇత్థమ్ అచిత్తః న స్యాత్ ఇతి=ఇట్లు అచిత్తుడు కాజాలడు అందురు;

అథ=పిమ్మట, అల్పవిత్ = అల్పవేత్తయైనను, చిత్తవాన్ భవతి యది=చిత్తముగలవాడైనయెడల, తస్మై ఏవ = వానినే, శుశ్రూషంతే=విన గోరి యాశ్రయింతురు;

శ్రు॥ స యశ్చిత్తం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే చిత్తా
న్వై స లోకాన్ ధ్రువాన్ ధ్రువః

ఆశ్రయంబును కర్తయు - నయ్యదె యగు

* * *

కనుక బహుశాస్త్రవేత్త యై-నను జనుండు
చిత్త హీనత్వ మతనిని - జెందెనేని,
ఎందుకును లేనివా డంచు - నెదియు దెలియ
నట్టివా డంచు భువి జను - లందు రతని ;
అత డటుగాక విద్వాంసు-డైన యెడల
చిత్తహీనుడుగా నేల - చెలగు నంద్రు ;

* * *

అల్ప విద్వాంసు డగు జను-డైన గాని
విషయ రూప లాక్షణిక వి-వేకు డగుచు
చిత్త విభ్రమములు లేక - చెలగు నెడల
వాడు జనులచే శుశ్రూష - బడయ గలుగు ;

* * *

అన్నిటికి చిత్తమే మార్గ-మగును జుమ్మి
ఆశ్రయంబును కర్తయు - నయ్యదె యగు ;
కనుక చిత్తము న్నీ వుపా-సన మొనర్పు ౨

చిత్తగ్ హ ఏషామ్ ఏకాయనమ్ చిత్తమ్ ఆత్మా చిత్తమ్ ప్రతిష్ఠా చిత్తమ్ ఉపాస్స్వ ఇతి = వీనికి చిత్తమే మార్గము కర్త ఆశ్రయము, కనుక చిత్తమును ఉపాసింపుము.

ఎవడు చిత్తంబునుం బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నాచరించు ను-పాసనంబు
అతడు సౌఖ్య సమృద్ధంబు-లైన యట్టి

ప్రతిష్ఠితాన్ ప్రతిష్ఠితో ఽవ్యథమానా
నవ్యథమానోఽభిసిధ్యతి, యావచ్చి
త్తస్య గతం తత్రాస్య యథా కామ
చారో భవతి, యశ్చిత్తం బ్రహ్మేత్యు
పాస్తే ఽస్తి భగవ శ్చిత్తా ద్భూయ
ఇతి చిత్తా ద్వావ భూయో ఽస్తీతి త
న్మే భగవాన్ బ్రవీత్వితి 3

టీ॥ నాల్గవఖండము మూడవవాక్యమువలెనే యర్థము గ్రాహ్యము,

షష్ఠః ఖండః

శ్రు॥ ధ్యానం వావ చిత్తా ద్భూయో ధ్యా
యతీవ పృథివీ ధ్యాయతీ వాన్తరిక్షం
ధ్యాయతీవ ద్యౌ ర్ధ్యాయన్తీ వాపో ధ్యా
యన్తీవ పర్వతా ధ్యాయన్తీవ దేవ
మనుష్యా స్తస్మాద్య ఇహ మనుష్యా
ణాం మహత్తాం ప్రాప్నువన్తి, ధ్యానా
పాదాగ్ంశా ఇవైవతే భవం త్యథ యే
ఽల్పాః కలహినః పిశునా ఉపవాదిన స్తే
ఽథ యేప్రభవో ధ్యానాపాదాగ్ంశా
ఇవైవ తే భవన్తి ధ్యాన ముపాస్వేతి 1

నిత్యములుగ భోగ్యములుగా - నిలిచినట్టి
కష్టములు లేనియట్టి లో-కంబులందు
చంచలత లేక యెట్టి క-ష్టముల బడక
సౌఖ్యసంపదలం బొందు-శాశ్వతముగ

* * *

వాడు చిత్తంబు బొందెడు - పట్లనెల్ల
సలుప గల్గు యథేష్టసం-చారములను

* * *

అని సనత్కుమారుడు పల్క - నాలకించి
నారదుడు దానికంటె ఘ-నంబు దెల్పు
మనుచు బ్రార్థింప ఋషివర్యు-డనియె నిట్లు 3

షష్ఠఖండము

చిత్తమునకంటె ధ్యానంబె - యుత్తమంబు
(ఇతరచింతలం దగులక - నేకచింత
నం బొనర్చుట నంద్రు ధ్యా-నం బటంచు)

* * *

(ధ్యానమున నిశ్చలత్వంబు - దనరు గనుక)
భూమి ధ్యానించుచుండగా-బోలు నంద్రు,
స్వర్గ మాకాశము జలంబు - పర్వతములు
చలము లేని సురల్మను-ష్యులును ధ్యాన
మందు నెలకొన్నటుల నుందు - రన బడుదురు;

* * *

కనుక జగతియందు మహత్త్వ - మును వహించు

టీ॥ చిత్తాత్ ధ్యానమ్ వావ భూయః = చిత్తమునకంటె ధ్యానము గొప్పది ; (విజాతీయప్రత్యయాంతరావ్యవహిత ఏక చింతనం ధ్యానమ్)

పృథివీ ధ్యాయతి ఇవ=భూమి ధ్యానించుచున్నట్లున్నది; (అనగా నిశ్చలముగనున్నందున ధ్యానించుచున్నట్లున్నదని చెప్పబడియె); అట్లె, అన్తరిక్షమ్ ద్యౌః ఆపః పర్వతాః దేవమనుష్యాః ధ్యాయన్తి ఇవ ;

తస్మాత్=కనుక, ఇహ మనుష్యాణామ్ యే మహత్తామ్ ప్రాప్నువన్తి=లోకమునందు మనుష్యులలోనెవ్వరు మహత్త్వమును బొందుదురో, తే=వారు, ధ్యానాపాదాంశాః ఇవ = ధ్యానపరులయంశముగలవారుగా, భవంతి=ఉన్నారు,

అథ=ఇకను, యే అల్పాః=ఎవరుఅల్పులో, తే=వారు, కలహినః = కలహపరులుగనుందురు ; పిశునాః = పరదోషోద్భావకులుగానుందురు ; ఉపవాదినః = సమీపమునందే నిందించువారునుఅగుదురు; అథ = ఇకను,

శ్రు॥ స యో ధ్యానం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యా
వద్ధ్యానస్య గతం తత్రాస్య యథా కా
మచారో భవతి, యో ధ్యానం బ్రహ్మే
త్యుపాస్తే ఽస్తి భగవో ధ్యానాద్భూ
య ఇతి ధ్యానాద్వావ భూయో
ఽస్తీతి తన్మే భగవాన్ బ్రవీత్వితి ౧

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే యర్థము గ్రాహ్యము)

వారు ధ్యాతల యంశ సం-భవులు సూవె;

* * *

అట్టులే యల్పు లిల కల-హములు పెంచు
వా రటంచును దూషణ-పరు లటంచు
పరుల నెదుటనే నిందించు-వార లనుచు
పలుకు చుందురు జగతిలో-గల జనములు;

* * *

అల మహాత్ముల నెల్లను - ధ్యానపరుల
యంశమున బుట్టి రనుటయే - యగు నిజంబు

* * *

కనుక ధ్యానము న్నీ వుపా-సనమొనర్పు ౧

యే ప్రభవః=మహాత్ములైనవారు ఎవరో, తే=వారు ధ్యానాపాదాంశాః ఇవ=ధ్యాతలయంశముగలవారుగ, భవంతి = అగుదురు కనుక, ధ్యానమ్ ఉపాస్వ = ధ్యానమునుపాసింపుమా,

మెవఁడు ధ్యానముం బ్రహ్మ మం-చెద దలంచి
భక్తితో నాచరించు ను-పాసనంబు
వాడు ధ్యానంబు జొచ్చెడు-పట్ల నెల్ల
సలుప గల్గు యథేష్టసం-చారములను;

* * *

అనినమాటకు నారదు-డపుడు దేవ
దానికంటెను గొప్పది-యైనదాని
దెల్పు మన సనత్సుతుండు-దెల్పె నిట్లు ౨

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ విజ్ఞానం వావ ధ్యానాద్భూయో విజ్ఞా
నేన వా ఋగ్వేదం విజానాతి యజుర్వే
దగ్ం సామవేద మాథర్వణం చతుర్థ మితి
హాసపురాణం పంచమం వేదానాం
వేదం పిత్ర్యగ్ం రాశిం దైవం నిధిం వా
కోవాక్య మేకాయనం దేవవిద్యాం బ్ర
హ్మవిద్యాం భూతవిద్యాం క్షత్త్రవిద్యాం
నక్షత్రవిద్యాగ్ం సర్పదేవజనవిద్యాం దివ
ఞ్చ పృథివీ ఞ్చ వాయు ఞ్చాకాశం ఞ్చా
ప శ్చ తేజ శ్చ దేవాగ్ శ్చ మనుష్యాగ్
శ్చ పశూగ్ శ్చ వయాగ్సి చ తృణవ
నస్పతీగ్ శ్వాపదా న్యాకీట పతఙ్గ పిపీ
లికం ధర్మం చాధర్మం చ సత్యం చానృ
తం చ సాధు చాసాధు చ హృదయజ్ఞ
ఞ్చాహృదయజ్ఞ ఞ్చాన్నం చ రస ఞ్చే
మం చ లోక మముం చ విజ్ఞానే నైవ
విజానాతి; విజ్ఞాన ముపా స్వేతి ౧.

టీ॥ (ద్వితీయఖండము మొదటివాక్యమువలెనే యన్వయము)

సప్తమఖండము

ధ్యానమునకంటె విజ్ఞాన - మధికము సుమి
(శాస్త్రజన్య మా విద్య వి-జ్ఞాన మంద్రు)

* * *

(భువిని సర్వంబు విజ్ఞాన-ముననె దెలియు)
నాల్గు వేదంబులును, పురా-ణంబులు, నితి
హాసములు, పితృకర్మము, - వ్యాకరణము,
గణితమును, నధి దైవ సం-ఘటన విద్య,
నిధుల విద్యయు, తర్కంబు, - నీతిశాస్త్ర
విద్య, దేవతోపాసనా-విధులు, శిక్ష
మొదలుగా గల వేదాంగ-ములును, వశ్య
విద్య, విలువిద్య, జ్యోతిష-విద్య, సర్ప
మంత్రములు, గానవిద్యయు, - మహిని రోగ
బాధ బాపు నాయుర్వేద - వైద్య విద్య,
తెలియబడెడి విజ్ఞానంబు-వలన భువిని ;

* * *

స్వర్గమును, భూమియు, నభంబు - వాయువును, జ
లంబు, తేజస్సు, దేవత-ల్పిజలు, పసులు,
పక్షిజాలంబు, తృణవన-స్పతులు, క్రూర
మృగములును, కీటకములును, - మిడుతలును, పి
పీలికములు, ధర్మాధర్మ-విదులు, మరియు
సత్య మనృతంబు, సాధు వ-సాధువులును,
హృదయ రంజకములును, న-హృదయ రంజ

శ్రు॥ స యో విజ్ఞానం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే
విజ్ఞానవతో వై స లోకాన్ జ్ఞానవతో
ఽభిసిధ్యతి ; యావ ద్విజ్ఞానస్య గతం
తత్రాస్య యథాకామచారో భవతి
యో విజ్ఞానం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే ఽస్తి
భగవో విజ్ఞానా ద్భూయ ఇతి విజ్ఞానా
ద్వావ భూయో ఽస్తీతి తన్మే భగ
వాన్ బ్రవీ త్వితి ౨

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే యన్వయము)

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ బలం వావ విజ్ఞానా ద్భూయో ఽపి హ,
శతం విజ్ఞానవతా మేకో బలవా నాకం
మ్పయతే, స యదా బలీ భవ త్యథో
త్థాతా భవ త్యుత్తిష్ఠన్ పరిచరితా
భవతి, పరిచర న్నుపసత్తా భవ త్యుప
సీద న్ద్రష్టా భవతి, శ్రోతా భవతి,

కములు, నన్నంబు, నెల్లలో-కములు, రసము
తెలియ గలుగు విజ్ఞానంబు-వలన నరుడు

* * *

కనుక విజ్ఞానమును నుపా-సన మొనర్పు ౧

* * *

ఎవడు విజ్ఞానమును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో జేయ గల్గు ను-పాసనంబు
వాని కల జ్ఞాన విజ్ఞాన-వంతము లగు
లోకముల సౌఖ్యపదవి గ-లుంగు నంద్రు
వాడు విజ్ఞాన మేగెడు - పట్ల నెల్ల
సలుప గల్గు యథేష్ట సం-చారములను ;

* * *

అనినమాటకు నారదుం - డపుడు దేవ
దానికంటెను గొప్పది-యైన దాని
దెల్పు మన సనత్పుత్రుండు - దెల్పె నిట్లు ౨

అష్టమఖండము

బలము విజ్ఞానమునకంటె - బలము సుమ్మి ;

* * *

జ్ఞానవంతుల నూర్గుర-నేని యొక్క
దృఢబలుడు పట్టి యాడించి - దీర్ప గలడు ;
బలయుతుడు శీఘ్రముగ లేచి-నిలువ గలడు,
నిలిచి పెద్దల పరిచర్య - సలుప గలడు
అంత నవ్వారి సామీప్య-మంద గలడు

మన్తా భవతి, బోద్ధా భవతి, కర్తా
భవతి, విజ్ఞాతా భవతి; బలేన వై పృథివీ
తిష్ఠతి, బలేనాంతరిక్షం బలేన ద్యౌ
ర్బలేన పర్వతా బలేన దేవమనుష్యా
బలేన పశవశ్చ వయాగ్ సి చ తృణవన
స్పతయ శ్శ్వాపదా న్యాకీటపతఙ్గ పిపీ
లికం బలేన లోక స్తిష్ఠతి బల ముపా
స్స్వేతి ౧

టీ॥ విజ్ఞానాత్ అపి బలమ్ వా వ భూయః = విజ్ఞానముకంటె బలము గొప్పది ; విజ్ఞానవతామ్ శతమ్ ఏకః బలవాన్ ఆకంపయతే = విజ్ఞానవంతులనునూర్గురను బలవంతు డొక్కడు చలింపజేయును ; యదా సః బలీ భవతి అథ ఉత్థాతా భవతి = పురుషుడెప్పుడుబలిష్ఠుడగుచున్నాడో అప్పుడు లేవగలవా డగుచున్నాడు ; ఉత్తిష్ఠన్ పరిచరితా భవతి = లేచి పెద్దలకు పరిచర్యచేయగలవాడగును ; పరిచరన్ ఉపసత్తాభవతి=పరిచర్య చేయువాడై సమీపించువాడగుచున్నాడు ; ఉపసీదన్ ద్రష్టా భవతి = సమీపించినవాడై సాక్షాత్కరించుకొనును ; శ్రోతా భవతి=అర్థములను వినును ; మంతా భవతి=మననమొనర్చును ; బోద్ధా భవతి=బోధపరచుకొనును ; కర్తా భవతి=ఆచరణమొనర్చును ; విజ్ఞాతా భవతి=విశేషజ్ఞానమునుబొందెను, లేన వై పృథివీ తిష్ఠతి=బలముచేతనే భూమి కదలకనిలిచి

శ్రు॥ స యో బలం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యావ
ద్బలస్య గతం తత్రాస్య యథాకామ

అంది వారి ప్రత్యక్షంబు - బొంద గలడు
పొంది సచ్ఛ్రవణంబును - జెంద గలడు
చెంది దానిని మననంబు - జేయ గలడు
చేసి యావిషయము బుద్ధి - జేర్ప గలడు
చేర్చి దాని నాచరణంబు - జేయ గలడు
ఈగతిని వాడు విజ్ఞాత-గా గలండు

* * *

స్వర్గమును పృథ్వియు నభంబు - పర్వతములు
దేవ మానుష పశు పక్షి - తృణ వనస్ప
తులు మృగములు కీట పతంగ-ములు పిపీలి
కములు లోకంబు స్థితులను - గలిగి యుండు
బలముచేతనె ; కావున - బలము నీవు
బ్రహ్మముగ నెంచి సేయు ము-పాసనంబు ౧

యున్నది, బలేన అంతరిక్షమ్=బలముచేత నే అంతరిక్షమునిలిచియున్నది ; బలేన ద్యౌః=బలముచేత నే స్వర్గమునిలిచియున్నది; బలేన పర్వతాః బలేన దేవమనుష్యాః బలేన పశవః వయాంసి చ తృణవనస్పతయః శ్వాపదాని ఆకీటపతంగపిపీలికమ్ బలేన లోకః తిష్ఠతి=ఇవియన్నియు బలముచేత నే నిలిచియున్నవని భావము,

బలమ్ ఉపాస్స్వ ఇతి=కనుక బలము నుపాసింపుము,

ఎవ్వ డీబలంబును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో జేయగల్గు ను-పాసనంబు
వాడు బలము వ్యాపించెడు - పట్ల నెల్ల

చారో భవతి యో బలం బ్రహ్మేత్యు
పాస్తే ఽస్తి భగవో బలాద్భూయ ఇతి
బలాద్వావ భూయో ఽస్తీతి తస్మై భగ
వాన్ బ్రవీత్వితి ౨

టీ॥ ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే యన్వయము

నవమః ఖండః

శ్రు॥ అన్నం వావ బలాద్భూయ స్తస్మాద్య
ద్యపి దశరాత్రీ ర్నాశ్నీయా ద్యద్యుహ
జీవే దథవా ఽద్రష్టా ఽశ్రోతా ఽమన్తా
ఽబోద్ధా ఽకర్తా ఽవిజ్ఞాతా భవ త్య
థాన్న స్యాయే ద్రష్టా భవతి శ్రోతా
భవతి మన్తా భవతి బోద్ధా భవతి కర్తా
భవతి విజ్ఞాతా భవ త్యన్న ముపా స్స్వేతి ౧

టీ॥ బలాత్ అన్నమ్ వావ భూయః = బలముకంటె అన్నము గొప్పది; తస్మాత్ = అందువలన, దశరాత్రీః న అశ్నీయాత్ యది అపి=పదిదినములుభుజింపనియెడల, జీవేత్ యది ఉ హ=జీవించియున్న యెడల, అథవా=తరువాత, అద్రష్టా అశ్రోతా అమన్తా అబోద్ధా అకర్తా అవిజ్ఞాతా భవతి=చూడజాలడు వినజాలడు మననముచేయజాలడు తెలిసి కొనజాలడు ఆచరింపజాలడు జ్ఞానికాజాలడు;

అథ = పిదప, అన్నస్య ఆయే = అన్నలాభమువలన, ద్రష్టాభవతి; శ్రోతా భవతి, మన్తా భవతి, బోద్ధా భవతి, కర్తా భతి, విజ్ఞాతాభవతి;

సలుప గల్గు యథేష్ట సం-చారములను

* * *

అనినమాటకు నారదుం-డపుడు దేవ
దానికంటెను గొప్పది-యైన దాని
దెల్పు మన సనత్కుమారుండు-దెల్పె నిట్లు ౨

నవమ ఖండము

అన్నమే బలంబునకంటె-నతిశయంబు

* * *

దివసములు పది యన్నంబు-దిననివాడు
పిమ్మటంగూడ భువిని జీ-వించెనేని,
కనులు గానవు, శ్రోత్రము-ల్వినగ లేవు,
మనన మొనరింప జాలదు-మానసంబు,
బుద్ధిచే విషయంబుల-బోల్ప లేడు
కార్యకర్తయు గాడు, వి-జ్ఞాత గాడు;

* * *

అన్నలాభంబు గల్గిన-యంత మరల
కనులు గనిపించు, శ్రోత్రము-ల్వినగ నిచ్చు
మనన మొనరింపగా గల్గు-మానసమున
బుద్ధిచే విషయంబుల-బోల్ప గల్గు
కార్యము లొనర్ప గలుగు, వి-జ్ఞాతయు నగు

* * *

కనుక నన్నంబె నీ వుపా-సన మొనర్పు ౧

అన్నమ్ ఉపాస్స్వ ఇతి,

శ్రు॥ స యోఽన్నం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే
ఽన్నవతో వై స లోకా న్పానవతో
ఽభిసిధ్యతి; యావ దన్నస్య గతం త
త్రాస్య యథాకామచారో భవతి యో
ఽన్నం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే ఽస్తి భగ
వో ఽన్నాద్భూయ ఇత్యన్నా ద్వావ
భూయోఽస్తీతి తన్మే భగవా న్బ్రవీ త్వితి ౧

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఏడవవాక్యమువలెనే యన్వయము)

దశమః ఖండః

శ్రు॥ ఆపో వా అన్నాద్భూయస్య స్తస్మా ద్య
దా సువృష్టి ర్న భవతి వ్యాధీయ న్తే
ప్రాణా అన్నం కనీయో భవిష్య తీత్యథ
యదా సువృష్టి ర్భవ త్యానందినః ప్రా
ణా భవ న్త్యన్నం బహు భవిష్య తీ
త్యాప ఏవేమా మూర్తా యేయం పృ
థివీ యద న్తరిక్షం యద్ద్యౌ ర్యత్పర్వతా
యద్దేవమనుష్యా యత్పశవ శ్చ వయా
ంసి చ తృణవనస్పతయ శ్శ్వాపదా న్యా
కీటపతంగ పిపీలిక మాప ఏ వేమా మూ
ర్తా అప ఉపాస్స్వేతి ౧

ఎవ్వ డీయన్నమును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నాచరించు ను-పాసనంబు
వాని కన్నవంతములును - పానవంత
ము లగు లోకంబుల న్సాఖ్య-ములు గలుంగు ;
అన్న మెచ్చట వ్యాపించు - నచ్చ టెల్ల
సలుపు నతడు యథేష్ట సం-చారములను ;

*　　　*　　　*

అనినమాటకు నారదుం - డపుడు, దేవ
అన్నమునకంటె గొప్పది-యైన దాని
దెల్పు మన సనత్కుమారుండు - దెల్పె నిట్లు

దశమ ఖండము

అన్నమునకంటె జలములే - యతిశయములు

*　　　*　　　*

వర్షములు లేక పోయిన - ప్రాణు లన్న
మొంద నేరక దుఃఖంబు -లొందు చుంద్రు ;
వర్షములు చక్క-గా నున్న - ప్రాణు లెల్ల
రన్నముల గల్గి యానంద-మందు చుంద్రు

*　　　*　　　*

అఖిలమూర్తిమంతంబుల - కాశ్రయంబు
జలములే గాని వేరేది - గలదు జగతి ;
స్వర్గమును నాకసము పృథ్వి - పర్వతములు
దేవ మానుష పశు పక్షి - తృణ వనస్ప
తులు మృగములు కీట పతంగ-ములు పిపీలి

టీ॥ అన్నాత్ ఆపః వా భూయస్యః = అన్నముకంటె జలములు అధికము, యదా సువృష్టిః న భవతి=ఎప్పుడు చక్కగా వాన గురియదో, ప్రాణాః వ్యాధీయన్తే=ప్రాణులు వ్యాధిదుఃఖముం బొందుదురు, అన్నమ్ కనీయః భవిష్యతి=అన్నము తగ్గిపోవును; అథ=తరువాత, యదా సువృష్టిః భవతి ప్రాణాః ఆనందినః భవంతి = ఎప్పుడు చక్కగా వర్షించునో అప్పుడు ప్రాణులు ఆనందించును, అన్నమ్ బహు భవిష్యతి = అన్నము అధికముగా కలుగును,

ఇమాః మూర్తాః ఆపః ఏవ = ఈ చెప్పబోవు మూర్తిమంతములగు

శ్రు॥ స యో ఽపో బ్రహ్మేత్యుపాస్త ఆప్నో
తి సర్వాన్కామాగ్ స్తృప్తిమాన్
భవతి; యావదపాం గతం తత్రాస్య
యథాకామచారో భవతి యో ఽపో
బ్రహ్మేత్యుపాస్తే ఽస్తి భగవో
ఽద్భ్యో భూయ ఇత్యద్భ్యో వావ భూ
యో ఽస్తీతి తన్మే భగవాన్ బ్రవీత్వితి ౨

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే యన్వయము)

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ తేజో వా వాఽద్భ్యో భూయస్తద్వా
ఏతద్వాయుమాగృహ్యాకాశమభితపతి
తదాహుర్నిశోచతి నితపతి వర్షిష్యతి

కములు సర్వంబులు జలా శ్ర-యములె; గనుక
జలములంగూర్చి నీ వుపా-సన మొనర్పు ౧

పదార్థములన్నియు జలాధారములే, యా ఇయమ్ పృథివీ యత్ అంత రిక్షమ్ యత్ ద్యౌః యత్ పర్వతాః యత్ దేవమనుష్యాః యత్ పశవః చ వయాంసి చ తృణవనస్పతయః శ్వాపదాని ఆకీటపతంగపిపీలికమ్ ఇమాః మూర్తాః ఆపః ఏవ=ఈ పృథివ్యాదులగు మూర్తిమంతములన్నియు జలాధారములే,

అపః ఉపాస్స్వ ఇతి=కనుక జలముల నుపాసింపుము,

ఎవ్వ డీజలంబును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భ క్తితో నొనరించు ను-పాసనంబు
అట్టిపురుషుండు సర్వ కా-మార్థసిద్ధి
వడసి సంపూర్ణముగ తృ ప్తి-బడయగల్గు

*   *   *

వాడు జలములు వ్యాపించు - పట్ల నెల్ల
సలుప గలుగు యథేష్ట సం-చారములను

*   *   *

అనినమాటను నారదుం - డపుడు, దేవ
జలముకంటె ఘనంబేది-కలదొ, దాని
దెల్పు మన సనత్కుమారుండు - దెల్పె నిట్లు ౨

ఏ కా ద శ ఖం డ ము

అంబువులకంటె తేజస్సె - యధికము సుమి

*   *   *

వాయుసంచారమును నిల్పి-వైచి యాక

వా ఇతి తేజ ఏవ తత్పూర్వం దర్శయి
త్వాఽథాప స్సృజతే త దేత దూర్ధ్వా
భి శ్చ తిరశ్చీభి శ్చ విద్యుద్భి ర్హ్రాదా శ్చ
ర న్తి తస్మా దాహు ర్విద్యోతతే స్తన
యతి వర్షి ష్యతి వా ఇతి తేజ ఏవ తత్పూ
ర్వం దర్శయిత్వా ఽథాప స్సృజతే
తేజ ఉపాస్స్వేతి ౧

టీ॥ అద్భ్యః తేజః వా భూయః=జలములకంటె తేజస్సే గొప్పది, తత్ వా=ఆ తేజస్సే, ఏతమ్ వాయుమ్=ఈవాయువును, ఆగృహ్య=గ్రహించి అనగా బిగబట్టి, ఆకాశమ్ అభితపతి=ఆకాశమును వ్యాపించి తాపమునుగలుగజేయును, తదా=అప్పుడు, నిశోచతి నితపతి వర్షిష్యతి ఇతి ఆహుః = మిక్కిలికష్టముకలుగజేయుచున్నది మిక్కిలితపింపజేయుచున్నది వర్షింపబోవుచున్నది అనిచెప్పుదురు,

తేజః ఏవ=తేజస్సే, తత్ పూర్వమ్ దర్శయిత్వా=తనస్వరూపమును ముందుగా కనుపరచి, అథ అపః సృజతే= పిమ్మట జలములను సృష్టించును, తత్=అందువలన, ఏతత్ = ఈతేజస్సు, ఊర్ధ్వాభిః=ఊర్ధ్వగతములైనట్టియు, తిరశ్చీభిః=అడ్డముగావ్యాపించునట్టియు, విద్యుద్భిః = మెరుపులచేత, హ్రాదాః చరన్తి=ఉరుములుకలుగుచున్నవి, తస్మాత్ = కనుక, విద్యోతతే స్తనయతి వర్షిష్యతి ఇతి ఆహుః = మెరయుచున్నది

శ్రు॥ స యస్తేజో బ్రహ్మేత్యుపాస్తే తేజస్వీ
వై స తేజస్వతో లోకా న్భాస్వతో

సంబునందు తేజస్సు తా-పంబు గొల్పు;
అట్టి సమయంబులం దసా-ఖ్యంబు గల్గె
ననుచు వర్షింపబోయెడు - ననుచు మిగుల
తాపము జనించె ననుచును-దలచు చంద్రు
ఇట్లు తేజస్సు తన్ను దా-నెరుకపరచి
పిదప జలమును సృష్టించు - వృష్టివలన :

* * *

కనుక నూర్ధ్వంబునను దిశ-లను మెరుపులు
ముందు గనిపించి గర్జన-ములు జనించు ;

* * *

ఇట్టు తేజస్సు ముందు త-న్నెరుకపరచి
పిదప వర్షంబు గురియించి - వెలియుకతన
మెరుపు లురుములు జగతిలో - బరగినపుడు
వాన గురియు నం చని జను-ల్వాల్కు-చంద్రు

* * *

కనుక తేజస్సునే యుపా-సన మొనర్పు ౧

ఉరుముచున్నది వర్షింపబోవుచున్నది అనిచెప్పుదురు,

తేజః ఏవ=తేజస్సే, తత్పూర్వమ్ దర్శయిత్వా=తన్నుతాను ముందుగా కనుపరచి, అథ ఆపః సృజతే=పిదప జలమును సృష్టించును, తేజః ఉపాస్స్వ=తేజస్సును ఉపాసింపుము,

ఎవడు తేజస్సునుం బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నొనరించు ను-పాసనంబు
వాని కతులితసుప్రభా-వంతములును

ఉపహత తమస్కా నభిసిధ్యతి యావ త్తే
జసో గతం త త్రాస్య యథాకామచారో
భవతి య స్తేజో బ్రహ్మే త్యుపా స్తే
ఉ స్తి భగవ స్తేజసో భూయ ఇతి తేజసో
వా వ భూయో స్తీతి త స్మై భగవాన్
బ్రవీ త్వితి ౨

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే యన్వయము)

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ ఆకాశో వా వ తేజసో భూయా నాకాశే
వై సూర్యాచంద్రమసా వుభౌ విద్యు
న్నక్షత్రా ణ్యగ్ని రాకాశే నాహ్వయ
త్యాకాశే న శృణో త్యాకాశే న
ప్రతిశృణో త్యాకాశే రమత ఆకాశే న
రమత ఆకాశే జాయత ఆకాశ మభిజా
యత ఆకాశ ముపాస్స్వేతి ౧

టీ॥ తేజసః ఆకాశః వా వ భూయాన్ = తేజస్సుకంటె ఆకాశము గొప్పది, ఆకాశే వై = ఆకాశమందే, సూర్యాచంద్రమసౌ ఉభౌ = సూర్య చంద్రులిరువురును, విద్యుత్ నక్షత్రాణి అగ్నిః = విద్యుత్తు నక్షత్రములు అగ్ని ఉన్నవి,

ఆకాశేన ఆహ్వయతి = ఆకాశముయొక్క ఆధారముచేతనే, ఆహ్వయతి = పిలుచుటకు అనుకూల మగుచున్నది, ఆకాశేన శృణోతి = దానిచేతనే

అపహతాంధకారంబులు-నైన లోక
ముల బ్రకాశంబు సుఖసంప-దలు గలుంగు;
వాడు తేజస్సు వ్యాపించు - పట్ల నెల్ల
సలుప గలుగు యథేష్ట సం-చారములను

* * *

అనిన నతనితో నారదుం-డపుడు, దేవ
ఘనము కలదొకో తేజస్సు-కంటె? దాని
దెల్పు మన సనత్పుత్త్రుండు - దెల్పె నిట్లు ౨

ద్వాదశఖండము

ఆకసము తేజమునకంటె - నధికము సుమి

* * *

రవియు చంద్రుండు మరియు తా-రలును నగ్ని
ఆకసమున నుందురుగాదె - యనవరతము

* * *

ఆకసంబుననే పిల్వ - లంకురించు
ధ్వనులు వినిపించుటయు గల్గు - దానివలన
మరి ప్రతిధ్వని దాననే-పరగుచుండు
జనులు క్రీడలు సల్పుట - సలుప కుంట
దానిసాయంబువలననే - జరుగుచుండు
జగతి జన్మంబులును దాని - సాయముననె
గలుగు నద్దాని కభిముఖ-ములగు గాన

* * *

కనుక నాకాశమును నుపా-సన మొనర్పు ౧

శబ్దము వినబడుచున్నది, ఆకాశేన ప్రతిశృణోతి=దానిచేతనే ప్రతిధ్వని కలుగుచున్నది, ఆకాశే రమతే=ఆకాశమునందు క్రీడ గలుగుచున్నది, ఆకాశే న రమతే=ఆకాశమునందే క్రీడాభావముగూడ గలుగుచున్నది,

శ్రు॥ స య ఆకాశం బ్రహ్మేత్యుపాస్త ఆకాశ
వతో వై స లోకాన్ ప్రకాశవతో
ఽసంబాధా నురు గాయవతో ఽభిసి
ధ్యతి, యావ దాకాశస్య గతం తత్రాస్య
యథాకామచారో భవతి య ఆకాశం
బ్రహ్మేత్యుపాస్తే ఽస్తి భగవ ఆకాశా
ద్భూయ ఇత్యాకాశా ద్వావ భూయో
ఽస్తీతి తన్మే భగవాన్ బ్రవీత్వితి ౨

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే యన్వయము)

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ స్మరో వా వాకాశా ద్భూయ స్తస్మా
ద్యద్యపి బహవ ఆసీర న్న స్మరన్తో నైవ
తే కంచన శృణుయు ర్న మన్వీర న్న వి
జానీరన్ యదా వావ తే స్మరేయు రథ
శృణుయు రథ మన్వీర న్నథ విజానీరన్
స్మరేణ వై పుత్రా న్విజానాతి స్మరేణ
పశూన్ స్మర ముపా స్స్వేతి ౧

ఆకాశే జాయతే=ఆకాశమునందే జన్మాద్యవస్థలు గలుగుచున్నవి, ఆకాశమ్ అభిజాయతే=ఆకాశమును అభిముఖముగా జేసికొనియే జన్మాదులు గలుగుచున్నవి, ఆకాశమ్ ఉపాస్స్వ=ఆకాశమును ఉపాసింపుము,

మెవ్వ డాకాశమును బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నాచరించు ను-పాసనంబు
వాడు విస్తారములు ప్రభా - వంతములును
బాధలే లేనివియు కీర్తి-వంతములును
నైన లోకంబుల నివాస - మంద గలుగు ;
వాని కాకాశము చెలంగు - పట్ల నెల్ల
సలుప గలుగు యథేష్ట సం-చారములను

* * *

అనినమాటకు నారదుం - డడిగె, దేవ
గగనమునకంటె ఘన మొండు - గలిగెనేని
దెల్పు మన సనత్కుమారుండు - దెల్పె నిట్లు

త్రయోదశ ఖండము

ఆకసముకంటె స్మరణమే - యతిశయంబు

* * *

జ్ఞాపకం బుంచుకొనుటకు - శక్తి లేని
వార లెంద రుండిన నేమి? - వారు వినుట
కైన మననం బొనర్చుట-కైన తెలిసి
కొనుట కైనను నసమర్థు-లనగవలయు

* * *

చెవుల వినుటకు మననంబు - చేయుటకును

టీ॥ ఆకాశాత్ స్మరః వా భూయః=ఆకాశముకంటె స్మరణమే గొప్పది; తస్మాత్=అందువలన, అస్మరంతః బహవః ఆసీరన్ యద్యపి=జ్ఞాపకశక్తి లేనివారు అనేకులు ఉన్నప్పటికిని, తే కంచన న శృణుయుః=వారుదేనిని విన నశక్తులు; న మన్వీరన్=మననముచేయ నశక్తులు, న విజానీరన్=తెలిసికొన నశక్తులు;

తే యదా స్మరేయుః అథ శృణుయుః అథ మన్వీరన్ అథ విజానీరన్=వారు స్మరించుటకును వినుటకును మననమొనర్చుటకును తెలిసికొనుటకును ఎప్పుడు సమర్థులగుదురో, అప్పుడు, స్మరేణ=స్మరణచేతనే,

శ్రు॥ స య స్స్మరం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే
యావత్స్మరస్య గతం తత్రాస్య యథా
కామచారో భవతి య స్స్మరం బ్ర
హ్మేత్యుపాస్తే ఽస్తి భగవ స్స్మరా
ద్భూయ ఇతి స్మరాద్వావ భూయో
ఽస్తీతి తస్మై భగవాన్ బ్రవీత్వితి ౨

టీ॥ (ప్రథమఖండము ఐదవవాక్యమువలెనే అన్వయము)

చతుర్దశః ఖండః

శ్రు॥ ఆశా వావ స్మరాద్భూయస్యాశేద్ధో
వై స్మరో మన్త్రానధీతే కర్మాణి కురు
తే పుత్రాగ్‌శ్చ పశూగ్‌శ్చేచ్ఛత ఇమ
ఞ్చ లోకమముఞ్చేచ్ఛత, ఆశా
ముపాస్స్వేతి ౧

తెలియుటకు వారలకు శక్తి - గలిగెనేని,
స్మరణముననె వారల కవి - పరగుచుండు
పశుసుతాదులజ్ఞానంబు - పరగు నపుడె

*　　*　　*

కనుక స్మరణంబు నీ వుపా-సన మొనర్పు

పుత్రాన్ = బిడ్డలను, విజానాతి= తెలిసికొందురు, పశూన్ = పశువులను తెలిసికొందురు,

స్మరమ్ ఉపాస్స్వ ఇతి=స్మరణమునుపాసింపుము,

ఎవడు స్మరణంబునుం బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తి గలిగి యుపాసన - బరపుచుండు
వాడు స్మృతి చరియించెడు-పట్ల నెల్ల
సలుప నగును యథేష్ట సం-చారములను

*　　*　　*

అనిన నారదు డాతని - నడిగె, దేవ
స్మరణమునకంటె ఘనమొండు - పరగెనేని
దెల్పు మన సనత్కుమారుండు-దెల్పె నిట్లు

చతుర్దశ ఖండము

ఆశయే స్మరణముకంటె - నతిశయంబు

*　　*　　*

ఆశచే స్మరణంబు ర-యంబు జెంది
అధ్యయన మొనరించు మం-త్రాళి మరియు
మనుజు నొనరింపజేయు క-ర్మముల నెల్ల

*　　*　　*

టీ॥ స్మరాత్ ఆశా వా భూయసీ = స్మరణముకంటె ఆశయే అధికము,

ఆశా ఇద్ధః=ఆశచేతపుట్టిన, స్మరః=స్మరణము, మన్త్రాన్ అధీతే = మంత్రములను అధ్యయనముచేయించును, కర్మాణి కురుతే = కర్మములను చేయించును, పుత్రాన్ చ పశూన్ చ ఇచ్ఛతే=పుత్రులను పశువులను

శ్రు॥ స య ఆశాం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే ఆశ
యాస్య సర్వే కామా స్సమృధ్యం
త్యమోఘా హా స్యాశిషో భవన్తి యావ
దాశాయాగతం తత్రాస్య యథాకామ
చారో భవతి య ఆశాం బ్రహ్మేత్యు
పాస్తే ౽స్తి భగవ ఆశాయా భూయ
ఇత్యాశాయా వావ భూయో ౽స్తీతి
తన్మే భగవాన్ బ్రవీత్వితి 1

టీ॥ (ప్రథమఖండముఐదవవాక్యమువలెనే అన్వయము)

పంచదశః ఖండః

శ్రు॥ ప్రాణో వా వాశాయా భూయా న్యథా
వా అరా నాభౌ సమర్పితా ఏవ మస్మిన్
ప్రాణే సర్వగ్ సమర్పితం, ప్రాణః ప్రా
ణేన యాతి, ప్రాణః ప్రాణం దదాతి,
ప్రాణాయ దదాతి ప్రాణో హ పితా

పసులపైనను సుతులపై - బరపు కోర్కి,
ఇహపరంబులపై వాని - కిచ్ఛ బెంచు

* * *

కనుక నీవాశనే యుపా-సన మొనర్చు ౧

కోరును, ఇమమ్ చ లోకమ్ అముమ్ చ=ఇహపరములను కోరును,

ఆశామ్ ఉపాస్స్వ ఇతి,

ఎవ్వ డిట్టి యాశను బ్రహ్మ-మే యటంచు
భక్తితో నొనరించు ను-పాసనంబు,
అతని కాశచే సర్వకా-మాప్తి గల్గు ;
సకలము లగు దీవెనలును - సఫలములగు
వాని కాశలు వ్యాపించు - పట్లనెల్ల
సలుప నగును యథేష్ట సం-చారములను ;

* * *

అనిన నారదు డాతని - నడిగె, దేవ
ఆశకంటెను గొప్పది-యైన దున్నె?
దెల్పు మన సనత్పుత్త్రుండు - దెల్పె నిట్లు ౨

పంచదశఖండము

ఆశకంటెను ప్రాణమే - యతిశయంబు
(ప్రాణ మనుటచే ప్రాణదే-హంబునందు
వెలుగు జీవస్వరూపమే - చెప్పబడెడి)

* * *

ఆకు లెల్లను రథనాభి-యందు నిల్చు

ప్రాణో మాతా ప్రాణో భ్రాతా ప్రాణ
స్స్వసా ప్రాణ ఆచార్యః ప్రాణో
బ్రాహ్మణః ౧

టీ॥ ఆశాయాః ప్రాణః వా భూయాన్=ఆశకంటె ప్రాణసహితుడగు జీవుడు అధికుడు,

యథా=ఏప్రకారముగా, అరాః నాభౌ సమర్పితాః=బండియాకులు చక్రమధ్యమునందలికుండయందు సమర్పితములో, ఏవమ్=ఇదేవిధముగా, అస్మిన్ ప్రాణే=ఈప్రాణసహితు డగుజీవునియందు, సర్వమ్=సమస్తమును, సమర్పితమ్=ఉంచబడినది,

ప్రాణః=ప్రాణసహితుడగుజీవుడు, ప్రాణేన=తనస్వరూపముతోడనే, యాతి=పోవును,

శ్రు॥ స యది పితరం వా మాతరం వా భ్రా
తరం వా స్వసారం వాచార్యం వా బ్రా
హ్మణం వా కిఞ్చి ద్భృశ మివ ప్రత్యాహ
ధి క్త్వా స్త్విత్యే వైన మాహుః పితృ
హా వై త్వమసి, మాతృహా వై త్వమసి,
భ్రాతృహా వై త్వమసి స్వసృహా వై త్వ
మ స్యాచార్యహా వై త్వ మసి బ్రాహ్మ
ణహా వై త్వ మసీతి ౨

టీ॥ సః=పురుషుడు, పితరమ్ వా=తండ్రినిగాని, మాతరమ్ వా=తల్లినిగాని, భ్రాతరమ్ వా=సోదరునిగాని, స్వసారమ్ వా=సోదరినిగాని,

బడినయట్టులె సర్వంబు - ప్రాణ సహితు
డైన జీవునం దాధేయ-మగుచు నిల్చు

* * *

ప్రాణి ప్రాణంబుతో జేయు - పయనములను,
ప్రాణి ప్రాణినే మరియొక - ప్రాణి కిచ్చు;

* * *

ప్రాణియే తండ్రి; తల్లియు - ప్రాణియె యగు
సోదరుడు కోడ లాచార్య - డాది యైన
వారలును మరి బ్రాహ్మణు - ల్ప్రాణులె సుమి ౧

ప్రాణః ప్రాణమ్ దదాతి=ప్రాణియే ప్రాణులను దానముచేయును.
ప్రాణః హ పితా, ప్రాణః మాతా, ప్రాణః భ్రాతా, ప్రాణః స్వసా (కోడలు), ప్రాణః ఆచార్యః, ప్రాణః బ్రాహ్మణః,

తండ్రినైనను పురుషుండు - తల్లినైన
సోదరునినైన తనయుని - సుదతినైన
బ్రాహ్మణుని నైన నాచార్య-వర్యు నైన
పరుషవాక్యంబు లొకయింతి - బల్కెనేని,
అతడు జనసంఘమందు నిం-దితు డటంచు
తల్లిదండ్రులం జంపు హం-తకు డటంచు
కోడలిం జంపు వా డంచు - గురుని హంత
యనుచు బ్రాహ్మణహంతకు-డనుచు భ్రాతృ
హంతకు డటంచు భూప్రజ-లంద్రు గాదె ౨

ఆచార్యమ్ వా = ఆచార్యునిగాని, బ్రాహ్మణమ్ వా = బ్రాహ్మణునిగాని,
కిఞ్చిత్ దృశమ్ ఇవ ప్రత్యాహ యది = కొంచెము అధికముగా పలికిన

యెడల, త్వా ధిక్ అస్తు=నిన్నుగురించి నిందయగుగాక, ఇతి=అని, ఏనమ్ ఆహుః=చెప్పుదురు ;

శ్రు॥ అథ యద్యప్యేనా నుత్క్రాన్తప్రా
ణాన్ శూలేన సమాసం వ్యతిసందహే
న్నైవైనం బ్రూయుః పితృహాసీతి న
మాతృహాసీతి న భ్రాతృహాసీతి న స్వసృ
హాసీతి నాచార్యహాసీతి న బ్రాహ్మణహాసీతి 3

టీ॥ అథ=అట్లుగాక, ఏనాన్ ఉత్క్రాన్తప్రాణాన్=గతప్రాణులగు వీరలను, శూలేన సమాసమ్ వ్యతి సందహేత్ యది అపి=శూలముతో పొడిచి పైకెత్తి దహింపజేసినప్పటికిని, ఏనమ్=అట్టివానినిగూర్చి, పితృహా

శ్రు॥ ప్రాణో హ్యేవైతాని సర్వాణి భవతి,
స వా ఏష ఏవం పశ్య న్నేవం మన్వాన
ఏవం విజాన న్నతివాదీ భవతి, తఞ్చే
ద్బ్రూయు రతివా ద్యసీ త్యతివా ద్యస్మీతి
బ్రూయా న్నాపహ్నువీత ౪

టీ॥ ప్రాణః ఏవ ఏతాని సర్వాణి భవతి=ప్రాణియే ఈసర్వమును అగుచున్నాడు, సః ఏషః వా = అట్టివీడే, ఏవమ్ పశ్యన్ = ఇట్లుచూచినవాడై, ఏవమ్ మన్వానః=ఇట్లు మననముచేయువాడై, ఏవమ్ విజానన్ = ఇట్లు తెలిసికొన్నవాడై, అతివాదీ భవతి=తనయుపాస్యవస్తువు అతిశయము గలది యని నిరూపింపగలవాడగుచున్నాడు,

త్వమ్ అతివాదీ అసి ఇతి బ్రూయుః చేత్=వానిని ఎవరైనను అతి

త్వమ్ పితృహా వై అసి=నీవు పితృహంతకుడవు; మాతృహా వై త్వమ్ అసి........,

అట్లుగాక వారలు గత-ప్రాణు లైన
పిదప శవముల శూలంబు-తుది దగిల్చి
యెత్తి దహనం బొనర్చిన-యేని, వాని
తల్లిదండ్రి సోదరుల హం-తకు డటంచు
కోడలిని బ్రాహ్మణోత్తముం - గురుని జంపు
నట్టి వా డీత డం చెవ్వ - రనరు భువిని 3

అసి ఇతి న బ్రూయుః=పితృహంతకుడవై తివని అనరు; మాతృహా అసి ఇతి-న=మాతృహంతకుడవై తివని అనరు;

(ఇట్లే పిమ్మటగూడ నన్వయము)

జీవమయు డాచు జగ మెల్ల - జెలగు చుండు

* * *

ఇట్టి విషయంబు గమనించి - యెవడు తనమ
నమున నిట్లు చింతించి జ్ఞా-నము గడించు
అట్టి పురుషుండు తనయుపా-స్య మగు వస్తు
వతిశయం బను 'నతివాది'-యగుచు బొలుచు

* * *

వాని నెవ్వడేనియు 'నతి-వాది' వైతి
వనిన, నౌ ననవలయు; కా-దనగరాదు ౪

వాదివై తివని చెప్పినయెడల, అతివాదీ అస్మి, ఇతి బ్రూయాత్=అతివాదినై తి నని చెప్పవలయును;

న అపహ్నువీత=లే దనరాదు,

షోడశః ఖండః

శ్రు॥ ఏష తు వా అతివదతి య స్సత్యే నాతి
వదతి సో ఽహం భగవ స్సత్యే నాతి
వదా నీతి, సత్యం త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య
మితి సత్యం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ యః సత్యేన అతివదతి = ఎవడైతే సత్యపదార్థమగుపరమాత్మ యే అతిక్రాంతవస్తువు అనిచెప్పుచున్నాడో, ఏషః తు వా అతివదతి = అట్టిపురుషుడే అతివాది; (అనగా పూర్వము చెప్పబడిన ప్రాణసహితమగు జీవునుపాసించువానికంటెగూడ బ్రహ్మోపాసకుడు అతివాది యని భావము)

నారదు డిట్లనియె:—

భగవః=పూజ్యుడా, సః అహమ్=ఇట్లు నీచేనుపదేశింపబడిన నేను, సత్యేన అతివదాని ఇతి=సత్యవస్తువగుపరమాత్మవలన అతివాదినయ్యెదను

సప్తదశః ఖండః

శ్రు॥ యదా వై విజానా త్యథ సత్యం వదతి,
నావిజానన్ సత్యం వదతి, విజాన న్నేవ
సత్యం వదతి, విజ్ఞాన న్త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య
మితి, విజ్ఞానం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ సనత్కుమారుడు చెప్పుచున్నాడు:—

యదా విజానాతి అథ సత్యమ్ వదతి=పురుషుడు ఎప్పుడు పరమాత్మను సాక్షాత్కరించునో అప్పుడు అసత్యమైనపరమాత్మను అతిక్రాంత

షోడశఖండము

సత్పదార్థ మా బ్రహ్మమ్ము - సర్వవస్తు
వులకతిక్రాంత మగు వస్తు-వుగ నెరుంగు
వాడె యతివాది జీవాతి-వాదికంటె

* * *

అని సనత్కుమారుడు పల్కి-నంత నార
దుడు వచించెను పూజ్య! నీ-నుడుల వినిన
యట్టివాడ నై యుంట, బ్ర-హ్మంబువలన
నగుదు నతివాది, నట్టి బ్ర-హ్మమునె తెలియ
వలయు, దాని నొనర్తు ను-పాసనంబు ౧

అనెను; సత్యమ్ తు ఏవ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్ ఇతి = సత్యస్వరూపుడగు బ్రహ్మమే తెలియబడవలసినవాడు;

భగవః = పూజ్యుడా, సత్యమ్ విజిజ్ఞాసే ఇతి = పరమాత్మనే యుపాసించెదను,

సప్తదశఖండము

సనత్కుమారుడు :—

"సత్యవస్తువౌ బ్రహ్మ సా-క్షాత్కరింప
నది యతిక్రాంత మైన ప-దార్థ మగుట
నెరిగి, నరు డతివాది యై - పరగుచుండు;
బ్రహ్మదర్శనలాభంబు - పడయునట్టి
వాని కతివాదియగుట ల-భ్యంబుగాదు;

* * *

వస్తువుగా చెప్పను ;

అవిజానన్ సత్యమ్ న వదతి = బ్రహ్మసాక్షాత్కారముపొందని వాడు అసత్యపదార్థమే అతిక్రాంతవస్తువని చెప్పజాలడు,

విజానన్ ఏవ సత్యమ్ వదతి= తెలిసికొన్నవాడే సత్యవస్తువు విషయమై అతివాది యగుచున్నాడు ;

విజ్ఞానమ్ తు ఏవ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్ ఇతి=అట్టిబ్రహ్మసాక్షాత్కారమే సంపాదింపవలసినది,

అష్టాదశః ఖండః

శ్రు॥ యదా వై మనుతే ఽథ విజానాతి, నా
మత్వా విజానాతి, మత్వైవ విజానాతి,
మతి స్త్వేవ విజిజ్ఞాసిత వ్యేతి, మతిం భగ
వో విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ సనత్కుమారుడు:—

యదా వై మనుతే అథ విజానాతి=ఎప్పుడు మననముచేయునో అనంతరము సాక్షాత్కారమగును; న అమత్వా విజానాతి=మననహీనునకు సాక్షాత్కారము లేదు ;

మత్వా ఏవ విజానాతి = మననముచేసినవాడే సాక్షాత్కారమును పొందును, మతిః తు ఏవ విజిజ్ఞాసితవ్యా ఇతి=మననమే సంపాదింపబడ

ఏకోనవింశః ఖండః

శ్రు॥ యదా వై శ్రద్దధా త్యథ మనుతే,
నాశ్రద్దధ న్మనుతే, శ్రద్దధదేవ మనుతే,

బ్రహ్మ నెరుగువాడే యతి-వాది యగును
కనుక బ్రహ్మ సాక్షాత్కార-మును గడింపు''

నారదుడు :—

"పూజ్య! బ్రహ్మ సాక్షాత్కార-మును గడింతు'' ౧

నారదుడు:—భగవః = పూజ్యుడా, విజ్ఞానమ్ విజిజ్ఞాసే = బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమును సంపాదించెదను,

అష్టాదశ ఖండము

సనత్కుమారుడు :—

మనన మొనరింప బ్రహ్మముం - గనుట గల్గు
మననహీనున కద్దాని - గనగరాదు
మననశీలుడే దానిని - గన గలండు
కనుక మననంబునే నీవు - గడనసేయు''

నారదుడు :—

"పూజ్య! యత్నింతు మననముం-బొందుకొరకు'' ౧

వలసినది ;

నారదుడు:—భగవః=పూజ్యుడా, మతిమ్=మననమును, విజిజ్ఞాసే ఇతి=సంపాదించెదను,

ఏకోనవింశ ఖండము

సనత్కుమారుడు:—

"శ్రద్ధచేతనె మననంబు - సాధ్య మగును
శ్రద్ధలేనిచో మననం బ-సాధ్య మగును

శ్రద్ధాత్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యేతి; శ్రద్ధాం
భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ సనత్కుమారుడు:—

యదా వై శ్రద్దధాతి=ఎప్పుడైతే శ్రద్ధగలవాడగునో, అథ=అటు పిమ్మట, మను తే=మననము చేయును, అశ్రద్దధన్ న మను తే=అశ్రద్ధాపరుడు మననముచేయడు;

శ్రద్దధదేవ మను తే=శ్రద్ధగలవాడే మననముచేయును; శ్రద్ధా తు

వింశః ఖండః

శ్రు॥ యదా వై నిస్తిష్ఠ త్యథ శ్రద్దధాతి,
నానిస్తిష్ఠ ఞ్ఛ్రద్దధాతి, నిస్తిష్ఠ న్నేవ
శ్రద్దధాతి, నిష్ఠాత్వేవ విజిజ్ఞాసిత వ్యేతి,
నిష్ఠాం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ సనత్కుమారుడు:—

యదా వై నిస్తిష్ఠతి=ఎపుడైతే నిష్ఠవహించువాడగునో, అథ=అపుడు, శ్రద్దధాతి=శ్రద్ధగలవాడగును, అనిస్తిష్ఠన్ శ్రద్ధధాతి=నిష్ఠలేనివాడు శ్రద్ధావంతుడు కాడు; నిస్తిష్ఠన్ ఏవ శ్రద్ధధాతి = నిష్ఠావంతుడె శ్రద్ధావంతుడగును;

నారదుడు:—నిష్ఠా తు ఏవ విజిజ్ఞాసితవ్యా ఇతి=నిష్ఠనే సంపాదింపవలయును;

భగవః=పూజ్యుడా, నిష్ఠామ్ విజిజ్ఞాసే ఇతి=నిష్ఠనుసంపాదించెదను,

నిష్ఠా = బ్రహ్మ ఏవ శ్రోతవ్యమ్ న అన్యత్ ఇతి అధ్యవసాయ స్వరూపమ్,

శ్రద్ధ గలవాడె మననంబు - సలుపువాడు
కనుక యత్నింపు మీవు శ్ర-ద్ధను గడింప"

నారదుడు:—

"పూజ్య! యత్నింతు శ్రద్ధను - బొందుకొరకు" ౧

ఏవ విజిజ్ఞాసితవ్యా ఇతి=శ్రద్ధ సంపాదింపబడవలయును,

నారదుడు:—భగవః శ్రద్ధాం విజిజ్ఞాసే = పూజ్యుడా శ్రద్ధను సంపాదించెదను,

వింశ ఖండము

సనత్కుమారుడు:—

(బ్రహ్మము నెగాని బ్రహ్మేత-రము నుపాస
నం బొనర్పరా దను నియ - మంబె 'నిష్ఠ')

* * *

"అట్టి నిష్ఠ గలింగిన-యపుడె బ్రహ్మ
విషయకం బగు శ్రద్ధ ప్ర-వృద్ధి జెందు;
నిష్ఠ యారీతి చక్కగా - నిలువ దేని
శ్రద్ధయుంగూడ గలుగ దా-జనుని యందు
ధరణి నిష్ఠాపరుండె శ్ర-ద్ధాపరుండు
కనుక నిష్ఠను గడియింప-జను జనుండు"

* * *

నారదుడు:—

"పూజ్య! యత్నింతు నిష్ఠను-బొందు కొరకు" ౧

ఏకవింశః ఖండః

శ్రు॥ యదా వై కరో త్యథ ని స్తిష్ఠతి నాకృ
త్వాని స్తిష్ఠతి కృ త్వైవ ని స్తిష్ఠతి కృతి
స్త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యేతి కృతిం భగవో
విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ (పూర్వఖండమునందువలెనే అన్వయము)

కృతి అనగా ఉద్యోగము ప్రయత్నము అనిభావము,

ద్వావింశః ఖండః

శ్రు॥ యదా వై సుఖం లభతే ఽథ కరోతి,
నాసుఖంలబ్ధ్వా కరోతి, సుఖ మేవ లబ్ధ్వా
కరోతి, సుఖం త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య మితి;
సుఖం భగవో విజిజ్ఞాస ఇతి ౧

టీ॥ పూర్వఖండమువలెనే అన్వయము

సుఖమ్=పరమాత్మ యే అత్యంతానుకూలపదార్థ మను భావము,

సనత్కుమారుడు:—

ఏకవింశఖండము

సనత్కుమారుడు:—

"జనుని యత్నంబుచే నిష్ఠ-సంభవించు
యత్నమే లేనిచో నిష్ఠ - యమరబోదు
యత్నపరుడె పో జగతి ని-ష్ఠాత్మకుండు
యత్న మభ్యాస మొనరింప-నగు జనుండు"

*　　　*　　　*

నారదుడు:—

"దేవ! యత్నము న్నేను సా-ధింతు నింక" ౧

ద్వావింశఖండము

సనత్కుమారుడు:—

(అఖిల జగతిని గల పదా-ర్థాళి యందు
బ్రహ్మ మొక్కటే యనుకూల-వస్తు వనుచు
మది నెరుంగుట 'సుఖ'మంద్రు-మహిని బుధులు)

*　　　*　　　*

"అట్టి సుఖము మనోలభ్య-మైనయపుడె
పురుషుడు ప్రయత్న మొనరింప - మొదలుపెట్టు;
బ్రహ్మ మంతటి యనుకూల-వస్తు వగుట
తెలియ కున్నచో యత్నమే - గలుగ కుండు;
కనుక సుఖముకై యత్నంబు - జనన మగును"

*　　　*　　　*

సుఖము నభ్యాస మొనరించు - సుజను డెపుడు;

త్రయోవింశః ఖండః

శ్రు॥ యో వై భూమా తత్సుఖం, నాల్పే
సుఖమస్తి, భూమైవ సుఖం, భూమా
త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య ఇతి భూమానం భగ
వో విజిజ్ఞాస ఇతి 1

టీ॥ యః వై భూమా = మిక్కిలిబహుళమైనపదార్థము ఏది కలదో, తత్=అది, సుఖమ్=సుఖస్వరూపము; అల్పే సుఖమ్ న అస్తి= అల్పవస్తులాభమునందు సుఖము లేదు;

భూమా ఏవ సుఖమ్=అనంతమగువస్తువే సుఖస్వరూపము,

భూమా తు ఏవ విజిజ్ఞాసితవ్యః ఇతి = అట్టియనంతవస్తువే ఉపాసింపబడవలసినది,

చతుర్వింశః ఖండః

శ్రు॥ యత్ర నాన్య త్పశ్యతి నాన్య చ్ఛృణోతి
నాన్య ద్విజానాతి స భూమాఽథ య
త్రాన్య త్పశ్య త్యన్య చ్ఛృణో త్యన్య
ద్విజానాతి తదల్పం యో వై భూమా
తదమృత మథ యదల్పం తన్మర్త్యగ్

నారదుడు:—

"దేవ! సుఖమునకై ప్రయత్నింతు నేను." ౧

త్రయోవింశ ఖండము

సనత్కుమారుడు:—

"ఏపదార్థం బనంతమై-యెసగు నది సు
ఖస్వరూపంబుగా నీవు - గానవలయు;
ఏది యల్పమో యది సుఖం-బెపుడు గాదు;
బ్రహ్మమే యీసుఖస్వరూ-పంబు సూవె;"

* * *

కనుక బ్రహ్మంబునే యుపా-సన మొనర్పు

నారదుడు:—

పూజ్య! యత్నింతు బ్రహ్మముం-బొందుకొరకె ౧

భగవః భూమానమ్ విజిజ్ఞాసే ఇతి=పూజ్యుడా ఆయనంతవస్తువునే యుపాసించెదను,

చతుర్వింశ ఖండము

ఏపదార్థానుభవమునం - దెసగువాడు
అన్యవస్తు దర్శనమునం - దాశపడడొ
అన్యవిషయము న్వినగోర - డన్యమైన
దాని జ్ఞానంబు గడియించు - తలపు కొనడొ
దానినే మహావస్తువు-గా నెరుగుము

* * *

స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మ
హిమ్ని యది వా న మహిమ్నీతి ౧

టీ॥ యత్ర=ఏపదార్థానుభవముకలిగినయెడల, అన్యత్ న పశ్యతి= ఇతరవస్తువునుచూడగోరడో, అన్యత్ న శృణోతి=ఇతరవిషయములు విన గోరడో, అన్యత్ న విజానాతి = ఇతరవస్తువులను తెలిసికొనగోరడో, సః భూమా=అదియే మహాపదార్థము,

అథ=అటుగాక, యత్ర=ఏవస్త్వనుభవముకలిగినప్పుడు, అన్యత్ పశ్యతి=ఇతరవస్తువును చూడగోరునో, అన్యత్ శృణోతి = ఇతరవిషయ ములను వినగోరునో, అన్యత్ విజానాతి = ఇతరవస్తువులను తెలిసికొన గోరునో, తత్ అల్పమ్=అది అల్పవస్తువు ;

శ్రు॥ గో అశ్వ మిహ మహిమే త్యాచక్షతే,
హస్తి హిరణ్యం దాస భార్యం క్షేత్రా
ణ్యాయతనా నీతి, నాహ మేవం బ్రవీమి,
బ్రవీ మీతి హోవా చాన్యో హ్యన్య
స్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి ౨

ఇహ గో అశ్వమ్ = ఈలోకమునందలి గోవులు అశ్వములు, మహిమా ఇతి ఆచక్షతే=ఆభూమపదార్థముయొక్క-మహిమయే ; హస్తి హిరణ్యమ్ దాస భార్యమ్ క్షేత్రాణి ఆయతనాని ఇతి=ఏనుగులు బంగా రము దాసజనులు భార్యలు క్షేత్రములు నివాసస్థలములు మొదలగునవి గూడ ఆభూమపదార్థముయొక్క-మహిమయే ; (విభూతులనిభావము)

ఏపదార్థానుభవమునం - దెసగువాడు
అన్యముం గన విన దెలి-యంగ గోరు
అట్టి వస్తువు నల్ప మం - చరయవలయు; ౧

యః వై భూమా=అబ్బృహత్పదార్థమెదియో అదియే అమృతస్వరూపము, అథ=అదిగాక. యత్ అల్పమ్=ఏది యల్పవస్తువో అది, తత్ మర్త్యమ్=అది జననమరణాదులు,

నారదుడు:—భగవః = పూజ్యుడా, సః = అభూమపదార్థము, కస్మిన్ ప్రతిష్ఠితః ఇతి = దేనియందాధారపడియున్నది, స్వమహిమ్ని = స్వమహిమయందే, యది వా=అట్లుగాక, న మహిమ్ని=ఎవరిమహిమయందు కలియును,

ఇల గలుగు గోవు లశ్వంబు - లేనుగులును
స్వర్ణమును సేవకజనంబు - సతులు క్షేత్ర
ములు నివాసస్థలంబు లీ-భూమ మనెడు
బ్రహ్మ మహిమంబుచేత నే - పరగుచుండు;

* * *

జగతి బ్రహ్మేతరంబులో - సకల వస్తు
వులు నితరవస్తువులయందె - నిలుచు గాని
బ్రహ్మ మిట్లన్య మగు పదా-ర్థంబునందు
నిల్చి యాధారపడు నని - నే వచింప; ౨

ఏవమ్ = ఈప్రకారముగా, అహమ్ న బ్రవీమి = భూమపదార్థము విషయమై నేను చెప్పను;

అన్యః హి = అన్యవస్తువులు, అన్యస్మిన్ = వానికంటె నన్యపదార్థములయందు, ప్రతిష్ఠితః ఇతి = ఆధారపడియున్నవని, బ్రవీమి ఇతి = చెప్పె

పఞ్చవింశః ఖండః

శ్రు॥ స ఏ వాధస్తా త్స ఉపరిష్టా త్స పశ్చా
త్స పురస్తా త్స దక్షిణత స్స ఉత్తరత
స్స ఏ వేదగ్ సర్వ మి త్యథాతో ఒహ
ఙ్కారాదేశ ఏ వాహ మేవాధస్తా దహ
ముపరిష్టా దహం పశ్చా దహం పురస్తా
దహం దక్షిణతో ఒహ ము త్తరతో
ఒహ మే వేదగ్ సర్వ మితి ౧

టీ॥ సః ఏవ = అభూమపదార్థమే, అధస్తాత్ = క్రిందివైపుననున్నది; సః ఉపరిష్టాత్ సః పశ్చాత్ సః పురస్తాత్ సః దక్షిణతః సః ఉత్తరతః సః ఏవ ఇదమ్ సర్వమ్ = అదియే పైప్రక్కను పశ్చిమమునను తూర్పునను దక్షిణమునను ఉత్తరమునను ఈసర్వముగను ఉన్నది;

అథ అతః = కనుక ఇకమీదట, అహంకారాదేశః ఏవ = అహంకారోపదేశము అనగా అహమ్ అనుబుద్ధితో నుపాసించువిధము చెప్పబడుచున్నది;

శ్రు॥ అ థాత ఆ త్మా దేశ ఏ వాత్మై వా ధస్తా
దా త్మోపరిష్టా దాత్మా పశ్చా దాత్మా
పురస్తా దాత్మా దక్షిణత ఆ త్మోత్తరత

దను అని, ఉవాచ=సనత్కుమారుడు చెప్పెను,

పంచవింశ ఖండము

ప్రాగ్దిశను దక్షిణంబున - పశ్చిమమున
ఉత్తరమున నధోదిశ - నూర్ధ్వమునను
అఖిల వస్తుచయంబు బ్ర-హ్మాత్మకంబు

* * *

కనుక నింకమీఁదట నహం-కారబుద్ధి
తో నుపాసించు పద్ధతి - గానవలయు ;

* * *

ప్రాగ్దిశను దక్షిణంబున - పశ్చిమమున
ఉత్తరమున నధోదిశ - నూర్ధ్వమునను
నిలుచు సర్వపదార్థము-లెన్ని యగును
నవియు నావలె గావె బ్ర-హ్మాత్మకములు ౧

అహమ్ ఏవ అధస్తాత్=నేనే (అనగా నన్ను శరీరముగాగల యా భూమవస్తువగు పరమాత్మయే) క్రిందివైపునున్నదంతయును ;

(ఇట్లే మిగతవాక్యభాగమునకును అన్వయము)

కనుక నికమీఁద పరమాత్మ-యనెడు బుద్ధి
తో నుపాసించు విధమును - గానవలయు

* * *

క్రిందనుం బైన పశ్చిమ-మందు పూర్వ
దిశను దక్షిణోత్తరముల - దేజరిల్లు

ఆత్మైవేదగ్ం సర్వమితి, స వా ఏష
ఏవం పశ్య న్నేవం మన్వాన ఏవం విజాన
న్నాత్మరతి రాత్మక్రీడ ఆత్మమిథున ఆత్మా
నంద స్స స్వరా డ్భవతి, తస్య సర్వేషు
లోకేషు కామచారో భవతి, అథ యే
న్యథాతో విదు రన్యరాజాన స్తే క్షయ్
య్యలోకా భవన్తి, తేషాగ్ం సర్వేషు
లోకే ష్వకామచారో భవతి 2

టీ॥ అథ అతః = కనుక నికమీాదట, ఆత్మాదేశః ఏవ = ఆత్మగా నుపాసించుపద్ధతి చెప్పబడుచున్నది; అధస్తాత్ ఆత్మా ఏవ ఉపరిష్టాత్ ఆత్మా పశ్చాత్ ఆత్మా పురస్తాత్ ఆత్మా దక్షిణతః ఆత్మా ఉత్తరతః ఆత్మా ఇదమ్ సర్వమ్ ఆత్మా ఏవ ఇతి = క్రిందివైపునను మీాదివైపునను పశ్చిమమునను పూర్వమునను దక్షిణమునను ఉత్తరమునను గల యీసర్వమును ఆత్మయే (అనగా పరమాత్మచేత వ్యాప్తమైనదియే;)

సః ఏషః ఏవ=అట్లు తెలిసికొనునుపాసకుడు, ఏవమ్ పశ్యన్ = ఈరీతిగ చూచుచున్నవాడై, ఏవమ్ మన్వానః=ఇట్లుమననముచేయువాడై, ఏవమ్ విజానన్ = ఇట్లు తెలిసికొనువాడై, ఆత్మరతిః ఆత్మ క్రీడః ఆత్మ మిథునః ఆత్మానందః=ఆత్మయందు ప్రీతిగలవాడై క్రీడించువాడై అనుభవించువాడై ఆనందించువాడై, సః = వాడు, స్వరాట్ భవతి = స్వయముగా రాజు అగును;

అఖిలమును పరమాత్మచే - వ్యాప్తము సుమి

* * *

ఇవ్విధంబున పరమాత్మ - నెవ్వ డెరిగి
మనన మాచరించుచు నుపా-సన మొనర్చు
వాని కాబ్రహ్మమే ప్రియ-వస్తు వగును ;
బ్రహ్మమే వాని క్రీడాస్థ-లంబును నగు ;
మైథున సుఖంబు నతడు బ్ర-హ్మంబునందె
బొందు; నా బ్రహ్మమందె యా-నంద మొందు ;
అత డెల్లకర్మముల క-తీతు డగుచు
పరమ మైన స్వాతంత్ర్యాను-భవ మొనర్చు ;
సర్వలోకంబులను యథే-ష్టముగ దిరుగు ;

* * *

అన్య మగురీతి సేయు ను-పాసకుండు
పారతంత్ర్యంబు కర్మాను - భవము గలిగి
క్షీణలోక ప్రవేశంబు - జెందు గాని
సర్వలోక సంచారంబు - సలుప దగడు ౨

తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారః భవతి=అతనికిసమస్తలోకము లందును యథేష్టసంచారముకలుగును, అథ=పిమ్మట, యే అతః అన్యథా విదుః = ఇంతకంటె వేరుగానెవరు తెలిసికొందురో, తే అన్యరాజానః = వారు పరరాజాధీనులగుదురు; క్షయ్యలోకాః భవంతి=క్షీణలోకములను పొందుదురు, తేషామ్=వారికి, సర్వేషు లోకేషు=సమస్తలోకములందును, అకామచారః భవతి=కామచారవిహీనులగుదురు,

షడ్వింశః ఖండః

శ్రు॥ తస్య హ వా ఏత స్యైవం పశ్యత ఏవం
మన్వాన స్యైవం విజానత ఆత్మతః ప్రా
ణ ఆత్మత ఆ శాత్మత స్స్మర ఆత్మత
ఆకాశ ఆత్మత స్తేజ ఆత్మత ఆప ఆత్మత
ఆవిర్భావతిరోభావా వాత్మతో ఽన్న
మాత్మతో బల మాత్మతో విజ్ఞాన మా
త్మతో ధ్యాన మాత్మత శ్చిత్త మాత్మత
స్సంకల్ప ఆత్మతో మన ఆత్మతో వా
గాత్మతో నా మాత్మతో మంత్రా
ఆత్మతః కర్మా ణ్యాత్మత ఏ వేదగ్ సర్వ
మితి ౧

టీ॥ ఏవమ్ పశ్యతః ఏవమ్ మన్వానస్య ఏవమ్ విజానతః తస్య ఏతస్య= ఈవిధముగా చూచుచు మననమొనర్చుచు తెలిసికొనుచు నున్న యట్టియుపాసకునకు, ఆత్మతః ప్రాణః = పరమాత్మవలననే ప్రాణసిద్ధి, ఆత్మతః ఆశా=పరమాత్మవలననే ఆశయొక్క ప్రవర్తన, ఆత్మతః స్మరః = పరమాత్మవలననే స్మృతి, ఆత్మతః ఆకాశః=పరమాత్మవలననే ఆకాశము, ఆత్మతః తేజః = పరమాత్మవలననే తేజస్సు, ఆత్మతః ఆపః = పరమాత్మ వలననే జలములు, ఆత్మతః ఆవిర్భావతిరోభావౌ = పరమాత్మవలననే

షడ్వింశ ఖండము

ఈవిధమున నుపాసకుం - డెరిగి మనన
మాచరించి బ్రహ్మజ్ఞాన - మందెనేని,
అట్టివానికి గోచరం-బగును జగతి,
బ్రహ్మవలననె ప్రాణంబు - పరగు ననుచు,
ఆశయును స్మృతి తేజస్సు - లాకసంబు
జలములును సృష్టిలయములు-గలుగుననుచు,
అన్నము బలంబు జ్ఞానంబు - ధ్యాన చిత్త
ములును సంకల్ప మానసం-బులును వాక్కు
నామములును కర్మములు మం-త్రములు సర్వ
వస్తువులు బ్రహ్మముననె సం-భవము లనుచు; ౧

జననమరణములు, ఆత్మతః అన్నమ్=పరమాత్మవలననే అన్నము, ఆత్మతః బలమ్ = పరమాత్మవలననే బలము, ఆత్మతః విజ్ఞానమ్ = పరమాత్మవలననే విజ్ఞానము, ఆత్మతః ధ్యానమ్ = పరమాత్మవలననే ధ్యానము, ఆత్మతః చిత్తమ్=పరమాత్మవలననే చిత్తము, ఆత్మతః సంకల్పః=పరమాత్మవలననే సంకల్పము, ఆత్మతః మనః=పరమాత్మవలననే మనస్సు, ఆత్మతః వాక్ = పరమాత్మవలననే వాక్కు, ఆత్మతః నామ = పరమాత్మవలననే నామ, ఆత్మతః మంత్రాః=పరమాత్మవలననే మంత్రము, ఆత్మతః కర్మాణి=పరమాత్మవలననే కర్మములు, ఆత్మతః ఏవ ఇదమ్ సర్వమ్=పరమాత్మవలననే ఈసర్వమును; ఇతి=అని (గోచరించును,)

శ్రు॥ త దేష శ్లోకః; న పశ్యో మృత్యుం
పశ్యతి, న రోగం, నోత దుఃఖతాం,
సర్వగ్ హ పశ్యః పశ్యతి, సర్వ మా
ప్నోతి సర్వశ ఇతి, స ఏకధా భవతి
త్రిధా భవతి పంచధా సప్తధా నవధా
చైవ పునశ్చైకాదశః స్మృతః, శతం
చ దశ చైకశ్చ సహస్రాణి చ విగ్ శతిః;
ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి స్సత్త్వశుద్ధౌ
ధ్రువా స్మృతిః, స్మృతిలమ్భే సర్వగ్రన్థీ
నాం విప్రమోక్షః; తస్మై మృదిత
కషాయాయ తమసః పారం దర్శయతి
భగవాన్ సనత్కుమార స్తగ్ స్కంద
ఇత్యాచక్షతే తగ్ స్కంద ఇత్యా
చక్షతే 2

టీ॥ తత్=ఆవిషయమునందు, ఏషః శ్లోకః=ఈశ్లోకము ప్రవర్తించు చున్నది;

పశ్యః=బ్రహ్మదర్శియైనవాడు, మృత్యుమ్ న పశ్యతి=మృత్యువును పొందడు; న రోగమ్=రోగమును పొందడు; న ఉత దుఃఖతామ్=దుఃఖమునున్నుపొందడు; పశ్యః=ఆ బ్రహ్మదర్శి, సర్వమ్ పశ్యతి = సర్వమును

శ్రుతులు దీనిని వివరించు-చుండు నిట్లు

* * *

బ్రహ్మదర్శికి మృత్యుద-ర్శనము లేదు ;
వ్యాధులును లేవు ; దుఃఖంబు-లసలె లేవు ;
బ్రహ్మముం జూచువాడు స-ర్వమును జూచు ;
అన్నివిధముల సర్వంబు - ననుభవించు

* * *

వాడు లెక్కలేనట్టి రూ-పముల దాల్చు
ఒక్కరూపంబు దలచుచో - నొకటి దాల్చు
మూడు గోరిన నతడు ము-మ్మూర్తు లందు
ఐదు రూపము ల్వలయుచో - నైదు బొందు
సప్తకం బన్న గనుపట్టు - సప్త విధుల
అతడు వలయుచో దాల్చు న-వ్యాకృతులను
పదునొకండేని ధరియించు ; - పదునొకండు
శతము లైన నిర్వది సహ-స్రంబు లైన
దాల్చు నతడు రూపంబుల - దలచి నట్లు ;

* * *

శుద్ధ మైన యాహారంబు - శుద్ధ మైన
సత్త్వగుణమును గలిగించు; - సత్త్వశుద్ధి
వలన స్థిర మైన స్మరణంబు - గలుగు; నట్టి
స్మరణమున గ్రంథు లెల్ల నా-శనము బొందు ;

* * *

అల తమస్సుకు పారమై-నట్టి బ్రహ్మ

చూచును; సర్వశః సర్వమ్ ఆప్నోతి=సర్వమును సర్వవిధముల పొందును,

సః ఏకధా భవతి=అటువంటి పురుషుడు ఒకస్వరూపమును దాల్చును,

ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిః=ఆహారశుద్ధిగలిగినయెడల శుద్ధసత్త్వగుణము చేకూరును; (అనగా రజస్తమోగుణసాంకర్యము లేని సత్త్వగుణము కలుగునని భావము); సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువా స్మృతిః=శుద్ధసత్త్వగుణలాభము చేత స్థిరమైన స్మరణము సిద్ధించును; విప్రస్మృతిలమ్భే సర్వగ్రంథీనామ్ మోక్షః=విప్రునకాస్మృతిలాభము చేత అవిద్యారాగాదుల నెడుముడులన్నియు విమోచనమగును;

మృదితకషాయాయ తస్మై=మర్దింపబడిన పాపములుగల ఆనార

ఛాందోగ్యోపనిషది సప్తమ ప్రపాఠకస్సమాప్తః.

—

విద్య నపహతదోషుడై - వెలయు నార
దునకు వచియించె నమ్మహా-త్ముడగు పరమ
మునివరుడు సనత్సుత్సుండు - ముదిత మొప్ప ;
ఆ సనత్కుమారుని స్కందు-డని వచింత్రు ౨

దునికొరకు, భగవాన్ సనత్కుమారః=పూజ్యుడగు సనత్కుమారుడు, తమసః పారమ్ దర్శయతి = తమస్సుయొక్క అంతమందున్న పరమాత్మను ఉపదేశించెను ;

తమ్ = ఆసనత్కుమారుని, స్కందః = స్కందుడని, ఆచక్షతే = చెప్పిదరు,

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు సప్తమ ప్రపాఠకము సమాప్తము.

ఛాందోగ్యోపనిషత్

అష్టమః ప్రపాఠకః

ప్రథమః ఖండః

శ్రు॥ అథ య దిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహ
రం పుణ్డరీకం వేశ్మ దహ రోఽస్మి న్న న్త
రాకాశ స్తస్మి న్య దంత స్త దన్వే
ష్టవ్యం త ద్వావ విజిజ్ఞాసితవ్య మితి ౧

టీ॥ అథ = పిమ్మట (మరియొక విద్య చెప్పబడుచున్నది); అస్మిన్ బ్రహ్మపురే = పరమాత్మకుపట్టణమైన ఈశరీరమందలి, యత్ ఇదమ్ పుణ్డరీకమ్ దహరమ్ వేశ్మ = హృదయపుండరీకమను గృహ మేదికలదో, అస్మిన్ అంతః (యః) దహరః ఆకాశః = అట్టిగృహములోపల సూక్ష్మమగు ఆకాశమేదికలదో, తస్మిన్ యత్ అంతః = అట్టిసూక్ష్మమగు నాకా

శ్రు॥ తం చే ద్బ్రూయు ర్య దిద మస్మిన్ బ్ర
హ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేశ్మ దహ
రో ఽస్మి న్నన్తరాకాశః కిం తత్ర విద్య
తే య దన్వేష్టవ్యం య ద్వావ విజి
జ్ఞాసి తవ్య మితి ౨

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

అష్టమ ప్రపాఠకము

ప్రథమ ఖండము

బ్రహ్మపుర మైన యీ శరీ-రంబులోని
హృదయపుండరీకం బను - గృహమునందు
కలదు సూక్ష్మ మైనట్టి యా-కాశ మొండు;
అట్టి బ్రహ్మముం; దాని క-ల్యాణ సుగుణ
జాలమును జేయదగు నుపా-సనము శ్రవణ
మననములచే నెరుంగుచు - మహిం జనుండు ౧

శమునందు అంతర్భాగముగా ఏదిగలదో, తత్ = ఆకల్యాణగుణసమూహము, అన్వేష్టవ్యమ్=ఉపాసింపదగినది; తత్ వావ=అదియే, విజిజ్ఞాసితవ్యమ్=శ్రవణమననములచే తెలిసికొనదగినది,

బ్రహ్మపుర మైన యీ శరీ-రంబు లోని
హృదయ పుండరీకం బను - గృహమునందు
కలదు సూక్ష్మ మైనట్టి యా-కాశ మొండు;
అం దుపాసింప దగిన దే-య్యది యటంచు
అందు దెలియంగ దగిన దె-య్యది యటంచు
శిష్యజనములు గురుని ప్ర-శ్నించిరేని ౨

టీ॥ అస్మిన్ బ్రహ్మపురే = బ్రహ్మపట్టణమైన యీశరీరమునందు, యత్ ఇదమ్ దహరమ్ పుండరీకమ్ వేశ్మ = ఏ యీ సూక్ష్మమైన పుండరీకాకారముగల హృదయగృహముకలదో, అస్మిన్ = ఈహృదయగృహమందు, అన్తః దహరః ఆకాశః = అంతర్వర్తియై సూక్ష్మాకాశమున్నది

శ్రు॥ స బ్రూయాద్ యావా న్వా అయ మా
కాశ స్తావా నేషో ఽ న్తర్హృదయ
ఆకాశ ఉభే అస్మిన్ ద్యావా పృథివీ
అ న్త రేవ సమాహితే, ఉభా వగ్ని శ్చ
వాయు శ్చ సూర్యాచన్ద్రమసా వుభౌ
విద్యు న్నక్షత్రాణి య చ్చాఽస్యేహా స్తి
య చ్చ నాఽ స్తి సర్వం త దస్మిన్
సమాహిత మితి 3

టీ॥ సః బ్రూయాత్ = ఆగురువు ఇట్లు చెప్పవలయును, అయమ్ ఆకాశః = ఈకనుపడుమహాకాశము, యావాన్ వా = ఎంతయో, ఏషః అంతర్హృదయ ఆకాశః = ఈహృదయాంతర్వర్తియగు ఆకాశము, తావాన్ అంతయే;

అస్మిన్ = ఈహృదయాకాశమునందు, ద్యావా పృథివీ ఉభే = స్వర్గము భూమి యను రెండులోకములును, అంతః ఏవ సమాహితే = అంతర్వర్తులై యాశ్రయించియున్నవి,

అగ్నిః చ వాయుః చ ఉభౌ = అగ్నివాయువు లను రెండును,

(కదా),

యత్ అన్వేష్టవ్యమ్ యత్ వావ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్ తత్ర కిమ్ విద్యతే=ఉపాసింపదగినదియు తెలిసికొనదగినదియు అందు ఏమికలదు, ఇతి=అని, తమ్ ఆగురువును, బ్రూయుః చేత్=అడిగినయెడల,

ఉత్తరం బాత డీరీతి - నొసగవలయు;

*　　　*　　　*

"ఈ మహాకాశ మెంతదో, - హృదయమధ్య
మందు వర్తించు నాకాశ - మంతదె యగు;
అట్టి హృదయాంతరాకాశ-మందె యాశ్ర
యంబు వహియించి స్వర్గ మ-ర్త్యంబు లుండు;
అగ్ని వాయువులును దాని-యందె నిలుచు;
చంద్ర సూర్యు లిర్వురును న-క్షత్రములును
మరియు విద్యుత్తు దాననే - పరగు నెపుడు;
ఈ యుపాసకుం డిహమునం-దెల్ల గాంచు
చున్నదియు గాంచ జాలక - యున్నదియును
అఖల మీహృదయాకాశ-మందె చెలగు　　3

సూర్యాచన్ద్రమసౌ ఉభౌ=సూర్యచంద్రులిరువురును, విద్యున్నక్షత్రాణి=విద్యుత్తును నక్షత్రములును, (దానియందున్నవనిభావము),

అస్య ఇహ యత్ చ అస్తి= ఈయుపాసకునకు ఈలోకమందు ఏదికలదో, యత్ చ న అస్తి=ఏదిలేదో, తత్ సర్వమ్=అదియంతయు, అస్మిన్=ఈహృదయాకాశమునందు, సమాహితమ్ ఇతి=ఆశ్రయించియు న్నదని, (చెప్పవలయును అని భావము)

శ్రు॥ తం చే ద్బ్రూయు రస్మిగ్ శ్చే దిదం
బ్రహ్మపురే సర్వగ్ సమాహితగ్ సర్వాణి
చ భూతాని సర్వే చ కామా యదైన
జ్జరా వాప్నోతి ప్రధ్వగ్సతే వా కిం
తతో ఽతిశిష్యత ఇతి ౪

టీ॥ అస్మిన్ బ్రహ్మపురే = ఈబ్రహ్మపుర మను శరీరమునందు, ఇదమ్ సర్వమ్=ఈ సర్వమును, సర్వాణి భూతాని = సర్వభూతములును, సర్వేచ కామాః=సమస్తకామములును, సమాహితమ్ చేత్ =ఆశ్రయించియున్నయెడల, యదా ఏనత్ జరా ఆప్నోతి = ఎప్పుడు ఈశరీరమును

శ్రు॥ స బ్రూయా న్నాఽస్య జర యైత జ్జీర్యతి
న వధే నాఽస్య హన్యత, ఏత త్సత్యం
బ్రహ్మపుర మస్మిన్ కామా స్సమాహి
తా ఏష ఆత్మా ఽపహతపాప్మా విజరో
విమృత్యు ర్విశోకో విజిఘత్సో ఽపిపాస
స్సత్యకామ. స్సత్యసంకల్పో యథా
హ్యేవేహ ప్రజా అన్వావిశంతి య థాను
శాసనం యం యమన్త మభికామా
భవన్తి యం జనపదం యం క్షేత్రభాగం
తం త మే వోపజీవన్తి ౫

టీ॥ సః బ్రూయాత్=ఆత డిట్లు చెప్పవలెను—
అస్య జరయా=ఈశరీరము యొక్క ముసలితనముచేత, ఏతత్ = ఈ

బ్రహ్మపుర మైన యీ శరీ-రంబు సర్వ
జగతికిని భూతములకును - సర్వకామ
వితతి కాశ్రయస్థానమై - నెలసె నేని,
జరయొ మృత్యువో దానికి - సంభవింప
శేష మెయ్యది నిల్చునో - చెప్పు మనుచు
శిష్యజనములు గురుని ప్ర-శ్నించు నెడల ౪

ముసలితనము పొందునో, యదా ప్రధ్వంసతే వా = ఎప్పుడిది నశించి పోవునో, తతః=అప్పుడు, కిమ్ అతిశిష్యతే ఇతి=ఏమి శేషించియుండును అని, తమ్=ఆగురువును, బ్రూయుః చేత్=అడిగినయెడల

ఉత్తరం బాత డీరీతి - నొసగవలయు;

* * *

ఆశరీరంబు ముదుసలి-యైన నేమి
పరులచే నది వధియింప-బడిన నేమి
దాని హృదయమధ్యంబునం-దలి నభంబు
క్షీణ మయి కొట్టువడుటను - జెంద దెపుడు;

* * *

ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూప మై-యెసగునట్టి
హృదయ మధ్యాంతరాకాశ - మెల్లయపుడు
నిర్వికార పదార్థ మై - నిలిచియుండు

* * *

అదియె కల్యాణ గుణముల - కాశ్రయంబు
అదియె పరమాత్మ యనుచు మీ-రరయవలయు;
దోషరహితంబు విజరంబు - దుఃఖవిరహి

యాకాశము, న జీర్యతి=జీర్ణింపదు; అస్య వధేన=దానివధచేత, న హన్య తే=ఇది కొట్టుబడదు; ఏతత్ బ్రహ్మపురమ్=ఈ బ్రహ్మస్వరూపముగు హృదయాకాశము, సత్యమ్=నిర్వికారస్వరూపము; అస్మిన్=దీనియందు, కామాః=కల్యాణగుణములు, సమాహితాః = ఆశ్రయించియున్నవి, ఏషః ఆత్మా = ఇదియే పరమాత్మ; అపహత పాప్మా = కొట్టబడిన పాపములుగల వాడు; విజరః = ముదిమిలేనివాడు ; విమృత్యుః = మృత్యువులేనివాడు ; విశోకః=శోకములేనివాడు; అవిజిఘత్సః = ఆకలిలేనివాడు; అపిపాసః = దాహములేనివాడు; సత్యకామః = సత్యమైన కల్యాణగుణములుగలవాడు, సత్యసంకల్పః=సత్యసంకల్పముగలవాడు; ఇహ = ఈలోకమున, ప్రజాః= ప్రజలు, యథా=ఏప్రకారముగా, యథానుశాసనమ్=రాజాజ్ఞానువర్తులై, అన్వావిశంతి = అనుసరించుచు, యమ్ యమ్ అన్తమ్ = ఏయే ఫలమును, అభికామాః భవన్తి=కోరుదురో, యమ్ జనపదమ్ యమ్ క్షేత్రభాగమ్=

శ్రు॥ తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత
ఏవ మేవా ఽముత్ర పుణ్యచితో లోకః
క్షీయతే; తద్య ఇహా ఽఽత్మాన మనను
విద్య వ్రజ న్త్యేతాగ్ శ్చ సత్యాన్ కా
మాగ్ స్తేషాగ్ సర్వేషు లోకే ష్వ కా
మచారో భవ త్యథ య ఇ హాత్మాన
మనువిద్య వ్రజ న్త్యేతాగ్ శ్చ సత్యాన్
కామాగ్ స్తేషాగ్ సర్వేషు లోకేషు
కామచారో భవతి 6

టీ॥ తత్=అందువలన, ఇహ కర్మచితః లోకః యథా క్షీయతే=

తంబు మృత్యు విరహితంబు; – దాని కెప్పు
డాకలియు దప్పు లంట వా–వంత యేని;

* * *

సత్యసంకల్పు డాతండు – సత్యము లగు
సకల కల్యాణ గుణముల – జాలువాడు

* * *

అవని జనములు రాజాజ్ఞ – ననుసరించి
తమకు వలయుఫలముల గ్రా–మముల క్షేత్ర
ములను క్రమముగా నేరీతి – బొంద గలరొ ౫

ఏదేశమును ఏక్షేత్రమును గోరుదురో, తమ్ తమ్ ఏవ=ఆయా ఫలము నే, ఉపజీవన్తి=పొందుదురు,

అట్టి యైహిక కర్మచే – నార్జితంబు
లైన ఫలములు క్షీణంబు–లైనయట్లు
పుణ్యములచేత గల్గు న–ముత్ర లోక
ఫలములుంగూడ క్షైణ్యంబు – పడయు చుండు

* * *

ఎవ్వ డీ దహరాకాశ – మిట్లు బ్రహ్మ
మనియు కల్యాణగుణయు క్త–మనియు నెరిగి
భువి నుపాసింపకయె దేహ–మును త్యజించు,
వాని కేలోకమునను స్వే–చ్ఛాను వర్త
నంబు గలుగక; పారతం–త్ర్యంబె గలుగు

* * *

ఎవ్వ డీ దహరాకాశ – మిట్లు బ్రహ్మ

ఐహికమందు కర్మచేత సంపాదింపబడిన ఫలము ఏప్రకారముగా క్షీణించునో, ఏవమ్ ఏవ అముత్ర పుణ్యచితః లోకః క్షీయతే = అదేవిధముగా పుణ్యముచే సంపాదింపబడిన పరలోకఫలములును క్షీణించును.

తత్ =కనుక, యే ఇహ ఆత్మానమ్ అననువిద్య = ఎవరైతే ఇచ్చట దహరాకాశరూపమగు ఆత్మను ఉపాసింపకయు, ఏతాన్ సత్యాన్ కామాన్ చ అననువిద్య=సత్యములగు ఈ కల్యాణగుణముల నుపాసింపకయు, వ్రజన్తి=దేహమువిడిచి వెళ్లుదురో, తేషామ్ = వారికి, సర్వేషు లోకేషు= సర్వలోకములయందును, అకామచారః భవతి = స్వేచ్ఛాసంచారము లేక పోవును (అనగా పారతంత్ర్యము తటస్థించును).

ద్వితీయ ఖండః

శ్రు॥ స యది పితృలోకకామో భవతి సఙ్క-
ల్పా దేవాస్య పితర స్సము త్తిష్ఠన్తి తేన
పితృలోకేన సమ్పన్నో మహీయతే ౧

టీ॥ సః = అట్లు కర్మవిముక్తిజెందిన స్వేచ్ఛావిహారి, పితృలోక కామః భవతి యది = పితృవర్గమును చూడ దలంచినయెడల, అస్య సంకల్పాత్ ఏవ = అతని సంకల్పమాత్రముననే, పితరః = పితరులు, సముత్తి

శ్రు॥ అథ యది మాతృలోకకామో భవతి
సఙ్క-ల్పా దేవాస్య మాతర స్సము త్తి
ష్ఠన్తి, తేన మాతృలోకేన సమ్పన్నో
మహీయతే ౨

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

మనియు కల్యాణ గుణయుక్త-మనియు నెరిగి
భువి నుపాసించి తన దేహ-మును త్యజించు,
వాని కఖిలలోకముల స్వే-చ్ఛాను వర్త
నంబు చేకూరు పారతం-త్ర్యంబు లేక ౬

అథ యే ఇహ ఆత్మానమ్ అనువిద్య వ్రజన్త్యేతాగ్ంశ్చ సత్యాన్ కామాన్ అనువిద్య=ఎవరైతే, ఇచ్చట పరమాత్మను వాని యనంత కల్యాణ గుణములను ఉపాసించి, వ్రజన్తి=దేహత్యాగము జేయుదురో, తేషామ్ = వారికి, సర్వేషు=సమస్తలోకములయందును, కామచారః భవతి=స్వేచ్ఛా విహారము గలుగును. (కర్మబంధములు వీడిపోవును)

ద్వితీయ ఖండము

అట్టి స్వేచ్ఛాపరుం డెన్న-డైన గాని
తనదు పితృజనముల గాంచ-దలచె నేని
వాని సంకల్పమాత్రాన - వారలెల్ల
వెలుపలికి జనుదెంచి గ-న్పించు చుంద్రు;
వారలం జేరి శ్లాఘింప-బడు నతండు ౧

ష్ఠన్తి=పైకివచ్చి కనుపింతురు; తేన పితృలోకేన = అట్లు ప్రత్యక్షమైన పితృవర్గములో, సమ్పన్నః=కూడినవాడై, మహీయతే=శ్లాఘింపబడును,

మాతృ జనముల దర్శింప - మనమునందు
వాడు తలచినమాత్రాన - వార లెల్ల
వచ్చి వానికి దర్శనం - బిచ్చుచుంద్రు;
వారిలో జేరి పూజింప-బడు నతండు ౨

శ్రు॥ అథ యది భ్రాతృలోకకామో భవతి
సఙ్కల్పా దేవాస్య భ్రాతర స్సముత్తి
ష్ఠన్తి తేన భ్రాతృలోకేన సమ్పన్నో
మహీయతే 3

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ అథ యది స్వసృలోకకామో భవతి
సఙ్కల్పా దేవాస్య స్వసార స్సముత్తి
ష్ఠన్తి తేన స్వసృలోకేన సమ్పన్నో మ
హీయతే ౪

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ అథ యది సఖిలోకకామో భవతి సఙ్క
ల్పా దేవాస్య సఖాయ స్సముత్తిష్ఠన్తి
తేన సఖిలోకేన సమ్పన్నో మహీయతే ౫

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ అథ యది గంధమాల్యలోకకామో
భవతి సఙ్కల్పా దేవాస్య గన్ధమాల్యే
సముత్తిష్ఠత స్తేన గన్ధమాల్యలోకేన
సమ్పన్నో మహీయతే ౬

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

భ్రాతృజనములపై కోర్కి - పరపె నేని
వాడు తలచినవెంటనే - వారుగూడ
వచ్చి నిలుతురు వరుసగా - వానియెదుట ;
వారిచే వాడు చెందు స పర్య లెల్ల 3

* * *

తనను స్వసృజనంబుల వాడు-దలచె నేని
వాని సంకల్పమాత్రాన - వార లెల్ల
వచ్చి యతనికి దర్శనం-బిచ్చు చుంద్రు ;
వారలం జేరి పూజల-బడయు నతడు ౪

* * *

స్నేహితాళిపై సంప్రీతి-నిలిపె నేని
వార లతని సంకల్పంబు-వలన తత్క్ష
ణంబె జనుదెంత్రు తమ దర్శ-నం బొసంగ ;
వారిచే వాడు చెందు స-పర్యలెల్ల ౫

* * *

గంధమాల్యాదుల నతండు - కాంక్ష జేసె
నేని వాని సంకల్ప మా-త్రాన నవియె
వచ్చి వాని కెదుట నిల్వ-బడును; పిదప
వాడు వానితో పూజాను-భవము బొందు ౬

శ్రు॥ అథ య ద్యన్నపాన లోకకామో భవతి సఙ్కల్పా దే వాస్యాన్నపానే సము త్తి ష్ఠత స్తే నాన్నపానలోకేన సమ్పన్నో మహీయతే ౭

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ అథ యది గీతవాదిత్రలోకకామో భవతి సఙ్కల్పా దే వాస్య గీతవాదిత్రే సము త్తిష్ఠత స్తేన గీతవాదిత్రలోకేన సమ్పన్నో మహీయతే ౮

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ అథ యది స్త్రీలోకకామో భవతి సఙ్కల్పా దే వాస్య స్త్రియ స్సము త్తి ష్ఠన్తి తేన స్త్రీలోకేన సమ్పన్నో మహీయతే ౯

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ యం య మంత మభికామో భవతి యం కామం కామయతే సో ఽస్య సఙ్కల్పా దేవ సము త్తిష్ఠతి తేన సమ్పన్నో మహీయతే ౧౦

టీ॥ (ప్రథమవాక్యమువలెనే అన్వయము)

అన్నపానము ల్మనసునం - దెన్న డైన
వాడు దలచినచో నవి-పైకి వచ్చి
తమయనుభవంబు లాతని-కమర జేయు ౭

* * *

గీత వాద్యంబు లతడు సం-ప్రీతి గోరె
నేని వాడు దలంచు మా-త్రాన నవియె
వచ్చి వాని కెదుట నిల్వ-బడును; పిదప
వానినింగూడి యత డను-భవము జెందు ౮

* * *

స్త్రీజనంబుల నాతండు - చింతసేయ
వానిసంకల్పమాత్రాన - వార లెల్ల
వెలుపలికి జనుదెంచి గ-న్పించు చుంద్రు;
వారిచే వాడు చెందు స-పర్య లెల్ల ౯

* * *

ఎయ్య దెయ్యది మనసునం-దిచ్ఛగించు
నయ్య దయ్యది తత్క్షణం-బతనియెడకు
వచ్చి యతనికి తమయను-భవము గూర్చు ౧౦

తృతీయః ఖండః

శ్రు॥ త ఇమే సత్యాః కామా అనృతాపిధా
నా స్తేషాగ్ సత్యానాగ్ సతా మనృత
మపిధానం యో యో హ్యస్యేతః
ప్రైతి న త మిహ దర్శనాయ లభతే ౧

టీ॥ తే ఇమే సత్యకామాః = అట్టి యీబ్రహ్మసంబంధములును సత్యములును అగు కల్యాణగుణములు, అనృతాపిధానాః = సాంసారిక ఫలముల్కనొసంగు కర్మము ఆచ్ఛాదవగా గలవి; తేషామ్ సత్యానామ్ సతామ్ =అట్టి నిత్యములును బ్రహ్మసంబంధములును అగు ఈ కల్యాణ గుణములకు, అనృతమ్=సాంసారికకర్మ, అపిధానమ్=ఆచ్ఛాదనము గదా!

అస్య=ఇతనియొక్క, యః యః=ఎవడెవడు; ఇతః=ఈ లోకము నుండి, ప్రైతి=వెళ్ళిపోవునో, తమ్=వానిని, ఇహ=ఈలోకమునందు, దర్శ

శ్రు॥ అథ యే చాస్యేహ జీవా యే చ ప్రేతా
య చ్చాన్య దిచ్ఛ న్న లభతే, సర్వం
త దత్ర గత్వా విన్దతే ఽత్ర హ్యస్యైతే
సత్యాః కామా అనృతాపిధానా స్త
ద్యథా హిరణ్యనిధిం నిహిత మక్షేత్రజ్ఞా
ఉప ర్యుపరి సఞ్చరన్తో న విన్దేయు రేవ
మే వేమాః సర్వాః ప్రజా అహరహ
ర్గచ్ఛన్త్య ఏతం బ్రహ్మలోకం న విన్దం
త్యనృతేన హి ప్రత్యూఢాః ౨

తృతీయఖండము

అట్లు బ్రహ్మసంబంధంబు-లగుచు నిత్య
ము లగు కల్యాణగుణములు - పుడమి జనుల
యొక్క సాంసారికఫలంబు-లొసగు కర్మ
జాలమున బొందు చుండు నా-చ్ఛాదనంబు ;
బ్రహ్మకు జెలంగు నిత్య క-ల్యాణ గుణ వి
భూతి కిహకర్మబంధంబు - మూతగాదె ;

*　　　*　　　*

కనుక నీలోకమును వీడి - చనినవాడు
మరల నిటనుండి దృష్టి గో-చరుడు గాడు ౧

నాయ=దాచుటకు, న లభతే=లభించదు,

(అనగా ఈ యనృతాచ్ఛాదనము మనుష్యునికి పరలోక పదార్థముల దర్శనము కలుగనీయదు)

ధరణిలోపల జీవంబు-దాల్చి యున్న
వాని నేనియు పోయిన-వాని నేని
ఇష్టవస్తువు నెద్దాని-నేని జనుడు
జెంద జాల డుపాసనా-సిద్ధి లేక

*　　　*　　　*

బ్రహ్మలోకముం జేరిన-వాని కట్లు
గాక తలచిన దెల్లను-గాంచ గల్గు ;
బ్రహ్మయందలి నిత్యక-ల్యాణగుణగ
ణమున కచట బుతాచ్ఛాద-నంబు లేమి ;

*　　　*　　　*

టీ॥ అథ=తరువాత, అస్య=ఈయుపాసనాసిద్ధిబొందనివానికి సంబంధించిన, ఇహ యే జీవాః= ఈలోకమున సజీవు లగువారును, యే చ ప్రేతాః = గతించినవారును, యత్ చ అన్యత్ = మరియే యితరమును, ఇచ్ఛన్=కోరినవాడైనను, న లభతే=పొందశక్తుడుకాడు; సర్వమ్ తత్ = ఈయంతటిని, అత్ర గత్వా = ఈ బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్ళినపిమ్మట, విందతే=పొందును, అత్ర హి=బ్రహ్మలోకమునందై తే, ఏతే సత్యాః కామాః= ఈకల్యాణగుణములు,

యథా నిహితమ్ హిరణ్యనిధిమ్ అక్షేత్రజ్ఞాః ఉపరి ఉపరి సఞ్చరన్తః న విన్దేయుః=ఏప్రకారము గుప్త మగుస్వర్ణనిధిని క్షేత్రజ్ఞానహీనులు మీదుమీదుగా సంచరించియు పొందజాలరో, ఏవమ్ ఏవ=ఇట్లే, ఇమాః సర్వాః ప్రజాః = ఈసమస్తప్రజలును, అహః అహః దినదినమును

శ్రు॥ స వా ఏష ఆత్మా హృది, తస్యైత
దేవ నిరుక్తగ్, హృద్యయ మితి తస్మా
ద్ధృదయ మహరహ ర్వా ఏవం వి
త్స్వర్గం లోక మేతి 3

టీ॥ సః ఏషః ఆత్మా = అట్టిదహరాకాశమగుపరమాత్మ, తస్య హృది=ఉపాసకునియొక్క హృదయమం దున్నది,

ఏతత్ ఏవ నిరుక్తమ్=ఇటచెప్పబోవునదియే దాని నిర్వచనము,

అయమ్ హృది ఇతి=ఇది (అనగా పరమాత్మ) హృదయమందున్నది అని; తస్మాత్=అందువలన, హృదయమ్=హృదయ మనిపేరు,

అహః అహః = దినదినము (మరణపర్యంతము) ఏవమ్ విత్ =

స్వర్ణనిధి గుప్తమై యున్న - స్థల మెరుగని
జనుడు దానిపై నెంత సం-చారమేని
సలిపియును దాని గనుగొన-జాలనట్లు,
అఖిలజనులును జగతిలో - ననుదినంబు
తిరుగుచుండియు తమయందె-మరిగి యున్న
బ్రహ్మమును గాంచ లేకున్న-వారు, కర్మ
బంధ మవ్వారి పెడత్రోవ-బంపుకతన ౨

గచ్ఛన్త్యః=సంచరించుచున్నవారైనను, ఏతమ్ బ్రహ్మలోకమ్=ఈదహరాకాశరూపమైనబ్రహ్మమును, న విన్దన్తి = పొందజాలరు; అనృతేన=సాంసారికకర్మముచే, ప్రత్యూఢాః హి=ప్రతికూలస్వభావము గలవారైరి గదా,

అయుపాసకు హృదయ మ-ధ్యంబునందె
యలరు నీదహరాకాశ-మైన బ్రహ్మ;

* * *

హృన్నివాసి బ్రహ్మం బౌట,-''హృదయ''మందు
రతని స్థాన మా కోశంబు - నవని బుధులు :
దీని నిర్వచనం బిట్లు - దెలియవలయు;

* * *

అనుదినం బిట్టు లెవ్వ డు-పాసనంబు
జరపునో వాడు పొందును - పరమపదము 3

ఈరీతిగా ఉపాసించువాడు, స్వర్గమ్ లోకమ్=పరమపదమును, ఏతి = పొందుచున్నాడు,

శ్రు॥ అథ య ఏష సమ్ప్రసాదో ఽస్మా
చ్ఛరీరా త్సముత్థాయ పరం జ్యోతి రుప
సమ్పద్య స్వేన రూపే ణాభినిష్పద్యత
ఏష ఆ త్మేతి హోవా చైత దమృత
మభయ మేత ద్బ్ర హ్మేతి తస్య హ వా
ఏతస్య బ్రహ్మణో నామ సత్య మితి ౪

టీ॥ అథ = తరువాత యః ఏషః సంప్రసాదః = ఈయుపాసకు డెవడో అట్టిజీవుడు, అస్మాత్ శరీరాత్ = ఈహేయశరీరమునుండి, సముత్థాయ = లేచి, పరంజ్యోతిః ఉపసంపద్య = గొప్పతేజస్సుఅగుబ్రహ్మ మును పొంది, స్వేన రూపేణ=తనస్వరూపముతో, అభినిష్పద్యతే=ప్రత్యక్షు మగును,

ఏషః = ఇట్టివాడు, ఆత్మా ఇతి హ ఉవాచ = పరమాత్మ అనిచెప్ప బడును, ఏతత్ = ఈపరమాత్మయే, అమృతమ్=అమృతము, ఏతత్ =ఇదియే

శ్రు॥ తాని హ వా ఏతాని త్రీ ణ్యక్షరాణి స
త్తీయ మితి, త ద్య త్స త్త దమృత
మథ య త్తి త న్మర్త్య మథ య ద్య
త్తేనోభే యచ్ఛతి; య దనే నోభే య
చ్ఛతి తస్మా ద్య మహరహ ర్వా ఏవం వి
త్స్వర్గం లోక మేతి ౫

టీ॥ తాని=ఆసత్యమనుపదమునందు, సత్ తి యమ్ ఏతాని త్రీణి అక్షరాణి=సత్ తి యమ్ అను ఈమూడు అక్షరములు గలవు,

ఈవిధిని దహరాకాశ - మెవ డెరింగి
ధ్యాన మొనరించు, వాడు దే-హాంతమందు
ఆ పరంజ్యోతి యైన బ్ర-హ్మమును జేరి
స్వస్వరూపలాభంబును - బడయ గలుగు ;

* * *

అట్టివానిని పరమాత్మ-యని వచింత్రు ;
అత డమృతమయుండును - నభయుడు నగు ;
బ్రహ్మ మని గూడ నాతండు - పల్కబడును

* * *

అట్టి బ్రహ్మంబునకు సత్య-మనియు పేరు ౪

అభయమ్ = అభయప్రదము, ఏతత్ = ఇదియే, బ్రహ్మ ఇతి = బ్రహ్మమనబడుచున్నది,

తస్య ఏతస్య బ్రహ్మణః = అట్టియీబ్రహ్మమునకు, సత్యమ్ ఇతి నామ=సత్య మని పేరు,

'సత్' 'తి' 'యం'అను మూటితో - 'సత్య'మయ్యె ;
అందు 'సత్' శబ్దమున కర్థ - మమృత మగును
(కనుక దానిని చేతనం - బనగవలయు)

* * *

'తి' యనుపదము మర్త్యం బని - తెల్ప బడియె
(గనుక దాని నచేతనం - బనగవలయు)

* * *

'యమ్మ'నగ వాని రెంటి ని-యామకుండు
(చేతనా చేతనములకు - నేతయగుట

యత్ సత్=సత్ అనునక్షరమేదికలదో, తత్=అది, అమృతమ్ = అమృతము,

అథ=తరువాత, యత్ తి=తి అనునక్షర మేదియో, తత్ = అది, మర్త్యమ్=మృతిసంబంధము గలది,

అథ=తరువాత, యత్ యమ్=యమ్ అనునక్షర మేదిగలదో, తేన ఉభే యచ్ఛతి = ముందు చెప్పబడినరెంటిని (అనగా చేతనాచేతనములను) నియమించునది,

చతుర్థః ఖండః

శ్రు॥ అథ య ఆత్మా స సేతు ర్విధృతి రేషాం
లోకానా మసంభేదాయ; నైతగ్ం సేతు
మహోరాత్రే తరతో న జరా న మృ
త్యుర్న శోకో న సుకృతం న దుష్కృ
తగ్ం సర్వే పాప్మానోఽతో నివర్తన్తే
ఉపహతపాప్మా హ్యేష బ్రహ్మలోకః ౧

టీ॥ యః ఆత్మా సః=ఈపరమాత్మ, ఏషామ్ లోకానామ్ అసంభేదాయ = ఈలోకములయొక్క అసాంకర్యముకొరకు, సేతుః=హద్దువలె, నిలిచినవాడై, విధృతిః=ధారకుడుగా నున్నాడు;

ఏతమ్ సేతుః = హద్దుగానిల్చియున్నయీపరమాత్మను, అహోరాత్రే=అహోరాత్రములు, న తరతః=పొందవు; అనగా అహోరాత్రముల కతీతుడు అనిభావము, న జరా=ముసలితనముపొందదు; న మృత్యుః =

సత్యశబ్దంబు బ్రహ్మకు - సార్థకంబు)

* * *

ఇట్టు లనుదినంబును ధ్యాన - మెవ డొనర్చు,
వాడు దేహాంతమున బొందు - పరమపదము ౫

తస్మాత్ = కనుక, అహః అహః = అనుదినమును, యమ్ = ఈపర మాత్మను, ఏవమ్ విత్ = ఈప్రకారముపాసించువాడు, స్వర్గమ్ లోకమ్ ఏతి=పరపదమునుపొందును,

చతుర్థ ఖండము

లోకములకు సాంకర్యంబు - సోక కుండ
హద్దు గా నిల్చి ధారకుం-డయ్యె బ్రహ్మ ;

* * *

వాని బొందవు రాత్రిం బ-వళ్లు జరయు
మృత్యువును శోక సుకృత దు-ష్కృతము లెపుడు;
అఖిలపాపము ల్దూరంబు-లతని కగుట
పాపసంబంధమే లేదు - బ్రహ్మమునకు ౧

మృత్యుః=మృత్యువుపొందదు ; న శోకః=శోకముపొందదు ; న సుకృతమ్ న దుష్కృతమ్=పుణ్యపాపములుపొందవు ;

అతః=ఇందువలన, సర్వే పాప్మానః=సర్వపాపములు, నివర్తంతే = దూరముగానిలిచిపోవును ; ఏషః బ్రహ్మలోకః = ఈబ్రహ్మమనులోకము, అపహతపాప్మా=పాపసంబంధములేనిది ;

శ్రు॥ తస్మా ద్వా ఏతగ్ సేతుం తీర్త్వా ౽న్ధ స్స
న్ననన్ధో భవతి విద్ధ స్స న్నవిద్ధో భవ
త్యుపతాపీ స న్ననుపతాపీ భవతి ; తస్మా
ద్వా ఏతగ్ సేతుం తీర్త్వా ౽పి నక్త
మహ రే వాభినిష్పద్యతే; సకృ ద్విభా
తో హ్యే వైష బ్రహ్మలోకః 2

టీ॥ తస్మాత్ = కనుక, ఏతమ్ సేతుమ్ తీర్త్వా = ఈ సేతువును పొందిన, అంధః సన్ = అంధుడు, అనంధః భవతి=అనంధు డగును; విద్ధస్సన్ = కర్మబంధములచే కొట్టబడినవాడు, అవిద్ధః భవతి = వేధవిముక్తుడగును; ఉపతాపీ సన్ = తాపముగలవాడు, అనుపతాపీ భవతి = తాపరహితుడగుచున్నాడు,

తస్మాత్=కనుక, ఏతమ్ సేతుమ్ తీర్త్వా=ఈ సేతువైనపరమాత్మను పొంది, నక్తమ్ అపి= రాత్రిగూడ, అహః ఏవ అభినిష్పద్యతే=పగలుగా

శ్రు॥ త ద్య ఏ వైతం బ్రహ్మలోకం బ్రహ్మచర్యే
ణానువిందంతి; తేషా మే వైష బ్రహ్మ
లోక ; స్తేషాగ్ సర్వేషు లోకేషు కా
మచారో భవతి 3

టీ॥ తత్ =అందువలన, యే ఏవ=ఏయుపాసకులు, ఏతమ్ బ్రహ్మలోకమ్ = ఈబ్రహ్మస్వరూపమును, బ్రహ్మచర్యేణ = బ్రహ్మచర్యముచేత (స్త్రీవిషయతృష్ణాత్యాగరూప శాస్త్రాచార్యోపదేశముచేత) అనువిందంతి=

అట్టి బ్రహ్మముం బొందు ను-పాసకుండు
అంధు డై యుండెనేని య-నంధు డగును,
విద్ధుడై యుండెనేని య-విద్ధు డగును,
తాపమున నున్న నపహత-తాపు డగును,

* * *

బ్రహ్మముం బొంది రే యైన - బవలె యగును;
దాని నొకసారి పొందిన - ధన్యతమున
కది ప్రకాశించు చుండు న-నంత మగుచు :   ౨

మారిపోవును ;

ఏషః బ్రహ్మలోకః = ఈబ్రహ్మస్వరూపము, అసకృత్ విభాతః = సర్వదా భాసించుచుండును ; (సకృత్ విభాతః = అని పాఠాంతరము, ఒకేసారిభాసించును అనగా దీనిభాస యొకేసారిజీవునకుగల్గి శాశ్వతముగానుండును అనిభావము)

అట్టి బ్రహ్మముగ్ బ్రహ్మచ-ర్యవ్రతమున
తెలిసికొనువారలే పొంద-గలరు దాని,

* * *

వారు సర్వలోకముల న-ప్రతిహత మగు
స్వేచ్ఛతోడ విహారంబు - చేయ గలరు   3

తెలిసికొందురో, తేషామ్ ఏవ = వారలకే, ఏషః బ్రహ్మలోకః = ఈపరమాత్మ,

తేషామ్ = వారలకు, సర్వేషు లోకేషు = సర్వలోకములందును, కామచారః భవతి=అప్రతిహతమగుస్వేచ్ఛాసంచారము కలుగును,

పంచమః ఖండః

శ్రు॥ అథ య ద్యజ్ఞ ఇ త్యాచక్షతే బ్రహ్మ
చర్య మేవ త ద్బ్రహ్మచర్యేణ హ్యేవ
యో జ్ఞాతా తం విన్దతే ౽థ య దిష్ట
మి త్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్య మేవ త
ద్బ్రహ్మచర్యేణ హ్యే వేష్ట్వా ౽౽త్మాన
మను విన్దతే ౧

టీ॥ అథ = తరువాత; ఆరువిధము లైనయజ్ఞకర్మములను జ్ఞాన స్వరూపములనుగా నిరూపించి బ్రహ్మచర్యసాధ్యములను చెప్పుచున్నారు, యత్ యజ్ఞః ఇతి ఆచక్షతే=దేనిని యజ్ఞమని చెప్పుదురో, తత్ బ్రహ్మ చర్యమ్ ఏవ=అది బ్రహ్మచర్యముననే సాధ్యమైనది;

బ్రహ్మచర్యేణ యః జ్ఞాతా (సః) తమ్ విన్దతే = బ్రహ్మచర్యముచేత ఎవడైతే ఆపరమాత్మను తెలిసికొనునో, వాడు ఆపరమాత్మను పొందును;

అథ = యత్ ఇష్టమ్ ఇతి ఆచక్షతే = దేనిని, ఇష్టమ్ అని వచిం

శ్రు॥ అథ య త్సత్త్రాయణ మి త్యాచక్షతే
బ్రహ్మచర్య మేవ త ద్బ్రహ్మచర్యేణ
హ్యేవ సత ఆత్మన స్త్రాణం విన్దతే ౽థ
య న్మౌన మి త్యాచక్షతే బ్రహ్మచర్య
మేవ త ద్బ్రహ్మచర్యేణ హ్యేవాత్మాన
మనువిద్య మనుతే ౨

పంచమఖండము

యజ్ఞమనునది బ్రహ్మచ-ర్యమున గాక
వేరువిధమున సాధింప-వీలుగాదు,
అట్టి వ్రత మాచరించి బ్ర-హ్మము నెరుంగు
వాడె యాబ్రహ్మముం బొందు-వాడు సూవె

* * *

ఇష్ట మనుపేరితో యజ్ఞ-మేది గలదొ
అదియు బ్రహ్మచర్యమున సా-ధ్యంబు గనుక
అట్టివ్రతమాచరించి బ్ర-హ్మమును గొల్చు
వాడె యాబ్రహ్మముం బొందు-వాడు సూవె ౧

చెదరో, తత్ బ్రహ్మచర్యమ్ ఏవ=అదియును బ్రహ్మచర్యముచేతనే సాధ్యమగును ;

బ్రహ్మచర్యేణ ఏవ ఇష్ట్వా = బ్రహ్మచర్యముచేత యజించియే, ఆత్మానమ్ అనువిందతే=పరమాత్మనుపొందును,

కలదు సత్రాయణ మను య-జ్ఞం బొకండు
అదియు బ్రహ్మచర్యమున సా-ధ్యంబు ; గనుక
బ్రహ్మచర్యంబె సల్పి యు-పాసకుండు
పరమపురుషుని రక్షణ-పడయగలుగు

* * *

మౌన మనుయజ్ఞముంగూడ - మహిని బ్రహ్మ
చర్యమొనరించువానికే - సాధ్య మగును ;

టీ॥ అథ = తరువాత, యత్ సత్త్రాయణమ్ ఇతి ఆచక్షతే తత్ బ్రహ్మచర్యమ్ ఏవ బ్రహ్మచర్యేణ ఏవ = బ్రహ్మచర్యముచేతనే, సతః ఆత్మనః = సత్స్వరూపుడగు పరమాత్మవలన, త్రాణమ్ విన్దతే = రక్షణను పొందును,

అథ=తరువాత, యత్ మౌనమ్ ఇతి ఆచక్షతే=మౌనమని చెప్పబడు

శ్రు॥ అథ య దనాశకాయన మి త్యాచక్షతే
బ్రహ్మచర్య మేవ త దేష హ్యాత్మా న
నశ్యతి యం బ్రహ్మచర్యే ణానువిన్దతే,
ఽథ య దరణ్యాయన మి త్యాచక్షతే
బ్రహ్మచర్య మేవ త దర శ్చ హ వై ణ్య
శ్చార్ణవౌ బ్రహ్మలోకే తృతీయస్యా
మితో దివి, త దైరం మదీయగ్ం సర
స్త దశ్వత్థ స్సోమసవన స్త దపరాజితా
పూ ర్బ్రహ్మణః ప్రభువిమితగ్ం హిరణ్మ
యమ్ 3

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ అనాశకాయనమ్ ఇతి ఆచక్షతే తత్ బ్రహ్మచర్యమ్ ఏవ=అనాశకాయనయజ్ఞముగూడ బ్రహ్మచర్యసాధ్యమే ; యమ్ బ్రహ్మచర్యేణ అనువిందతే ఏషః ఆత్మా న నశ్యతి=ఏది బ్రహ్మచర్యముచేత తెలిసికొనబడుదునో ఆట్టిపరమాత్మ నాశముబొందదు,

అథ=యత్ అరణ్యాయనమ్ ఇతి ఆచక్షతే బ్రహ్మచర్యమ్ ఏవ తత్ =అరణ్యాయనయజ్ఞము బ్రహ్మచర్యసాధ్యమే ; అరః చ వై ణ్యః చ

కనుక బ్రహ్మచర్యవ్రతం - బునఁనె జనుఁడు
బ్రహ్మము నెరింగి ధ్యానక-ర్మం బొనర్చు 2

యజ్ఞమును, తత్ బ్రహ్మచర్యమ్ ఏవ=అదియును బ్రహ్మచర్యసాధ్యమే, బ్రహ్మచర్యేణ ఏవ = బ్రహ్మచర్యముచేతనే, ఆత్మానమ్ = పరమాత్మను అనువిద్య= తెలిసికొని, మనుతే=ధ్యానించును,

అల యనాశకాయన మను - యజ్ఞమట్లె
సాధ్య మగు నరునకు బ్రహ్మ-చర్యముననె;
కనుక బ్రహ్మచర్య వ్రతం-బున నెఱుంగ
బడెడు పరమాత్మ యెవుడు న-శ్వరము గాదు;
అల యరణ్యాయనం బను - యజ్ఞమట్లె
సాధ్య మగు నరునకు బ్రహ్మ-చర్యముననె;

* * *

భువనమునకు తృతీయ మై - దివి యనంగ
ఖ్యాతి వడసిన బ్రహ్మలో-కాఖ్య జెలగు
పరమపదమున వననిధి-ద్వయము గలదు
"అర"యు "ణ్య"యు నను నామధే-యముల బూని,

* * *

మరి సుధామయ మానంద-మయము నగుచు
చెలగు "నైరంమదీయ" మ - న్కొల నొకండు,

* * *

"సోమసవ"నాఖ్య మశ్వత్థ-భూమిజమును,
అపజయములేని దనెడు ప్ర-ఖ్యాతి చెలువు
బ్రహ్మపుర "మపరాజిత" - పట్టణమును,

అర్ణవౌ=అరః అనియు ణ్యః అనియు పేరులు గలసముద్రములు రెండును, ఇతః=ఈలోకముకంటె, తృతీయస్యామ్=మూడవదైన, దివి=ద్యుశ్శబ్దము చేత చెప్పబడు, బ్రహ్మలోకే = పరమపదమునందు (గలవు); తత్ ఐరమ్ మదీయమ్ సరః=ఐరంమదీయమ్ అనుసరస్సు అందే కలదు; (ఐరంమదీయం= అమృతముచే ఆనందపరవశము) ; సోమసవనః అశ్వత్థః = సోమసవనము అని అశ్వత్థమని ఆఖ్యయుకలగు,

శ్రు॥ తద్య ఏ వై తా వరం చ ణ్యం చార్ణ
వౌ బ్రహ్మలోకే బ్రహ్మచర్యే ణాను
విన్దన్తి తేషా మే వైష బ్రహ్మలోక
స్తేషాగ్ం సర్వేషు లోకేషు కామచారో
భవతి ౪

టీ॥ తత్=కనుక, యః ఏవ=ఎవడైతే, ఏతౌ అరమ్ చ ణ్యమ్ చ అర్ణవౌ = ఈ అరము ణ్య అనుసముద్రములను, బ్రహ్మలోకే = బ్రహ్మ లోకమున, బ్రహ్మచర్యేణ = బ్రహ్మచర్యముచేత, అనువిందంతి = తెలిసి

పఞ్చమః ఖండః

శ్రు॥ అథ యా ఏతా హృదయస్య నాడ్య
స్తాః పింగళ స్యాణిమ్న స్తిష్ఠన్తి, శుక్లస్య
నీలస్య పీతస్య లోహిత స్యేత్యసౌ వా
ఆదిత్యః పిఙ్గళ ఏష శుక్ల ఏష నీల ఏష
పీత ఏష లోహితః ౧

"ప్రభువిమిత" నామధేయంబు - బడసినట్టి
స్వర్ణమయమంటపంబును, - బరగు నచట 3

తత్ అపరాజితా బ్రహ్మణః పూః=ఆపరమపదమునందు, అపరాజిత మను బ్రహ్మపట్టణముకలదు, హిరణ్మయమ్ ప్రభువిమితమ్ = హిరణ్మయమైన, ప్రభువిమితమ్ = ప్రభువిమితము అనుమంటపము కలదు,

కనుక నీ "యర" "ణ్య"ములైన - వననిధులను
ఎవడు బ్రహ్మచర్యమును వ-హించి, బ్రహ్మ
లోకమం దున్నవాని నె-రుంగ గల్గు,
వాని కాపరమాత్మ లా-భంబు గల్గు
అఖిల లోకంబులందు వి-హార మబ్బు ౪

కొందరో, తేషామ్ ఏవ = వారలకే, ఏషః బ్రహ్మలోకః = ఈ బ్రహ్మలోకము, తేషామ్=అట్టివారికి, సర్వేషు లోకేషు=సమస్తలోకములయందు, కామచారః భవతి=స్వేచ్ఛావిహారము కలుగును,

షష్ఠ ఖండము

హృదయ సంబంధు లగు నాడు - లెవ్వి గలవొ
వానిలో సూక్ష్మపింగళ-వర్ణ ముండు;
శుక్ల నీల లోహిత పీత - సూక్ష్మములును
హృదయనాడులయందు వ-ర్తించు చుండు

* * *

సూర్యునను నట్లె చెలు వొందు - శుక్ల నీల
పీత లోహిత పింగళ - వ్రాత మైన
వర్ణసముదాయ సూక్ష్మసం-పద ఘటిల్ల ౧

టీ॥ అథ=తరువాత,

యాః ఏతాః హృదయస్య నాడ్యః = ఏయీహృదయసంబంధు లగు నాడులుగలవో, తాః = అవి, పింగళస్య అణిమ్నః = సూక్ష్మరూపమైన పింగళవర్ణము గలఅన్నసంబంధము లై, తిష్ఠన్తి=ఉన్నవి,

శ్రు॥ తద్యథా మహాపథ ఆతత ఉభౌ గ్రామౌ
గచ్ఛ తీమం చా ఽముం చైవ మే
వైతా ఆదిత్యస్య రశ్మయ ఉభౌ లోకౌ
గచ్ఛన్తీమం చా ఽముం చా ఽముష్మా
దాదిత్యా త్ప్రతాయన్తే తా ఆసు
నాడీషు సృప్తా ఆభ్యో నాడీభ్యః ప్రతా
యన్తే తే ఽముష్మి న్నాదిత్యే సృప్తాః ౨

టీ॥ తత్ =కనుక, యథా ఆతతః మహాపథః ఇమమ్ చ అముమ్ చ ఉభౌ గ్రామౌ గచ్ఛతి = ఏప్రకారముగా విశాలమైనగొప్పమార్గము, దగ్గరనున్నదియు దూరముననున్నదియునగు రెండుగ్రామములను పొందు చున్నదో, ఏవమ్ ఏవ=ఇదేవిధముగా, ఏతాః ఆదిత్యస్య రశ్మయః = ఈ సూర్యకిరణములు, అముమ్ చ ఇమమ్ చ ఉభౌ లోకౌ గచ్ఛంతి=ఐహికా ముష్మికలోకములను రెంటిని పొందుచున్నవి,

శ్రు॥ తద్య త్రైత త్సుప్త స్సమ స్త స్సమ్ప్ర
సన్న స్స్వప్నం న విజానా త్యాసు
తదా నాడీషు సృప్తో భవతి, త న్న క

శుక్లస్య నీలస్య పీతస్య లోహితస్య = శుక్ల నీల పీత లోహితాదు సంయుక్తములై యుండును,

అసౌ వా ఆదిత్యః పింగళః = ఈసూర్యుడు పింగళవర్ణముగలవాడు; (అట్లె) ఏషః శుక్లః ఏషః నీలః ఏషః పీతః ఏషః లోహితః,

గొప్పదైన మహాపథం - బెప్పగిదిని
గ్రామముల దగ్గరైన దూ-రంబునైన
జొచ్చునో, యట్టి రీతినె - సూర్యకిరణ
ములు ప్రకాశించు నైహికా-ముష్మికముల

* * *

భాస్కరుని కిరణంబులు - వ్యాప్తి జెంది
హృదయ నాడులయందు వ-ర్తించుచుండు ;
హృదయనాడులయందు వ-ర్తించునవియె
భాస్కరునియందునుం జేరి - వ్యాప్తి జెందు ౧

అముష్మాత్ ఆదిత్యాత్ = ఈసూర్యునినుండి, ప్రతాయన్తే=వ్యాపించుచున్నవి, తాః, ఆసు నాడీషు = హృదయసంబంధులగు నాడులయందు, సృప్తాః=వ్యాపించియుండును ;

ఆభ్యః నాడీభ్యః = ఈనాడులనుండి, ప్రతాయన్తే = వ్యాపించుచున్నవి, తే=అవి, అముష్మిన్ ఆదిత్యే=ఈసూర్యునియందు, సృప్తాః = వ్యాపించియుండును,

బాహ్యవిషయ సంపర్కంబు-బాసి, యింద్రి
యములయొక్క ప్రవృత్తి సుం-తైన లేక
పురుషు డేయవస్థను స్వప్న-ములనుగూడ

శ్చ న పాప్మా స్పృశతి తేజసా హి తదా
సమ్పన్నో భవతి ౩

టీ॥ తత్=అందువలన, యత్ర=ఏయవస్థయందు, సమస్తః=ఉపసంహరింపబడిన యింద్రియవ్యాపారము గలవాడును, సమ్ప్రసన్నః=ప్రసన్నుడైయున్నవాడు అనగా బాహ్యవిషయ సంపర్క-జనిత మగు కాలుష్యము లేనివాడును నై, స్వప్నమ్ న విజానాతి = స్వప్నమును చూడడో, ఏతత్ = ఈయవస్థయందు, సుప్తః=సుప్త డనబడు చున్నాడు,

తదా = అప్పుడు, ఆసు నాడీషు = ఈనాడులయందు, సృప్తః = ప్రవేశించినవాడు, భవతి=అగుచున్నాడు;

శ్రు॥ అథ య త్రైత దబలిమానం నీతో
భవతి, త మభిత ఆసీనా ఆహు ర్జానాసి
మాం జానాసి మా మితి, స యావ
దస్మా చ్ఛరీరా దనుత్క్రాన్తో భవతి
తావ జ్జానాతి ౪

టీ॥ అథ = తరువాత, యత్ర = ఏయవస్థయందు, ఏతత్ అబలిమానమ్ = రోగాదులచేత సంప్రాప్తమైన దుర్బలత్వమును, నీతః=పొందినవాడు, భవతి=అగుచున్నాడో, తమ్=అట్టివానిని, అభితః=అంతటను, ఆసీనాః=కూర్చున్నబంధువులు, 'జానాసి మామ్ జానాసి మామ్'=నన్ను

శ్రు॥ అథ య త్రైత దస్మా చ్ఛరీరా దు
త్క్రామ త్యథైతై రేవ రశ్మిభి రూ
ర్ధ్వ మాక్రమతే, స ఓ మితి వాహో

చూడ కుండునో, దాని సు-షుప్తియండ్రు

* * *

అపుడు వాని కానాడుల-యందె యున్కి ;
వాని కపు డెట్టి దోషము-ల్పట్టువడవు
పరమపురుషునియం దున్న-వాడు గాన 3

తమ్=అట్టిసుషుప్త్యవస్థయందున్నజీవుని, కః చ న పాప్మా=ఏపాపమున్ను, న స్పృశతి=అంటదు ; తదా=అపుడు, తేజసా సంపన్నః = తేజస్స్వరూపమగు పరమాత్మతో కూడినవాడు, భవతి=అగుచున్నాడు,

వ్యాధిపీడితు డైనదు - ర్బలుని జేరి
చుట్టుప్రక్కల జనులు గూ-ర్చుండి వాని
నడుగుదురు న న్నెరుంగుదు-వా యటంచు

* * *

ఈశరీరంబు విడిచి వా-డేగువరకు
వారి నెల్ల నాతడు గుర్తు-పట్ట గలుగు ౪

ఎరుగుదువా నన్నుఎరుగుదువా అని, ఆహుః=అందురు ;

సః = ఆపురుషుడు, యావత్ = ఎంతవరకు, అస్మాత్ శరీరాత్ = ఈశరీరమునుండి, అనుత్క్రాంతః=లేచిపోవడో, తావత్ = అంతవరకు, జానాతి= తెలిసికొనుచున్నాడు,

ఈశరీరం బుపాసకుం - డెపుడు విడిచి
యుత్క్రమించునో, అప్పుడే - యూర్ధ్వమునకు
సవితృకిరణంబు లవ్వాని - సాగనంపు

* * *

వాడు పరమాత్మను దలంచి - ప్రణవశబ్ద

ద్వా మీాయతే స యావ త్క్షిప్యే న్మన
స్తావ దాదిత్యం గచ్ఛ త్యేత ద్వై ఖలు
లోకద్వారం విదుషాం ప్రపదనం నిరో
ధో ఽవిదుషామ్ ౫

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ర=ఎప్పుడు, ఏతత్ అస్మాత్ శరీరాత్ ఉత్క్రామతి = ఈశరీరమునుండి యుత్క్రమించునో, అథ = అప్పుడు, తైః ఏవ రశ్మిభిః=ఆసూర్యకిరణములచేతనే, ఊర్ధ్వమ్ ఆక్రమతే=ఊర్ధ్వ భాగమును పొందును,

సః=వాడు, ఓమ్ ఇతి=ఓమ్ అని, ఉత్ వా=పరమాత్మను, ఆహ = చెప్పుచు, మీాయతే=మరణించును,

సః = అట్టి పురుషుడు, యావత్ = ఎంత, మనః = మనస్సు,

శ్రు॥ త దేష శ్లోకః శతం చైకా చ హృద
యస్య నాడ్య స్తాసాం మూర్ధాన మభి
నిస్సృ తైకా త యోర్ధ్వ మాయ న్న
మృతత్వ మేతి విష్వ జ్జన్యా ఉత్క్రమణే
భవ న్త్యుత్క్రమణే భవ న్తి ౬

టీ॥ తత్ ఏషః శ్లోకః = ఈవిషయమునుగురించి యీాచెప్పపోవు శ్లోకము వర్తించుచున్నది,

హృదయస్య=హృదయమునకు, శతమ్ చ ఏకా చ నాడ్యః=నూట యొక్క నాడులున్నవి, తాసామ్ = వానిలో, ఏకా = ఒక్క నాడి, మూర్ధానమ్ అభినిస్సృతా = శిరస్సునుఅనుసరించి యున్నది; తయా = ఆనాడిచేత, ఊర్ధ్వమ్=మీాదుగా, ఆయన్ = బయలువెడలినవాడై, అమృ

మును వచించి మనోవేగ-మున దినేంద్ర
మండలంబును జేరు బ్ర-హ్మమును బొంద ;
ద్వార మియ్యదె మరియు సా-ధనము నిదియె
గాన జ్ఞానులు దీనినే-గాంచు చుంద్రు

* * *

జ్ఞానహీనుల కియ్యది-గలుగ దెపుడు ౫

క్షిప్యేత్ = వేగముగా వెళ్లునో, తావత్ = అంతలో, ఆదిత్యమ్ గచ్ఛతి = సూర్యునిపొందును; విదుషామ్ = జ్ఞానులకు, ఏతత్ వై ఖలు = ఇదియే కదా, లోకద్వారమ్ = బ్రహ్మలోకద్వారమై, ప్రపదనమ్ = ప్రాప్తి సాధనము,

అవిదుషామ్ = అజ్ఞానులకు, నిరోధః = ఇది ప్రతిబంధము,

వేద మీరీతి దెల్పె నీ-విషయమందు

* * *

ఉండు హృదయంబునందు నూ-టొక్క నాడి ;
అం దొకండు శిరస్సున-కభిముఖముగ
బరగు, సద్దానిచేత నూ-ర్ధ్వముగ వెడలి
జ్ఞాని యగువాడు ముక్తిని-గాంచుచుండు

* * *

ఇతరనాడులు దేహమం-దెల్ల యెడల
నన్నిప్రక్కలకును వ్యాప్తి-నంది చుండు ౬

తత్వమ్ ఏతి=ముక్తిని బొందుచున్నాడు,

అన్యాః = ఇతర నాడులు, విష్వక్ ఉత్క్రమణే = అడ్డముగా అంతట వెళ్లుచున్నవి,

సప్తమః ఖండః

శ్రు॥ య ఆత్మా ఽపహతపాప్మా విజరో విమృ
త్యు ర్విశోకో ఽవిజిఘత్సో ఽపిపాస
స్సత్యకామ స్సత్యసఙ్కల్ప స్సో ఽన్వే
ష్టవ్య స్స విజిజ్ఞాసితవ్య స్స సర్వాగ్ శ్చ
లోకా నాప్నోతి సర్వాగ్ శ్చ కామా
న్య స్త మాత్మాన మనువిద్య విజానా
తీతి హ ప్రజాపతి రువాచ ౧

టీ॥ (కేవల పరమాత్మోపాసనమగు దహరవిద్య సంపూర్ణమైనది, దానికంగభూతముగా ప్రత్యగాత్మవిద్య అనగా జీవాత్మోపాసనము ప్రస్తారింపబడుచున్నది)

యః ఆత్మా సః=ఏజీవాత్మగలదో అది, అపహతపాప్మా విజరః విమృత్యుః విశోకః అవిజిఘత్సః అపిపాసః సత్యకామః సత్యసంకల్పః-ఈ గుణములుగలది, అది, అన్వేష్టవ్యః=తెలిసికొనవలసినది, విజిజ్ఞాసితవ్యః=ఉపాసింపవలసినది,

యః తమ్ ఆత్మానమ్ అనువిద్య జానాతి=ఎవడట్టియాత్మను తెలిసికొని యుపాసించునో, సః సర్వాన్ చ లోకాన్ ఆప్నోతి=వాడు సర్వలోకములను పొందుచున్నాడు; సర్వాన్ చ కామాన్=సర్వాభిలాషము

శ్రు॥ త ద్ధోభయే దేవాసురా అనుబుబుధిరే,
తే హోచు ర్హన్త త మాత్మాన మన్వి
చ్ఛామో య మాత్మాన మన్విష్య

సప్తమ ఖండము

(బ్రహ్మసంబంధముగ నింత-వరకు జెప్పి
దహరవిద్యను పరిసమా-ప్తం బొనర్చి
అంగభూతంబుగా ప్రత్య-గాత్మవిద్య
శ్రుతి సవిస్తరముగ నింక-జెప్ప గలదు)

*　　*　　*

ఆత్మ యనుపేరు గల ప్రత్య-గాత్మ యెపుడు
దోషరహితంబు విజరంబు-దుఃఖవిరహి
తంబు మృత్యువిరహితంబు; - దాని కెప్డు
డాకలియుదప్పు లంట వా-వంతయేని;
సత్యసంకల్పు డాతండు-సత్యము లగు
సకలకల్యాణగుణముల-జాలువాడు;
తెలిసి దాని నుపాసింప-వలయు నరుడు;

*　　*　　*

ఎవ్వడీవిధి నద్దాని-నెరిగి చూచు,
వాడు సర్వలోకంబుల-బడసి సర్వ
కామముల తృప్తిగా బొంద-గలుగువాడు

*　　*　　*

అల చతుర్ముఖ బ్రహ్మ యి-ట్లని వచించె　౧

అనుపొందును, ప్రజాపతిః ఉవాచ=బ్రహ్మ ఇట్లు వచించెను,

ఆచతుర్ముఖు వచియించి - నట్టి వచన
సరణి సురలును మరియు రా-క్షసులు గాంచి
యెట్టియాత్మ నెరింగిన - నెల్లలోక

సర్వాగ్ శ్చ లోకా నాప్నోతి సర్వాగ్
శ్చ కామా నితీంద్రో హైవ దేవానా
మభిప్రవవ్రాజ విరోచనో ఽసురాణాం
తౌ హాసంవిదానా వేవ సమిత్పాణీ
ప్రజాపతిసకాశ మాజగ్మతుః ౨

టీ॥ తత్=ఆచతుర్ముఖవాక్యమును, దేవాసురాః ఉభయే=దేవాసురులు ఇరువురు, అనుబుబుధిరే = గ్రహించిరి; తే = వారు, ఊచుః = ఇట్లు చెప్పుకొనిరి ;

హన్త హ యమ్ ఆత్మానమ్ అన్విష్య సర్వాౕ చ లోకాౕ సర్వాౕ చ కామాౕ ఆప్నోతి=ఏయాత్మనుఉపాసించి సర్వలోకములను సర్వాభీష్టములను పొందనగునో=తమ్ ఆత్మానమ్=ఆయాత్మను, అన్విచ్ఛామః=తెలిసికొందము,

శ్రు॥ తౌ హ ద్వాత్రిగ్ శతం వర్షాణి బ్రహ్మచర్య
మూషతు స్తౌ హ ప్రజాపతి రువాచ కి
మిచ్ఛన్తా వవా స్త మితి. తౌ హోచతు
ర్య ఆత్మా పహతపాప్మా విజరో విమృ
త్యు ర్విశోకో ఽవిజిఘత్సో ఽపిపాస
స్సత్యకామ స్సత్యసఙ్కల్ప స్సో ఽన్వే
ష్టవ్య స్స విజిజ్ఞాసితవ్య స్స సర్వాగ్ శ్చ
లోకా నాప్నోతి సర్వాగ్ శ్చ కామాౕ
య స్త మాత్మాన మనువిద్య విజానా

ముల విహారేచ్ఛయును కామ-ములను బొందు
టయును గల్గునో దాని దె-లియగవలయు
ననుచు తమలోన దలపోసి-కొన దొడగిరి;

* * *

అసురులందు విరోచనుం - డమరులందు
దేవపతి యొక్క-రొకరికి - దెలియకుండ
నెవరిపాటికి వార లే-యేగి బ్రహ్మ
దరికి నేగుదెంచిరి సమి - త్పాణులగుచు ౧

దేవానామ్ ఇంద్రః = దేవతలలో ఇంద్రుడు. అసురాణామ్ విరోచనః=అసురులలో విరోచనుడును, తౌ హ=వారిరువురు, అసంవిదానౌ = ఒకరితో కలియబలుకుకొననివారై, సమిత్పాణీ=సమిధలనుచేతబట్టినవారై, ప్రజాపతి సకాశమ్ = బ్రహ్మసామీప్యమునకు, ప్రవవ్రాజ=బయలు వెడలి, ఆజగ్మతుః=వచ్చిరి,

ముప్పదియురెండువత్సర-ములు చరించి
రచట వారలు బ్రహ్మచ-ర్యవ్రతంబు;
అందుమీాద చతుర్ముఖుం-డడిగె "మీార
లేమికాంక్షించి యిట వసి-యింతు రనుచు;"

* * *

వారు ప్రత్యుత్తరం బిట్లు-పల్కి రపుడు;
"ఆత్మ యనుపేరు గల ప్రత్య - గాత్మ యెపుడు
దోషరహితంబు విజరంబు - దుఃఖవిరహి
తంబు మృత్యువిరహితంబు - దాని నెప్పు

తీతి భగవతో వచో వేదయన్తే త మి
చ్ఛన్తా వవా స్త మితి 3

టీ॥ తౌ = వారిరువురు, ద్వాత్రింశతమ్ వర్షాణి = ముప్పదిరెండు సంవత్సరములు, బ్రహ్మచర్యమ్ ఊషతుః=బ్రహ్మచర్యమునాచరించిరి,

ప్రజాపతిః = బ్రహ్మ, కిమ్ ఇచ్ఛన్తౌ అవా స్తమ్ ఇతి = దేనినిగోరి ఇక్కడ నున్నారు అని, తౌ ఉవాచ=వారిని అడిగెను;

తౌ=వారు, ఊచతుః=ఇట్లనిరి,

"యః ఆత్మా అపహతపాప్మా విజరః విమృత్యుః విశోకః అవిజిఘత్సః అపిపాసః సత్యకామః సత్యసంకల్పః సః అన్వేష్టవ్యః సః విజిజ్ఞాసితవ్యః సః సర్వాన్ చ లోకాన్ అవాప్నోతి సర్వాన్ చ కామాన్ యః తమ్ ఆత్మానమ్ అనువిద్య విజానాతి" అని,

శ్రు॥ తౌ హ ప్రజాపతి రువాచ య ఏషో
ఽక్షిణి పురుషో దృశ్యత ఏష ఆ త్మేతి
హోవా చైత దమృత మభయ మేత
ద్బ్రహ్మేత్యథ యో ఽయం భగవో
ఽప్సు పరిఖ్యాయతే య శ్చాయ మా
దర్శే కతమ ఏష ఇ త్యేష ఉ ఏ వైషు
సర్వే ష్వన్తేషు పరిఖ్యాయత ఇతి హో
వాచ ౪

టీ॥ తౌ ప్రజాపతిః ఉవాచ=వారికి బ్రహ్మ యిట్లనియెను; యః ఏషః అక్షిణి పురుషః దృశ్యతే=నేత్రమునందే పురుషుడు చూడబడుచున్నాడో,

డాకలియుదప్పు లంట వా-వంతయేని
సత్యసంకల్ప మయ్యది - సత్యములగు
సకలకల్యాణగుణముల - జాలియుండు ;
కనుక దాని నీవిధి నుపా-సన మొనర్చు
వాడు సర్వలోకంబుల - బడసి, సర్వ
కామముల తృప్తిగా బొంద-గలుగు ననుచు
మీరు వచియింప వినుటచే - మేము దాని
చొప్పు దెలియంగ వసియించు - చుంటి మిచట 3

భగవతః వచః వేదయన్తే = పూజ్యుడవై ననీవాక్యమును లోకులు తెలిసికొనుచున్నారు, తమ్ ఇచ్ఛన్తౌ = దానినికోరుచున్నవారమై, అవాస్తమ్ ఇతి=ఇచట ఉన్నాము అనిరి,

బ్రహ్మ వారితో నీరీతి - బల్కె, "నేత్ర
మందు గనిపించుపురుషు డే - యాత్మ యనియు
అదియె బ్రహ్మంబు నమృతంబు - నభయ" మనియు ;

* * *

"అక్షినే గాక జలమునం-దద్దమందు
బింబ మొక్కటి మీకు గ - న్పించు గాదె
వానియం దెల్ల గనుపించు-వా డెవండొ
తెలియ జేయంగవలయు నో-దేవ" యనిన
బ్రహ్మ వారల కీరీతి - బల్కె మరల ౪

ఏషః=ఆట్టివీడు, ఆత్మా=ఆత్మ; ఇతి హ ఉవాచ=అనిపలికెను,

ఏతత్ అమృతమ్=ఇది అమృతస్వరూపము ; ఏతత్ అభయమ్ =

ఇది భయరహితమైనది; ఏతత్ బ్రహ్మ=ఇది బ్రహ్మ,

అథ = తరువాత, యః అయమ్ అప్సు పరిఖ్యాయతే = జలమందు ఏ యీ ఆత్మ ప్రతిబింబించుచున్నాడో, యః అయమ్ ఆదర్శే = అద్దమందు కనుపడుచున్నాడో, ఏషు సర్వేషు అన్తేషు పరిఖ్యాయతే= ఈస

అష్టమః ఖండః

శ్రు॥ ఉదశరావ ఆత్మాన మవేక్ష్య యదా
త్మనో న విజానీథ స్తన్మే ప్రబ్రూత
మితి తౌ హోదశరావే ఒవేక్షాంచక్రా
తే, తౌ హ ప్రజాపతి రువాచ కిం పశ్యథ
ఇతి తౌ హోచతు స్సర్వ మే వేద మా
వాం భగవ ఆత్మానం పశ్యావ ఆలో
మభ్య ఆనఖేభ్యః ప్రతిరూప మితి ౧

టీ॥ ఉదశరావే ఆత్మానమ్ ఆవేక్ష్య=ఉదకపూరితమైన మూకుడునందు మీస్వరూపమునుచూచికొని, ఆత్మనః యత్ న విజానీథః = ఆత్మసంబంధియైనదేనిని మీరు తెలిసికొనజాలరో, తత్ మే ప్రబ్రూతమ్ ఇతి=దానిని నాకు చెప్పుడు;

తౌ హ ఉదశరావే అవేక్షాంచక్రాతే=వారు ఉదకములోనిండిన మూకుడునందు చూచుకొనిరి;

తౌ హ ప్రజాపతిః ఉవాచ=వారితో బ్రహ్మ యిట్లనియె; కిమ్ పశ్యథః ఇతి=ఏమిచూచితిరి అని;

మస్తస్థానములయందును తెలిసికొనబడుచున్నాడో కతమః ఏషః = అట్టి వీడు ఎవడు, ఇతి = అనివారడిగిరి,

సః ఉవాచ=బ్రహ్మ ఇట్లనియె ;

అష్టమ ఖండము

ఉదకపూరిత మగు మూకు - డొండు దెచ్చి
దానిలో మీస్వరూపముం - దర్శనం బొ
నర్ప యత్నింపు డట్టియ-త్నంబునందు
ఆత్మసంబంధి యగుదాని- నరయ రేని
నాకు వచియింపుడీ యని - నలువ చెప్పె;

*　　*　　*

వార లారీతినొనరింప, - వారి జూచి
బ్రహ్మ ప్రశ్నించె "నేమి గ-న్నట్టి" రనుచు ;

*　　*　　*

మాస్వరూపంబు మేము లో-మములు మొదలు
గోళ్ళపర్యంతముగ జూచు-కొంటి మచట
దేహ మాద్యంతమును బ్రహ్మ-దేవ, యనిరి　　౧

తౌ హ ఊచతుః=వారిట్లనిరి:—హే భగవః=పూజ్యుడా, సర్వమ్ ఏవ ఇదమ్ ఆత్మానమ్=సమస్తమైన యీస్వరూపమును, ఆలోమభ్యః = లోమములు మొదలు, ఆనఖేభ్యః=నఖములపర్యంతము, ప్రతిరూపమ్=ప్రతిబింబమును, అవామ్ పశ్యావః=మేముచూచితిమి ;

శ్రు॥ తౌ హ ప్రజాపతి రువాచ సా ధ్వలఙ్కృ
తౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ భూ త్వోదశ
రావే ఒవేక్షేథా మితి తౌ హ సా ధ్వ
లఙ్కృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ భూ
త్వోదశరావే ఒవేక్షాం చక్రాతే తౌ
హ ప్రజాపతి రువాచ కిం పశ్యథ ఇతి ౨

టీ॥ తౌ హ ప్రజాపతిః ఉవాచ = వారిరువురినిగూర్చి చతుర్ము ఖుడు ఇట్లువచియించెను ;

సాధు అలంకృతౌ = చక్కగా అలంకరించుకొనినవారై, సువసనౌ=మంచివస్త్రములుధరించినవారై, భూత్వా=ఇట్లుఅయి, ఉదశరావే= ఉదకపూర్ణశరావమునందు, అవేక్షేథామ్ ఇతి=చూడుడు అనియెను,

తౌ హ సాధు అలంకృతౌ పరిష్కృతౌ భూత్వా ఉదశరావే అవేక్షాం చక్రాతే=వారుచూచిరి ;

శ్రు॥ తౌ హోచతు ర్య థై వేద మావాం
భగవ స్సా ధ్వలఙ్కృతౌ సువసనౌ పరి
ష్కృతౌ స్వ ఏవ మే వేమౌ భగవ స్సా
ధ్వలఙ్కృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతా వి
త్యేష ఆ త్మేతి హోవా చైత దమృత
మభయ మేత ద్బ్ర హ్మేతి తౌ హ
శా న్తహృదయౌ ప్రవవ్రజతుః 3

వారితో నిట్లు వచియించె - బ్రహ్మ, "మీశ
రీరములు చక్కగ నలంక - రించుకొని సు
వస్త్రధారణం బొనరించి - వపనమంది
యుదకపూర్ణ శరావంబు - నెదుట నుంచు
కొనుచు ప్రతిబింబమును జూచు-కొను" డటంచు;

* * *

వార లట్లలంకారము - వ్వస్త్రములు ధ
రించి క్షురకర్మమును నాచ-రించి యుదక
పూరితశరావమున బింబ-ములను గనిరి

* * *

ఏమి గన్పట్టె నందులో - నెరుగ జెప్పు
డనుచు బ్రహ్మదేవుడు వారి - నడిగినంత ౨

తౌ హ ప్రజాపతిః ఉవాచ కిమ్ పశ్యథః ఇతి=ఏమి చూచితిరి అని బ్రహ్మ వారి నడిగెను,

వార లీరీతి బల్కిరి - బ్రహ్మతోడ
పూజ్య! యట్టులె క్షురకర్మ-మును సువస్త్ర
ధారణంబును సాధ్వలం - కారములును
బొంది చూడగ ప్రతిబింబ-మును నదే వి
ధమున గన్పట్టె నాశరా-వమున ననుచు

* * *

అత డిట్లనె నయ్యదే - యాత్మ యనియు
అమృతమును బ్రహ్మమును నభ-యం బుననియు

* * *

టీ॥ తౌ హ ఊచతుః=వారిట్లనిరి,

భగవః = పూజ్యుడా, యథా ఏవ ఇదమ్ ఆవామ్=మీరునియమించినప్రకారము మేమిరువురమును, సాధు లంకృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ స్వః = సాధ్వలంకృతులము సువసనులము పరిష్కృతులము అయితిమి; ఏవమ్ ఏవ ఇమౌ సాధు అలంకృతౌ సువసనౌ పరిష్కృతౌ ఇతి = ఆప్రతిబింబములును అట్లైకనుపించెను;

ఏషః ఆత్మా ఇతి = ఇదియేఆత్మయనియు, ఏతత్ అమృతమ్=ఇదే

శ్రు॥ తౌ హాస్వీక్ష్య ప్రజాపతి రువాచ, అను
పలభ్యాత్మాన మననువిద్య వ్రజతో
యతర ఏత దుపనిషదో భవిష్యన్తి,
దేవా వా ఽసురా వా తే పరాభవిష్య
న్తీతి, స హ శాన్తహృదయ ఏవ విరో
చనో ఽసురాణ్ జగామ తేభ్యో హైతా
ముపనిషదం ప్రోవా చాత్మైవేహ మ
హయ్య ఆత్మా పరిచర్య ఆత్మాన మే
వేహ మహాయ న్నాత్మానం పరిచర న్ను
భౌ లోకా వాప్నో తీమం చాముం చేతి ౪

టీ॥ తౌ హ అన్వీక్ష్య ప్రజాపతిః ఉవాచ = అట్లువెడలిపోవుచున్నవారినిచూచి చతుర్ముఖుండిట్లు తలంచెను;

ఆత్మానమ్ అనుపలభ్య = ఆత్మనుగ్రహింపక, అననువిద్య = తెలిసి

ఇట్టు లాచతుర్ముఖుడు వ-చించినంత
దేవపతి విరోచనులు సం-తృప్తి జెంది
యేగి రింటికి సంతస-హృదయు లగుచు 3

అమృతమనియు, ఏతత్ అభయమ్=ఇదే అభయమనియు, ఏతత్ బ్రహ్మ=ఇదే బ్రహ్మమనియు, ఉవాచ=అనెను;

తౌ హ=వారు, శాంతహృదయౌ=శాంతించినహృదయులై, ప్రవ్రజతుః=వెళ్ళిపోయిరి,

పిదప నలువ యీ రీతిగా - మది దలంచె
"ఆత్మవిజ్ఞానముం బొంద - కాత్మవిద్య
నెరుగకయె వీరు తమయిండ్ల - కేగినారు;
ఇట్టియుపదేశముం బొందు - టెవరి కేని
సురల కేనియు మరియు న-సురుల కేని
లాభ ముండదు; గల్గు ప-రాభవంబు;"

* * *

అట విరోచను డసురమం-డలిని జేరి
తెలియగా జెప్పె నీయుప-దేశ మెల్ల;
తా నెరింగిన యీయాత్మ - ధరణియందు
పూజ్యుడును సేవ్యు డనియును - పుడమి దాని
పూజ జేయుచు సేవించు-పురుషవరున
కైహికాముష్మికసుఖంబు-లమరు ననియు

* * *

(అసురు లిట్లాత్మ నెంత్రు దే-హంబు గాగ) ౪

శౌనక, వ్రజతః = వెళ్ళిపోవుచున్నారు, యతరే = ఎవరు, ఏతత్ ఉపనిషదః=ఇట్టియుపదేశముకలవారు, భవిష్యన్తి=అగుదురో, దేవాః అసురాః వా తే=వారు దేవతలైనను అసురులైనను, పరాభవిష్యన్తి ఇతి = పరాభవింపబడుదురు అని తలపోసెను,

సః శాన్తహృదయః ఏవ విరోచనః=అట్లుశాంతించినహృదయము గల విరోచనుడు, అసురాన్ జగామ=అసురులనుచేరెను ; తేభ్యః=వారికి; ఏతామ్ ఉపనిషదమ్ = ఈయుపదేశమును, ప్రోవాచ = చెప్పెను,

శ్రు॥ తస్మా దప్యద్యేహాదదాన మశ్రద్దధాన
మయజమాన మాహు రాసురో బ తే
త్యాసురాణాగ్ం హ్యేషోపనిష త్ప్రేతస్య
శరీరం భిక్షయా వసనే నాలఙ్కారే
ణేతి సగ్ంస్కుర్వ న్త్యేతేన హ్యముం లో
కం జేష్యన్తో మన్యన్తే ॥౫॥

టీ॥ తస్మాత్ = అందువలన, ఇహ = ఈలోకమందు, అద్యాపి = ఇప్పటికిన్ని, అదదానమ్=శవమునుద్దేశించి దానాదికము చేయనివాడును, అశ్రద్దధానమ్ = శ్రద్ధతో చేయనివాడును, అయజమానమ్=యాజమాన్యము వహింపనివాడును, ఆసురః ఆహుః బత = ఆహో అసురుడువీడుఅని చెప్పుదురు, ఇతి=అని, ఏషా ఉపనిషత్ అసురాణామ్=ఈయుపదేశము అసురులకు సంబంధించినది,

ప్రేతస్య శరీరమ్ = మృతకళేబరమును, భిక్షయా = భిక్షచేత, వస

ఆత్మా ఏవ ఇహ మహయ్యః = నేను కనుపెట్టిన యీయాత్మయే యీలోకమున పూజ్యుడు; ఆత్మా పరిచర్యః = సేవింపదగినవాడు, కనుక, ఇహ = ఇక్కడ, ఆత్మానమ్ ఏవ = ఈయాత్మను, మహయన్ = పూజించు చున్నవాడై, ఆత్మానమ్ పరిచరన్ = ఆత్మను సేవించువాడై, ఉభౌలోకౌ ఇమమ్ చ అముమ్ చ = ఐహికాముష్మికములను రెంటిని, ఆప్నోతి = పొందును,

కనుక నే నిప్పటికిని లో-కంబునందు
శవమువిషయమై దానము-ల్సలుప కున్న
శ్రద్ధతో పెత్తనముచేసి - సంస్కారణము
లన్నిటిం జేయ కున్నచో - నట్టివాని
అసుర సంబంధిగా జను-లంద్రు గాదె;

* * *

ప్రేతమునకు సంస్కారంబు - భిక్షచేత
నైన వస్త్రాద్యలంకార - మాచరించి
సలుప వలయును; దానిచే-స్వర్గలోక
వాస మాతండు తప్పక - పడయు నంద్రు
ఆసురం బగు నుపదేశ-మంద్రు దీని గీ

వసనేన = వస్త్రముచేతను, అలంకారేణ = అలంకారముచేతను, సంస్కుర్వన్తి ఇతి = సంస్కారముచేయుదురు అని,

ఏతేన = దీనిచేత, అముమ్ లోకమ్ = పరలోకమును, జేష్యన్తః = జయించుద మని, మన్యన్తే = తలచెదరు,

నవమః ఖండః

శ్రు॥ అథ హేన్ద్రో౽ప్రాప్యైవ దేవా నేత
ద్భయం దదర్శ, యథైవ ఖల్వాయ
మస్మి౯ శరీరే సాధ్వలఙ్కృతే సాధ్వల
లఙ్కృతో భవతి సువసనే సువసనః పరి
ష్కృతే పరిష్కృతః ఏవ మే వాయ
మస్మి న్నన్ధే౽న్ధో భవతి స్రామే స్రామః
పరివృక్ణే పరివృక్ణో౽స్యైవ శరీరస్య
నాశ మ న్వేష నశ్యతి నాహ మత్ర
భోగ్యం పశ్యా మీతి ౧

టీ॥ అథ=తరువాత, ఇంద్రః=ఇంద్రుడు, దేవా౯ అప్రాప్య ఏవ=దేవతలదగ్గరకు చేరకయే, ఏతత్ భయమ్ దదర్శ=ఈవిధముగా భయపడెను, యథా=ఏప్రకారముగా, అయమ్=ఆత్మగానెంచబడు ఈప్రతిబింబము, అస్మి౯ శరీరే = ఈశరీరము, సాధ్వలంకృతే = సాధ్వలంకృతమైనపుడు, సాధ్వలంకృతః భవతి = సాధ్వలంకృతమగుచున్నదో, సువసనే = సువసనధారియైనపుడు, సువసనః = సువసనధారియగుచున్నదో, పరిష్కృతే పరిష్కృతః=పరిష్కృతమైనపుడు ఇదియును పరిష్కృతమగుచున్నదో, ఏవమ్ ఏవ = ఇదేప్రకారము, అయమ్ = ఈప్రతిబింబము, అస్మి౯ అంధే= ఈశరీరము గ్రుడ్డిదైనయెడల, అన్ధః భవతి= ఇదియును గ్రుడ్డిదగుచున్నది, స్రామే = ముక్కు కారుచున్నయెడల, స్రామః = ఇదియును కారుచున్నముక్కుగలదగుచున్నది, పరివృక్ణే = ఛేదింపబడినయెడల, పరివృక్ణః = ఇదియును ఛేదింపబడినదగుచున్నది, కనుక, అస్య

నవమఖండము

అంత సురపతి యమరుల-చెంత జనక
ముండె యీరీతి సందేహ-మంద దొడగె ;

* * *

నే నలంకారముల దాల్చి - గానిపింతు
నేని ప్రతిబింబ మట్టులే - గానిపించె ;
నేను సువసనము ల్దాల్ప - దానుగూడ
సువసనములతో గూడ నే - చూడబడియె ;
నేను క్షురకర్మ మొనరించి - నిలుతు నేని
యదియు క్షురకర్మ మొనరించి-నట్లై నిలిచె,
అందువలన నే నంధుండ - నైన నయెడల
నదియు గన్పట్టుగాదె దా-నంధ యగుచు,
కారుచున్న నాసికముతో - గాంతునేని
బింబమును స్రవించెను నాసి-కంబుగాదె,
భిన్న దేహుండ నైనచో - భిన్న దేహ
ధారిగనె గాదె జూతు న-ద్దానిగూడ,
కనుక నాశరీరంబు నా-శనము జెంద
నదియు నట్టులె నాశనం-బగును గాదె,
అట్లనిత్య మా ప్రతిబింబ-మందు నిత్య
మైన భోగ్యవస్తువు నెట్లు-గాన నగును ; ౧

ఏవ శరీరస్య = ఈశరీరముయొక్క, నాశమ్ అను = నాశమునను సరించి, ఏషః = ఇదియును, నశ్యతి = నాశమునుపొందుచున్నది, అహమ్ = నేను, అత్ర = ఈదేహమువిషయమున, భోగ్యమ్ = భోగ్యమైనఫలమును, న పశ్యామి = చూడను,

శ్రు॥ స సమిత్పాణిః పున రేయాయ తగ్ హ ప్రజాపతి రువాచ మఘవ న్య చ్ఛాన్త హృదయః ప్రావ్రాజీ స్సార్ధం విరోచనేన కి మిచ్ఛ న్పున రాగమ ఇతి స హో వాచ య థైవ ఖ ల్వయం భగవో ఽస్మి ఞ్ఛరీరే సా ధ్వలఙ్కృతే సా ధ్వల ఙ్కృతో భవతి సువసనే సువసనః పరి ష్కృతే పరిష్కృత ఏవ మే వాయ మస్మి న్నన్ధే ఽన్ధో భవతి స్రామే స్రామః పరి వృక్ణే పరివృక్ణో ఽస్యైవ శరీరస్య నాశ మ న్వేష నశ్యతి నాహ మత్ర భోగ్యం పశ్యామీతి ౧

టీ॥ సః = అతడు, సమిత్పాణిః = సమిధలుగలహస్తముగలవాడై, పునః ఏయాయ=మరల వచ్చెను, ప్రజాపతిః ఉవాచ=బ్రహ్మయిట్లనియె;

మఘవన్=ఇంద్రుడా, విరోచనేన సార్థమ్=విరోచనునితోకూడ, శాంతహృదయః = శాంతహృదయుడై, ప్రావ్రాజీః యత్ = ఎందువలన వెళ్ళిపోతివి, కిమ్ ఇచ్ఛన్ పునః ఆగమః = మరల దేనిని కోరుచు వచ్చితివి,

సః ఉవాచ = ఇంద్రుడిట్లనియె "యథైవఖల్వయమ్ భగవోస్మిన్ శరీరే.........పశ్యామీతి : (పూర్వవాక్యమువలెనే)

ఈవిధంబున దలపోసి - యింద్రు డపుడు
బ్రహ్మచెంతకు జనె సమి-త్పాణి యగుచు ;

* * *

ఇంద్ర! నీ వప్పు డతి శాంత - హృదయు డవుగ
ఆవిరోచనసహితుండ-వగుచు బోయి
మగిడి దేనిని కాంక్షించి - మరలి ఇటకు
నను చతుర్ముఖుతో నాత - డనియె నిట్లు ;

* * *

"నే నలంకారముల దాల్చి - గానిపింతు
నేని ప్రతిబింబ మట్టులే - గానిపించె,
నేను సువసనము ల్దాల్ప - దానుగూడ
సువసనములతో గూడ నే - చూడ బడియె ;
నేను క్షురకర్మ మొనరించి - నిలుతు నేని
నదియు క్షురకర్మ మొనరించి-నట్లె నిలిచె ;
అందువలన నే నంధుండ-నైన యెడల
నదియు నిప్పట్టుగాదె దా-నంధ యగుచు ;
కారుచున్న నాసికముతో - గాంతు నేని
బింబమును స్రవించెడు నాసి-కంబె పొందు ;
భిన్నదేహుండ నైనచో - భిన్నదేహ
ధారిగనె గాదె జూతు న-ద్దానిగూడ ;
కనుక నా శరీరంబు నా-శనము జెంద
నదియు నట్టులె నాశనం-బగును గాదె ;
అట్లనిత్య మా ప్రతిబింబ-మందు నిత్య
మైన భోగ్యవస్తువు నెట్లు-గాన గలను" ౨

శ్రు॥ ఏవ మే వైష మఘవ న్నితి హోవా
చైతం త్వేవ తే భూయో ఽనువ్యాఖ్యా
స్యామి, వ సాపరాణి ద్వాత్రిగ్ శతం
వర్షా ణీతి స హాపరాణి ద్వాత్రిగ్ శతం
వర్షా ణ్యువాస తస్మై హోవాచ 3

టీ॥ మఘవన్=ఇంద్రుడా, ఏవమ్ ఏవ ఏషః=ఇది యిట్లే, ఇతి హ ఉవాచ=ఇంద్రుడు ఇట్లనెను,

ఏతమ్ తు ఏవ=ఈయాత్మవిషయమునుగురించి, భూయః=మరల, అను వ్యాఖ్యాస్యామి=చెప్పెదను, అపరాణి ద్వాత్రింశతమ్ వర్షాణి వస ఇతి=మరల ముప్పదిరెండుసంవత్సరము లుండుము అని,

దశమః ఖండః

శ్రు॥ య ఏష స్వప్నే మహీయమాన శ్చర
త్యేష ఆ త్మేతి హోవా చైత దమృత
మభయ మేత ద్బ్రహ్మేతి, స హ శాన్త
హృదయః ప్రవవ్రాజ, స హాప్రాప్యైవ
దేవా నేత ద్భయం దదర్శ త ద్యద్యపీ
దగ్ శరీర మన్ధం భవ త్యనన్ధ స్స భవతి
యది స్రామ మస్రామో న వైషో ఽస్య
దోషేణ దుష్యతి 1

టీ॥ యః ఏషః స్వప్నే మహీయమానః చరతి=స్వప్నావస్థయందు గౌరవాదులనుబొంది యేదివర్తించుచున్నదో, ఏషః=ఇదియే, ఆత్మ ఇతి=

అంత బ్రహ్మదేవుం డప్పు - డతనితోడ
ఇంద్ర నీవు వచించిన-దెల్ల నిజము
మరల ముప్పదిరెండు వ-త్సరము లిందె
యాచరింపుము బ్రహ్మచ-ర్యం బటన్న,
నాత డట్టులె బ్రహ్మచ-ర్యంబు సల్పె
మరల ముప్పదిరెండు వ-త్సరము లచట;

* * *

బ్రహ్మ పిమ్మట వానితో-బల్కె నిట్లు 3

స॥ = అతడున్ను, అపరాణి ద్వాత్రింశతమ్ వర్షాణి ఉవాస=మరి ముప్పదిరెండు సంవత్సరములు వసించెను,

తస్మై=పిమ్మట అతనికి, ఉవాచ=బ్రహ్మయిట్లు చెప్పెను,

దశమఖండము

"జనుడు నిద్రించునప్పుడు - స్వప్నమందు
గౌరవాదుల నెవ్వండు-గాంచు, వాడె
యమృతమును నభయంబును-నైన యాత్మ;
వాని నెరుగంగ దగియుండు - బ్రహ్మ మనియు;

* * *

ఇంద్రు డిది యెల్ల విని శాంత - హృదయు డగుచు
తరలి చనియెను గాని యా-తండు సురల
యొద్ద కరుదెంచుటకు ముందె - భయము జెందె
ఆత్మ యయ్యది యేరీతి-నగు నటంచు;
దేహ మంధత్వ మిప్పుడం-దినను స్వప్న

ఆత్మయగుచున్నది, ఏతత్ అమృతమ్ అభయమ్ ఏతత్ బ్రహ్మ ఇతి = ఇదియే అమృతము అభయము బ్రహ్మము ; (అనెను)

సః శాంతహృదయః ప్రవవ్రాజ = అతడు తృప్తుడై వెళ్లెను, సః దేవాన్ అప్రాప్య ఏవ=అతడు దేవతలనుచేగాయే, ఏతత్ భయమ్ దదర్శ= ఈభయమునుచూచెను ;

యద్యపి = ఆలోచింపగా, ఇదమ్ శరీరమ్ అన్ధమ్ భవతి=శరీరము అంధమైనయెడల, సః అనంధః భవతి = స్వప్నమందలిపురుషుడు అంధు డగుటలేదు, స్రామమ్ యది అస్రామః=ఇది స్రామమైనను, వాడుఅట్లగుట

శ్రు॥ న వధే నాస్య హన్యతే నాస్య స్రామ్యేణ
స్రామో ఘ్నన్తి త్వేవైనం విచ్ఛాదయ
న్తీవాప్రియవే త్తేవ భవ త్యపి రోది తీవ
నాహ మత్ర భోగ్యం పశ్యా మీతి ౨

టీ॥ అస్య వధేన = ఈశరీరముయొక్క వధచేత, న హన్యతే = ఆస్వప్నపురుషుడు హతుడుకాడు, అస్య స్రామ్యేణ=ఇది స్రవించుటచేత, న స్రామః=వాడు స్రవింపడు; ఇట్లున్నప్పటికిన్ని,

ఏనమ్=స్వప్నపురుషుని, ఘ్నన్తి=కొట్టుచున్నారు, విచ్ఛాదయంతి ఇవ=నిర్బంధించుచున్నారు, అప్రియవేత్తా ఇవ భవతి=అనిష్టములను చూచు వాడగుచున్నాడు, అపి రోదితి ఇవ = ఇదిగాక ఏడ్చువానివలె నగు

శ్రు॥ స సమిత్పాణిః పున రేయాయ తగ్
హ ప్రజాపతి రువాచ మఘవ న్యచ్ఛా
న్తహృదయః ప్రావ్రాజీః కి మిచ్ఛ న్పున

పురుషు డంధత్వ మెంతేని - పొందబోడు ;
ఈశరీరంబు స్రవియించె- నేని స్వప్న
మందు గలవాడు స్రవియించు-ననుట లేదు ;
దేహమం దున్న దోషంబు - దేని నేని
స్వప్నమందలి పురుషుండు - పడయబోడు ; ౧

లేదు, ఏషః, అస్య దోషేణ=ఈశరీరదోషముచేత, న దుష్యతి=దుష్టము కాదు,

ఈశరీరంబు హత మైన-నేమి, స్వప్న
మందు గలవాని కావధ-చెందబోదు ;
వీని దేహంబునందు స్ర-వించు భాగ
ములు చెలంగిన, వానిలో-జెలగనట్లు ;

* * *

ఐన నే మాయె; స్వప్నంబు-లోనివాడు
కొట్టబడు నేడ్చు నిర్బంధ - పెట్టబడును
గాంచుచుండు ననిష్టముల్ - గనుక నిత్య
మైన భోగ్యంబు నచ్చోట- గాన నగునె ౨

చున్నాడు,

అందువలన, అహమ్ = నేను, అత్ర = ఈస్వప్నపురుషునియందు, భోగ్యమ్ న పశ్యామి ఇతి=భోగ్యవస్తువును చూచుటలేదు,

ఈవిధంబున దలపోసి - యింద్రు డపుడు
బ్రహ్మచెంతకు జనె సమి-త్పాణి యగుచు ;

* * *

రాగమ ఇతి స హోవాచ తద్య ద్య
పీదం భగవ శ్శరీర మన్ధం భవ త్యనన్ధ
స్స భవతి యది స్రామ మస్రామో నై
వైషో ఽస్య దోషేణ దుష్యతి 3

టీ॥ (ఎనిమిదవఖండము రెండవవాక్యమువలెనే అన్వయము)

శ్రు॥ న వధే నాస్య హన్యతే నాస్య స్రామ్యేణ
స్రామో ఘ్నన్తి త్వే వైనం విచ్ఛాదయ
న్తీ వాప్రియవే త్తేవ భవ త్యపి రోది
తీవ, నాహ మత్ర భోగ్యం పశ్యా మీ
త్యేవ మే వైష మఘవ న్నితి హోవా
చైతం త్వేవ తే భూయో ఽనువ్యా
ఖ్యాస్యామి వ సాపరాణి ద్వాత్రిగ్ శతం
వర్షా ణీతి స హాపరాణి ద్వాత్రిగ్ శతం
వర్షా ణ్యువాస తస్మై హోవాచ ౪

టీ॥ (పూర్వమట్టమునందువలెనే అన్వయము)

"ఇంద్ర! నీ వప్పు డతిశాంత-హృదయుడవుగ
ఇంటి కేగితి విపుడు నీ-వేమి గోరి
యరుగుదెంచితి"వని బ్రహ్మ-యనుగ, నతడు ;

* * *

"పూజ్యుడా! దేహ మంధత్వ-మునను స్రావ
మునను మరియెట్టి దగు దోష-మునను బాధ
జెందినను స్వప్నపురుషుండు - చెంద డవ్వి ; 3

* * *

ఈ శరీరంబు హత మైన, - నిది స్రవించె
నేనియును వానినిం జేర-దేదిగాని ;
ఐన నే మాయె స్వప్నంబు-లోని వాడు
కొట్టబడు నేప్పు నిర్బంధ - పెట్టబడును
కాంచుచుండు ననిష్టముల్ - గనుక నిత్య
మైనభోగ్యంబు నచ్చోట-గాంచ నగునె?"

* * *

అనిన బ్రహ్మదేవుం డప్పు-డతనితోడ
"ఇంద్ర! నీవు వచించిన-దెల్ల నిజము
మరల ముప్పది రెండు వ-త్సరము లిందె
యాచరింపుము బ్రహ్మచ-ర్యం బ"టన్న,
నాత డట్టులె బ్రహ్మచ-ర్యంబు సల్పె
మరల ముప్పదిరెండు వ-త్సరము లచట ;

* * *

బ్రహ్మ వానితో నటుమీద - బల్కె నిట్లు ౪

ఏకాదశః ఖండః

శ్రు॥ తద్యత్రైతత్సుప్తస్సమస్తస్సమ్ప్రసన్నస్స్వప్నం న విజానాత్యేష ఆత్మేతి హోవాచైతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మేతి స హ శాన్తహృదయః ప్రవవ్రాజ స హాప్రాప్యైవ దేవానేతద్భయం దదర్శ, నాహ ఖల్వయమేవగ్ సమ్ప్రత్యాత్మానం జానాత్యయమహమస్మీతి, నో ఏవేమాని భూతాని వినాశమేవాపీతో భవతి, నాహమత్ర భోగ్యం పశ్యామీతి ౧

టీ॥ యత్ర = ఏయవస్థయందు, సమస్తః = ఉపసంహరింపబడిన ఇంద్రియవ్యాపారముగలవాడును, సమ్ప్రసన్నః=బాహ్యవిషయసంపర్క-జనితమగు కాలుష్యముంబొందక ప్రసన్నుడైయున్నవాడును ఐ, స్వప్నమ్ న విజానాతి=స్వప్నములనుచూడడో, సుప్తః సుప్తుడైయుండునో, తత్ = ఆయవస్థయందున్న, ఏషః = పురుషుడు, ఆత్మ ఇతి హ ఉవాచ ఏతత్ అమృతమ్ ఏతత్ అభయమ్ ఏతత్ బ్రహ్మ ఇతి,

సః హ శాన్తహృదయః ప్రవవ్రాజ సః హ దేవాన్ అప్రాప్య ఏవ తత్ భయమ్ దదర్శ ;

అయమ్=ఈజీవుడు, ఏవమ్ సంప్రతి = ఇట్టిసుషుప్త్యవస్థయందు, అయమ్ అహమ్ అస్మి ఇతి ఆత్మానమ్ న జానాతి=నేను ఇట్టివాడను అని

ఏకాదశఖండము

"బాహ్యవిషయసంపర్క-ంబు-బాసి, యింద్రి
యములయొక్క- ప్రవృత్తి సుం-తైన లేక
పురుషు డేయవస్థను స్వప్న-ములనుగూడ
చూడ కుండునో దాని సు-షుప్తి యంద్రు;
ఆ సుషుప్తియం దున్నవా-డాత్మ యగును
అమృతమును నభయంబు బ్ర-హ్మంబు నతడు"

* * *

ఇంద్రు డియ్యది విని శాంత-హృదయు డగుచు
తరలిచనియెనుగాని యా-తండు సురల
యొద్ద కరుదెంచుటకు ముందె-భయము జెందె
ఆత్మ యయ్యది యేరీతి-నగు నటంచు,
ఆసుషుప్త్యవస్థను బొంది-నట్టి జనుడు
ఇట్టివా డని తన్ను దా- నెరుగ లేడు,
గనడు భూతజాలంబుల-యునికినైన,
నాశమందుటతో సమా-నత్వ మందు

* * *

కనుక నిత్యమైనట్టి భో-గ్యమును వాని
లోన నెయ్యదియును నేను-గాన జాల ౧

తన్నుతాను తెలిసికొనజాలడు, ఇమాని భూతాని న=ఈభూతములను ఎరుగడు, వినాశమ్ ఏవ అపీతః భవతి=వినాశమును పొందినవానివలె అగుచున్నాడు, అహమ్ అత్ర భోగ్యమ్ న పశ్యామి ఇతి,

శ్రు॥ స సమిత్పాణిః పున రేయాయ తగ్ హ ప్రజాపతి రువాచ మఘవ న్య చ్ఛాంత హృదయః ప్రావ్రాజీః కి మి వేచ్ఛ న్పున రాగమ ఇతి స హోవాచ నాహ ఖ ల్వయం భగవ ఏవగ్ సమ్ప్రత్యా త్మానం జానా త్యయ మహ మస్మీతి నో ఏ వేమాని భూతాని వినాశ మే వాపీతో భవ తీతి నాహ మత్ర భోగ్యం పశ్యా మీతి

టీ॥ (పూర్వఖండములలోని వలెనే యన్వయము)

శ్రు॥ ఏవ మే వైష మఘవ న్నితి హోవాచ, ఏతం త్వేవ తే భూయో ఽనువ్యాఖ్యా స్యామి నో ఏ వాన్యత్రైతస్మా ద్వ సాప రాణి పంచ వర్షా ణీతి, స హాపరాణి పఞ్చ వర్షా ణ్యువాస, తా న్యేకశతగ్ సమ్పేదు రేత త్తద్య దాహు రేకశ తగ్ హ వై వర్షాణి మఘవా న్ప్రజా పతౌ బ్రహ్మచర్య మువాస, తస్మై హోవాచ

ఈ విధంబున జింతించి - యింద్రు డపుడు
బ్రహ్మచెంతకు జనె సమి - త్పాణి యగుచు ;

* * *

"ఇంద్ర! నీ వప్పు డతిశాంత - హృదయుడవుగ
నింటి కేగితి విపుడు నీ - వేమి గోరి
యరుగుదెంచితి" వని బ్రహ్మ - యడుగ, నతడు

* * *

ఆసుషుప్త్యవస్థను బొంది - నట్టి జనుడు
ఇట్టివా డని తన్ను దా - నెరుగలేడు,
గనడు భూతజాలంబుల - యునికి నేని
అతడు నాశంబు బొందిన - యట్లు చెలగు,
కనుక నిత్య మైనట్టి భో - గ్యమును వాని
లోన నెయ్యదియును నేను - గాన" ననియె ; ౨

* * *

బ్రహ్మ యిట్లనె "నింద్ర! నీ - పల్కు లెల్ల
నిశ్చయమెగాన మరల నే - నిర్వచింతు
పంచవర్షము ల్మరి నీవు - బ్రహ్మచర్య
మాచరింపుము నాయొద్ద" - ననిన నింద్రు
డట్టులే పంచవర్షంబు - లాచరించె
మొత్తమునకు నూటొక్కడు - పూర్తి గాగ ;

* * *

లోకమున నంద్రుడుగాదె నూ - రునునొకండు

టీ॥ మఘవన్ ఏవమ్ ఏవ ఏషః = ఇంద్రుడా నీవనినట్లె యిది; ఏతమ్ తు ఏవ=దీనినే, తే=నీకు, భూయః=మరల, అనువ్యాఖ్యాస్యామి=ఉపదేశించెదను,

తస్మాత్ అన్యత్ర న = ఇంతకంటె అన్యమైన దానిని చెప్పను; అపరాణి పంచవర్షాణి వస=మరియైదుసంవత్సరములు ఇచ్చట నుండుము;

సః అపరాణి పంచవర్షాణి ఉవాస=అతడు మరియైదుసంవత్సరములు అట్లె యుండెను, తాని ఏకశతమ్ సమ్పేదుః = అవి మొత్తము నూట యొక్కసంవత్సరములైనవి, ఏకశతమ్ హ వై వర్షాణి మఘవన్ ప్రజా

ద్వాదశః ఖండః

శ్రు॥ మఘవ న్మర్త్యం వా ఇదగ్ శరీర మా
త్తం మృత్యునా, త దస్యా మృత స్యా
శరీర స్యాత్మనో ఽధిష్ఠాన మాత్తో వై
సశరీరః ప్రియాప్రియాభ్యాం న హ వై
సశరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయో రప
హతి ర స్త్యశరీరం వా వ స న్తం న
ప్రియాప్రియే స్పృశతః ౧

టీ॥ మఘవన్=ఇంద్రుడా, ఇదమ్ శరీరమ్ వా మర్త్యమ్=ఈశరీరమే మరణమునుబొందుపదార్థము, మృత్యునా=మృత్యువుచేత, ఆత్తమ్=వ్యాపింపబడినదేయుండును, తత్=ఆశరీరము, అమృతస్య=అమృతమయుడై నట్టియు, అశరీరస్య = శరీరరహితుడైనట్టియు, అస్య ఆత్మనః = ఈయాత్మకు, అధిష్ఠానమ్ = కర్మవశమువలన కలుగు సుఖదుఃఖాద్యనుభవమునకు

వత్సరము లింద్రు డొనరించె-వ్రత మటంచు

* * *

బ్రహ్మ యాతనితో నిట్లు-పల్కె పిదప 3

పతా యత్ బ్రహ్మచర్యమ్ ఉవాస=నూటొక్క సంవత్సరములు ఇంద్రుడు బ్రహ్మయొద్ద బ్రహ్మచర్యముసలిపెనని చెప్పుటయేదికలదో, తత్ ఏతత్ = అదియే ఇది,

తస్మై హ ఉవాచ=బ్రహ్మ ఇంద్రునికి ఇట్లుచెప్పెను,

ద్వాదశ ఖండము

ఇంద్రుడా యీశరీరంబు-నెపుడు గాని
మరణమును బొందుదానిగా - నెరుగవలయు;
మృత్యు విద్ధాని నెపు డాక్ర-మించి యుండు;
అమృతమయుడును నశరీరు-డైన యట్టి
యాత్మ కియ్యది కర్మ ఫ-లానుభవము
జరుగుటకు నిర్ణయం బైన-స్థానము సుమి;

* * *

ఆత్మ యీ దేహమం దున్న-యంతవరకు
సుఖమునుం దుఃఖమును బొందు-చునె వసించు;
అతడు దేహాంతముం బొందు-నంత దనుక
నట్టి సుఖదుఃఖజాల మం-త్యంబు గనదు;

* * *

పురుషు డెప్పుడు దేహ వి-ముక్తి జెందు
అపుడు సుఖదుఃఖజాలంబు-లంట వతని ౧

స్థానము, సశరీరః=శరీరసహితుడైన యీయాత్మ, ప్రియాప్రియాభ్యామ్= ఆత్తః=ప్రియాప్రియములచేత అనగా సుఖదుఃఖములచేత ఆక్రమింపబడి యుండును, సశరీరస్య సతః=శరీరయుక్తుడైయుండగా, ప్రియాప్రియయోః=

శ్రు॥ అశరీరో వాయు రభ్రం విద్యుత్ స్తన
యిత్ను రశరీరా ణ్యేతాని, త ద్యథై తా
న్యముష్మా దాకాశా త్సముత్థాయ పరం
జ్యోతి రుపసమ్పద్య స్వేన రూపే ణాభి
నిష్పద్యన్తే, ఏవ మే వైష సంప్రసాదో
ఽస్మా చ్ఛరీరా త్సముత్థాయ పరం
జ్యోతి రుపసమ్పద్య, స్వేన రూపే ణాభి
నిష్పద్యతే ౨

టీ॥ అశరీరః=శిరఃపాణ్యాదిలక్షణశరీరములేని, వాయుః అభ్రమ్ విద్యుత్ స్తనయిత్నుః = వాయువు మేఘము విద్యుత్తు జలపూరితమైన మేఘము, ఏతాని అశరీరాణి=ఇవియన్నియు శరీరములుకావు; అనగా వీనిసంపర్కమువలన జీవునికి శరీరముచేతవలె ప్రియాప్రియములుకలుగవు, తత్ = అందువలన, ఏతాని = ఇవియన్నియు, అముష్మాత్ ఆకా

శ్రు॥ స ఉత్తమః పురుషః, స తత్ర పర్యేతి
జక్షత్ క్రీడ న్రమమాణ స్త్రీభి ర్వా
యానై ర్వా జ్ఞాతిభి ర్వా నోపజనగ్
స్మరన్నిదగ్ శరీరగ్, స యథా ప్రయో

సుఖదుఃఖములకు, అపహతిః న అస్తి=నాశము లేదు, అశరీరమ్ వా వ
సన్తమ్=అశరీరునే, ప్రియాప్రియే=ప్రియాప్రియములు, న స్పృశతః =
స్పృశింపవు,

మేఘ మభ్రంబు వాయువు - మెరపు లనెడి
వేవియును జీవు దేహము-ల్గావు జగతి;
ఆకసంబునం దుండి యి-య్యవి స్వకీయ
ము లగు కారణరూపము-ల్బొందు కరణి,
ముక్త డగు జీవు డీదేహ-మును త్యజించి
బ్రహ్మముం బొంది స్వస్వరూ-పము ధరించు 2

శాత్ = ఈయాకాశమునుండి, సముత్థాయ = లేచి, పరంజ్యోతిః ఉపసం
పద్య = తమకు కారణరూపమునుబొంది, యథా స్వేన రూపేణ అభినిష్ప
ద్యన్తే=స్వకీయమైనరూపములతో ఏప్రకారము కూడియున్నవో, ఏవమ్
ఏవ = ఇదేవిధముననే, ఏషః సంప్రసాదః = ఈశుద్ధజీవుడు, అస్మాత్
శరీరాత్ సముత్థాయ = ఈశరీరమునుండి వెడలి, పరంజ్యోతిః ఉపసం
పద్య = పరమాత్మనుబొంది, స్వేనరూపేణ = స్వస్వరూపముతో అనగా
అమృతాభయత్వాదిరూపధర్మములతో, అభినిష్పద్యతే = కూడినవాడగు
చున్నాడు,

పురుషులందెల్ల నుత్తము-పురుషు డతడు;
వాడు పరమాత్మయం దను-భవము జెందు;
జ్ఞాతులను బొంది వాహన-జాల మంది
ఇష్టులగు స్త్రీలతోడ సం-తుష్టి గాంచి
భోజన విహారముల జేసి-ప్రొద్దు బుచ్చు;

గ్య ఆచరణే యుక్త ఏవ మే వాయ
మస్మింఛ్ఛరీరే ప్రాణో యుక్తః ౩

టీ॥ సః ఉత్తమః పురుషః=అట్టివాడు ఉత్తము డగు పురుషుడు; సః=వాడు, తత్ర=ఆపరమాత్మయందు, పర్యేతి=అనుభవించును, స్త్రీభిః వా యానైః వా, జ్ఞాతిభిః వా=స్త్రీలతోడగాని, వాహనములతో గాని, జ్ఞాతులతో గానికూడి, జక్షత్=భుజించుచు, క్రీడన్=క్రీడించుచు, రమమాణః=రమించుచు, ఉపజనమ్=జనసమీపమందున్న, ఇదమ్ శరీరమ్ = ఈశరీరమును, న స్మరన్=స్మరింపడు,

యథా=ఏప్రకారముగా, ప్రయోగ్యః=బండికి కట్టబడు అశ్వాది జంతువు, ఆచరణే=శకటమందు, యుక్తః=కూడియుండునో, ఏవమ్ ఏవ= ఇట్లే, అయమ్=లోకమునందలిజీవుడు వీడు, అస్మిన్ శరీరే=ఈశరీరమందు,

శ్రు॥ అథ యత్రైత దాకాశ మనువిషణ్ణం
చక్షు స్స చాక్షుషః పురుషో దర్శనాయ
చక్షు రథ యో వే దేదం జిఘ్రాణీతి
స ఆత్మా, గన్ధాయ ఘ్రాణ మథ యో
వే దేద మభివ్యాహరాణీతి స ఆత్మాభి
వ్యాహారాయ వా గథ యో వే దేదగ్
శృణవానీతి స ఆత్మా శ్రవణాయ శ్రో
త్రమ్ ౪

టీ॥ అథ=తరువాత, యత్ర=ఏస్థితిలో, అనువిషణ్ణమ్ చక్షుః = ఇతనితో సంబంధించియున్నచక్షురింద్రియము, ఆకాశమ్ = ప్రకాశింప

ఈశరీరంబు నతడు స్మ-రింప డింక;

* * *

బండికిం గట్టబడిన య-శ్వములబోలె
ప్రాణి యా జీవు డీశరీ-రమున నుండు
(బండి విడిపించుపిదప య-శ్వముల త్రోవ
బండి త్రోవయు వేరైన-భంగి, జీవు
త్రోవయును నీశరీరంబు-త్రోవ వేరు
లగును ముక్తపూరుషుని దే-హాంతమందు) 3

ప్రాణః యుక్తః=ప్రాణముతో జేరియుండును, అనగా బంధముక్తిగలిగిన పిదప అశ్వముదారి యశ్వమునకును శకటముదారి శకటమునకును వినయట్లు, దేహవిముక్తియైన పిదప దేహముదారి దేహమునకును, జీవునిదారి జీవునకును కలుగును,

చక్షురింద్రియమున ప్రకా-శమును గాంచు
మనుజు కయ్యది సాధన-మాత్రము సుమి;
ఆత్మ యాయింద్రియంబు కా-దని యెరుగుము;

* * *

వాసనం జూచుచున్నట్టి-వాడె యాత్మ
గాని ఘ్రాణేంద్రియం బుప-కరణమె సుమి

* * *

అట్టులే వ్యవహారంబు-నాచరించు
నతడె యగు నాత్మ; వాగింద్రి-యంబు వాని
కార్యముం జరుపుట కుప-కరణ మగును;
ఆవిధంబున శ్రోత్రేంద్రి-యంబు గూడ

జేయుచున్నదో, సః చాక్షుషః పురుషః = వాడు చక్షురుపకరణముగల వాడగుచున్నాడు, దర్శనాయ చక్షుః = ఆచక్షువు దర్శనకరణము మాత్రమే,

అథ=తరువాత, యః ఇదమ్ జిఘ్రాణి ఇతి వేద=ఎవడైతే దీనిని వాసనచూచుచున్నానని తెలిసికొనుచున్నాడో, సః ఆత్మా=వాడే ఆత్మ, ఘ్రాణమ్ గన్ధాయ=ఘ్రాణేంద్రియము వాసనచూచుటకు సాధనమాత్రము,

అథ = పిమ్మట, యః ఇదమ్ అభివ్యాహరాణి ఇతి వేద = దీనిని

శ్రు॥ అథ యో వే దేదం మన్వానీతి స ఆత్మా
మనో ఽస్య దైవం చక్షుః స వా ఏష
ఏతేన దైవేన చక్షుషా మనసైతాన్
కామాన్పశ్యన్రమతే య ఏతే బ్రహ్మ
లోకే ౫

టీ॥ అథ=యః ఇదమ్ మన్వాని ఇతి వేద=ఎవడు దీనిని తలంచుచున్నానని తెలిసికొనుచున్నాడో, సః ఆత్మా=వాడే ఆత్మ;

అస్య=ఇతనికి, దైవమ్ చక్షుః మనః = మనస్సు దివ్యచక్షుస్సగుచున్నది,

శ్రు॥ తం వా ఏతం దేవా ఆత్మాన ముపాసతే
తస్మాత్తేషాగ్ం సర్వే చ లోకా ఆత్తా
స్సర్వే చ కామా స్స సర్వాగ్ంశ్చ లో
కా నాప్నోతి సర్వాగ్ంశ్చ కామాన్య

సాధనముమాత్ర మగు; దాని-స్వామి యైన
పురుషుడే యాత్మ యగుచు - దా బొల్చుకతన ర

వ్యవహరించుచున్నానని ఎవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, సః ఆత్మా=వాడు ఆత్మ; వాక్ అభివ్యాహారాయ=వాగింద్రియము వ్యవహరించుసాధనము మాత్రమే;

అథ యః ఇదమ్ శృణ్వాని ఇతి వేద=ఎవడు నేనుదీనినికనుచున్నానని తెలిసికొనుచున్నాడో, సః ఆత్మా=వాడు ఆత్మ, శ్రవణాయ శ్రోత్రమ్ శ్రోత్రము శ్రవణోపకరణముమాత్రమే,

దీని దలతునం చెవ్వండు - తెలిసి కొనునో
వానినే యాత్మ యందురు ; - జ్ఞాన చక్షు
వని మనస్సును వచియింతు-రట్టి జ్ఞాన
చక్షు వగు మనస్సున వాడు - సర్వకామ
ములను బ్రహ్మలోకంబున-బొందు చుండు గీ

సః ఏషః వా = ఈపురుషుడే, ఏతేన దైవేన చక్షుషా మనసా = ఈజ్ఞానచక్షువగు మనస్సుచేత, ఏతాన్ కామాన్ పశ్యన్ = ఈకామములను అనుభవించుచు, ఏతే బ్రహ్మలోకే = ఈబ్రహ్మలోకమందు, రమతే = ఆనందించుచుండును,

వానినే యుపాసింత్రు దే-వతలు మిగుల
బంధ మోక్షంబు జెందిన-వా డటంచు;
ఆయుపాసనవలన స-య్యమరవరులు
అఖిలలోకంబులను కోర్కు-లనుభవింత్రు

* * *

స్త మాత్మాన మనువిద్య విజానా తీతి
హ ప్రజాపతి రువాచ ప్రజాపతి రువాచ ౬

టీ॥ ఏతమ్ తమ్ వా=ఇట్టివానిసే, ఆత్మానమ్ = శుద్ధాత్మనుగా, దేవాః ఉపాసతే = దేవతలుపాసింతురు, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, తేషామ్ = ఆదేవతలకు, సర్వే చ లోకాః ఆత్తాః = సర్వలోకములు ప్రాప్యములు, సర్వే కామాః చ = సర్వకామములును ప్రాప్యములు ; యః తమ్ ఆత్మానమ్ అనువిద్య విజానాతి = ఎవ డైతే యీ శుద్ధాత్మను తెలిసికొనియుపాసించునో, సః సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ చ

త్రయోదశః ఖండః

శ్రు॥ శ్యామా చ్ఛబళం ప్రపద్యే శబళా చ్ఛ్యా
మం ప్రపద్యే, అశ్వ ఇవ రోమాణి
విధూయ పాపం చన్ద్ర ఇవ రాహో
ర్ముఖా త్ప్రముచ్య ధూత్వా శరీర మకృ
తం కృతాత్మా బ్రహ్మలోక మభిసంభవా
మీత్యభిసంభవా మీతి ౧

టీ॥ జ్ఞానులైనవారు ఈవిద్యకు అంగభూతముగా ఈక్రిందిమంత్రములను జపింపవలయును,

శ్యామాత్ = శ్యామవిగ్రహవిశిష్ట మైనపరమాత్మస్వరూపమునుండి, అనగా అట్టిపరమాత్మనుపాసించి, శబళమ్ = చిదచిద్విశిష్ట మైన బ్రహ్మస్వరూపమును, ప్రపద్యే=ఉపాసించెదను, శబలాత్ శ్యామమ్ ప్రపద్యే =

కనుక నీముక్తపురుషు డి-ట్లని యెరింగి
యెవ డుపాసించు, నట్టి వా-డెల్ల లోక
ముల విహారంబుతో కామ-ములను బొందు

* * *

ఇంద్రు కీర్తిగా వచి-యించె బ్రహ్మ ౬

కామాన్ ఆప్నోతి = వాడు సర్వలోకములను సమస్తకామములను పొందును,

ఇతి = ఇట్లని, ప్రజాపతిః ఉవాచ = బ్రహ్మ వచియించెను,

త్రయోదశ ఖండము

(జ్ఞాను లీయుపాసనము కం-గంబు గాగ
మనన మొనరింతు రీక్రింది - మంత్రములను ;)

* * *

నీలతోయదబ్రహ్మంబు - నెమ్మనమున
జేర్చి యం దుండి చిదచిద్వి - శిష్ట తేజ
మైన బ్రహ్మము జేతు ను-పాసనంబు ;
అట్లు చిదచిద్విశిష్టమై-నట్టి బ్రహ్మ
తేజమును నెమ్మనమున జిం-తించి నీల
తోయదబ్రహ్మమందు సం-తుష్టి గాంతు ;

* * *

హయము రోమాళి విదిలించి - నట్లు సర్వ
పాపజాలంబు విదిలించి - నైచి రాహు
ముఖము వెడలి వచ్చెడు చంద్రు-బోలె గర్మ

చిదచిద్విశిష్టమైన బ్రహ్మస్వరూపమునుండి, నీలవిగ్రహబ్రహ్మస్వరూపమును ఉపాసించెదను;

అశ్వః రోమాణి ఇవ=అశ్వము రోమములను విదిలించినట్లు, పాపమ్ విధూయ=నేను పాపములను విదిలించుకొని, రాహోః ముఖాత్ చంద్రః ఇవ = రాహుముఖమునుండి విడివడు చంద్రునివలె, ప్రముచ్య = బంధది

చతుర్దశః ఖండః

శ్రు॥ ఆకాశో వై నామ నామరూపయో
ర్నిర్వహితా, తే యదన్తరా తద్బ్రి
హ్మ తదమృతగ్ స ఆత్మా, ప్రజాపతే
స్సభాం వేశ్మ ప్రపద్యే, యశో ఽహం
భవామి బ్రాహ్మణానాం, యశో రాజ్ఞాం,
యశో విశాం, యశో ఽహ మనుప్రా
పత్సి, స హాహం యశసాం యశః, శ్వేత
మదత్క మదత్కగ్ శ్వేతం లిందు మా
భిగామ్ లిందు మా భిగామ్ ౧

టీ॥ ఆకాశః హ వై నామ = ఇట్టి దహరాకాశమను పరమాత్మయే, నామరూపయోః=నామరూపములకు, నిర్వహితా=కర్త; తే= ఆనామరూపములు, యత్ అన్తరా = దేనియందు నిలిచియున్నవో, తత్ బ్రహ్మ = అదియే బ్రహ్మము, తత్ అమృతమ్ = అదియే అమృతము; సః ఆత్మా = అదియే పరమాత్మ; ప్రజాపతేః సభామ్ వేశ్మ = పరమాత్మ స్థానమగు హృదయపుండరీకమనుగృహమును, ప్రపద్యే = ఉపాసించెదను,

బంధముల వీడి దేహంబు-బాసి యర్థ
సిద్ధి జెందిన యాత్మసం-శుద్ధితోడ ౧

ముక్తుడనై, శరీరమ్ ధూత్వా = ఈకర్మయుక్తశరీరమునువిదిలించివేసి, కృతాత్మా=కృతార్థమైన ఆత్మగలవాడనై, అకృతమ్ బ్రహ్మలోకమ్ = నిత్యమగుపరమపదమును, అభిసంభవామి=పొందెదను,

చతుర్దశ ఖండము

హృదయపుండరీకమున ని-ల్లైసగునట్టి
పరమపురుషుండు సర్వప్ర-పంచమునకు
నామరూపనిర్వహణం బొ-నర్చుకర్త;
ఇట్టినామరూపంబుల - కేది స్థాన
మదియ యమృతంబు మరియు బ్ర-హ్మంబు నదియ;

* * *

పరమపురుషుని స్థానమై - పరగు హృదయ
పుండరీకంబుననె ధ్యాన-ముండ జేతు;
బ్రాహ్మణయశస్సు నాయందు-బరగు గాక
క్షత్రియయశస్సు వైశ్యయ-శస్సు నేన
పొందుదునుగాక నేను సం-పూర్ణమైన
కీర్తివంతుండ నైతిని - కీర్తివంతు
లందు నే నగ్రగణ్యుండ - నైనవాడ;

* * *

సత్త్వగుణనాశనమునకు - స్థానము లగు
స్త్రీలయోనుల నే నింక-జెంద కుందు ౧

అహమ్= నేను, బ్రాహ్మణానామ్ యశః భవామి = బ్రాహ్మణయశస్సును బొందుదునుగాక ; రాజ్ఞామ్ యశః=రాజులయశస్సును బొందుదునుగాక ; విశామ్ యశః= వైశ్యులయొక్క యశస్సునుబొందుదునుగాక ; అహమ్= నేను, యశః అనుప్రాపత్య= నేను యశమును పొందినవాడనైతిని ; సః =

పంచదశః ఖండః

శ్రు॥ తద్ధైత ద్బ్రహ్మా ప్రజాపతయ ఉవాచ ప్రజాపతి ర్మనవే, మనుః ప్రజాభ్యః, ఆ చార్యకులా ద్వేద మధీత్య యథావిధా నం గురోః కర్మాతిశేషే ణాభిసమా వృ త్య, కుటుంబే శుచౌ దేశే స్వాధ్యాయ మధీయానో ధార్మికా న్విదధ దాత్మని సర్వేంద్రియాణి సమ్ప్రతిష్ఠా ప్యాహింగ్సం త్సర్వభూతా న్యన్యత్ర తీర్థేభ్య స్స ఖ ల్వేవం వర్తయ న్యావదాయుషం బ్రహ్మ లోక మభిసమ్పద్యతే న చ పున రావ ర్తతే న చ పున రావర్తతే ౧

టీ॥ తత్ ఏతత్ బ్రహ్మ ప్రజాపతయే ఉవాచ=ఈబ్రహ్మవిద్యను, చతుర్ముఖబ్రహ్మ కశ్యపప్రజాపతికి చెప్పెను ; ప్రజాపతిః మనవే = కశ్యపుడు మనువునకు చెప్పెను ; మనుః=మనువు, ప్రజాభ్యః=ప్రజలకు చెప్పెను, ఆచార్యకులాత్ వేదమ్ అధీత్య=గురుకులమువలన వేదాభ్యాసము

అట్టి నేను, యశసామ్యశః=యశస్సుగలవారిలో యశస్సుగలవాడనైతిని;

శ్యేతమ్ = సత్త్వగుణమును. అదత్కమ్ = భక్షించునట్టి, లిందు = స్త్రీయోనిని, మా అభిగామ్=పొందకపోదును గాక,

పంచదశ ఖండము

కంజభవు డిది వచియించె - కశ్యపునకు
అతడు మనువున కిద్దాని-నందజేసె,
మనువుచే ప్రజలకు దీని-మహిమ దెలిసె;

* * *

విధి ననుసరించి పురుషుండు - వేదవిద్య
గురుకులమున నధ్యయనంబు-జరిపి, గురువు
కెట్టిపరిచర్యవలయునో - యట్టిసేవ
లాచరించిన పిమ్మటి - వ్యవధియందు
అధ్యయనమును పూర్తిచే-యంగవలయు;

* * *

ఆత డందుమీాదట వివా-హమును బొంది
శుభ్ర మగుప్రదేశమున శి-ష్యులకు వేద
పాఠముల జెప్పి సద్ధర్మ-పరుల జేసి,
బ్రహ్మ కింద్రియముల సమ-ర్పణ మొనర్చి,
యజ్ఞయాగాదులం దక్క-నన్యవిషయ
ముల సమస్తంబు లగు భూత-ములకు హింస
గలుగ నట్టుల వర్తింప-వలయు నెపుడు;

* * *

చేసి, యథా విధానమ్ గురోః కర్మాతిశేషేణ = విధినియమములనను సరించి గురుశుశ్రూషకు ప్రతిబంధముకాని వ్యవధియందు, అభిసమావృత్య = అధ్యయనముపూర్తి చేసికొని, కుటుంబే = కుటుంబమునందుండి, శుచౌదేశే=పరిశుద్ధమైనప్రదేశమందు, స్వాధ్యాయమ్ అధీయానః = వేదమును ప్రవచనముచేయుచు, ధార్మికాన్ విదధత్ =శిష్యులను ధర్మనిష్ఠులం జేయుచు, ఆత్మని = పరమాత్మయందు, సర్వేంద్రియాణి = సమస్తేంద్రియములను, సమ్ప్రతిష్ఠాప్య = చక్కగానుంచి, తీర్థేభ్యః అన్యత్ర=పవిత్ర

ఛాందోగ్యోపనిషది అష్టమ ప్రపాఠకస్సమాప్తః.

ఈవిధంబున జీవితం-బెల్ల గడపు
వాడు బ్రహ్మముం బొందు ప్రా-ప్యంబు గాఁగ ౧

స్థలములు అనగా యజ్ఞయాగాదులు గాని యితరప్రదేశములందు, సర్వభూతాని అహింసన్=సర్వభూతములను హింసింపక, సః = వాడు, యావదాయుషమ్ ఏవమ్ వర్తయన్=ఆయుఃపర్యంతమిట్లువర్తించుచు, బ్రహ్మలోకమ్ అభిసమ్పద్యతే = పరమపదమునుపొందును, న చ పునరావర్తతే= పునరావృత్తి లేదు.

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు అష్టమ ప్రపాఠకము సమాప్తము.

—

హరిః ఓమ్

ఛాందోగ్యోపనిషత్

(సామవేదాంతర్గతమ్)

ఉత్తరశాంతిపాఠమంత్రమ్

శ్రు॥ ఓమ్ ఆప్యాయన్తు మమాఙ్గాని
వాక్ప్రాణశ్చక్షుశ్శ్రోత్ర
మథో బల మిన్ద్రియాణి చ సర్వాణి
సర్వం బ్రహ్మౌపనిషదమ్
మాఽహం బ్రహ్మ నిరాకుర్యామ్
మా మా బ్రహ్మ నిరాకరో
దనిరాకరణ మ
స్త్వనిరాకరణం మేఽస్తు
తదాత్మనిరతే య ఉపనిషత్సు ధర్మా
స్తే మయి సన్తు తే మయి సన్తు

ఓమ్ శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః

హరిః ఓమ్

ఛాందోగ్యోపనిషత్తు

(సామవేదాంతర్గతము)

ఉత్తరశాంతిపాఠమంత్రము

తే. అంగములు వాక్కు ప్రాణంబు - లక్షియుగము
చెవులు సర్వేంద్రియములు స-త్తువయు నెపుడు
చేయ దగుపను ల్బక్కగా - జేయుగాక ;
ఔపనిషద మా బ్రహ్మంబె - యఖిలజగతి ;

తే. నేను బ్రహ్మము న్విడనాడ - లేను, అదియు
నన్ను వీడకుండెడిగాక, - నాకు బ్రహ్మ
మందె మనసు నిల్చెడిగాక, - యట్లె బ్రహ్మ
మగుత నాకు ప్రత్యక్ష, మే - ననవరతము
బ్రహ్మనిరతుల కుపనిష-త్పరము లైన
ధర్మముల నెల్ల నాయందు - దాల్తుగాక.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

రావుసాహెబు బచ్చు పాపయ్య శ్రేష్ఠిచే

రచియింపబడిన గ్రంథములు :

1. శ్రీ భగవద్గీత (మూలముతోడ ఆంధ్రపద్యరూపకమగు ఆంధ్రీకరణము) 0 6 0
2. "దశోపనిషత్తులు 1-వ భాగము" (ఈశ కేన కఠ ప్రశ్న ముండకోపనిషత్తులు ప్రతిపదార్థ సహితమగు మూలమును, మూలమునకు సరియగు ఆంధ్ర పద్య రూపకమగు ఆంధ్రీకరణమును) 0 14 0
3. "దశోపనిషత్తులు 2-వ భాగము" (మాండూక్య తైత్తిరీయ ఐతరేయోపనిషత్తులు ప్రతిపదార్థ సహితమగు మూలమును, మూలమునకు సరియగు ఆంధ్ర పద్యరూపకమగు ఆంధ్రీకరణమును) 0 10 0
4. "దశోపనిషత్తులు 3-వ భాగము" (ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ప్రతిపదార్థ సహితమగు మూలమును, మూలమునకు సరియగు ఆంధ్రపద్యరూపకమగు ఆంధ్రీకరణమును) 2 4 0
5. "దశోపనిషత్తులు 4-వ భాగము" (బృహదారణ్యకము తయారగుచున్నది)
6. "సాయిలీల" దైవాంశ సంభూతుడగు సుప్రసిద్ధ శ్రీసాయినాథుని చరిత్రాంశములు. 0 8 0

ఈ గ్రంథములు వలయువారు:—

ద్వారకానాథ్ అండు కంపెని,
55, స్ట్రిటను ముత్యామొదలి వీధి,
జార్జిటవున్, మదరాసు అని వ్రాయవలయును.

1940 సెప్టెంబరు.

ఆంధ్రభూమి ముద్రణాలయము, వేపేరి, మదరాసు,

1208

